

නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

දීඝනිකායෙ

සීලක්ඛන්ධවග්ගට්ඨකා

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා

සංවණ්ණනාරම්භෙ රතනත්තයවන්දනා සංවණ්ණෙනබ්බස්ස ධම්මස්ස පභවනිස්සයවිසුද්ධිපටිවෙදනත්ථං, තං පන ධම්මසංවණ්ණනාසු විඤ්ඤානං බහුමානුප්පාදනත්ථං, තං සම්මදෙව තෙසං උග්ගහධාරණාදික්කමලද්ධබ්බාය සම්මාපටිපත්තියා සබ්බභිතසුඛනිප්පාදනත්ථං. අථ වා මඬ්ගලභාවතො, සබ්බකිරියාසු පුබ්බකිච්චභාවතො, පණ්ඩිතෙහි සම්මාවර්තභාවතො, ආයතීං පරෙසං දිට්ඨානුගතිආපජ්ජනතො ච සංවණ්ණනායං රතනත්තයපණාමකිරියා. අථ වා රතනත්තයපණාමකරණං පූජනීයපූජාපුඤ්ඤවිසෙසනිබ්බත්තනත්ථං, තං අත්තනො යථාලද්ධසම්පත්තිනිමිත්තකස්ස කම්මස්ස බලානුප්පාදනත්ථං, අන්තරා ච තස්ස අසඬ්කොචනත්ථං, තද්දහයං අනන්තරායෙන අට්ඨකථාය පරිසමාපනත්ථං. ඉදමෙව ච පයොජනං ආචරියෙන ඉධාධිප්පෙතං. තථා හි වක්ඛති – “ඉති මෙ පසන්නමතිනො...පෙ.... තස්සානුභාවෙනා” ති. වත්ථුත්තයපූජා හි නිරතිසයපුඤ්ඤක්ඛෙන්තසම්බුද්ධියා අපරිමෙයාප්පභාවො පුඤ්ඤාතිසයොති බහුවිධන්තරායෙපි ලොකසන්නිවාසෙ අන්තරායනිබන්ධනසකලසංකිලෙසවිද්ධංසනාය පහොති, භයාදිඋපද්දවඤ්ච නිවාරෙති. යථාහ –

“පූජාරහෙ පූජයතො, බුද්ධෙ යදි ච සාවකෙ” තිආදි (ධ. ප. 1.195; අප. 1.10.1), තථා –

“යෙ හික්ඛෙව බුද්ධෙ පසන්නා, අග්ගෙ තෙ පසන්නා. අග්ගෙ ඛො පන පසන්නානං අග්ගො විපාකො භොති” තිආදි (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90).

“බුද්ධොති කිත්තයන්තස්ස, කායෙ භවති යා පීති;
චරමෙව හි සා පීති, කසිණෙනපි ජම්බුදීපස්ස.
ධම්මොති...පෙ.... සඬ්ඝොති...පෙ.... දීපස්සා” ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.6);

තථා –

“යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං භොති, න දොස...පෙ.... න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං භොති” තිආදි (අ. නි. 6.10; 11.11),

“අරඤ්ඤ රුක්ඛමුලෙ වා...පෙ....
 භයං වා ඡම්භිතත්තං වා,
 ලොමහංසො න භෙස්සති” ති. (සං. නි. 1.249) ව

තත්ථ යස්ස චත්ථුත්තයස්ස චන්දනං කත්තුකාමො, තස්ස
 ගුණාතිසයයොගසන්දස්සනත්ථං “කරුණාසීතලභදය”න්තිආදිනා ගාථත්තයමාහ.
 ගුණාතිසයයොගෙන හි චන්දනාරභවා, චන්දනාරභෙ ච කතා චන්දනා
 යථාධිප්පෙනප්පයොජනං සාධෙතීති. තත්ථ යස්සා දෙසනාය සංවණ්ණනං
 කත්තුකාමො, සා න චිත්තයදෙසනා විය කරුණාප්පධානා, නාපි අභිධම්මදෙසනා විය
 පඤ්ඤාප්පධානා, අථ ඛො කරුණාපඤ්ඤාප්පධානාති තද්වහසප්පධානමෙව තාව
 සම්මාසම්බුද්ධස්ස ථොමනං කාතුං තංමුලකත්තා සෙසරතනානං
 “කරුණාසීතලභදය”න්තිආදි වුත්තං.

තත්ථ කිරතීති කරුණා, පරදුක්ඛං වික්ඛිපති, අපනෙතීති අත්ථො. අථ වා
 කිණාතීති කරුණා, පරදුක්ඛෙ සති කාරුණිකං භිංසති, විබාධතීති අත්ථො, පරදුක්ඛෙ
 සති සාධුතං කම්පනං හදයබ්බෙදං කරොතීති වා කරුණා. අථ වා කමිති සුඛං, තං
 රුන්ධතීති කරුණා. එසා හි පරදුක්ඛාපනයනකාමතාලක්ඛණා,
 අත්තසුඛනිරපෙක්ඛනය කාරුණිකානං සුඛං රුන්ධති විබන්ධතීති. කරුණාය සීතලං
 කරුණාසීතලං, කරුණාසීතලං හදයං අස්සාති කරුණාසීතලභදයො, තං
 කරුණාසීතලභදයං. තත්ථ කිඤ්චාපි පරෙසං
 හිතොපසංභාරසුඛාදිඅපරිභානිච්ඡතසභාවතාය, ඛ්‍යාපාදාරතීනං උජ්චිපච්චනීකතාය ච
 සත්තසන්තානගතසන්තාපච්චිඡේදනාකාරප්පචත්තියා මෙත්තාමුදිතානම්පි
 චිත්තසීතලභාවකාරණතා උපලබ්භති, තථාපි දුක්ඛාපනයනාකාරප්පචත්තියා
 පරුපතාපාසහනරසා අවිභිංසාභූතා කරුණා විසෙසෙන භගවතො චිත්තස්ස
 චිත්තපස්සද්ධි විය සිතීභාවනිමිත්තන්ති වුත්තං “කරුණාසීතලභදය”න්ති.
 කරුණාමුඛෙන වා මෙත්තාමුදිතානම්පි හදයසීතලභාවකාරණතා වුත්තාති දට්ඨබ්බං.

අථ වා අසාධාරණඤ්ඤාභවිසෙසනිබන්ධනභූතා සාතිසයං නිරවසෙසඤ්ච
 සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං විය සවිසයඛ්‍යාපිතාය මහාකරුණාභාවං උපගතා කරුණාව
 භගවතො අතිසයෙන හදයසීතලභාවභෙතූති ආහ “කරුණාසීතලභදය”න්ති. අථ වා
 සතිපි මෙත්තාමුදිතානං සාතිසයෙ හදයසිතීභාවනිබන්ධනත්තෙ
 සකලබුද්ධගුණවිසෙසකාරණතාය තාසම්පි කාරණන්ති කරුණාව භගවතො
 හදයසීතලභාවකාරණං වුත්තා. කරුණානිදානා හි සබ්බෙපි බුද්ධගුණා.
 කරුණානුභාවනිබ්බාපියමානසංසාරදුක්ඛසන්තාපස්ස හි භගවතො
 පරදුක්ඛාපනයනකාමතාය අනෙකානිපි අසඬ්ඛෙය්‍යාති කප්පානං
 අකිලන්තරූපස්සෙව නිරවසෙසබුද්ධකරධම්මසම්භරණනියතස්ස
 සමධිගතධම්මාධිපතෙය්‍යස්ස ච සන්නිහිතෙසුපි
 සත්තසබ්බාරසමුපනිතහද්‍යුපතාපනිමිත්තෙසු න ඊසකම්පි
 චිත්තසිතීභාවස්සඤ්ඤාප්පත්තමභොසිති. එතස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ තිසුපි අචත්ථාසු
 භගවතො කරුණා සඬ්ගහිතාති දට්ඨබ්බං.

පජානාතීති පඤ්ඤා, යථාසභාවං පකාරෙහි පටිච්ඡේදානීති අත්ථො. පඤ්ඤාව ඤෙය්‍යාවරණප්පහානතො පකාරෙහි ධම්මසභාවාවජොතනට්ඨෙන පජ්ජොතොති පඤ්ඤාපජ්ජොතො, සවාසනප්පහානතො විසෙසෙන හතං සමුග්ගාටිතං විහතං, පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන විහතං පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතං. මුය්හන්ති තෙන, සයං වා මුය්හති, මොහනමත්තමෙව වා තන්ති මොහො, අවිජ්ජා, ස්වෙව විසයසභාවපටිච්ඡාදනතො අන්ධකාරසරික්ඛනය තමො වියාති තමො, පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතො මොහනමො එතස්සාති පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහනමොහනමො, තං පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහනමොහනමං. සබ්බෙසමිපි හි බිණ්ණාසවානං සතිපි පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන අවිජ්ජාන්ධකාරස්ස විහතභාවෙ සද්ධාධිමුත්තෙහි විය දිට්ඨිප්පත්තානං සාවකෙහි, පච්චෙකසම්බුද්ධෙහි ව සවාසනප්පහානෙන සම්මාසම්බුද්ධානං කිලෙසප්පහානස්ස විසෙසො විජ්ජතීති සාතිසයෙන අවිජ්ජාප්පහානෙන භගවන්තං ථොමෙන්නො ආහ “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහනමොහනම”න්ති.

අථ වා අන්තරෙන පරොපදෙසං අත්තතො සන්තානෙ අවිචන්තං. අවිජ්ජාන්ධකාරවිගමස්ස නිබ්බන්තිත්තත්තා, තත්ථ ව සබ්බඤ්ඤානාය, බලෙසු ව වසීභාවස්ස සමධිගතත්තා, පරසන්තතියඤ්ච ධම්මදෙසනාතිසයානුභාවෙන සම්මදෙව තස්ස පවත්තිත්තා භගවා ව විසෙසතො මොහනමවිගමෙන ථොමෙතබ්බොති ආහ “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහනමොහනම”න්ති. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථවිකප්පෙ “පඤ්ඤාපජ්ජොතො”ති පදෙන භගවතො පටිච්චෙධපඤ්ඤා විය දෙසනාපඤ්ඤාපි සාමඤ්ඤානිද්දෙසෙන එකසෙසනයෙන වා සඬගහිතාති දට්ඨබ්බං.

අථ වා භගවතො ඤාණස්ස ඤෙය්‍යපරියන්තිකත්තා සකලඤෙය්‍යධම්මසභාවාබොධනසමත්ථෙන අනාවරණඤාණසඬබානෙන පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන සබ්බඤෙය්‍යධම්මසභාවච්ඡාදකස්ස මොහන්ධකාරස්ස විධම්තත්තා අනඤ්ඤසාධාරණො භගවතො මොහනමවිනාසොති කත්වා වුත්තං. “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහනමොහනම”න්ති. එත්ථ ව මොහනමවිධමනන්තෙ අධිගතත්තා අනාවරණඤාණං කාරණුපචාරෙන සකසන්තානෙ මොහනමවිධමනං දට්ඨබ්බං. අභිනිහාරසම්පත්තියා සවාසනප්පහානමෙව හි කිලෙසානං “ඤෙය්‍යාවරණප්පහාන”න්ති, පරසන්තානෙ පන මොහනමවිධමනස්ස කාරණභාවතො අනාවරණඤාණං “මොහනමවිධමන”න්ති වුච්චතීති.

කිං පන කාරණං අවිජ්ජාවිග්ගාතො යෙවෙකො පහානසම්පත්තිවසෙන භගවතො ථොමනානිමිත්තං ගය්හති, න පන සාතිසයනිරවසෙසකිලෙසප්පහානන්ති? තප්පහානවචනෙනෙව තදෙකට්ඨතාය සකලසංකිලෙසගණසමුග්ගානජොතිතභාවතො. න හි සො තාදිසො කිලෙසො අත්ථී, යො නිරවසෙසඅවිජ්ජාප්පහානෙන න පතීයතීති. අථ වා විජ්ජා විය සකලකුසලධම්මසමුප්පත්තියා නිරවසෙසාකුසලධම්මනිබ්බන්තියා, සංසාරප්පවත්තියා ව අවිජ්ජා පධානකාරණන්ති තබ්බිග්ගානවචනෙන

සකලසංකිලෙසගණසමුග්ඝාතො චුත්තොයෙව හොතීති චුත්තං
“පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම”න්ති.

නරා ව අමරා ව නරාමරා, සහ නරාමරෙහීති සනරාමරො, සනරාමරො ව සො
ලොකො වාති සනරාමරලොකො, තස්ස ගරුති සනරාමරලොකගරු, තං
සනරාමරලොකගරුං. එතෙන දෙවමනුස්සානං විය තදවසිට්ඨස්ත්තානම්පි යථාරහං
ගුණවිසෙසාවහතො භගවතො උපකාරිතං දස්සෙති. න චෙත්ථ පධානාපධානභාවො
වොදෙනබ්බො. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො, අඤ්ඤො අත්ථක්කමො. එදිසෙසු හි
සමාසපදෙසු පධානම්පි අප්පධානං විය නිද්දිසියති යථා – “සරාජිකාය පරිසායා”ති
(අප. අට්ඨ. 1.82). කාමඤ්ඤෙත්ථ සත්තසංඛාරභාජනවසෙන තිවිධො ලොකො,
ගරුභාවස්ස පන අධිප්පෙතත්තා ගරුකරණසමත්ථස්සෙව යුජ්ජනතො
සත්තලොකස්සවසෙන අත්ථො ගහෙතබ්බො. සො හි ලොකියන්ති එත්ථ
පුඤ්ඤපාපානි තබ්බිපාකො වාති “ලොකො”ති වුවිච්ඡිති. අමරග්ගහණෙන චෙත්ථ
උපපත්තිදෙවා අධිප්පෙනා.

අථ වා සමුහත්ථො ලොක-සද්දො සමුදායවසෙන ලොකියති පඤ්ඤාපියතීති.
සහ නරෙහීති සනරා, සනරා ව තෙ අමරා චෙති සනරාමරා, තෙසං ලොකොති
සනරාමරලොකොති පුරිමනායෙනෙව යොජෙතබ්බං. අමර-සද්දෙන චෙත්ථ
විසුද්ධිදෙවාපි සංඛගය්හන්ති. තෙ හි මරණාභාවතො පරමත්ථතො අමරා.
නරාමරානංයෙව ව ගහණං උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන, යථා – “සත්ථා
දෙවමනුස්සාන”න්ති (දී. නි. 1.157). තථා හි සබ්බානත්ථපරිහරණපුබ්බධිගමාය
නිරවසෙසහිතසුඛවිධානතප්පරාය නිරතිසයාය පයොගසම්පත්තියා සදෙවමනුස්සාය
පජාය අවචන්තුපකාරිතාය, අපරිමිතනිරුපමජ්ජභාවගුණවිසෙසසමඛිතාය ව
සබ්බසත්තුත්තමො භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං
උත්තමං ගාරවට්ඨානං, තෙන චුත්තං – “සනරාමරලොකගරු”න්ති.

සොහනං ගතං ගමනං එතස්සාති සුගතො. භගවතො හි
වෙනෙය්‍යජනුපසංඝිකමනං එකන්තෙන තෙසං හිතසුඛනිජ්ඣාදනතො සොහනං, තථා
ලක්ඛණානුබ්‍යඤ්ජන (දී. නි. 2.33; 3.198-200; ම. නි. 2.385, 386)
පටිමණ්ඩිතරූපකායතායදුතවිලම්බිත-
බලිතානුකඨ්ඨනනිජ්ජිලනුක්කුට්ඨකකුට්ඨාකුලතාදිදොසරහිතං
විලාසිතරාජහංසවසභවාරණමිගරාජගමනං කායගමනං ඤාණගමනඤ්ච
විපුලනිම්මලකරුණාසතිවීරියාදිගුණවිසෙසසහිතමහිනීභාරතො යාව මහාබොධි
අනවජ්ජතාය සොහනමෙවාති.

අථ වා සයම්භුඤාණෙන සකලම්පි ලොකං පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන
පරිජානන්තො ඤාණෙන සම්මා ගතො අවගතොති සුගතො. තථා ලොකසමුදයං
පභානාහිසමයවසෙන පජහන්තො අනුජ්ජත්තිධම්මතං ආපාදෙන්තො සම්මා ගතො
අතීතොති සුගතො. ලොකනිරොධං නිබ්බානං සච්ඡිකිරියාහිසමයවසෙන සම්මා
ගතො අධිගතොති සුගතො. ලොකනිරොධගාමිනිපටිපදං භාවනාහිසමයවසෙන

සම්මා ගතො පටිපත්තොති සුගතො. සොතාපත්තිමග්ගෙන යෙ කිලෙසා පහීනා,
තෙ කිලෙසෙ න පුනෙති, න පච්චෙති, න පච්චාගච්ඡති සුගතොතිආදිනා නයෙන
අයමත්ථො විභාවෙනබ්බො. අථ වා සුන්දරං යානං සම්මාසම්බොධිං නිබ්බානමෙව
වා ගතො අධිගතොති සුගතො. යස්මා වා භූතං තච්ඡං අත්ථසඤ්ඡිතං විනෙය්‍යානං
යථාරහං කාලයුත්තමෙව ව ධම්මං භාසති, තස්මා සම්මා ගදතීති සුගතො, ද-කාරස්ස
ත-කාරං කත්වා. ඉති සොභනගමනතාදීහි සුගතො, තං සුගතං.

පුඤ්ඤපාපකම්මෙහි උපපජ්ජනවසෙන ගත්තබ්බතො ගතියො,
උපපත්තිභවවිසෙසා. තා පන නිරයාදිවසෙන පඤ්චවිධා, තාහි සකලස්සාපි
භවගාමිකම්මස්ස අරියමග්ගාධිගමෙන අවිපාකාරභවාචකරණෙන නිවත්තිතත්තා
භගවා පඤ්චහිපි ගතීහි සුට්ඨු මුත්තො විසංයුත්තොති ආහ - “ගතිවිමුක්ත”න්ති.
එතෙන භගවතො කත්ථවිපි ගතියා අපරියාපන්නතං දස්සෙති, යතො භගවා
“දෙවාතිදෙවො”ති වුවුවති, තෙනෙවාහ -

“යෙන දෙවුපපත්‍යස්ස, ගත්ඨබ්බො වා විහඬිගමො;
යක්ඛත්තං යෙන ගච්ඡෙය්‍යං, මනුස්සත්තඤ්ච අබ්බපෙ;
තෙ මය්හං ආසවා බ්ණා, විද්ධස්සා විනළිකතා”ති. (අ. නි. 4.36);

තංතංගතිසංවත්තනකානඤ්චි කම්මකිලෙසානං අග්ගමග්ගෙන බොධිමුලෙයෙව
සුප්පහිනත්තා නත්ථි භගවතො ගතිපරියාපන්නතාති අවිචන්තමෙව භගවා
සබ්බභවයොනිගතිවිඤ්ඤාණධර්මසත්තාචාසසත්තනිකායෙහි සුපරිමුත්තො, තං
ගතිවිමුක්තං. චන්දෙති නමාමි, ථොමෙමිති වා අත්ථො.

අථ වා ගතිවිමුක්තන්ති අනුපාදිසෙසනිබ්බානධාතුප්පත්තියා භගවන්තං
ථොමෙති. එත්ථ හි ද්විභාකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා -
අත්තහිතසම්පත්තිතො, පරහිතපටිපත්තිතො ව. තෙසු අත්තහිතසම්පත්ති
අනාවරණඤ්ඤාණාධිගමතො, සවාසනානං සබ්බෙසං කිලෙසානං
අවිචන්තප්පහානතො, අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තිතො ව වෙදිතබ්බා.
පරහිතපටිපත්ති ලාභසක්කාරාදිනිරපෙක්ඛවිත්තස්ස
සබ්බදුක්ඛනිය්‍යානිකධම්මදෙසනාතො, විරුද්ධෙසුපි නිව්චං හිතජ්ඣාසයතො,
ඤ්ඤාණපරිපාකකාලාගමනතො ව. සා පනෙත්ථ ආසයතො පයොගතො ව දුට්ඨා
පරහිතපටිපත්ති, තිව්ධා ව අත්තහිතසම්පත්ති පකාසිතා භොති. කථං?
“කරුණාසිතලභදය”න්ති එතෙන ආසයතො පරහිතපටිපත්ති, සම්මා ගදනත්ථෙන
සුගත-සද්දෙන පයොගතො පරහිතපටිපත්ති, “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොභතමං
ගතිවිමුක්ත”න්ති එතෙහි චතුසච්චපටිවෙධත්ථෙන ව සුගත-සද්දෙන තිව්ධාපි
අත්තහිතසම්පත්ති, අවසිට්ඨෙන, “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොභතම”න්ති එතෙන ව
සබ්බාපි අත්තහිතසම්පත්තිපරහිතපටිපත්ති පකාසිතා භොතීති.

අථ වා තිභාකාරෙහි භගවතො ථොමනා වෙදිතබ්බා - හෙතුතො, ඵලතො,
උපකාරතො ව. තත්ථ හෙතු මහාකරුණා, සා පයමපදෙන නිදස්සිතා. ඵලං චතුබ්බිධං

– ඤාණසම්පදා, පහානසම්පදා, ආනුභාවසම්පදා, රූපකායසම්පදා වානි. තාසු ඤාණප්පහානසම්පදා දුතියපදෙන සච්චප්පට්ඨෙධන්ථෙන ච සුගත-සද්දෙන පකාසිතා හොත්ති. ආනුභාවසම්පදා තතියපදෙන, රූපකායසම්පදා යථාචුත්තකායගමනසොහනත්ථෙන සුගත-සද්දෙන, ලක්ඛණානුඛාසක්ඛප්පාරිපුරියා (දී. නි. 2.33; 3.198-200; ම. නි. 2.385-386) විනා තදභාවතො. උපකාරො අන්තරං අබාහිරං කරිත්වා තිව්ධයානමුඛෙන විමුත්තිධම්මදෙසනා, සො සම්මා ගදනත්ථෙන සුගත-සද්දෙන පකාසිතො හොතීති වෙදිතබ්බං.

තත්ථ “කරුණාසීතලහදය”න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධියා මූලං දස්සෙති. මහාකරුණාසඤ්චොදිතමානසො හි භගවා සංසාරපඬ්ඤාතො සත්තානං සමුද්ධරණත්ථං කතාහිනිහාරො අනුපුබ්බෙන පාරමියො පුරත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතොති කරුණා සම්මාසම්බොධියා මූලං. “පඤ්ඤාපජ්ජොතවිහතමොහතම”න්ති එතෙන සම්මාසම්බොධිං දස්සෙති. අනාවරණඤාණපදට්ඨානාඤ්චි මග්ගඤාණං, මග්ගඤාණපදට්ඨානාඤ්ච අනාවරණඤාණං “සම්මාසම්බොධි”ති වුව්චතීති. සම්මා ගදනත්ථෙන සුගත-සද්දෙන සම්මාසම්බොධියා පටිපත්තිං දස්සෙති, ලීනුද්ධච්චපතිට්ඨානායුහනකාමසුඛල්ලිකත්තකිලමථානුයොග-සස්සතුව්චෙදාහිනිවෙසාදිඅන්තද්වයරහිතාය කරුණාපඤ්ඤාපරිගහිතාය මජ්ඣිමාය පටිපත්තියා පකාසනතො සුගත-සද්දස්ස. ඉතරෙහි සම්මාසම්බොධියා පධානාප්පධානහෙදං පයොජනං දස්සෙති. සංසාරමහොසතො සත්තසත්තාරණඤ්චෙත්ථ පධානං පයොජනං, තදඤ්ඤමජ්ජපධානං. තෙසු පධානෙන පරහිතප්පටිපත්තිං දස්සෙති, ඉතරෙන අත්තහිතසම්පත්තිං, තදුභයෙන අත්තහිතාය පටිපත්තාදීසු (පු. ප. 24, 173) චතුසු පුග්ගලෙසු භගවතො චතුත්ථපුග්ගලභාවං දස්සෙති. තෙන ච අනුත්තරදක්ඛිණෙය්‍යභාවං උත්තමචන්දනීයභාවං, අත්තතො ච චන්දනකිරියාය ඛෙත්තඬ්ඨගතභාවං දස්සෙති.

එත්ථ ච කරුණාග්ගහණෙන ලොකියෙසු මහග්ගතභාවප්පත්තාසාධාරණගුණදීපනතො භගවතො සබ්බලොකියගුණසම්පත්ති දස්සිතා හොති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණපදට්ඨානමග්ගඤාණදීපනතො සබ්බලොකුත්තරගුණසම්පත්ති. තදුභයග්ගහණසිද්ධො හි අත්ථො “සනරාමරලොකගරු”න්තිආදිනා විපඤ්චියතීති. කරුණාග්ගහණෙන ච උපගමනං නිරූපක්කිලෙසං දස්සෙති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අපගමනං. තථා කරුණාග්ගහණෙන ලොකසමඤ්ඤානුරූපං භගවතො පචත්තිං දස්සෙති, ලොකවොහාරවිසයත්තා කරුණාය, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සමඤ්ඤායානවිධාවනං. සභාවානවබොධෙන හි ධම්මානං සමඤ්ඤං අනිධාවිත්වා සත්තාදිපරාමසනං හොතීති. තථා කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිවිහාරං දස්සෙති, පඤ්ඤාග්ගහණෙන තීසු කාලෙසු අප්පටිහතඤාණං, චතුසච්චඤාණං, චතුප්පටිසම්භිදාඤාණං, චතුචෙස්සාරජ්ජඤාණං. කරුණාග්ගහණෙන මහාකරුණාසමාපත්තිඤාණස්ස ගහිතත්තා සෙසාසාධාරණඤාණානි, ඡ අභිඤ්ඤා, අට්ඨසු පරිසාසු (ම. නි. 1.151) අකම්පනඤාණානි, දස බලානි, වුද්දස බුද්ධඤාණානි,

සොළස ඤාණවරියා, අට්ඨාරස බුද්ධධම්මා, (දී. නි. අට්ඨ. 3.305; විහ. මූල. ටී. ගන්ථාරම්භවණ්ණනාය) චතුරත්තාරීස ඤාණවත්ථුනි, (සං. නි. 2.34) සත්තසත්තති ඤාණවත්ථුනීති (සං. නි. 2.34) එවමාදීනං අනෙකෙසං පඤ්ඤාප්පභෙදානං වසෙන ඤාණචාරං දස්සෙති.

තථා කරුණාග්ගහණෙන වරණසම්පත්තිං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන විජ්ජාසම්පත්තිං. කරුණාග්ගහණෙන සත්තාධිපතිතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන ධම්මාධිපතිතා. කරුණාග්ගහණෙන ලොකනාථභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අත්තනාථභාවො. තථා කරුණාග්ගහණෙන පුබ්බකාරිභාවො, පඤ්ඤාග්ගහණෙන කතඤ්ඤතා. තථා කරුණාග්ගහණෙන අපරන්තපතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන අනත්තත්තපතා. කරුණාග්ගහණෙන වා බුද්ධකරධම්මසිද්ධි, පඤ්ඤාග්ගහණෙන බුද්ධභාවසිද්ධි. තථා කරුණාග්ගහණෙන පරෙසං තාරණං, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සයං තාරණං. තථා කරුණාග්ගහණෙන සබ්බසත්තෙසු අනුග්ගහවිත්තතා, පඤ්ඤාග්ගහණෙන සබ්බධම්මෙසු චිරත්තවිත්තතා දස්සිතා භොති. සබ්බෙසඤ්ච බුද්ධගුණානං කරුණා ආදි, තන්තිදානභාවතො. පඤ්ඤා පරියොසානං, තතො උත්තරිකරණියාභාවතො. ඉති ආදිපරියොසානදස්සනෙන සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා භොන්ති. තථා කරුණාග්ගහණෙන සීලක්ඛන්ධපුබ්බචගමො සමාධික්ඛන්ධො දස්සිතො භොති. කරුණානිදානඤ්චි සීලං, තතො පාණාතිපාතාදිවිරතිප්පවත්තිතො, සා ව ඤානත්තයසම්පයොගීතීති. පඤ්ඤාවචනෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලඤ්ච සබ්බබුද්ධගුණානමාදි, සමාධි මජ්ඣෙ, පඤ්ඤා පරියොසානන්ති. එවම්පි ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සබ්බෙ බුද්ධගුණා දස්සිතා භොන්ති, නයතො දස්සිතත්තා. එසො එව හි නිරවසෙසතො බුද්ධගුණානං දස්සනුපායො, යදිදං නයග්ගාහණං. අඤ්ඤා කො නාම සමත්ථො භගවතො ගුණෙ අනුපදං නිරවසෙසතො දස්සෙතුං. තෙනෙවාහ –

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණ්ණො වණ්ණං,
කප්පම්පි වෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
බ්බෙසං කප්පො විරදිසමන්තරො,
වණ්ණො න බ්බෙසං තථාගතස්සා”ති. (දී. නි. අට්ඨ. 1.304; දී. නි. අට්ඨ. 3.141; ම. නි. අට්ඨ. 3.425, උදා. අට්ඨ. 53; බු. වං. අට්ඨ. 4.4; වරියා. අට්ඨ. නිදානකථායං, පකිණ්ණකකථායං; අප. අට්ඨ. 2.6.20);

තෙනෙව ව ආයස්මතා සාරිපුත්තත්ථෙරෙනාපි බුද්ධගුණපරිච්ඡෙදනං පති අනුයුත්තෙන “නො භෙතං භන්තෙ”ති (දී. නි. 2.145) පටික්ඛිපිත්වා, “අපි ව මෙ භන්තෙ ධම්මන්වයො විදිතො”ති (දී. නි. 2.146) චුත්තං.

එවං සඬ්ඛෙපෙන සකලසබ්බඤ්ඤාගුණෙහි භගවන්තං අභිත්ථවිත්වා ඉදානි සද්ධම්මං ථොමෙතුං “බුද්ධොපි”ති ආදිමාහ. තත්ථ බුද්ධොති කත්තුනිද්දෙසො. බුද්ධභාවන්ති කම්මනිද්දෙසො. භාවෙත්වා, සච්ඡිකත්වාති ව පුබ්බකාලකිරියානිද්දෙසො. යන්ති අනියමතො කම්මනිද්දෙසො. උපගතොති

අපරකාලකිරියානිද්දෙසො. වන්දෙති කිරියානිද්දෙසො, තන්ති නියමනං. ධම්මන්ති වන්දනකිරියාය කම්මනිද්දෙසො. ගතමලං, අනුත්තරන්ති ච තබ්බිසෙසනං.

තත්ථ බුද්ධ-සද්දස්ස තාව “බුද්ධිකා සච්චානීති බුද්ධො, බොධෙනා පජායාති බුද්ධො” තිආදිනා (මහානි. 192; වුළුනි. 95-97; පටි. ම. 1.162) නිද්දෙසනායෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. අථ චා සවාසනාය අඤ්ඤාණනිද්දාය අවචන්තවිගමනො, බුද්ධියා චා විකසිතභාවනො බුද්ධවාති බුද්ධො, ජාගරණවිකසනත්ථවසෙන. අථ චා කස්සවිපි ඤෙයාධම්මස්ස අනවබුද්ධස්ස අභාවෙන ඤෙයාවිසෙසස්ස කම්මභාවෙන අග්ගභණනො කම්මවචනිවිජාය අභාවෙන අවගමනත්ථවසෙනෙව කත්තුනිද්දෙසො ලබ්හතීති බුද්ධවාති බුද්ධො, යථා “දික්ඛිතො න දදාති” ති, අත්ථනො පන පාරමිතාපරිභාවිතො සයම්භුඤ්ඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධස්තරිවසෙසකිලෙසො මහාකරුණාසබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණාදිඅපරිමෙයා ගුණගණාධාරො ඛන්ධසන්තානො බුද්ධො. යථාහ –

“බුද්ධොති යො සො භගවා සයම්භු අනාවරියකො පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු සාමං සච්චානි අභිසම්බුද්ධි, තත්ථ ච සබ්බඤ්ඤානං පත්තො, බලෙසු ච වසිභාව” ත්ති (මහානි. 192; වුළුනි. 95-97; පටි. ම. 1.162).

අපි-සද්දො සම්භාවනො, තෙන “ඵචං ගුණවිසෙසයුත්තො සොපි නාම භගවා” ති වක්ඛමානගුණෙ ධම්මෙ සම්භාවනං දිපෙති. බුද්ධභාවන්ති සම්මාසම්බොධිං. භාවෙත්වාති උප්පාදෙත්වා, වච්චෙත්වා ච. සච්ඡිකත්වාති පච්චක්ඛං කත්වා. උපගතොති පත්තො, අධිගතොති අත්ථො, එතස්ස “බුද්ධභාව” ත්ති එතෙන සම්බන්ධො. ගතමලන්ති විගතමලං, නිද්දොසන්ති අත්ථො. වන්දෙති පණමාමි, ථොමෙමි චා. අනුත්තරන්ති උත්තරරහිතං, ලොකුත්තරන්ති අත්ථො. ධම්මන්ති යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායනො ච, සංසාරනො ච අපතමානෙ කත්වා ධාරයතීති ධම්මො.

අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – ඵචං විවිධගුණසමන්තාගතො බුද්ධොපි භගවා යං අරියසඬ්ඛානං ධම්මං භාවෙත්වා, ඵලනිබ්බානසඬ්ඛානං පන සච්ඡිකත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අධිගතො, තමෙතං බුද්ධානම්පි බුද්ධභාවහෙතුභූතං සබ්බදොසමලරහිතං අත්තනො උත්තරිතරාභාවෙන අනුත්තරං පටිවෙධසද්ධම්මං නමාමිති. පරියත්තිසද්ධම්මස්සාපි තප්පකාසනත්තා ඉධ සඬ්ඛහො දට්ඨබ්බො. අථ චා “අභිධම්මනායසමුද්දං භාවෙත්වා අධිගච්ඡි, තිණි පිටකානි සම්මසී” ති ච අට්ඨකථායං චුත්තත්තා පරියත්තිධම්මස්සාපි සච්ඡිකිරියාසම්මසනපරියායො ලබ්හතීති සොපි ඉධ චුත්තො යෙවාති දට්ඨබ්බො. තථා “යං ධම්මං භාවෙත්වා, සච්ඡිකත්වා” ති ච චුත්තත්තා බුද්ධකරධම්මභූතාහි පාරමිතාහි සහ පුබ්බභාගෙ අධිසීලසික්ඛාදියොපි ඉධ ධම්ම-සද්දෙන සඬ්ඛහිතාති වෙදිතබ්බො. තාපි හි විගතපටිපක්ඛනාය විගතමලා, අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරා වාති. තථා හි සත්තානං සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණාය කතමභාහිනීභාරො මහාකරුණාධිවාසපෙසලජ්ඣාසයො පඤ්ඤාවිසෙසපරියොදානනිම්මලානං

දානදමසඤ්ඤාමාදීනං උත්තමධම්මානං සතසහස්සාධිකානි කප්පානං චත්තාරි අසඬ්ඛෙය්‍යානි සක්කච්චං නිරත්තරං නිරවසෙසං භාවනාපච්චක්ඛකරණෙනි කම්මාදීසු අධිගතවසිභාවො, අවිජරියාවිත්තෙය්‍යමභානුභාවො, අධිසීලඅධිචිත්තානං පරමුක්කංසපාරමිප්පත්තො භගවා පච්චයාකාරෙ චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සමුක්ඛෙන මභාවජිරඤ්ඤාණං පෙසෙත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධොති.

එත්ථ ච ‘භාවෙන්වා’ ති එතෙන විජ්ජාසම්පදාය ධම්මං ටොමෙති, ‘සච්ඡිකත්වා’ ති එතෙන විමුත්තිසම්පදාය. තථා පයමෙන ඤානසම්පදාය, දුතියෙන විමොක්ඛසම්පදාය. පයමෙන වා සමාධිසම්පදාය, දුතියෙන සමාපත්තිසම්පදාය. අථ වා පයමෙන ඛයඤ්ඤාණභාවෙන, දුතියෙන අනුප්පාදඤ්ඤාණභාවෙන. පුරිමෙන වා විජ්ජුපමතාය, දුතියෙන චජිරුපමතාය. පුරිමෙන වා විරාගසම්පත්තියා, දුතියෙන නිරොධසම්පත්තියා. තථා පයමෙන නිය්‍යානභාවෙන, දුතියෙන නිස්සරණභාවෙන. පයමෙන වා හෙතුභාවෙන, දුතියෙන අසඬ්ඛතභාවෙන. පයමෙන වා දස්සනභාවෙන, දුතියෙන විවෙකභාවෙන. පයමෙන වා අධිපතිභාවෙන, දුතියෙන අමතභාවෙන ධම්මං ටොමෙති. අථ වා ‘යං ධම්මං භාවෙන්වා බුද්ධභාවං උපගතො’ ති එතෙන ස්වාක්ඛාතතාය ධම්මං ටොමෙති, ‘සච්ඡිකත්වා’ ති එතෙන සන්දිට්ඨිකතාය. තථා පුරිමෙන අකාලිකතාය, පච්ඡිමෙන එහිපස්සිකතාය. පුරිමෙන වා ඔපනෙය්‍යිකතාය, පච්ඡිමෙන පච්චත්තං වෙදිතබ්බතාය ධම්මං ටොමෙති.

‘ගතමල’ ති ඉමිනා සංකිලෙසාභාවදීපනෙන ධම්මස්ස පරිසුද්ධතං දස්සෙති, ‘අනුත්තර’ ති එතෙන අඤ්ඤස්ස විසිට්ඨස්ස අභාවදීපනෙන විපුලපරිපුණ්ණතං. පයමෙන වා පභානසම්පදං ධම්මස්ස දස්සෙති, දුතියෙන පභාවසම්පදං. භාවෙනබ්බතාය වා ධම්මස්ස ගතමලභාවො යොජෙතබ්බො. භාවනාගුණෙන හි සො දොසානං සමුග්ගාතකො භොතීති. සච්ඡිකාතබ්බභාවෙන අනුත්තරභාවො යොජෙතබ්බො. සච්ඡිකිරියානිබ්බත්තිතො හි තදුත්තරිකරණීයාභාවතො අනඤ්ඤසාධාරණතාය අනුත්තරොති. තථා ‘භාවෙන්වා’ ති එතෙන සහ පුබ්බභාගසීලාදීහි සෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා භොතීති, ‘සච්ඡිකත්වා’ ති එතෙන සහ අසඬ්ඛතාය ධාතුයා අසෙක්ඛා සීලසමාධිපඤ්ඤාක්ඛන්ධා දස්සිතා භොතීති.

එවං සඬ්ඛෙපෙනෙව සබ්බධම්මගුණෙනි සද්ධම්මං අභිත්ථවිත්වා, ඉදානි අරියසඬ්ඝං ටොමෙතුං ‘සුගතස්සා’ ති ආදිමාහ. තත්ථ සුගතස්සානි සම්බන්ධනිද්දෙසො, තස්ස ‘පුත්තාන’ ති එතෙන සම්බන්ධො. ඔරසානන්ති පුත්තවිසෙසනං. මාරසෙනමථනානන්ති ඔරසපුත්තභාවෙ කාරණනිද්දෙසො, තෙන කිලෙසප්පභානමෙව භගවතො ඔරසපුත්තභාවකාරණං අනුජානාතීති දස්සෙති. අට්ඨන්තන්ති ගණනපරිච්ඡේදනිද්දෙසො, තෙන ච සතිපි තෙසං සත්තවිසෙසභාවෙන අනෙකසතසහස්සසඬ්ඛාභාවෙ ඉමං ගණනපරිච්ඡේදං නාතිවත්තන්තීති දස්සෙති, මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවානතිවත්තනතො. සමුහන්ති සමුදායනිද්දෙසො. අරියසඬ්ඝන්ති ගුණවිසිට්ඨසඬ්ඝානභාවනිද්දෙසො, තෙන අසතිපි අරියපුග්ගලානං කායසාමග්ගියං අරියසඬ්ඝභාවං දස්සෙති, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙන

සංභතභාවතො. තත්ථ උරසි භවා ජාතා, සංවද්ධා ව ඔරසා. යථා හි සත්තානං
 ඔරසපුත්තා අත්තජාතතාය පිතුසන්තකස්ස දායජ්ජස්ස විසෙසෙන භාගිතො
 භොන්ති, එවමෙනෙපි අරියපුග්ගලා සම්මාසම්බුද්ධස්ස සවනන්තෙ අරියාය ජාතියා
 ජාතතාය භගවතො සන්තකස්ස විමුක්තිසුඛස්ස, අරියධම්මරතනස්ස ව
 එකන්තභාගිතොති ඔරසා විය ඔරසා. අථ වා භගවතො ධම්මදෙසනානුභාවෙන
 අරියභූමිං ඔක්කමමානා, ඔක්කන්තා ව අරියසාවකා භගවතො
 උරොවායාමජනිතාහිජාතතාය නිජ්ජරියායෙන “ඔරසපුත්තා”ති වත්තබ්බතං
 අරහන්ති. සාවකෙහි පවත්තියමානාපි හි ධම්මදෙසනා භගවතො “ධම්මදෙසනා”
 ඉච්චෙව වුච්චති, තංමුලකත්තා, ලක්ඛණාදිවිසෙසාභාවතො ව.

යදිපි අරියසාවකානං අරියමග්ගාධිගමසමයෙ භගවතො විය
 තදන්තරායකරණත්ථං දෙවපුත්තමාරො, මාරවාහිනී වා න එකන්තෙන අපසාදෙති,
 තෙහි පන අපසාදෙතබ්බතාය කාරණෙ විමලීතෙ තෙපි විමලීතා එව නාම භොන්තිති
 ආහ – “මාරසෙනමට්ඨාන”න්ති. ඉමස්මිං පනත්ථෙ ‘මාරමාරසෙනමට්ඨාන’න්ති
 වත්තබ්බෙ “මාරසෙනමට්ඨාන”න්ති එකදෙසසරූපෙකසෙසො කතොති දට්ඨබ්බං.
 අථ වා ඛන්ධාහිසඬ්ඛාරමාරානං විය දෙවපුත්තමාරස්සාපි ගුණමාරණෙ
 සභායභාවුපගමනතො කිලෙසබලකායො “සෙනා”ති වුච්චති. යථාහ – “කාමා තෙ
 පයමා සෙනා”තිආදි (සු. නි. 438; මහානි. 28, 68; වුළුනි. 47). සා ව තෙහි
 දියඬ්ඬසහස්සහෙදා, අනන්තහෙදා වා කිලෙසවාහිනී
 සතිධම්මවිවයවීරියසමථාදිගුණපහරණෙහි ඔධෙසො විමලීතා, විහතා, විද්ධස්සා වාති
 මාරසෙනමට්ඨා, අරියසාවකා. එතෙන තෙසං භගවතො අනුජාතපුත්තතං දස්සෙති.

ආරකත්තා කිලෙසෙහි, අනෙයෙ න ඉරියනතො, අයෙ ව ඉරියනතො අරියා,
 නිරුත්තිනෙයෙන. අථ වා සදෙවකෙන ලොකෙන “සරණ”න්ති අරණීයතො
 උපගන්තබ්බතො, උපගතනාඤ්ච තදත්ථසිද්ධිතො අරියා, අරියානං සඬ්ඝොති
 අරියසඬ්ඝො, අරියො ව සො, සඬ්ඝො වාති වා අරියසඬ්ඝො, තං අරියසඬ්ඝං.
 භගවතො අපරභාගෙ බුද්ධධම්මරතනානම්පි සමධිගමො සඬ්ඝරතනාධිතොති අස්ස
 අරියසඬ්ඝස්ස බහුපකාරතං දස්සෙතුං ඉධෙව “සිරසා වන්දෙ”ති වුත්තන්ති
 දට්ඨබ්බං.

එත්ථ ව “සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන”න්ති එතෙන අරියසඬ්ඝස්ස පභවසම්පදං
 දස්සෙති, “මාරසෙනමට්ඨාන”න්ති එතෙන පභානසම්පදං,
 සකලසංකිලෙසජ්ජහානදීපනතො. “අට්ඨන්තම්පි සමුහ”න්ති එතෙන
 ඤාණසම්පදං, මග්ගට්ඨඵලට්ඨභාවදීපනතො. “අරියසඬ්ඝ”න්ති එතෙන
 පභවසම්පදං දස්සෙති, සබ්බසඬ්ඝානං අග්ගභාවදීපනතො. අථ වා “සුගතස්ස
 ඔරසානං පුත්තාන”න්ති අරියසඬ්ඝස්ස විසුද්ධනිස්සයභාවදීපනං,
 “මාරසෙනමට්ඨාන”න්ති සම්මාඋජ්ජඤායසාමිච්ඡපට්ඨන්තභාවදීපනං,
 “අට්ඨන්තම්පි සමුහ”න්ති ආහුනෙයාදිභාවදීපනං, “අරියසඬ්ඝ”න්ති
 අනුත්තරපුඤ්ඤක්ඛේත්තභාවදීපනං. තථා “සුගතස්ස ඔරසානං පුත්තාන”න්ති
 එතෙන අරියසඬ්ඝස්ස ලොකුත්තරසරණගමනසබ්භාවං දීපෙති.

ලොකුත්තරසරණගමනෙන හි තෙ හගවතො ඔරසපුත්තා ජාතා.

“මාරසෙනමථනාන”න්ති එතෙන අභිනීහාරසම්පදාසිද්ධං පුබ්බභාගෙ සම්මාපටිපත්තිං දස්සෙති. කතාභිනීහාරා හි සම්මා පටිපන්නා මාරං, මාරපරිසං වා අභිවිජිනන්ති. “අට්ඨන්තම්පි සමුහ”න්ති එතෙන විද්ධස්තවිපක්ඛෙ සෙක්ඛාසෙක්ඛධම්මෙ දස්සෙති, පුග්ගලාධිට්ඨානෙන මග්ගඵලධම්මානං පකාසිතත්තා. “අරියසඬ්ඨි”න්ති අග්ගදක්ඛිණෙය්‍යභාවං දස්සෙති. සරණගමනඤ්ච සාවකානං සබ්බගුණානමාදි, සපුබ්බභාගජපටිපදා සෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො මජ්ඣෙ, අසෙක්ඛා සීලක්ඛන්ධාදයො පරියොසානන්ති ආදිමජ්ඣපරියොසානකල්‍යාණා සඬ්ඛෙපතො සබ්බෙ අරියසඬ්ඨිගුණා පකාසිතා භොන්ති.

එවං ගාථාත්තයෙන සඬ්ඛෙපතො සකලගුණසඬ්ඨිත්තනමුඛෙන රතනත්තයස්ස පණාමං කත්වා, ඉදානි තං නිපච්චකාරං යථාධිජපෙනෙ පයොජනෙ පරිණාමෙත්තො “ඉති මෙ”ති ආදිවාහ. තත්ථ රතිජනනට්ඨෙත රතනං, බුද්ධධම්මසඬ්ඨිං. තෙසඤ්චි “ඉතිපි සො හගවා”ති ආදිනා යථාභූතගුණෙ ආවජ්ජන්තස්ස අමතාධිගමහෙතුභූතං අනජ්ජකං පිතිපාමොජ්ජං උජ්ජජිති. යථාහ –

“යස්මිං, මහානාම, සමයෙ අරියසාවකො තථාගතං අනුස්සරති, නෙවස්ස තස්මිං සමයෙ රාගපරියුට්ඨිතං චිත්තං භොති, න දොසපරියුට්ඨිතං චිත්තං භොති, න මොහපරියුට්ඨිතං චිත්තං භොති, උජුගතමෙවස්ස තස්මිං සමයෙ චිත්තං භොති තථාගතං ආරබ්භ. උජුගතචිත්තො ඛො පන, මහානාම, අරියසාවකො ලහති අත්ථවෙදං, ලහති ධම්මවෙදං, ලහති ධම්මුපසංහිතං පාමොජ්ජං, පමුදිතස්ස පිති ජායති”ති ආදි (අ. නි. 6.10; අ. නි. 11.11).

චිත්තිකතාදිභාවො වා රතනට්ඨෙයා. චුත්තඤ්ඤෙනං –

“චිත්තිකතං මහග්ගඤ්ච, අතුලං දුල්ලභදස්සනං;
අනොමසත්තපරිභොගං, රතනං තෙන වුවචති”ති. (බු. පා. අට්ඨ. 6.3; දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සු. නි. අට්ඨ. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 50);

චිත්තිකතභාවාදයො ව අනඤ්ඤසාධාරණා බුද්ධාදීසු එව ලබ්භන්තීති. වන්දනාව වන්දනාමයං, යථා “දානමයං, සීලමය”න්ති (දී. නි. 3.305; ඉතිවු. 60; නෙත්ති. 34). වන්දනා වෙත්ථ කායවාචාචිත්තෙහි තිණ්ණං රතනානං ගුණනින්තතා, ථොමනා වා. පුජ්ජනවඵලනිබ්බත්තනතො පුඤ්ඤං, අත්තතො සන්තානං පුණාතීති වා. සුවිහතන්තරායොති සුට්ඨු විහතන්තරායො, එතෙන අත්තතො පසාදසම්පත්තියා, රත්තනත්තයස්ස ව ඛෙත්තභාවසම්පත්තියා තං පුඤ්ඤං අත්ථජ්ජකාසනස්ස උපසාතකඋපද්දවානං විහනනෙ සමත්ථන්ති දස්සෙති. හුත්වාති පුබ්බකාලකිරියා, තස්ස “අත්ථං පකාසයිස්සාමි”ති එතෙන සම්බන්ධො. තස්සානි යං රතනත්තයවන්දනාමයං පුඤ්ඤං, තස්ස. ආනුභාවෙනාති බලෙන.

එවං රතනත්තයස්ස නිපච්චකාරකරණෙ පයොජනං දස්සෙත්වා, ඉදානි යස්සා ධම්මදෙසනාය අත්ථං සංවණ්ණෙතුකාමො, තස්සා තාව ගුණානිත්ථවනවසෙන උපඤ්ඤාපනත්ථං “දීඝස්සා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ දීඝසුත්තච්ඡිකිත්තස්සාති දීඝප්පමාණසුත්තලක්ඛිතස්ස, එතෙන “දීඝො”ති අයං ඉමස්ස ආගමස්ස අත්ථානුගතා සමඤ්ඤාති දස්සෙති. නනු ච සුත්තානියෙව ආගමො, කස්ස පන සුත්තෙහි අඛිකනන්ති? සච්චමෙනං පරමත්ථතො, සුත්තානි පන උපාදායපඤ්ඤත්තො ආගමො. යථා හි අත්ථබ්‍යඤ්ජනසමුදායෙ “සුත්ත”න්ති වොභාරො, එවං සුත්තසමුදායෙ “ආගමො”ති වොභාරො. පටිච්චසමුප්පාදාදිනිපුණත්ථසබ්භාවතො නිපුණස්ස. ආගමස්සන්ති එත්ථ, එතෙන, එතස්මා චා අත්තත්ථපරත්ථාදයොති ආගමො, ආගමො ච සො වරො චාති ආගමවරො, ආගමසම්මතෙහි චා වරොති ආගමවරො, තස්ස. බුද්ධානං අනුබුද්ධා බුද්ධානුබුද්ධා, බුද්ධානං සච්චපට්ඨෙධං අනුගම්ම පටිච්චිද්ධසච්චා අග්ගසාවකාදයො අරියා. තෙහි අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන, ගුණසංවණ්ණනාවසෙන ච සංවණ්ණිතස්ස. අථ චා බුද්ධා ච අනුබුද්ධා ච බුද්ධානුබුද්ධාති යොජෙතබ්බං. සම්මාසම්බුද්ධෙනෙව හි තිණ්ණම්පි පිටකානං අත්ථවණ්ණනාක්කමො භාසිතො, යා “පකිණ්ණකදෙසනා”ති වුච්චති, තතො සඬගායනාදිවසෙන සාවකෙහිති ආචරියා වදන්ති.

සද්ධාවහගුණස්සාති බුද්ධාදීසු පසාදාවහසම්පත්තිකස්ස. අයඤ්ඤි ආගමො බ්‍රහ්මජාලාදීසු (දී. නි. 1.5-7, 26-28) සිලදිට්ඨාදීනං අනවසෙසනිද්දෙසාදිවසෙන, මහාපදානාදීසු (දී. නි. 2.3-5) පුරිමබුද්ධානම්පි ගුණනිද්දෙසාදිවසෙන, පාටිකසුත්තාදීසු (දී. නි. 3.3,4) තිත්ථියෙ නිමද්දිත්වා අප්පට්චත්තියසීහනාද නදනාදිවසෙන, අනුත්තරියසුත්තාදීසු (අ. නි. 6.8) ච විසෙසතො බුද්ධගුණවිභාවතො රතනත්තයෙ සාතිසයප්පසාදං ආවහති. සංවණ්ණනාසු වායං ආචරියස්ස පකති, යා තංතංසංවණ්ණනාසු ආදිතො තස්ස තස්ස සංවණ්ණෙනබ්බස්ස ධම්මස්ස විසෙසගුණකිත්තතොනො ථොමනා. තථා හි පපඤ්චසුදනීසාරත්ථප්පකාසිනීමනොරථපුරුණිසු අට්ඨසාලිනීආදීසු ච යථාක්කමං “පරවාදමථනස්ස ඤාණප්පහෙදජනනස්ස ධම්මකට්ඨකපුඬගවානං විචිත්තප්පට්භානජනනස්ස තස්ස ගම්භීරඤාණෙහි ඔගාල්භස්ස අභිණ්භසො නානානායවිචිත්තස්ස අභිධම්මස්සා”තිආදිනා ථොමනා කතා.

අත්ථො කට්ඨියති එතායාති අත්ථකථා, සා එව අට්ඨකථා, ත්ථ-කාරස්ස ට්ඨ-කාරං කත්වා, යථා “දුක්ඛස්ස පිළනට්ඨො”ති (පටි. ම. 2.8). ආදිතො තිආදිම්හි පට්ඨමසඬගිතියං. ඡළහිඤ්ඤාතාය පරමෙන චිත්තවසීභාවෙන සමන්තාගතත්තා, ඤානාදීසු පඤ්චවිධවසීතාසබ්භාවතො ච වසීතො, ථෙරා මහාකස්සපාදයො. තෙසං සතෙහි පඤ්චහි. යාති යා අට්ඨකථා. සඬගිතාති අත්ථං පකාසෙතුං යුත්තට්ඨානෙ “අයං එතස්ස අත්ථො, අයං එතස්ස අත්ථො”ති සඬගහෙත්වා වුත්තා. අනුසඬගිතා ච යසත්ථෙරාදීහි පච්ඡාපි දුතියතතියසඬගිතීසු, ඉමිනා අත්තතො සංවණ්ණනාය ආගමනසුද්ධිං දස්සෙති.

සිහස්ස ලානතො ගහණතො සීහළො, සීහකුමාරො. තංවංසජාතතාය තම්බපණ්ණිදීපෙ ඛත්තියානං, තෙසං නිවාසතාය තම්බපණ්ණිදීපස්ස ච සීහළභාවො වෙදිතබ්බො. ආහතාති ජම්බුදීපතො ආතීතා. අපාති පච්ඡා. අපරභාගෙ හි අසඬිකරත්ථං සීහළභාසාය අට්ඨකථා යපිතාති. තෙනස්ස මූලට්ඨකථා සබ්බසාධාරණා න භොතීති ඉදං අත්ථප්පකාසනං එකන්තෙන කරණියන්ති දස්සෙති. තෙනෙවාහ – “දීපවාසීනමත්ථායා”ති. තත්ථ දීපවාසීනන්ති ජම්බුදීපවාසීනං. දීපවාසීනන්ති චා සීහළදීපවාසීනං අත්ථාය සීහළභාසාය යපිතාති යොජනා.

අපනෙත්වානාති කඤ්චුකසදිසං සීහළභාසං අපනෙත්වා. තතොති අට්ඨකථාතො. අහන්ති අත්තානං නිද්දිසති. මනොරමං භාසන්ති මාගධභාසං. සා හි සභාවනිරුත්තිභූතා පණ්ඩිතානං මනං රමයතීති. තෙනෙවාහ – “තත්තිනයානුවච්චික”න්ති, පාළිගතියා අනුලොමිකං පාළිභාසායානුවිධායිනින්ති අත්ථො. විගතදොසන්ති අසභාවනිරුත්තිභාසන්තරරහිතං.

සමයං අවිලොමෙන්තොති සිද්ධන්තං අවිරොධෙන්තො, එතෙන අත්ථදොසාභාවමාහ. අවිරුද්ධන්තා එව හි ථෙරවාදාපි ඉධ පකාසිසිස්සන්ති. ථෙරවංසපදීපානන්ති ථීරෙහි සීලක්ඛන්ධාදීහි සමන්තාගතත්තා ථෙරා, මහාකස්සපාදයො. තෙහි ආගතා ආචරියපරම්පරා ථෙරවංසො, තප්පරියාපන්තා හුත්වා ආගමාධිගමසම්පන්නත්තා පඤ්ඤාපජ්ජොතෙන තස්ස සමුප්ප්ලනතො ථෙරවංසපදීපා, මහාවිහාරවාසීනො ථෙරා, තෙසං. විවිධෙහි ආකාරෙහි නිව්ඡියතීති විනිව්ඡයො, ගණ්ඨිට්ඨානෙසු බීලමද්දනාකාරෙන පවත්තා විමතිවිෂේදකථා. සුට්ඨු නිපුණො සණ්භො විනිව්ඡයො එතෙසන්ති සුනිපුණුවිනිව්ඡයා. අථ චා විනිව්ඡනොතිති විනිව්ඡයො, යථාචුත්තවිසයං ඤාණං. සුට්ඨු නිපුණො ඡෙකො විනිව්ඡයො එතෙසන්ති සුනිපුණුවිනිව්ඡයා, එතෙන මහාකස්සපාදිථෙරපරම්පරාහතො, තතොයෙව ච අවිපරිතො සණ්භසුබ්බමො මහාවිහාරවාසීනං විනිව්ඡයොති තස්ස පමාණභූතතං දස්සෙති.

සුජනස්ස වාති ච-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන න කෙවලං ජම්බුදීපවාසීනමෙව අත්ථාය, අථ ඛො සාධුජනතොසනත්ථඤ්චාති දස්සෙති, තෙන ච තම්බපණ්ණිදීපවාසීනම්පි අත්ථායාති අයමත්ථො සිද්ධො භොති, උග්ගහණාදිසුකරතාය තෙසම්පි බහුපකාරත්තා. විරට්ඨිතත්ථන්ති විරට්ඨිතිඅත්ථං, විරකාලට්ඨිතියාති අත්ථො. ඉදඤ්චි අත්ථප්පකාසනං අවිපරිතබ්බාසනසුනික්ඛෙපස්ස අත්ථසුනායස්ස ච උපායභාවතො සද්ධම්මස්ස විරට්ඨිතියා සංවත්තති. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා –

“ද්වෙමෙ, හික්ඛෙවෙ, ධම්මා සද්ධම්මස්ස ධීතියා අසම්මොසාය අනන්තරධානාය සංවත්තන්ති. කතමෙ ද්වෙ? සුනික්ඛත්තඤ්ච පදබ්බාසනං, අත්ථො ච සුනීතො”ති (අ. නි. 2.21).

යං අත්ථවණ්ණනං කත්තුකාමො, තස්සා මහත්තං පරිහරිතුං “සීලකථා”තිආදි
 වුත්තං. තෙනෙවාහ – “න තං ඉධ විචාරයිස්සාමි”ති. අථ වා යං අට්ඨකථං
 කත්තුකාමො, තදෙකදෙසභාවෙන විසුද්ධිමග්ගො ච ගහෙතඛිබ්බොති කථිකානං
 උපදෙසං කරොන්තො තත්ථ විචාරිතධම්මෙ උද්දෙසවසෙන දස්සෙති “සීලකථා”
 තිආදිනා. තත්ථ සීලකථාති චාරිත්තචාරිත්තාදිවසෙන සීලචිත්ථාරකථා. ධුතඨම්මාති
 පිණ්ඩපාතිකඛිගාදයො (විසුද්ධි. 1.22; ථෙරගා. අට්ඨ. 2.845, 849) තෙරස
 කිලෙසධුතනකධම්මා. කම්මට්ඨානාති සබ්බානීති පාළියං ආගතාති අට්ඨතිංස,
 අට්ඨකථායං ද්වෙති නිරවසෙසාති යොගකම්මස්ස භාවනාය පවත්තිට්ඨානාති.
 වරියාවිධානසහිතොති රාගවරිතාදීනං සභාවාදිවිධානෙන සහිතො. ඤානාති චත්තාරි
 රූපාවචරජ්ඣානාති, සමාපත්තියො චතස්සො අරූපසමාපත්තියො. අට්ඨපි වා
 පටිලද්ධමත්තාති ඤානාති, සමාපජ්ජනවසිභාවජ්ජත්තියා සමාපත්තියො. ඤානාති
 වා රූපාරූපාවචරජ්ඣානාති, සමාපත්තියො ඵලසමාපත්තීනිරොධසමාපත්තියො.

ලොකියලොකුත්තරහෙදා ඡ අභිඤ්ඤායො සබ්බා අභිඤ්ඤායො.
 ඤාණවිභවිගාදිසු ආගතනයෙන ඵකවිධාදිනා පඤ්ඤාය සඬකලෙන්වා
 සම්පිණ්ඩෙන්වා නිච්ඡයො පඤ්ඤාසඬකලනනිච්ඡයො.

පච්චයධම්මානං හෙතාදීනං පච්චයුප්පත්තධම්මානං හෙතුපච්චයාදිභාවො
 පච්චයාකාරො, තස්ස දෙසනා පච්චයාකාරදෙසනා, පටිච්චසමුප්පාදකථාති අත්ථො.
 සා පන සනවිනිබ්බොගස්ස සුදුක්කරතාය සණ්ඨසුබ්බා,
 නිකායන්තරලද්ධිසඬකරරහිතා, ඵකත්තනායාදිසහිතා ච තත්ථ විචාරිතාති ආහ –
 “සුපරිසුද්ධනිපුණ්ණයා”ති. පටිසම්භිදාදිසු ආගතනයං අවිස්සජ්ජෙන්වාච
 විචාරිතත්තා අවිමුත්තත්තති මග්ගා.

ඉති පන සබ්බන්ති ඉති-සද්දො පරිසමාපනෙ, පන-සද්දො චචනාලඬිකාරෙ, ඵනං
 සබ්බන්ති අත්ථො. ඉධාති ඉමිස්සා අට්ඨකථායං. න විචාරයිස්සාමි,
 පුනරුත්තිභාවතොති අධිප්පායො.

ඉදාති තස්සෙව අවිචාරණස්ස ඵකත්තකාරණං නිද්ධාරෙන්තො “මජ්ඣෙ
 විසුද්ධිමග්ගො”තිආදිමාහ. තත්ථ “මජ්ඣෙ යත්වා”ති ඵතෙන
 මජ්ඣෙභාවදීපනෙන විසෙසතො චතුත්තං ආගමානං සාධාරණට්ඨකථා
 විසුද්ධිමග්ගො, න සුමඬිගලවිලාසිනීආදයො විය අසාධාරණට්ඨකථාති දස්සෙති.
 “විසෙසතො”ති ඉදං විනයාහිධම්මානම්පි විසුද්ධිමග්ගො යථාරහං අත්ථවණ්ණනා
 හොති යෙවාති කත්වා වුත්තං.

ඉච්චෙවාති ඉති ඵච. තම්පිති විසුද්ධිමග්ගම්පි. ඵතායාති සුමඬිගලවිලාසිනියා.
 ඵත්ථ ච “සිහළදීපං ආහතා”තිආදිනා අත්ථප්පකාසනස්ස නිමිත්තං දස්සෙති,
 “දීපවාසිනමත්ථාය, සුප්පනස්ස ච තුට්ඨත්ථං, විරට්ඨිතත්ථඤ්ච ධම්මස්සා”ති ඵතෙන
 පයොජනං, අවසිට්ඨෙන කරණජ්ජකාරං. සීලකථාදීනං අවිචාරණම්පි හි ඉධ
 කරණජ්ජකාරො ඵවාති.

ගන්ථාරම්භකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

නිදානකථාවණ්ණනා

විභාගවන්තානං සභාවවිභාවනං විභාගදස්සනවසෙනෙව හොතීති පයමං තාව
වග්ගසුත්තවසෙන විභාගං දස්සෙතුං “තත්ථ දීඝාගමො නාමා”ති ආදිමාහ. තත්ථ
තත්ථාති “දීඝස්ස ආගමවරස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමි”ති යදිදං වුත්තං, තස්මිං
වචනෙ. යස්ස අත්ථං පකාසයිස්සාමිති පටිඤ්ඤානං, යො දීඝාගමො නාම
වග්ගසුත්තවසෙන එවං විභාගොති අත්ථො. අථ වා තත්ථාති
“දීඝාගමනිස්සිතමත්ථ”න්ති එතස්මිං වචනෙ. යො දීඝාගමො වුත්තො, යො
වග්ගාදිවසෙන ඵදියොති අත්ථො. අත්තනො සංවණ්ණනාය පයමමභාසඤ්ඤානං
නික්ඛිත්තානුක්කමෙනෙව පවත්තභාවදස්සනත්ථං “තස්ස වග්ගෙසු...පෙ....
වුත්තං නිදානමාදි”ති ආහ. කස්මා පන චතුසු ආගමෙසු දීඝාගමො පයමං සඤ්ඤානො,
තත්ථ ව සීලක්ඛන්ධවග්ගො ආදිතො නික්ඛිත්තො, තස්මිඤ්ච බ්‍රහ්මජාලන්ති?
නායමනුයොගො කත්ථවිපි න පවත්තති, අපි ව සද්ධාවහගුණතො දීඝනිකායො
පයමං සඤ්ඤානො. සද්ධා හි කුසලධම්මානං බීජං. යථාහ – “සද්ධා බීජං තපො
වුට්ඨි”ති, (සං. නි. 1.197; සු. නි. 77) සද්ධාවහගුණතා වස්ස දස්සිතායෙව. කිඤ්ච
කතිපයසුත්තසඤ්ඤානො, අප්පපරිමාණතො ව ගහණධාරණාදියුක්තො. තථාහෙස
චතුත්තිංසසුත්තසඤ්ඤානො චතුසට්ඨිභාණුවාරපරිමාණො ව. සීලකථාබාහුල්ලතො
පන සීලක්ඛන්ධවග්ගො පයමං නික්ඛිත්තො. සීලඤ්ඤි සාසනස්ස ආදි,
සීලපතිට්ඨානත්තා සබ්බගුණානං. තෙනෙවාහ – “තස්මා තිහ, ත්වං හික්ඛු, ආදිමෙව
විසොධෙහි කුසලෙසු ධම්මෙසු. කො වාදි කුසලානං ධම්මානං? සීලඤ්ච
සුච්ඡද්ධ”න්ති ආදි (සං. නි. 5.395). එතෙන වස්ස වග්ගස්ස අන්වත්ථසඤ්ඤානා
වුත්තා හොති. දිට්ඨිවිනිවේදනකථාභාවතො පන සුත්තන්තපිටකස්ස
නිරවසෙසදිට්ඨිවිහජනං බ්‍රහ්මජාලං පයමං නික්ඛිත්තන්ති දට්ඨබ්බං. තෙපිටකෙ හි
බුද්ධවචනෙ බ්‍රහ්මජාලසදිසං දිට්ඨිගතානි නිග්ගමිං නිජ්ජටං කත්වා විහත්තසුත්තං
නත්ථිති.

පයමමභාසඤ්ඤානිකථාවණ්ණනා

යස්සා පයමමභාසඤ්ඤානං නික්ඛිත්තානුක්කමෙන සංවණ්ණනං කත්තුකාමො,
තං, තස්සා ව තන්තිආරුළුභාය ඉධ වචනෙ කාරණං දස්සෙන්නො
“පයමමභාසඤ්ඤානි...පෙ.... වෙදිතබ්බා”ති ආහ. තත්ථ යථාපච්චයං තත්ථ තත්ථ
දෙසිතත්තා, පඤ්ඤත්තත්තා ව විජ්ජකිණ්ණානං ධම්මවිනයානං සඤ්ඤානෙත්වා
ගායනං කථනං සඤ්ඤානං, එතෙන තංතංසික්ඛාපදානං සුත්තානඤ්ච
ආදිපරියොසානෙසු, අන්තරන්තරා ව සම්බන්ධවසෙන යපිතං සඤ්ඤානිකාරවචනං
සඤ්ඤානං හොති. මහාවිසයත්තා, පූජනීයත්තා ව මහති සඤ්ඤානි මහාසඤ්ඤානි, පයමා
මහාසඤ්ඤානි පයමමභාසඤ්ඤානි, තස්සා පවත්තිකාලො පයමමභාසඤ්ඤානිකාලො,
තස්මිං පයමමභාසඤ්ඤානිකාලෙ. නිදානන්ති ව දෙසනං දෙසකාලාදිවසෙන අවිදිනං
විදිනං කත්වා නිදස්සෙතිති නිදානං. සත්තානං

දස්සනානුත්තරියසරණාදිපටිලාභහෙතුභූතාසු විජ්ජමානාසුපි අඤ්ඤාසු භගවතො කිරියාසු “බුද්ධො බොධෙය්‍ය”න්ති (බු. වං. අට්ඨ. රතනවඨ්ඨකමනකණ්ඩවණ්ණනා; වරියා. උද්ධානගාථාවණ්ණනා) පටිඤ්ඤාය අනුලොමතො වෙනෙය්‍යානං මග්ගඵලජපත්තීනං හෙතුභූතා කිරියා නිජපරියායෙන බුද්ධකිව්චන්ති ආහ – “ධම්මවක්කජ්ජවත්තනඤ්ඤි ආදිං කත්වා”ති. තත්ථ සද්ධිත්තිදියාදිධම්මොයෙව පවත්තනට්ඨෙයන වක්කන්ති ධම්මවක්කං. අථ වා වක්කන්ති ආණා, ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මඤ්ච තං වක්කඤ්චාති ධම්මවක්කං, ධම්මෙන ඤායෙන වක්කන්තිපි ධම්මවක්කං. යථාහ –

“ධම්මඤ්ච පවත්තෙති වක්කඤ්චාති ධම්මවක්කං, වක්කඤ්ච පවත්තෙති ධම්මඤ්චාති ධම්මවක්කං, ධම්මෙන පවත්තෙතීති ධම්මවක්කං, ධම්මවරියාය පවත්තෙතීති ධම්මවක්ක”න්තිආදි (පටි. ම. 2, 39, 41).

“කතබුද්ධකිව්චෙ”ති එතෙන බුද්ධකත්තබ්බස්ස කස්සවිපි අසෙසිතභාවං දස්සෙති. නනු ව සාවකෙහි විනීතාපි විනෙය්‍යා භගවතායෙව විනීතා භොන්ති, යතො සාවකභාසිතං සුත්තං “බුද්ධවචන”න්ති වුච්චති, සාවකවිනෙය්‍යා ව න තාව විනීතාති? නායං දොසො තෙසං විනයනුපායස්ස සාවකෙසු යපිතත්තා. තෙනෙවාහ –

“න තාවාහං, පාපිම, පරිනිබ්බායිස්සාමි, යාව මෙ භික්ඛු න සාවකා භවිස්සන්ති වියත්තා විනීතා විසාරදා බහුස්සුතා ධම්මධරා...පෙ.... උජ්ජන්තං පරජ්ජවාදං සහ ධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙන්වා සජ්ජාටිභාරියං ධම්මං දෙසෙස්ස”න්තිආදි (දී. නි. 2.168; සං. නි. 5.822; උදා. 51).

“කුසිනාරාය”න්තිආදි භගවතො පරිනිබ්බුතදෙසකාලවිසෙසදස්සනං “අපරිනිබ්බුතො භගවා”ති ගාහස්ස මිච්ඡාභාවදස්සනත්ථං, ලොකෙ ජාතසංවද්ධභාවදස්සනත්ථඤ්ච. තථා හි මනුස්සභාවස්ස සුපාකට්ඨකරණත්ථං මහාබොධිසත්තා වරිමහවෙ දාරපරිග්ගහාදීනිපි කරොන්තීති. උපාදියතෙ කම්මකිලෙසෙහීති උපාදි, විපාකක්ඛන්ධා කටත්තා ව රූපං. සො පන උපාදි කිලෙසාහිසඬාරමාරනිමිමට්ඨෙන නිබ්බානජ්ජත්තියං අනොස්සට්ඨො, ඉධ ඛන්ධමච්චුමාරනිමිමට්ඨෙන ඔස්සට්ඨො නිස්සෙසිතොති අයං අනුපාදිසෙසා, නිබ්බානධාතු. නිබ්බානධාතූති වෙන්ථ නිබ්බුතිමත්තං අධිජ්ජෙනං, ඉත්ථම්භුතලක්ඛණෙ වායං කරණනිද්දෙසො. “ධාතුභාජනදිවසෙ”ති ඉදං න “සන්තිපතිතාන”න්ති එතස්ස විසෙසනං, උස්සාහජනනස්ස පන විසෙසනං, “ධාතුභාජනදිවසෙ භික්ඛූනං උස්සාහං ජනෙසී”ති. ධාතුභාජනදිවසතො හි පුරිමපුරිමතරදිවසෙසු භික්ඛූ සමාගතාති. අථ වා ධාතුභාජනදිවසෙ සන්තිපතිතානං කායසාමග්ගිවසෙන සහිතානන්ති අත්ථො. සඬ්ඝස්ස ටෙරො සඬ්ඝත්ථෙරො, සො පන සඬ්ඝො කිං පරිමාණානන්ති ආහ – “සත්තන්තං භික්ඛුසතසහස්සාන”න්ති. නිව්චසාපෙක්ඛතාය හි ඵදිසෙසු සමාසො භොතියෙව, යථා – “දෙවදත්තස්ස ගරුකුල”න්ති.

ආයස්මා මහාකස්සපො පුත දුල්ලභභාවං මඤ්ඤමානො භික්ඛුනං උස්සාහං ජනෙසීති සම්බන්ධො. “ධාතුභාජනදිවසෙ සන්තිපතිතාන”න්ති ඉදං “භික්ඛුනං උස්සාහං ජනෙසී”ති එත්ථ “භික්ඛුන”න්ති ඉමිනාපි පදෙන සම්බන්ධතීයං. සුභද්දෙන වුඩ්ඨපබ්බජිතෙන වුත්තවචනමනුස්සරන්තොති සම්බන්ධො. තත්ථ අනුස්සරන්තො ධම්මසංවෙගවසෙනාති අධිජ්ජායො. “සද්ධම්මං අත්තරධාපෙය්‍යං සඬගායෙය්‍යං...පෙ.... විරට්ඨිතිකං තස්ස කිමඤ්ඤං ආණ්ණං හවිස්සති”ති එතෙසං පදානං “ඉති විත්තයන්තො”ති එතෙන සම්බන්ධො. තථා “යඤ්චාහ”න්ති එතස්ස “අනුග්ගහිතො පසංසිතො”ති එතෙන සම්බන්ධො. යං පාපභික්ඛුති එත්ථ යන්ති නිපාතමත්තං, කාරණනිද්දෙසො වා, යෙන කාරණෙන අත්තරධාපෙය්‍යං, තදෙනං කාරණං විජ්ජතිති අත්ථො, අද්ධනියන්ති අද්ධානමග්ගගාමි, අද්ධානක්ඛමන්ති අත්ථො.

යඤ්චාහන්ති එත්ථ යන්ති යස්මා, යෙන කාරණෙනාති වුත්තං හොති, කිරියාපරාමසනං වා එතං, තෙන “අනුග්ගහිතො පසංසිතො”ති එත්ථ අනුග්ගණ්හනං පසංසනඤ්ච පරාමසති. “විචරෙ සාධාරණපරිභොගෙනා”ති එත්ථ “අත්තනා සමසම්චිතපනෙනා”ති ඉධ අත්තනා-සද්දං ආනෙත්වා විචරෙ අත්තනා සාධාරණපරිභොගෙනාති යොජෙතබ්බං. යස්ස යෙන හි සම්බන්ධො දුරට්ඨමිපි ව තස්ස තන්ති අථ වා හගවතා විචරෙ සාධාරණපරිභොගෙන හගවතා අනුග්ගහිතොති යොජනීයං, එතස්සාපි හි කරණනිද්දෙසස්ස සහයොගකත්තුත්ථජොතකත්තසම්භවතො. යාවදෙති යාවදෙව, යත්තකං කාලං, යත්තකෙ වා සමාපත්තිවිහාරෙ, අභිඤ්ඤාවිහාරෙ වා ආකඬ්ඛන්තො විහරාමි වෙව වොහරාමි ව, තථා කස්සපොපිති අත්ථො. ඉදඤ්ච නවානුපුබ්බවිහාරජලභිඤ්ඤභාවසාමඤ්ඤෙන ථුතිමත්තං වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. න හි ආයස්මා මහාකස්සපො හගවා විය දෙවසිකං චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛා සමාපත්තියො සමාපජ්ජති, යමකපාටිහාරියාදිවසෙන වා අභිඤ්ඤායො චලඤ්ඤෙතිති. තෙනෙවාහ – “නවානුපුබ්බවිහාරජලභිඤ්ඤාජපහෙදෙ”ති. තස්ස කිමඤ්ඤං ආණ්ණං හවිස්සති, අඤ්ඤත්‍ර ධම්මවිනයසඬ්ඛායනාති අධිජ්ජායො. “නනු මං හගවා”තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං උපමාවසෙන විභාවෙති.

තතො පරන්ති තතො භික්ඛුනං උස්සාහජනනතො පරතො. පුරෙ අධම්මො දිජ්ජතිති අපිනාම දිබ්බති, යාව අධම්මො ධම්මං පටිබාහිතුං සමත්ථො හොති, තතො පුරෙතරමෙවාති අත්ථො. ආසන්තෙ අනිච්ඡතෙ හි අයං පුරෙ-සද්දො. දිජ්ජතිති ව දිජ්ජස්සති. පුරෙසද්දසන්තියොගෙන හි අනාගතත්ථෙ අයං චත්තමානජ්ජයොගො, යථා – “පුරා වස්සති දෙවො”ති.

“සකලනවඬ්ඛසත්ථුසාසනපරියත්තිධරෙ...පෙ.... එකුනපඤ්චසතෙ පරිග්ගහෙසී”ති එතෙන සුක්ඛවිපස්සකඬ්ඤාසවපරියන්තානං යථාවුත්තපුග්ගලානං සතිපි ආගමාධිගමසබ්භාවෙ සහ පටිසම්භිදාහි පන තෙවිජ්ජාදිගුණයුත්තානං ආගමාධිගමසම්පත්තියා උක්කංසගතත්තා සඬ්භිතියා බහුපකාරතං දස්සෙති. ඉදං වුත්තං සඬ්භිතික්ඛන්ධකෙ, (පාරා. 437) අපච්චක්ඛං නාම නත්ථි

පගුණප්පවත්තිභාවතො, සමන්තපාසාදිකායං පන “අසම්මුඛා පටිග්ගහිතං නාම නත්ථි”ති (පාරා. අට්ඨ. පට්ඨමභාසසංගීතිකා) වුත්තං, තං “ද්වෙ සහස්සානි හික්ඛුතො”ති වුත්තම්පි භගවතො සන්තිකෙ පටිග්ගහිතමෙවාති කත්වා වුත්තං. චතුරාසීතිසහස්සානීති ධම්මක්ඛන්ධෙ සන්ධායාහ. පවත්තිනොති පගුණානි. ආනන්දත්ථෙරස්ස නවස්පායාය පරිසාය විබ්භමනෙන මහාකස්සපත්ථෙරො එවමාහ – “න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසී”ති. තත්ථ මත්තන්ති පමාණං. ඡන්දා ආගමනං වියාති පදවිභාගො. “කිඤ්චාපි සෙක්ඛො”ති ඉදං න සෙක්ඛානං අගතිගමනසබ්භාවෙන වුත්තං, අසෙක්ඛානමෙව පන උච්චිතිතත්තාති දට්ඨබ්බං. පට්ඨමග්ගෙනෙව හි වත්තාරි අගතිගමනානි පභියන්තිති. “අභබ්බො ඡන්දා...පෙ.... අගතිං ගන්තු”න්ති ච ධම්මසංගීතිකා තස්ස යොග්‍යභාවදස්සනෙන විජ්ජමානගුණකථනං. පරියත්තොති අධිතො.

ගාවො වරන්ති එත්ථාති ගොවරො, ගොවරො විය ගොවරො, හික්ඛාවරණට්ඨානං. විසභගපුග්ගලො සුභද්දසදිසො. සත්තිපඤ්ජරන්ති සත්තිබ්ග්ගාදිහත්ථෙහි පුරිසෙහි මල්ලරාජුනං භගවතො ධාතුආරක්ඛකරණං සන්ධායාහ. තං පලිබොධං ඡන්දිත්වා තං කරණීයං කරොතුති සංගාහකෙන ඡන්දිතබ්බං ඡන්දිත්වා එකන්තකරණීයං කරොතුති අත්ථො. මහාජනන්ති බහුජනං. ගන්ධකුට්ඨං වන්දිත්වා පරිභොගවෙතියභාවතොති අධිස්පායො. යථා තන්ති යථා අඤ්ඤාපි යථාවුත්තසභාවො, එවන්ති අත්ථො. සංවෙපෙසීති “නනු භගවතා පටිකච්චෙව අක්ඛාතං – ‘සබ්බෙහෙව පියෙහි මනාපෙහි නානාභාවො විනාභාවො’”තිආදිනා (දී. නි. 2.183; සං. නි. 5.379; අ. නි. 10.48; චූළව. 437) සංවෙගං ජනෙසී. උස්සන්තධාතුකන්ති උපවිතදොසං. හෙසජ්ජමත්තාති අප්පකං හෙසජ්ජං. අප්පත්ථො හි අයං මත්තා-සද්දො, “මත්තාසුඛපරිච්චාවො”තිආදීසු (ධ. ප. 290) විය. දුතියදිවසෙති දෙවතාය සංවෙජිතදිවසතො, ජෙනවනවිහාරං පටිට්ඨදිවසතො වා දුතියදිවසෙ. ආණාව චක්කං ආණාවක්කං.

එතදග්ගන්ති එසො අග්ගො. ලිඛිගවිපල්ලාසෙන හි අයං නිද්දෙසො. යදිදන්ති ච යො අයං, යදිදං බන්ධපඤ්චකන්ති වා යොජෙනබ්බං. “පට්ඨං ආවුසො උපාලි පාරාජිකං කත්ථ පඤ්ඤත්ත”න්ති කස්මා වුත්තං, නනු තස්ස සංගීතිකා පුරිමකාලෙ පට්ඨමභාවො න යුත්තොති? නො න යුත්තො, භගවතා පඤ්ඤත්තානුක්කමෙන පාතිමොක්ඛද්දෙසානුක්කමෙන ච පට්ඨමභාවස්ස සිද්ධත්තා. යෙභුයොන හි තීණි පිටකානි භගවතො ධර්මානකාලෙ ධීතානුක්කමෙනෙව සංගීතානි, විසෙසතො විනයාහිධම්මපිටකානීති දට්ඨබ්බං. “වත්ථුම්පි පුවඡී”තිආදි ‘කත්ථ පඤ්ඤත්ත’න්තිආදිනා දස්සිතෙන සහ තදවසිට්ඨම්පි සංගහෙත්වා දස්සනවසෙන වුත්තං. පට්ඨපාරාජිකෙති පට්ඨපාරාජිකපාළියං (පාරා. 24), තෙනෙවාහ – “න හි තථාගතා එකඛාඤ්ජනම්පි නිරත්ථකං වදන්ති”ති.

ජාතකාදිකෙ බුද්දකනිකායපරියාපන්තො, යෙභුයොන ච ධම්මනිද්දෙසභූතෙ තාදිසෙ අභිධම්මපිටකෙ සංගහණිතුං යුත්තං, න පන දීඝනිකායාදිස්පකාරෙ සුත්තන්තපිටකෙ, නාපි පඤ්ඤත්තිනිද්දෙසභූතෙ විනයපිටකෙති දීඝභාණකා

“ජාතකාදීනං අභිධම්මපිටකෙ සඬගභො” ති වදන්ති.

වරියාපිටකබුද්ධවංසානඤ්චෙත්ථ අග්ගභණං, ජාතකගතිකත්තා. මජ්ඣිමනිකායා පන “අට්ඨප්පත්තිවසෙන දෙසිතානං ජාතකාදීනං යථානුලොමදෙසනාභාවතො තාදිසෙ සුත්තන්තපිටකෙ සඬගභො යුත්තො, න පන සභාවධම්මනිද්දෙසභූතෙ යථාධම්මසාසනෙ අභිධම්මපිටකෙ” ති ජාතකාදීනං සුත්තන්තපිටකපරියාපන්නතං කථයන්ති. තත්ථ ච යුත්තං විචාරෙත්වා ගහෙතඛිං.

එවං නිමිත්තපයොජනකාලදෙසකාරකකරණප්පකාරෙහි පඨමං සඬගීති. දස්සෙත්වා ඉදානි තත්ථ වචන්ථාපිතසිද්ධෙසු ධම්මවිනයෙසු නානප්පකාරකොසල්ලත්ථං එකවිධාදිහෙදෙ දස්සෙතුං “එවමෙක” න්ති ආදිමාහ. තත්ථ විමුත්තිරසන්ති විමුත්තිගුණං, විමුත්තිසම්පත්තිකං වා, අග්ගඵලනිප්ථාදනතො, විමුත්තිකිච්චං වා, කිලෙසානං අවචන්තං විමුත්තිසම්පාදනතො. කෙච්චි පන “විමුත්තිඅස්සාද” න්ති වදන්ති.

කිඤ්චාපි අවිසෙසෙන සබ්බම්පි බුද්ධවචනං කිලෙසවිනයනෙන විනයො, යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ අපායපතනාදිතො ධාරණෙන ධම්මො, ඉධාධිජ්ජෙතෙ පන ධම්මවිනයෙ නිද්ධාරෙතුං “තත්ථ විනයපිටක” න්ති ආදිමාහ. අවසෙසං බුද්ධවචනං ධම්මො, ඛන්ධාදිවසෙන සභාවධම්මදෙසනාභාවානුල්ලතො. අථ වා යදිපි ධම්මොයෙව විනයොපි, පරියත්තියාදිභාවතො, විනයසද්දසන්නිධානෙ පන භින්නාධිකරණභාවෙන පයුත්තො ධම්ම-සද්දො විනයතත්තිවිධුරං තත්තිං දිපෙති යථා “පුඤ්ඤඤාණසම්භාරා, ගොබ්බලිද්ධ” න්ති ච.

“අනෙකජාතිසංසාර” න්ති අයං ගාථා භගවතා අත්තතො සබ්බඤ්ඤාඤාණපද්ධානං අරහත්තප්පත්තිං පච්චචෙක්ඛන්තෙන එකුනච්ඡිකම්පස පච්චචෙක්ඛණඤාණස්ස අනන්තරං භාසිතා. තෙනාහ “ඉදං පඨමබුද්ධවචන” න්ති. ඉදං කිර සබ්බබුද්ධෙහි අවිජ්ඣිතං උදානං. අයමස්ස සඬබ්බෙපත්තො – අහං ඉමස්ස අත්තභාවගෙහස්ස කාරකං තණ්හාවඬ්ඨකිං ගවෙසන්තො යෙන ඤාණෙන තං දට්ඨුං සක්කා, තස්ස බොධිඤාණස්සත්ථාය දීපඬ්ඨකරපාදමුලෙ කතාහිනිභාරො එත්තකං කාලං අනෙකජාතිසංසාරං අනෙකජාතිසහසභස්සසඬ්ඛායං සංසාරවට්ටං අනිබ්බිසං තං ඤාණං අවින්දන්තො අලහන්තොයෙව සන්ධාවිස්සං සංසරිං. යස්මා ජරාව්‍යාධිමරණමිස්සතාය ජාති නාමෙසා පුනප්පුනං උපගන්තුං දුක්ඛා, න ච සා තස්මිං අදිට්ඨො නිවත්තති, තස්මා තං ගවෙසන්තො සන්ධාවිස්සන්ති අත්තො. දිට්ඨොසීති ඉදානි මයා සබ්බඤ්ඤාඤාණං පටිච්ඡික්ඛන්තෙන දිට්ඨො අසි. පුන ගෙහන්ති පුන ඉමං අත්තභාවසඬ්ඛාතං මම ගෙහං. න කාහසි න කරිස්සසි. තච සබ්බා අවසෙසාකිලෙසථාසුකා මයා භග්ගා. ඉමස්ස තයා කතස්ස අත්තභාවගෙහස්ස කුටං අවිජ්ජාසඬ්ඛාතං කණ්ණිකමණ්ඩලං විසඬ්ඛතං විද්ධංසිතං. විසඬ්ඛාරං නිබ්බානං ආරම්මණකරණවසෙන ගතං අනුපවිට්ඨං ඉදානි මම චිත්තං, අහඤ්ච තණ්හානං ඛයසඬ්ඛාතං අරහත්තමග්ගං අජ්ඣගා අධිගතො පත්තොස්මිති. අයං මනසා පවත්තිතධම්මානමාදි. “යදා භවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා” ති (උදා. 1, 2, 3) අයං පන වාචාය පවත්තිතධම්මානං ආදීති

වදන්ති. අන්තොජ්ජපනවසෙන කිර හගවා “අනෙකජාතිසංසාර” න්තිආදිමාහ (ධ. ප. 153). “පාටිපදදිවසෙ”ති ඉදං “සබ්බඤ්ඤාභාවජ්ජත්තස්සා”ති න එතෙන සම්බන්ධිතබ්බං, “පච්චවෙක්ඛන්තස්ස උජ්ජන්තා”ති එතෙන පන සම්බන්ධිතබ්බං. විසාධපුණ්ණමායමෙව හි හගවා පච්චුසසමයෙ සබ්බඤ්ඤාතං පත්තොති.

වයධම්මාති අනිච්චලක්ඛණමුඛෙන දුක්ඛානත්තලක්ඛණමිපි සඬ්ඛාරානං විභාවෙති “යදනිච්චං තං දුක්ඛං, යං දුක්ඛං තදනත්තා”ති (සං. නි. 3.15; පටි. ම. 2.10) වචනතො. ලක්ඛණත්තයවිභාවනනායෙනෙව ච තදාරම්මණං විපස්සනං දස්සෙන්නො සබ්බතිත්ථියානං අවිසයභූතං බුද්ධාවෙණිකං චතුසච්චකම්මට්ඨානාධිට්ඨානං අවිපරිතං නිබ්බානගාමිනිජ්ජපිපදං පකාසෙතීති දට්ඨබ්බං. ඉදානි තත්ථ සම්මාපටිපත්තියං නියොජෙති “අජ්ජමාදෙන සම්පාදෙථා”ති. අථ වා “වයධම්මා සඬ්ඛාරා”ති එතෙන සඬ්ඛෙපෙන සංවෙජෙත්වා “අජ්ජමාදෙන සම්පාදෙථා”ති සඬ්ඛෙපෙනෙව නිරවසෙසං සම්මාපටිපත්තියං දස්සෙති. අජ්ජමාදපදඤ්ඤි සික්ඛාත්තයසඬ්ඛනිතං කෙවලපරිපුණ්ණං සාසනං පරියාදිසිත්වා තිට්ඨතීති.

පයමසඬ්ඛිතියං අසඬ්ඛිතං සඬ්ඛිතික්ඛන්ධකකථාවත්ථුජ්ජකරණාදි. කෙච්චි පන “සුභසුත්තමිපි (දී. නි. 1.444) පයමසඬ්ඛිතියං අසඬ්ඛිත”න්ති වදන්ති, තං පන න යුජ්ජති. පයමසඬ්ඛිතිතො පුරෙතරමෙව හි ආයස්මතා ආනන්දෙන ජෙතවනෙ විහරන්තෙන සුභස්ස මාණවස්ස භාසිතන්ති.

දළ්ඞිකම්මසිථිලීකරණජ්ජයොජනා යථාක්කමං පකතිසාවජ්ජපණ්ණත්තිසාවජ්ජෙසු සික්ඛාපදෙසු. තෙනාති විවිධනයත්තාදිනා. එතන්ති විවිධවිසෙසනයත්තාති ගාථාවචනං. එතස්සාති විනයස්ස.

අත්තත්ථපරත්ථාදිභෙදෙති යො තං සුත්තං සජ්ඣායති, සුඤ්ඤාති, වාචෙති, චිත්තෙති, දෙසෙති ච, සුත්තෙන සඬ්ඛනිතො සීලාදිඅත්ථො තස්සාපි භොති, තෙන පරස්ස සාධෙතබ්බතො පරස්සාපි භොතීති, තදුභයං තං සුත්තං සුචෙති දීපෙති. තථා දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකං ලොකියලොකුත්තරඤ්ඤාති එවමාදිභෙදෙ අත්ථෙ ආදි-සද්දෙන සඬ්ඛණ්භාති. අත්ථ-සද්දො වායං භිතපරියායවචනං, න භාසිතත්ථවචනං, යදි සියා, සුත්තං අත්තනොපි භාසිතත්ථං සුචෙති, පරස්සාපිති අයමත්ථො චුත්තො සියා. සුත්තෙන ච යො අත්ථො පකාසිතො සො තස්සෙව භොතීති, න තෙන පරත්ථො සුචිතො භොති, තෙන සුචෙතබ්බස්ස පරත්ථස්ස නිවත්තෙතබ්බස්ස අභාවා අත්ථගහණඤ්ඤි න කත්තබ්බං. අත්තත්ථපරත්ථවිනිමිමුත්තස්ස භාසිතත්ථස්ස අභාවා ආදිග්ගහණඤ්ඤි න කත්තබ්බං. තස්මා යථාචුත්තස්ස භිතපරියායස්ස අත්ථස්ස සුත්තෙ අසම්භවතො සුත්තධාරස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන අත්තත්ථපරත්ථා චුත්තා.

අථ වා සුත්තං අනපෙක්ඛිත්වා යෙ අත්තත්ථාදයො අත්ථජ්ජහෙදා චුත්තා “න භඤ්ඤදත්ථත්ථිපසංසලාභා”ති එතස්ස පදස්ස නිද්දෙසෙ (මහානි. 63; චූළනි. 85)

“අත්තත්ථො, පරත්ථො, උභයත්ථො, දිට්ඨධම්මිකො අත්ථො, සම්පරායිකො අත්ථො, උත්තානො අත්ථො, ගම්භිරො අත්ථො, ගුල්භො අත්ථො, පට්ච්ඡන්තො අත්ථො, නෙය්‍යො අත්ථො, නීතො අත්ථො, අනවජ්ජො අත්ථො, නික්කිලෙසො අත්ථො, වොදානො අත්ථො, පරමත්ථො” ති තෙ සුත්තං සුචෙතීති අත්ථො. ඉමස්මිං අත්ථවිකප්පෙ අත්ථ-සද්දො භාසිතත්ථපරියායොපි භොති. එත්ථ හි පුරිමකා පඤ්ච අත්ථප්පභෙදා හිතපරියායා, තතො පරෙ ඡ භාසිතත්ථභෙදා, පච්ඡිමකා පන උභයසභාවා. තත්ථ දුරධිගමනය විභාවනෙ අලද්ධගාමො ගම්භිරො. න විචටො ගුල්භො. මුලුදකාදයො විය පංසුනා අක්ඛරසන්තිවෙසාදිනා තිරොහිතො පට්ච්ඡන්තො. නිද්ධාරෙත්වා ඤාපෙතඛිබ්බො නෙය්‍යො. යථාරුතවසෙන වෙදිතඛිබ්බො නීතො. අනවජ්ජනික්කිලෙසවොදානා පරියායවසෙන චුත්තා, කුසලවිපාකකිරියාධම්මවසෙන වා. පරමත්ථො නිබ්බානං, ධම්මානං අවිපරිතසභාවො එව වා. අථ වා “අත්තනා ව අප්පිච්ඡො භොතී” ති අත්තත්ථං, “අප්පිච්ඡාකථඤ්ච පරෙසං කත්තා භොතී” ති පරත්ථං සුචෙති. එවං “අත්තනා ව පාණාතිපාතා පට්චිරතො භොතී” තිආදි (අ. නි. 4.99, 265) සුත්තානි යොජෙතඛිබ්බානි. විනයාහිධම්මෙහි ව විසෙසෙත්වා සුත්ත-සද්දස්ස අත්ථො වත්තඛිබ්බො. තස්මා වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයවසප්පවත්තාය දෙසනාය අත්තහිතපරහිතආදීනි සාතිසයං පකාසිතානි භොති තප්පරභාවතො, න ආණාධම්මසභාවවසප්පවත්තායානි ඉදමෙව ව “අත්ථානං සුචනතො සුත්ත” ති චුත්තං.

සුත්තෙ ව ආණාධම්මසභාවා ව වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයං අනුවත්තන්ති, න විනයාහිධම්මෙසු විය වෙනෙය්‍යාජ්ඣාසයො ආණාධම්මසභාවෙ. තස්මා වෙනෙය්‍යානං එකන්තහිතපටිලාභසංවත්තනිකා සුත්තන්තදෙසනා භොතීති “සුචුත්තා චෙත්ථා” තිආදි චුත්තං. පසවතීති ඵලති. “සුත්තාණා” ති එතස්ස අත්ථං පකාසෙතුං “සුට්ඨු ව නෙ තායතී” ති චුත්තං. අත්තත්ථාදිවිධානෙසු ව සුත්තස්ස පමාණභාවො, අත්තත්ථාදීනඤ්ච සඬිගාහකත්තං යොජෙතඛිබ්බං තදත්ථප්පකාසනපධානත්තා සුත්තස්ස. විනයාහිධම්මෙහි විසෙසනඤ්ච යොජෙතඛිබ්බං. එතන්ති “අත්ථානං සුචනතො” තිආදිකං අත්ථවචනං. එතස්සාති සුත්තස්ස.

අභික්කමන්තීති එත්ථ අභි-සද්දො කමනකිරියාය වුද්ධිභාවං අතිරෙකතං දීපෙති, අභිඤ්ඤාතා අභිලක්ඛිතානි එත්ථ ඤාණලක්ඛණකිරියානං සුපාකටතාවිසෙසං, අභික්කන්තෙනානි එත්ථ කන්තියා අධිකත්තං විසිට්ඨතන්ති යුත්තං කිරියාවිසෙසකත්තා උපසග්ගස්ස. අභිරාජා අභිවිනයෙති පන පූජිතපරිච්ඡින්නෙසු රාජවිනයෙසු අභි-සද්දො පවත්තතීති කථමෙතං යුජ්ජෙය්‍යාති? පූජනපරිච්ඡෙදනකිරියාදීපනතො, තාහි ව කිරියාහි රාජවිනයානං යුත්තත්තා. එත්ථ හි අතිමාලාදීසු අති-සද්දො විය, අභි-සද්දො යථා සහ සාධනෙන කිරියං වදන්ති අතිරාජඅභිවිනය-සද්දා සිද්ධා, එවං අභිධම්මසද්දෙ අභි-සද්දො සහ සාධනෙන වුඩ්ඪියාදිකිරියං දීපෙතීති අයමත්ථො දස්සිතොති දට්ඨඛිබ්බො.

භාවනාඵලානුච්ඡින්නි වුච්ඡිමන්තොපි ධම්මා වුත්තා. ආරම්මණාදීනි
 ආරම්මණසම්පයුත්තකම්මද්වාරපටිපදාදීනි. අවිසිට්ඨන්ති අඤ්ඤාමඤ්ඤවිසිට්ඨෙය්සු
 විනයසුත්තානිධම්මෙසු අවිසිට්ඨං සමානං. තං පිටකසද්දන්ති අත්ථො.
 යථාවුත්තෙනාති “එවං දුට්ඨත්ථොනා” තිආදිනා වුත්තස්සකාරෙන.

කථෙතබ්බානං අත්ථානං දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අතිසජ්ජනං
 පබ්බොධනං දෙසනා. සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිසාසිතබ්බභාවෙන
 අනුසාසනං විනයනං සාසනං. කථෙතබ්බස්ස සංවරාසංවරාදිනො අත්ථස්ස කථනං
 වචනපටිබද්ධතාකරණං කථා. කථියති වා එත්ථාති කථා. සංවරාසංවරස්ස කථා
 සංවරාසංවරකථා. එස නයො ඉතරෙසුපි. හෙද-සද්දො විසුං විසුං යොජෙතබ්බො
 “දෙසනාහෙදං සාසනාහෙදං කථාහෙදඤ්ඤා යථාරහං පරිදීපයෙ” ති. හෙදන්ති ව
 නානත්තන්ති අත්ථො. සික්ඛා ව පහානාති ව ගම්භීරභාවො ව
 සික්ඛාස්සභානගම්භීරභාවං, තඤ්ඤා පරිදීපයෙ. එත්ථ යථාති
 උපාරම්භනිස්සරණධම්මකොසරක්ඛණහෙතුපරියාපුණනං සුජ්ජපටිපත්ති
 දුජ්ජපටිපත්තිනි එතෙහි පකාරෙහි. ආණං පණෙතුං අරහතීති ආණාරහො
 සම්මාසම්බුද්ධත්තා. වොහාරපරමත්ථානම්පි සබ්භාවතො ආහ ආණාබාහුල්ලතොති.
 ඉතො පරෙසුපි එසෙව නයො. පචුරාපරාධා සෙය්සසකාදයො. අජ්ඣාසයො
 ආසයොව අත්ථො දිට්ඨි, ඤාණඤ්ඤා. වුත්තඤ්ඤා වෙතං –

“සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨි ව, ඛන්ති වෙවානුලොමිකෙ;
 යථාභූතඤ්ඤා යං ඤාණං, එතං ආසයසද්දිත” ති. (විසුද්ධි. ටී. 1.136);

අනුසයා කාමරාගභවරාගදිට්ඨිපටිසවිච්ඡිකිච්ඡාමානාවිජ්ජාවසෙන සත්ත අනාගතා
 කිලෙසා, අතීතා පච්චුස්සන්තා ව තථෙව වුච්චන්ති. න හි කාලහෙදෙන ධම්මානං
 සභාවහෙදො අත්ථිති. වරියාති ඡ මූලවරියා, අන්තරහෙදෙන අනෙකවිධා,
 සංසග්ගවසෙන තෙසට්ඨි හොන්ති. තෙ පන අම්මෙහි
 අසම්මොහන්තරධානසුත්තට්ඨකායං විභාගතො දස්සිතා, අත්ථිකෙහි තතො
 ගහෙතබ්බා. අථ වා වරියාති වරිතං, තං සුවරිතදුච්චරිතවසෙන දුට්ඨං. අධිවුත්ති නාම
 සත්තානං පුබ්බපරිවයවසෙන අභිරුචි, සා දුට්ඨා හීනපණීතහෙදෙන.
 සනවිතිබ්බොගාභාවතො දිට්ඨිමානතණ්භාවසෙන “අහං මමා” ති සඤ්ඤිතො.
 මහන්තො සංවරො අසංවරො. බුද්ධිඅත්ථො හි අය’මකාරො යථා “අසෙක්ඛා
 ධම්මා” ති (ධ. ස. 11).

තීසුපි වෙනෙසු එතෙ ධම්මත්ථදෙසනා පටිවෙධාති එත්ථ තන්තිඅත්ථො
 තන්තිදෙසනා තන්තිඅත්ථපටිවෙධො ව තන්තිවිසයා හොන්තිති විනයපිටකාදීනං
 අත්ථදෙසනාපටිවෙධාධාරණාවො යුත්තො, පිටකානි පන තන්ති යෙවාති තෙසං
 ධම්මාධාරණාවො කථං යුජ්ජෙය්සාති? තන්තිසමුදායස්ස අවයවතන්තියා
 ආධාරණාවතො. අවයවස්ස හි සමුදායො ආධාරණාවෙන වුච්චති, යථා – “රුක්ඛෙ
 සාබා” ති. ධම්මාදීනඤ්ඤා දුක්ඛොගාභාවතො තෙහි විනයාදයො ගම්භීරාති
 විනයාදීනඤ්ඤා වතුබ්බිධො ගම්භීරභාවො වුත්තො. තස්මා ධම්මාදයො එව

දුක්බොගාහත්තා ගම්භීරා, න විනයාදයොති න වොදෙනබ්බමෙනං සමුබ්බෙන,
 විසයවිසයිමුබ්බෙන ච විනයාදීනංයෙව ගම්භීරභාවස්ස චුත්තත්තා. ධම්මො හි
 විනයාදයො, තෙසං විසයො අත්ථො, ධම්මත්ථවිසයා ච දෙසනාපට්ඨෙධොති. තත්ථ
 පට්ඨෙධස්ස දුක්කරභාවතො ධම්මත්ථානං, දෙසනාඤාණස්ස දුක්කරභාවතො
 දෙසනාය ච දුක්බොගාහභාවො වෙදිතබ්බො, පට්ඨෙධස්ස පන උප්පාදෙනුං
 අසක්කුණෙය්‍යත්තා, තබ්බිසයඤාණුප්පත්තියා ච දුක්කරභාවතො දුක්බොගාහතා
 වෙදිතබ්බො.

“හෙතුම්හි ඤාණං ධම්මපට්ඨසම්භිදා”ති එතෙන වචනෙන ධම්මස්ස හෙතුභාවො
 කථං ඤාතබ්බොති? “ධම්මපට්ඨසම්භිදා”ති එතස්ස සමාසපදස්ස අවයවපදත්ථං
 දස්සෙන්නෙන “හෙතුම්හි ඤාණං”ත්ති චුත්තත්තා. “ධම්මෙ පට්ඨසම්භිදා”ති එත්ථ හි
 “ධම්මෙ”ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙන්නෙන “හෙතුම්හි”ති චුත්තං, “පට්ඨසම්භිදා”ති
 එතස්ස ච අත්ථං දස්සෙන්නෙන “ඤාණං”ත්ති. තස්මා හෙතුධම්ම-සද්දා එකත්ථා,
 ඤාණපට්ඨසම්භිදා-සද්දා වාහි ඉමමත්ථං වදන්නෙන සාධිතො ධම්මස්ස හෙතුභාවො,
 අත්ථස්ස හෙතුඵලභාවො ච එවමෙව දට්ඨබ්බො.

යථාධම්මත්ති වෙන්ථ ධම්ම-සද්දො හෙතුං හෙතුඵලඤ්ච සබ්බං සභිගණ්හාති.
 සභාවචාචකො හෙස, න පරියත්තිහෙතුභාවචාචකො, තස්මා යථාධම්මත්ති යො යො
 අවිජ්ජාසභිබාරාදිධම්මො, තස්මිං තස්මිත්ති අත්ථො. ධම්මානුරූපං වා යථාධම්මං.
 දෙසනාපි හි පට්ඨෙධො විය අවිපරිතසවිසයවිභාවනතො ධම්මානුරූපං පවත්තති,
 යතො ‘අවිපරිතාහිලාපො’ති චුච්චති. ධම්මාහිලාපොති අත්ථබ්‍යඤ්ජනකො
 අවිපරිතාහිලාපො, එතෙන “තත්‍ර ධම්මනිරුත්තාහිලාපෙ ඤාණං
 නිරුත්තිපට්ඨසම්භිදා”ති (විහ. 718) එත්ථ චුත්තං සභාවධම්මනිරුත්තිං දස්සෙති,
 සද්දසභාවත්තා දෙසනාය. තථා හි නිරුත්තිපට්ඨසම්භිදාය පරිත්තාරම්මණාදිභාවො
 පට්ඨසම්භිදාවිහභිගපාළියං (විහ. 749) චුත්තො. අට්ඨකථායඤ්ච “තං සභාවනිරුත්තිං
 සද්දං ආරම්මණං කත්වා”තිආදිනා (විහ. අට්ඨ. 642) සද්දාරම්මණතා දස්සිතා.
 “ඉමස්ස අත්ථස්ස අයං සද්දො චාචකො”ති වචනවචනීයෙ වචත්ථපෙත්වා
 තංතංවචනීය විභාවනවසෙන පවත්තිතො හි සද්දො දෙසනාති. “අනුලොමාදිවසෙන
 වා කථන”ත්ති එතෙන තස්සා ධම්මනිරුත්තියා අහිලාපං කථනං තස්ස වචනස්ස
 පවත්තනං දස්සෙති. “අධිප්පායො”ති එතෙන “දෙසනාති පඤ්ඤත්ති”ති එතං
 වචනං ධම්මනිරුත්තාහිලාපං සන්ධාය චුත්තං, න තබ්බිනිමුත්තං පඤ්ඤත්තිං
 සන්ධායාති දස්සෙති.

නත්‍ර ච “ධම්මො තත්ති”ති ඉමස්මිං පක්ඛෙ ධම්මස්ස සද්දසභාවත්තා
 ධම්මදෙසනානං විසෙසො න සියාති? න, තෙසං තෙසං අත්ථානං බොධකභාවෙන
 ඤාතො, උග්ගහණාදිවසෙන ච පුබ්බෙ වචත්ථාපිතො සද්දප්පබන්ධො ධම්මො,
 පච්ඡා පරෙසං අවබොධනත්ථං පවත්තිතො තදත්ථප්පකාසකො සද්දො දෙසනාති.
 අථ වා යථාචුත්තසද්දසමුට්ඨාපකො චිත්තුප්පාදො දෙසනා, මුසාවාදාදයො විය.
 “වචනස්ස පවත්තන”ත්ති ච යථාචුත්තචිත්තුප්පාදවසෙන යුජ්ජති. සො හි වචනං
 පවත්තෙති, තඤ්ච තෙන පවත්තියති දෙසියති. “සො ච ලොකියලොකුත්තරො”ති

එවං චුත්තං අභිසමයං යෙන පකාරෙන අභිසමෙති, යං අභිසමෙති, යො ච තස්ස සභාවො, තෙහි පාකටං කාතුං “විසයතො අසම්මොහතො ච අත්ථානුරූපං ධම්මෙසු” තිආදිමාහ. තත්ථ හි විසයතො අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො අවිජ්ජාදිධම්මසඬ්ඛාරාදිඅත්ථතදුභයපඤ්ඤාපනාරම්මණො ලොකියො අභිසමයො, අසම්මොහතො අත්ථාදිඅනුරූපං ධම්මාදීසු අවබොධො නිබ්බානාරම්මණො මග්ගසම්පයුත්තො යථාචුත්තධම්මත්ථපඤ්ඤත්තිසු සම්මොහවිද්ධංසතො ලොකුත්තරො අභිසමයොති. අභිසමයතො අඤ්ඤම්පි පටිවෙධත්ථං දස්සෙතුං “තෙසං තෙසං වා” තිආදිමාහ. ‘පටිවෙධනං පටිවෙධො’ ති ඉමිනා හි වචනත්ථෙත අභිසමයො, ‘පටිවිජ්ඣියතීති පටිවෙධො’ ති ඉමිනා තංතංරූපාදිධම්මානං අවිපරීතසභාවො ච “පටිවෙධො” ති වූවචතීති.

යථාචුත්තෙහි ධම්මාදීහි පිටකානං ගම්භීරභාවං දස්සෙතුං “ඉදානි යස්මා එතෙසු පිටකෙසු” තිආදිමාහ. යො චෙත්ථාති එතෙසු තංතංපිටකගතෙසු ධම්මාදීසු යො පටිවෙධො, එතෙසු ච පිටකෙසු තෙසං තෙසං ධම්මානං යො අවිපරීතසභාවොති යොජෙතබ්බං. දුක්ඛොගාහතා ච අවිජ්ජාසඬ්ඛාරාදීනං ධම්මත්ථානං දුප්පටිවිජ්ඣිතාය, තෙසං පඤ්ඤාපනස්ස දුක්කරභාවතො තංදෙසනාය, පටිවෙධනසඬ්ඛාතස්ස පටිවෙධස්ස උප්පාදනවිසයිකරණානං අසක්කුණෙය්‍යත්තා, අවිපරීතසභාවසඬ්ඛාතස්ස පටිවෙධස්ස දුච්ඤ්ඤෙය්‍යනාය එව වෙදිතබ්බා.

යන්ති යං පරියත්තිදුග්ගහණං සන්ධාය චුත්තං. අත්ථන්ති භාසිතත්ථං, පයොජනත්ථඤ්ච. න උපපරික්ඛන්තීති න විචාරන්ති. න නිජ්ඣානං ඛමන්තීති නිජ්ඣානපඤ්ඤං නක්ඛමන්ති, නිජ්ඣායිත්වා පඤ්ඤාය දිස්වා රොචෙත්වා ගහෙතබ්බා න භොන්තීති අධිප්පායො. ඉතීති එවං එතාය පරියත්තියා. වාදප්පමොක්ඛානිසංසා අත්තතො උපරි පරෙහි ආරොපිතවාදස්ස නිග්ගහස්ස පමොක්ඛප්පයොජනා හුත්වා ධම්මං පරියාපුණන්ති, වාදප්පමොක්ඛා වා නින්දාපමොක්ඛා. යස්ස චත්ථායාති යස්ස ච සීලාදිපුරණස්ස අනුපාදාවිමොක්ඛස්ස වා අත්ථාය ධම්මං පරියාපුණන්ති ඤායෙන පරියාපුණන්තීති අධිප්පායො. අස්සාති අස්ස ධම්මස්ස. නානුභොන්තීති න වින්දන්ති. තෙසං තෙ ධම්මා දුග්ගහිතත්තා උපාරම්භමානදබ්බමක්ඛපලාසාදිහෙතුභාවෙන දීඝරත්තං අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තන්ති. භණ්ඩාගාරෙ නියුත්තො භණ්ඩාගාරිකො, භණ්ඩාගාරිකො විය භණ්ඩාගාරිකො, ධම්මරතනානුපාලකො. අඤ්ඤත්ථං අනපෙක්ඛිත්වා භණ්ඩාගාරිකස්සෙව සතො පරියත්ති භණ්ඩාගාරිකපරියත්ති.

“කාසංයෙවා” ති අවධාරණං පාපුණිතබ්බානං ඡළහිඤ්ඤාවතුප්පටිසම්භිදාදීනං විනයෙ පහෙදවචනාභාවං සන්ධාය චුත්තං. වෙරඤ්ජකණ්ඩෙ (පාරා. 12) හි තිස්සො විජ්ජාව විභත්තා. දුතියෙ පන “කාසංයෙවා” ති අවධාරණං චතස්සො පටිසම්භිදා අපෙක්ඛිත්වා කතං, න තිස්සො විජ්ජා. තා හි ඡසු අභිඤ්ඤාසු අන්තොගධාති සුත්තෙ විභත්තා යෙවාති.

දුග්ගතිනං ගණ්භාති, “තථාහං භගවතා ධම්මං දෙසිතං ආජානාමි, යථා තදෙවිදං විඤ්ඤාණං සන්ධාවති සංසරති අනඤ්ඤ” න්තිආදිනා (ම. නි. 1.396).
 ධම්මචිත්තන්ති ධම්මසභාවච්චාරණං, “චිත්තුප්පාදමත්තෙනෙව දානං භොති,
 සයමෙව චිත්තං අත්තනො ආරම්මණං භොති, සබ්බං චිත්තං
 අසභාවධම්මාරම්මණං” න්ති ච එවමාදි. තෙසන්ති තෙසං පිටකානං.

එතන්ති එතං බුද්ධවචනං. අත්ථානුලොමතො අනුලොමිකො.
 අනුලොමිකතංයෙව විභාවෙතං “කස්මා පනා” තිආදි වුත්තං. එකනිකායමිති
 එකසමුහමිති. පොණිකා වික්ඛල්ලිකා ච ඛත්තියා, තෙසං නිවාසො
 පොණිකනිකායො වික්ඛල්ලිකනිකායො ච.

නවජපහෙදන්ති එත්ථ කථං නවජපහෙදං? සගාථකඤ්ඤි සුත්තං ගෙය්‍යං,
 නිග්ගාථකඤ්ඤි සුත්තං වෙය්‍යාකරණං, තදුභයවිනිමුත්තඤ්ඤි සුත්තං
 උදානාදිවිසෙසසඤ්ඤාරහිතං නත්ථි, යං සුත්තඪගං සියා, මඪගලසුත්තාදීනඤ්ඤි (බු.
 පා. 5.2; සු. නි. 225) සුත්තඪගසඪගභො න සියා, ගාථාභාවතො, ධම්මපදාදීනං විය,
 ගෙය්‍යඪගසඪගභො වා සියා, සගාථකත්තා, සගාථවග්ගස්ස විය, තථා
 උභතොවිභඪගාදීසු සගාථකජපදෙසානන්ති? වුච්චතෙ –

“සුත්තන්ති සාමඤ්ඤවිධි, විසෙසවිධියො පරෙ;
 සනිමිත්තා නිරුල්භත්තා සහතාඤ්ඤෙන නාඤ්ඤතො”. (සාරත්ථ. ටී.
 1.පයමමභාසඪගීතිකථාවණ්ණනා);

සබ්බස්සාපි හි බුද්ධවචනස්ස සුත්තන්ති අයං සාමඤ්ඤවිධි. තෙනෙවාහ
 ආයස්මා මහාකච්චානො තෙත්තියං – “නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨි” ති (තෙත්ති.
 සඪගභවාර). “එත්තකං තස්ස භගවතො සුත්තාගතං සුත්තපරියාපන්නං (පාවි. 255,
 1242), සකවාදෙ පඤ්චසුත්තසතානි” ති (ධ. ස. අට්ඨ. නිදානකථා; කථා. අට්ඨ.
 නිදානකථා) එවමාදි ච එතස්ස අත්ථස්ස සාධකං.

විසෙසවිධියො පරෙ සනිමිත්තා තදෙකදෙසෙසු ගෙය්‍යාදයො විසෙසවිධියො
 තෙන තෙන නිමිත්තෙන පතිට්ඨිතා. තථා හි ගෙය්‍යස්ස සගාථකත්තං
 තබ්භාවනිමිත්තං. ලොකෙපි හි සසිලොකං සගාථකං (තෙත්ති. අට්ඨ. 13)
 වුණ්ණියගන්ථං ‘ගෙය්‍ය’ න්ති වදන්ති. ගාථාවිරහෙ පන සති පුච්ඡං කත්වා
 විස්සජ්ජනභාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තං. පුච්ඡාවිස්සජ්ජනඤ්ඤි
 ‘ඛ්‍යාකරණ’ න්ති වුච්චති, ඛ්‍යාකරණමෙව වෙය්‍යාකරණං. එවං සන්නෙ
 සගාථකාදීනමිති පුච්ඡං කත්වා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තානං වෙය්‍යාකරණභාවො
 ආපජ්ජති? නාපජ්ජති, ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤානං අනොකාසභාවතො, ‘ගාථාවිරහෙ
 සති’ ති විසෙසිතත්තා ච. තථා හි ධම්මපදාදීසු කෙවලං ගාථාඛන්ධෙසු,
 සගාථකත්තෙපි සොමනස්සඤාණමයිකගාථායුත්තෙසු,
 ‘වුත්තඤ්ඤෙත’ න්තිආදිවචනසමඛන්ධෙසු, අබ්භුතධම්මපටිසංයුත්තෙසු ච
 සුත්තවිසෙසෙසු යථාක්කමං ගාථාඋදානඉතිවුත්තකඅබ්භුතධම්මසඤ්ඤා පතිට්ඨිතා,

තථා සතිපි ගාථාබන්ධනාවෙ හගවතො අතීතාසු ජාතීසු වරියානුභාවජ්ජකාසකෙසු ජාතකසඤ්ඤා, සතිපි පඤ්භාවස්සජ්ජනනාවෙ, සගාථකත්තෙ ව කෙසුචි සුත්තන්තෙසු වෙදස්ස ලභාපනතො වෙදල්ලසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති එවං තෙන තෙන සගාථකත්තාදිනා නිමිත්තෙන තෙසු තෙසු සුත්තවිසෙසෙසු ගෙය්‍යාදිසඤ්ඤා පතිට්ඨිතාති විසෙසවිධයො සුත්තඛගතො පරෙ ගෙය්‍යාදයො. යං පනෙත්ථ ගෙය්‍යඛගාදිනිමිත්තරහිතං, තං සුත්තඛගං විසෙසසඤ්ඤාපරිභාරෙන සාමඤ්ඤසඤ්ඤාය පවත්තනතොති. නනු ච සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං, නිග්ගාථකං සුත්තං වෙය්‍යාකරණන්ති සුත්තඛගං න සම්භවතීති වොදනා තදවත්ථා වාති? න තදවත්ථා, සොධිතත්තා. සොධිතඤ්ඤි පුබ්බෙ ගාථාවිරහෙ සති ප්‍රච්ඡාදිස්සජ්ජනනාවො වෙය්‍යාකරණස්ස තබ්භාවනිමිත්තන්ති.

යඤ්ච චුත්තං – “ගාථාභාවතො මඛගලසුත්තාදීනං (බු. පා. 5.1, 2, 3) සුත්තඛගසඛගහො න සියා”ති, තං න, නිරුල්භත්තා. නිරුල්භො හි මඛගලසුත්තාදීනං සුත්තභාවො. න හි තාති ධම්මපදබුද්ධවංසාදයො විය ගාථාභාවෙන පඤ්ඤාතාති, අථ බො සුත්තභාවෙන. තෙනෙව හි අට්ඨකථායං “සුත්තනාමක”න්ති නාමග්ගහණං කතං. යඤ්ච පන චුත්තං – “සගාථකත්තා ගෙය්‍යඛගසඛගහො සියා”ති, තදපි නත්ථි, යස්මා සහතාඤ්ඤෙන. සහ ගාථාහිති හි සගාථකං. සහභාවො නාම අත්ථතො අඤ්ඤෙන හොති, න ච මඛගලසුත්තාදීසු කථාවිනිමුත්තො කොචි සුත්තපදෙසො අත්ථි, යො ‘සහ ගාථාහි’ති වුවිචෙය්‍ය, න ච සමුදායො නාම කොචි අත්ථි, යදපි චුත්තං – “උභතොවිභවිගාදීසු සගාථකජ්ජෙසානං ගෙය්‍යඛගසඛගහො සියා”ති තදපි න, අඤ්ඤතො. අඤ්ඤා එව හි තා ගාථා ජාතකාදිපරියාපන්නත්තා. අතො න තාහි උභතොවිභවිගාදීනං ගෙය්‍යඛගභාවොති. එවං සුත්තාදීනං අඛගානං අඤ්ඤමඤ්ඤසඛකරාභාවො වෙදිතබ්බො.

“අයං ධම්මො...පෙ.... අයං චිතයො, ඉමානි චතුරාසීති ධම්මක්ඛන්ධසහස්සානී”ති බුද්ධවචනං ධම්මචිතයාදිහෙදෙන වචත්ථපෙත්වා සඛගායන්තෙන මහාකස්සපජ්ජමුඛෙන වසිගණෙන අනෙකච්ඡරියපාත්‍රභාවපටිමණ්ඩිතාය සඛගිතියා ඉමස්ස දීඝාගමස්ස පට්ඨමජ්ඣමබුද්ධවචනාදිභාවො වචත්ථාපිතොති දස්සෙති, “එවමෙනං අහෙදතො”තිආදිනා.

නිදානකථාවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

1. ඉභ්මජාලසුත්තවණ්ණනා

පරිබ්බාජකකථාවණ්ණනා

එවං පට්ඨමභාසඛගිතිං දස්සෙත්වා යදත්ථං සා ඉධ දස්සිතා, ඉදානි තං නිගමනවසෙන දස්සෙතුං “ඉමිස්සා”තිආදිමාහ.

1. එත්තාවතා ව බ්‍රහ්මජාලස්ස සාධාරණතො බාහිරනිදානං දස්සෙත්වා ඉදානි අබ්‍හන්තරනිදානං සංවණ්ණෙත්තුං “තත්ථ එව”න්තිආදි වුත්තං. අථ වා ඡහි ආකාරෙහි සංවණ්ණනා කාතබ්බා සම්බන්ධතො පදතො පදවිභාගතො පදත්ථතො අනුයොගතො පරිහාරතො වාති. තත්ථ සම්බන්ධො නාම දෙසනාසම්බන්ධො. යං ලොකියා “උම්මුග්ගාතො”ති වදන්ති. සො පන පාළියා නිදානපාළිවසෙන, නිදානපාළියා පන සඬගිතිවසෙන වෙදිතබ්බොති පයමමභාසඬගිතිං දස්සෙත්තෙන නිදානපාළියා සම්බන්ධස්ස දස්සිතත්තා පදාදිවසෙන සංවණ්ණනං කරොන්තො “එවන්ති නිපාතපද”න්තිආදිමාහ. “මෙතිආදීති”ති එත්ථ අන්තරා-සද්ද-ව-සද්දානං නිපාතපදභාවො, වත්තබ්බො, න වා වත්තබ්බො තෙසං නයග්ගහණෙන ගහිතත්තා, තදවසිට්ඨානං ආපටි-සද්දානං ආදි-සද්දෙන සඬගණ්හනතො. “පදවිභාගො”ති පදානං විසෙසො, න පන පදවිග්ගහො. අථ වා පදානි ව පදවිභාගො ව පදවිභාගො, පදවිග්ගහො ව පදවිභාගො ව පදවිභාගොති වා එකසෙසවසෙන පදපදවිග්ගහාපි පදවිභාග සද්දෙන වුත්තාති වෙදිතබ්බං. තත්ථ පදවිග්ගහො “හික්ඛුනං සඬසො”තිආදිහෙදෙසු පදෙසු දට්ඨබ්බො.

අත්ථතොති පදත්ථතො. තං පන පදත්ථං අත්ථුද්ධාරක්කමෙන පයමං එවං-සද්දස්ස දස්සෙත්තො “එවංසද්දො තාවා”තිආදිමාහ. අවධාරණාදීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන ඉදමත්ථපුච්ඡාපරිමාණාදිඅත්ථානං සඬගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි “එවංගතාති, එවංවිධො, එවමාකාරො”තිආදීසු ඉදං-සද්දස්ස අත්ථෙ එවං-සද්දො. ගත-සද්දො හි පකාරපරියායො, තථා විධාකාර-සද්දා ව. තථා හි විධයුත්තගත-සද්දෙ ලොකියා පකාරත්ථෙ වදන්ති. “එවං නු බො, න නු බො, කිං නු බො, කථං නු බො”ති, “එවං සු තෙ සුන්හාතා සුවිලිත්තා කප්පිතකෙසමස්සු, ආමුත්තමාලාහරණා ඔදාතවත්ථවසනා පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතා සමඬගිභූතා පරිවාරෙන්ති, සෙය්‍යථාපි ත්වං එතරහි සාවරියකොති? නො හිදං හො ගොතමා”ති ව ආදීසු පුච්ඡායං. “එවං ලහුපරිවත්තං, එවං ආයුපරියන්තො”ති ව ආදීසු පරිමාණෙ. නනු ව “එවං නු බො, එවං සු තෙ, එවං ආයුපරියන්තො”ති එත්ථ එවං-සද්දෙන පුච්ඡනාකාරපරිමාණාකාරානං වුත්තත්තා ආකාරත්ථො එව එවං-සද්දො ති? න, විසෙසසබ්භාවතො. ආකාරමත්තවාචකො හෙත්ථ ආකාරත්ථොති අධිප්පෙනො, යථා “එවං බ්‍යාබොතිආදීසු පන න ආකාරවිසෙසවාචකො එවඤ්ච කත්වා “එවං ජාතෙන මච්චෙනා”තිආදීති උපමාදීසු උදාහරණාති උපපන්නාති හොන්ති. තථා හි “යථාපි...පෙ.... බහු”න්ති? එත්ථ පුප්ඵරාසිට්ඨානියතො මනුස්සපපත්තිසප්පරිසුපනිස්සයසද්ධම්මසවනායොනිසොමනසිකාරහොගසම්පත්ති ආදිදානාදිපුඤ්ඤකිරියාහෙතුසමුදායතො සොභාසුගන්ධනාදිගුණයොගතො මාලාගුණසදිසියො පහුතා පුඤ්ඤකිරියා මරිතබ්බසභාවතාය මච්චෙන සත්තෙන කත්තබ්බාති ජොදිතත්තා පුප්ඵරාසිමාලාගුණාව උපමා, තෙසං උපමාකාරො යථා-සද්දෙන අනියමතො වුත්තොති එවං-සද්දො උපමාකාරනිගමනත්ථොති වත්තුං යුත්තං. සො පන උපමාකාරො නියමියමානො අත්ථතො උපමාව හොතීති ආහ “උපමායං ආගතො”ති.

තථා එවං ඉමිනා ආකාරෙන “අභික්කම්මබ්බ”න්තිආදිනා උපදිසියමානාය සමණසාරුජ්ජාය ආකප්පසම්පත්තියා යො තත්ථ උපදිසනාකාරො, සො අත්ථතො උපදෙසොයෙවාති වුත්තං “එවං තෙ...පෙ.... උපදෙසෙ”ති. තථා එවමෙතං භගවා, එවමෙතං සුගතාති එත්ථ ච භගවතා යථාවුත්තමත්ථං අවිපරිතතො ජානන්තෙහි කතං තත්ථ සංවිජ්ජමානගුණානං පකාරෙහි භංසනං උදග්ගතාකරණං සම්පහංසනං, යො තත්ථ සම්පහංසනාකාරොති යොජෙතබ්බං. එවමෙවං පනායන්ති එත්ථ ගරහණාකාරොති යොජෙතබ්බං. සො ච ගරහණාකාරො “වසලී”තිආදි බ්‍රුංසනසද්දසන්තිධානතො ඉධ එවං-සද්දෙන පකාසිතොති විඤ්ඤායති. යථා චෙත්ථ, එවං උපමාකාරාදයොපි උපමාදිවසෙන වුත්තානං පුජ්ජරාසිආදිසද්දානං සන්තිධානතොති දට්ඨබ්බං. එවඤ්ච වදෙහීති “යථාභං වදාමි, එවං සමණං ආනන්දං වදෙහී”ති වදනාකාරො ඉදානි වත්තබ්බො එවං-සද්දෙන නිදස්සියතීති නිදස්සනත්ථො වුත්තො. එවං නොති එත්ථාපි තෙසං යථාවුත්තධම්මානං අභිනදුක්ඛාවහභාවෙ සන්තිට්ඨානජනනත්ථං අනුමතිග්ගහණවසෙන “සංවත්තන්ති, නො වා, කථං වා එත්ථ හොති”ති පුච්ඡාය කතාය “එවං නො එත්ථ හොති”ති වුත්තත්තා තදාකාරසන්තිට්ඨානං එවං-සද්දෙන විභාවිතන්ති විඤ්ඤායති, සො පන තෙසං ධම්මානං අභිතාය දුක්ඛාය සංවත්තනාකාරො නියමියමානො අවධාරණත්ථො හොතීති ආහ “එවං නො එත්ථ හොතීති ආදීසු අවධාරණෙ”ති. එවං භන්තෙති පන ධම්මස්ස සාධුකං සවනමනසිකාරෙ සන්තියොජිතෙහි හික්ඛුහි අත්තතො තත්ථ ධීතභාවස්ස පටිජානනවසෙන වුත්තත්තා එත්ථ එවං-සද්දො වචනසම්පට්ච්ජනත්ථො වුත්තො, තෙන එවං භන්තෙ, සාධු භන්තෙ, සුට්ඨ භන්තෙති වුත්තං හොති.

නානානායනිපුණන්ති එකත්තනානත්තඅඛ්‍යාපාරඑවංධම්මතාසඬ්ඛාතා, නන්දියාවට්ට තිපුක්ඛලසිභවික්කිලිතඅඬ්ඛසදිසාලොචනසඬ්ඛාතා වා ආධාරාදිභෙදවසෙන නානාවිධා නයා නානානායා, නයා වා පාලිගතියො, තා ච පඤ්ඤත්තිඅනුපඤ්ඤත්තිආදිවසෙන සංකිලෙහාගියාදිලොකියාදිතදුභයවොම්ස්සතාදිවසෙන කුසලාදිවසෙන ඛන්ධාදිවසෙන සඬ්ගහාදිවසෙන සමයවිමුත්තාදිවසෙන යපතාදිවසෙන කුසලමූලාදිවසෙන තිකපට්ඨානාදිවසෙන ච නානප්පකාරාති නානානායා, තෙහි නිපුණං සණ්ඨසුබ්බමන්ති නානානායනිපුණං. ආසයොව අජ්ඣාසයො, තෙ ච සස්සතාදිභෙදෙන, තත්ථ ච අප්පරජක්ඛතාදිවසෙන අනෙකා, අත්තජ්ඣාසයාදයො එව වා සමුට්ඨානං උප්පත්තිභෙතු එතස්සාති අනෙකජ්ඣාසයසමුට්ඨානං. අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නන්ති අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණං උපනෙතබ්බාභාවතො, සඬ්කාසනපකාසනවිවරණවිහජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තීතිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සමන්තාගතන්ති වා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

විවිධපාටිභාරියන්ති එත්ථ පාටිභාරියපදස්ස වචනත්ථං “පටිපක්ඛරණතො රාගාදිකිලෙසාපනායනතො පාටිභාරිය”න්ති වදන්ති. භගවතො පන පටිපක්ඛා රාගාදියො න සන්ති, යෙ හරිතබ්බා. පුට්ඨජනානම්පි විගතුපක්කිලෙසෙ

අට්ඨගුණසමන්තාගතෙ විත්තෙ භතපටිපක්ඛෙ ඉද්ධිවිධං පවත්තති, තස්මා තත්ථ පවත්තවොහාරෙන ච න සක්කා ඉධ “පාටිභාරිය”න්ති වත්තුං. සචෙ පන මහාකාරුණිකස්ස භගවතො වෙනෙය්‍යාගතා ච කිලෙසා පටිපක්ඛා, තෙසං භරණතො “පාටිභාරිය”න්ති චූත්තං, එවං සති යුත්තමෙතං. අථ චා භගවතො ච සාසනස්ස ච පටිපක්ඛා තිත්ථියා, තෙසං භරණතො පාටිභාරියං. තෙ හි දිට්ඨිභරණවසෙන, දිට්ඨිප්පකාසනෙ අසමත්ථභාවෙන ච ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීහි භරිතා අපනිතා භොන්තිති. “පටි”ති චා අයං සද්දො “පච්ඡා”ති එතස්ස අත්ථං බොධෙති “තස්මිං පටිපට්ඨිමහි, අඤ්ඤො ආගඤ්ජි බ්‍රාහ්මණො”ති ආදීසු විය, තස්මා සමාහිතෙ විත්තෙ, විගතූපක්කිලෙසෙ ච කතකිච්චෙන පච්ඡා භරිතබ්බං පවත්තෙතබ්බන්ති පටිභාරියං, අත්තනො චා උපක්කිලෙසෙසු චතුත්ථජ්ඣානමග්ගෙහි භරිතෙසු පච්ඡා භරණං පටිභාරියං. ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීයො ච විගතූපක්කිලෙසෙන, කතකිච්චෙන ච සත්තහිතත්ථං සුත පවත්තෙතබ්බා, භරිතෙසු ච අත්තනො උපක්කිලෙසෙසු පරසත්තානං උපක්කිලෙසභරණානි භොන්තිති පටිභාරියානි භවන්ති. පටිභාරියමෙව පාටිභාරියං. පටිභාරියෙ චා ඉද්ධිආදෙසනානුසාසනීසමුදායෙ භවං එකෙකං “පාටිභාරිය”න්ති චුච්චති. පටිභාරියං චා චතුත්ථජ්ඣානං මග්ගො ච පටිපක්ඛභරණතො, තත්ථ ජාතං, තස්මිං චා නිමිත්තභූතෙ, තතො චා ආගතන්ති පාටිභාරියං. තස්ස පන ඉද්ධිආදිහෙදෙන විසයහෙදෙන ච ඛණ්ඩිධස්ස භගවතො දෙසනාය ලබ්භමානත්තා ආහ “විවිධපාටිභාරිය”න්ති.

න අඤ්ඤාපාති භගවතො සම්මුඛා සුතාකාරතො න අඤ්ඤාපාති අත්ථො, න පන භගවතො දෙසිතාකාරතො. අවින්තෙය්‍යානුභාවා හි භගවතො දෙසනා. එවඤ්ච කත්වා “සබ්බප්පකාරෙන කො සමත්ථො විඤ්ඤාතු”න්ති ඉදං වචනං සමත්ථීනං භොති. ධාරණබලදස්සනඤ්ච න විරුජ්ඣති සුතාකාරාවිරජ්ඣනස්ස අධිප්පෙතත්තා. න භෙත්ථ අත්ථන්තරතාපරිභාරො ද්වින්තම්පි අත්ථානං එකවිසයත්තා, ඉතරථා ථෙරො භගවතො දෙසනාය සබ්බථා පටිග්ගහණෙ සමත්ථො අසමත්ථො චාති ආපජ්ජෙය්‍යාති.

“යො පරො න භොති, සො අත්තා”ති එවං චූත්තාය නියකජ්ඣක්තසඬ්ඛාතාය සසන්තනියං වත්තනතො තිව්ධොපි මෙ-සද්දො කිඤ්ඤාපි එකස්මිංයෙව අත්ථෙ දිස්සති, කරණසම්පදානසාමිනිද්දෙසවසෙන පන විජ්ජමානහෙදං සන්ධායාහ “මෙ-සද්දො තීසු අත්ථෙසු දිස්සති”ති.

කිඤ්ඤාපි උපසග්ගො කිරියං විසෙසෙති, ජොතකභාවතො පන සතිපි තස්මිං සුත-සද්දො එව තං තමත්ථං අනුචදතිති අනුපසග්ගස්ස සුත-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ සඋපසග්ගස්ස ගහණං න විරුජ්ඣතිති දස්සෙන්නො “සඋපසග්ගො ච අනුපසග්ගො චා”ති ආහ. අස්සාති සුත-සද්දස්ස. කම්මභාවසාධනානි ඉධ සුත-සද්දෙ සම්භවන්තිති චූත්තං “උපධාරිතන්ති චා උපධාරණන්ති චා අත්ථො”ති. මයාති අත්ථෙ සතීති යදා මෙසද්දස්ස කත්තුචසෙන කරණනිද්දෙසො, තදාති අත්ථො. මමාති අත්ථෙ සතීති යදා සම්බන්ධවසෙන සාමිනිද්දෙසො, තදා.

සුතසද්දස්සන්තිධානෙ පසුන්තෙන එවංසද්දෙන සවනකිරියාජොතකෙන
 භවිතබ්බන්ති චුත්තං “එවන්ති සොතවිඤ්ඤාණාදිවිඤ්ඤාණකිව්චනිදස්සන්”න්ති.
 ආදි-සද්දෙන සම්පට්ච්ඡනාදීනං පඤ්චද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං තදනිනිභටානඤ්ච
 මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණානං ගහණං වෙදිතබ්බං. සබ්බෙසම්පි වාක්‍යානං
 එවකාරත්ථසහිතත්තා “සුත”න්ති එතස්ස සුතං එවානි අයමත්ථො ලබ්හතීති ආහ
 “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො”ති, එතෙන අවධාරණෙන නිරාකතං දස්සෙති. යථා ව
 සුතං සුතං එවානි නියමෙතබ්බං, තං සම්මා සුතං භොතීති ආහ
 “අනුනාධිකාවිපරිතග්ගහණනිදස්සන්”න්ති. අථ වා “සද්දන්තරත්ථාපොභනවසෙන
 සද්දො අත්ථං වදතී”ති සුතන්ති අසුතං න භොතීති අයමෙතස්ස අත්ථොති චුත්තං
 “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො”ති, ඉමිනා දිට්ඨාදිවිනිවත්තනං කරොති. ඉදං චුත්තං
 භොති. න ඉදං මයා දිට්ඨං, න සයම්භුඤ්ඤාණෙන සවිජ්ඣතං, අථ ඛො සුතං, තඤ්ච
 ඛො සම්මදෙවති. තෙනෙවාහ “අනුනාධිකාවිපරිතග්ගහණනිදස්සන්”න්ති.
 අවධාරණත්ථෙ වා එවං-සද්දෙ අයං අත්ථයොජනා කරියතීති තදපෙක්ඛස්ස සුත-
 සද්දස්ස අයමත්ථො චුත්තො “අස්සවනභාවපටික්ඛෙපතො”ති. තෙනෙව ආහ
 “අනුනාධිකාවිපරිතග්ගහණනිදස්සන්”න්ති. සවනසද්දො චෙත්ථ කම්මත්ථො
 වෙදිතබ්බො සුය්‍යතීති.

එවං සවනහෙතුසුණන්තපුග්ගලසවනවිසෙසවසෙන පදත්තයස්ස එකෙන
 පකාරෙන අත්ථයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි පකාරන්තරෙහිපි තං දස්සෙතුං “තථා
 එව”න්තිආදි චුත්තං. තත්ථ තස්සානි යා සා භගවතො සම්මුඛා ධම්මස්සවනාකාරෙන
 පවත්තා මනොද්වාරිකවිඤ්ඤාණවිථි, තස්සා. සා හි නානප්පකාරෙන ආරම්මණෙ
 පවත්තිතුං සමත්ථා. තථා ව චුත්තං “සොතද්වාරානුසාරෙනා”ති.
 නානප්පකාරෙනානි වක්ඛමානානං අනෙකවිහිතානං
 බ්‍යඤ්ජනත්ථග්ගහණානානාකාරෙන, එතෙන ඉමිස්සා යොජනාය ආකාරත්ථො
 එවං-සද්දො ගහිතොති දීපෙති. පවත්තිභාවප්පකාසනන්ති පවත්තියා
 අත්ථිභාවප්පකාසනං. “සුතන්ති ධම්මප්පකාසන”න්ති යස්මිං ආරම්මණෙ
 චුත්තප්පකාරා විඤ්ඤාණවිථි නානප්පකාරෙන පවත්තා, තස්ස ධම්මත්තා චුත්තං, න
 සුතසද්දස්ස ධම්මත්ථත්තා. චුත්තස්සෙවත්ථස්ස පාකට්ඨකරණං
 “අයඤ්ඤත්ථා”තිආදි. තත්ථ විඤ්ඤාණවිථියානි කරණත්ථෙ කරණවචනං. මයාති
 කත්ථුඅත්ථෙ.

“එවන්ති නිද්දිසිතබ්බප්පකාසන”න්ති නිදස්සනත්ථං එවං-සද්දං ගහෙත්වා
 චුත්තං නිදස්සෙතබ්බස්ස නිද්දිසිතබ්බත්තාභාවාභාවතො, තෙන එවං-සද්දෙන
 සකලම්පි සුත්තං පච්චාමට්ඨන්ති දස්සෙති. සුත-සද්දස්ස කිරියාසද්දත්තා,
 සවනකිරියාය ව සාධාරණවිඤ්ඤාණප්පබන්ධපට්ඨන්තා තත්ථ ව
 පුග්ගලවොභාරොති චුත්තං “සුතන්ති පුග්ගලකිව්චප්පකාසන”න්ති. න හි
 පුග්ගලවොභාරරහිතෙ ධම්මප්පබන්ධෙ සවනකිරියා ලබ්හතීති.

“යස්ස විත්තසන්තානස්සා”තිආදිපි ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා
 පුරිමයොජනාය අඤ්ඤථා අත්ථයොජනං දස්සෙතුං චුත්තං. තත්ථ

ආකාරපඤ්ඤත්තීති උපදාපඤ්ඤත්තී ඵව, ධම්මානං පවත්තිආකාරුපදානවසෙන තථා වුත්තං. “සුතන්ති විසයනිද්දෙසො”ති සොතබ්බහුතො ධම්මො සවනකිරියාකත්තුපුග්ගලස්ස සවනකිරියාවසෙන පවත්තිට්ඨානන්ති කත්වා වුත්තං. විත්තසන්තානවිනිමුත්තස්ස පරමත්ථතො කස්සචි කත්තු අභාවෙපි සද්දවොභාරෙන බුද්ධිපරිකප්පිතහෙදවචනිච්ඡාය විත්තසන්තානතො අඤ්ඤං විය තංසමඬ්භිං කත්වා වුත්තං “විත්තසන්තානෙන තංසමඬ්භිතො”ති. සවනකිරියාවිසයොපි සොතබ්බධම්මො සවනකිරියාවසෙන පවත්තිවිත්තසන්තානස්ස ඉධ පරමත්ථතො කත්තුභාවතො, සවනවසෙන විත්තප්පවත්තියා ඵව වා සවනකිරියාභාවතො තංකිරියාකත්තු ව විසයො භොතිති කත්වා වුත්තං “තංසමඬ්භිතො කත්තු විසයො”ති. සුතාකාරස්ස ව ථෙරස්ස සම්මානිච්ඡිතභාවතො ආහ “ගහණසන්තිට්ඨාන”න්ති, එතෙන වා අවධාරණත්ථං ඵවං-සද්දං ගහෙත්වා අයං අත්ථයොජනා කතාති දට්ඨබ්බං.

පුබ්බෙ සුතානං නානාවිහිතානං සුත්තසඬ්ඛාතානං අත්ථබ්බාඤ්ජනානං උපධාරිතරූපස්ස ආකාරස්ස නිදස්සනස්ස අවධාරණස්ස වා පකාසනසභාවො ඵවං-සද්දොති තදාකාරාදිඋපධාරණස්ස පුග්ගලපඤ්ඤත්තියා උපදානභූතධම්මප්පබන්ධබ්බාපාරතාය වුත්තං “ඵවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො”ති. සවනකිරියා පන පුග්ගලවාදිනොපි විඤ්ඤාණනිරපෙක්ඛා නත්ථීති විසෙසතො විඤ්ඤාණබ්බාපාරොති ආහ “සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො”ති. මෙති සද්දප්පවත්තියා එකත්තෙනෙව සත්තවිසයත්තා, විඤ්ඤාණකිච්චස්ස ව තත්ථෙව සමොදහිතබ්බතො “මෙති උභයකිච්චයුත්තපුග්ගලනිද්දෙසො”ති වුත්තං. අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිසභාවා යථාක්කමං ඵවං-සද්ද සුත-සද්දානං අත්ථාති තෙ තථාරූපපඤ්ඤත්තිඋපදානබ්බාපාරභාවෙන දස්සෙත්තො ආහ “ඵවන්ති පුග්ගලකිච්චනිද්දෙසො. සුතන්ති විඤ්ඤාණකිච්චනිද්දෙසො”ති. එත්ථ ව කරණකිරියාකත්තුකම්මවිසෙසප්පකාසනවසෙන පුග්ගලබ්බාපාවිසයපුග්ගලබ්බාපාරනිදස්සනවසෙන ගහණාකාරගාහකතබ්බිසයවිසෙසනිද්දෙසවසෙන කත්තුකරණ බ්බාපාරකත්තුනිද්දෙසවසෙන ව දුතියාදයො චතස්සො අත්ථයොජනා දස්සිතාති දට්ඨබ්බං.

සබ්බස්සාපි සද්දාධිගමනියස්ස අත්ථස්ස පඤ්ඤත්තිමුබ්බෙනෙව පටිපජ්ජිතබ්බත්තා, සබ්බපඤ්ඤත්තිනඤ්ච විජ්ජමානාදිවසෙන ඡසු පඤ්ඤත්තිහෙදෙසු අත්තොගධත්තා තෙසු “ඵව”න්තිආදීනං පඤ්ඤත්තිනං සරූපං නිද්ධාරෙත්තො ආහ “ඵවන්ති ව මෙති වා”තිආදී. තත්ථ ඵවන්ති ව මෙති ව වුවචමානස්ස අත්ථස්ස ආකාරාදිනො, ධම්මානඤ්ච අසල්ලක්ඛණභාවතො අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්තිභාවොති ආහ “සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙන අවිජ්ජමානපඤ්ඤත්ති”ති. තත්ථ සච්චිකට්ඨපරමත්ථවසෙනාති භූතත්ථඋත්තමත්ථවසෙන. ඉදං වුත්තං භොතියො මායාමරීචිආදයො විය අභූතත්ථො, අනුස්සවාදීහි ගහෙතබ්බො විය අනුත්තමත්ථො ව න භොති, සො

රූපසද්දාදිසභාවො රූප්පනානුභවනාදිසභාවො චා අත්ථො “සච්චිකට්ඨො, පරමත්ථ චා”ති වුච්චති, න තථා එවං මෙති පදානමත්ථොති, එතමෙවත්ථං පාකටතරං කාතුං “කිඤ්ඤෙත්ථ ත”න්තිආදි වුත්තං. සුතන්ති පන සද්දායතනං සන්ධායාහ “ච්ඡ්ඡමානපඤ්ඤත්ති”ති. තෙනෙව හි “යඤ්ඤි තමෙත්ථ සොතෙන උපලද්ධ”න්ති වුත්තං, “සොතද්වාරානුසාරෙන උපලද්ධ”න්ති පන වුත්තෙ අත්ථබ්‍යඤ්ජනාදිසබ්බං ලබ්භති. තං තං උපාදාය වත්තබ්බතොති සොතපථං ආගතෙ ධම්මෙ උපාදාය තෙසං උපධාරිතාකාරාදිනො පච්චාමසනවසෙන “එව”න්ති, සසන්තතිපරියාපන්නෙ බන්ධෙ උපාදාය “මෙ”ති වත්තබ්බත්තාති අත්ථො. දිට්ඨාදිසභාවරහිතෙ සද්දායතනෙ පවත්තමානොපි සුතවොහාරො “දුතියං තතිය”න්තිආදිකො විය පඨමාදීනි දිට්ඨමුතවිඤ්ඤාතෙ අපෙක්ඛිත්වා පවත්තොති ආහ “දිට්ඨාදීනි උපනිධාය වත්තබ්බතො”ති. අසුතං න හොතීති හි “සුත”න්ති පකාසිතො යමත්ථොති.

අත්තනා පටිච්ඡේදා සුත්තස්ස පකාරවිසෙසා “එව”න්ති ථෙරෙන පච්චාමට්ඨාති ආහ “අසම්මොහං දීපෙති”ති. “නානප්පකාරපට්ඨෙධසමත්ථො හොති”ති එතෙන වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස නානප්පකාරතං දුප්පටිච්ඡ්ඤාතඤ්ච දස්සෙති. “සුතස්ස අසම්මොහං දීපෙති”ති සුතාකාරස්ස යථාවතො දස්සියමානත්තා වුත්තං. අසම්මොහෙනාති සම්මොහාහාවෙන, පඤ්ඤාය එව චා සවනකාලසම්භූතාය තදුත්තරකාලපඤ්ඤාසිද්ධි, එවං අසම්මොහෙනාති එත්ථාපි වත්තබ්බං. බ්‍යඤ්ජනානං පටිච්ඡ්ඤාතබ්බො ආකාරො නාතිගම්භීරො, යථාසුතධාරණමෙව තත්ථ කරණීයන්ති සතියා බ්‍යාපාරො අධිකො, පඤ්ඤා තත්ථ ගුණිභූතාති වුත්තං. “පඤ්ඤාපුබ්බචගමායා”තිආදි පඤ්ඤාය පුබ්බචගමාති කත්වා. පුබ්බචගමනා චෙත්ථ පධානභාවො “මනොපුබ්බචගමා”තිආදිසු විය, පුබ්බචගමනාය චා වක්ඛුච්ඤාඤාඤාදිසු ආවජ්ජනාදීනං විය අප්පධානත්තෙ පඤ්ඤා පුබ්බචගමා එතිස්සාති අයම්පි අත්ථො යුජ්ජති, එවං “සතිපුබ්බචගමායා”ති එත්ථාපි වුත්තනානුසාරෙන යථාසම්භවමත්ථො චෙදිතබ්බො. අත්ථබ්‍යඤ්ජනසම්පන්නස්සාති අත්ථබ්‍යඤ්ජනපරිපුණ්ණස්ස, සඬකාසනපකාසනවිවරණවිභජනඋත්තානීකරණපඤ්ඤත්තිවසෙන ඡහි අත්ථපදෙහි, අක්ඛරපදබ්‍යඤ්ජනාකාරනිරුත්තිනිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ච සමන්තාගතස්සාති චා අත්ථො දට්ඨබ්බො.

යොනිසොමනසිකාරං දීපෙතිති එවං-සද්දෙන වුච්චමානානං ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථානං අවිපරිතසද්ධම්මවිසයත්තාති අධිජ්ජායො. “අවික්ඛෙපං දීපෙති”ති “බ්‍රහ්මජාලං කත්ථ භාසිත”න්තිආදි පුච්ඡාවසෙන පකරණජ්ජත්තස්ස වක්ඛමානස්ස සුත්තස්ස සවනං සමාධානමන්තරෙන න සම්භවතීති කත්වා වුත්තං. “වික්ඛිත්තවිත්තස්සා”තිආදි තස්සෙවත්ථස්ස සමත්ථනවසෙන වුත්තං. සබ්බසම්පත්තියාති අත්ථබ්‍යඤ්ජනදෙසකපයොජනාදිසම්පත්තියා. අවිපරිතසද්ධම්මවිසයෙහි විය ආකාරනිදස්සනාවධාරණත්ථෙහි යොනිසොමනසිකාරස්ස, සද්ධම්මස්සවනෙන විය ච අවික්ඛෙපස්ස යථා යොනිසොමනසිකාරෙන ඵලභූතෙන

අත්තසම්මාපණ්ඩිපුබ්බකතපුඤ්ඤතානං සිද්ධි චුත්තා තදවිනාභාවතො, එවං අවික්ඛෙපෙන ඵලභුතෙන කාරණභුතානං සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපනිස්සයානං සිද්ධි දස්සෙතඛිබ්බා සියා අස්සුතවතො, සප්පුරිසුපනිස්සයරහිතස්ස ච තදභාවතො.

“න හි වික්ඛිත්තවිත්තො”තිආදිනා සමත්ථනවචනෙන පන අවික්ඛෙපෙන කාරණභුතෙන සප්පුරිසුපනිස්සයෙන ච ඵලභුතස්ස සද්ධම්මස්සවනස්ස සිද්ධි දස්සිතා. අයං පනෙත්ථ අධිජ්ජායො යුත්තො සියාසද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපනිස්සයා න එකන්තෙන අවික්ඛෙපස්ස කාරණං බාහිරභිගත්තා, අවික්ඛෙපො පන සප්පුරිසුපනිස්සයො විය සද්ධම්මස්සවනස්ස එකන්තකාරණන්ති. එවම්පි අවික්ඛෙපෙන සප්පුරිසුපනිස්සයසිද්ධිභොතනා න සමත්ථිතාව, නො න සමත්ථිතා වික්ඛිත්තවිත්තානං සප්පුරිසුපනිස්සයපරිපාසනාභාවස්ස අත්ථසිද්ධත්තා. එත්ථ ච පුරිමං ඵලෙන කාරණස්ස සිද්ධිදස්සනං නදීපුරෙන විය උපරි වුට්ඨිසඛිභාවස්ස, දුතියං කාරණෙන ඵලස්ස සිද්ධිදස්සනං දට්ඨඛිබ්බං එකන්තෙන වස්සිතා විය මෙසවුට්ඨානෙන වුට්ඨිජ්ජවත්තියා.

භගවතො වචනස්ස අත්ථබ්බාඤ්ජනපහෙදපරිච්ඡෙදවසෙන සකලසාසනසම්පත්තිඔගාහනාකාරො නිරවසෙසපරහිතපාරිපුරිකාරණන්ති චුත්තං “එවං හද්දකො ආකාරො”ති. යස්මා න භොතීති සම්බන්ධො. පච්ඡිමවක්කද්වයසම්පත්තින්ති අත්තසම්මාපණ්ඩිපුබ්බකතපුඤ්ඤතාසඛිබ්බානං ගුණද්වයං. අපරාපරං චුත්තියා චෙත්ථ වක්කභාවො, වරන්ති එතෙහි සත්තා සම්පත්තිභවෙසුති වා. යෙ සන්ධාය චුත්තං “චත්තාරිමානි හික්ඛවෙ වක්කානි, යෙහි සමන්තාගතානං දෙවමනුස්සානං චතුරක්කං චත්තති”තිආදි. පුරිමපච්ඡිමභාවො චෙත්ථ දෙසනාක්කමවසෙන දට්ඨඛිබ්බො. පච්ඡිමවක්කද්වයසිද්ධියාති පච්ඡිමවක්කද්වයස්ස අත්ථිතාය. සම්මාපණ්ඩිතත්තො පුබ්බෙ ච කතපුඤ්ඤො සුද්ධාසයො භොති තදසුද්ධිභෙතුනං කිලෙසානං දුරිභාවතොති ආහ “ආසයසුද්ධි සිද්ධා භොති”ති. තථා හි චුත්තං “සම්මාපණ්ඩිතං චිත්තං, සෙය්‍යසො නං තතො කරෙ”ති, “කතපුඤ්ඤොසි ත්වං ආනන්ද, පධානං අනුයුඤ්ජ ඛිජ්ජං භොතිසි අනාසවොති ච. තෙනෙවාහ “ආසයසුද්ධියා අධිගමබ්බත්තිසිද්ධි”ති. පයොගසුද්ධියාති යොනිසොමනසිකාරපුබ්බභිගමස්ස ධම්මස්සවනපයොගස්ස විසදභාවෙන. තථා වාහ “ආගමබ්බත්තිසිද්ධි”ති. සඛිබ්බස්ස වා කායච්චිපයොගස්ස නිද්දොසභාවෙන. පරිසුද්ධකායච්චිපයොගො හි විජ්ජපිසාරාභාවතො අවික්ඛිත්තවිත්තො පරියත්තියං විසාරදො භොතීති.

“නානජ්ජකාරපට්ඨෙධදීපකෙනා”තිආදිනා අත්ථබ්බාඤ්ජනෙසු ථෙරස්ස එවං- සද්ද සුත-සද්දානං අසම්මොභාසම්මොසදීපනතො චතුපට්ඨසම්භිදාවසෙන අත්ථයොජනං දස්සෙති. තත්ථ “සොතඛිබ්බජ්ජපහෙදපට්ඨෙධදීපකෙනා”ති එතෙන අයං සුත-සද්දො එවං-සද්දසන්තිධානතො, වක්ඛමානාපෙක්ඛාය වා සාමඤ්ඤෙනෙව සොතඛිබ්බධම්මවිසෙසං ආමසතීති දස්සෙති. මනොදිට්ඨිකරණාපරියත්තිධම්මානං අනුපෙක්ඛනසුජ්ජපට්ඨෙධා විසෙසතො මනසිකාරපට්ඨෙධාති තෙ චුත්තනයෙන යොනිසොමනසිකාරදීපකෙන එවං-

සද්දෙන යොජෙත්වා, සවනධාරණවච්ඡර්වයා පරියත්තිධම්මානං විසෙසෙන සොතාවධානපට්ඨද්ධාති තෙ අවික්ඛෙපදීපකෙන සුත-සද්දෙන යොජෙත්වා දස්සෙන්තො සාසනසම්පත්තියා ධම්මස්සවනෙ උස්සාහං ජනෙති. තත්ථ ධම්මානි පරියත්තිධම්මා. මනසානුපෙක්ඛිතාති “ඉධ සීලං කථිතං, ඉධ සමාධි, ඉධ පඤ්ඤා, එත්තකා එත්ථ අනුසන්ධියො” තිආදිනා නයෙන මනසා අනුපෙක්ඛිතා. දිට්ඨියා සුප්පට්ඨිද්ධාති නිජ්ඣානක්ඛන්තිභූතාය, ඤාතපරිඤ්ඤාසංඛාරාය වා දිට්ඨියා තත්ථ තත්ථ චුත්තරුපාරුපධම්මෙ “ඉති රූපං, එත්තකං රූප” තිආදිනා සුට්ඨු වචන්තපෙත්වා පට්ඨිද්ධා.

“සකලෙන වචනෙනා” ති පුබ්බෙ තිහි පදෙහි විසුං විසුං යොජිතත්තා චුත්තං. අසප්පුරිසභූමීන්ති අකතඤ්ඤතං “ඉධෙකච්චො පාපහික්ඛු තථාගතජ්ජවෙදිතං ධම්මචිතයං පරියාපුණිත්වා අත්තනො දහති” ති එවං චුත්තං අනරියවොහාරාවත්ථං. සා එව අනරියවොහාරාවත්ථා අසද්ධම්මො. නනු ව ආනන්දත්ථෙරස්ස “මමෙදං වචන” ති අධිමානස්ස, මහාකස්සපත්ථෙරාදීනඤ්ච තදාසංඝායා අභාවතො අසප්පුරිසභූමිසමතික්කමාදිවචනං නිරත්ථකං ති? නයිදං එවං “එවං මෙ සුත” ති වදන්තෙන අයම්පි අත්ථො විභාවිතොති දස්සන්තො. කෙච් පන “දෙවතානං පරිචිතක්කාපෙක්ඛං තථාවචනන්ති එදිසි වොදනා අනවකාසා” ති වදන්ති. තස්මිං කීර ඛණෙ එකච්චානං දෙවතානං එවං වෙතසො පරිචිතක්කො උදපාදි “තථාගතො ව පරිනිබ්බුතො, අයඤ්ච ආයස්මා දෙසනාකුසලො, ඉදානි ධම්මං දෙසෙති, සකාකුලජ්ජසුතො තථාගතස්ස භාතා චූළපිතුපුත්තො, කිං නු බො සයං සච්ඡිකත ධම්මං දෙසෙති, උදාහු භගවතොයෙව වචනං යථාසුත” ති. එවං තදාසංඝිකජ්ජකාරතො අසප්පුරිසභූමිසමොක්කමාදිතො අතික්කමාදි විභාවිතන්ති. අත්තනො අදහන්තොති “මමෙත” ති අත්තනි අට්ඨපෙන්නො. අජ්ජෙති නිදස්සෙති. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථෙසු යථාරහං සත්තෙ නෙතීති නෙත්ති, ධම්මොයෙව නෙත්ති ධම්මනෙත්ති.

දළ්භතරනිවිට්ඨා විචිකිච්ඡා කඬ්ඛා. නාතිසංසජ්ජනං මතිහෙදමත්තං විමති. අස්සද්ධියං චිතාසෙති භගවතො දෙසිතත්තා, සම්මුඛා වස්ස පටිග්ගහිතත්තා, ඛලිතදුරුත්තාදිග්ගහණදොසාභාවතො ව. එත්ථ ව පයමාදයො තිස්සො අත්ථයොජනා ආකාරාදිඅත්ථෙසු අග්ගහිතවිසෙසමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා දස්සිතා, තතො පරා තිස්සො ආකාරත්ථමෙව එවං-සද්දං ගහෙත්වා විභාවිතා. පච්ඡිමා පන තිස්සො යථාක්කමං ආකාරත්ථං නිදස්සන්තං අවධාරණත්ථඤ්ච එවං-සද්දං ගහෙත්වා යොජිතාති දට්ඨබ්බං.

එක-සද්දො අඤ්ඤසෙට්ඨාසභායසංඛාරාදීසු දිස්සති. තථාහෙස “සස්සතො අත්තා ව ලොකො ව, ඉදමෙව සච්චං මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති” තිආදීසු අඤ්ඤත්ථෙ දිස්සති, “වෙතසො එකොදිභාව” තිආදීසු සෙට්ඨත්ථෙ, “එකො චූපකට්ඨො” තිආදීසු අසභායෙ, “එකොව බො හික්ඛවෙ ඛණො ව සමයො ව බ්‍රහ්මවරියවාසායා” තිආදීසු සංඛාරායං, ඉධාපි සංඛාරායන්ති දස්සෙන්තො ආහ “එකන්ති ගණනපරිච්ඡෙදනිද්දෙසො” ති. කාලඤ්ච සමයඤ්චාති

යුත්තකාලඤ්ච පච්චයසාමග්ගිඤ්ච. බණ්ණාති ඔකාසො. තථාගතූප්පාදාදිකො හි මග්ගබ්‍රහ්මචරියස්ස ඔකාසො තප්පච්චයපටිලාභහෙතුත්තා. බණ්ණො ඵච ච සමයො. යො “බණ්ණො”ති ච “සමයො”ති ච වුච්චති, සො ඵකො වාති හි අත්ථො. මහාසමයොති මහාසමුහො. සමයොපි බොති සික්ඛාපදපුරුණස්ස හෙතුපි. සමයස්පවාදකෙති දිට්ඨිස්පවාදකෙ. තත්ථ හි නිසින්නා තිත්ථියා අත්තනො අත්තනො සමයං පවදන්තීති. අත්ථාහිසමයාති හිතපටිලාභා. අහිසමෙතබ්බොති අහිසමයො, අහිසමයො අත්ථොති අහිසමයට්ඨොති පිළන ආදීනි අහිසමෙතබ්බහාවෙන ඵකිභාවං උපනෙත්වා වුත්තාති. අහිසමයස්ස වා පටිච්චෙධස්ස විසයභූතභාවො අහිසමයට්ඨොති තානෙව තථා ඵකත්තෙන වුත්තාති. තත්ථ පිළනං දුක්ඛසච්චස්ස තං සමඬ්ගිතො හිංසනං අවිජ්ජාරිකතාකරණං. සන්තාපොදුක්ඛදුක්ඛතාදිවසෙන සන්තාපනං පරිදහණං.

තත්ථ සහකාරිකාරණං සන්තිජ්ඣ සමෙති සමචෙතීති සමයො, සමවායො. සමෙති සමාගච්ඡති මග්ගබ්‍රහ්මචරියමෙත්ථ තදාධාරපුග්ගලෙහීති සමයො, බණ්ණො. සමෙති ඵත්ථ, ඵතෙනව සංගච්ඡති සත්තො, සභාවධම්මො වා සහජාතාදීහි, උප්පාදාදීහි වාති සමයො, කාලො. ධම්මප්පවත්තිමත්තතාය අත්ථොතො අභූතොපි හි කාලො ධම්මප්පවත්තියා අධිකරණං, කරණං විය ච කප්පනාමත්තසිද්ධෙන රූපෙන වොහරියතීති. සමං, සහ වා අවයවානං අයනං පවත්ති අවට්ඨානන්ති සමයො, සමුහො, යථා “සමුදායො”ති. අවයවසභාවට්ඨානමෙව හි සමුහොති. අවසෙසපච්චයානං සමාගමෙ ඵති ඵලං ඵතස්මා උප්පජ්ජති පවත්තති වාති සමයො, හෙතු යථා “සමුදයො”ති. සමෙති සංයොජනභාවතො සම්බන්ධො ඵති අත්තනො විසයෙ පවත්තති, දළ්භග්ගහණභාවතො වා සංයුත්තා අයන්ති පවත්තන්ති සත්තා යථාහිනිවෙසං ඵතෙනාති සමයො, දිට්ඨි. දිට්ඨිසංයොජනෙන හි සත්තා අතිවිය බජ්ඣන්තීති. සමිති සඬ්ගති සමොධානන්ති සමයො, පටිලාභො. සමස්ස යානං, සම්මා වා යානං අපගමොති සමයො, පහානං. අහිමුඛං ඤාණෙන ඵතබ්බො අහිසමෙතබ්බොති අහිසමයො, ධම්මානං අවිපරිතො සභාවො. අහිමුඛහාවෙන සම්මා ඵති ගච්ඡති බුජ්ඣතීති අහිසමයො, ධම්මානං යථාභූතසභාවාවබ්බොධො. ඵචං තස්මිං තස්මිං අත්ථෙ සමය-සද්දස්ස පවත්ති වෙදිතබ්බො. සමය-සද්දස්ස අත්ථුද්ධාරෙ අහිසමය-සද්දස්ස උදාහරණං වුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. අස්සාති සමය-සද්දස්ස. කාලො අත්ථො සමවායාදිනං අත්ථානං ඉධ අසම්භවතො දෙසදෙසකපරිසානං විය සුත්තස්ස නිදානභාවෙන කාලස්ස අපදිසිතබ්බතො ව.

කස්මා පනෙත්ථ අනියාමිතවසෙනෙව කාලො නිද්දිට්ඨො, න උතුසංචච්ඡරාදිවසෙන නියමෙත්වාති ආහ “තත්ථ කිඤ්චාපි”තිආදි. උතුසංචච්ඡරාදිවසෙන නියමං අකත්වා සමය-සද්දස්ස වචනෙ අයම්පි ගුණො ලද්ධො හොතීති දස්සෙන්නො “යෙ වා ඉමෙ”තිආදිමාහ. සාමඤ්ඤඡොතනා හි විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති. තත්ථ දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො දෙවසිකං ඤානසමාපත්තීහි විනිනාමනකාලො, විසෙසතො සත්තසත්තාහානි. පකාසාති දසසහස්සිලොකධාතුයා පකම්පනඕභාසපාතුභාවාදීහි පාකටා. යථාවුත්තප්පහෙදෙසුයෙව සමයෙසු ඵකදෙසං පකාරන්තරෙහි සඬ්ගහෙත්වා

දස්සෙතුං “යො වාය” න්ති ආදිමාහ. තථා හි ඤාණකිව්වසමයො
අත්තනිතපට්ඨපත්තිසමයො ච අභිසම්බොධිසමයො. අරියතුණ්හිභාවසමයො
දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරසමයො. කරුණාකිව්වපරහිතපට්ඨපත්තිධම්මිකථාසමයො
දෙසනාසමයෙව.

කරුණවචනෙන නිද්දෙසො කතො යථාති සම්බන්ධො. තත්ථාති
අභිධම්මවිනයෙසු. තථාති භූමිමකරණෙහි. අධිකරණත්ථ ආධාරත්ථො. භාවො නාම
කිරියා, කිරියාය කිරියන්තරලක්ඛණං භාවෙනභාවලක්ඛණං. තත්ථ යථා කාලො
සභාවධම්මපරිච්ඡින්නො සයං පරමත්ථතො අවිජ්ජමානොපි ආධාරභාවෙන
පඤ්ඤාතො තඬ්ඛණප්පවත්තානං තතො පුබ්බෙ පරතො ච අභාවතො “පුබ්බණ්හෙ
ජාතො, සායන්හෙ ගච්ඡති” ති, ච ආදීසු, සමුහො ච අවයවවිනිමුත්තො
අවිජ්ජමානොපි කප්පනාමත්තසිද්ධො අවයවානං ආධාරභාවෙන පඤ්ඤාපියති
“රුක්ඛෙ සාධා, යවරාසියං සම්භූතො” ති ආදීසු, එවං ඉධාපිති දස්සෙන්නො ආහ
“අධිකරණඤ්ඤි...පෙ.... ධම්මාන” න්ති. යස්මිං කාලෙ, ධම්මපුඤ්ඤෙ වා
කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව කාලෙ, ධම්මපුඤ්ඤෙ ච
එස්සාදයොපි හොන්තිති අයඤ්ඤි තත්ථ අත්ථො. යථා ච ගාවිසු දුස්භමානාසු ගතො,
දුද්ධාසු ආගතොති දොහනකිරියාය ගමනකිරියා ලක්ඛියති, එවං ඉධාපි “යස්මිං
සමයෙ, තස්මිං සමයෙ” ති ච වුත්තෙ සතීති අයමත්ථො විඤ්ඤායමානො එව හොති
පදත්ථස්ස සත්තාවිරහාභවතොති සමයස්ස සත්තාකිරියාය චිත්තස්ස උප්පාදකිරියා,
එස්සාදීනං භවනකිරියා ච ලක්ඛියති. යස්මිං සමයෙති යස්මිං නවමෙ ඛණෙ,
යොනිසොමනසිකාරාදිහෙතුමිහි, පච්චයසමවායෙ වා සති කාමාවචරං කුසලං චිත්තං
උප්පන්නං හොති, තස්මිංයෙව ඛණෙ, හෙතුමිහි, පච්චයසමවායෙ ච සති
එස්සාදයොපි හොන්තිති උභයත්ථ සමය-සද්දෙ භූමිමනිද්දෙසො කතො
ලක්ඛණභූතභාවයුත්තොති දස්සෙන්නො ආහ “ඛණ...පෙ.... ලක්ඛියති” ති.

හෙතුඅත්ථො කරුණත්ථො ච සම්භවති “අන්තෙන වසති, අජ්ඣෙතෙන වසති,
ඵරසුනා ඡින්නති, කුදාලෙන ඛණති” ති ආදීසු විය. චිත්තකමඤ්ඤි සුත්වා හික්ඛුසඬ්ඨං
සන්නිපාතාපෙත්වා ඔතිණ්ණවත්ථුකං පුග්ගලං පටිපුච්ඡිත්වා, විගරහිත්වා ච තං තං
වත්ථුං ඔතිණ්ණකාලං අනතික්කමිත්වා තෙනෙව කාලෙන සික්ඛාපදානි
පඤ්ඤපෙන්නො භගවා විහරති සික්ඛාපදපඤ්ඤත්තිහෙතුඤ්ඤව අපෙක්ඛමානො
තතියපාරාජිකාදීසු වියාති.

අව්චන්තමෙව ආරම්භතො පට්ඨාය යාව දෙසනානිට්ඨානං
පරහිතපට්ඨපත්තිසඬ්ඛාතෙන කරුණාවිහාරෙන. තදත්ථජොතනත්ථන්ති
අව්චන්තසංයොගත්ථජොතනත්ථං. උපයොගවචනනිද්දෙසො කතො යථා “මාසං
අජ්ඣෙති” ති.

පොරාණාති අට්ඨකථාවරියා. අභිලාපමත්තහෙදොති වචනමත්තෙන විසෙසො.
තෙන සුත්තවිනයෙසු විහත්තිඛාතයො කතොති දස්සෙති.

සෙට්ටියන්ති සෙට්ටියාවකං වචනං සෙට්ටියන්ති චුත්තං සෙට්ටියගුණසහවරණතො.
තථා උත්තමන්ති එත්ථාපි. ගාරවයුත්තොති ගරුභාවයුත්තො ගරුගුණයොගතො,
ගරුකරණාරහතාය වා ගාරවයුත්තො.

චුත්තොයෙව න පන ඉධ වත්තබ්බො විසුද්ධිමග්ගස්ස ඉමිස්සා අට්ඨකථාය
එකදෙසභාවතොති අධිප්පායො.

අපිව හගෙ වනි, වමීති වා හගවා, හගෙ සීලාදිගුණෙ වනි හජී සෙවි, තෙ වා
විනෙයාසන්තානෙසු ‘‘කථං නු බො උප්පජ්ජෙය්‍ය්‍ය’’න්ති වනි යාවි පත්ථයිති හගවා,
හගං වා සිරිං, ඉස්සරියං, යසඤ්ච වමි බෙලපිණ්ඩං විය ඡඩ්ඩයිති හගවා. තථා හි
හගවා හත්ථගතං සිරිං, චතුද්දිපිස්සරියං, චක්කවත්තිසම්පත්තිස්සයඤ්ච
සත්තරතනසමුප්පලං යසං අනපෙක්ඛො පරිච්චජීති. අථ වා භාති නාම නක්ඛත්තාති,
තෙහි සමං ගච්ඡන්ති පවත්තන්තිති හගා, සිනෙරුයුගන්ධරාදිගතා
භාජනලොකසොභා. තෙ හගවා වමි තප්පට්ඨද්ධන්දරාගප්පහානෙන පජ්ඣතීති
එවමිපි හගෙ වමීති හගවා.

‘‘ධම්මසරීරං පච්චක්ඛං කරොති’’ති ‘‘යො වො ආනන්ද මයා ධම්මො ව
විනයො ව දෙසිතො පඤ්ඤත්තො, සො වො මමච්චයෙන සත්ථා’’ති වචනතො
ධම්මස්ස සත්ථුභාවපරියායො විජ්ජන්ති කත්වා චුත්තං.

වජීරසඬ්ඝාතසමානකායො පරෙහි අහෙජ්ජසරීරත්තා. න හි හගවතො රූපකායෙ
කෙනවි අන්තරායො සක්කා කාතුන්ති. දෙසනාසම්පත්තිං නිද්දිසති වක්ඛමානස්ස
සකලසුත්තස්ස ‘‘එව’’න්ති නිද්දිසනතො. සාවකසම්පත්තිං නිද්දිසති
පටිසම්භිදාප්පත්තෙන පඤ්චසු යානෙසු හගවතා එතදග්ගෙ යපිතෙන මයා
මහාසාවකෙන සුතං, තඤ්ච බො මයාව සුතං, න අනුස්සවිතං, න පරම්පරාහතන්ති
ඉමස්සත්ථස්ස දීපනතො. කාලසම්පත්තිං නිද්දිසති ‘‘හගවා’’ති පදස්ස සන්තිධාන
පයුත්තස්ස සමය-සද්දස්ස කාලස්ස බුද්ධුප්පාදපටිමණ්ඩිතභාවදීපනතො.
බුද්ධුප්පාදපරමා හි කාලසම්පදා. තෙනෙතං චුච්චති –

‘‘කප්පකසායෙ කලියුගෙ, බුද්ධුප්පාදො අහො මහවිජරියං;
භුතාවහමජ්ඣෙ ජාතං, සමුදිතමකරන්දමරචින්ද’’න්ති.

හගවාති දෙසකසම්පත්තිං නිද්දිසති ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමගාරවාධිවචනතො.

විජ්ජන්තරිකායාති විජ්ජුනිච්ඡරණක්ඛණෙ. අන්තරතොති හදයෙ. අන්තරාති
ආරබ්භ නිජ්ජන්තිනං වෙමජ්ඣෙ. අන්තරිකායාති අන්තරාලෙ. එත්ථ ව ‘‘තදන්තරං
කො ජානෙය්‍ය, එතෙසං අන්තරා කප්පා, ගණනාතො අසඬ්ඛියා, අන්තරන්තරා කථං
ඔපාතෙති’’ති ව ආදීසු විය කාරණවෙමජ්ඣෙසු වත්තමානා අන්තරා-සද්දා එව
උදාහරිතබ්බා සියුං, න පන විත්තබ්බණ්ඩවරෙසු වත්තමානා අන්තරන්තරිකා-සද්දා.
අන්තරා-සද්දස්ස හි අයං අත්ථුද්ධාරොති. අයං පනෙත්ථ අධිප්පායො සියා – යෙසු
අත්ථෙසු අන්තරා-සද්දො වත්තති, තෙසු අන්තරසද්දොපි වත්තතීති සමානත්ථත්තා

අන්තරා-සද්දත්තේ වත්තමානො අන්තර-සද්දො උදාහරො, අන්තරා-සද්දො එව වා “යස්සන්තරතො” ති එත්ථ ගාථාසුඛත්ථං රස්සං කත්වා චුත්තොති දට්ඨබ්බං.
 අන්තරා-සද්දො එව පන ඉක-සද්දෙන පදං වඩ්ඪෙත්වා “අන්තරිකා” ති චුත්තොති එවමෙත්ථ උදාහරණොදාහරිතබ්බානං විරොධාභාවො දට්ඨබ්බො. අයොජ්ජියමානෙ උපයොගවචනං න පාපුණාති සාම්චවනස්ස පසඬගෙ අන්තරා-සද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡිතත්තා. තෙනෙවාහ “අන්තරාසද්දෙන යුත්තත්තා උපයොගවචනං කත” ති.

“නියතො සම්බොධිපරායණො, අට්ඨානමෙතං භික්ඛවෙ අනවකාසො, යං දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඤ්චිච්ච පාණං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, “නෙතං යානං විජ්ජති” තිආදිවචනතො දිට්ඨිසිලානං නියතසභාවත්තා සොතාපන්නාපි අඤ්ඤමඤ්ඤං දිට්ඨිසිලසාමඤ්ඤෙන සංහතා, පගෙව සකදාගාමිආදයො. “තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරති, තථාරූපෙසු සීලෙසු සීලසාමඤ්ඤගතො විහරති” ති වචනතො පුපුජ්ජනානම්පි දිට්ඨිසිලසාමඤ්ඤෙන සංහතභාවො ලබ්භතියෙව.

සුජ්ජියොපි බොති එත්ථ බො-සද්දො අවධාරණත්ථො “අස්සොසි බො” තිආදීසු විය. තෙන අද්ධානමග්ගපටිපන්නො අහොසියෙව, නාස්ස මග්ගපටිපත්තියා කොචි අන්තරායො අහොසිති අයමත්ථො දීපිතො හොති. තත්ත්වා වා කාලස්ස පටිනිද්දෙසො. සොපි හි “එකං සමය” ති පුබ්බෙ අධිකතො. යඤ්චි සමයං හගවා අන්තරා රාජගහඤ්ච නාළන්දඤ්ච අද්ධානමග්ගපටිපන්නො, තස්මිංයෙව සමයෙ සුජ්ජියොපි තං මග්ගං පටිපන්නො අවණ්ණං භාසති, බ්‍රහ්මදත්තො ච වණ්ණං භාසති. පරියායති පරිවත්තති පරියායො, වාරො. පරියායෙති දෙසෙතබ්බමත්ථං පටිපාදෙති පරියායො, දෙසනා. පරියායති අත්තතො එලං පරිග්ගහෙත්වා පවත්තති පරියායො, කාරණන්ති එවං පරියාය-සද්දස්ස වාරාදීසු පවත්ති වෙදිතබ්බො. කාරණෙනාති කාරණපතිරූපකෙන. තථා හි වක්ඛති “අකාරණමෙව කාරණන්ති වත්වා” ති. කස්මා පනෙත්ථ “අවණ්ණං භාසති” ති, “වණ්ණං භාසති” ති ච වත්තමානකාලනිද්දෙසො කතො, නනු සඬගිතිකාලතො සො අවණ්ණවණ්ණානං භාසිතකාලො අතීතොති? සච්චමෙතං, “අද්ධානමග්ගපටිපන්නො හොති” ති එත්ථ හොති-සද්දො විය අතීතකාලත්ථො භාසති-සද්දො ච දට්ඨබ්බො. අථ වා යස්මිං කාලෙ තෙහි අවණ්ණො වණ්ණො ච භාසියති, තං අපෙක්ඛිත්වා එවං චුත්තං. එවඤ්ච කත්වා “තත්ත්වා කාලස්ස පටිනිද්දෙසො” ති ඉදඤ්ච වචනං සමත්ථිතං හොති.

අකාරණන්ති අයුත්තිං, අනුපපත්තින්ති අත්ථො. න හි අරසරූපතාදයො දොසා හගවති සංවිජ්ජන්ති, ධම්මසඬ්ඝානඤ්ච දුරක්ඛාතදුප්පටිපන්නතාදයොති. අකාරණන්ති වා යුත්තකාරණරහිතං, පටිඤ්ඤාමත්තන්ති අධිජ්ජායො. ඉමස්මිඤ්ච අත්ථෙ කාරණන්ති වත්වාති කාරණං වාති වත්වාති අත්ථො. අරසරූපාදීනඤ්චෙත්ථ ජාතිවුඩ්ඪෙසු අභිවාදනාදිසාමිච්ඡිකම්මාකරණං කාරණං, තථා උත්තරිමනුස්සධම්මාලමරියඤ්ඤාණදස්සනාභාවස්ස යුත්තරිකාමගුණාදිනවබ්බොධො,

සංසාරස්ස ආදිකොටියා අපඤ්ඤායනපටිඤ්ඤා, අබ්බයාකතවත්ථුඛ්‍යාකරණන්ති
එවමාදයො, තථා අසබ්බඤ්ඤාදීනං කමාවබොධාදයො යථාරහං නිද්ධාරෙතබ්බං.
තථා තථාති ජාතිවුඬ්ඨානං අනභිවාදනාදිආකාරෙත.

අවණ්ණං භාසමානොති අවණ්ණංභාසනහෙතු. හෙතුඅත්ථො හි අයං මාන-
සද්දො. අනයබ්‍යසනං පාපුණිස්සති එකන්තමභාසාවජ්ජත්තා
රතනත්තයොපවාදස්ස. තෙනෙවාහ -

“යො නින්දියං පසංසති,
තං වා නින්දති යො පසංසියො;
විචිනාති මුඛෙන සො කලිං,
කලිනා තෙන සුඛං න වින්දති”ති.

“අම්භාකං ආවරියො”තිආදිනා බ්‍රහ්මදත්තස්ස සංවෙගුප්පත්තිං, අත්තනො
ආවරියෙ කාරුඤ්ඤප්පවත්තිඤ්ඤා දස්සෙත්වා කිඤ්චාපි අන්තෙවාසිනා ආවරියස්ස
අනුකූලෙන භවිතබ්බං, අයං පන පණ්ඩිතජාතිකත්තා න එදිසෙසු තං අනුවත්තතිති,
ඉදානි තස්ස කම්මස්සකතඤ්ඤාණප්පවත්තිං දස්සෙත්තො “ආවරියෙ බො
පනා”තිආදිමාහ. වණ්ණං භාසිතුං ආරද්ධො “අපිනාමායං එත්තකෙනාපි
රතනත්තයාවණ්ණතො ඔරමෙය්‍යා”ති. වණ්ණියතිති වණ්ණො, ගුණො. වණ්ණනං
ගුණසඬ්ඨිත්තනන්ති වණ්ණො, පසංසා. සංඤ්ඤාල්භාති ගන්ථිතා, නිබන්ධිතාති
අත්ථො. අතිත්ථෙන පක්ඛන්දො ධම්මකට්ඨකොති න වත්තබ්බො
අපරිමාණගුණත්තා බුද්ධාදීනං, නිරවසෙසානඤ්ඤා තෙසං ඉධ පකාසනං
පාලිසංවණ්ණනායෙව සම්පජ්ජතිති. අනුස්සවාදීති එත්ථ ආදි-සද්දෙන
ආකාරපරිචිතක්කදිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියො සඬගණ්භාති. අත්තනො ථාමෙන
වණ්ණං අභාසි, න පන බුද්ධාදීනං ගුණානුරූපන්ති අධිප්පායො.
අසඬ්ඛ්‍යය්‍යාපරිමිතප්පහෙදා හි බුද්ධාදීනං ගුණො. වුත්තඤ්ඤෙනං -

“බුද්ධොපි බුද්ධස්ස භණ්ණො වණ්ණං,
කප්පමිපි වෙ අඤ්ඤමභාසමානො;
බ්බෙයථ කප්පො චිරදීඝමන්තරෙ,
වණ්ණො න බ්බෙයථ තථාගතස්සා”ති.

ඉධාපි වක්ඛති “අප්පමත්තකං බො පනෙත”න්තිආදි.

ඉති හ තෙති එත්ථ ඉතීති වුත්තප්පකාරපරාමසනං. හ-කාරො නිපාතමත්තන්ති
ආහ “එවං තෙ”ති.

ඉරියාපථානුබන්ධනෙන අනුබන්ධා භොන්ති, න පන
සම්මාපටිපත්තිඅනුබන්ධනෙනාති අධිප්පායො. තස්මිං කාලෙති යස්මිං සංවච්ඡරෙ
උතුම්භි මාසෙ පක්ඛෙ වා භගවා තං අද්ධානමග්ගං පටිපන්නො, තස්මිං කාලෙ.

තෙතෙව හි කිරියාවිච්ඡේදදස්සනවසෙන “රාජගහෙ පිණ්ඩාය වරති” ති
 වත්තමානකාලනිද්දෙසො කතො. සොති එවං රාජගහෙ වසමානො භගවා. තං
 දිවසන්ති යං දිවසං අද්ධානමග්ගපට්ඨන්තො, තං දිවසං. තං අද්ධානං පට්ඨන්තො
 නාළන්දායං වෙනෙය්‍යානං විවිධ භික්ෂුබ්බන්ති. ආකඨ්ඨමානො ඉමිස්සා ව
 අට්ඨප්පත්තියා තිව්ධසීලාලඤ්ඤානං නානාවිධකුහනලපනාදිවිජාජීවවිද්ධංසනං
 ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිජාලවිනිවේදනං දසසහස්සිලොකධාතුපකම්පනං බ්‍රහ්මජාලසුත්තන්තං
 දෙසෙස්සාමිති. එත්තාවතා “කස්මා පන භගවා තං අද්ධානං පට්ඨන්තො” ති
 වොදනා විසොධිතා හොති. “කස්මා ව සුප්පියො අනුබන්ධො” ති අයං පන වොදනා
 “භගවතො තං මග්ගං පට්ඨන්තො අජානන්තො” ති එතෙන විසොධිතා හොති. න
 හි සො භගවත්තං දට්ඨමෙව ඉච්ඡති. තෙනෙවාහ “සවෙ පන ජානෙය්‍ය,
 නානුබන්ධෙය්‍යා” ති.

නිලපිතලොභිතොදාතමඤ්ජිට්ඨපහස්සරවසෙන “ජබ්බණ්ණරස්මියො.
 “සමන්තා අසිතිහත්ථප්පමාණො” ති තාසං රස්මීනං පකතියා පවත්තිට්ඨානවසෙන
 චුත්තං. “තස්මිං කිර සමයෙ” ති ව තස්මිං අද්ධානගමනසමයෙ බුද්ධසිරියා
 අනිගුහිතභාවදස්සනත්ථං චුත්තං. න හි තදා තස්සා නිගුහනෙ
 පක්කුසාතිඅභිගමනාදිසු විය කිඤ්චිපි කාරණං අත්ථිති. රතනාවෙළං රතනවට්ඨංසකං.
 වීතපිට්ඨචුණ්ණං සිත්ඨනචුණ්ණං.

බ්‍යාමප්පභාපරික්ඛෙපවිලාසිනී ව අස්ස භගවතො ලක්ඛණමාලාති
 මහාපුරිසලක්ඛණාති අඤ්ඤමඤ්ඤපට්ඨන්තො එවමාහ. ද්වත්තිංසාය
 වන්දමණ්ඩලානං මාලා කෙනවි ගන්ථෙත්වා යපිතා යදි සියාති පරිකප්පනවසෙනාහ
 “ගන්ථෙත්වා යපිතද්වත්තිංසවන්දමාලායා” ති. සිරිං අභිභවන්ති ඉවාති සම්බන්ධො.
 එස නයො සුරියමාලායාතිආදීසුපි. මහාථෙරාති මහාසාවකෙ සන්ධායාහ. එවං
 ගච්ඡන්තං භගවත්තං භික්ඛු ව දිස්වා අථ අත්තනො පරිසං අවලොකෙසිති
 සම්බන්ධො. “යස්මා පනෙසා” තිආදිනා “කස්මා ව සො රතනත්තයස්ස අවණ්ණං
 භාසති” ති වොදනං විසොධෙති. ඉතීති එවං, චුත්තප්පකාරෙන්නාති අත්ථො. ඉමෙහි
 ද්විතීති ලාභපරිවාරහානිං නිගමනවසෙන දස්සෙති. භගවතො
 විරොධානුනාහාවච්ඡිමංසනත්ථං එතෙ අවණ්ණං වණ්ණඤ්ච භාසන්තිති අපරෙ.
 “මාරෙන අත්ථාවිට්ඨා එවං කරොන්ති” ති ව වදන්ති.

2. අම්බලට්ඨිකාය අවිදුරෙ භවත්තා උය්‍යානං අම්බලට්ඨිකා යථා
 “වරුණානගරං, ගොදාගාමො” ති. කෙවි පන “අම්බලට්ඨිකාති
 යථාචුත්තනෙයෙනෙව එකගාමො” ති වදන්ති. තෙසං මතෙ අම්බලට්ඨිකායන්ති
 සමීපත්ථෙ භූමිමවචනං. රාජාගාරකං වෙස්සවණමහාරාජදෙවායතනන්ති එකෙ.
 බහුපරිස්සයොති බහුපද්දවො. “සද්ධිං අත්තෙවාසිතා බ්‍රහ්මදත්තෙන
 මාණුවෙනා” ති චුත්තං සිහලට්ඨකථායං. තඤ්ච බො පාළි ආරුළ්භවසෙනෙව, න
 පන තදා සුප්පියස්ස පරිසාය අභාවතො. කස්මා පනෙත්ථ බ්‍රහ්මදත්තොයෙව පාළි
 ආරුළ්භො, න සුප්පියස්ස පරිසාති? පයොජනාභාවතො. යථා වෙතං, එවං අඤ්ඤමිපි
 එදිසං පයොජනාභාවතො සඨගීතිකාරෙහි න සඨගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. කෙවි පන

“වුත්තන්ති පාළියං වුත්ත”න්ති වදන්ති, තං න යුජ්ජති පාළිආරුල්භවසෙන පාළියං වුත්තන්ති ආපජ්ජනතො. තස්මා යථාවුත්තනයෙනෙවත්ථ අත්ථො ගහෙනබ්බො. පරිවාරෙත්වා නිසින්තො හොතීති සම්බන්ධො.

3. කථාධම්මොති කථාසභාවො, කථාධම්මො උපපරික්ඛාවිධිති කෙවි. නියතීති නයො, අත්ථො. සද්දසත්ථං අනුගතො නයො සද්දනයො. තත්ථ හි අනභිණ්භවුත්තිකෙ අවිජරිය-සද්දො ඉච්ඡිතො. තෙනෙවාහ “අන්ධස්ස පබ්බතාරොහණං වියා”ති. අවිජරායොග්ගන්ති අවිජරියන්ති නිරුත්තිනයො, සො පන යස්මා පොරාණට්ඨකථායං ආගතො, තස්මා ආහ “අට්ඨකථානයොති. යාවඤ්චිදං සුප්පට්ඨිදිතාති සම්බන්ධො, තස්ස යත්තකං සුට්ඨු පට්ඨිදිතා, තං එත්තකන්ති න සක්කා අම්හෙහි පට්ඨිජ්ඣිතං, අක්ඛාතං වාති අත්ථො. තෙනෙවාහ “තෙන සුප්පට්ඨිදිතාය අප්පමෙයාතං දස්සෙති”ති.

පකතත්ථපට්ඨිද්දෙසො තං-සද්දොති තස්ස “භගවතා”තිආදීහි පදෙහි සමානාධිකරණභාවෙන වුත්තස්ස යෙන අභිසම්බුද්ධභාවෙන භගවා පකතො සුපාකටො ව හොති, තං අභිසම්බුද්ධභාවං සද්ධිං ආගමනපට්පදාය අත්ථභාවෙන දස්සෙන්නො “යො සො...පෙ.... අභිසම්බුද්ධො”ති ආහ. සතිපි ඤාණදස්සන-සද්දානං ඉධ පඤ්ඤාවෙච්චනභාවෙ තෙන තෙන විසෙසෙන නෙසං සවිසයවිසෙසප්පවත්තිදස්සනත්ථං අසාධාරණඤාණවිසෙසවසෙන විජ්ජත්තයවසෙන විජ්ජාහිඤ්ඤානාවරණවසෙන සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණමංසවක්ඛුචසෙන පට්ඨෙධදෙසනාඤාණවසෙන ව තදත්ථං යොජෙත්වා දස්සෙන්නො “තෙසං තෙස”න්තිආදිමාහ. තත්ථ ආසයානුසයං ජානතාආසයානුසයඤාණෙන. සබ්බඤ්ඤායාධම්මං පස්සතා සබ්බඤ්ඤාතානාවරණඤාණෙනි.

පුබ්බෙතිවාසාදීහි පුබ්බෙතිවාසාසවක්ඛයඤාණෙනි. පට්ඨෙධපඤ්ඤායාති අරියමග්ගපඤ්ඤාය. අරීනන්ති කිලෙසාරීනං, පඤ්චවිධමාරානං වා, සාසනපච්චත්ථිකානං වා අඤ්ඤතිත්ථියානං, තෙසං භනනං පාටිභාරියෙහි අභිභවනං, අප්පට්භානතාකරණං, අජ්ඣුපෙක්ඛනඤ්ච. කෙසිවිනයසුත්තඤ්චෙත්ථ නිදස්සනං.

තථා යානායානාදීහි ජානතා, යථාකම්මුපගෙ සත්තෙ පස්සතා, සවාසනානං ආසවානං ඛිණ්ණතා අරහතා, අභිඤ්ඤායාදිහෙදෙ ධම්මෙ අභිඤ්ඤායාදිතො අවිජරීතාවබ්බොධතො සම්මාසම්බුද්ධො. අථ වා තිසු කාලෙසු අප්පට්භතඤාණතාය ජානතා, තිණ්ණමිපි කම්මානං ඤාණානුපරිචත්තිතො නිසම්මකාරිතාය පස්සතා, දවාදීනමිපි අභාවසාධිකාය පභානසම්පදාය අරහතා, ඡන්දාදීනං අභානිහෙතුභූතාය අපරික්ඛයපට්භානසාධිකාය සබ්බඤ්ඤාතාය සම්මාසම්බුද්ධොනාති එවං දසබලට්ඨාරසාවේණිකබුද්ධධම්මෙහිපි යොජනා වෙදිතබ්බා.

යදිපි භීතකල්‍යාණහෙදෙන දුට්ඨාව අධිමුත්ති පාළියං වුත්තා, පවත්තිආකාරවසෙන පන අනෙකහෙදහින්නාති ආහ “නානාධිමුත්තිකතා”ති. සා

පන අධිමුත්ති අප්‍රකාශයකට, තදපි තථා තථා දස්සනං බමනං රොවනඤ්චාති ආහ
 “නානාප්‍රකාශයක...පෙ.... රුචිතා”ති. නානාධිමුත්තිකතඤ්ඤානොනාති චෙත්ථ
 සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤානං අධිප්පෙනං, න දසබ්බඤ්ඤානන්ති ආහ
 “සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤානොනා”ති. ඉති හ මෙති ඵත්ථ ඵචං-සද්දත්ථො ඉති-සද්දො, හ-
 කාරො නිපාතමත්තං සරලොපො ච කතොති දස්සෙතුං වුත්තං “ඵචං ඉමෙ”ති.

4. අරහත්තමග්ගෙන සමුග්ගාතං කතං, යතො “නත්ථි අඛ්‍යාට්ටමනො”ති
 බුද්ධධම්මෙසු වුවවති. චිත්තාමෙත්වා ඵලසමාපත්තිහි. නිවාසෙත්වා
 විහාරනිවාසනපරිවත්තනවසෙන. “කදාචි ඵකකො”තිආදි තෙසං තෙසං
 විනෙය්‍යානං විනයනානුකූලං භගවතො උපසඬකමදස්සනං. පාදනික්ඛෙපසමයෙ
 භූමියා සමභාවාපත්ති සුප්පතිට්ඨිතපාදනය නිස්සන්දඵලං, න ඉද්ධිනිමිමානං.
 “යපිතමත්තෙ දක්ඛිණපාදෙ”ති බුද්ධානං සබ්බදක්ඛිණනය වුත්තං. අරහත්තෙ
 පතිට්ඨහත්තිහි සම්බන්ධො.

දුල්ලභා සම්පත්තිහි සතිපි මනුස්සත්තපට්ඨානෙ
 පතිරුපදෙසවාසඉන්ද්‍රියාවෙකල්ලසද්ධාපට්ඨානාදයො ගුණා දුල්ලභාති අත්ථො.
 වාතුමහාරාජිකභවනන්ති වාතුමහාරාජිකදෙවලොකෙ සුඤ්ඤවිමානාති ගච්ඡන්තිහි
 අත්ථො. ඵස නයො තාවතිංසභවනාදිසුපි. කාලයුත්තන්ති ඉමිස්සා වෙලාය ඉමස්ස
 ඵචං වත්තබ්බන්ති තංතංකාලානුරූපං. සමයයුත්තන්ති තස්සෙව වෙච්චනං,
 අට්ඨුප්පත්තිඅනුරූපං වා. අථ වා සමයයුත්තන්ති හෙතුදාහරණසහිතං. කාලෙන
 සාපදෙසඤ්ඤි භගවා ධම්මං දෙසෙති. උතුං ගණ්හපෙති, න පන මලං පක්ඛාලෙතිති
 අධිප්පායො. න හි භගවතො කායෙ රජොජල්ලං උපලිම්පතිහි.

කිලාසුභාවො කිලමථො. සිහසෙය්‍යං කප්පෙති සරිරස්ස
 කිලාසුභාවමොචනත්ථන්ති යොජෙතබ්බං. “බුද්ධචක්ඛුනා ලොකං
 වොලොකෙති”ති ඉදං පච්ඡිමයාමෙ භගවතො බහුලආචිණ්ණවසෙන වුත්තං.
 අප්පෙකදා අවසිට්ඨබ්බඤ්ඤානොනි සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤානොන ව භගවා තමත්ථං
 සාධෙතිහි. “ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා”තිආදිදෙසනා සිහනාදො. තෙසං “වෙදනාපච්චයා
 තණ්හා” තිආදිනා පච්චයාකාරං සමොධානෙත්වා. “සිනෙරුං උක්ඛිපන්තො විය
 නහං පහරන්තො විය වා”ති ඉදං බ්‍රහ්මජාලදෙසනය අනඤ්ඤසාධාරණත්තා
 සුදුක්කරතාදස්සනත්ථං වුත්තං. ඵතන්ති “යෙන, තෙනා”ති ඵතං පද්ද්වයං. යෙනාති
 වා හෙතුමිහි කරණවචනං, යෙන කාරණෙන සො මණ්ඩලමාලො
 උපසඬකමිතබ්බො, තෙන කාරණෙන උපසඬකමීති අත්ථො, කාරණං පන “ඉමෙ
 හික්ඛු”තිආදිනා අට්ඨකථායං වුත්තංඵච. කට්ඨන්ති නිසිදනයොග්‍යං දාරුක්ඛන්ධං.

පුරිමොති “කතමාය නු භව්වා”ති ඵචං වුත්තො අත්ථො. කා ව පන වොති ඵත්ථ
 ඵ-සද්දො බ්‍යතිරෙකෙ. තෙන යථාපුච්ඡිතාය කථාය වක්ඛමානං විප්පකතභාවං
 ජොතෙති. පන-සද්දො වචනාලඬිකාරො. යාය හි කථාය තෙ හික්ඛු සන්තිසින්නා,
 සා ඵච අන්තරාකථාභූතා විප්පකතා විසෙසෙන පුන පුච්ඡියතිහි. අඤ්ඤාති
 අන්තරාසද්දස්ස අත්ථමාහ. අඤ්ඤත්ථෙ හි අයං අන්තරා-සද්දො “භූමන්තරං

සමයන්තර''න්තිආදීසු විය. අන්තරාති වා වෙමජ්ඣෙති අත්ථො. නනු ච තෙහි
 හික්ඛුහි සා කථා යථාධිජ්ජායං “ඉති හ මෙ”තිආදිනා නිට්ඨිතා යෙවහි? න
 නිට්ඨාපිතා භගවතො උපසඬකමනෙන උපච්ඡින්නත්තා. යදි හි භගවා තස්මිං බණ්ණ
 න උපසඬකමෙය්‍ය හියොයාපි තප්පට්ඨද්ධායෙව කථා පවත්තෙය්‍යං, භගවතො
 උපසඬකමනෙන පන න පවත්තෙය්‍යං. තෙනෙවාහ අයං බො...පෙ....
 අනුප්පත්තො”ති. කස්මා පනෙත්ථ ධම්මවිනයසඬගහෙ කරියමානෙ නිදානවචනං,
 නනු භගවතො වචනමෙව සඬගහෙනබ්බන්ති? චුච්චතෙදෙසනාය
 ධීතිඅසම්මොසසද්ධෙය්‍යභාවසම්පාදනත්ථං.
 කාලදෙසදෙසකවත්ථුධම්මපටිග්ගාහකපට්ඨද්ධා හි දෙසනා චිරට්ඨිතිකා හොති,
 අසම්මොසධම්මා සද්ධෙය්‍යා ව. දෙසකාලකත්තුසොතුනිමිත්තෙහි උපනිබ්බන්ධො
 විය වොහාරවිනිච්ඡයො, තෙනෙව වායස්මතා මහාකස්සපෙන “බ්‍රහ්මජාලං ආවුසො
 ආනන්ද කත්ථ භාසිත”න්තිආදිනා දෙසාදිපුච්ඡාසු කතාසු තාසං විස්සජ්ජනං
 කරොන්තෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන නිදානං භාසිතන්ති තයිදමාහ “කාල...පෙ....
 නිදානං භාසිත”න්ති.

අපිව සත්ථුසිද්ධියා නිදානවචනං. තථාගතස්ස හි භගවතො
 පුබ්බරචනානුමානාගමකක්කාභාවතො සම්මාසම්බුද්ධත්තසිද්ධි.
 සම්මාසම්බුද්ධභාවෙන හිස්ස පුබ්බරචනාදීනං අභාවො සබ්බත්ථ
 අප්පට්ඨනඤ්ඤාණුවාරතාය, එකප්පමාණත්තා ව ඤෙය්‍යධම්මෙසු. තථා
 ආචරියමුට්ඨිධම්මමච්ඡරියසත්ථුසාවකානුරොධාභාවතො ඛිණාසවත්තසිද්ධි. ඛිණා
 සවතාය හිස්ස ආචරියමුට්ඨිආදීනං අභාවො, විසුද්ධා ව පරානුග්ගහප්පවත්ති. ඉති
 දෙසකදොසභූතානං දිට්ඨිවාරිත්තසම්පත්තිදුසකානං අවිජ්ජාතණ්ණානං
 අභාවසුචකෙහි, ඤාණප්පභානසම්පදාහි බ්‍යඤ්ජනකෙහි ව සම්බුද්ධවිසුද්ධභාවෙහි
 පුරිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධි, තතො එව ව අන්තරාසිකනියානිකධම්මෙසු
 සම්මොභාභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමවෙසාරජ්ජද්වයසිද්ධිති භගවතො
 චතුරවෙසාරජ්ජසමන්තාගමො, අත්තනිතපරනිතප්පට්ඨත්ති ව පකාසිතා හොති
 නිදානවචනෙන සම්පත්තපරිසාය අප්ඤ්ඤාසයානුරූපං යානුප්පත්තිකප්පට්ඨානෙන
 ධම්මදෙසනාදීපනතො, “ජානතා පස්සතා”තිආදි වචනතො ව. තෙන චුත්තං
 “සත්ථුසිද්ධියා නිදානවචන”න්ති.

තථා සත්ථුසිද්ධියා නිදානවචනං. ඤාණකරුණාපරිග්ගනිතසබ්බකිරියස්ස හි
 භගවතො නත්ථි නිරත්ථිකා පවත්ති, අත්තනිතත්ථා වා, තස්මා පරෙසංයෙව අත්ථාය
 පවත්තසබ්බකිරියස්ස සම්මාසම්බුද්ධස්ස සකලම්පි කායවච්ඡිමනොකම්මං සත්ථුභූතං,
 න කබ්‍යරචනාදිසාසනභූතං. තෙන චුත්තං “සත්ථුසිද්ධියා නිදානවචන”න්ති. අපිව
 සත්ථුතො පමාණභූතතාවිභාවනෙන සාසනස්ස පමාණභාවසිද්ධියා නිදානවචනං.
 “භගවතා”ති හි ඉමිනා තථාගතස්ස ගුණවිසිට්ඨසත්තුත්තමාදිභාවදීපනෙන,
 “ජානතා”තිආදිනා ආසයානුසයඤ්ඤාදිපයොගදීපනෙන ව අයමත්ථො සාධිතො
 හොති. ඉදමෙත්ථ නිදානවචනපයොජනස්ස මුඛමත්තදස්සනං. කො හි සමත්ථො
 බුද්ධානුබුද්ධෙන ධම්මභණ්ඩාගාරිකෙන භාසිතස්ස නිදානස්ස පයොජනානි
 නිරවසෙසතො විභාවෙතුන්ති.

නිදානවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

5. නික්ඛිත්තස්සාති දෙසිතස්ස. දෙසනාපි හි දෙසෙනබ්බස්ස සීලාදිඅත්ථස්ස විනෙයාසන්තානෙසු නික්ඛිපනතො “නික්ඛෙපො”ති වුච්චති. තත්ථ යථා අනෙකසතඅනෙකසහස්සහෙදානිපි සුත්තන්තානි සංකිලෙසභාගියාදිසාසනප්පට්ඨානනෙයෙන සොළසවිධතං නාතිවත්තන්ති, එවං අත්තජ්ඣාසයාදිසුත්තනික්ඛෙපවසෙන චතුබ්බිධභාවන්ති ආහ “චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපො”ති. කාමඤ්චෙන්ථ අත්තජ්ඣාසයස්ස, අට්ඨුප්පත්තියා ච පරජ්ඣාසයපුච්ඡාහි සද්ධිං සංසග්ගහෙදො සම්භවති අජ්ඣාසයපුච්ඡානුසන්ධිසබ්භාවතො, අත්තජ්ඣාසයඅට්ඨුප්පත්තීනං පන අඤ්ඤමඤ්ඤං සංසග්ගො නත්ථිති නයිධ නිරවසෙසො විත්ථාරනෙයො සම්භවති, තස්මා “චත්තාරො සුත්තනික්ඛෙපො”ති වුත්තං. අථ චා යදිපි අට්ඨුප්පත්තියා අජ්ඣාසයෙන සියා සංසග්ගහෙදො, තදන්තොගධන්තා පන සෙසනික්ඛෙපානං මූලනික්ඛෙපවසෙන චත්තාරොව දස්සිතාති දට්ඨබ්බං. සො පනායං සුත්තනික්ඛෙපො සාමඤ්ඤභාවතො පට්ඨං විචාරෙතබ්බො, තස්මිං විචාරිතෙ යස්සා අට්ඨුප්පත්තියා ඉදං සුත්තං නික්ඛිත්තං, තස්සා විභාගවසෙන “මමං චා හික්ඛවෙ”තිආදිනා (දී. නි. 1.5, 6), “අප්පමත්තකං බො පනෙත”න්තිආදිනා (දී. නි. 1.7), “අත්ථි හික්ඛවෙ”තිආදිනා (දී. නි. 1.28) ච පචත්තානං සුත්තානං සුත්තපදෙසානං වණ්ණනා වුච්චමානා තංතංඅනුසන්ධිදස්සනසුඛතාය සුවිඤ්ඤායා හොතිති ආහ “සුත්තනික්ඛෙපං විචාරෙත්වා වුච්චමානා පාකටා හොති”ති.

“සුත්තනික්ඛෙපො”තිආදීසු නික්ඛිපනං නික්ඛෙපො, සුත්තස්ස නික්ඛෙපො සුත්තස්ස කථනං සුත්තනික්ඛෙපො, සුත්තදෙසනාති අත්ථො. නික්ඛිපියතිති චා නික්ඛෙපො, සුත්තංයෙව නික්ඛෙපො සුත්තනික්ඛෙපො. අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, සො අස්ස අත්ථි සුත්තදෙසනාකාරණභූතොති අත්තජ්ඣාසයො. අත්තනො අජ්ඣාසයො එතස්සාති චා අත්තජ්ඣාසයො. පරජ්ඣාසයොති එත්ථාපි එසෙව නෙයො. පුච්ඡාය වසො පුච්ඡාවසො, සො එතස්ස අත්ථිති පුච්ඡවසිකො. අරණියතො අත්ථො, සුත්තදෙසනාය වත්ථු. අත්ථස්ස උප්පත්ති අත්ථුප්පත්ති, අත්ථුප්පත්තියෙව අට්ඨුප්පත්ති, සා එතස්ස අත්ථිති අට්ඨුප්පත්තිකො. අථ චා නික්ඛිපියති සුත්තං එතෙනාති සුත්තනික්ඛෙපො, අත්තජ්ඣාසයාදි එව. එතස්මිං පන අත්ථවිකප්පෙ අත්තනො අජ්ඣාසයො අත්තජ්ඣාසයො, පරෙසං අජ්ඣාසයො පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡියතිති පුච්ඡා, පුච්ඡිතබ්බො අත්ථො. සොතබ්බවසප්පවත්තං ධම්මප්පට්ඨගාහකානං වචනං පුච්ඡාවසිකා, තදෙව නික්ඛෙපසද්දාපෙක්ඛාය පුල්ලිඬගවසෙන වුත්තං “පුච්ඡාවසිකො”ති. තථා අට්ඨුප්පත්තියෙව “අට්ඨුප්පත්තිකො”ති එවම්පෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

එත්ථ ච පරෙසං ඉන්ද්‍රියපරිපාකාදිකාරණනිරපෙක්ඛතා අත්තජ්ඣාසයස්ස විසුං නික්ඛෙපභාවො යුත්තො. තෙනෙවාහ “කෙවලං අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කථෙති”ති. පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං පන පරෙසං අජ්ඣාසයපුච්ඡානං දෙසනානිමිත්තභූතානං උප්පත්තියං පචත්තිතානං කථං අට්ඨුප්පත්තියං

අනවරොධො, පුච්ඡාවසිකඅට්ඨප්පත්තිකානං වා පරජ්ඣාසයානුරොධෙන පවත්තිතදෙසනත්තා කථං පරජ්ඣාසයෙ අනවරොධොති න වොදෙනබ්බමෙතං. පරෙසඤ්ඤි අභිනිහාරපරිපුච්ඡාදිවිනිමුත්තස්සෙව සුත්තදෙසනාකාරණුප්පාදස්ස අට්ඨප්පත්තිභාවෙන ගතිතත්තා පරජ්ඣාසයපුච්ඡාවසිකානං විසුං ගහණං. තථා හි ධම්මදායාදසුත්තාදීනං (ම. නි. 1.29) ආමිසුප්පාදාදිදෙසනානිමිත්තං “අට්ඨප්පත්ති” ති වුවවති. පරෙසං පුච්ඡං විනා අජ්ඣාසයමෙව නිමිත්තං කත්වා දෙසිතො පරජ්ඣාසයො, පුච්ඡාවසෙන දෙසිතො පුච්ඡාවසිකොති පාකටො යමත්ථොති. අත්තනො අජ්ඣාසයෙනෙව කටෙසි ධම්මතත්තියපනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. සම්මප්පධානසුත්තන්තභාරකොති අනුපුබ්බෙන නිද්දිට්ඨානං සංයුත්තකෙ සම්මප්පධානපටිසංයුත්තානං සුත්තානං ආවළි, තථා ඉද්ධිපාදභාරකාදි. විමුත්තිපරිපාවනියා ධම්මා සද්ධිත්ථියාදයො. අභිනිහාරන්ති පණ්ඩානං.

වණණාවණණෙති එත්ථ “අච්ඡරියං ආවුසො” තිආදිනා භික්ඛුසඤ්ඤාන චුත්තො වණණොපි සඬගහිතො, තං පන අට්ඨප්පත්තිං කත්වා “අත්ථි භික්ඛවෙ අඤ්ඤෙ ව ධම්මා” තිආදිනා උපරි දෙසනං ආරභිස්සති. “මමං වා භික්ඛවෙ පරෙ වණණං භාසෙය්‍ය” ත්ති ඉමිස්සා දෙසනාය බ්‍රහ්මදත්තෙන චුත්තවණණො අට්ඨප්පත්ති කත්වා චුත්තං “අන්තෙවාසි වණණං. ඉති ඉමං වණණාවණණං අට්ඨප්පත්තිං කත්වා” ති. වා-සද්දො උපමානසමුවිචයසංසයවචස්සග්ගපදපුරණවිකප්පාදීසු බහුසු අත්ථෙසු දිස්සති. තථා හෙස “පණ්ඩිතො වාපි තෙන සො” තිආදීසු (ධ. ප. 63) උපමානෙ දිස්සති, සදිසභාවෙති අත්ථො. “තං වාපි ධීරා මුනි වෙදයන්ති” තිආදීසු (සු. නි. 203) සමුවිචයෙ, “කෙ වා ඉමෙ, කස්ස වා” තිආදීසු (පාරා. 296) සංසයෙ, “අයං වා ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බබාලො සබ්බමුළ්භො” තිආදීසු වචස්සග්ගෙ, “න වායං කුමාරකො මත්තමඤ්ඤාසි” තිආදීසු (සං. නි. 2.154) පදපුරණෙ, “යෙ හි කෙවි භික්ඛවෙ සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා” තිආදීසු (ම. නි. 1.170) විකප්පෙ, ඉධායං විකප්පෙයෙවාති දස්සෙන්නො ආහ “වා-සද්දො විකප්පනත්ථො” ති. පර-සද්දො අත්ථෙව අඤ්ඤත්ථෙ “අහඤ්ඤෙව ඛො පන ධම්මං දෙසෙය්‍යං, පරෙ ව මෙ න ආජානෙය්‍ය” ත්තිආදීසු (දී. නි. 2.64, 65; ම. නි. 1.281; ම. නි. 2.223; සං. නි. 1.172; මහාව. 4, 8) අත්ථි අධිකෙ “ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤ්ඤාණං” ත්තිආදීසු (පටි. ම. මානිකා 68, 1.111) අත්ථි පච්ඡාභාගෙ “පරතො ආගමිස්සති” තිආදීසු. අත්ථි පච්චනිකභාවෙ “උප්පන්නං පරප්පවාදං සහ ධම්මෙන සුනිග්ගහිතං නිග්ගහෙත්වා” තිආදීසු (දී. නි. 2.168). ඉධාපි පච්චනිකභාවෙති දස්සෙන්නො ආහ “පරෙති පටිවිරුද්ධා” ති.

ඊදිසෙසුපිති එත්ථ පි-සද්දො සම්භාවනෙ, තෙන රතනත්තයනිමිත්තමපි අකුසලචිත්තප්පවත්ති න කාතබ්බා, පගෙව වට්ඨාමිසලොකාමිසනිමිත්තන්ති දස්සෙති. සභාවධම්මතො අඤ්ඤස්ස කත්තුඅභාවජොතනත්ථං ආහනාතීති කත්තුඅත්ථෙ ආසාතසද්දං දස්සෙති, තත්ථ ආහනාතීති හිංසති විබාධති, උපතාපෙති වාති අත්ථො. ආහනාති එතෙන, ආහනනමිත්තං වා ආසාතොති කරණභාවත්ථාපි සම්භවන්තියෙව. එවං අවයවහෙදනෙන ආසාත-සද්දස්ස අත්ථං වත්වා ඉදානි තත්ථ

පරියායෙනපි අත්ථං දස්සෙන්නො “කොපස්සෙනං අධිවචන”න්ති ආහ. අයඤ්ච නයො “අප්පච්චයො අනභිරද්ධි”තිආදීසුපි යථාසම්භවං චත්තබ්බො. අප්පතීතා හොන්ති තෙනාති පාකට්ඨපරියායෙන අප්පච්චය-සද්දස්ස අත්ථදස්සනං, තංමුඛෙන පන න පච්චෙති තෙනාති අප්පච්චයොති දට්ඨබ්බං. අභිරාධයතීති සාධයති. ද්විතීති ආසාතඅනභිරද්ධිපදෙහි. එකෙනාති අප්පච්චයපදෙන. සෙසානන්ති සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණක්ඛන්ධානං, සඤ්ඤාවිඤ්ඤාණඅවසිට්ඨසඛිබාරක්ඛන්ධසඛිබාතානං වා. කරණන්ති උප්පාදනං. ආසාතාදීනඤ්චි පචත්තියා පච්චයසමවායනං ඉධ “කරණ”න්ති චුත්තං, තං පන අත්ථතො උප්පාදනමෙව. අනුප්පාදනඤ්චි සන්ධාය භගවතා “න කරණියා”ති චුත්තන්ති. පටික්ඛිත්තමෙව එකුප්පාදකචත්ථුකෙකාරම්මණෙකනිරොධභාවතො.

තත්ථාති තස්මිං මනොපදොසෙ. තුම්භන්ති “තුම්භාක”න්ති ඉමිනා සමානත්ථො එකො සද්දො “යථා අම්භාක”න්ති ඉමිනා සමානත්ථො “අම්භ”න්ති අයං සද්දො. යථාහ, “තස්මා හි අම්භං දහරා න මියරො”ති (ජා. 1.9.93, 99). “අන්තරායො”ති ඉදං මනොපදොසස්ස අකරණියතාය කාරණචචනං. යස්මා තුම්භාකංයෙව ච භවෙය්‍ය තෙන කොපාදිනා පට්ඨකානාදීනං අන්තරායො, තස්මා තෙ කොපාදිපරියායෙන චුත්තා ආසාතාදයො න කරණියාති අත්ථො. තෙන නාහං “සබ්බඤ්ඤ”ති ඉස්සරභාවෙන තුම්භෙ තතො නිවාරෙමි, අථ ඛො ඉමිනා නාම කාරණෙනාති දස්සෙති. තං පන කාරණචචනං යස්මා ආදීනච්චිභාවනං හොති, තස්මා ආහ “ආදීනචං දස්සෙන්නො”ති. “අපි නු තුම්භෙ”තිආදිනා මනොපදොසො න කාලන්තරභාවිතොයෙව හිතසුඛස්ස අන්තරායකරො, අථ ඛො තඬ්ඬණප්පචත්තිරභස්සපි හිතසුඛස්ස අන්තරායකරොති මනොපදොසෙ ආදීනචං දළ්භතරං කත්වා දස්සෙති. යෙසං කෙසඤ්චි “පරො”තිආදීසු විය න පටිවිරුද්ධානංයෙවාති අත්ථො. තෙනෙවාහ “කුපිතො”තිආදි.

අන්ධතමන්ති අන්ධභාවකරතමං. යන්ති යත්ථ. භුම්මත්ථෙ හි එතං පච්චත්තචචනං. යස්මිං කාලෙ කොධො සහතෙ නරං, අන්ධතමං තදා හොතිති සම්බන්ධො. යන්ති වා කාරණචචනං, යස්මා කොධො උප්පජ්ජමානො නරං අභිභවති, තස්මා අන්ධතමං තදා හොති, යදා කොධොති අත්ථො යංතංසද්දානං එකන්තසම්බන්ධිභාවතො. අථ වා යන්ති කිරියාය පරාමසනං. කොධො සහතෙති යදෙනං කොධස්ස සහනං අභිභවනං, එතං අන්ධකාරතමභවනන්ති අත්ථො. අථ වා යං නරං කොධො සහතෙ අභිභවති, තස්ස අන්ධතමං තදා හොති, තතො ච කුද්ධො අත්ථං න ජානාති, කුද්ධො ධම්මං න පස්සතීති. අන්තරකොති අබ්භන්තරතො, විත්තතො වා.

“ඉදඤ්චිදඤ්ච කාරණ”න්ති ඉමිනා සබ්බඤ්ඤ ඵච අම්භාකං සත්ථා අවිපරීතධම්මදෙසනත්තා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො එකන්තනියානිකත්තා, සුප්පටිපන්නො සඬ්ඝො සංකිලෙසරහිතත්තාති ඉමමත්ථං දස්සෙති. “ඉදඤ්චිදඤ්ච කාරණ”න්ති එතෙන ච “න සබ්බඤ්ඤ”තිආදිචචනං අභූතං අතච්ඡන්ති නිබ්බෙධීතං හොති. දුතියං පදන්ති “අතච්ඡ”න්ති පදං. පට්ඨස්සාති “අභූත”න්ති

පදස්ස. චතුත්ථස්සවාති “න ව පනෙනං අම්භෙසු සංවිජ්ජති” ති පදං. තතියස්සාති “නත්ථි චෙනං අම්භෙසු” ති පදස්ස. අවණ්ණෙයෙවාති කාරණපතිරූපකං චත්ථා දොසපතිට්ඨාපනවසෙන නින්දනෙ ඵ්ච. න සබ්බත්ථාති කෙවලං. අක්කොසනචුංසනවම්භනාදීසු න එකත්තෙන නිබ්බේදනං කාතබ්බන්ති අත්ථො. චුත්තමෙවත්ථං “යදි හී” තිආදිනා පාකටං කත්ථා දස්සෙති.

6. ආනන්දන්ති පමොදන්ති එතෙන ධම්මෙන තංසමඬ්ඨිතො සත්තාති ආනන්ද-සද්දස්ස කරුණත්ථතං දස්සෙති. සොහනං මනො අස්සාති සුමනො, සොහනං වා මනො සුමනො, තස්ස භාවො සොමනස්සන්ති තදඤ්ඤධම්මානම්පි සම්පයුත්තානං සොමනස්සභාවො ආපජ්ජති? නාපජ්ජති රුළුභිසද්දත්තා යථා “පඬිකප්” න්ති දස්සෙන්නො “වෙනසිකසුඛස්සෙතං අධිවචන” න්ති ආහ. උබ්බිලයනීති උබ්බිලං, හින්දති පුරිමාවත්ථාය විසෙසං ආපජ්ජති අත්ථො. උබ්බිලමෙව උබ්බිලාවිතං, තස්ස භාවො උබ්බිලාවිතත්තං. යාය උජ්ජන්තාය කායචිත්තං වාතපුරිතහස්තා විය උද්ධුමායනාකාරජ්ජත්තං හොති, තස්සා ගෙහස්සිතාය ඔදග්ගියපීතියා එතං අධිවචනං. තෙනෙවාහ “උද්ධවචාවහායා” තිආදි. ඉධාපි “කිඤ්චාපි තෙසං භික්ඛුනං උබ්බිලාවිතමෙව නත්ථි, අථ බො ආයතිං කුලපුත්තානං එදිසෙසුපි යානෙසු අකුසලජ්ජත්තිං පටිසෙධෙන්නො ධම්මනෙත්තිං යපෙති” ති, “ද්විභි පදෙහි සඬ්ඛාරක්ඛන්ධො, එකෙන වෙදනාක්ඛන්ධො චුත්තො” ති එත්ථ “තෙසං වසෙන සෙසානම්පි සම්පයුත්තධම්මානං කරුණං පටික්ඛිත්තමෙවා” ති ව අට්ඨකථායං, “පි-සද්දො සම්භාවනෙ” තිආදිනා ඉධ ව චුත්තනයෙන අත්ථො යථාසම්භවං වෙදිතබ්බො. “තුම්භංයෙවස්ස තෙන අන්තරායො” ති එත්ථාපි “අන්තරායොති ඉද්” න්තිආදිනා හෙට්ඨා අවණ්ණපක්ඛෙ චුත්තනයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො.

කස්මා පනෙතන්ති ව චක්ඛමානංයෙව අත්ථං මනසි කත්ථා වොදෙති. ආවරියො “සච්චං වණ්ණික” න්ති තමත්ථං පටිජානිත්ථා “තං පන නෙක්ඛම්මනිස්සික” න්තිආදිනා පරිහරති. තත්ථ එතන්ති ආනන්දාදිනං අකරුණියතාවචනං. නනු භගවතා වණ්ණිකන්ති සම්බන්ධො. කසිණෙනාති කසිණතාය සකලභාවෙන. කෙච් පන “පම්බුදීපස්සාති කරුණෙ සාම්ච්චන” න්ති වදන්ති, තෙසං මතෙන කසිණපම්බුදීප-සද්දානං සමානාධිකරණභාවො දට්ඨබ්බො. තස්මාති යස්මා ගෙහස්සිතපීතියොසොමනස්සං ඤානාදිනං අන්තරායකරං, තස්මා. චුත්තඤ්ඤෙනං භගවතා “සොමනස්සං පාහං දෙවානං ඉන්ද දුට්ඨොන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පි” ති (දී. නි. 2.359). “අයඤ්ඨි” තිආදි යෙන සම්පයුත්තා පීති අන්තරායකරී, තං දස්සනත්ථං චුත්තං. තත්ථ “ඉදඤ්ඨි ලොහසහගතං පීතිසොමනස්ස” න්ති වත්තබ්බං සියා, පීතිග්ගහණෙන පන සොමනස්සම්පි ගහිතමෙව හොති සොමනස්සරහිතාය පීතියා අභාවතොති පීතියෙව ගහිතාති දට්ඨබ්බං. අථ වා සෙවිතබ්බාසෙවිතබ්බවිභාගවචනතො සොමනස්සස්ස පාකටො අන්තරායකරභාවො, න තථා පීතියාති පීතියෙව ලොහසහගතත්තෙන විසෙසෙත්ථා චුත්තා. “ලුද්ධො අත්ථ” න්තිආදිගාථානං “කුද්ධො අත්ථ” න්තිආදි ගාථාසු විය අත්ථො දට්ඨබ්බො.

“මම වා හික්කවෙ පරෙ වණ්ණං භාසෙය්‍යං, ධම්මස්ස වා වණ්ණං භාසෙය්‍යං, සඬ්ඝස්ස වා වණ්ණං භාසෙය්‍යං, තත්‍ර වෙ තුම්හෙ අස්සථ ආනන්දිනො සුමනා උබ්බිලාවිතා, අපි නු තුම්හෙ පරෙසං සුභාසිතදුබ්භාසිතං ආජානෙය්‍යාථාති. නො හෙතං හන්තෙ” ති අයං තතියවාරො, සො දෙසනාකාලෙ නීහරිත්වා දෙසෙතබ්බපුග්ගලාභාවතො දෙසනාය අනාගතොපි තදත්ථසම්භවතො අත්ථතො ආගතොයෙවාති දට්ඨබ්බො යථා තං කථාවත්ථුපකරණං විත්ථාරවසෙනාති අධිප්පායො. “අත්ථතො ආගතො යෙවා” ති එතෙන සංවණ්ණනාකාලෙ තථා බුජ්ඣනකසත්තානං වසෙන සො වාරො ආනෙත්වා වත්තබ්බොති දස්සෙති. “යටෙව හී” ති ආදිනා තමෙවත්ථසම්භවං විභාවෙති. චුත්තනයෙනාති “තත්‍ර තුම්හෙහිති තස්මිං වණ්ණෙ තුම්හෙහි” ති ආදිනා, “දුතියං පදං පඨමස්ස පදස්ස, චතුත්ථස්ස තතියස්ස වෙවචන” ති ආදිනා ච චුත්තනයෙන.

මූලසිලවණ්ණනා

7. නිවත්තො අමුලකත්තා විස්සජ්ජෙතබ්බතාභාවතො. අනුවත්තතියෙව විස්සජ්ජෙතබ්බතාය අධිකතභාවතො. අනුසන්ධිං දස්සෙස්සති “අත්ථි හික්කවෙ” ති ආදිනා. ඔරන්ති වා අපරභාගො “ඔරතො භොගං, ඔරං පාර” ති ආදීසු විය. අථ වා හෙට්ඨාඅත්ථො ඔර-සද්දො “ඔරං ආගමනාය යෙ පච්චයා, තෙ ඔරමභාගියාති සංයොජනාති” ති ආදීසු විය. සීලඤ්චි සමාධිපඤ්ඤායො අපෙක්ඛිත්වා අපරභාගො, හෙට්ඨාභූතඤ්ච භොතිති. සීලමත්තකන්ති එත්ථ මත්ත-සද්දො අප්පකත්ථො වා “හෙසජ්ජමත්තා” ති ආදීසු (දී. නි. 1.447) විය. විසෙසනිවත්තිඅත්ථො වා “අවිතක්කවිචාරමත්තා ධම්මා (ධ. ස. තිකමාතිකා 6), මනොමත්තා ධාතු මනොධාතු” ති ආදීසු විය. “අප්පමත්තකං, ඔරමත්තක” ති පදද්වයෙන සාමඤ්ඤතො චුත්තොයෙව හි අත්ථො සීලමත්තකන්ති විසෙසවසෙන චුත්තො. අථ වා සීලෙනපි තදෙකදෙසස්සෙව සඬ්ගහණත්ථං අප්පකත්ථවාටකො, විසෙසනිවත්තිඅත්ථො එව වා “සීලමත්තක” ති එත්ථ මත්ත-සද්දො චුත්තො. තථා හි ඉන්ද්‍රියසංවරපච්චයසන්තිස්සිතසීලාති ඉධ දෙසනං අනාරුළ්භාති. න හි තාති පාතිමොක්ඛආජීවපාරිසුද්ධිසීලාති විය සබ්බපුප්ප්පනෙසු පාකටාතිති. “උස්සාහං කත්වා” ති එතෙන “වදමානො” ති එත්ථ සත්තිඅත්ථං මාන-සද්දං දස්සෙති.

අලඬ්කරණං විභූසනං අලඬ්කාරො, කුණ්ඩලාදිපසාධනං වා. උනට්ඨානපුරණං මණ්ඩනං. මණ්ඩනෙති මණ්ඩනහෙතු. අථ වා මණ්ඩනීති මණ්ඩනො, මණ්ඩනජාතිකො පුරිසො. බහුවචනත්ථෙ ව ඉදං එකවචනං, මණ්ඩනසීලෙසුති අත්ථො. පරිපූරකාරීති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන සකලමිපි සීලොමන සුත්තං දස්සෙති. වන්දනන්ති වන්දනසභවරණතො වන්දනගන්ධො, තථා තගරාදීසුපි. සතඤ්ච ගන්ධොති එත්ථ ගන්ධො වියාති ගන්ධොති චුත්තො සීලනිබන්ධනො ථුතිසොසො. සීලඤ්චි කිත්තියා නිමිත්තං. යථාහ “සීලවතො සීලසම්පන්නස්ස කල්‍යාණො කිත්තිසද්දො අබ්භුග්ගච්ඡති” ති (දී. නි. 2.150; අ. නි. 5.213; මහාව. 285). පවායතීති පකාසති. ගන්ධාව ගන්ධජාතා.

“අප්පකං බහුක” න්ති ඉදං පාරාපාරං විය අඤ්ඤමඤ්ඤං උපනිධාය වුවුවතීති ආහ “උපරිගුණ උපනිධායා” ති. සීලඤ්ඤීති එත්ථ හි-සද්දො හෙනුඅත්ථො, තෙන ඉදං දස්සෙති “යස්මා සීලං කිඤ්චාපි පතිට්ඨාභාවෙන සමාධිස්ස බහුකාරං, පභාවාදිගුණවිසෙසෙ පනස්ස උපනිධාය කලම්පි න උපෙති, තථා සමාධි ව පඤ්ඤායා” ති. තෙනෙවාහ “තස්මා” තිආදි. ඉදානි “කථ” න්ති ප්‍රච්ඡිත්වා සමාධිස්ස ආනුභාවං විත්ථාරතො විභාවෙති. “අහි...පෙ.... මූලෙ” ති ඉදං යමකපාටිභාරියස්ස සුපාකටභාවදස්සනත්ථං, අඤ්ඤෙහි බොධිමූලඤ්ඤාතිසමාගමාදීසු කතපාටිභාරියෙහි විසෙසනත්ථස්ස වුත්තං. යමකපාටිභාරියකරණත්ථාය හි භගවතො විත්තෙ උප්පන්නෙ තදනුච්ඡවිකං යානං ඉච්ඡිතබ්බන්ති රතනමණ්ඩපාදි සක්කස්ස දෙවරඤ්ඤො ආණාය විස්සකම්මුනා නිමිත්තන්ති වදන්ති, භගවතා නිමිත්තන්ති අපරෙ. “යො කොච්ඡ්චරූපං පාටිභාරියං කාතුං සමත්ථො අත්ථි වෙ, ආගච්ඡතු” ති වොදනාසදිසත්තා වුත්තං “අත්තාදානපරිදීපන” න්ති. තත්ථ අත්තාදානං අනුයොගො, තිත්ථියානං තථා කාතුං අසමත්ථත්තා, “කරිස්සාමා” ති පුබ්බෙ උට්ඨිතත්තා තිත්ථියපරිමද්දනං.

උපරිමකායනොතිආදි පටිසම්භිදාමග්ගෙ (පටි. ම. 1.116).

තත්ථායං පාළිසෙසො –

“හෙට්ඨිමකායනො අග්ගික්ඛන්ධො පචත්තති, උපරිමකායනො උදකධාරා පචත්තති. පුරත්ථිමකායනො අග්ගි, පච්ඡිමකායනො උදකං. පච්ඡිමකායනො අග්ගි, පුරත්ථිමකායනො උදකං. දක්ඛිණඅක්ඛිතො අග්ගි, වාමඅක්ඛිතො උදකං. වාමඅක්ඛිතො අග්ගි, දක්ඛිණඅක්ඛිතො උදකං. දක්ඛිණකණ්ණසොතනො අග්ගි, වාමකණ්ණසොතනො උදකං. වාමකණ්ණසොතනො අග්ගි, දක්ඛිණකණ්ණසොතනො උදකං. දක්ඛිණනාසිකාසොතනො අග්ගි, වාමනාසිකාසොතනො උදකං. වාමනාසිකාසොතනො අග්ගි, දක්ඛිණනාසිකාසොතනො උදකං. දක්ඛිණඅංසකුට්ඨො අග්ගි, වාමඅංසකුට්ඨො උදකං. වාමඅංසකුට්ඨො අග්ගි, දක්ඛිණඅංසකුට්ඨො උදකං. දක්ඛිණහත්ථො අග්ගි, වාමහත්ථො උදකං. වාමහත්ථො අග්ගි, දක්ඛිණහත්ථො උදකං. දක්ඛිණපස්සතො අග්ගි, වාමපස්සතො උදකං. වාමපස්සතො අග්ගි, දක්ඛිණපස්සතො උදකං. දක්ඛිණපාදතො අග්ගි, වාමපාදතො උදකං. වාමපාදතො අග්ගි, දක්ඛිණපාදතො උදකං. අභිගුලභිගුලෙහි අග්ගි, අභිගුලන්තරිකාහි උදකං. අභිගුලන්තරිකාහි අග්ගි, අභිගුලභිගුලෙහි උදකං. එකෙකලොමතො අග්ගි, එකෙකලොමතො උදකං. ලොමකූපතො ලොමකූපතො අග්ගික්ඛන්ධො පචත්තති, ලොමකූපතො ලොමකූපතො උදකධාරා පචත්තති” ති (පටි. ම. 1.116).

අට්ඨකථායං පන “එකෙකලොමකූපතො” ති ආගතං.

“ඡන්තං වණ්ණානන්ති ආදිනයජ්ජවත්ත” න්ති එත්ථාපි නීලානං පීතකානං ලොහිතකානං ඔදානානං මඤ්ජීට්ඨානං පහස්සරානන්ති අයං පාළිසෙසො. “සුවණ්ණවණ්ණා රස්මියො” ති ඉදං තාසං යෙභුයාතාය වුත්තං. විත්ථාරෙතඛ්ඛන්ති එත්ථාපි “සත්ථා තිට්ඨති, නිමිතො වඛ්ඛමති වා නිසීදති වා සෙය්‍යං වා කජ්ජෙති” තිආදිනා වතුසු ඉරියාපටෙසු එකෙකමුලකා සත්ථුවසෙන වත්තාරො, නිමිතවසෙන වත්තාරොති සඛ්ඛෙව අට්ඨ වාරෙ විත්ථාරෙතඛ්ඛං.

මධුපායාසන්ති මධුසිත්තං පායාසං. අත්තා මිත්තො මජ්ඣන්තො වෙරීති වතුසු සීමසම්භෙදවසෙන චතුරඛ්ඛසමන්තාගතං මෙත්තාකම්මට්ඨානං. “චතුරඛ්ඛසමන්තාගත” න්ති ඉදං පන “වීරියාධිට්ඨාන” න්ති එතෙනාපි යොජෙතඛ්ඛං. තත්ථ “කාමං තවො ව න්භාරු වා” තිආදිපාළි (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.22; අ. නි. 2.5; අ. නි. 8.13; මහානි. 196) වසෙන චතුරඛ්ඛසමන්තාගතතා වෙදිතඛ්ඛා. “කිව්ඡං වතායං ලොකො ආපන්නො” තිආදිනා (දී. නි. 2.57; සං. නි. 2.4) ජරාමරණමුඛෙන පච්චයාකාරෙ ඤාණං ඔතාරත්ථා. ආනාපානචතුත්ථජ්ඣානන්ති එත්ථාපි “සඛ්ඛබ්බද්ධානං ආවිණ්ණ” න්ති පදං විහත්තිවිපරිණාමං කත්ථා යොජෙතඛ්ඛං. තම්පි හි සඛ්ඛබ්බද්ධානං ආවිණ්ණමෙථාති වදන්ති. ඡත්තිංසකොට්ඨසතසහස්සමුඛෙන මහාවජීරඤාණගඛ්ඛං ගණ්භාපෙන්නො විපස්සනං වඛ්ඛෙත්ථා. ද්වත්තිංසදොණගණ්භනජ්ජමාණං කුණ්ඩං කොලම්බො. දර්භාගො කන්දරො. වක්කවාළපාදෙසු මහාසමුද්දො වක්කවාළමහාසමුද්දො.

“දුවෙ පුට්ඨජනා” තිආදි පුට්ඨජනෙ ලඛ්භමානවිභාගදස්සන්තථං වුත්තං, න මුලපරියායවණ්ණනාදිසු විය පුට්ඨජනවිසෙසනිද්ධාරණත්ථං. සඛ්ඛොපි හි පුට්ඨජනො හගවතො උපරි ගුණෙ විභාවෙතුං න සක්කොති, තිට්ඨතු පුට්ඨජනො, සාවකපච්චෙකබ්බද්ධානම්පි අවිසයා බුද්ධගුණා. තථා හි වක්ඛති “සොතාපන්නා” තිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 1.8). වාචුග්ගතකරණං උග්ගතො. අත්ථපරිපුච්ඡනං පරිපුච්ඡා. අට්ඨකථාවසෙන අත්ථස්ස සවනං සවනං. බ්‍යඤ්ජන්තථානං සුනික්ඛෙපසුදස්සනෙන ධම්මස්ස පරිහරණං ධාරණං. එවං සුතධාතපරිචිතානං මනසානුපෙක්ඛනං පච්චචෙක්ඛණං. බහුනං නානජ්ජකාරානං කිලෙසානං සක්කායදිට්ඨියා ව අවිහත්තතා තා ජනෙන්නි, තාහි වා ජනිතාති පුට්ඨජනා. අවිසාතමෙව වා ජන-සද්දො වදති. පුට්ඨ සත්ථාරානං මුබුල්ලොකිකාති එත්ථ පුට්ඨ ජනා සත්ථුපටිඤ්ඤා එතෙසන්ති පුට්ඨජනාති වචනත්ථො. පුට්ඨ...පෙ.... අවුට්ඨිතාති එත්ථ ජනෙතඛ්ඛා, ජායන්ති වා එත්ථාති ජනා, ගතියො. පුට්ඨ ජනා එතෙසන්ති පුට්ඨජනා. ඉතො පරෙ ජායන්ති එතෙහිති ජනා, අභිසඬ්ඛාරාදයො. තෙ එතෙසං පුට්ඨ විජ්ජන්තිති පුට්ඨජනා. අභිසඬ්ඛරණාදි අත්ථො එව වා ජන-සද්දො දට්ඨබ්බො. කාමරාගහවරාගදිට්ඨිඅවිජ්ජා ඔසා. රාගග්ගිආදයො සන්තාපා. තෙයෙව, සඛ්ඛෙපි වා කිලෙසා පරිළාභා. පුට්ඨ පඤ්චසු කාමගුණෙසු රත්තාති එත්ථ ජායන්ති ජනො, රාගො ගෙධොති එවං ආදිකො. පුට්ඨ ජනො එතෙසන්ති පුට්ඨජනා, පුට්ඨසු වා ජනා ජාතා රත්තාති එවං රාගාදිඅත්ථො එව වා ජන-සද්දො දට්ඨබ්බො. පලිබුද්ධාති සම්බුද්ධා, උපද්දුතා වා. “පුට්ඨනං ගණනපට්ඨිතාන” න්තිආදිනා පුට්ඨ ජනා පුට්ඨජනාති දස්සෙති.

යෙහි ගුණවිසෙසෙහි නිමිත්තභූතෙහි භගවති තථාගත-සද්දො පවත්නො,
 තංදස්සනත්ථං “අට්ඨහි කාරණෙහි භගවා තථාගතො”ති ආදිමාහ.
 ගුණනෙමිත්තකානෙව හි භගවතො සබ්බානි නාමානි. යථාහ –

“අසඬ්ඛොයායානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
 ගුණෙන නාමමුද්ධෙයාං, අපි නාමසහස්සනො”ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1313;
 උදා. අට්ඨ. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 1.1.76);

තථා ආගතොති එත්ථ ආකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො තථා-
 සද්දො. සාමඤ්ඤජොතනාය විසෙසාවට්ඨානතො පටිපදාගමනත්ථො ආගත-
 සද්දො, න ඤාණගමනත්ථො “තථලක්ඛණං ආගතො”ති ආදීසු (දී. නි. අට්ඨ. 1.7;
 ම. නි. අට්ඨ. 1.12; සං. නි. අට්ඨ. 2.4.78; අ. නි. අට්ඨ. 1.1.170; උදා. අට්ඨ. 18; පටි.
 ම. අට්ඨ. 1.1.37; ථෙරගා. අට්ඨ. 1.3; ඉතිවු. අට්ඨ. 38; මහානි. අට්ඨ. 14) විය, නාපි
 කායගමනාදිඅත්ථො “ආගතො ඛො මහාසමණො, මාගධානං ගිරිබ්බජ”න්ති ආදීසු
 (මහාව. 62) විය. තත්ථ යදාකාරනියමනවසෙන ඔපම්මසම්පටිපාදනත්ථො තථා-
 සද්දො, තං කරුණාපධානත්තා මහාකරුණාමුඛෙන පුරිමබුද්ධානං ආගමනපටිපදං
 උදාහරණවසෙන සාමඤ්ඤතො දස්සෙන්නො යංතංසද්දානං
 එකන්තසම්බන්ධභාවතො “යථා සබ්බලොක...පෙ.... ආගතො”ති ආහ. තං පන
 පටිපදං මහාපදානසුත්තාදීසු (දී. නි. 2.4) සම්බහුලනිද්දෙසෙන සුපාකටානං
 ආසන්නානඤ්ච විපස්සි ආදීනං ඡන්තං සම්මාසම්බුද්ධානං වසෙන නිදස්සෙන්නො
 “යථා විපස්සී භගවා”ති ආදිමාහ. තත්ථ යෙන අභිනිහාරෙනාති
 මනුස්සත්තලිඬගසම්පත්තිහෙතුසත්ථාරදස්සනපබ්බජ්ජාඅභිඤ්ඤාදිගුණසම්පත්තිඅධි
 කාරජන්දානං වසෙන අට්ඨඬගසමන්තාගතෙන කායජ්ජණිකාමහාපණිකානෙන.
 සබ්බෙසඤ්ඤි බුද්ධානං කායජ්ජණිකානං ඉමිනාව අභිනිහාරෙන සම්ප්ඤ්ඤිති. එවං
 මහාභිනිහාරවසෙන “තථාගතො”ති පදස්ස අත්ථං දස්සෙත්වා ඉදානි
 පාරමිපුරණවසෙන දස්සෙතුං “යථා විපස්සී භගවා...පෙ.... කස්සපො භගවා
 දානපාරමිං පුරෙත්වා”ති ආදිමාහ.

එත්ථ ව සුත්තන්තිකානං මහාබොධියානපටිපදාය කොසල්ලජනනත්ථං පාරමිසු
 අයං චිත්ථාරකථා – කා පනෙතා පාරමියො? කෙනටියෙන පාරමියො? කතිවිධා
 වෙතා? කො තාසං කමො? කානි ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානි? කො
 පච්චියො? කො සංකිලෙසො? කිං වොදානං? කො පටිපක්ඛො? කා පටිපත්ති? කො
 විහාගො? කො සඬගහො? කො සම්පාදනුපායො? කිත්තකෙන කාලෙන
 සම්පාදනං? කො ආනිසංසො? කිං වෙතාසං ඵලන්ති?

තත්ත්වං විස්සජ්ජනං – කා පනෙතා පාරමියොති. තණ්හාමානාදීහි අනුපහතා
 කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා දානාදියො ගුණා පාරමියො.

කෙනටියෙන පාරමියොති දානසිලාදිගුණවිසෙසයොගෙන සත්තුත්තමතාය
 පරමා මහාසත්තා බොධිසත්තා, තෙසං භාවො, කම්මං වා පාරමී, දානාදිකිරියා. අථ

වා පරතීති පරමො, දානාදිගුණානං පුරකො පාලකො ච බොධිසත්තො. පරමස්ස අයං, පරමස්ස වා භාවො, කම්මං වා පාරමී, දානාදිකිරියාව. අථ වා පරං සත්තං අත්තනි මවති ඛන්ධනි ගුණවිසෙසයොගෙන, පරං වා අධිකතරං මජ්ජනි සුඡ්ඤ්ඤි සංකිලෙසමලතො, පරං වා සෙට්ඨං නිබ්බානං විසෙසෙන මයනි ගච්ඡති, පරං වා ලොකං පමාණභූතෙන ඤාණවිසෙසෙන ඉධලොකං විය මුනාති පරිච්ඡන්දනි, පරං වා අනිවිය සීලාදිගුණගුණං අත්තනො සන්තානො මිනොති පක්ඛිපති, පරං වා අත්තභූතතො ධම්මකායතො අඤ්ඤං, පටිපක්ඛං වා තදනත්ථකරං කිලෙසවොරගණං මිනාති භිංසනීති පරමො, මහාසත්තො. “පරමස්ස අය” න්තිආදි චුත්තනයෙනෙව යොජෙතබ්බං. පාරෙ වා නිබ්බානෙ මජ්ජනි සුඡ්ඤ්ඤි සත්තෙ ව සොධෙති, තත්ථ වා සත්තෙ මවති ඛන්ධනි යොජෙති, තං වා මයනි ගච්ඡති ගමෙති ව, මුනාති වා තං යාථාවතො, තත්ථ වා සත්තෙ මිනොති පක්ඛිපති, කිලෙසාරිං වා සත්තානං තත්ථ මිනාති භිංසනීති පාරමී, මහාපුරිසො. තස්ස භාවො, කම්මං වා පාරමිතා, දානාදිකිරියාව. ඉමිනා නයෙන පාරමිතං සද්දත්ථො වෙදිතබ්බො.

කතිවිධාති සඬ්ඛෙපතො දසවිධා, තා පන පාළියං සරූපතො ආගතායෙව. යථාහ

“විචිනන්තො තදා දක්ඛිං, පයමං දානපාරමී” න්තිආදි (බු. වං. 116).

යථා වාහ —

“කති නු බො භන්තෙ බුද්ධකාරකා ධම්මා? දස බො සාරිපුත්ත බුද්ධකාරකා ධම්මා. කතමෙ දස? දානං බො සාරිපුත්ත බුද්ධකාරකො ධම්මො, සීලං නෙක්ඛම්මං පඤ්ඤා චීරියං ඛන්ති සච්චමධිට්ඨානං මෙත්තා උපෙක්ඛා බුද්ධකාරකො ධම්මො, ඉමෙ බො සාරිපුත්ත දස බුද්ධකාරකා ධම්මාති. ඉදමවොච භගවා, ඉදං චත්ථාන සුගතො අථාපරං එතදවොච සත්ථා

‘දානං සීලඤ්ච නෙක්ඛම්මං, පඤ්ඤා චීරියෙන පඤ්චමං;
ඛන්ති සච්චං අධිට්ඨානං, මෙත්තුපෙක්ඛාති තෙ දසා’ ති”.

කෙච් පන “ඡබ්බිධා” ති වදන්ති, තං එතාසං සඬ්ගහවසෙන චුත්තං. සො පන සඬ්ගහො පරතො ආවිභවිස්සති.

කො තාසං කමොති එත්ථ කමො නාම දෙසනාක්කමො, සො ච පයමසමාදානහෙතුකො, සමාදානං පච්චයහෙතුකං, ඉති යථා ආදිමහි පච්චිතා සමාදින්නා ව, තථා දෙසිතා. තත්ථ ව දානං සීලස්ස බහුපකාරං සුකරඤ්ඤාති තං ආදිමහි චුත්තං. දානං සීලපරිග්ගහිතං මහජ්ඵලං හොති මහානිසංසන්ති දානානන්තරං සීලං චුත්තං. සීලං නෙක්ඛම්මපරිග්ගහිතං, නෙක්ඛම්මං පඤ්ඤාපරිග්ගහිතං, පඤ්ඤා චීරියපරිග්ගහිතා, චීරියං ඛන්තිපරිග්ගහිතං, ඛන්ති සච්චපරිග්ගහිතා, සච්චං අධිට්ඨානපරිග්ගහිතං, අධිට්ඨානං මෙත්තාපරිග්ගහිතං,

මෙත්තා උපෙක්ඛාපරිග්ගහිතා මහජඵලා හොති මහානිසංසාති මෙත්තානන්තරං
 උපෙක්ඛා චුත්තා. උපෙක්ඛා පන කරුණාපරිග්ගහිතා, කරුණා ච
 උපෙක්ඛාපරිග්ගහිතාති වෙදිතඛිබ්බා. කථං පන මහාකාරුණිකා බොධිසත්තා
 සත්තෙසු උපෙක්ඛකා හොන්තිති? උපෙක්ඛිතඛිබ්බයුත්තෙසු කඤ්චි කාලං
 උපෙක්ඛකා හොන්ති, න පන සබ්බත්ථ, සබ්බදා වාති කෙච්චි. අපරෙ පන න සත්තෙසු
 උපෙක්ඛකා, සත්තකතෙසු පන විජ්ජකාරෙසු උපෙක්ඛකා හොන්තිති.

අපරො නයො – පචුරජනෙසුපි පචත්තියා සබ්බසත්තසාධාරණත්තා,
 අජ්ජඵලත්තා, සුකරත්තා ච ආදිමිහි දානං චුත්තං.
 සීලෙනදායකපටිග්ගාහකසුද්ධිනො, පරානුග්ගහං වත්වා පරපිළානිවත්තිවචනතො,
 කිරියධම්මං වත්වා අකිරියධම්මවචනතො, භොගසම්පත්තිහෙතුං වත්වා
 භවසම්පත්තිහෙතුවචනතො ච දානස්ස අනන්තරං සීලං චුත්තං. නෙක්ඛම්මෙන
 සීලසම්පත්තිසිද්ධිනො, කායච්ඡිච්ඡවරිතං වත්වා මනොසුචරිතවචනතො,
 විසුද්ධසීලස්ස සුබෙනෙව කුමානසම්ප්ප්ඤ්ඤානො, කම්මාපරාධජ්ජහානෙන
 පයොගසුද්ධිං වත්වා කිලෙසාපරාධජ්ජහානෙන ආසයසුද්ධිවචනතො,
 විතික්කමජ්ජහානෙන චිත්තස්ස පරිසුට්ඨානජ්ජහානවචනතො ච සීලස්ස අනන්තරං
 නෙක්ඛම්මං චුත්තං. පඤ්ඤාය නෙක්ඛම්මස්ස සිද්ධිපරිසුද්ධිනො, කුමානාභාවෙ
 පඤ්ඤාභාවවචනතො. සමාධිපදට්ඨානා හි පඤ්ඤා, පඤ්ඤාපච්චුපට්ඨානො ච
 සමාධි. සමථනිමිත්තං වත්වා උපෙක්ඛානිමිත්තවචනතො, පරහිතජ්ඣානෙන
 පරහිතකරණුපායකොසල්ලවචනතො ච නෙක්ඛම්මස්ස අනන්තරං පඤ්ඤා චුත්තා.
 වීරියාරම්භෙන පඤ්ඤාකිච්චසිද්ධිනො, සත්තසුඤ්ඤාධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිං
 වත්වා සත්තහිතාය ආරම්භස්ස අවිජ්ජයනාවචනතො, උපෙක්ඛානිමිත්තං වත්වා
 පග්ගහනිමිත්තවචනතො, නිසම්මකාරිතං වත්වා උට්ඨානවචනතො ච.
 නිසම්මකාරිනො හි උට්ඨානං ඵලවිසෙසමාවහතීති පඤ්ඤාය අනන්තරං වීරියං
 චුත්තං.

වීරියෙන තිතික්ඛාසිද්ධිනො. වීරියවා හි ආරද්ධවීරියත්තා සත්තසංඛාරෙහි
 උපනීතං දුක්ඛං අභිභුයා විහරති වීරියස්ස තිතික්ඛාලඤ්ඤාකාරභාවතො. වීරියවතො හි
 තිතික්ඛා සොහති. පග්ගහනිමිත්තං වත්වා සමථනිමිත්තවචනතො, අවිචාරම්භෙන
 උද්ධච්චදොසජ්ජහානවචනතො. ධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තියා හි උද්ධච්චදොසො
 පහියති. වීරියවතො සාතච්චකරණවචනතො. ඛන්තිබ්බුලො හි අනුද්ධතො
 සාතච්චකාරී හොති. අජ්ජමාදවතො පරහිතකිරියාරම්භෙ
 පච්චුපකාරකණ්භාභාවවචනතො. යාථාවතො ධම්මනිජ්ඣානෙ හි සති තණ්හා න
 හොති. පරහිතාරම්භෙ පරමෙපි පරකතදුක්ඛසහනභාවවචනතො ච වීරියස්ස
 අනන්තරං ඛන්ති චුත්තා. සච්චෙන ඛන්තියා විරාධිට්ඨානතො, අපකාරිනො
 අපකාරඛන්තිං වත්වා තදුපකාරකරණෙ අවිසංවාදවචනතො, ඛන්තියා
 අපවාදවාචිකම්පනෙන භූතවාදිතාය අවිජ්ජහනවචනතො,
 සත්තසුඤ්ඤාධම්මනිජ්ඣානක්ඛන්තිං වත්වා තදුපබ්බුහිතඤ්ඤාණසච්චවචනතො ච
 ඛන්තියා අනන්තරං සච්චං චුත්තං. අධිට්ඨානෙන සච්චසිද්ධිනො. අවලාධිට්ඨානස්ස
 හි විරති සිජ්ඣති. අවිසංවාදිතං වත්වා තත්ථ අවලභාවවචනතො. සච්චසන්ධො හි

දානාදීසු පටිඤ්ඤානුරූපං නිව්වලොච පවත්නති. ඤාණසච්චං චත්වා සම්භාරෙසු පවත්තිනිට්ඨාපනවචනතො. යථාභූතඤාණවා හි බොධිසම්භාරෙසු අධිතිට්ඨති, තෙ ව නිට්ඨාපෙනි පටිපක්ඛෙහි අකම්පියභාවතොති සච්චස්ස අනන්තරං අධිට්ඨානං චුත්තං. මෙත්තාය පරහිතකරණසමාදානාධිට්ඨානසිද්ධිතො, අධිට්ඨානං චත්වා හිතුපසංභාරවචනතො. බොධිසම්භාරෙ හි අධිතිට්ඨමානො මෙත්තාවිහාරී භොති. අවලාධිට්ඨානස්ස සමාදානාවිකොපනතො, සමාදානසම්භවතො ච අධිට්ඨානස්ස අනන්තරං මෙත්තා චුත්තා. උපෙක්ඛාය මෙත්තාවිසුද්ධිතො, සත්තෙසු හිතුපසංභාරං චත්වා තදපරාධෙසු උදාසීනතාවචනතො, මෙත්තාභාවනං චත්වා තන්තිස්සන්දභාවනාවචනතො, “හිතකාමසත්තෙපි උපෙක්ඛකො” ති අව්ජරියගුණභාවවචනතො ච මෙත්තාය අනන්තරං උපෙක්ඛා චුත්තාති එවමෙතාසං කමො වෙදිතබ්බො.

කානි ලක්ඛණරසපච්චුපට්ඨානපදට්ඨානානීති? එත්ථ අවිසෙසෙන තාව සබ්බාපි පාරමිසො පරානුග්ගහලක්ඛණො, පරෙසං උපකාරකරණරසා, අවිකම්පනරසා වා, හිතෙසිතාපච්චුපට්ඨානා, බුද්ධත්තපච්චුපට්ඨානා වා, මහාකරුණාපදට්ඨානා, කරුණූපායකොසල්ලපදට්ඨානා වා.

විසෙසෙන පන යස්මා කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා අත්තුපකරණපරිච්චාගචෙතනා දානපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං කායවච්චුචරිතං අත්ථතො අකත්තබ්බවිරති, කත්තබ්බකරණචෙතනාදයො ච සීලපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ආදීනවදස්සනපුබ්බභිගමො කාමභවෙහි නික්ඛමනචිත්තුප්පාදො තෙක්ඛම්මපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ධම්මානං සාමඤ්ඤවිසෙසලක්ඛණාවබ්බොධො පඤ්ඤාපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො කායචිත්තෙහි පරහිතාරම්භො වීරියපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං සත්තසඤ්ඤාපරාධසහනං අදොසප්පධානො තදාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො ඛන්තිපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං චිරතිචෙතනාදිහෙදං අවිසංවාදනං සච්චපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතං අවලසමාදානාධිට්ඨානං තදාකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො අධිට්ඨානපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතො ලොකස්ස හිතුපසංභාරො අත්ථතො අබ්‍යාපාදො මෙත්තාපාරමිතා. කරුණූපායකොසල්ලපරිග්ගහිතා අනුන්‍යපටිසවිද්ධංසිති ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සත්තසඤ්ඤාපරෙසු සමප්පවත්ති උපෙක්ඛාපාරමිතා.

තස්මා පරිච්චාගලක්ඛණං දානං, දෙය්‍යධම්මෙ ලොභවිද්ධංසනරසං, අනාසත්තිපච්චුපට්ඨානං, භවච්චසම්පත්තිපච්චුපට්ඨානං වා, පරිච්චජිතබ්බවත්ථුපදට්ඨානං. සීලනලක්ඛණං සීලං, සමාධානලක්ඛණං, පතිට්ඨානලක්ඛණඤ්ඤාති චුත්තං භොති. දුස්සීල්‍යවිද්ධංසනරසං, අනවජ්ජරසං වා, සොචෙය්‍යපච්චුපට්ඨානං, හිරොත්තප්පපදට්ඨානං. කාමතො භවතො ච නික්ඛමනලක්ඛණං තෙක්ඛම්මං, තදාදීනවච්චාවනරසං, තතො එව විමුඛභාවපච්චුපට්ඨානං, සංචෙගපදට්ඨානං. යථාසභාවපටිච්චෙධලක්ඛණො පඤ්ඤා,

අක්ඛලිතපටිවෙධලක්ඛණා වා කුසලිස්සාසබ්බිත්තඋසුපටිවෙධො විය,
 විසයොභාසනරසා පදීපො විය, අසම්මොහපච්චුපට්ඨානා අරඤ්ඤගතසුදෙසකො
 විය, සමාධිපදට්ඨානා, චතුසච්චපදට්ඨානා වා. උස්සාහලක්ඛණං වීරියං,
 උපත්ථම්භනරසං, අසංසිද්ධතපච්චුපට්ඨානං, වීරියාරම්භවත්ථු (අ. නි. 8.80)
 පදට්ඨානං, සංවෙගපදට්ඨානං වා. ඛමනලක්ඛණා ඛන්ති, ඉට්ඨානිට්ඨසහනරසා,
 අධිවාසනපච්චුපට්ඨානා, අවිරොධපච්චුපට්ඨානා වා, යථාභූතදස්සනපදට්ඨානා.
 අවිසංවාදනලක්ඛණං සච්චං, යාථාචචිභාවනරසං [යථාසභාවචිභාවනරසං (වරියා.
 අට්ඨ. පකිණ්ණකකථාය)], සාධුතාපච්චුපට්ඨානං, සොරච්චපදට්ඨානං.
 බොධිසම්භාරෙසු අධිට්ඨානලක්ඛණං අධිට්ඨානං, තෙසං පටිපක්ඛාහිභවනරසං,
 තත්ථ අවලතාපච්චුපට්ඨානං, බොධිසම්භාරපදට්ඨානං. හිතාකාරජ්ජවත්තිලක්ඛණා
 මෙත්තා, හිතූපසංභාරරසා, ආසාතචිතයනරසා වා, සොම්මභාවපච්චුපට්ඨානා,
 සත්තානං මනාපභාවදස්සනපදට්ඨානා. මජ්ඣන්තාකාරජ්ජවත්තිලක්ඛණා
 උපෙක්ඛා, සමභාවදස්සනරසා, පටිසානුනයචුපසමපච්චුපට්ඨානා,
 කම්මස්සකතාපච්චවෙක්ඛණපදට්ඨානා. එත්ථ ච කරුණුපායකොසල්ලපරිග්ගහිතතා
 දානාදීනං පරිච්චාගාදිලක්ඛණස්ස විසෙසනභාවෙන චත්තබ්බා, යතො තානි
 පාරමීසඬ්ඛං ලභන්තිති.

කො පච්චයොති අහිනීභාරො පච්චයො. යො හි අයං “මනුස්සත්තං
 ලිඬගසම්පත්ති” තිආදි (බු. වං. 2.59) අට්ඨධම්මසමොධානසම්පාදිතො “තිණ්ණො
 තාරෙය්‍යං, මුත්තො මොවෙය්‍යං, බුද්ධො බොධෙය්‍යං, සුද්ධො සොධෙය්‍යං, දන්තො
 දමෙය්‍යං, සන්තො සමෙය්‍යං, අස්සත්ථො අස්සාසෙය්‍යං, පරිනිබ්බුතො
 පරිනිබ්බාපෙය්‍ය” තිආදිනා (වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථාය) පවත්තො
 අහිනීභාරො, සො අවිසෙසෙන සබ්බපාරමීතං පච්චයො. තජ්ජවත්තියා හි උද්ධං
 පාරමීතං පච්චයුපට්ඨානසමාදානාධිට්ඨානනිජ්ජත්තියො මහාපුරිසානං සම්භවන්ති.

යථා ච අහිනීභාරො, එවං මහාකරුණා, උපායකොසල්ලඤ්ච. තත්ථ
 උපායකොසල්ලං නාම දානාදීනං බොධිසම්භාරභාවස්ස නිමිත්තභූතා පඤ්ඤා, යාහි
 කරුණුපායකොසල්ලතාහි මහාපුරිසානං අත්තසුඛනිරපෙක්ඛතා, නිරන්තරං
 පරහිතකරණපසුතතා, සුදුක්කරෙහිපි මහාබොධිසත්තවර්තෙහි විසාදාභාවො,
 පසාදසම්බුද්ධිදස්සනසවනානුස්සරණාවත්ථාසුපි සත්තානං
 හිතසුඛපටිලාභහෙතුභාවො ච සම්පජ්ජති. තථා හි පඤ්ඤාය බුද්ධභාවසිද්ධි,
 කරුණාය බුද්ධකම්මසිද්ධි. පඤ්ඤාය සයං තරති, කරුණාය පරෙ තාරෙති. පඤ්ඤාය
 පරදුක්ඛං පරිජානාති, කරුණාය පරදුක්ඛපටිකාරං ආරහති. පඤ්ඤාය ච දුක්ඛෙ
 නිබ්බන්දති, කරුණාය දුක්ඛං සම්පටිච්ඡති. තථා පඤ්ඤාය පරිනිබ්බානාහිමුඛො
 භොති, කරුණාය තං න පාපුණාති. තථා කරුණාය සංසාරාහිමුඛො භොති, පඤ්ඤාය
 තත්ත්ව නාහිරමති. පඤ්ඤාය ච සබ්බත්ථ විරජ්ජති, කරුණානුගතත්තා න ච න
 සබ්බෙසං අනුග්ගහාය පවත්තො, කරුණාය සබ්බෙපි අනුකම්පති,
 පඤ්ඤානුගතත්තා න ච න සබ්බත්ථ විරත්තවිත්තො. පඤ්ඤාය ච
 අභංකාරමමංකාරාභාවො, කරුණාය ආලසියදීනතාභාවො. තථා පඤ්ඤාකරුණාහි
 යථාක්කමං අත්තපරනාථතා, ධීරවීරභාවො, අනත්තන්තපපරන්තපතා,

අත්තනිතපරනිතනිප්පත්ති, නිබ්භයාහිංසනකභාවො, ධම්මාධිපතිලොකාධිපතිතා,
කතඤ්ඤපුබ්බකාරිභාවො, මොහතණ්භාවිගමො, විජ්ජාවරණසිද්ධි,
බලවෙසාරජ්ජනිප්පත්තීති සබ්බස්සාපි පාරමිතාඵලස්ස විසෙසෙන උපායභාවතො
පඤ්ඤාකරුණා පාරමිතං පච්චයො. ඉදඤ්ච ද්වයං පාරමිතං විය පණ්ඩානස්සාපි
පච්චයො.

තථා උස්සාහඋම්මඤ්ඤවත්ථානනිතවරියා ව පාරමිතං පච්චයොති වෙදිතබ්බා,
යා බුද්ධභාවස්ස උප්පත්තිට්ඨානතාය “බුද්ධභූමියො”ති පවුච්චන්ති. යථාහ –

“කති පන හන්තෙ බුද්ධභූමියො? චතස්සො බො සාරිපුත්ත බුද්ධභූමියො.
කතමා චතස්සො? උස්සාහො ච හොති වීරියං, උමඬිගො ච හොති
පඤ්ඤාභාවතා, අවත්ථානඤ්ච හොති අධිට්ඨානං, මෙත්තාභාවතා ච හොති
නිතවරියා. ඉමා බො සාරිපුත්ත චතස්සො බුද්ධභූමියො”ති (සු. නි. අට්ඨ.
1.බග්ගවිසාණසුත්තවණ්ණනායමිති).

තථා නෙක්ඛම්මපච්චෙකඅලොභාදොසාමොහනිස්සරණප්පහෙදා ඡ අජ්ඣාසයා.
චුත්තඤ්ඤෙනං –

“නෙක්ඛම්මජ්ඣාසයා ච බොධිසත්තා කාමෙ දොසදස්සාවිනො,
පච්චෙක...පෙ.... සඬිගණිකාය, අලොභ...පෙ.... ලොභ, අදොස...පෙ....
දොසෙ, අමොහ...පෙ.... මොහෙ, නිස්සරණජ්ඣාසයා ච බොධිසත්තා
සබ්බභවෙසු දොසදස්සාවිනො”ති (විසුද්ධි. අට්ඨ. 1.49 වාක්‍යබන්ධෙපි).

තස්මා එතෙ බොධිසත්තානං ඡ අජ්ඣාසයා දානාදීනං පච්චයාති වෙදිතබ්බා. න
හි ලොභාදීසු ආදීනවදස්සනෙන, අලොභාදිඅධිකභාවෙන ච විනා දානාදිපාරමියො
සම්භවන්ති. අලොභාදීනඤ්ච අධිකභාවෙන පරිච්චාගාදිනින්තවිත්තතා
අලොභජ්ඣාසයාදිතාති. යථා වෙනෙ, එවං දානජ්ඣාසයතාදයොපි. යථාහ –

“කති පන හන්තෙ බොධාය චරන්තානං බොධිසත්තානං අජ්ඣාසයා? දස
බො සාරිපුත්ත බොධාය චරන්තානං බොධිසත්තානං අජ්ඣාසයා. කතමෙ
දස? දානජ්ඣාසයා සාරිපුත්ත බොධිසත්තා මච්ඡෙරෙ දොසදස්සාවිනො,
සීල...පෙ.... උපෙක්ඛජ්ඣාසයා සාරිපුත්ත බොධිසත්තා සුබද්ධක්ඛෙසු
දොසදස්සාවිනො”ති.

එතෙසු හි

මච්ඡෙරඅසංවරකාමචිචිකිච්ඡාකොසජ්ජඅක්ඛන්තිවිසංවාදඅනධිට්ඨානඛ්‍යාපාද-
සුබද්ධක්ඛසඬ්ඛාතෙසු ආදීනවදස්සනපුබ්බඬිගමා දානාදිනින්තවිත්තතාසඬ්ඛාතා
දානජ්ඣාසයතාදයො දානාදිපාරමීනං නිබ්බන්ති යා කාරණන්ති. තථා
අපරිච්චාගපරිච්චාගාදීසු යථාක්කමං ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණා දානාදිපාරමීනං
පච්චයො.

තත්ථායං පච්චවෙක්ඛණංවිධි -

බ්බත්තවත්ථුභිරඤ්ඤසුචණ්ණගොමහිංසදාසිදාසපුත්තදාරාදිපරිග්ගහඛ්‍යාසත්තචිත්තානං සත්තානං බ්බත්තාදීනං වත්ථුකාමභාවෙන ඛුප්පත්ථනීයභාවතො, රාජවොරාදිසාධාරණභාවතො, විවාදාධිට්ඨානතො, සපත්තකරණතො, නිස්සාරතො, පටිලාභපරිපාලනෙසු පරවිහේයනහේතුතො, විනාසනිමිත්තඤ්ච සොකාදිඅනෙකවිහිතඛ්‍යාසනාවහතො, තදාසත්තිනිදානඤ්ච මච්ඡෙරමලපරියුට්ඨිතචිත්තානං අපායුපපත්තිසම්භවතොති එවං විවිධවිපුලානත්ථාවහා එතෙ අත්ථා නාම, තෙසං පරිච්චාගොයෙවෙකො සොත්ථිභාවොති පරිච්චාගෙ අප්පමාදො කරණීයො.

අපිච “යාවකො යාවමානො අත්තනො ගුරුහස්ස ආචික්ඛනතො මය්හං විස්සාසිකො”ති ච “පභාය ගමනීයං අත්තනො සත්තකං ගහෙත්වා පරලොකං යාහිති මය්හං උපදෙසකො”ති ච “ආදිත්තෙ විය අගාරෙ මරණගිහිනා ආදිත්තෙ ලොකෙ තතො මය්හං සත්තකස්ස අපවාහකසභායො”ති ච “අපවාහිතස්ස චස්ස නිජ්ඣායනික්ඛෙපට්ඨානභූතො”ති ච “දානසංඛ්ඛාතෙ කල්‍යාණකම්මස්මිං සභායභාවතො, සබ්බසම්පත්තීනං අග්ගභූතාය පරමදුල්ලභාය බුද්ධභූමියා සම්පත්තිහේතුභාවතො ච පරමො කල්‍යාණමිත්තො”ති ච පච්චවෙක්ඛිතබ්බං.

තථා “උළාරෙ කම්මනි අනෙනාහං සම්භාවිතො, තස්මා සා සම්භාවනා අචිතථා කාතබ්බා”ති ච “එකත්තහේදිතාය ජීවිතස්ස අයාවිතෙනපි මයා දාතබ්බං, පගෙව යාවිතෙනා”ති ච “උළාරජ්ඣාසයෙහි ගවෙසිත්වාපි දාතබ්බො, සයමෙවාගතො මම පුඤ්ඤො”ති ච “යාවකස්ස දානාපදෙසෙන මය්හමෙවායමනුග්ගහො”ති ච “අහං විය අයං සබ්බොපි ලොකො මයා අනුග්ගහෙතබ්බො”ති ච “අසති යාවකෙ කථං මය්හං දානපාරමී පුරෙය්‍යා”ති ච “යාවකානමෙවත්ථාය මයා සබ්බො පරිග්ගහෙතබ්බො”ති ච “අයාවිත්වා මම සත්තකං යාවකා සයමෙව කදා ගණ්හෙය්‍යු”න්ති ච “කථමහං යාවකානං පියො චස්සං මනාපො”ති ච “කථං වා තෙ මය්හං පියා චස්සු මනාපා”ති ච “කථං වාහං දදමානො, දත්වාපි ච අත්තමනො අස්සං පමුදිතො පිතිසොමනස්සජාතො”ති ච “කථං වා මෙ යාවකා භවෙය්‍යුං, උළාරො ච දානජ්ඣාසයො”ති ච “කථං වාහමයාවිතොයෙව යාවකානං හදයමඤ්ඤාය දදෙය්‍ය”න්ති ච “සති ධනෙ යාවකෙ ච අපරිච්චාගො මහතී මය්හං චඤ්චනා”ති ච “කථං වාහං අත්තනො අභිගානි ජීවිතං වාපි යාවකානං පරිච්චජෙය්‍ය”න්ති ච පච්චවෙක්ඛිතබ්බං.

අපිච “අත්ථො නාමායං නිරපෙක්ඛං දායකං අනුගච්ඡති යථා තං නිරපෙක්ඛං බ්බෙපකං කිට්ඨකො”ති අත්ථො නිරපෙක්ඛතාය චිත්තං උප්පාදෙතබ්බං. යාවමානො පන යදි පියපුග්ගලො හොති, “පියො මං යාවතී”ති සොමනස්සං උප්පාදෙතබ්බං. අථ උදාසීනපුග්ගලො හොති, “අයං මං යාවමානො අද්ධා ඉමිනා පරිච්චාගෙන මිත්තො හොතී”ති සොමනස්සං උප්පාදෙතබ්බං. දදන්තොපි හි යාවකානං පියො හොතීති. අථ පන වෙරිපුග්ගලො යාවති, “පච්චත්ථිකො මං යාවති, අයං මං යාවමානො අද්ධා ඉමිනා පරිච්චාගෙන වෙරිපි පියො මිත්තො හොතී”ති විසෙසතො

සොමනස්සං උප්පාදෙනබ්බං. එවං පියපුග්ගලෙ විය මජ්ඣිමනිකායෙවර්ජුග්ගලෙසුපි මෙත්තාපුබ්බධිගමං කරුණං උපට්ඨපෙත්වාච දාතබ්බං.

සචෙ පනස්ස චිරකාලපරිභාවිතත්තා ලොහස්ස දෙය්‍යධම්මවිසයා ලොහධම්මා උප්පජ්ජෙය්‍යාං, තෙන බොධිසත්තපටිඤ්ඤෙන ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං. “නනු තයා සප්පුරිස සම්බොධාය අභිනිහාරං කරොන්තෙන සබ්බසත්තානං උපකාරත්ථාය අයං කායො නිස්සට්ඨො, තප්පරිච්චාගමයඤ්ච පුඤ්ඤං, තත්ථ නාම තෙ බාහිරෙපි චන්ද්‍රස්මිං අතිසඬ්ඨගජ්ජවත්ති හත්ථිසිනානසදිසි හොති, තස්මා තයා න කත්ථවි සඬ්ඨගො උප්පාදෙනබ්බො. සෙය්‍යථාපි නාම මහතො භෙසජ්ජරුක්ඛස්ස තිට්ඨතො මූලං මූලත්ථිකා හරන්ති, පපටිකං, තචං, ඛන්ධං, චිට්ඨං, සාරං, සාඛං, පලාසං, පුප්ඵං, එලං එලත්ථිකා හරන්ති, න තස්ස රුක්ඛස්ස ‘මය්හං සන්තකං එතෙ හරන්ති’ ති විතක්කසමුදාචාරො හොති, එවමෙව සබ්බලොකහිතාය උස්සුක්කමාපජ්ජන්තෙන මයා මහාදුක්ඛෙ අකතඤ්ඤාකෙ නිච්චාසුචිමිහි කායෙ පරෙසං උපකාරාය විනිශ්චජ්ජමානෙ අණුමත්තොපි මිච්ඡාවිතක්කො න උප්පාදෙනබ්බො, කො චා එත්ථ විසෙසො අජ්ඣන්තිකබාහිරෙසු මහාභූතෙසු එකන්තභෙදනවිකිරණවිද්ධංසනධම්මෙසු, කෙවලං පන සම්මොහවිජම්භිතමෙතං, යදිදං ‘එතං මම, එසොහමස්මි, එසො මෙ අත්තා’ ති අභිනිවෙසො. තස්මා බාහිරෙසු විය අජ්ඣන්තිකෙසුපි කරවරණනයනාදිසු, මංසාදිසු ච අනපෙක්ඛෙන හුත්වා ‘තංතදත්ථිකා හරන්තු’ ති නිස්සට්ඨවිත්තෙන භවිතබ්බං’ ති. එවං පටිසඤ්චික්ඛිතො චස්ස බොධාය පහිතත්තස්ස කායජීවිතෙසු නිරපෙක්ඛස්ස අප්පකසිරෙනෙව කායචචිමනොකම්මානි සුචිසුද්ධානි හොන්ති. සො විසුද්ධකායචචිමනොකම්මන්තො විසුද්ධාජීවො ඤායපටිපත්තියං යිතො, ආයාපායුපායකොසල්ලසමන්තාගමෙන හියොයොසො මත්තාය දෙය්‍යධම්මපරිච්චාගෙන, අභයදානසද්ධම්මදානෙහි ච සබ්බසත්තෙ අනුග්ගණ්හිතුං සමත්ථො හොතීති. අයං තාච දානපාරමීයං පච්චවෙක්ඛණානායො.

සීලපාරමීයං පන එවං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං – ඉදඤ්ඤි සීලං නාම ගඬිගොදකාදිහි විසොධෙතුං අසක්කුණෙය්‍යස්ස දොසමලස්ස වික්ඛාලනජලං, හරිවන්දනාදිහි විනෙතුං අසක්කුණෙය්‍යරාගාදිපරිලාභවිනයනං, භාරමකුටකුණ්ඩලාදිහි පවුරජනාලඬිකාරෙහි අසාධාරණො සාධුතං අලඬිකාරවිසෙසො, සබ්බදිසාචායනතො අකිත්තිමො, සබ්බකාලානුරූපො ච සුරහිගන්ධො, ඛත්තියමහාසාලාදිහි දෙවතාහි ච වන්දනීයාදිභාවාචහනතො පරමො චසිකරණමන්තො, චාතුමහාරාජිකාදි දෙවලොකාරොහනසොපානපත්ති, කුමාරාහිඤ්ඤානං අධිගමුපායො, නිබ්බානමහානගරස්ස සම්පාපකමග්ගො, සාවකබොධිපච්චෙකබොධිසම්මාසම්බොධිතං පතිට්ඨානභූමි, යං යං චා පතිච්ඡිතං පත්ථිතං, තස්ස තස්ස සම්ප්ඤ්ඤාපායභාවතො චන්තාමණිකජ්ජරුක්ඛාදිකෙ ච අතිසෙති. චුත්තඤ්ඤෙනං හගචතා “ඉජ්ඣති හික්ඛෙවෙ සීලවතො වෙතොපණ්ඩි විසුද්ධත්තා” ති (අ. නි. 8.35). අපරමපි චුත්තං “ආකඬ්ඛෙය්‍ය වෙ හික්ඛෙවෙ හික්ඛු සබ්බමචාරීනං පියො ච අස්සං මනාපො ච ගරු ච භාවතීයො චාති, සීලෙස්වෙචස්ස පරිපූරකාරී” තිආදි (ම. නි. 1.61), තථා “අවිජ්ජපටිසාරත්ථානි බො ආනන්ද කුසලානි

සීලානී’’ති (අ. නි. 10.1; 11.1), ‘‘පඤ්චිමෙ ගහපතයො ආනිසංසා සීලවතො සීලසම්පදායා’’ති (දී. නි. 2.150; උදා. 76; මහාව. 185) සුත්තානඤ්ච වසෙන සීලස්ස ගුණා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා, තථා අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්තාදීනං (අ. නි. 7.72) වසෙන සීලචිරහෙ ආදීනවා.

පීතිසොමනස්සනිමිත්තතො, අත්තානුවාදපරානුවාදදණ්ඩදුග්ගතිහයාභාවතො, විඤ්ඤාහි පාසංසභාවතො, අවිජ්ජපටිසාරහෙතුතො, සොත්ථිට්ඨානතො, අභිජනසාපතෙය්‍යාධිපතෙය්‍යායුරුපට්ඨානඛන්ධුමිත්තසම්පත්තීනං අතිස්සයනතො ව සීලං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං. සීලවතො හි අත්තතො සීලසම්පදාහෙතු මහන්තං පීතිසොමනස්සං උජ්ජප්පති ‘‘කතං වත මයා කුසලං, කතං කල්‍යාණං, කතං භිරුත්තාණං’’න්ති. තථා සීලවතො අත්තා න උපවදති, න පරෙ විඤ්ඤා, දණ්ඩදුග්ගතිහයානං සම්භවොයෙව නත්ථි, ‘‘සීලවා පුරිසපුග්ගලො කල්‍යාණධම්මො’’ති විඤ්ඤානං පාසංසො හොති. තථා සීලවතො ය්වායං ‘‘කතං වත මයා පාපං, කතං ලුද්දං, කතං කිබ්බිස’’න්ති දුස්සීලස්ස විජ්ජපටිසාරො උජ්ජප්පති, සො න හොති. සීලඤ්ච නාමෙතං අජ්ජමාදාධිට්ඨානතො, හොගබ්‍යසනාදිපරිහාරමුඛෙන මහතො අත්ථස්ස සාධනතො, මඬිගලභාවතො ව පරමං සොත්ථිට්ඨානං, නිහිනජච්චොපි සීලවා ඛත්තියමභාසාලාදීනං පුජනීයො හොතීති කුලසම්පත්තිං අතිසෙති සීලසම්පදා, ‘‘තං කිං මඤ්ඤසි මහාරාජ, ඉධ තෙ අස්ස පුරිසො දාසො කම්මකරො’’තිආදි (දී. නි. 1.183) වචනඤ්චෙත්ථ සාධකං. චොරාදීහි අසාධාරණතො, පරලොකානුගමනතො, මහජ්ඣලභාවතො, සමථාදිගුණාධිට්ඨානතො ව බාහිරධනං අතිසෙති සීලං, පරමස්ස විත්තිස්සරියස්ස අධිට්ඨානභාවතො ඛත්තියාදීනං ඉස්සරියං අතිසෙති සීලං. සීලනිමිත්තඤ්චි තංතංසත්තනිකායෙසු සත්තානං ඉස්සරියං වස්සසතදීසජ්ජමාණතො ජීවිතතො එකාහම්පි සීලවතො ජීවිතස්ස විසිට්ඨතාවචනතො, සති ව ජීවිතෙ සික්ඛානික්ඛෙපස්ස මරණතාවචනතො සීලං ජීවිතතො විසිට්ඨතරං. චෙරීනම්පි මනුඤ්ඤභාවාවහනතො, ජරාරොගවිපත්තීහි අනභිභවනීයතො ව රුපසම්පත්තිං අතිසෙති සීලං. පාසාදහම්මියාදිට්ඨානවිසෙසෙ, රාජයුවරාජසෙනාපතිආදිට්ඨානවිසෙසෙ ව අතිසෙති සීලං සුඛවිසෙසාධිට්ඨානභාවතො. සභාවසිනිද්ධෙ සන්තිකාවචරෙපි ඛන්ධුජනෙ මිත්තජනෙ ව අතිසෙති එකන්තහිතසම්පාදනතො, පරලොකානුගමනතො ව. ‘‘න තං මාතා පිතා කයිරා’’තිආදි (ධ. ප. 43) වචනඤ්චෙත්ථ සාධකං. තථා හත්ථිඅස්සරථාදිහෙදෙහි, මන්තාගදසොත්ථානජ්ජයොගෙහි ව දුරාරක්ඛං අත්තානං ආරක්ඛභාවෙන සීලමෙව විසිට්ඨතරං අත්තාධීනතො, අපරාධීනතො, මහාවිසයතො ව. තෙනෙවාහ ‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මොරි’’න්තිආදි (ජා. 1.9.102). එවමනෙකගුණසමන්තාගතං සීලන්ති පච්චවෙක්ඛන්තස්ස අපරිපුණ්ණා චෙව සීලසම්පදා පාරිසුරිං ගච්ඡති අපරිසුද්ධා ව පාරිසුද්ධිං.

සචෙ පනස්ස දීඝරත්තං පරිවයෙන සීලපටිපක්ඛා ධම්මා දොසාදයො අන්තරන්තරා උජ්ජප්පේය්‍යං, තෙන බොධිසත්තපටිඤ්ඤෙන එවං පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං ‘‘නනු තයා සම්බොධාය පණ්ඩානං කතං, සීලවිකලෙන ව න

සක්කා ලොකියාපි සම්පත්තියො පාපුණිතුං, පගෙව ලොකුත්තරා, සබ්බසම්පත්තීනං පන අග්ගභූතාය සම්මාසම්බොධියා අධිට්ඨානභූතෙන සීලෙන පරමුක්කංසගතෙන භවිතබ්බං. තස්මා ‘කිකිච අණ්ඩ’න්තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.19; දී. නි. අට්ඨ. 1.7) චුත්තනයෙන සම්මා සීලං පරිරක්ඛන්තෙන සුට්ඨු තයා පෙසලෙන භවිතබ්බං. අපි ව තයා ධම්මදෙසනාය යානත්තයෙ සත්තානං අවතාරණපරිපාචනානි කාතබ්බානි, සීලවිකලස්ස ව වචනං න පච්චෙතබ්බං හොති අසප්පායාහාරවිචාරස්ස විය වෙජ්ජස්ස තිකිච්ඡනං, තස්මා කථාහං සද්ධෙය්‍යා හුත්වා සත්තානං අවතාරණපරිපාචනානි කරෙය්‍ය”න්ති සභාවපරිසුද්ධසීලෙන භවිතබ්බං. කිඤ්ච “ක්කානාදිගුණවිසෙසයොගෙන මෙ සත්තානං උපකාරකරණසමත්ථතා, පඤ්ඤාපාරමීආදිපරිපුරණඤ්ච, ක්කානාදයො ව ගුණා සීලපාරිසුද්ධිං විනා න සම්භවන්ති”ති සම්මදෙව සීලං පරිසොධෙතබ්බං.

තථා “සම්බාධො සරාචාසො රජොපථො”තිආදිනා (දී. නි. 1.191; ම. නි. 1.291; සං. නි. 2.154; ම. නි. 2.10) සරාචාසෙ “අට්ඨිකඬ්ඤපමා කාමා”තිආදිනා (ම. නි. 1.234; පාවි. 417; මහානි. 3, 6;), “මාතාපි පුත්තෙන විවදති”තිආදිනා (ම. නි. 1.168, 178) ව කාමෙසු “සෙය්‍යථාපි පුරිසො ඉණං ආදාය කම්මන්තෙ පයොජෙය්‍යා”තිආදිනා (දී. නි. 1.218) කාමච්ඡන්දාදීසු ආදීනවදස්සනපුබ්බධිගමා චුත්තවිපරියායෙන “අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා”තිආදිනා (දී. නි. 1.1.91; සං. නි. 1.154) පබ්බජ්ජාදීසු ආනිසංසපටිසඬ්ඛාවසෙන නෙක්ඛම්මපාරමීයං පච්චචෙක්ඛණා වෙදිතබ්බා. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො, විත්ථාරො පන දුක්ඛක්ඛන්ධ (ම. නි. 1.163) විමංසසුත්තාදි (ම. නි. 1.487) වසෙන දුක්ඛක්ඛන්ධආසිවිසොපමසුත්තාදිවසෙන (වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථායං) වෙදිතබ්බො.

තථා “පඤ්ඤාය විනා දානාදයො ධම්මා න විසුජ්ඣන්ති, යථාසකං ඛ්‍යාපාරසමත්ථා ව න හොන්ති”ති පඤ්ඤාගුණා මනසි කාතබ්බා. යථෙව හි ජීවිතෙන විනා සරීරයන්තං න සොහති, න ව අත්තනො කිරියාසු පටිපත්තිසමත්ථං හොති, යථා ව චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි විඤ්ඤාණෙන විනා යථාසකං විසයෙසු කිච්චං කාතුං නප්පහොන්ති, එවං සද්ධාදීනි ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤාය විනා සකිච්චපටිපත්තියං අසමත්ථානීති පරිච්චාගාදිපටිපත්තියං පඤ්ඤා පධානකාරණං. උම්මේලිතපඤ්ඤාවක්ඛුකා හි මහාසත්තා අත්තනො අඬ්ගපච්චධිගානිපි දත්වා අනත්තුක්කංසකා, අපරවම්භකා ව හොන්ති, භෙසජ්ජරුක්ඛා විය විකප්පරහිතා කාලත්තයෙපි සොමනස්සජාතා. පඤ්ඤාවසෙන උපායකොසල්ලයොගතො පරිච්චාගො පරහිතප්පවත්තියා දානපාරමිභාවං උපෙති. අත්තත්ථඤ්ඤි දානං වුඩ්ඪිසදිසං හොති.

තථා පඤ්ඤාය අභාවෙන තණ්හාදිසංකිලෙසාවියොගතො සීලස්ස විසුද්ධියෙව න සම්භවති, කුතො සබ්බඤ්ඤාගුණාධිට්ඨානභාවො. පඤ්ඤවා එව ව සරාචාසෙ කාමගුණෙසු සංසාරෙ ව ආදීනවං, පබ්බජ්ජාය ක්කානසමාපත්තියං නිබ්බානෙ ව ආනිසංසං සුට්ඨු සල්ලක්ඛෙත්තො පබ්බජිත්වා ක්කානසමාපත්තියො නිබ්බත්තෙත්වා නිබ්බානනින්තො, පරෙ ව තත්ථ පතිට්ඨපෙතීති.

වීරියඤ්ච පඤ්ඤාරහිතං යදිච්ඡිතමත්ථං න සාධෙති දුරාරම්භභාවතො. වරමෙව හි අනාරම්භො දුරාරම්භතො, පඤ්ඤාසහිතෙන පන වීරියෙන න කිඤ්චි දුරධිගමං උපායපටිපත්තිතො. තථා පඤ්ඤවා එව පරාපකාරාදිඅධිවාසකජාතියො හොති, න දුප්පඤ්ඤො. පඤ්ඤාවිරහිතස්ස ච පරෙහි උපනීතා අපකාරා ඛන්තියා පටිපක්ඛමෙව අනුබුභෙත්ති, පඤ්ඤවතො පන තෙ ඛන්තිසම්පත්තියා පරිබුභනවසෙන අස්සා ථීරභාවාය සංවත්තන්ති. පඤ්ඤවා එව තීණි සච්චානි තෙසං කාරණානි පටිපක්ඛෙ ච යථාභූතං ජානිත්වා පරෙසං අවිසංවාදකො හොති. තථා පඤ්ඤාබලෙන අත්තානං උපත්ථම්මහෙත්වා ධිතිසම්පදාය සබ්බපාරමීසු අවලසමාදානාධිට්ඨානො හොති, පඤ්ඤවා එව ච පියමජ්ඣක්තවෙරිච්ඡාගං අකත්වා සබ්බත්ථ හිතුපසංභාරකුසලො හොති. තථා පඤ්ඤාවසෙන ලාභාදිලොකධම්මසන්නිපාතෙ නිබ්බිකාරතාය මජ්ඣක්තො හොති. එවං සබ්බාසං පාරමීනං පඤ්ඤාව පාරිසුද්ධිභෙතුති පඤ්ඤාගුණා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

අපිච පඤ්ඤාය විතා න දස්සනසම්පත්ති, අත්තරෙන ච දිට්ඨිසම්පදං න සීලසම්පදා, සීලදිට්ඨිසම්පදාරහිතස්ස න සමාධිසම්පදා, අසමාහිතෙන ච න සක්කා අත්තහිතමත්තම්පි සාධෙතුං, පගෙව උක්කංසගතං පරහිතන්ති පරහිතාය පටිපන්නෙන ‘‘නනු තයා සක්කච්චං පඤ්ඤාපාරිසුද්ධියං ආයොගො කරණීයො’’ති බොධිසත්තෙන අත්තා ඔවදිතබ්බො. පඤ්ඤානුභාවෙන හි මහාසත්තො චතුරධිට්ඨානාධිට්ඨිතො චතුහි සඬගභවත්ථුහි (දී. නි. 3.210, 313; අ. නි. 10.32) ලොකං අනුග්ගණ්හන්තො සත්තෙ නියානිකමග්ගෙ අවතාරෙති, ඉන්ද්‍රියානි ච තෙසං පරිපාචෙති. තථා පඤ්ඤාබලෙන ඛන්ධායතනාදීසු පච්චියබ්භුලො පචත්තිනිවත්තියො යාථාවතො පරිජානන්තො දානාදයො ගුණ විසෙසනිබ්බෙධභාගියභාවං නයන්තො බොධිසත්තසික්ඛාය පරිපූරකාරී හොතිති එවමාදිනා අනෙකාකාරවොකාරෙ පඤ්ඤාගුණෙ චවත්ථපෙත්වා පඤ්ඤාපාරමී අනුබුභෙතබ්බා.

තථා දිස්සමානපාරානිපි ලොකියානි කම්මානි නිහිනවීරියෙන පාපුණිතුං අසක්කුණෙය්‍යානි, අගණිතබ්බෙදෙන පන ආරද්ධවීරියෙන දුරධිගමං නාම නත්ථී. නිහිනවීරියො හි ‘‘සංසාරමහොසතො සබ්බසත්තෙ සන්තාරෙස්සාමී’’ති ආරහිතුමෙව න සක්කුණොති. මජ්ඣිමො ආරහිත්වා අත්තරාවොසානමාපජ්ජති. උක්කට්ඨවීරියො පන අත්තසුඛනිරපෙක්ඛො ආරම්භපාරං අධිගච්ඡතිති වීරියසම්පත්ති පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. අපිච ‘‘යස්ස අත්තනොයෙව සංසාරපඬ්ඨකතො සමුද්ධරණත්ථමාරම්භො, තස්සාපි වීරියස්ස සිථිලභාවෙන මනොරථානං මත්ථකප්පත්ති න සක්කා සම්භාවෙතුං, පගෙව සදෙවකස්ස ලොකස්ස සමුද්ධරණත්ථං කතාහිනීභාරෙනා’’ති ච ‘‘රාගාදීනං දොසගණානං මත්තමභාගජානං විය දුන්නිවාරයභාවතො, තන්තිදානානඤ්ච කම්මසමාදානානං උක්ඛිත්තාසිකවධකසදිසභාවතො, තන්තිමිත්තානඤ්ච දුග්ගතීනං සබ්බදා විචට්ඨබ්බාවතො, තත්ථ නියොජකානඤ්ච පාපමිත්තානං සදා සන්නිහිතභාවතො, තදොවාදකාරිතාය ච බාලස්ස පුට්ඨජනභාවස්ස සති සම්භවෙ යුත්තං සයමෙව සංසාරදුක්ඛතො නිස්සරිතු’’න්ති ච ‘‘මිච්ඡාවිතක්කා වීරියානුභාවෙන දුරී භවන්ති’’ති

ව “යදි පන සම්බොධි අත්තාධීනෙන වීරියෙන සක්කා සමධිගන්තුං, කිමෙත්ථ දුක්කර” න්ති ව එවමාදිනා නයෙන වීරියස්ස ගුණාපච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා “ඛන්ති නාමායං නිරවසෙසගුණපටිපක්ඛස්ස කොධස්ස විධමනතො ගුණසම්පාදනෙ සාධුනමජ්ජට්ඨතමායුධං, පරාභිභවනෙ සමත්ථානං අලඬිකාරො, සමණවුහම්මණානං බලසම්පදා, කොධග්ගිවිනයනී උදකධාරා, කල්‍යාණස්ස කිත්තිසද්දස්ස සඤ්ජාතිදෙසො, පාපපුග්ගලානං වච්චිසවුපසමකරො මත්තාගදො, සංවරෙ ධීතානං පරමා ධීරපකති, ගම්භීරාසයතාය සාගරො, දොසමහාසාගරස්ස වෙලා, අපායද්වාරස්ස පිධානකවාටං, දෙවබ්‍රහ්මලොකානං ආරොහණසොපානං, සබ්බගුණානං අධිවාසනභූමි, උත්තමා කායවච්චිමනොවිසුද්ධි” ති මනසි කාතබ්බං. අපි ව “එතෙ සත්තා ඛන්තිසම්පත්තියා අභාවතො ඉධ වෙච තපන්ති, පරලොකෙ ච තපනීයධම්මානුයොගතො” ති ව “යදිපි පරාපකාරනිමිත්තං දුක්ඛං උජ්ජජ්ජති, තස්ස පන දුක්ඛස්ස ඛෙන්තභූතො අත්තභාවො, ඛිජ්ඣුතඤ්ච කම්මං මයාච අභිසංඛිත” න්ති ව “තස්ස දුක්ඛස්ස ආණණාකාරණමෙත්ත” න්ති ව “අපකාරකෙ අසති කථං මය්හං ඛන්තිසම්පදා සම්භවතී” ති ව “යදිපායං එතරහි අපකාරකො, අයං නාම පුබ්බෙ අනෙත මය්හං උපකාරො කතො” ති ව “අපකාරො එව වා ඛන්තිනිමිත්තතාය උපකාරො” ති ව “සබ්බෙපිමෙ සත්තා මය්හං පුත්තසදිසා, පුත්තකතාපරාධෙසු ච කො කුජ්ඣස්සති” ති ව “යෙන කොධභූතාවෙසෙන අයං මය්හං අපරජ්ඣති, සො කොධභූතාවෙසො මයා විනෙතබ්බො” ති ව “යෙන අපකාරෙන ඉදං මය්හං දුක්ඛං උජ්ජන්තං, තස්ස අහම්පි නිමිත්ත” න්ති ව “යෙහි ධම්මෙහි අපරාධො කතො, යත්ථ ච කතො, සබ්බෙපි තෙ තස්මිංයෙව බණ්ණ නිරුද්ධා, කස්සිදානි කෙන කොධො කාතබ්බො” ති ව “අනත්තතාය සබ්බධම්මානං කො කස්ස අපරජ්ඣති” ති ව පච්චවෙක්ඛන්තෙන ඛන්තිසම්පදා බුහෙතබ්බා.

යදි පනස්ස දීසරත්තං පරිවයෙන පරාපකාරනිමිත්තකො කොධො විත්තං පරියාදාය තිට්ඨෙය්‍ය, ඉති පටිසඤ්චික්ඛිතබ්බං “ඛන්ති නාමෙසා පරාපකාරස්ස පටිපක්ඛපටිපත්තීනං පච්චුපකාරකාරණ” න්ති ව “අපකාරො ච මය්හං දුක්ඛුජ්ජාදනෙන දුක්ඛුපනිසාය සද්ධාය, සබ්බලොකෙ අනභිරතිසඤ්ඤාය ච පච්චෙයො” ති ව “ඉන්ද්‍රියපකතිරෙසා, යදිදං ඉට්ඨානිට්ඨවිසයසමායොගො, තත්ථ අනිට්ඨවිසයසමායොගො මය්හං න සියාති තං කුතෙත්ථ ලබ්භා” ති ව “කොධවසිකො සත්තො කොධෙන උම්මත්තො වික්ඛිත්තවිත්තො, තත්ථ කිං පච්චපකාරෙනා” ති ව “සබ්බෙ පිමෙ සත්තා සම්මාසම්බුද්ධෙන ඔරසපුත්තා විය පරිපාලිතා, තස්මා න තත්ථ මයා විත්තකොපොපි කාතබ්බො” ති ව “අපරාධකෙ ච සති ගුණෙ ගුණවති මයා න කොපො කාතබ්බො” ති ව “අසති ගුණෙ විසෙසෙන කරුණායිතබ්බො” ති ව “කොපෙන ච මය්හං ගුණයසා නිභීයන්තී” ති ව “කුජ්ඣනෙන මය්හං දුබ්බණ්ණදුක්ඛසෙය්‍යාදයො සපත්තකන්තා ආගච්ඡන්තී” ති ව “කොධො ච නාමායං සබ්බාහිතකාරකො සබ්බහිතවිනාසකො බලවා පච්චත්ථිකො” ති ව “සති ච ඛන්තියා න කොචි පච්චත්ථිකො” ති ව “අපරාධකෙන අපරාධනිමිත්තං යං ආයතිං ලද්ධබ්බං දුක්ඛං, සති ච ඛන්තියා මය්හං තදභාවො” ති ව

“වින්තනෙන කුජ්ඣන්තෙන ව මයා පච්චත්ථිකොයෙව අනුවත්තිනො හොති” ති ව “කොධෙ ව මයා ඛන්තියා අභිභූතෙ තස්ස දාසභූතො පච්චත්ථිකො සම්මදෙව අභිභූතො හොති” ති ව “කොධනිමිත්තං ඛන්තිගුණපරිව්වාගො මය්හං න යුත්තො” ති ව “සති ව කොධෙ ගුණවිරොධිති (ගුණවිරොධපච්චනීධම්මෙ වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථායං) කිං මෙ සීලාදිධම්මා පාරිසුරිං ගච්ඡෙය්සුං, අසති ව තෙසු කථාහං සත්තානං උපකාරබහුලො පටිඤ්ඤානුරූපං උත්තමං සම්පත්තිං පාපුණ්ණස්සාමි” ති ව “ඛන්තියා ව සති ඛනිද්ධා වික්ඛෙපාභාවතො සමාහිතස්ස සබ්බෙ සඬබ්බාරා අනිච්චතො දුක්ඛතො සබ්බෙ ධම්මා අනත්තතො නිබ්බානඤ්ච අසඬබ්බාමතසත්තපණ්ණාදිභාවතො නිජ්ඣානං බමන්ති ‘බුද්ධධම්මා ව අවින්තෙය්සාපරිමෙය්සපභාවා’ ති”, තතො ව “අනුලොමියං ඛන්තියං යීතො ‘කෙවලා ඉමෙ ව අත්තත්තනියභාවරහිතා ධම්මමත්තා යථාසකං පච්චයෙහි උප්පජ්ජන්ති වයන්ති, න කුතොච් ආගච්ඡන්ති, න කුහිඤ්චි ගච්ඡන්ති, න ව කත්ථවි පතිට්ඨිතා, න චෙත්ථ කොච් කස්සචි බ්‍යාපාරො’ ති අහංකාරමමංකාරානධිට්ඨානතා නිජ්ඣානං බමති, යෙන බොධිසත්තො බොධියා නියතො අනාවත්තිධම්මො හොති” ති එවමාදිනා ඛන්තිපාරමියං පච්චවෙක්ඛණා වෙදිතබ්බා.

තථා “සච්චෙන විනා සීලාදීනං අසම්භවතො, පටිඤ්ඤානුරූපං පටිපත්තියා අභාවතො ව සච්චධම්මාතික්කමෙ ව සබ්බපාපධම්මානං සමොසරණතො, අසච්චසන්ධස්ස අප්පච්චයිකභාවතො, ආයතිඤ්ච අනාදෙය්සවචනතාවහනතො, සම්පන්නසච්චස්ස ව සබ්බගුණාධිට්ඨානභාවතො, සච්චාධිට්ඨානෙන සබ්බබොධිසම්භාරානං පාරිසුද්ධිපාරිසුරිසමන්වායතො, සභාවධම්මාවිසංවාදනෙන සබ්බබොධිසම්භාරකිච්චකරණතො, බොධිසත්තපටිපත්තියා ව පරිනිජ්ජන්තිනො” තිආදිනා සච්චපාරමියා සම්පත්තියො පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා “දානාදීසු දළ්භසමාදානං, තම්පටිපක්ඛසන්තිපාතෙ ව නෙසං අවලාවත්ථානං, තත්ථ ව ථීරභාවං විනා න දානාදිසම්භාරා සම්බොධිනිමිත්තා සම්භවන්ති” තිආදිනා අධිට්ඨානෙ ගුණා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා “අත්තහිතමත්තෙ අවතිට්ඨන්තෙනාපි සත්තෙසු හිතචිත්තතං විනා න සක්කා ඉධලොකපරලොකසම්පත්තියො පාපුණ්ණිකං, පගෙව සබ්බසත්තෙ නිබ්බානසම්පත්තියං පතිට්ඨාපෙතුකාමෙනා” ති ව “පච්ඡා සබ්බසත්තානං ලොකුත්තරසම්පත්තිං ආකඬ්ඛන්තෙන ඉදානි ලොකියසම්පත්තිං ආකඬ්ඛා යුත්තරූපා” ති ව “ඉදානි ආසයමත්තෙන පරෙසං හිතසුබ්බපසංභාරං කාතුං අසක්කොන්තො කදා පයොගෙන තං සාධෙස්සාමි” ති ව “ඉදානි මයා හිතසුබ්බපසංභාරෙන සංවද්ධිතා පච්ඡා ධම්මසංවිභාගසභායා මය්හං භවිස්සන්ති” ති ව “එතෙහි විනා න මය්හං බොධිසම්භාරා සම්භවන්ති, තස්මා සබ්බබුද්ධගුණවිභූතිනිජ්ජන්තිකාරණත්තා මය්හං එතෙ පරමං පුඤ්ඤක්ඛෙන්තං අනුත්තරං කුසලායතනං උත්තමං ගාරවට්ඨාන” ති ව “සච්ඡෙසසං සත්තෙසු සබ්බෙසු හිතජ්ඣාසයතා පච්චුපට්ඨපෙතබ්බා, කිඤ්ච කරුණාධිට්ඨානතොපි සබ්බසත්තෙසු මෙත්තා අනුබ්බහෙතබ්බා. විමරියාදීකතෙන හි චෙතසා සත්තෙසු

හිතසුබුපසංභාරනිරතස්ස තෙසං අහිතදුක්ඛාපනයනකාමතා බලවතී උප්පජ්ජති දළ්භමුලා, කරුණා ව සබ්බෙසං බුද්ධකාරකධම්මානමාදි වරණං පතිට්ඨා මූලං මුඛං පමුඛං”න්ති එවමාදිනා මෙක්ඛාය ගුණා පච්චවෙක්ඛිතබ්බා.

තථා “උපෙක්ඛාය අභාවෙ සත්තෙහි කතා විජ්ජකාරා විත්තස්ස විකාරං උප්පාදෙය්‍යං, සති ව විත්තවිකාරෙ දානාදිසම්භාරානං සම්භවොයෙව නත්ථී”ති ව “මෙක්ඛාසිනෙහෙන සිනෙහිතෙ විත්තෙ උපෙක්ඛාය විනා සම්භාරානං පාරිසුද්ධි න හොති”ති ව “අනුපෙක්ඛකො සම්භාරෙසු පුඤ්ඤසම්භාරං තබ්බිපාකඤ්ච සත්තහිතත්ථං පරිණාමෙතුං න සක්කොති”ති ව “උපෙක්ඛාය අභාවෙ දෙය්‍යපටිග්ගාහකෙසු විභාගං අකත්වා පරිච්චජිතුං න සක්කොති”ති ව “උපෙක්ඛාරහිතෙන ජීවිතපරික්ඛාරානං ජීවිතස්ස ව අන්තරායං අමනසිකරිත්වා සංවරවිසොධනං කාතුං න සක්කා”ති ව “උපෙක්ඛාවසෙන අරතිරතිසහස්සෙව නෙක්ඛම්මබලසිද්ධිනො, උපපත්තිනො ඉක්ඛනාවසෙනෙව සබ්බසම්භාරකිච්චනිජ්ජත්තිනො, අව්චාරද්ධස්ස වීරියස්ස අනුපෙක්ඛනෙ පධානකිච්චාකරණනො, උපෙක්ඛනොයෙව තිතික්ඛානිජ්ඣානසම්භවනො, උපෙක්ඛාවසෙන සත්තසඬ්ඛාරානං අවිසංවාදනනො, ලොකධම්මානං අජිඤ්ඤාපෙක්ඛනෙන සමාදින්නධම්මෙසු අවලාධිට්ඨානසිද්ධිනො, පරාපකාරාදීසු අනාභොගවසෙනෙව මෙක්ඛාවිහාරනිජ්ජත්තිනොති සබ්බබොධිසම්භාරානං සමාදානාධිට්ඨානපාරිසුරිනිජ්ජත්තියො උපෙක්ඛානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති”ති එවං ආදිනා නයෙන උපෙක්ඛාපාරම් පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. එවං අපරිච්චාගපරිච්චාගාදීසු යථාක්කමං ආදීනවානිසංසපච්චවෙක්ඛණා දානාදිපාරමීනං පච්චයොති වෙදිතබ්බා.

තථා සපරික්ඛාරා පඤ්චදස වරණධම්මා පඤ්ච ව අභිඤ්ඤායො. තත්ථ වරණධම්මා නාම සීලසංවරො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, භොජනෙ මත්තඤ්ඤතා, ඡාගරියානුයොගො, සත්ත සද්ධම්මා, චත්තාරි ඤානානි ව. තෙසු සීලාදීනං චතුත්තං තෙරසපි ධුතධම්මා, අප්පිච්ඡතාදයො ව පරික්ඛාරො. සද්ධම්මෙසු සද්ධාය බුද්ධධම්මසඬ්ඛිසසීලවාගදෙවතුපසමානුස්සති-
ලුඛපුග්ගලපරිච්ඡින්නසිනිද්ධපුග්ගලසෙවනපසාදනිය-
ධම්මපච්චවෙක්ඛණතද්ධිමුත්තතා පරික්ඛාරො, හිරොත්තජ්ජානං
අකුසලාදීනවපච්චවෙක්ඛණඅපායාදීනවපච්චවෙක්ඛණකුසලධම්මුපත්ථම්භන-
භාවපච්චවෙක්ඛණහිරොත්තජ්ජ
රහිතපුග්ගලපරිච්ඡින්නරොත්තජ්ජසම්පන්නපුග්ගලසෙවනතද්ධිමුත්තතා,
බාහුසච්චස්ස පුබ්බයොගපරිපුච්ඡකභාවසද්ධම්මාහියොගඅනවජ්ජිජාට්ඨානාදි-
පරිවයපරිපක්කින්නද්විතාකිලෙසදුර්භාවඅප්පස්සුතපරිච්ඡින්නබ්බස්සුතසෙවනතද්ධිමුත්තතා, වීරියස්ස
අපායභයපච්චවෙක්ඛණගමනවීජිපච්චවෙක්ඛණධම්මමහත්තපච්චවෙක්ඛණ-
ථිනමිද්ධිවිනොදනකුසිතපුග්ගලපරිච්ඡින්නආරද්ධවීරියපුග්ගල-
සෙවනසම්මජ්ජධානපච්චවෙක්ඛණතද්ධිමුත්තතා, සතියා
සතිසම්මපඤ්ඤමුට්ඨස්සතිපුග්ගලපරිච්ඡින්නඋපට්ඨිතස්සතිපුග්ගලසෙවනතද්ධිමුත්තතා, පඤ්ඤාය පරිපුච්ඡකභාවචත්ථුච්චසද්ධිකිරියාඉන්ද්‍රියසමත්තපටිපාදනදුප්පඤ්ඤ-

පුග්ගලපරිවර්ජනපඤ්ඤවන්තපුග්ගලසෙවනගම්භීරඤාණවරියපච්ච-
 චෙක්ඛණතද්ධිමුත්තතා, චතුත්තං ඤානානං සීලාදිචතුක්කං අට්ඨතිංසාය
 ආරම්මණෙසු පුබ්බභාගභාවනා, ආවජ්ජනාදිවසිභාවකරණඤ්ච පරික්ඛාරො. තත්ථ
 සීලාදීහි පයොගසුද්ධියා සත්තානං අභයදානෙ, ආසයසුද්ධියා ආමිසදානෙ,
 උභයසුද්ධියා ච ධම්මදානෙ සමත්ථො භොතීතිආදීනා වරණාදීනං දානාදිසම්භාරානං
 පච්චයභාවො යථාරහං නිද්ධාරෙතඛිබ්බො, අනිච්ඡාරහයෙන න නිද්ධාරයිමහ. එවං
 සම්පත්තිවක්කාදයොපි දානාදීනං පච්චයොති චෙදිතඛිබ්බො.

කො සංකිලෙසොති අවිසෙසෙන තණ්හාදීහි පරාමට්ඨභාවො පාරමීතං
 සංකිලෙසො, විසෙසෙන දෙයාපටිග්ගාහකචිකප්පා දානපාරමියා සංකිලෙසො,
 සත්තකාලචිකප්පා සීලපාරමියා, කාමභවතදුපපමෙසු අභිරතිඅනභිරතිචිකප්පා
 නෙක්ඛම්මපාරමියා, “අහං මමා”ති චිකප්පා පඤ්ඤාපාරමියා, ලීනුද්ධච්චචිකප්පා
 වීරියපාරමියා, අත්තපරචිකප්පා ඛන්තිපාරමියා, අදිට්ඨාදීසු දිට්ඨාදිචිකප්පා
 සච්චපාරමියා, බොධිසම්භාරතඛිබ්බසක්ඛෙසු දොසගුණචිකප්පා අධිට්ඨානපාරමියා,
 හිතාහිතචිකප්පා මෙත්තාපාරමියා, ඉට්ඨානිට්ඨචිකප්පා උපෙක්ඛාපාරමියා
 සංකිලෙසොති චෙදිතඛිබ්බො.

කිං වොදානන්ති තණ්හාදීහි අනුපසාතො, යථාචුත්තචිකප්පවිරහො ච එතාසං
 වොදානන්ති චෙදිතඛිබ්බං. අනුපහතා හි
 තණ්හාමානදිට්ඨිකොධුපනාහමක්ඛපලාසඉස්සාමච්ඡරියමායාසාධෙයාප්ථිහසාරම්භ
 - මදපමාදාදීහි කිලෙසෙහි දෙයාපටිග්ගාහකචිකප්පාදිරහිතා ච දානාදිපාරමියො
 පරිසුද්ධා පහස්සරා භවන්තීති.

කො පටිපක්ඛොති අවිසෙසෙන සබ්බෙපි කිලෙසා සබ්බෙපි අකුසලා ධම්මා
 එතාසං පටිපක්ඛො, විසෙසෙන පන පුබ්බෙ චුත්තා මච්ඡෙරාදයොති චෙදිතඛිබ්බො.
 අපිච්ච දෙයාපටිග්ගාහකදානඵලෙසු අලොභාදොසාමොහගුණයොගතො
 ලොභදොසමොහපටිපක්ඛං දානං, කායාදිදොසවඩ්ඛාපගමනතො ලොභාදිපටිපක්ඛං
 සීලං, කාමසුඛපරුපසාතඅත්තකිලමථපරිවර්ජනතො දොසත්තයපටිපක්ඛං
 නෙක්ඛම්මං, ලොභාදීනං අන්ධිකරණතො, ඤාණස්ස ච අනන්ධිකරණතො
 ලොභාදිපටිපක්ඛා පඤ්ඤා, අලීනානුද්ධතඤ්ඤායාරම්භවසෙන ලොභාදිපටිපක්ඛං
 වීරියං, ඉට්ඨානිට්ඨසුඤ්ඤතානං ඛමනතො ලොභාදිපටිපක්ඛා ඛන්ති, සතිපි පරෙසං
 උපකාරෙ අපකාරෙ ච යථාභූතප්පවත්තියා ලොභාදිපටිපක්ඛං සච්චං, ලොකධම්මෙ
 අභිභූයා යථාසමාදින්තෙසු සම්භාරෙසු අවලනතො ලොභාදිපටිපක්ඛං අධිට්ඨානං,
 නිවරණච්චෙකතො ලොභාදිපටිපක්ඛා මෙත්තා, ඉට්ඨානිට්ඨෙසු
 අනුනයපටිසවිද්ධංසනතො, සමප්පවත්තීතො ච ලොභාදිපටිපක්ඛා උපෙක්ඛාති
 දට්ඨඛිබ්බං.

කා පටිපත්තීති සුබුපකරණසරීරජීවිතපරිච්චාගෙන භයාපනුදනෙන
 ධම්මොපදෙසෙන ච බහුධා සත්තානං අනුග්ගහකරණං දානෙ පටිපත්ති. තත්ථායං
 විත්ථාරනයො – “ඉමිනාහං දානෙන සත්තානං

ආයුචණ්ණසුඛලපටිභානාදිසම්පත්තිං රමණීයං අග්ගඵලසම්පත්තිං
 නිජ්ඣාදෙය්‍යා'න්ති අන්තදානං දෙති, තථා සත්තානං කම්මකිලෙසපිපාසවූපසමාය
 පානං දෙති, තථා සුවණ්ණවණ්ණකාය, හිරොත්තජ්ජාලඬිකාරස්ස ච නිජ්ඣත්තියා
 චත්ථානි දෙති, තථා ඉද්ධිවිධස්ස වෙච නිබ්බානසුඛස්ස ච නිජ්ඣත්තියා යානං දෙති,
 තථා සීලගන්ධනිජ්ඣත්තියා ගන්ධං, බුද්ධගුණසොභානිජ්ඣත්තියා මාලාවිලෙපනං,
 බොධිමණ්ඩාසනනිජ්ඣත්තියා ආසනං, තථාගතසෙය්‍යානිජ්ඣත්තියා සෙය්‍යං,
 සරණභාවනිජ්ඣත්තියා ආවසථං, පඤ්චවක්ඛුපටිලාභාය පදීපෙය්‍යං දෙති.
 ඛ්‍යාමජ්ජභානිජ්ඣත්තියා රූපදානං, බ්‍රහ්මස්සරනිජ්ඣත්තියා සද්දදානං,
 සබ්බලොකස්ස පියභාවාය රසදානං, බුද්ධසුබ්‍රමාලභාවාය ථොට්ඨබ්බදානං,
 අජරාමරණභාවාය භෙසජ්ජදානං, කිලෙසදාසඛ්‍යවිමොචනත්ථං දාසානං
 භුජ්ස්සතාදානං, සද්ධම්මාභිරතියා අනවජ්ජබ්බිඬාරතිහෙතුදානං, සබ්බෙපි සත්තෙ
 අරියාය ජාතියා අත්තනො පුත්තභාවූපනයනාය පුත්තදානං, සකලස්ස ලොකස්ස
 පතිභාවූපගමනාය දාරදානං, සුභලක්ඛණසම්පත්තියා
 සුවණ්ණමණිමුත්තාපවාලාදිදානං, අනුඛ්‍යාඤ්ජනසම්පත්තියා නානාවිධවිභූසනදානං,
 සද්ධම්මකොසාධිගමාය චිත්තකොසදානං, ධම්මරාජභාවාය රජ්ජදානං,
 ඤානාදිසම්පත්තියා ආරාමියානාදිවනදානං, චක්කඩ්ඛිතෙහි පාදෙහි
 බොධිමණ්ඩුපසඬිකමනාය වරණදානං, චතුරොසනිත්ථරණාය සත්තානං
 සද්ධම්මහත්ථදානත්ථං හත්ථදානං, සද්ධිත්තිදියාදිපටිලාභාය කණ්ණනාසාදිදානං,
 සමන්තවක්ඛුපටිලාභාය චක්ඛුදානං, “දස්සනසවනානුස්සරණපාරිවරියාදීසු
 සබ්බකාලං සබ්බසත්තානං හිතසුඛාවහො, සබ්බලොකෙන ච උපජීවිතබ්බො මෙ
 කායො භවෙය්‍යා”න්ති මංසලොභිතාදිදානං, “සබ්බලොකුත්තමො භවෙය්‍යා”න්ති
 උත්තමඬිගදානං දෙති.

ඵචං දදන්තො ච න අනෙසනාය දෙති, න පරොපසාතෙන, න භයෙන, න
 ලජ්ජාය, න දක්ඛිණෙය්‍යාරොසතෙන, න පණිතෙ සති ලුඛං, න අත්තුක්කංසතෙන,
 න පරවම්භතෙන, න ඵලාහිකඬ්ඛාය, න යාවකජීගුවිජාය, න අවිත්තිකාරෙන දෙති,
 අථ බො සක්කච්චං දෙති, සහත්ථෙන දෙති, කාලෙන දෙති, විත්තිං කත්වා දෙති,
 අවිභාගෙන දෙති, තීසු කාලෙසු සොමනස්සිතො දෙති. තතොයෙව දත්වා න
 පච්ඡානුතාපී හොති, න පටිග්ගාහකවසෙන මානාවමානං කරොති, පටිග්ගාහකානං
 පියසමුදාවාරො හොති වදඤ්ඤා යාවයොගො සපරිවාරදායී. තඤ්ච දානසම්පත්තිං
 සකලලොකහිතසුඛාය පරිණාමෙති, අත්තනො ච අකුජ්ජාය විමුත්තියා,
 අපරික්ඛයස්ස ඡන්දස්ස, අපරික්ඛයස්ස වීරියස්ස, අපරික්ඛයස්ස සමාධානස්ස,
 අපරික්ඛයස්ස ඤාණස්ස, අපරික්ඛයාය සම්මාසම්බොධියා පරිණාමෙති. ඉමඤ්ච
 දානපාරම් පටිපජ්ජන්තෙන මහාසත්තෙන ජීවිතෙ, හොගෙසු ච අනිච්චසඤ්ඤා
 පච්චුපට්ඨපෙතබ්බො, සත්තෙසු ච මහාකරුණා. ඵචඤ්චි හොගෙ ගහෙතබ්බසාරං
 ගණ්හන්තො ආදිත්තස්මා විය අගාරස්මා සබ්බං සාපතෙය්‍යං, අත්තානඤ්ච බහි
 නීහරන්තො න කිඤ්චි සෙසෙති, නිරවසෙසතො නිස්සජ්ජතියෙව. අයං තාව
 දානපාරමියා පටිපත්තික්කමො.

පියදස්සනො හොති සත්තානං සම්භාවතීයො, පරහිතාහිනන්දිතාය ව සත්තෙ
 අප්පකසිරොතෙව පසාදෙති, අලුබසභාවො ව හොති මෙත්තාවිහාරී, මහෙසක්ඛො ව
 හොති මහානුභාවො. මිච්ඡාදස්සනාභාවෙන කල්‍යාණෙ සභායෙ පටිලහති,
 සීඝ්‍රප්පෙදමිපි පාපුණන්තො පාපකම්මං න කරොති, කම්මස්සකතාදස්සනතො
 අකොතුහලමඬිගලිකො ව හොති, සද්ධම්මෙ වස්ස සද්ධා පතිට්ඨිතා හොති
 මූලජාතා, සද්දහති ව තථාගතානං බොධිං, සමයන්තරෙසු නාහිරමති
 උක්කාරට්ඨානෙ විය රාජහංසො, ලක්ඛණත්තයපරිජානනකුසලො හොති, අන්තෙ
 ව අනාවරණඤාණලාභී, යාව බොධිං න පාපුණාති, තාව තස්මිං තස්මිං.
 සත්තනිකායෙ උක්කට්ඨුක්කට්ඨො ව හොති, උළාරුළාරසම්පත්තියො පාපුණාති.

“ඉති හිදං සීලං නාම සබ්බසම්පත්තීනං අධිට්ඨානං, සබ්බබුද්ධගුණානං
 පහවහුමි, සබ්බබුද්ධකරධම්මානමාදි වරණං මුඛං පමුඛ” න්ති බහුමානං.
 උප්පාදෙත්වා කායවච්ඡංගමෙ, ඉන්ද්‍රියදමනෙ, ආජීවසම්පදාය, පච්චයපරිභොගෙ ව
 සතිසම්පජ්ඣෙත්වා අප්පමත්තෙන ලාභසක්කාරසීලොකං මිත්තමුඛපච්චත්ථිකං.
 විය සල්ලක්ඛෙත්වා “කිකිච අණ්ඩ” න්තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.19; දී. නි. අට්ඨ. 1.7)
 චුත්තනයෙන සක්කච්චං සීලං සම්පාදෙතබ්බං. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො
 පන විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.6) චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. තඤ්ච පනෙතං සීලං
 න අත්තනො දුග්ගතිපරිකිලෙසවිමුත්තියා, සුගතියම්පි, න රජ්ජසම්පත්තියා,
 නචක්කවත්ති-නදෙව-නසක්ක-නමාර-නබ්බුමසම්පත්තියා, නාපි අත්තනො
 තෙවිජ්ජතාදිහෙතු, න පච්චෙකබොධියා, අථ බො සබ්බඤ්ඤාභාවෙන සබ්බසත්තානං
 අනුත්තරසීලාලඬිකාරසම්පාදනත්ථමෙවාති පරිණාමෙතබ්බං.

තථා සකලසංකිලෙසනිවාසට්ඨානතාය, පුත්තදාරාදීහි මහාසම්බාධතාය,
 කසිචණ්ඨජාදිනානාවිධකම්මන්තාධිට්ඨානබ්‍යාකූලතාය ව සරාවාසස්ස
 නෙක්ඛම්මසුඛාදීනං අනොකාසනං, කාමානඤ්ච “සත්ථධාරාලග්ගමධුබ්බන්දු විය ව
 අවලෙය්හමානා පරිත්තස්සාදා විපුලානත්ථානුබන්ධා” ති ව “විජ්ජුලතොභාසෙන
 ගහෙතබ්බං නච්චං විය පරිත්තකාලොපලබ්භා, උම්මත්තකාලඬිකාරො විය
 විපරිතසඤ්ඤාය අනුභවිතබ්බා, කරිසාවච්ඡාදනසුඛං විය පටිකාරහුතා,
 උදකතෙමිතඬිගුලියා උස්සාවකොදකපානං විය අතිත්තිකරා, ඡාතජ්ඣත්තහොජනං
 විය සාබාධා, බලිසාමිසං විය බ්‍යසනසන්නිපාතකාරණා, අග්ගිසන්නාපො විය
 කාලත්තයෙපි දුක්ඛුප්පත්තිහෙතුහුතා, මක්කටාලෙපො විය බන්ධනිමිත්තා
 සාතකාවච්ඡාදනකිම්මිලයො විය අනත්ථච්ඡාදනා, සපත්තගාමවාසො විය
 භයට්ඨානහුතා, පච්චත්ථිකපොසකො විය කිලෙසමාරාදීනං ආමිසහුතා,
 ඡණ්ඩසම්පත්තියො විය විපරිණාමදුක්ඛා, කොටරග්ගි විය අන්තොදාහකා,
 පුරාණකුපාවලම්බනිරණමධුපිණ්ඩං විය අනෙකාදිනවා, ලොණුදකපානං විය
 පිපාසහෙතුහුතා, සුරාමෙරයං විය නිච්ඡනසෙවිතා, අප්පස්සාදතාය
 අට්ඨිකඬිකලූපමා” න්තිආදිනා ව නයෙන ආදිනවං සල්ලක්ඛෙත්වා තබ්බිපරියායෙන
 නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසං පස්සන්තෙන නෙක්ඛම්මපච්චෙකඋපසම්පුඛාදීසු
 නින්තපොණපබ්භාරවිත්තෙන නෙක්ඛම්මපාරමී පුරෙතබ්බා.

තථා යස්මා පඤ්ඤා ආලෝකො විය අන්ධකාරෙන, මොහෙන සහ න චත්තති,
තස්මා මොහකාරණානි තාව බොධිසත්තෙන පරිවජ්ජිතබ්බානි. තත්ථිමානි
මොහකාරණානි – අරති තන්දි විජම්භිතා ආලසියං ගණසඬගණිකාරාමතා
නිද්දාසිලතා අනිච්ඡයසිලතා ඤාණස්මිං අකුතුහලතා මිච්ඡාධිමානො අපරිපුච්ඡකතා
කායස්ස න සම්මාපරිභාරො අසමාහිතචිත්තතා දුප්පඤ්ඤානං පුග්ගලානං සෙවනා
පඤ්ඤවත්තානං අපයිරුපාසනා අත්තපරිභවො මිච්ඡාවිකප්පො විපරිතාහිනිවෙසො
කායදුල්භිබ්බලතා අසංවෙගසිලතා පඤ්ච නිවරණානි. සඬබ්බෙපතො යෙ වා පන
ධම්මෙ ආසෙවතො අනුප්පන්නා පඤ්ඤා න උප්පජ්ජති, උප්පන්නා පරිභායති, ඉති
ඉමානි සම්මොහකාරණානි පරිවජ්ජන්තෙන බාහුසච්චෙ ඤානාදීසු ව යොගො
කරණියො.

තත්ථායං බාහුසච්චස්ස විසයවිභාගො – පඤ්ච ඛන්ධා ද්වාදසායතනානි,
අට්ඨාරස ධාතුයො චත්තාරි සච්චානි බාවිසතින්ද්‍රියානි ද්වාදසපදිකො
පටිච්චසමුප්පාදො, තථා සතිපට්ඨානාදයො කුසලාදිධම්මප්පකාරහෙදා ව. යානි ව
ලෝකෙ අනවජ්ජානි විජ්ජට්ඨානානි, යෙ ව සත්තානං හිතසුඛවිධානායොග්‍යා
බ්‍යාකරණවිසෙසා. ඉති එවං පකාරං සකලමෙව සුතවිසයං
උපායකොසල්ලපුබ්බඬගමාය පඤ්ඤාය සතිවීරියුපත්ථම්හකාරණාය සාධුකං
උග්ගහණසවනධාරණපරිවයපරිපුච්ඡාහි ඕගාහෙත්වා තත්ථ ව පරෙසං
පතිට්ඨපනෙන සුතමයා පඤ්ඤා නිබ්බත්තෙතබ්බා, තථා ඛන්ධාදීනං සභාවධම්මානං
ආකාරපරිචිතක්කනමුඛෙන තෙ නිජ්ඣානං බ්‍රහ්මපෙත්තෙන චිත්තාමයා,
ඛන්ධාදීනංයෙව පන සලක්ඛණසාමඤ්ඤලක්ඛණපරිග්ගහවසෙන ලෝකියං
පරිඤ්ඤං නිබ්බත්තෙත්තෙන පුබ්බභාගභාවනාපඤ්ඤා සම්පාදෙතබ්බා. එවඤ්ඤි
“නාමරූපමත්තමීදං යථාරහං පච්චයෙහි උප්පජ්ජති වෙව නිරුජ්ඣති ව, න එත්ථ
කොචි කත්තා වා කාරොතා වා, හුත්වා අභාවට්ඨෙත අනිච්චං,
උදයබ්බයපටිපිළනට්ඨෙත දුක්ඛං, අවසචත්තනට්ඨෙත අනත්තා”ති
අජ්ඣත්තිකබාහිරෙ ධම්මෙ නිබ්බිසෙසං පරිජානන්තො තත්ථ ආසඬගං පජහිත්වා,
පරෙ ව තත්ථ තං ජහාපෙත්වා කෙවලං කරුණාවසෙනෙව යාව න බුද්ධගුණා
හත්ථතලං ආගච්ඡන්ති, තාව යානත්තයෙ සත්තෙ අවතාරණපරිපාචනෙහි
පතිට්ඨාපෙත්තො, ඤානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තියො ව චසිභාවං පාපෙත්තො
පඤ්ඤාය අතිවිය මත්ථකං පාපුණාතිති.

තථා සම්මාසම්බොධියා කතාහිනිභාරෙන මහාසත්තෙන “කො නු අජ්ජ
පුඤ්ඤඤාණසම්භාරො උපවිතො, කිඤ්ච මයා කතං පරහිත”න්ති දිවසෙ දිවසෙ
පච්චචෙක්ඛන්තෙන සත්තහිතත්ථං උස්සාහො කරණියො, සබ්බෙසම්පි සත්තානං
උපකාරාය අත්තනො කායං ජීවිතඤ්ච ඔස්සජ්ජිතබ්බං, සබ්බෙපි සත්තා අනොධිසො
මෙත්තාය කරුණාය ව ඵරිතබ්බා, යා කාචි සත්තානං දුක්ඛුප්පත්ති, සබ්බා සා
අත්තනි පාටිකඬ්ඛිතබ්බා, සබ්බෙසඤ්ච සත්තානං පුඤ්ඤං අබ්භනුමොදිතබ්බං,
බුද්ධමහත්තතා අභිණ්භං පච්චචෙක්ඛිතබ්බා, යඤ්ච කිඤ්චි කම්මං කරොති කායෙන
වාචාය වා, තං සබ්බං බොධිනින්තචිත්තපුබ්බඬගමං කාතබ්බං. ඉමිනා හි උපායෙන
බොධිසත්තානං අපරිමෙයොසා පුඤ්ඤභාගො උපවීයති. අපිච සත්තානං

පරිභොගත්ථං පරිපාලනත්ථස්සථ අත්තනො සරීරං ජීවිතස්සථ පරිච්චජිත්වා
 බුජ්ජිපාසාසීතුණ්හවාතාතපාදිදුක්ඛපටිකාරො පරියෙසිතබ්බො. යස්සථ
 යථාචුත්තදුක්ඛපටිකාරජං සුඛං අත්තනා පටිලහති, තථා රමණීයෙසු
 ආරාමියානපාසාදතලාදීසු, අරස්සදායනනෙසු ච කායචිත්තසන්තාපාභාවෙන
 අභිනිබ්බතත්තා සුඛං වින්දති, යස්සථ සුණාති
 බුද්ධානුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධබොධිසත්තානං දිට්ඨධම්මසුඛවිභාරභූතං
 ඤානසමාපත්තිසුඛං, තං සබ්බං සත්තෙසු අනොධිසො උපසංහරති. අයං තාව
 අසමාහිතභූමියං නයො.

සමාහිතො පන අත්තනා යථානුභූතං විසෙසාධිගමනිබ්බත්තං පිතිපස්සද්ධිසුඛං
 සබ්බසත්තෙසු අධිමුච්චති, තථා මහති සංසාරදුක්ඛෙ, තත්තිමිත්තභූතෙ ච
 කිලෙසාහිසඬ්ඛාරදුක්ඛෙ නිමුග්ගං සත්තනිකායං දිස්වා තත්ථපි
 ඡෙදනභෙදනථාලනපිසනග්ගිසන්තාපාදිජනිතා දුක්ඛා තිබ්බා බරා කටුකා වෙදනා
 නිරන්තරං විරකාලං වෙදියන්තෙ නාරකෙ, අස්සද්ධිසුඛං
 කුප්පකුප්පසන්තාපනවිභෙදනාසන්තාපරාධිතතාදීහි දුක්ඛං අනුභවන්තෙ තිරච්ඡානෙ,
 ජොතිමාලා'කුලසරීරෙ උද්ධබාහුවිරචන්තෙ උක්කාමුඛෙ බුජ්ජිපාසාදීහි ඩය්භමානෙ
 ච චන්තබ්බෙලාදිආභාරෙ ච මහාදුක්ඛං වෙදයමානෙ පෙනෙ ච පරියෙට්ඨිමුලකං
 මහන්තං අනායබ්බසනං පාපුණන්තෙ හත්ථච්ඡෙදාදිකාරණයොගෙන
 දුබ්බණ්ණදුද්දසිකදලිද්දතාදිභාවෙන බුජ්ජිපාසාදියොගෙන බලවන්තෙහි
 අභිභවනීයතො, පරෙසං වහනතො, පරාධීනතො ච නාරකෙ පෙනෙ තිරච්ඡානෙ ච
 අතිසයන්තෙ අපායදුක්ඛනිබ්බිසෙසං දුක්ඛං අනුභවන්තෙ මනුස්සෙ ච තථා
 විසයවිසපරිභොගවික්ඛිත්තවිත්තතාය රාගාදිපරිශුච්ඡානෙන ඩය්භමානෙ
 වායුගෙහසමුට්ඨිතජාලාසමිද්ධසුක්ඛකට්ඨසන්තිපානෙ අග්ගික්ඛන්ධෙ විය
 අනුපසන්තපරිලාභචුත්තිකෙ අනිභතපරාධීනෙ කාමාවචරදෙවෙ ච මහතා වායාමෙන
 විදුරමාකාසං විගාහිතසකුන්තා විය, බලවන්තෙහි ඛිත්තසරා විය ච ‘සතිපි
 විරජ්ජවත්තියං අනච්චන්තිකතාය පාතපරියොසානා අනතික්කන්තජාතිජරාමරණා
 ඵවා’ති රූපාවචරාරූපාවචරදෙවෙ ච පස්සන්තෙන මෙත්තාය කරුණාය ච
 අනොධිසො සත්තා ඵරිතබ්බා. ඵචං කායෙන වාචාය මනසා ච බොධිසම්භාරෙ
 නිරන්තරං උපවිනන්තෙන උස්සාහො පවත්තෙතබ්බො.

අපිච

“අවිත්තෙයාපරිමිතවිපුලොලාරවිමලනිරූපමනිරූපක්කිලෙසගුණනිවයනිදානභූත
 ස්ස බුද්ධභාවස්ස උස්සක්කිත්වා සම්පභංසනයොග්ගං වීරියං නාම
 අවිත්තෙයානුභාවමෙව. යං න පවුරජනා සොතුම්පි සක්කුණන්ති, පගෙව
 පටිපජ්ජිතුං. තථා හි තිවිධා අභිනිභාරවිත්තූපජන්ති, චතස්සො බුද්ධභූමියො, චත්තාරි
 සඬ්ගභවත්ථුනි (දී. නි. 3.210, 313; අ. නි. 4.32), කරුණොකාසනා, බුද්ධධම්මෙසු
 නිජ්ඤානක්ඛන්ති, සබ්බධම්මෙසු නිරූපලෙපො, සබ්බසත්තෙසු පුත්තසස්සද්ධා,
 සංසාරදුක්ඛෙහි අපරිබ්බෙදො, සබ්බදෙයාධම්මපරිච්චාගො, තෙන ච නිරතිමානතා,
 අධිසීලසික්ඛාදිඅධිට්ඨානං, තත්ථ ච අවලතා, කුසලකිරියාසු පිතිපාමොජ්ජං,
 විචෙකනින්තවිත්තතා, ඤානානුයොගො, අනවජ්ජසුතෙන අතිත්ති, යථාසුතස්ස

ධම්මස්ස පරෙසං භික්ෂුකාසයෙන දෙසනා, සත්තානං ඤායෙ නිවෙසනං,
 ආරම්භදළ්භතා, ධීරවීරභාවො, පරාපවාදපරාපකාරෙසු විකාරාභාවො,
 සච්චාධිට්ඨානං, සමාපත්තිසු වසීභාවො, අභිඤ්ඤාසු ඛලජ්ජත්ති,
 ලක්ඛණත්තයාවබොධො, සතිපට්ඨානාදීසු අභියොගෙන
 ලොකුත්තරමග්ගසම්භාරසම්භරණං, නවලොකුත්තරාවක්කන්ති''ති එවමාදිකා
 සබ්බා බොධිසම්භාරපටිපත්ති වීරියානුභාවෙනෙව සමිජ්ඣන්ති අභිනිභාරතො යාව
 මහාබොධි අනොස්සජ්ජන්තෙන සක්කච්චං නිරන්තරං වීරියං සම්පාදෙනබ්බං.
 සම්පජ්ජමානෙ ව වීරියෙ ඛන්තිආදයො දානාදයො ව සබ්බෙපි බොධිසම්භාරා
 තදධීනවුත්තිතාය සම්පන්නා එව භොන්තිති. ඛන්තිආදීසුපි ඉමිනා නයෙන පටිපත්ති
 වෙදිතබ්බා.

ඉති සත්තානං සුබ්බපකරණපරිච්චාගෙන බහුධා අනුග්ගහකරණං දානෙන
 පටිපත්ති, සීලෙන තෙසං
 ජීවිතසාපතෙයාදාරරක්ඛඅභෙදපියභිතවචනාවිහිංසාදිකරණානි, නෙක්ඛම්මෙන
 නෙසං ආමිසපටිග්ගහණධම්මදානාදිනා අනෙකධා භිතවරියා, පඤ්ඤාය තෙසං
 භිතකරණුපායකොසල්ලං, වීරියෙන තත්ථ උස්සාභාරම්භඅසංභීරානි, ඛන්තියා
 තදපරාධසහනං, සච්චෙන තෙසං අවඤ්ඤානතදුපකාරකිරියාසමාදානාවිසංවාදනාදි,
 අධිට්ඨානෙන තදුපකාරකරණෙ අනත්ථසම්පාතෙපි අවලනං, මෙත්තාය තෙසං
 භිතසුඛානුවිත්තනං, උපෙක්ඛාය තෙසං උපකාරාපකාරෙසු විකාරානාපත්තිති එවං
 අපරිමාණෙ සත්තෙ ආරබ්භ අනුකම්පිතසබ්බසත්තස්ස බොධිසත්තස්ස පුට්ඨජ්ජනෙහි
 අසාධාරණො අපරිමාණො පුඤ්ඤඤාණසම්භාරූපවයො එත්ථ පටිපත්තිති
 වෙදිතබ්බං. යො චෙතාසං පච්චයො වුත්තො, තස්ස ව සක්කච්චං සම්පාදනං.

කො විභාගොති දස පාරමියො, දස උපපාරමියො, දස පරමත්ථපාරමියොති
 සමත්තිංස පාරමියො. තත්ථ කතාභිනිභාරස්ස බොධිසත්තස්ස
 පරභිතකරණාභිනින්නආසයජ්ජයොගස්ස කණ්ඨධම්මවොකිණ්ණා සුක්කධම්මා
 පාරමියො, තෙහි අවොකිණ්ණා සුක්කා ධම්මා උපපාරමියො, අකණ්ඨා අසුක්කා
 පරමත්ථපාරමියොති කෙවි. සමුදාගමනකාලෙසු පූරියමානා පාරමියො,
 බොධිසත්තභූමියං පුණ්ණා උපපාරමියො, බුද්ධභූමියං සබ්බාකාරපරිපුණ්ණා
 පරමත්ථපාරමියො. බොධිසත්තභූමියං වා පරභිතකරණතො පාරමියො,
 අත්තභිතකරණතො උපපාරමියො, බුද්ධභූමියං බලවෙසාරජ්ජසමධිගමෙන
 උභයභිතපරිපූරණතො පරමත්ථපාරමියොති එවං ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු
 පණ්ඩානාරම්භපරිච්චානෙසු තෙසං විභාගොති අපරෙ.
 දොසුපසමකරුණාපකතිකානං භවසුඛවිමුත්තිසුඛපරමසුඛජ්ජත්තානං
 පුඤ්ඤපචයභෙදතො තබ්බිභාගොති අඤ්ඤෙ.

ලජ්ජාසතිමානාපස්සයානං ලොකුත්තරධම්මාධිපතීනං
 සීලසමාධිපඤ්ඤාගරුකානං තාරිතතරිතතාරයිතුනං
 අනුබුද්ධපච්චෙකබුද්ධසම්මාසම්බුද්ධානං පාරමී, උපපාරමී, පරමත්ථපාරමීති
 බොධිත්තයජ්ජත්තිතො යථාචුත්තවිභාගොති කෙවි. විත්තපණ්ඩිතො යාව වචිපණ්ඩි,

තාව පවත්නා සම්භාරා පාරමියෝ, වච්ඡණ්ඩිතෝ යාව කායපණ්ඩි, තාව පවත්නා උපපාරමියෝ, කායපණ්ඩිතෝ පභුති පරමත්ථපාරමියෝති අපරෙ. අඤ්ඤා පන “පරපුඤ්ඤානුමොදනවසෙන පවත්නා සම්භාරා පාරමියෝ, පරෙසං කාරාපනවසෙන පවත්නා උපපාරමියෝ, සයං කරණවසෙන පවත්නා පරමත්ථපාරමියෝ”ති වදන්ති. තථා භවසුඛාවහො පුඤ්ඤඤාණසම්භාරො පාරමී, අත්තනො නිබ්බානසුඛාවහො උපපාරමී, පරෙසං තදුභයසුඛාවහො පරමත්ථපාරමීති එකෙ.

පුත්තදාරධනාදිඋපකරණපරිච්චාගො පන දානපාරමී, අත්තනො අභිගපරිච්චාගො දානඋපපාරමී, අත්තනො ජීවිතපරිච්චාගො දානපරමත්ථපාරමී. තථා පුත්තදාරාදිකස්ස නිව්ධස්සපි හෙතු අවිතික්කමනවසෙන තිස්සො සීලපාරමියෝ, තෙසු එව නිව්ධෙසු වත්ථුසු ආලයං උපච්ඡන්දිත්වා නික්ඛමනවසෙන තිස්සො නෙක්ඛම්මපාරමියෝ, උපකරණභිගජීවිතතණ්හං සමුහනිත්වා සත්තානං භිතාභිතචිතිච්ඡයකරණවසෙන තිස්සො පඤ්ඤාපාරමියෝ, යථාචුත්තහෙදානං පරිච්චාගාදිනං වායමනවසෙන තිස්සො වීරියපාරමියෝ, උපකරණභිගජීවිතත්තරායකරානං ඛමනවසෙන තිස්සො ඛන්තිපාරමියෝ, උපකරණභිගජීවිතහෙතු සච්චාපරිච්චාගවසෙන තිස්සො සච්චපාරමියෝ, දානාදිපාරමියෝ අකුප්පාධිට්ඨානවසෙනෙව සමිජ්ඣන්තිති උපකරණාදිවිනාසෙපි අවලාධිට්ඨානවසෙන තිස්සො අධිට්ඨානපාරමියෝ, උපකරණාදිඋපසාතකෙසුපි සත්තෙසු මෙත්තාය අවිජ්ජනවසෙන තිස්සො මෙත්තාපාරමියෝ, යථාචුත්තවත්ථුත්තයස්ස උපකාරාපකාරෙසු සත්තසඛ්ඛාරෙසු මජ්ඣන්තතාපට්ඨානවසෙන තිස්සො උපෙක්ඛාපාරමියෝති එවමාදිනා එතාසං විභාගො වෙදිතබ්බො.

කො සභිගහොති එත්ථ පන යථා එතා විභාගතො තිංසව්ධාපි දානපාරමීආදිභාවතො දසව්ධා, එවං දානසීලඛන්තිවීරියඤ්ඤාසභාවෙන ඡබ්බිධා. එතාසු හි නෙක්ඛම්මපාරමී සීලපාරමියා සභිගහිතා තස්සා පබ්බජ්ජාභාවෙ, නීවරණවිවෙකභාවෙ පන ඤානපාරමියා, කුසලධම්මභාවෙ ඡහිපි සභිගහිතා. සච්චපාරමී සීලපාරමියා එකදෙසොයෙව වච්ඡවච්චරතිසච්චපක්ඛෙ, ඤාණසච්චපක්ඛෙ පන පඤ්ඤාපාරමියා සභිගහිතා. මෙත්තාපාරමී ඤානපාරමියා එව, උපෙක්ඛාපාරමී ඤානපඤ්ඤාපාරමීහි, අධිට්ඨානපාරමී සබ්බාහිපි සභිගහිතාති.

එතෙසඤ්ච දානාදිනං ඡන්තං ගුණානං අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්බන්ධානං පඤ්චදසයුගලාදිනි පඤ්චදසයුගලාදිසාධකානි හොන්ති – සෙය්‍යථීදං? දානසීලයුගලෙන පරහිතාභිතානං කරණාකරණයුගලසිද්ධි, දානඛන්තියුගලෙන අලොභාදොසයුගලසිද්ධි, දානවීරියයුගලෙන වාගසුතයුගලසිද්ධි, දානඤ්ඤායුගලෙන කාමදොසජ්ජහානයුගලසිද්ධි, දානපඤ්ඤායුගලෙන අරියයානධුරයුගලසිද්ධි, සීලඛන්තිද්වයෙන පයොගාසයසුද්ධිද්වයසිද්ධි, සීලවීරියද්වයෙන භාවනාද්වයසිද්ධි, සීලඤ්ඤාද්වයෙන දානද්වයසිද්ධි, දුස්සීලාපරිශුද්ධිතාප්පහානද්වයසිද්ධි, සීලපඤ්ඤාද්වයෙන දානද්වයසිද්ධි, ඛන්තිවීරියයුගලෙන ඛමාතෙජ්ජද්වයසිද්ධි, ඛන්තිඤ්ඤායුගලෙන

විරොධානුරොධජපහානසුගලසිද්ධි, ඛන්තිපඤ්ඤාසුගලෙන
 සුඤ්ඤතාඛන්තිපට්ඨෙධදුකසිද්ධි, වීරියඤ්ඤානුකූලෙන පභ්ගාභාවික්ඛෙපදුකසිද්ධි,
 වීරියපඤ්ඤානුකූලෙන සරණදුකසිද්ධි, ඤානපඤ්ඤානුකූලෙන යානදුකසිද්ධි.
 දානසීලඛන්තිත්තිකෙන ලොභදොසමොහජපහානත්තිකසිද්ධි,
 දානසීලවීරියත්තිකෙන භොගභීතිතකායසාරාදානත්තිකසිද්ධි,
 දානසීලඤ්ඤානුකූලෙන පුඤ්ඤකිරියවත්ථුත්තිකසිද්ධි, දානසීලපඤ්ඤාතිකෙන
 ආමිසාභයධම්මදානත්තිකසිද්ධිති එවං ඉතරෙහිපි තිකෙහි චතුක්කාදීහි ව
 යථාසම්භවං තිකානි චතුක්කාදීනි ව යොජෙතඛිබානි.

එවං ඡබ්බිධානම්පි පන ඉමාසං පාරමිතං චතුහි අධිට්ඨානෙහි සඤ්ඤානු
 වෙදිතඛිබො. සබ්බපාරමිතං සමුහසඤ්ඤානුකූලෙන භි චත්තාරි අධිට්ඨානානි. සෙය්‍යථිදං —
 සච්චාධිට්ඨානං, වාගාධිට්ඨානං, උපසමාධිට්ඨානං, පඤ්ඤාධිට්ඨානානි. තත්ථ
 අධිතිට්ඨති එතෙන, එත්ථ වා අධිතිට්ඨති, අධිට්ඨානමත්තමෙව වා තත්ති අධිට්ඨානං.
 සච්චඤ්ඤා වං අධිට්ඨානඤ්ඤා, සච්චස්ස වා අධිට්ඨානං, සච්චං අධිට්ඨානං එතස්සාති
 වා සච්චාධිට්ඨානං. එවං සෙසෙසුපි. තත්ථ අවිසෙසතො තාව ලොකුත්තරගුණ
 කතාහිනිභාරස්ස අනුකම්පිතසබ්බසත්තස්ස මහාසත්තස්ස පරිඤ්ඤානුරූපං
 සබ්බපාරමිපරිග්ගහතො සච්චාධිට්ඨානං, තෙසං පටිපක්ඛපරිච්චාගතො
 වාගාධිට්ඨානං, සබ්බපාරමිතාගුණෙහි උපසමතො උපසමාධිට්ඨානං, තෙහියෙව
 පරහිතොපායකොසල්ලතො පඤ්ඤාධිට්ඨානං. විසෙසතො පන “අත්ථිකජනං
 අවිසංවාදෙත්වා දස්සාමි”ති පටිජානතො, පටිඤ්ඤං අවිසංවාදෙත්වා දානතො, දානං
 අවිසංවාදෙත්වා අනුමොදනතො, මච්ඡරියාදිපටිපක්ඛපරිච්චාගතො,
 දෙය්‍යපටිග්ගාහකදානදෙය්‍යධම්මක්ඛයෙසු ලොභදොසමොහභයචූපසමතො,
 යථාරහං යථාකාලං යථාචිධානඤ්ඤා දානතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව කුසලධම්මානං
 චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං දානං. තථා සංවරසමාදානස්ස අවිතික්කමතො,
 දුස්සීලාපරිච්චාගතො, දුච්චරිතචූපසමතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව
 චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං සීලං. යථාපටිඤ්ඤං ඛමනතො,
 පරාපරාධවිකප්පපරිච්චාගතො, කොධපරිඤ්ඤාධිට්ඨානචූපසමතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව
 චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං ඛන්ති. පටිඤ්ඤානුරූපං පරහිතකරණතො,
 විසාදපරිච්චාගතො, අකුසලධම්මානං චූපසමතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව
 චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං වීරියං. පටිඤ්ඤානුරූපං ලොකහිතානුචිත්තනතො,
 නීවරණපරිච්චාගතො, විත්තචූපසමතො, පඤ්ඤාත්තරතො ව චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං
 ඤානං. යථාපටිඤ්ඤං පරහිතපායකොසල්ලතො, අනුපායකිරියාපරිච්චාගතො,
 මොහජපරිලාභචූපසමතො, සබ්බඤ්ඤාතාපටිලාභතො ව චතුරධිට්ඨානපද්ධිතං
 පඤ්ඤා.

තත්ථ ඤෙය්‍යපටිඤ්ඤානුචිධානෙහි සච්චාධිට්ඨානං,
 චත්ථුකාමකිලෙසකාමපරිච්චාගෙහි වාගාධිට්ඨානං, දොසදුක්ඛචූපසමෙහි
 උපසමාධිට්ඨානං, අනුබොධපට්ඨෙධෙහි පඤ්ඤාධිට්ඨානං. තිවිධසච්චපරිග්ගහිතං
 දොසත්තයවිරොධි සච්චාධිට්ඨානං, තිවිධවාගපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි
 වාගාධිට්ඨානං, තිවිධචූපසමපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි උපසමාධිට්ඨානං,

තිවිධඤාණපරිග්ගහිතං දොසත්තයවිරොධි පඤ්ඤාධිට්ඨානං.
 සච්චාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි වාගූපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානානි අවිසංවාදනතො,
 පටිඤ්ඤානුචිධානතො ව. වාගාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි සච්චූපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානානි
 පටිපක්ඛපරිච්චාගතො, සබ්බපරිච්චාගඵලත්තා ව. උපසමාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි
 සච්චවාගපඤ්ඤාධිට්ඨානානි කිලෙසපරිලාභූපසමතො, කාමූපසමතො,
 කාමපරිලාභූපසමතො ව. පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිග්ගහිතානි සච්චවාගූපසමාධිට්ඨානානි
 ඤාණපුබ්බධිගමතො, ඤාණානුපරිවත්තනතො වානි ඵලං සබ්බාපි පාරමියො
 සච්චජ්ජභාවිතා වාගපරිබ්බාද්දිතා උපසමොපබුද්ධිතා පඤ්ඤාපරිසුද්ධා. සච්චඤ්ඤි
 ඵතාසං ජනකහෙතු, වාගො පරිග්ගාහකහෙතු, උපසමො පරිවුඩ්ඪිහෙතු, පඤ්ඤා
 පාරිසුද්ධිහෙතු. තථා ආදිමිති සච්චාධිට්ඨානං සච්චපටිඤ්ඤත්තා, මජ්ඣිකා
 වාගාධිට්ඨානං කතපණ්ඩානස්ස පරහිතාය අත්තපරිච්චාගතො, අන්තෙ
 උපසමාධිට්ඨානං සබ්බූපසමපරියොසානත්තා, ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු
 පඤ්ඤාධිට්ඨානං තස්මිං සති සම්භවතො, අසති අභාවතො, යථාපටිඤ්ඤඤ්ච
 භාවතො.

තත්ථ මහාපුරිසා අත්තහිතපරහිතකරෙහි ගරුපියභාවකරෙහි
 සච්චවාගාධිට්ඨානෙහි ගිහිභූතා ආමිසදානෙන පරෙ අනුග්ගණ්හන්ති. තථා
 අත්තහිතපරහිතකරෙහි ගරුපියභාවකරෙහි උපසමපඤ්ඤාධිට්ඨානෙහි ව
 පබ්බජිතභූතා ධම්මදානෙන පරෙ අනුග්ගණ්හන්ති.

තත්ථ අන්තිමභවෙ බොධිසත්තස්ස චතුරධිට්ඨානපරිපූරණං.
 පරිපුණ්ණචතුරධිට්ඨානස්ස හි වරිමකහවූපපත්තිති ඵකෙ. තත්ත හි
 ගබ්භොක්කන්තිධීතිඅභිනික්ඛමනෙසු පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන සතො
 සම්පජානො සච්චාධිට්ඨානපාරිපූරියා සම්පතිජානො උත්තරාහිමුබ්බො
 සත්තපදවිතිභාරෙන ගන්ත්වා සබ්බා දිසා ඔලොකෙන්වා සච්චානුපරිවත්තිතා වචසා
 “අග්ගොහමස්මි ලොකස්ස, ජෙට්ඨො...පෙ.... සෙට්ඨොහමස්මි ලොකස්සා”ති (දී.
 නි. 2.31; ම. නි. 3.207) තික්ඛන්තුං සිහනාදං නදි, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 ජිණ්ණාතුරමතපබ්බජිතදස්සාවිනො චතුරධිමපදෙසකොවිදස්ස
 යොබ්බනාරොග්ගාජීවිතසම්පත්තිමදානං උපසමො, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 මහතො ඤාතිපරිවට්ටස්ස හත්ථගතස්ස ව චක්කවත්තිරජ්ජස්ස
 අනපෙක්ඛපරිච්චාගොති.

දුතියෙ යානෙ අභිසම්බොධියං චතුරධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති කෙවි. තත්ථ හි
 යථාපටිඤ්ඤං සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන චතුත්තං අරියසච්චානං අභිසමයො,
 තතො හි සච්චාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං. වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන
 සබ්බකිලෙසොපක්කිලෙසපරිච්චාගො, තතො හි වාගාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං.
 උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන පරමූපසමසම්පත්ති, තතො හි උපසමාධිට්ඨානං
 පරිපුණ්ණං. පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන අනාවරණඤාණපටිලාභො, තතො හි
 පඤ්ඤාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති, තං අසිද්ධං අභිසම්බොධියාපි පරමත්ථභාවතො.

තනියෙ යානෙ ධම්මවක්කප්පවත්තනෙ (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) චතුරධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති අඤ්ඤා. තත්ථ හි සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස ද්වාදසහි ආකාරෙහි අරියසච්චදෙසනාය සච්චාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, වාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සද්ධම්මමහායාගකරණෙන වාගාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං. උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සයං උපසන්තස්ස පරෙසං උපසමනෙන උපසමාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණං, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස විනෙය්‍යානං ආසයාදිපරිජානනෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානං පරිපුණ්ණන්ති, තදපි අසිද්ධං අපරියොසිතත්තා බුද්ධකිව්වස්ස.

චතුත්ථෙ යානෙ පරිනිබ්බානෙ චතුරධිට්ඨානපරිපුණ්ණන්ති අපරෙ. තත්‍ර හි පරිනිබ්බුතත්තා පරමත්ථසච්චසම්පත්තියා සච්චාධිට්ඨානපරිපුරණං, සබ්බුපධිපට්ඨිස්සග්ගෙන වාගාධිට්ඨානපරිපුරණං, සබ්බසඬ්ඛාරූපසමෙන උපසමාධිට්ඨානපරිපුරණං, පඤ්ඤාපයොජනපරිනිට්ඨානෙන පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපුරණන්ති.

තත්‍ර මහාපුරිසස්ස විසෙසෙන මෙත්තාබ්බෙන්තෙ අභිජාතියං සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සච්චාධිට්ඨානපරිපුරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන කරුණාබ්බෙන්තෙ අභිසම්බොධියං පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස පඤ්ඤාධිට්ඨානපරිපුරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන මුදිතාබ්බෙන්තෙ ධම්මවක්කප්පවත්තනෙ (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) වාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස වාගාධිට්ඨානපරිපුරණමභිබ්‍යත්තං, විසෙසෙන උපෙක්ඛාබ්බෙන්තෙ පරිනිබ්බානෙ උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස උපසමාධිට්ඨානපරිපුරණමභිබ්‍යත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

තත්‍රපි සච්චාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සංවාසෙන සීලං වෙදිතබ්බං, වාගාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සංවොහාරෙන සොවෙය්‍යං වෙදිතබ්බං, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස ආපදාසු ථාමො වෙදිතබ්බො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගතස්ස සාකච්ඡාය පඤ්ඤා වෙදිතබ්බා. එවං සීලාජීවචිත්තදිට්ඨිවිසුද්ධියො වෙදිතබ්බා.

තථා සච්චාධිට්ඨානසමුදාගමෙන දොසා අගතිං න ගච්ඡති අවිසංවාදනතො, වාගාධිට්ඨානසමුදාගමෙන ලොභා අගතිං න ගච්ඡති අනභිසංඝගතො, උපසමාධිට්ඨානසමුදාගමෙන භයා අගතිං න ගච්ඡති අනපරාධතො, පඤ්ඤාධිට්ඨානසමුදාගමෙන මොහා අගතිං න ගච්ඡති යථාභූතාවබ්බොධතො.

තථා පයමෙන අදුට්ඨො අධිවාසෙති, දුතියෙන අලුද්ධො පටිසෙවති, තතියෙන අභිතො පරිවජ්ජෙති, චතුත්ථෙන අසම්මුල්ලො විනොදෙති. පයමෙන නෙක්ඛම්මසුඛප්පත්ති, ඉතරෙහි පටිවෙකඋපසමසම්බොධිසුඛප්පත්තියො භොන්තීති දට්ඨබ්බා. තථා විවෙකජ්ජිතිසුඛසමාධිජ්ජිතිසුඛඅප්පිතිජකායසුඛසතිපාරිසුද්ධිජලපෙක්ඛාසුඛප්පත්තියො එතෙහි චතුහි යථාක්කමං භොන්තීති. එවමනෙකගුණානුබ්බන්ධෙහි චතුහි

අධිට්ඨානෙහි සබ්බපාරමිසමුහසඬගහො වෙදිතබ්බො. යථා ච චතුහි අධිට්ඨානෙහි සබ්බපාරමිසඬගහො, එවං කරුණාපඤ්ඤාහිපීති දට්ඨබ්බං. සබ්බොපි හි බොධිසම්භාරො කරුණාපඤ්ඤාහි සඬගහිතො. කරුණාපඤ්ඤාපරිග්ගහිතා හි දානාදිගුණා මහාබොධිසම්භාරා භවන්ති බුද්ධත්තසිද්ධිපරියොසානානි එවමෙතාසං සඬගහො වෙදිතබ්බො.

කො සම්පාදනුපායොති සකලස්සාපි පුඤ්ඤාදිසම්භාරස්ස සම්මාසම්බොධිං, උද්දිස්ස අනවසෙසසම්භරණං අවෙකල්ලකාරිතායොගෙන, තත්ථ ච සක්කච්චකාරිතා ආදරබහුමානායොගෙන, සාතච්චකාරිතා නිරන්තරපයොගෙන, විරකාලාදියොගො ච අන්තරා අවොසානාපජ්ජනෙනාති චතුරඬගයොගො එතාසං සම්පාදනුපායො. අපිච සමාසතො කතාහිනීභාරස්ස අත්තනි සිනෙහස්ස පරියාදානං, පරෙසු ච සිනෙහස්ස පරිච්ඡිද්ධං එතාසං සම්පාදනුපායො. සම්මාසම්බොධිසමධිගමාය හි කතමහාපණ්ඩානස්ස මහාසත්තස්ස යාථාවතො පරිජානනෙන සබ්බෙසු ධම්මෙසු අනුපලිත්තස්ස අත්තනි සිනෙහො පරික්ඛයං පරියාදානං ගච්ඡති, මහාකරුණාසමායොගවසෙන පන පියෙ පුත්තෙ විය සබ්බසත්තෙ සම්පස්සමානස්ස තෙසු මෙත්තාසිනෙහො පරිච්ඡිද්ධි. තතො ච තංතදාවත්ථානුරූපමත්තපරසන්තානෙසු ලොභදොසමොහවිගමෙන විදුරිකතමච්ඡරියාදිබොධිසම්භාරපටිපක්ඛො මහාපුරිසො දානපියවචනඅත්ථවරියාසමානත්තතාසඬබාතෙහි චතුහි සඬගහවත්ථුහි (දී. නි. 3.210; අ. නි. 4.32) චතුරධිට්ඨානානුගතෙහි අච්චන්තං ජනස්ස සඬගහකරණවසෙන උපරි යානත්තයෙ අවතාරණං පරිපාචනඤ්ච කරොති. මහාසත්තානඤ්චි මහාපඤ්ඤා මහාකරුණා ච දානෙන අලඬකතා; දානං පියවචනෙන; පියවචනං අත්ථවරියාය; අත්ථවරියා සමානත්තතාය අලඬකතා සඬගහිතා ච. සබ්බභූතත්තභූතස්ස හි බොධිසත්තස්ස සබ්බත්ථ සමානසුඛදුක්ඛතාය සමානත්තතාසිද්ධි. බුද්ධභූතො පන තෙහෙව සඬගහවත්ථුහි චතුරධිට්ඨානපරිපූරිතාහිබුද්ධෙහි ජනස්ස අච්චන්තිකසඬගහකරණෙන අභිවිනයනං කරොති. දානඤ්චි සම්මාසම්බුද්ධානං වාගාධිට්ඨානෙන පරිපූරිතාහිබුද්ධං; පියවචනං සච්චාධිට්ඨානෙන; අත්ථවරියා පඤ්ඤාධිට්ඨානෙන; සමානත්තතා උපසමාධිට්ඨානෙන පරිපූරිතාහිබුද්ධා. තථාගතානඤ්චි සබ්බසාවකපච්චෙකබුද්ධෙහි සමානත්තතා පරිනිබ්බාතෙ. තත්ත හි තෙසං අවිසෙසතො එකීභාවො. තෙනෙවාහ “නත්ථි විමුත්තියා නානත්ත”න්ති.

හොන්ති චෙත්ථ –

“සච්චො වාගී උපසන්තො, පඤ්ඤවා අනුකම්පකො,
සම්භතසබ්බසම්භාරො, කං නාමත්ථං න සාධයෙ.

මහාකාරුණිකො සත්ථා, හිතෙසි ච උපෙක්ඛකො,
නිරපෙක්ඛො ච සබ්බත්ථ, අහො අච්ඡරියො ජිනො.

විරත්තො සබ්බධම්මෙසු, සත්තෙසු ච උපෙක්ඛකො,

සදා සත්තභිතෙ යුත්තො, අහො අච්ඡරියො ජිනො.

සබ්බදා සබ්බසත්තානං, භිතාය ව සුඛාය ව,
උය්‍යුත්තො අකිලාසු ව, අහො අච්ඡරියො ජිනො''ති. (වරියා. අට්ඨ. 320
පකිණ්ණකකථා);

කිත්තකෙන කාලෙන සම්පාදනාන්ති හෙට්ඨිමෙන තාව පරිච්ඡේදෙන චත්තාරි
අසඬ්ඛොයායාති කප්පසතසහස්සඤ්ච, මජ්ඣිමෙන අට්ඨාසඬ්ඛොයායාති
කප්පසතසහස්සඤ්ච, උපරිමෙන සොළසාසඬ්ඛොයායාති කප්පසතසහස්සඤ්ච,
එතෙ ව හෙදා යථාක්කමං පඤ්ඤාධිකසද්ධාධිකචිරියාධිකවසෙන ඤාතබ්බා.
පඤ්ඤාධිකානඤ්චි සද්ධා මන්දා හොති, පඤ්ඤා තික්ඛා. සද්ධාධිකානං පඤ්ඤා
මජ්ඣිමා හොති, චිරියාධිකානං පඤ්ඤා මන්දා. පඤ්ඤානුභාවෙන ව සම්මාසම්බොධි
අභිගන්තබ්බාති අට්ඨකථායං චුත්තං. අවිසෙසෙන පන විමුත්තිපරිපාවනීයානං
ධම්මානං. තික්ඛමජ්ඣිමමුද්‍රානුභාවෙන තයොපෙතෙ හෙදා යුත්තාති වදන්ති. තිව්ධා භි
බොධිසත්තා අභිනිභාරක්ඛණෙ භවන්ති
උග්ගට්ඨකඤ්ඤවිපඤ්චිතඤ්ඤානෙය්‍යහෙදෙන. තෙසු උග්ගට්ඨකඤ්ඤ
සම්මාසම්බුද්ධස්ස සම්මුඛා චතුස්පදිකං ගාථං සුඤ්ඤානො තතියපදෙ
අපරියොසිතෙයෙව ඡඅභිඤ්ඤාහි සහ පටිසම්භිදාහි අරහත්තං පත්තුං
සමත්ථුපනිස්සයො හොති, දුතියො සත්ථු සම්මුඛා චතුස්පදිකං ගාථං සුඤ්ඤානො
අපරියොසිතෙයෙව චතුත්ථපදෙ ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං පත්තුං
සමත්ථුපනිස්සයො හොති, ඉතරො භගවතො සම්මුඛා චතුස්පදිකං ගාථං සුත්වා
පරියොසිතාය ගාථාය ඡහි අභිඤ්ඤාහි අරහත්තං පත්තුං සමත්ථුපනිස්සයො භවති.
තයොපෙතෙ විතා කාලහෙදෙන කතාභිනිභාරලද්ධබ්‍යාකරණා පාරමියො පුරෙන්නා
යථාක්කමං යථාචුත්තහෙදෙන කාලෙන සම්මාසම්බොධිං පාපුණන්ති. තෙසු තෙසු
පන කාලහෙදෙසු අපරිපුණ්ණෙසු තෙ තෙ මහාසත්තා දිවසෙ දිවසෙ
වෙස්සන්තරදානසදිසං දානං දෙන්තාපි තදනුරූපෙ සීලාදිසබ්බපාරමිධම්මෙ
ආචින්නාපි අන්තරා බුද්ධා භවිස්සන්තීති අකාරණමෙතං. කස්මා? ඤාණස්ස
අපරිපච්චනතො. පරිච්ඡින්නකාලනිප්ථාදිතං විය භි සස්සං පරිච්ඡින්නකාලෙ
පරිනිප්ථාදිතා සම්මාසම්බොධි. තදන්තරා පන සබ්බුස්සාහෙන වායමන්තෙනාපි න
සක්කා පාපුණිතුන්ති පාරමිපාරිපූරි යථාචුත්තකාලවිසෙසං විතා න සම්පජ්ජතීති
වෙදිතබ්බං.

කො ආනිසංසොති යෙ තෙ කතාභිනිභාරානං බොධිසත්තානං –

“එවං සබ්බභිගසම්පන්නා, බොධියා නියතා නරා;
සංසරං දීසමද්ධානං, කප්පකොට්ඨතෙහිපි;
අවිචිම්භි නුප්පජ්ජන්ති, තථා ලොකන්තරෙසු වා”ති. ආදිනා (අභි. අට්ඨ.
1.නිදානකථා; අප. අට්ඨ. 1.දුරෙතිදානකථා; ඡා. අට්ඨ. 1.දුරෙතිදානකථා;
බු. වං. අට්ඨ. 27.දුරෙතිදානකථා; වරියා. අට්ඨ. පකිණ්ණකකථා) –

අට්ඨාස අභිබ්බට්ඨානානුපගමනප්පකාරා ආනිසංසා සංවණ්ණිකා. යෙ ව “සතො සම්පජානො ආනන්ද ඛොධිසත්තො තුසිතාකායා චචිත්වා මාතුකුච්ඡිං ඔක්කම්” තිආදිනා (ම. නි. 3.199) සොළස අව්ජරියබ්භුතධම්මප්පකාරා, යෙ ව “සිතං ඛ්‍යපගතං හොති, උණ්හඤ්ච උපසම්මති” තිආදිනා (බු. වං. 83), “ජායමානෙ ඛො සාරිපුත්ත ඛොධිසත්තෙ අයං දසසහස්සිලොකධාතු සඬකම්පති සම්පකම්පති සම්පවෙධති” තිආදිනා ව ද්වත්තිංස පුබ්බනිමිත්තප්පකාරා, යෙ වා පනඤ්ඤෙපි “ඛොධිසත්තානං අධිප්පායසම්ප්ඤ්ඤානං කම්මාදිසු වසිභාවො” ති එවමාදයො තත්ථ තත්ථ ජාතකබුද්ධවංසාදිසු දස්සිතප්පකාරා ආනිසංසා, තෙ සබ්බෙපි එතාසං ආනිසංසා, තථා යථානිදස්සිතහෙදා අලොභාදොසාදිගුණයුගලාදයො වාති වෙදිතබ්බො.

කිං ඵලන්ති සමාසතො තාව සම්මාසම්බුද්ධභාවො එතාසං ඵලං, චිත්ථාරතො පන ද්වත්තිංසමහාපුරිසලක්ඛණ- (දී. නි. 2.24 ආදයො; 3.168 ආදයො; ම. නි. 2.385)

අසීතිඅනුඛ්‍යාඤ්ජනඛ්‍යාමප්පභාදිඅනෙකගුණගණසමුප්පලරූපකායසම්පත්තිඅට්ඨානා දසබලවතුච්ඡාරජ්ජප්පසාධාරණඤාණඅට්ඨාසාවෙණිකබුද්ධධම්ම- (දී. නි. අට්ඨ. 3.305; මූලටී. 2.සුත්තන්තභාෂනීයවණ්ණනා) -

පභුතිඅනෙකසතසහස්සගුණසමුදයොපසොහිතී ධම්මකායසිරී, යාවතා පන බුද්ධගුණා යෙ අනෙකෙහිපි කප්පෙහි සම්මාසම්බුද්ධෙතාපි වාචාය පරියොසාපෙනුං න සක්කා, ඉදං එතාසං ඵලන්ති අයමෙත්ථ සඬබ්බෙපො, චිත්ථාරො පන බුද්ධවංසවරියාපිටකජාතකමහාපදානසුත්තාදිනං වසෙන වෙදිතබ්බො.

යථාචුත්තාය පටිපදාය යථාචුත්තවිභාගානං පාරමීනං පූරිතභාවං සන්ධායාහ “සමතිංස පාරමියො පූරෙත්වා” ති. සතිපි මහාපරිච්චාගානං දානපාරමිභාවෙ පරිච්චාගවිසෙසභාවදස්සනත්ථඤ්චෙව සුදුක්කරභාවදස්සනත්ථඤ්ච “පඤ්ච මහාපරිච්චාගෙ” ති විසුං ගහණං, තතොයෙව ච අඬගපරිච්චාගතො විසුං නයනපරිච්චාගග්ගහණං, පරිග්ගහපරිච්චාගභාවසාමඤ්ඤෙපි ධනරජ්ජපරිච්චාගතො පුත්තදාරපරිච්චාගග්ගහණඤ්ච කතං. ගතපච්චාගතිකවත්තසඬබ්බාතාය පුබ්බභාගපටිපදාය සද්ධිං අභිඤ්ඤාසමාපත්තිනිප්පාදනං පුබ්බයොගො. දානාදිසුයෙව සාතිසයපටිපත්තිනිප්පාදනං පුබ්බවරියා, යා වරියාපිටකසඬගහිතා. අභිනීභාරො පුබ්බයොගො, දානාදිපටිපත්ති, කායච්චෙකවසෙන එකවරියා වා පුබ්බවරියාති කෙචි. දානාදිනඤ්චෙව අප්පිච්ඡතාදිනඤ්ච සංසාරනිබ්බානෙසු ආදීනවානිසංසාදිනඤ්ච විභාවනවසෙන සත්තානං ඛොධිත්තයෙ පතිට්ඨාපනපරිපාවනවසෙන පවත්තා කථා ධම්මක්ඛානං. ඤාතීනං අත්ථවරියා ඤාතත්ථවරියා, සාපි කරුණායනවසෙනෙව. ආදි-සද්දෙන ලොකත්ථවරියාදයො සඬගණ්හාති. කම්මස්සකතාඤාණවසෙන, අනවජ්ජකම්මායතනවිජ්ජාට්ඨානපරිවයවසෙන, ඛන්ධායතනාදිපරිවයවසෙන, ලක්ඛණත්තයතීරණවසෙන ව ඤාණවාරො බුද්ධිවරියා, සා පන අත්ථතො පඤ්ඤාපාරමියෙව, ඤාණසම්භාරදස්සනත්ථං විසුං ගහණං. කොටිත්ති පරියන්තො, උක්කංසොති අත්ථො. වත්තාරො සතිපට්ඨානෙ භාවෙත්වා බුහෙත්වාති

සම්බන්ධය. තත්ථ භාවෙත්වාති උප්පාදෙත්වා. බ්‍රහ්මෙත්වාති වඩ්ඨෙත්වා.
සතිපට්ඨානාදිග්ගහණෙන ආගමනපටිපදං මත්ථකං පාපෙත්වා දස්සෙති,
විපස්සනාසහගතා එව වා සතිපට්ඨානාදයො දට්ඨබ්බා. එත්ථ ව “යෙන
අභිනිභාරෙන” තිආදිනා ආගමනපටිපදාය ආදිං දස්සෙති, “දානපාරමි” තිආදිනා
මජ්ඣං, “චත්තාරො සතිපට්ඨානෙ” තිආදිනා පරියොසානන්ති වෙදිතබ්බං.

සම්පතිජාතොති හත්ථතො මුච්චිත්වා මුහුත්තජාතො, න මාතුකුච්ඡිතො
නික්ඛන්තමත්තො. නික්ඛන්තමත්තඤ්ඤි මහාසත්තං පයමං බ්‍රහ්මානො
සුවණ්ණජාලෙන පටිග්ගණ්ඨිංසු, තෙසං හත්ථතො චත්තාරො මහාරාජානො
අජිනජ්ජවෙණියා, තෙසං හත්ථතො මනුස්සා දුකුලචුම්භටකෙන පටිග්ගණ්ඨිංසු,
මනුස්සානං හත්ථතො මුඤ්චිත්වා පථවියං පතිට්ඨිතොති යථාහ හගවා
මහාපදානදෙසනායං. සෙනම්භි ඡත්තෙති දිබ්බසෙනච්ඡත්තෙ. අනුභීරමානෙති
ධාරියමානෙ. එත්ථ ව ඡත්තග්ගහණෙනෙව බග්ගාදිති පඤ්ච කකුධහණ්ඩානිපි (ජා.
2.19.72) චුත්තානෙවාති වෙදිතබ්බං.

බග්ගතාලවණ්ටමොරහත්ථකවාළබ්ඡනිඋණ්ඨිසපට්ඨාපි හි ඡත්තෙන සහ තදා
උපට්ඨිතා අහෙසුං. ඡත්තාදිනියෙව ව තදා පඤ්ඤායිංසු, න ඡත්තාදිගාහකා. සබ්බා ව
දිසාති දසපි දිසා. නයිදං සබ්බදිසාවිලෝකනං සත්තපදවිනිභාරුත්තරකාලං දට්ඨබ්බං.
මහාසත්තො හි මනුස්සානං හත්ථතො මුච්චිත්වා පුරත්ථිමදිසං ඔලෝකෙසි, තත්ථ
දෙවමනුස්සා ගන්ධමාලාදිහි පූජයමානා “මහාපුරිස ඉධ තුම්භෙහි සදිසොපි නත්ථි,
කුතො උත්තරිතරො” ති ආහංසු. එවං චතස්සො දිසා, චතස්සො අනුදිසා, හෙට්ඨා,
උපරිති සබ්බා දිසා අනුචිලෝකෙත්වා සබ්බත්ථ අත්තනා සදිසං අදිස්වා “අයං
උත්තරා දිසා” ති තත්ථ සත්තපදවිනිභාරෙන අගමාසි. ආසහිත්ති උත්තමං. අග්ගොති
සබ්බපයමො. ඡෙට්ඨො ඡෙට්ඨොති ව තස්සෙව වෙවචනං. අයමන්තිමා ජාති, නත්ථි
දානි පුනබ්බවොති ඉමස්මිං අත්තභාවෙ පත්තබ්බං අරහත්තං බ්‍යාකාසි.

“අනෙකෙසං විසෙසාධිගමානං පුබ්බනිමිත්තභාවෙනා” ති සඩ්ධිත්තෙන
චුත්තමත්ථං “යඤ්ඤි” තිආදිනා විත්ථාරතො දස්සෙති. තත්ථ එත්ථාති –

“අනෙකසාබඤ්ච සහස්සමණ්ඩලං,
ඡත්තං මරු ධාරයුමන්තලික්ඛෙ;
සුවණ්ණදණ්ඩා විතිපතන්ති වාමරා,
න දිස්සරෙ වාමරඡත්තගාහකා” ති. (සු. නි. 693);

ඉමස්සා ගාථාය. සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණමෙව සබ්බත්ථ අප්පට්ඨනවාරතාය
අනාවරණඤ්ඤාණන්ති ආහ “සබ්බඤ්ඤානාවරණඤ්ඤාණපට්ඨාහස්සා” ති. “තථා
අයං හගවාපි ගතො...පෙ.... පුබ්බනිමිත්තභාවෙනා” ති එතෙන අභිජාතියං
ධම්මතාවසෙන උප්පජ්ජනවිසෙසා සබ්බබ්බොධිසත්තානං සාධාරණාති දස්සෙති.
පාරමිතානිස්සන්දා හි තෙති.

වික්කමිති අගමාසි. මරුති දෙවා. සමාති විලොකනසමතාය සමා සදිසියො. මහාපුරිසො හි යථා එකං දිසං විලොකෙසි, එවං සෙසා දිසාපි, න කත්ථවි විලොකනෙ විබන්ධො තස්ස අහොසිති. සමාති වා විලොකෙතුං යුත්තාති අත්ථො. න හි තදා බොධිසත්තස්ස විරූපබ්භවිෂ්ඨවිසමරූපාති විලොකෙතුං අයුත්තාති දිසාසු උපට්ඨන්තිති.

“එවං තථාගතො”ති කායගමනටියෙන ගත-සද්දෙන තථාගත-සද්දං නිද්දිසිත්වා ඉදානි ඤාණගමනටියෙන තං දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදිමාහ. තත්ථ නෙක්ඛම්මෙනාති අලොභජ්ජධානෙන කුසලචිත්තුජ්ජාදෙන. කුසලා හි ධම්මා ඉධ නෙක්ඛම්මං, න පබ්බජ්ජාදයො, “පට්ඨමජ්ඣානෙනා”ති ව වදන්ති. පභායාති පජ්ඣිත්වා. ගතො අධිගතො, පටිපත්තො උත්තරිවිසෙසන්ති අත්ථො. පභායාති වා පභානහෙතු, පභානලක්ඛණං වා. හෙතුලක්ඛණත්ථො හි අයං පභාය-සද්දො. “කාමච්ඡන්දාදිජ්ජභානහෙතුකං ගතො”ති හෙත්ථ චූත්තං ගමනං අවබොධො, පටිපත්ති එව වා. කාමච්ඡන්දාදිජ්ජභානෙන ව තං ලක්ඛියති. එස නයො “පදාලෙන්වා”තිආදිසුපි. අබ්‍යාපාදෙනාති මෙත්තාය. ආලොකසඤ්ඤායාති විභූතං කත්වා මනසිකරණෙන උපට්ඨිතආලොකසඤ්ජානෙන. අවික්ඛෙපෙනාති සමාධිනා. ධම්මවචන්ථානෙනාති කුසලාදිධම්මානං යාථාවචිතිවිෂයෙන, “සජ්ජවිවයනාමරූපවචන්ථානෙනා”තිපි වදන්ති.

එවං කාමච්ඡන්දාදිනිවරණජ්ජභානෙන “අභිජ්ඣං ලොකෙ පභායා”තිආදිනා (විභ. 508) චූත්තාය පට්ඨමජ්ඣානස්ස පුබ්බභාගපටිපදාය භගවතො තථාගතභාවං දස්සෙත්වා ඉදානි සහ උපායෙන අට්ඨති සමාපත්තිහි, අට්ඨාරසහි ව මහාවිපස්සනාහි තං දස්සෙතුං “ඤාණෙනා”තිආදිමාහ. නාමරූපපරිග්ගහකඨ්ඨාචිතරණානඤ්ඤි විබන්ධභූතස්ස මොහස්ස දුරිකරණෙන ඤාතපරිඤ්ඤායං ධීතස්ස අනිච්චසඤ්ඤාදයො සිජ්ඣන්ති, තථා ඤානසමාපත්තිසු අභිරතිනිමිත්තෙන පාමොජ්ජෙන, තත්ථ අනභිරතියා විනොදිතාය ඤානාදි සමධිගමොති සමාපත්තිවිපස්සනානං අරතිවිනොදනඅවිජ්ජාපදාලනාදි උපායො, උජ්ජපටිපාටිනිද්දෙසො පන නිවරණසභාවාය අවිජ්ජාය හෙට්ඨා නිවරණසුපි සඨගහදස්සනත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. සමාපත්තිවිහාරජ්ජවෙසවිබන්ධනෙන නිවරණාති කවාටසදිසාතිති ආහ “නිවරණකවාටං උග්ඝාටෙන්වා”ති. “රත්තිං විතක්කෙන්වා විචාරෙන්වා දිවා කම්මන්තෙ පයොජෙති”ති චූත්තට්ඨානෙ විය විතක්කවිචාරා ධූමායනාති අධිජ්ජෙනාති ආහ “විතක්කවිචාරධූම”න්ති. කිඤ්චාපි පට්ඨමජ්ඣානුපවාරෙයෙව ව දුක්ඛං, චතුත්ථජ්ඣානුපවාරෙයෙව සුඛං පභීයති, අනිසයජ්ජභානං පන සන්ධායාහ “චතුත්ථජ්ඣානෙන සුඛදුක්ඛං පභායා”ති.

අනිච්චස්ස, අනිච්චන්ති අනුපස්සනා අනිච්චානුපස්සනා, තෙභූමකධම්මානං අනිච්චතං ගහෙන්වා පවත්තාය විපස්සනායෙනං නාමං. නිච්චසඤ්ඤන්ති සඨිකතධම්මෙ “නිච්චා, සස්සනා”ති එවං පවත්තමිච්ඡාසඤ්ඤං, සඤ්ඤාසිසෙන දිට්ඨිවිත්තානම්පි ගහණං දට්ඨබ්බං. එස නයො ඉතො පරෙසුපි. නිබ්බිදානුපස්සනායාති සඨිකාරෙසු නිබ්බිජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය.

නන්දිනි සප්තීකතණ්හං. තථා විරාගානුපස්සනායාති විරජ්ජනාකාරෙන පවත්තාය අනුපස්සනාය. නිරොධානුපස්සනායාති සඬ්ඛාරානං නිරොධස්ස අනුපස්සනාය. “තෙ සඬ්ඛාරා නිරුජ්ඣන්තියෙව, ආයතිං සමුදයවසෙන න උප්පජ්ජන්ති”ති එවං වා අනුපස්සනා නිරොධානුපස්සනා. තෙනෙවාහ “නිරොධානුපස්සනාය නිරොධෙති, නො සමුදෙති”ති. මුඤ්චිතුකමාසා හි අයං බලප්පත්තාති. පටිනිස්සජ්ජනාකාරෙන පවත්තා අනුපස්සනා පටිනිස්සග්ගානුපස්සනා. පටිසඬ්ඛා සන්තිට්ඨනා හි අයං. ආදානන්ති නිව්වාදිවසෙන ගහණං. සන්තතිසමුහකිව්වාරම්මණානං වසෙන එකත්තග්ගහණං සනසඤ්ඤා. ආයුහනං අභිසඬ්ඛරණං. අවත්ථාවිසෙසාපත්ති විපරිණාමො. ධුවසඤ්ඤන්ති ථීරභාවග්ගහණං. නිමිත්තන්ති සමුහාදිසනවසෙන, සකිව්වපරිච්ඡෙදනාය ව සඬ්ඛාරානං සවිග්ගහග්ගහණං. පණ්ඩිත්ති රාගාදිපණ්ඩි, සා පනත්ථතො තණ්හානං වසෙන සඬ්ඛාරෙසු නින්තතා.

අභිනිවෙසන්ති අත්තානුදිට්ඨිං. අනිව්වදුක්ඛාදිවසෙන සබ්බධම්මකීරණං අධිපඤ්ඤාධම්මවිපස්සනා. සාරාදානාභිනිවෙසන්ති අසාරෙ සාරග්ගහණවිපල්ලාසං. “ඉස්සරකුත්තාදිවසෙන ලොකො සමුප්පන්නො”ති අභිනිවෙසො සම්මොභාභිනිවෙසො. කෙවි පන “අහොසිං නු ඛො අහමතීතමද්ධානන්තිආදිනා පවත්තසංසයාපත්ති සම්මොභාභිනිවෙසො”ති වදන්ති. සඬ්ඛාරෙසු ලෙණතාණභාවග්ගහණං ආලයාභිනිවෙසො. “ආලයරතා ආලයසමුදිතා”ති වචනතො ආලයො තණ්හා, සායෙව චක්ඛාදීසු රූපාදීසු ව අභිනිවිසනවසෙන පවත්ති යා ආලයාභිනිවෙසොති කෙවි. “එවංවිධා සඬ්ඛාරා පටිනිස්සජ්ජියන්ති”ති පවත්තං ඤාණං පටිසඬ්ඛානුපස්සනා. වට්ටතො විගතත්තා විවට්ටං නිබ්බානං, තත්ථ ආරම්මණකරණසඬ්ඛාතෙන අනුපස්සනෙන පවත්ති යා විවට්ටානුපස්සනා ගොත්රභූ. සංයොගාභිනිවෙසන්ති සංයුජ්ජනවසෙන සඬ්ඛාරෙසු අභිනිවිසනං. දිට්ඨොකට්ඨොති දිට්ඨියා සහජාතෙකට්ඨො, පහාතෙකට්ඨො ව. “ඔළාරිකෙ”ති උපරිමග්ගවජ්ඣෙකි කිලෙසෙ අපෙක්ඛිත්වා චුත්තං, අඤ්ඤා දස්සනපහාතබ්බාපි දුතියමග්ගවජ්ඣෙකි ඔළාරිකාති. අණුසහගතෙති අණුභූතෙ, ඉදං හෙට්ඨිමග්ගවජ්ඣෙකි අපෙක්ඛිත්වා චුත්තං. සබ්බකිලෙසෙති අවසිට්ඨසබ්බකිලෙසෙ. න හි පයමාදිමග්ගෙහි පහිනා කිලෙසා පුන පහියන්තිති.

කක්ඛළත්තං කඨිනභාවො. පග්ගරණං ද්වභාවො. ලොකියවායුනා හස්තස්ස විය යෙන තංතංකලාපස්ස උද්ධුමායනං, ථම්මභාවො වා, තං විත්ථම්මනං. විජ්ජමානෙපි කලාපන්තරභූතානං කලාපන්තරභූතෙහි අසම්ඵුට්ඨභාවො, තංතංභූතවිචිත්තතා රූපපරියන්තො ආකාසොති යෙසං යො පරිච්ඡෙදො, තෙහි සො අසම්ඵුට්ඨොව, අඤ්ඤා භූතානං පරිච්ඡෙදසභාවො න සියා ඛ්‍යාපිභාවාපත්තිතො. අඛ්‍යාපිතා හි අසම්ඵුට්ඨතාති. යස්මිං කලාපෙ භූතානං පරිච්ඡෙදො, තෙහි අසම්ඵුට්ඨභාවො අසම්ඵුට්ඨලක්ඛණං. තෙනාහ භගවා ආකාසධාතුනිද්දෙසෙ “අසම්ඵුට්ඨං චතුහි මහාභූතෙහි”ති (ධ. ස. 637).

විරොධිපච්චයසන්නිපාතෙ විසදිසුඡ්පත්ති රුජ්ජනං. චෙතනාපධානත්තා සඬබ්බාරක්ඛන්ධධම්මානං චෙතනාවසෙතෙනං චුත්තං “සඬබ්බාරානං අභිසඬබ්බරණුලක්ඛණ”න්ති. තථා හි සුත්තන්තභාජනීයෙ සඬබ්බාරක්ඛන්ධවිභවිගෙ “චක්ඛුසම්ඵස්සජා චෙතනා”තිආදිනා (විභ. 92) චෙතනාව විභත්තා, අභිසඬබ්බරණුලක්ඛණා ච චෙතනා. යථාහ “තත්ථ කතමො පුඤ්ඤාභිසඬබ්බාරො? කුසලා චෙතනා කාමාවචරා”තිආදි (විභ. 226). ඵරණං සවිජ්ජාරිකතා. අස්සද්ධියෙනි අස්සද්ධියහෙතු, නිමිත්තත්ථෙ භූමිමං. එස නයො “කොසජ්ජෙ”තිආදිසු. වූපසමලක්ඛණන්ති කායචිත්තපරිලාභුපසමලක්ඛණං. ලීනුද්ධවචරහිතෙ අධිචිත්තෙ පචත්තමානෙ පග්ගහනිග්ගහසම්පහංසනෙසු අඛ්‍යාවටතාය අජ්ඣුපෙක්ඛනං පටිසඬබ්බානං පක්ඛපාතුපච්ඡෙදතො.

මුසාවාදාදිනං විසංවාදනාදිකිච්චතාය ලුබ්බානං අපරිග්ගාහකානං පටිපක්ඛනාවතො පරිග්ගාහිකා සම්මාවාවා සිනිද්ධභාවතො සම්පයුත්තධම්මෙ, සම්මාවාවාපච්චයසුභාසිතානං සොතාරඤ්ච පුග්ගලං පරිග්ගණ්හාතීති සා පරිග්ගහලක්ඛණා සම්මාවාවා. කායිකකිරියා කිඤ්චි කත්තබ්බං සමුට්ඨාපෙනි. සයඤ්ච සමුට්ඨහනං සට්ඨං හොතීති සම්මාකම්මන්තසඬබ්බාතා විරති සමුට්ඨානලක්ඛණා දට්ඨබ්බා, සම්පයුත්තධම්මානං වා උක්ඛිපනං සමුට්ඨාපනං කායිකකිරියාය භාරුක්ඛිපනං විය. ජීවමානස්ස සත්තස්ස, සම්පයුත්තධම්මානං වා ජීවිතින්ද්‍රියචුත්තියා, ආජීවස්සෙව වා සුද්ධි වොදානං. සසම්පයුත්තධම්මස්ස චිත්තස්ස සංකිලෙසපක්ඛෙ පතිතුං අදත්ථා සම්මදෙව පග්ගණ්හනං පග්ගහො.

“සඬබ්බාරා”ති ඉධ චෙතනා අධිජ්ජෙතාති චුත්තං “සඬබ්බාරානං චෙතනාලක්ඛණ”න්ති. නමනං ආරම්මණාහිමුඛභාවො. ආයතනංපචත්තනං. ආයතනානං වසෙන හි ආයසඬබ්බාතානං චිත්තචෙතසිකානං පචත්ති. තණ්හාය හෙතුලක්ඛණන්ති වට්ටස්ස ජනකහෙතුභාවො, මග්ගස්ස පන නිබ්බානසම්පාපකත්තන්ති අයමෙව තෙසං විසෙසො.

තථලක්ඛණං අවිපරීතසභාවො. එකරසො අඤ්ඤමඤ්ඤානතිචත්තනං අනුනාධිකභාවො. යුගනද්ධා සමථවිපස්සනාව, “සද්ධාපඤ්ඤා පග්ගහාවික්ඛෙපා”තිපි වදන්ති.

බිණොති කිලෙසෙති බයො, මග්ගො. අනුජ්ජාදපරියොසානතාය අනුජ්ජාදො, ඵලං. පස්සද්ධි කිලෙසවූපසමො.

ජන්දස්සාති කත්තුකමානාජන්දස්ස. මූලලක්ඛණං පතිට්ඨාභාවො. සමුට්ඨාපනලක්ඛණං ආරම්මණපටිපාදකතාය සම්පයුත්තධම්මානං උජ්ජත්තිහෙතුතා. සමොධානං විසයාදිසන්නිපාතෙන ගහෙනබ්බාකාරො, යා “සඬගති”ති වූච්චති. සමං සහ ඔදහන්ති අනෙත සම්පයුත්තධම්මාති වා සමොධානං, එස්සො. සමොසරන්ති සන්නිපතන්ති එත්ථාති සමොසරණං. වෙදනාය විනා අජ්ජචත්තමානා සම්පයුත්තධම්මා වෙදනානුභවනනිමිත්තං සමොසටා විය

හොන්තීති එවං වුත්තං. ගොපානසීනං කුටං විය සම්පයුත්තානං පාමොක්ඛභාවො පමුඛලක්ඛණං. තතො, තෙසං වා සම්පයුත්තධම්මානං උත්තරි පධානන්ති තදුත්තරි. පඤ්ඤාත්තරා හි කුසලා ධම්මා. විමුක්තියාති එලස්ස. තඤ්ඤි සීලාදිගුණසාරස්ස පරමුක්කංසභාවෙන සාරං. අයඤ්ච ලක්ඛණවිභාගො ඡධාතූපඤ්චක්ඛානභිගාදිවසෙන තංතංසුත්තපදානුසාරෙන, පොරාණට්ඨකථාය ආගතනයෙන ච කතොති දට්ඨබ්බං. තථා හි වුත්තොපි කොචි ධම්මො පරියායන්තරජ්ජකාසනත්ථං පුන දස්සිතො, තතො එව ච “ඡන්දමුලකා කුසලා ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා, එස්සසමොධානා, වෙදනාසමොසරණා”ති, “පඤ්ඤාත්තරා කුසලා ධම්මා”ති, “විමුක්තියාරම්ඨං බුහ්මවරිය”න්ති, “නිබ්බානොගධඤ්ඤි ආවුසො බුහ්මවරියං නිබ්බානපරියොසාන”න්ති ච සුත්තපදානං වසෙන “ඡන්දස්ස මුලලක්ඛණ”න්තිආදි වුත්තං.

තථධම්මා නාම වත්තාරි අරියසච්චාති අවිපරිතසභාවත්තා. තථාති තංසභාවත්තා. අවිතථාති අමුසාසභාවත්තා. අනඤ්ඤාදාති අඤ්ඤාකාරරහිතත්තා.

ජාතිපච්චයසම්භූතසමුදාගතට්ඨොති ජාතිපච්චයා සම්භූතං හුත්වා සහිතස්ස අත්තතො පච්චයානුරූපස්ස උද්ධං උද්ධං ආගතභාවො, අනුපවත්තත්ථොති අත්ථො. අථ වා සම්භූතට්ඨො ච සමුදාගතට්ඨො ච සම්භූතසමුදාගතට්ඨො, න ජාතියො ජරාමරණං න හොති, න ච ජාතිං විනා අඤ්ඤාතො හොතීති ජාතිපච්චයසම්භූතට්ඨො. ඉත්ථඤ්ච ජාතියො සමුදාගච්ඡතීති ජාතිපච්චයසමුදාගතට්ඨො. යා යා ජාති යථා යථා පච්චයො හොති, තදනුරූපං පාතූභාවොති අත්ථො. අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං පච්චයට්ඨොති එත්ථාපි න අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං පච්චයො න හොති, න ච අවිජ්ජං විනා සඬ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති. යා යා අවිජ්ජා යෙසං යෙසං සඬ්ඛාරානං යථා යථා පච්චයො හොති, අයං අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං පච්චයට්ඨො, පච්චයභාවොති අත්ථො.

භගවා තං ජානාති පස්සතීති සම්බන්ධො. තෙනාති භගවතා. තං විභජ්ජමානන්ති යොජෙතබ්බං. තන්ති රූපායතනං. ඉට්ඨානිට්ඨාදීති ආදි-සද්දෙන මජ්ඣිමනිකං සඬ්ගණ්ඨාති, තථා අතීතානාගතපච්චුප්පන්තපරිත්තඅජ්ඣත්තබ්බිද්ධාතදුභයාදිභෙදං. ලබ්භමානකපදවසෙනාති “රූපායතනං දිට්ඨං සද්දායතනං සුතං ගන්ධායතනං රසායතනං ඵොට්ඨබ්බායතනං මුත්තං, සබ්බං රූපං මනසා විඤ්ඤාත”න්ති (ධ. ස. 966) වචනතො දිට්ඨපදඤ්ච විඤ්ඤාතපදඤ්ච රූපාරම්මණෙ ලබ්භති. “රූපාරම්මණං ඉට්ඨං අනිට්ඨං මජ්ඣිමනිකං පරිත්තං අතීතං අනාගතං පච්චුප්පන්තං අජ්ඣත්තං බ්බිද්ධා දිට්ඨං විඤ්ඤාතං රූපං රූපායතනං රූපධාතූ වණ්ණනිභා සනිදස්සනං සප්පට්ඨං නිලං පිතක”න්ති එවමාදීහි අනෙකෙහි නාමෙහි. “තෙරසහි වාරෙහි”ති රූපකණ්ඩෙ (ධ. ස. 614 ආදයො) ආගතෙ තෙරස නිද්දෙසවාරෙ සන්ධායාහ. එකෙකස්මිඤ්ච වාරෙ චතුත්තං චතුත්තං වචන්ථාපනනායානං වසෙන “ද්විපඤ්ඤාසාය නයෙහි”ති ආහ. තථමෙව අවිපරිතදස්සිතාය, අප්පට්චත්තියදෙසනතාය ච. ජානාමි අබ්භඤ්ඤාසිත්ති වත්තමානාතීතකාලෙසු

ඤාණප්පවත්තිදස්සනෙන අනාගතෙපි ඤාණප්පවත්ති චුත්තායෙවාති දට්ඨබ්බා. විදිත-සද්දො අනාමට්ඨකාලවිසෙසො වෙදිතබ්බො, “දිට්ඨං සුතං මුත”න්තිආදීසු (ධ. ස. 966) විය. න උපට්ඨාසීති අත්තත්තනියවසෙන න උපගච්ඡී. යථා රූපාරම්මණාදයො ධම්මා යංසභාවා යංපකාරා ව, තථා නෙ පස්සති ජානාති ගච්ඡති තථාගතොති එවං පදසම්භවො වෙදිතබ්බො. කෙච් පන “නිරුත්තිනයෙන පිසොදරාදිපක්ඛෙපෙන වා දස්සි-සද්දස්ස ලොපං, ආගත-සද්දස්ස වාගමං කත්වා තථාගතො”ති වණ්ණෙණන්ති.

නිද්දොසත්තාය අනුපවජ්ජං. පක්ඛිපිතබ්බාභාවෙන අනුතං. අපනෙතබ්බාභාවෙන අනධිකං. අත්ථබ්බාසද්දාදිසම්පත්තියා සබ්බාකාරපරිපුණ්ණං. නො අඤ්ඤාතාති “තට්ඨො”ති චුත්තමෙවත්ථං බ්බාතිරෙකෙන සම්පාදෙති. තෙන යදත්ථං භාසිතං, එකන්තෙන තදත්ථනිජ්ජාදනතො යථා භාසිතං භගවතා, තට්ඨොති අවිපරිතදෙසනතං දස්සෙති. “ගදත්ථො”ති එතෙන තථං ගදතීති තථාගතොති ද-කාරස්ස ත-කාරො කතො නිරුත්තිනයෙනාති දස්සෙති.

තථා ගතමස්සාති තථාගතො, ගතන්ති ව කායස්ස වාචාය වා පවත්තීති අත්ථො. තථාති ව චුත්තෙ යංතං-සද්දානං අබ්බාභිවාරිසම්බන්ධිත්තාය “යථා”ති අයමත්ථො උපට්ඨිතොයෙව හොති. කායවච්ඡිකිරියානඤ්ඤා අඤ්ඤාමඤ්ඤානුලොමෙන වචනිච්ඡායං, කායස්ස වාචා, වාචාය ව කායො සම්බන්ධිතාවෙන උපතිට්ඨතීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “භගවතො හී”තිආදි. ඉමස්මිං පන අත්ථො තථාචාදිත්තාය තථාගතොති අයමිපි අත්ථො සිද්ධො හොති. සො පන පුබ්බෙ පකාරන්තරෙන දස්සිතොති ආහ “එවං තථාකාරිත්තාය තථාගතො”ති.

“තිරියං අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු”ති එතෙන යදෙකෙ “තිරියං විය උපරි අධො ව සන්ති ලොකධාතුයො”ති වදන්ති, තං පටිසෙධෙති. දෙසනාවිලාසොයෙව දෙසනාවිලාසමයො යථා “පුඤ්ඤමයං, දානමය”න්තිආදීසු.

උපසග්ගනිපාතානං වාචකසද්දසන්තිධානෙ තදත්ථජොතනභාවෙන පවත්තනතො ගත-සද්දොයෙව අවගතත්ථං අතීතත්ථඤ්ඤා වදනීති ආහ “ගතොති අවගතො අතීතො”ති. අථ වා අභිනිභාරතො පට්ඨාය යාව සම්බොධි, එත්ථන්තරෙ මහාබොධියානපටිපත්තියා භානායානසංකිලෙසනිවත්තීනං අභාවතො යථා පණ්ඩානං, තථා ගතො අභිනිභාරානුරූපං පටිපන්නොති තථාගතො. අථ වා මහිද්ධිකත්තාය, පටිසම්භිදානං උක්කංසාධිගමෙන අනාවරණත්තාය ව කත්ථවි පටිසානාභාවතො යථා රූචි, තථා කායවච්චිත්තානං ගතාති ගමනාති පවත්තියො එතස්සාති තථාගතො. යස්මා ව ලොකෙ විධිසුත්තගතපකාර-සද්දා සමානත්ථා දිස්සන්ති, තස්මා යථා විධා විපස්සිආදයො භගවන්තො, අයමිපි භගවා තථා විධොති තථාගතො. යථා යුත්තා ව තෙ භගවන්තො අයමිපි භගවා තථා යුත්තොති තථාගතො. අථ වා යස්මා සච්චං තච්ඡං තථන්ති ඤාණස්සෙතං අධිවචනං, තස්මා තට්ඨන ඤාණෙන ආගතොති තථාගතොති. එවමිපි තථාගත-සද්දස්ස අත්ථො වෙදිතබ්බො —

“පහාය කාමාදිමලෙ යථා ගතා,
සමාධිඤ්ඤාණෙන විපස්සිආදයො;
මහෙසීනො සකායමුනී ජුනිත්ධරො,
තථාගතො තෙන තථාගතො මනො.

තථඤ්ච ධාතායතනාදිලක්ඛණං,
සභාවසාමඤ්ඤවිභාගහෙදතො;
සයම්භුඤ්ඤාණෙන ජිනො සමාගතො,
තථාගතො වුවිච්ඡි සකායපුඤ්ඤවො.

තථානි සච්චානි සමන්තවක්ඛුනා,
තථා ඉදප්පච්චයතා ච සබ්බසො;
අනඤ්ඤනෙය්‍යෙන යතො විභාවිතා,
යාථාවතො තෙන ජිනො තථාගතො.

අනෙකහෙදාසුපි ලොකධාතුසු,
ජිනස්ස රූපායතනාදිගොචරෙ;
විචිත්තහෙදං තථමෙව දස්සනං,
තථාගතො තෙන සමන්තලොචනො.

යතො ච ධම්මං තථමෙව භාසති,
කරොති වාචායනුලොම මත්තනො;
ගුණෙනි ලොකං අභිභුයා ඉරියති,
තථාගතො තෙනපි ලොකනායකො.

යථාභිනීභාරමනො යථාරුචි,
පචත්තවාචාතනුවිත්තභාවතො;
යථාවිධා යෙන පුරා මහෙසීනො,
තථාවිධො තෙන ජිනො තථාගතො”ති. (ඉතිවු. අට්ඨ. 38);

සඬගහගාථා මුඛමත්තමෙව. කස්මා? අප්පමාදපදං විය සකලධම්මපටිපත්තියා
සබ්බබුද්ධගුණානං සඬගාහකත්තා. තෙනෙවාහ “සබ්බාකාරෙනා”තිආදි.

“තං කතමන්ති පුච්ඡති”ති එතෙන “කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ”තිආදිවචනස්ස
සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාභාවො දස්සිතො අවිසෙසතො හි තස්ස
පුච්ඡාවිසෙසභාවඤ්ඤාපනත්ථං මහානිද්දෙසෙ ආගතා සබ්බාව පුච්ඡා
අත්ථුද්ධාරනයෙන දස්සෙති “තත්ථ පුච්ඡා නාමා”තිආදිනා. තත්ථ තත්ථානි “තං
කතමන්ති පුච්ඡති”ති එත්ථ යදෙනං සාමඤ්ඤතො පුච්ඡාවචනං, තස්මිං.

ලක්ඛණන්ති ඤාතුං ඉච්ඡිතො යො කොචි සභාවො. “අඤ්ඤාත”න්ති යෙන
කෙනචි ඤාණෙන අඤ්ඤාතභාවමාහ, “අදිට්ඨ”න්ති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන

පව්වක්කං විය අදිට්ඨතං. “අතුලිත”න්ති “එත්තකමෙත”න්ති තුලනභූතෙන අතුලිතතං, “අතීරිත”න්ති තීරණභූතෙන අකතඤ්ඤාණකිරියාසමාපතතං, “අවිභූත”න්ති ඤාණස්ස අපාකට්ඨතං, “අවිභාවිත”න්ති ඤාණෙන අපාකට්ඨකතභාවං. අදිට්ඨං ජොතියති එතායාති අදිට්ඨජොතනා. දිට්ඨං සංසන්දියති එතායාති දිට්ඨසංසන්දනා, සාකච්ඡාවසෙන විනිවිජයකරණං. විමති ඡිජ්ජති එතායාති විමතිවිජ්ජනා. අනුමතියා ප්‍රච්ඡා අනුමතිප්‍රච්ඡා. “තං කිං මඤ්ඤං භික්ඛවෙ”ති ආදි ප්‍රච්ඡාය හි “කා තුම්භාකං අනුමති”ති අනුමති ප්‍රච්ඡිකා හොති. කට්ඨකමාසනාති කට්ඨකමාසනය.

8. සරසෙනෙව පතනසභාවස්ස අන්තරා එව අතීව පාතනං අතිපාතො, සණ්ඨං පතිතුං අදත්ථා සීසං පාතනන්ති අත්ථො. අතික්කම්ම වා සත්ථාදිහි අභිභවිත්ථා පාතනං අතිපාතො. සත්තොති ඛන්ධසන්තානො. තත්ථ හි සත්තපඤ්ඤන්ති. ජීවිතින්ද්‍රියන්ති රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියං. රූපජීවිතින්ද්‍රියෙ හි විකොපිතෙ ඉතරම්පි තංසම්ඛන්ධතාය විනස්සති. කස්මා පනෙත්ථ “පාණස්ස අතිපාතො, පාණොති චෙත්ථ වොහාරතො සත්තො”ති ව එකවචනනිද්දෙසො කතො, නනු නිරවසෙසානං පාණානං අතිපාතතො චිරති ඉධ අධිජ්ජෙතො. තථා හි වක්ඛති “සබ්බපාණභූතභිතානුකම්පිති සබ්බෙ පාණභූතෙ”ති ආදිනා (දී. නි. අට්ඨ.

1. චූළසීලවණ්ණනා) ඛුච්චනනිද්දෙසන්ති? සව්වමෙතං, පාණභාවසාමඤ්ඤවසෙන පනෙත්ථ එකවචනනිද්දෙසො කතො, සබ්බසද්දසන්තිධානෙන තත්ථ පුට්ඨත්තං විඤ්ඤායමානමෙවාති සාමඤ්ඤනිද්දෙසං අකත්ථා හෙදවචනිවිජාවසෙන ඛුච්චනනිද්දෙසො කතොති. කිඤ්ච භියොයාසාමඤ්ඤතො සංවරසමාදානං, තබ්බිසෙසතො සංවරහෙදොති ඉමස්ස විසෙසස්ස ඤාපනත්ථං අයං වචනහෙදො කතොති වෙදිතබ්බො. යාය වෙනතාය වත්තමානස්ස ජීවිතින්ද්‍රියස්ස නිස්සයභූතෙසු මහාභූතෙසු උපක්කමකරණහෙතු තං මහාභූතජ්ජවචයා උජ්ජජනකමහාභූතා නූජ්ජජිස්සන්ති, සා තාදිසජ්ජයොගසමුට්ඨාපිකා වෙනතා පාණාතිපාතො. ලද්ධුපක්කමාති හි භූතාති ඉතරභූතාති විය න විසදානීති සමානජාතියානං කාරණං න හොන්ති. “කායවච්ඡිද්ධාරාන”න්ති එතෙන මනොද්ධාරෙ පචත්තාය වධකවෙනතාය පාණාතිපාතභාවං පටික්ඛිපති.

පයොගවත්ථුමහන්තතාදිහි මහාසාවජ්ජතා තෙහි පව්වයෙහි උජ්ජජනමානාය වෙනතාය බලවභාවතො වෙදිතබ්බො. යථාධිජ්ජෙතස්ස හි පයොගස්ස සහසා නිජ්ජාදනවසෙන කිව්වසාධිකාය ඛුක්ඛන්තුං පචත්තජ්ජනෙහි ලද්ධාසෙවනාය ව සන්තිට්ඨාපකවෙනතාය වසෙන පයොගස්ස මහන්තභාවො. සතිපි කදාපි බුද්දකෙ වෙව මහන්තෙ ව පාණෙ පයොගස්ස සමභාවෙ මහන්තං හනන්තස්ස වෙනතා තිබ්බතරා උජ්ජජනීති වත්ථුස්ස මහන්තභාවො. ඉති උභයං පෙතං වෙනතාය බලවභාවෙනෙව හොති. තථා හි හන්තබ්බස්ස මහාගුණභාවෙන තත්ථ පචත්තඋපකාරවෙනතා විය ඛෙත්තවිසෙසනිබ්බන්තියා අපකාරවෙනතාපි බලවති, තිබ්බතරා ව උජ්ජජනීති තස්සා මහාසාවජ්ජතා දට්ඨබ්බො. තස්මා පයොගවත්ථුආදිපව්වයානං අමහන්තෙපි මහාගුණතාදිපව්වයෙහි වෙනතාය බලවභාවාදිවසෙනෙව මහාසාවජ්ජතාවො වෙදිතබ්බො.

සම්භරියන්ති එතෙහිති සම්භාරා, අඬගානි. තෙසු පාණසඤ්ඤිතාවධකචිත්තානි පුබ්බභාගියානිපි භොන්ති. උපක්කමො වධකචෙතනාසමුට්ඨාපිතො. පඤ්චසම්භාරවතී පාණාතිපාතචෙතනානි සා පඤ්චසම්භාරවිනිමුත්තා දට්ඨබ්බා. විජ්ජාමයො මන්තපරිජජනපයොගො ආට්ඨබ්බණිකාදීනං විය. ඉද්ධිමයො කම්මවිපාකජිද්ධිමයො දායාකොටකාදීනං විය. අතිවිය පපඤ්චොති අතිමභාවිත්ථාරො.

එත්ථාහ – බණ බණ නිරුජ්ඣනසභාවෙසු සඬබාරෙසු කො හන්ති, කො වා හඤ්ඤති, යදි චිත්තචෙතසිකසන්තානො, සො අරූපතාය න ඡෙදනභෙදනාදිවසෙන විකොපනසමත්ථො, නාපි විකොපනීයො, අථ රූපසන්තානො, සො අචෙතනතාය කට්ඨකලිඬගරූපමොති න තත්ථ ඡෙදනාදීනා පාණාතිපාතො ලබ්භති යථා මතසරීරෙ, පයොගොපි පාණාතිපාතස්ස පහරණස්පකාරාදි අතීතෙසු වා සඬබාරෙසු භවෙයා අනාගතෙසු වා පච්චුප්පන්තෙසු වා, තත්ථ න තාව අතීතානාගතෙසු සම්භවති තෙසං අභාවතො, පච්චුප්පන්තෙසු ච සඬබාරානං බණිකත්තා සරසෙනෙව නිරුජ්ඣනසභාවතාය විනාසාහිමුබ්බෙසු නිජපයොජනො පයොගො සියා, විනාසස්ස ච කාරණරහිතත්තා න පහරණස්පකාරාදිපයොගභෙතුකං මරණං, නිරිභකතාය ච සඬබාරානං කස්ස සො පයොගො, බණිකත්තා වධාධිජ්ජායසමකාලහිජ්ජනකස්ස කිරියාපරියොසානකාලානවට්ඨානතො කස්ස වා පාණාතිපාතකම්මබද්ධොති.

වුච්චතෙ – යථාචුත්තවධකචෙතනාසහිතො සඬබාරානං පුඤ්ජො සත්තසඬබාතො හන්තා, තෙන පචත්තිතවධකපයොගනිමිත්තං. අපගතුස්මාවිඤ්ඤාණජීවිතින්ද්‍රියො මතචොභාරස්පචත්තිනිබන්ධො යථාචුත්තවධජ්ජයොගාකරණෙ උප්පජ්ජනාරහො රූපාරූපධම්මසමුභො හඤ්ඤති, කෙවලො වා චිත්තචෙතසිකසන්තානො. වධජ්ජයොගාවිසයභාවෙපි තස්ස පඤ්චචොකාරභවෙ රූපසන්තානාධිනචුත්තිතාය රූපසන්තානෙ පරෙන පයොජිතජීවිතින්ද්‍රියපච්ඡෙදකපයොගවසෙන තන්තිබ්බත්තිවිබන්ධකවිසදිසරූපුප්පත්තියා විහතෙ විච්ඡෙදො භොතිති න පාණාතිපාතස්ස අසම්භවො, නාපි අභෙතුකො පාණාතිපාතො, න ච පයොගො නිජපයොජනො පච්චුප්පන්තෙසු සඬබාරෙසු කතපයොගවසෙන තදනන්තරං උප්පජ්ජනාරහස්ස සඬබාරකලාපස්ස තථා අනුප්පත්තිතො, බණිකානං සඬබාරානං බණිකමරණස්ස ඉධ මරණභාවෙන අනධිජ්ජෙතත්තා, සන්තතිමරණස්ස ච යථාචුත්තනායෙන සභෙතුකභාවතො න අභෙතුකං මරණං, න ච කත්තුරහිතො පාණාතිපාතස්පයොගො නිරිභකෙසුපි සඬබාරෙසු සන්තිහිතතාමත්තෙන උපකාරකෙසු අත්තතො අනුරූපචුප්පාදනනියතෙසු කාරණෙසු කත්තුචොභාරසිද්ධිතො යථා “පදීපො පකාසෙති නිසාකරො චන්දිමා” ති ව, න ච කෙවලස්ස වධාධිජ්ජායසභතො චිත්තචෙතසිකකලාපස්ස පාණාතිපාතො ඉච්ඡිතො සන්තානවසෙන අවට්ඨිතස්සෙව පටිජානනතො, සන්තානවසෙන පචත්තමානානඤ්ච පදීපාදීනං අත්ථකිරියාසිද්ධි දිස්සතීති අත්ථෙව පාණාතිපාතෙන කම්මබද්ධො. අයඤ්ච විචාරො අදින්නාදානාදීසුපි යථාසම්භවං විභාවෙතබ්බො.

“පහිනකාලතො පටියාය වීරතොවා” ති එතෙන පහනහෙතුකා ඉධාධිජ්ජෙනා සමුච්ඡෙදවිරතීති දස්සෙති. කම්මක්ඛයඤාණෙන හි පාණාතිපාතදුස්සීලාස්ස පහිනත්තා හගවා අව්චන්තමෙව තතො පටිවීරතොති වුව්චති සමුච්ඡෙදවසෙන පහනවිරතීනං අධිජ්ජෙනත්තා. කිඤ්චාපි පහනවිරමණානං පුරිමපච්ඡිමකාලතා නත්ථී, මග්ගධම්මානං පන සම්මාදිට්ඨිආදීනං සම්මාචාචාදීනඤ්ච පච්චයපච්චයුජ්ජන්තභාවෙ අපෙක්ඛිතෙ සහජාතානම්පි පච්චයපච්චයුජ්ජන්තභාවෙන ගහණං පුරිමපච්ඡිමභාවෙනෙව හොතිති ගහණජ්ජවත්තිආකාරවසෙන පච්චයභූතෙසු සම්මාදිට්ඨිආදීසු පහායකධම්මෙසු පහනකිරියාය පුරිමකාලවොහාරො, පච්චයුජ්ජන්තාසු ච වීරතීසු වීරමණකිරියාය අපරකාලවොහාරො ච හොතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. පහනං චා සමුච්ඡෙදවසෙන, වීරති පටිජ්ජස්සද්ධිවසෙන යොජෙතබ්බො. අථ චා පාණො අතිපාතීයති එතෙනාති පාණාතිපාතො, පාණසාතහෙතුභූතො ධම්මසමුහො. කො පනෙසො? අහිරිකානොත්තජ්ජදොසමොහවිහිංසාදයො කිලෙසා. තෙ හි හගවා අරියමග්ගෙන පහාය සමුග්ගාටෙත්ථා පාණාතිපාතදුස්සීලාසො අව්චන්තමෙව පටිවීරතොති වුව්චති කිලෙසෙසු පහිනෙසු කිලෙසනිමිත්තස්ස කම්මස්ස අනුජ්ජජනතො. “අදින්නාදානං පහායා” තිආදීසුපි එසෙව නයො. වීරතොවාති අවධාරණෙන තස්සා වීරතියා කාලාදිවසෙන අපරියන්තතං දස්සෙති. යථා හි අඤ්ඤෙ සමාදින්නවීරතිකාපි අනවට්ඨිතවිත්තතාය ලාභජීවිතාදිහෙතු සමාදානං හින්දන්ති, න එවං හගවා. හගවා පන සබ්බසො පහිනපාණාතිපාතත්තා අව්චන්තවීරතො එවාති. වීතික්කම්ස්සාමීති අනවජ්ජධම්මෙහි වොකිණ්ණො අන්තරන්තරා උජ්ජජනකා දුබ්බලාකුසලා. යස්මා පන කායච්චිපයොගං උපලභිත්වා “ඉමස්ස කිලෙසා උජ්ජන්තා” ති විඤ්ඤානා සක්කා ඤාතුං, තස්මා තෙ ඉමිනා පරියායෙන “චක්ඛුසොතවිඤ්ඤෙය්‍යා” ති චුත්තාති දට්ඨබ්බො. කායිකාති පාණාතිපාතාදිනිජ්ජාදකෙ බලවාකුසලෙ සන්ධායාහ.

ගොත්තවසෙන ලද්ධවොහාරොති සම්බන්ධො. දීපෙනුං වට්ටති බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතවණ්ණස්ස අනුසන්ධිදස්සනවසෙන ඉමිස්සා දෙසනාය ආරද්ධත්තා. තත්ථායං දීපනා – “පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවීරතො සමණස්ස ගොතමස්ස සාවකසඬ්ඨෙසා නිහිතදණ්ඩො නිහිතසත්ථො” ති විත්ථාරෙතබ්බං. නනු ච ධම්මස්සාපි වණ්ණො බ්‍රහ්මදත්තෙන භාසිතො? සච්චං භාසිතො, සො පන සම්මාසම්බුද්ධපහවත්තා, අරියසඬ්ඨසාධාරත්තා ච ධම්මස්ස ධම්මානුභාවසිද්ධත්තා ච තෙසං තදුභයදීපනෙනෙව දීපිතො හොතිති විසුං න උද්ධට්ඨො. සද්ධම්මානුභාවෙනෙව හි හගවා හික්ඛුසඬ්ඨෙසා ච පාණාතිපාතාදිජ්ජහනසමත්ථො අහොසි, දෙසනා පන ආදිතො පටියාය එවං ආගතාති.

එත්ථායං අධිජ්ජායො – “අත්ථී හික්ඛවෙ අඤ්ඤෙ ච ධම්මා” තිආදිනා අනඤ්ඤසාධාරණෙ බුද්ධගුණෙ ආරබ්භ උපරි දෙසනං වඩ්ඪෙත්තුකාමො හගවා ආදිතො පටියාය “තථාගතස්ස වණ්ණං වදමානො වදෙය්‍යා” තිආදිනා බුද්ධගුණවසෙනෙව දෙසනං ආරභි, න හික්ඛුසඬ්ඨවසෙනාති. එසා හි හගවතො දෙසනාය පකති, යං එකරසෙනෙව දෙසනං දස්සෙතුං ලබ්භමානස්සාපි කස්සවි

අග්ගභණ්ඩ. තථා හි රූපකණ්ඩෙ දුකාදීසු තන්තිද්දෙසෙසු ව හදයවත්ථු න ගහිතං.
 ඉතරවත්ථුහි අසමානගතිකත්තා දෙසනාහෙදො හොතිති. යථා හි
 වක්ඛවිඤ්ඤාණාදිනි එකන්තතො වක්ඛාදිනිස්සයානි, න එවං මනොවිඤ්ඤාණං
 එකන්තෙන හදයවත්ථුනිස්සයං, නිස්සිතවසෙන ව වත්ථුදුකාදිදෙසනා පවත්තා
 “අත්ථි රූපං වක්ඛවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථු, අත්ථි රූපං න වක්ඛවිඤ්ඤාණස්ස
 වත්ථු”ති ආදිනා. යම්පි එකන්තතො හදයවත්ථුනිස්සයං, තස්ස වසෙන “අත්ථි රූපං
 මනොවිඤ්ඤාණස්ස වත්ථු”ති ආදිනා දුකාදීසු වුවිච්චානෙසුපි න තදනුරූපා
 ආරම්මණදුකාදයො සම්භවන්ති. න හි “අත්ථි රූපං මනොවිඤ්ඤාණස්ස
 ආරම්මණං, අත්ථි රූපං න මනොවිඤ්ඤාණස්ස ආරම්මණං”න්ති සක්කා වත්තුන්ති
 වත්ථාරම්මණදුකා හින්තගතිකා සිද්ධන්ති න එකරසා දෙසනා භවෙය්‍යානි. තථා
 නික්ඛෙපකණ්ඩෙ චිත්තුප්පාදවිභාගෙන අවුච්චමානත්තා
 අවිතක්කඅවිචාරපදවිස්සජ්ජනෙ “විචාරො වා”ති වත්තුං න සක්කාති
 අවිතක්කවිචාරමත්තපදවිස්සජ්ජනෙ ලබ්භමානොපි විතක්කො න උද්ධටො,
 අඤ්ඤා ආරාම “විතක්කො වා”ති වත්තබ්බං සියා.

දණ්ඩනසඬ්ඛාතස්ස දණ්ඩස්ස පරවිහෙය්‍යස්ස විචජ්ජිතභාවදීපනත්ථං.
 දණ්ඩසත්ථානං නික්ඛෙපවචනන්ති ආහ “පරූපසාතත්ථායා”ති ආදි.
 විහෙය්‍යභාවතොති විහිංසනභාවතො. “හික්ඛුසඬ්ඛවසෙනාපි දීපෙනුං වට්ටති”ති
 චුත්තත්තා තම්පි එකදෙසෙන දීපෙන්තො “යං පන හික්ඛු”ති ආදිමාහ.

ලජ්ජීති එත්ථ චුත්තලජ්ජාය ඔත්තජ්ජමිපි චුත්තමෙවාති දට්ඨබ්බං. න හි
 පාපජ්ගුව්ඡනං පාපුත්තාසනරහිතං, පාපභයං වා අලජ්ජනං අත්ථිති. ධම්මගරුකාය වා
 බුද්ධානං, ධම්මස්ස ව අත්තාධිනත්තා අත්තාධිපතිභූතා ලජ්ජාව චුත්තා, න පන
 ලොකාධිපති ඔත්තජ්ජං. “දයං මෙත්තචිත්තතං ආපන්නො”ති කස්මා චුත්තං, නනු
 දයා-සද්දො “දයාපන්නො”ති ආදීසු කරුණාය පවත්තතීති? සවිච්චමෙතං, අයං පන
 දයා-සද්දො අනුරක්ඛණමත්ථං අන්නොනීතං කත්වා පවත්තමානො මෙත්තාය
 කරුණාය ව පවත්තතීති ඉධ මෙත්තාය පවත්තමානො චුත්තො. මිදති සිනිස්හතීති
 මෙත්තා, මෙත්තා එතස්ස අත්ථිති මෙත්තං, මෙත්තං චිත්තං එතස්සාති
 මෙත්තචිත්තො, තස්ස භාවො මෙත්තචිත්තතා, මෙත්තා ඉච්චෙව අත්ථො.
 “සබ්බපාණභූතහිතානුකම්පි”ති එතෙන තස්සා විරතියා සත්තවසෙන අපරියන්තතං
 දස්සෙති. පාණභූතෙති පාණජාතෙ. අනුකම්පකොති කරුණායනකො. යස්මා පන
 මෙත්තා කරුණාය විසෙසපච්චයො හොති, තස්මා චුත්තං “තාය එව
 දයාපන්නතායා”ති. එවං යෙහි ධම්මෙහි පාණානිපාතා විරති සම්පජ්ජති, තෙහි
 ලජ්ජාමෙත්තාකරුණාහි සමඬ්ඛිභාවො දස්සිතො. විහරතීති එවංභූතො හුත්වා
 එකස්මිං ඉරියාපටෙ උජ්ජන්නං දුක්ඛං අඤ්ඤෙත ඉරියාපටෙන විච්ඡින්නදිත්වා හරති
 පවත්තෙති, අත්තභාවං වා යාපෙතීති අත්ථො. තෙනෙවාහ “ඉරියති යපෙති යාපෙති
 පාලෙති”ති.

ආචාරසීලමත්තකන්ති සාධුජනාචාරසීලමත්තකං, තෙන
 ඉන්ද්‍රියසංවරාදිගුණෙහිපි ලොකීයපුපුජ්ජනො තථාගතස්ස වණ්ණං වත්තුං න

සක්කොතිති දස්සෙති. තථා හි ඉන්ද්‍රියසංවරපච්චයපරිභොගසීලානි ඉධ සීලකථායං න විහත්තානි.

පරසංහරණන්ති පරස්ස සන්තකහරණං. ටෙතො වුච්චති ටොරො, තස්ස භාවො ටෙයාං. ඉධාපි බුද්දකෙ පරසන්තකෙ අප්පසාවජ්ජං, මහන්තෙ මහාසාවජ්ජං. කස්මා? පයොගමහන්තතාය, චත්ථුගුණානං පන සමභාවෙ සති කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජං, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජන්ති අයම්පි නයො යොජෙතබ්බො.

සාහත්ථිකාදයොති එත්ථ මන්තපරිජජ්ජනෙන පරසන්තකහරණං විජ්ජාමයො, විනා මන්තෙන කායචරිපයොගෙන පරසන්තකස්ස ආකඩ්ඪනං තාදිසඉද්ධානුභාවෙන ඉද්ධිමයො පයොගො.

සෙසන්ති “පහාය පටිවිරතො”ති එවමාදිකං. තඤ්ඤි පුබ්බෙ චුත්තනයං. කිඤ්චාපි නයිධ සික්ඛාපදවොභාරෙන චිරති චුත්තා, ඉතො අඤ්ඤෙසු පන සුත්තපදෙසෙසු විනයාහිධම්මෙසු ච පවත්තවොභාරෙන චිරතියො වෙනනා ච අධිසීලසික්ඛාදීනං අධිට්ඨානභාවතො, තෙසු අඤ්ඤතරකොට්ඨාසභාවතො ච සික්ඛාපදන්ති ආහ “පයමසික්ඛාපදෙ”ති. කාමඤ්චෙත්ථ “ලජ්ජී දයාපන්තො”ති න චුත්තං, අධිකාරවසෙන පන අත්ථතො වා චුත්තමෙවාති වෙදිතබ්බං. යථා හි ලජ්ජාදයො පාණාතිපාතජ්ජහානස්ස විසෙසජ්ජච්චයො, එවං අදින්නාදානජ්ජහානස්සාපිති, තස්මා සාපි පාළි ආනෙත්වා චත්තබ්බා. එසෙව නයො ඉතො පරෙසුපි. අථ වා “සුච්ඡුතෙතා”ති එතෙන හිරොත්තජ්ජාදිහි සමන්තාගමො, අහිරිකාදිනඤ්ච පහානං චුත්තමෙවාති “ලජ්ජී”තිආදි න චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

අසෙට්ඨවරියන්ති අසෙට්ඨානං භීනානං, අසෙට්ඨං වා ලාමකං නිහීනං චුත්තිං, මෙටුනන්ති අත්ථො. “බ්‍රහ්මං සෙට්ඨං ආචාර”න්ති මෙටුනවිරතිමාහ. “ආරාචාරි මෙටුනා”ති එතෙන “ඉධ බ්‍රාහ්මණ එකච්චො...පෙ.... න හෙව බො මාතුගාමෙන සද්ධිං ද්වයංද්වයසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, අපිච බො මාතුගාමස්ස උච්ඡාදනපරිමද්දනන්භාපනසම්බාහනං සාදියති, සො තං අස්සාදෙති, තං නිකාමෙති, තෙන ච විත්තිං ආපජ්ජති”තිආදිනා (අ. නි. 7.50) චුත්තා සත්තවිධමෙටුනසංයොගාපි පටිවිරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බා. ඉධාපි අසද්ධම්මසෙවනාධිජ්ජායෙන කායද්වාරජ්ජවත්තා මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිසමුට්ඨාපිකා වෙනනා අබ්‍රහ්මවරියං, මිච්ඡාචාරෙ පන අගමනීයට්ඨානවිතික්කමවෙනනාති යොජෙතබ්බං. තත්ථ අගමනීයට්ඨානං නාම පුරිසානං මාතුරක්ඛිතාදයො දස, ධනක්කිතාදයො දසාති වීසති ඉත්ථියො. ඉත්ථිසු පන දසන්තං ධනක්කිතාදීනං සාරක්ඛසපරිදණ්ඩානඤ්ච වසෙන ද්වාදසන්තං අඤ්ඤෙ පුරිසා. ගුණවිරහිතෙ විජ්ජටිපත්ති අප්පසාවජ්ජා, මහාගුණෙ මහාසාවජ්ජා. ගුණරහිතෙපි ච අහිභවිත්වා පවත්ති මහාසාවජ්ජා, උභින්නං සමානච්ඡන්දභාවෙපි කිලෙසානං උපක්කමානඤ්ච මුදුතාය අප්පසාවජ්ජා, තිබ්බතාය මහාසාවජ්ජාති වෙදිතබ්බා. තස්ස ද්වෙ සම්භාරා සෙවෙතුකාමතාවිත්තං, මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිති.

මිච්ඡාචාරෙ පන අගමනීයට්ඨානතා, සෙවනාවිත්තං මග්ගෙනමග්ගපටිපත්ති,
සාදියනඤ්චාති චත්තාරො. “අභිභවිත්වා චිතික්කමනෙ
මග්ගෙනමග්ගපටිපත්තිඅධිවාසනෙ සතිපි
පුරිමුප්පන්නසෙවනාභිසන්ධිපයොගාභාවතො අභිභුයාමානස්ස මිච්ඡාචාරො න
හොති”ති වදන්ති. සෙවනාවිත්තෙ සති පයොගාභාවො න පමාණං ඉත්ථියා
සෙවනාපයොගස්ස යෙභුයොන අභාවතො, ඉත්ථියා පුරෙතරං
උපට්ඨාපිතසෙවනාවිත්තායපි මිච්ඡාචාරො න සියාති ආපජ්ජති පයොගාභාවතො.
තස්මා පුරිසස්ස වසෙන උක්කංසතො චත්තාරො චුත්තාති දට්ඨබ්බං, අඤ්ඤා
ඉත්ථියා පුරිසකිච්චකරණකාලෙ පුරිසස්සපි සෙවනාපයොගාභාවතො මිච්ඡාචාරො
න සියාති එකෙ. ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං – අත්තනො රුචියා පවත්තිතස්ස
තයො, බලක්කාරෙන පවත්තිතස්ස තයො, අනවසෙසග්ගහණෙන පන චත්තාරොති.
එකො පයොගො සාහත්ථිකොව.

9. කම්මපට්ඨපත්තං දස්සෙතුං “අත්ථහඤ්ජනකො”ති චුත්තං. වච්ඡයොගො
කායපයොගො වාති මුසා-සද්දස්ස කිරියාපධානතං දස්සෙති. විසංවාදනාධිප්පායො
පුබ්බභාගක්ඛණෙ තඨ්ඛණෙ ව. චුත්තඤ්ඤි “පුබ්බෙවස්ස හොති ‘මුසා හණ්ණස්ස’න්ති,
හණන්තස්ස හොති ‘මුසා හණාමි’ති” (පාරා. 205). එතඤ්ඤි ද්වයං අභිගභුතං, ඉතරං
පන හොතු වා මා වා, අකාරණමෙතං. අස්සාති විසංවාදකස්ස. යථාචුත්තං
පයොගභුතං මුසා වදති විඤ්ඤාපෙති, සමුට්ඨාපෙති වා එතායාති චෙතනා මුසාවාදො.

පුරිමනයෙ ලක්ඛණස්ස අබ්‍යාපිතතාය, මුසා-සද්දස්ස ව
විසංවදිතබ්බත්ථවාචකත්තසම්භවතො පරිපුණ්ණං කත්වා මුසාවාදලක්ඛණං
දස්සෙතුං “මුසාති අභුතං අතච්ඡං චත්ථු”තිආදිනා දුතියනතො ආරද්ධො.
ඉමස්මිඤ්ච නයෙ මුසා වදියති චුච්චති එතායාති චෙතනා මුසාවාදො. “යමත්ථං
හඤ්ජති”ති චත්ථුවසෙන මුසාවාදස්ස අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතමාහ. යස්ස අත්ථං
හඤ්ජති, තස්ස අප්පගුණතාය අප්පසාවජ්ජො, මහාගුණතාය මහාසාවජ්ජොති
අදින්නාදානෙ විය ගුණවසෙනාපි යොජෙතබ්බං. කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙනාපි
අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජනා ලබ්භතියෙව.

අත්තනො සන්නකං අදාතුකාමතාය, පුරණකථානයෙන ව
විසංවාදනපුරෙක්ඛාරස්සෙව මුසාවාදො. තත්ථ පන චෙතනා බලවතී න හොතීති
අප්පසාවජ්ජනා චුත්තා. අප්පතාය උභයස්ස අත්ථස්ස පුරණවසෙන පවත්තා කථා
පුරණකථා.

තජ්ජොති තස්සාරුජ්ජො, විසංවාදනානුරූපොති අත්ථො. “වායාමො”ති
වායාමසීසෙන පයොගමාහ. විසංවාදනාධිප්පායෙන පයොගෙ කතෙපි පරෙන තස්මිං
අත්ථෙ අවිඤ්ඤානෙ විසංවාදනස්ස අසිජ්ඣිකතො පරස්ස තදත්ථවිජානනං එකො
සම්භාරො චුත්තො. කෙච්චි පන “අභුතච්චනං විසංවාදනචිත්තං පරස්ස
තදත්ථවිජානනන්ති තයො සම්භාරා”ති වදන්ති.
කිරියාසමුට්ඨාපකචෙතනාක්ඛණෙයෙව මුසාවාදකම්මුනා බජ්ඣති

සන්නිටියාපකචෙනනාය නිබ්බත්තත්තා, සචෙපි දන්ධනාය විචාරෙත්වා පරො තමත්ථං ජානාතීති අධිජ්ජායො.

“සච්චනො ථෙතනො” තිආදීසු (ම. නි. 1.19) විය ථෙත-සද්දො ටීරපරියායො, ටීරභාවො ච සච්චවාදිනාය අධිකතත්තා කථාවසෙන චෙදිතබ්බොති ආභ “ටීරකථොති අත්ථො” ති. න ටීරකථොති යථා භලිද්දිරාගාදයො අනවට්ඨිතසභාවනාය න ටීරා, එවං න ටීරා කථා යස්ස සො න ටීරකථොති භලිද්දිරාගාදයො යථා කථාය උපමා භොන්ති, එවං යොජෙතබ්බං. එස නයො “පාසාණලොඛා වියා” තිආදීසුපි.

සද්ධා අයති පචත්තති එත්ථාති සද්ධායො, සද්ධායො එව සද්ධායිකො යථා “චෙනයිකො” ති (අ. නි. 8.11; පාරා. 8). සද්ධාය වා අයිතබ්බො සද්ධායිකො, සද්ධෙයොයාති අත්ථො. චත්තබ්බතං ආපජ්ජති විසංවාදනතොති අධිජ්ජායො.

සුඤ්ඤභාවන්ති පිතිවිරහිතතාය ටිත්තතං. සා පිසුණුවාචාති යායං යථාචුත්තා සද්දසභාවා වාචා, සා පියසුඤ්ඤකරණතො පිසුණුවාචාති නිරුත්තිනයෙන අත්ථමාභ. පිසතිති වා පිසුණා, සමග්ගෙ සත්තෙ අවයවභූතෙ වග්ගෙ භින්නෙ කරොතීති අත්ථො.

ඵරුසන්ති සිනෙභාභාවෙන ලුඛං. සයම්පි ඵරුසාති දොමනස්සසමුට්ඨිතත්තා සභාවෙනපි කක්කසා. එත්ථ ච ඵරුසං කරොතීති ඵලූපවාරෙන, ඵරුසයතීති වා වාචාය ඵරුස-සද්දජ්ජචත්ති චෙදිතබ්බො. සයම්පි ඵරුසාති පරෙසං මම්මච්ඡෙදවසෙන පචත්තියා එකන්තනිට්ඨුරතාය සභාවෙන, කාරණවොභාරෙන ච වාචාය ඵරුස-සද්දජ්ජචත්ති දට්ඨබ්බො. තතොයෙව ච නෙව කණ්ණසුඛා. අත්ථවිපන්නතාය න භදයඬගමා.

යෙන සම්ථං පලපතීති යෙන පලාපසඬබාතෙන නිරත්ථකචචනෙන සුඛං භිතඤ්ච ඵලති විදරති විනාසෙතීති “සම්ථ”න්ති ලද්ධනාමං අත්තනො පරෙසඤ්ච අනුපකාරකං යං කිඤ්චි පලපති.

සංකිලිට්ඨචිත්තස්සාති ලොභෙන දොසෙන වා විබාධිතචිත්තස්ස, උපතාපිතචිත්තස්ස වා, දුස්සිතචිත්තස්සාති අත්ථො. චෙතනා පිසුණුවාචා පිසුණං වදන්ති එතායාති. යස්ස යතො හෙදං කරොති, තෙසු අභින්නෙසු අජ්ජසාවජ්ජං, භින්නෙසු මහාසාවජ්ජං, තථා කිලෙසානං මුදුනිබ්බතාවිසෙසෙසු.

යස්ස පෙසුඤ්ඤං උපසංහරති, සො භිජ්ජතු වා මා වා, තස්ස අත්ථස්ස විඤ්ඤාපනමෙව පමාණන්ති ආභ “තදත්ථවිජානන”න්ති, කම්මපථජ්ජත්ති පන භින්නෙ එව.

අනුජ්ජදාතාති අනුබලජ්ජදාතා, අනුවත්තනවසෙන වා පදාතා. කස්ස පන අනුවත්තනං පදානඤ්ච? “සභිතාන”න්ති චුත්තත්තා “සන්ධානස්සා” ති

විඤ්ඤායති. තෙනෙනවාහ “සන්ධානානුප්පදාතා”ති. යස්මා පන අනුවත්තනවසෙන සන්ධානස්ස පදානං ආධානං, රක්ඛණං වා දළ්භිකරණං හොති, තෙන චුත්තං “දළ්භිකම්මං කත්තාති අත්ථො”ති. ආරමන්ති එත්ථාති ආරාමො, රම්හබ්බට්ඨානං. යස්මා පන ආකාරෙන විනාපි අයමෙවත්ථො ලබ්හති, තස්මා චුත්තං “සමග්ගරාමොතිපි පාළි, අයමෙවෙත්ථ අත්ථො”ති.

මම්මානි විය මම්මානි, යෙසු ඵරුසවාචාය ඡුපිතමත්තෙසු දුට්ඨාරුසු විය සට්ටිතෙසු චිත්තං අධිමත්තං දුක්ඛප්පත්තං හොති. කානි පන තානි? ඡාතිආදීනි අක්කොසවත්ථුනි. තානි ඡීජ්ජන්ති, හිජ්ජන්ති වා යෙන කායවච්ඡයොගෙන, සො මම්මච්ඡෙදකො. එකන්තෙන ඵරුසවෙනනා ඵරුසවාචා ඵරුසං වදන්ති එතායාති. කථං පන එකන්තඵරුසවෙනනා හොති? දුට්ඨචිත්තතාය. තස්සාති එකන්තඵරුසවෙනනාය එව ඵරුසවාචාභාවස්ස. මම්මච්ඡෙදකො සවනඵරුසතායාති අධිප්පායො.

චිත්තසංඝහතාය ඵරුසවාචා න හොති කම්මපථ’ප්පත්තත්තා, කම්මභාවං පන න සක්කා වාරොතුන්ති. එවං අන්වයවසෙන වෙනනාඵරුසතාය ඵරුසවාචං සාධෙත්ථා ඉදානි තමෙව පටිපක්ඛනයෙන සාධෙතුං “වචනසංඝහතායා”තිආදි චුත්තං. සා ඵරුසවාචා. යන්ති යං පුග්ගලං. එත්ථාපි කම්මපථභාවං අප්පත්තා අප්පසාවජ්ජා, ඉතරා මහාසාවජ්ජා, තථා කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාභාවෙ. කෙච්ඡි පන “යං උද්දිස්ස ඵරුසවාචා පයුජ්ජන්ති, තස්ස සම්මුඛාව සිසං එති”ති, එකෙ “පරම්මුඛාපි ඵරුසවාචා හොතියෙවා”ති වදන්ති. තත්ථායමධිප්පායො යුත්තො සියා – සම්මුඛා පයොගෙ අගාරවාදීනං බලවභාවතො සියා වෙනනා බලවතී, පරස්ස ච තදත්ථජානනං, න තථා අසම්මුඛාති. යථා පන අක්කොසිතෙ මතෙ ආලභනෙ කතා බමනා උපවාදන්තරායං නිවත්තෙති, එවං “පරම්මුඛා පයුත්තාපි ඵරුසවාචා හොතියෙවා”ති සක්කා විඤ්ඤාතුන්ති. කුපිතචිත්තන්ති අක්කොසාධිප්පායෙනෙව කුපිතචිත්තං, න මරණාධිප්පායෙන. මරණාධිප්පායෙන හි චිත්තකොපෙ සති බ්‍යාපාදොයෙව හොතීති. එත්ථාති –

“නෙලඬිගො සෙතපච්ඡාදො, එකාරො වත්තතී රථො;
අනීසං පස්ස ආයන්තං, ඡින්තසොතං අබන්ධන”න්ති. (සං. නි. 4.347; උදා. 65);

ඉමිස්සා ගාථාය. සීලඤ්ඤෙත්ථ “නෙලඬිග”න්ති චුත්තං. තෙනෙනවාහ චිත්තො ගහපති “නෙලඬිගන්ති බො හන්තෙ සීලානමෙතං අධිවචන”න්ති (සං. නි. 4.347). සුකුමාරාති අඵරුසතාය මුදුකා. පුරස්සාති එත්ථ පුර-සද්දො තන්තිවාසීවාචකො දට්ඨබ්බො “ගාමො ආගතො”තිආදීසු විය. තෙනෙනවාහ “නගරවාසීන”න්ති. මනං අප්පායති වඩ්ඪෙතීති මනාපා. තෙන චුත්තං “චිත්තවුඩ්ඪිකරා”ති. ආසෙවනං භාවනං බහුලීකරණං. යං ගාහයිතුං පවත්තිතො, තෙන අග්ගහිතෙ අප්පසාවජ්ජො ගහිතෙ මහාසාවජ්ජොති, ඉධාපි කිලෙසානං මුදුතිබ්බතාවසෙනාපි අප්පසාවජ්ජමහාසාවජ්ජතා ලබ්හතියෙව.

“කාලවාදී” තිආදි සම්ඵජ්ජලාපා පටිවිරතස්ස පටිපත්තිදස්සනං. යථා හි “පාණාතිපාතා පටිවිරතො” තිආදි පාණාතිපාතජ්ජහානපටිපත්තිදස්සනං. “පාණාතිපාතං පහාය විහරති” ති හි චුත්තෙ කථං පාණාතිපාතජ්ජහානං හොතිති? අපෙක්ඛාසබ්භාවතො “පාණාතිපාතා පටිවිරතො හොති” ති චුත්තං, සා පන විරති කථන්ති ආහ “නිහිතදණ්ඨො නිහිතසත්ථො” ති, තඤ්ච දණ්ඨසත්ථනිධානං කථන්ති චුත්තං “ලජ්ජී” තිආදි, එවං උත්තරුත්තරං පුරිමස්ස පුරිමස්ස උපායසන්දස්සනං, තථා අදින්නාදානාදීසු යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. තෙන චුත්තං “කාලවාදීතිආදි සම්ඵජ්ජලාපා පටිවිරතස්ස පටිපත්තිදස්සනං” ති. අත්ථසඤ්ඡිතාපි හි වාචා අයුත්තකාලජ්ජයොගෙන අත්ථාවහා න සියාති අනත්ථවිඤ්ඤාපනවාචං අනුලොමෙති, තස්මා සම්ඵජ්ජලාපං පජහන්තෙන අකාලවාදිතා පරිවජ්ජෙතබ්බාති චුත්තං “කාලවාදී” ති. කාලෙන වදන්තෙනාපි උභයානත්ථසාධනතො අභූතං පරිවජ්ජෙතබ්බන්ති ආහ “භූතවාදී” ති. භූතඤ්ච වදන්තෙන යං ඉධලොකපරලොකහිතසම්පාදකං, තදෙව වත්තබ්බන්ති දස්සෙතුං “අත්ථවාදී” ති චුත්තං. අත්ථං වදන්තෙනාපි න ලොකියධම්මසන්නිස්සිතමෙව වත්තබ්බං, අථ ඛො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතං පිති දස්සෙතුං “ධම්මවාදී” ති චුත්තං. යථා ච අත්ථො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොති, තං දස්සනත්ථං “චිත්තවාදී” ති චුත්තං. පාතිමොක්ඛසංවරො සතිසංවරො ඤාණසංවරො ඛන්තිසංවරො චීරියසංවරොති හි පඤ්චන්තං සංවරානං, තද්ධිගවිනයො වික්ඛම්භනවිනයො සමුච්ඡෙදවිනයො පටිපජ්ජස්සද්ධිවිනයො නිස්සරණවිනයොති පඤ්චන්තං විනයානඤ්ච වසෙන චුච්චමානො අත්ථො නිබ්බානාධිගමහෙතුභාවතො ලොකුත්තරධම්මසන්නිස්සිතො හොතිති.

එවං ගුණවිසෙසයුත්තො ච අත්ථො චුච්චමානො දෙසනාකොසල්ලෙ සති සොහති, කිච්චකරො ච හොති, නාඤ්ඤථාති දස්සෙතුං “නිධානවතිං වාචං භාසිතා” ති චුත්තං. ඉදානි තං දෙසනාකොසල්ලං විභාවෙතුං “කාලෙනා” තිආදිමාහ. අජ්ඣාසයට්ඨුජ්ජත්තිනං පුච්ඡාය ච වසෙන ඔතිණ්ණෙ දෙසනාවිසයෙ එකංසාදිඛ්‍යාකරණවිභාගං සල්ලක්ඛෙන්වා ය්පනාහෙතුදාහරණසංසන්දනාති තංතංකාලානුරූපං විභාවෙන්තියා පරිමිතපරිච්ඡින්නරූපාය විපුලතරගම්භීරුදාරපහුතත්ථවිත්ථාරසඬිගාහකාය දෙසනාය පරෙ යථාජ්ඣාසයං පරමත්ථසිද්ධියං පතිට්ඨාපෙන්තො “දෙසනාකුසලො” ති චුච්චතීති එවමෙත්ථ අත්ථයොජනා වෙදිතබ්බා.

10. එවං පටිපාටියා සත්ත මූලසික්ඛාපදානි විහජින්වා සතිපි අභිජ්ඣාදිජ්ජහානස්ස සංවරසීලසික්ඛාසඬිගහෙ උපරිගුණසඬිගහතො, ලොකියපුට්ඨජ්ජනාවිසයතො ච උත්තරදෙසනාය සඬිගණ්හිතුං තං පරිහරින්වා පවුරජනපාකටං ආචාරසීලමෙව විහජන්තො හගවා “බ්‍රිජගාමභූතගාමසමාරම්භා” තිආදිමාහ. තත්ථ ගාමොති සමුහො. නනු ච රුක්ඛාදයො විත්තරහිතතාය න ජීවා, විත්තරහිතතා ච පරිජ්ජන්දාභාවතො, ඡින්නෙ විරුහනතො, විසදිසජාතිකභාවතො, චතුයොනිඅජ්ජපරියාපන්නතො ච වෙදිතබ්බා, වුඩ්ඪි පන පවාලසීලාලවණානම්පි විජ්ජතිති න තෙසං ජීවභාවෙ කාරණං,

විසයග්‍රහණයක්ව පරිකල්පනාමත්තං සුපනං විය විඤ්චාදීනං, තථා දොහළාදයො, තත්ථ කස්මා බීජගාමභූතගාමසමාරම්භා පටිවිරති ඉව්ඡිතාති? සමණසාරුප්පතො, සන්නිස්සිතසත්තානුරක්ඛණතො ව. තෙනෙනවාහ “ථීවසඤ්ඤිතො හි මොසපුරිසා මනුස්සා රුක්ඛස්මි”න්තිආදි (පාවි. 89). නීලතිණරුක්ඛාදිකස්සාති අල්ලතිණස්ස වෙව අල්ලරුක්ඛාදිකස්ස ව. ආදි-සද්දෙන ඔසධිගච්ඡලතාදයො වෙදිතබ්බා.

එකං භත්තං එකභත්තං, තං අස්ස අත්ථිති එකභත්තිකො, එකස්මිං දිවසෙ එකවාරමෙව භුඤ්ජනකො. තයිදං රත්තිභොජනොපි සියාති තන්නිවත්තනත්ථමාහ “රත්තුපරතො”ති. එවමිපි අපරණ්භොජීපි සියා එකභත්තිකොති තදාසඬිකාතිවත්තනත්ථං “විරතො විකාලභොජනා”ති වුත්තං. අරුණුග්ගමනතො පටියාය යාව මජ්ඣන්හිකා, අයං බුද්ධානං ආවිණ්ණසමාවිණ්ණො භොජනස්ස කාලො නාම, තදඤ්ඤො විකාලො. අට්ඨකථායං පන දුතියපදෙන රත්තිභොජනස්ස පටික්ඛිත්තත්තා අපරණ්භො “විකාලො”ති වුත්තො.

සඬිබෙපතො “සබ්බපාපස්ස අකරණ”න්තිආදි (දී. නි. 2.90; ධ. ප. 183; නෙත්ති. 30, 50, 116, 124) නයප්පවත්තං භගවතො සාසනං අව්චන්තන්දරාගප්පවත්තිතො නච්චාදීනං දස්සනං න අනුලොමෙතිති ආහ “සාසනස්ස අනුලොමත්තා”ති. අත්තනා පයොජියමානං, පරෙහි පයොජාපියමානඤ්ච නච්චං නච්චභාවසාමඤ්ඤතො පාළියං එකෙනෙව නච්ච-සද්දෙන ගහිතං, තථා ගීතවාදිත-සද්දෙන වාති ආහ “නච්චනනච්චාපනාදිවසෙනා”ති. ආදි-සද්දෙන ගායනගායාපනවාදනවාදාපනාති සඬිගණ්භාති. දස්සනෙන චෙත්ථ සවනම්පි සඬිගහිතං විරුපෙකසෙසනසෙන. ආලොචනසභාවතාය වා පඤ්චන්තං විඤ්ඤාණානං සවනකිරියායපි දස්සනසඬිබෙපසබ්භාවතො “දස්සනා” ඉච්චෙව වුත්තං. අවිසුකභූතස්ස ගීතස්ස සවනං කදාව වට්ටතිති ආහ “විසුකභූතා දස්සනා”ති. තථා හි වුත්තං පරමත්ථපොතිකාය බුද්දකපාට්ඨකථාය (බු. පා. අට්ඨ. පච්ඡිමපඤ්චසික්ඛාපදවණ්ණනා) “ධම්මුපසංහිතම්පි චෙත්ථ ගීතං වට්ටති, ගීතූපසංහිතො ධම්මො න වට්ටති”ති.

උච්චාති උච්චසද්දෙන සමානත්ථං එකං සද්දන්තරං, සෙති එත්ථාති සයනං. උච්චාසයනං මහාසයනඤ්ච සමණසාරුප්පරහිතං අධිප්පෙතන්ති ආහ “පමාණාතික්කන්තං, අකප්පියත්ථරණ”න්ති. ආසන්දාදිආසනඤ්චෙත්ථ සයනෙන සඬිගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. යස්මා පන ආධාරෙ පටික්ඛිත්තෙ තදාධාරකිරියා පටික්ඛිත්තාව භොති, තස්මා “උච්චාසයනමහාසයනා” ඉච්චෙව වුත්තං, අත්ථතො පන තදුපභොගභූත නිසජ්ජානිපජ්ජනෙහි විරති දස්සිතාති දට්ඨබ්බා. උච්චාසයනසයනමහාසයනසයනාති වා එතස්මිං අත්ථෙ එකසෙසනසෙන අයං නිද්දෙසො කතො යථා “නාමරූපපච්චයා සළායතන”න්ති (ම. නි. 3.126; සං. නි. 2.1; උදා. 1). ආසනකිරියාපුබ්බකත්තා සයනකිරියාය සයනග්ගහණෙනෙව ආසනං ගහිතන්ති වෙදිතබ්බං.

අඤ්ඤාහි ගාභාපනෙ උපනික්ඛිත්තසාදියනෙ ව පටිග්ගහණත්ථො ලබ්භතීති ආහ “න උග්ගණ්භාපෙනි, න උපනික්ඛිත්තං සාදියතී”ති. අථ වා තිවිධං පටිග්ගහණං කායෙන වාචාය මනසා. තත්ථ කායෙන පටිග්ගහණං උග්ගණ්භනං, වාචාය පටිග්ගහණං උග්ගභාපනං, මනසා පටිග්ගහණං සාදියනන්ති තිවිධම්පි පටිග්ගහණං සාමඤ්ඤානිද්දෙසෙන, එකසෙසනායෙන වා ගහෙන්වා “පටිග්ගහණා”ති චුත්තන්ති ආහ “නෙව නං උග්ගණ්භාතී”තිආදි. එස නයො “ආමකධඤ්ඤාපටිග්ගහණා”තිආදිසුපි. නිවාරාදිඋපධඤ්ඤස්ස සාලියාදිමූලධඤ්ඤන්තොගධත්තා චුත්තං “සත්තවිධස්සා”ති. “අනුජානාමි හික්ඛවෙ පඤ්ච වසානි හෙසජ්ජානි අච්ඡවසං මච්ඡවසං සුසුකාවසං සුකරවසං ගද්දවසං”න්ති (මහාව. 262) චුත්තත්තා ඉදං ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතං නාම, තස්ස පන “කාලෙ පටිග්ගහිත”න්ති (මහාව. 262) චුත්තත්තා පටිග්ගහණං වට්ටතීති ආහ “අඤ්ඤානු ඔදිස්ස අනුඤ්ඤාතා”ති.

අක්කමතීති නිජ්ජිලෙති. පුබ්බභාගෙ අක්කමතීති සම්බන්ධො. හදයන්ති නාළිආදිමානභාජනානං අබ්භන්තරං. තිලාදීනං නාළිආදීහි මිනනකාලෙ උස්සාපිතසිඛායෙව සිඛා, තස්සා හෙදො භාපනං. කෙවීති සාරසමාසාවරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ව.

වධොති මුට්ඨිජ්ජහාරකසාතාලනාදීහි හිංසනං, විහෙයනන්ති අත්ථො. විහෙයනත්ථොපි හි වධසද්දො දිස්සති “අත්තානං වධිත්වා වධිත්වා”තිආදිසු (පාවි. 880). යථා හි අජ්ජපටිග්ගහභාවසාමඤ්ඤ සතිපි පබ්බජිතෙහි අජ්ජපටිග්ගහිතබ්බවත්ථුච්චිසෙසභාවසන්දස්සනත්ථං ඉත්ථිකුමාරිදාසිදාසාදයො විභාගෙන චුත්තා, එවං පරස්සහරණභාවතො අදින්නාදානභාවසාමඤ්ඤ සතිපි තුලාකුටාදයො අදින්නාදානවිසෙසභාවදස්සනත්ථං විභාගෙන චුත්තා, න එවං පාණාතිපාතපරියායස්ස වධස්ස පුනග්ගහණෙ පයොජනං අත්ථි. “තත්ථ සයඬිකාරො, ඉධ පරංකාරො”ති ව න සක්කා වත්තුං “කායවච්ඡයොගසමුට්ඨාපිකා චෙතනා ඡජ්ජයොගා”ති ව චුත්තත්තා. තස්මා යථාචුත්තොයෙව අත්ථො සුන්දරතරො. අට්ඨකථායං පන “වධොති මාරණ”න්ති චුත්තං, තම්පි පොථනමෙව සන්ධායාති ව සක්කා විඤ්ඤාතුං මාරණ-සද්දස්ස විහිංසනෙපි දිස්සනතො.

එත්තාවතාති “පාණාතිපාතං පහායා”තිආදිනා “ඡෙදන...පෙ.... සහසාකාරා පටිවිරතො”ති එතපරිමාණෙන පාඨෙන. අන්තරාහෙදං අග්ගහෙන්වා පාළියං ආගතනායෙන ඡබ්බිසතිසික්ඛාපදසඬිගහං යෙභුයොන සික්ඛාපදානං අවිහත්තත්තා චූළසීලං නාම. දෙසනාවසෙන හි ඉධ චූළමජ්ඣිමාදිභාවො අධිජ්ජෙතො, න ධම්මවසෙන. තථා හි ඉධ සඬ්ඛිත්තෙන උද්දිට්ඨානං සික්ඛාපදානං අවිහත්තානං විහජනවසෙන මජ්ඣිමසීලදෙසනා පවත්තා. තෙනෙවාහ “මජ්ඣිමසීලං විත්ථාරෙත්තො”ති.

චූළසීලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මජ්ඣිමනිකායෙහි මජ්ඣිමනිකායෙහි

11. තත්ථ යථාති ඔපම්මත්ථෙ නිපාතො. වාති විකප්පනත්ථෙ. පනාති වචනාලඪකාරෙ. එකෙති අඤ්ඤෙ. භොන්තොති සාධුනං පියසමුදාහාරො. සාධවො හි පරෙ “භොන්තො”ති වා, “දෙවානං පියා”ති වා “ආයස්මන්තො”ති වා සමාලපන්ති. යං කිඤ්චි පබ්බජ්ජං උපගතා සමණා. ජාතිමත්තෙන බ්‍රාහ්මණා. ඉදං චුත්තං භොති – උස්සාහං කත්වා මම වණ්ණං වදමානොපි පුට්ඨජ්ජනො “පාණාතිපාතං පහාය පාණාතිපාතා පටිවිරතො”ති ආදිනා පරානුද්දෙසිකනයෙන වා යථා පනෙකෙ භොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණභාවං පටිජානමානා, පරෙහි ව තථාසම්භාවියමානා තදනුරූපපටිපත්තිං අජානනතො, අසමත්ථතො ව න අභිසම්භුණන්ති, න එවමයං, අයං පන සමණො ගොතමො සබ්බථාපි සමණසාරූප්පපටිපදං පුරෙසියෙවාති එවං අඤ්ඤාද්දෙසිකනයෙන වා සබ්බථාපි ආචාරසිලමත්තමෙව වදෙය්‍යුං, න තදුත්තරින්ති.

බීජගාමභූතගාමසමාරම්භපදෙ සද්දක්කමෙන අප්පධානභූතොපි බීජගාමභූතගාමො නිද්දිසිතබ්බතාය පධානභාවං පටිලහති. අඤ්ඤො හි සද්දක්කමො අඤ්ඤො අත්ථක්කමොති ආහ “කතමො සො බීජගාමභූතගාමො”ති. තස්මිඤ්ච විහත්තෙ තබ්බිසයතාය සමාරම්භොපි විහත්තොව භොතීති. තෙනෙවාහ භගවා “මූලබීජ”න්ති ආදි. මූලමෙව බීජං මූලබීජං, මූලං බීජං එතස්සාතිපි මූලබීජං. සෙසෙසුපි එසෙව නයො. එඵබීජන්ති පබ්බතබීජං. පච්චයන්තරසමවායෙ සදිසඵලුප්පත්තියා විසෙසකාරණභාවතො විරුහණසමත්ථෙ සාරඵලෙ නිරුජ්ඣො බීජ-සද්දො තදත්ථසංසිද්ධියා මූලාදිසුපි කෙසුචි පවත්තතීති මූලාදිතො නිවත්තනත්ථං එකෙන බීජ-සද්දෙන විසෙසෙත්වා චුත්තං “බීජබීජ”න්ති. “රූපරූපං, දුක්ඛදුක්ඛ”න්ති (සං. නි. 4.327) ව යථා. කස්මා පනෙත්ථ බීජගාමභූතගාමං පුච්ඡිත්වා බීජගාමො එව විහත්තොති? න ඛො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං. නනු අවොචුම්භ “මූලමෙව බීජං මූලබීජං, මූලං බීජං එතස්සාතිපි මූලබීජන්ති”. තත්ථ පුරිමෙන බීජගාමො නිද්දිට්ඨො, දුතියෙන භූතගාමො, දුට්ඨොපෙස සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, මූලබීජඤ්ච මූලබීජඤ්ච මූලබීජන්ති එකසෙසනයෙන වා පාළියං නිද්දිට්ඨොති වෙදිතබ්බො. තෙනෙවාහ “සබ්බඤ්ඤා”න්ති ආදි.

12. “සන්තිධිකතස්සා”ති එතෙන “සන්තිධිකාරපරිභොග”න්ති එත්ථ කාර-සද්දස්ස කම්මත්ථතං දස්සෙති. යථා වා “ආවයංගමිතො”ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන “ආවයගාමිතො”ති (ධ. ස. 10) නිද්දෙසො කතො, එවං “සන්තිධිකාරං පරිභොග”න්ති වත්තබ්බෙ අනුනාසිකලොපෙන “සන්තිධිකාරපරිභොග”න්ති චුත්තං, සන්තිධිං කත්වා පරිභොගන්ති අත්ථො.

සම්මා කිලෙසෙ ලිඛතීති සල්ලෙඛො, සුත්තන්තනයෙන පටිපත්ති. පරියායති කප්පියතීති පරියායො, කප්පියවාචානුසාරෙන පටිපත්ති. කිලෙසෙහි ආමසිතබ්බතො ආමිසං, යං කිඤ්චි උපභොගාරහං වත්ථු. තෙනෙවාහ “ආමිසන්ති

වුත්තාවසෙස”න්ති. නයදස්සනඤ්ඤානං සන්තිධිවත්ථුනං. උදකකද්දමෙති උදකෙ ව කද්දමෙ ව. අච්ඡදාති නිසිදං. ගීවායාමකන්ති ගීවං ආයමිත්වා, යථා ව භුත්තෙ අතිභුත්තත්තාය ගීවා ආයමිතබ්බාව හොති, එවන්ති අත්ථො. වතුභාගමත්තන්ති කුඩුබමත්තං. “කප්පියකුටිය”න්තිආදි විනයවසෙන වුත්තං.

13. එත්තකම්පිති විනිච්ඡයවිචාරණාවත්ථුකිත්තනම්පි. පයොජනමත්තමෙවාති පදත්ථයොජනමත්තමෙව. යස්ස පන පදස්ස විත්ථාරකථං විනා න සක්කා අත්ථො විඤ්ඤාතුං, තත්ථ විත්ථාරකථාපි පදත්ථසඬගහමෙව ගච්ඡති. කුතුහලවසෙන පෙක්ඛිතබ්බතො පෙක්ඛා, නටසත්ථවිධිනා නටානඤ්ච පයොගො. නටසමුහෙන පන ජනසමුහෙ කරණවසෙන “නටසමප්ප”න්ති වුත්තං, සාරසමාසෙ “පෙක්ඛා මහ”න්ති වුත්තං. සනතාලං නාම දණ්ඩමයනාලං, සිලාසලාකතාලං වා. එකෙති සාරසමාසාවරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ව. යථා වෙන්ථ, එවං ඉතො පරෙසුපි “එකෙ”ති ආගතට්ඨානෙසු. වතුරස්සඅම්බණකතාලං නාම රුක්ඛසාරදණ්ඩාදීසු යෙන කෙනවි වතුරස්සඅම්බණකං කත්වා වතුසු පස්සෙසු වම්මෙන ඔනන්ධිත්වා කතවාදිතං. අබ්භොක්කිරණං රඬගබ්බිකරණං, යා “නන්දි”ති වුවචති. සොහනකරන්ති සොහනකරණං, “සොහනසරක”න්ති සාරසමාසෙ වුත්තං. චණ්ඩාලානමිදන්ති චණ්ඩාලං. සාණෙ උදකෙන තෙමෙත්වා අඤ්ඤමඤ්ඤං ආකොටනකීලා සාණධොවනං. ඉන්ද්‍රියාලෙනාති අට්ඨිධොවනමන්තං පරිප්පිත්වා යථා පරෙ අට්ඨිතියෙව පස්සන්ති, එවං තවාදීනං අන්තරධාපනමායාය. සකටබ්බුභාදීති ආදි-සද්දෙන චක්කපදුමකළීරබ්බුභාදිං සඬගණ්හාති.

14. පදානීති සාරිනං පතිට්ඨානට්ඨානානි. දසපදං නාම ද්විති පන්තිහි වීසතියා පදෙහි කීළනජුතං. පාසකං වුවචති ඡසු පස්සෙසු එකෙකං යාව ඡක්කං දස්සෙත්වා කතකීළනකං, තං වඬ්ඨෙත්වා යථාලද්ධං එකකාදිවසෙන සාරියො අපනෙන්නා උපනෙන්නා ව කීළන්ති. සටෙන කීලා සටිකාති එකෙ. බහුසු සලාකාසු විසෙසරහිතං එකං සලාකං ගහෙත්වා තාසු පක්ඛිපිත්වා පුන තස්සෙව උද්ධරණං සලාකහත්ථන්ති එකෙ. පණ්ණෙන වංසාකාරෙන කතා නාළිකා. තෙනෙවාහ “තං ධමන්තා”ති. “පුච්ඡන්තස්ස මුඛාගතං අක්ඛරං ගහෙත්වා නට්ඨමුත්ති ලාභාලාභාදිජානනකීලා අක්ඛරිකා”තිපි වදන්ති. “වාදිතානුරූපං නච්චනං ගායනං වා යථාවඡ්ඡං” තිපි වදන්ති. “එවං කතෙ ජයො භවිස්සති, අඤ්ඤථා පරාජයො”ති ජයපරාජයෙ පුරක්ඛත්වා පයොගකරණවසෙන පරිහාරපථාදීනම්පි ජුතපමාදට්ඨානභාවො වෙදිතබ්බො. පඬගවීරාදීහිපි වංසාදීහි කාතබ්බකිච්චසිද්ධිඅසිද්ධිජයපරාජයාවහො පයොගො වුත්තොති දට්ඨබ්බං. “යථාවඡ්ඡ”න්ති ව කාණාදීහි සදිසතාකාරදස්සනෙහි ජයපරාජයවසෙන ජුතකීළිතභාවෙන වුත්තං.

15. වාළරූපානීති ආහරිමානි වාළරූපානි. “අකප්පියමඤ්ඤෙවොව පල්ලඬකො”ති සාරසමාසෙ. වානච්චිත්තන්ති හිත්තිච්ඡදාදිවසෙන වානෙන විචිත්‍රං. රුක්ඛතුලලතාතුලපොටකීතුලානං වසෙන තිණ්ණං තුලානං. උද්දලොමියං කෙච්ඡි සාරසමාසාවරියා, උත්තරවිහාරවාසිනො ව. තථා එකන්තලොමියං. කොසෙය්‍යකට්ඨස්සමයන්ති කොසෙය්‍යකස්සට්ඨමයං. සුද්ධකොසෙය්‍යන්ති

රත්නපරිසිඛිතරහිතං. “යපෙන්වා තුලික” න්ති එතෙන රත්නපරිසිඛිතරහිතාපි තුලිකා න වට්ටතීති දීපෙති. “රත්නපරිසිඛිතානී” ති ඉමිනා යානි රත්නපරිසිඛිතානි, තානි භූමත්ථරණුවසෙන, යථානුරූපං මඤ්චපියාදීසු ව උපනෙතුං වට්ටතීති දීපිතං හොති. අජිනවම්මෙහීති අජිනමිගවම්මෙහි. තානි කිර වම්මානි සුබ්බමානි, තස්මා දුපට්ටනිපට්ටානි කත්වා සිඛිඛන්ති. තෙන වුත්තං “අජිනප්පවෙණී” ති. වුත්තනසෙනානි චිතයෙ වුත්තනසෙන.

16. අලඬිකාරඤ්ජනමෙව න හෙසජ්ජං මණ්ඩනානුයොගස්ස අධිජ්ජෙතත්තා. මාලා-සද්දො සාසනෙ සුද්ධපුජ්ජෙච්ඡපි නිරුල්ලොති ආහ “බද්ධමාලා වා” ති. මත්තිකකක්කන්ති ඔසධෙහි අභිසඬිතං යොගමත්තිකකක්කං. චලිතෙති කුපිතෙ. ලොහිතෙ සන්තිසින්නෙති දුට්ඨලොහිතෙ ඛිණෙ.

17. දුග්ගතිතො සංසාරතො ව නියානි එතෙනානි නියානං, සග්ගමග්ගො මොක්ඛමග්ගො ව. තං නියානං අරහති, නියානෙ වා නියුත්තා, නියානං වා එලභුතං එතිස්සා අත්ථිති නියානිකා, වච්චුවරිතසංකිලෙසතො නියානීති වා ඊ-කාරස්ස රස්සත්තං, ය-කාරස්ස ව ක-කාරං කත්වා නියානිකා, චෙතනාය සද්ධිං සම්ප්ප්පලාපා වෙරමණි. තප්පට්පක්ඛතො අනියානිකා, තස්සා භාවො අනියානිකත්තං, තස්මා අනියානිකත්තා. තිරච්ඡානභූතානි තිරොකරණභූතා. කම්මට්ඨානභාවෙති අනිච්චතාපට්සංයුත්තවතුසච්චකම්මට්ඨානභාවෙ. සහ අත්ථෙතානි සාත්ථකං, භිතපට්සංයුත්තන්ති අත්ථො. විසිඛානි සරසන්තිවෙසො, විසිඛාගහණෙන ව තන්තිවාසිතො ගහිතා “ගාමො ආගතො” තිආදීසු විය. තෙනෙවාහ “සුරා සමත්ථා” ති, “සද්ධා පසන්තා” ති ව. කුම්භට්ඨානාපදෙසෙන කුම්භදාසියො වුත්තානි ආහ “කුම්භදාසිකථා වා” ති. උජ්ජත්තිධීතිසම්භාරාදිවසෙන ලොකං අක්ඛායතීති ලොකක්ඛායිකා.

18. සහිතන්ති පුබ්බාපරාවරුද්ධං.

19. දුතස්ස කම්මං දුතෙය්‍යං, තස්ස කථා දුතෙය්‍යකථා.

20. තිච්චධෙනානි සාමන්තජ්ජනඉරියාපට්ඨන්තිස්සිතපච්චයපට්ඨෙවනහෙදතො තිජ්ජකාරෙන. විම්භාපයන්තීති “අහො අච්ඡරියපුරිසො” ති අත්තනි පරෙසං විම්භයං උජ්ජාදෙන්ති. උපන්තීති අත්තානං, දායකං වා උක්ඛිපිත්වා යථා සො කිඤ්චි දදාති, එවං උක්කාවෙන්වා කථෙන්ති. නිමිත්තෙන චරන්ති, නිමිත්තං වා කරොන්තීති නෙමිත්තිකා නිමිත්තන්ති ව පරෙසං පච්චය දානසඤ්ඤාප්පාදකං කායච්චිකම්මං වුවචති. නිජ්ජිංසන්තීති නිජ්ජෙසා, නිජ්ජෙසායෙව නිජ්ජෙසිකා, නිජ්ජෙසොති ව සධ්දුරිසො විය ලාභසක්කාරත්ථං අක්කොසබ්බංසනුජ්ජණ්ඩනපරපිට්ඨිමංසිකතාදි.

මජ්ඣිමසිලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

මහාසිලවණ්ණනා

21. අඩිගානි ආරඬිහ පවත්තත්තා අඩිගසහවරිතං සත්ථං “අඩිග”න්ති වුත්තං. නිමිත්තන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. කෙවි පන “අඩිගන්ති අඩිගවිකාර”න්ති වදන්ති, පරෙසං අඩිගවිකාරදස්සනෙනාපි ලාභාලාභාදිවිජ්ජාති. පණ්ඩුරාජාති දක්ඛිණාමධුරාධිපති. “මහන්තාන”න්ති එතෙන අප්පකං නිමිත්තං, මහන්තං නිමිත්තං උප්පාතොති දස්සෙති. ඉදං නාම පස්සතීති යො වසහං කුඤ්ජරං පාසාදං පබ්බතං වා ආරුළ්භං සුපිනෙ අත්තානං පස්සති, තස්ස ඉදං නාම එලං හොතීති. සුපිනකන්ති සුපිනසත්ථං. අඩිගසම්පත්තිවිපත්තිදස්සනමත්තෙන ආදිසනං වුත්තං “අඩිග”න්ති ඉමිනා, “ලක්ඛණ”න්ති ඉමිනා පන මහානුභාවතානිජ්ඣාදකඅඩිගලක්ඛණවිසෙසදස්සනෙනාති අයමෙතෙසං විසෙසොති. අහතෙති නවෙ. ඉතො පට්ඨායාති දෙවරක්ඛසමනුස්සාදිහෙදෙන විවිධවත්ථභාගෙ ඉතො වා එත්තො වා සඤ්ජින්නෙ ඉදං නාම හොගාදි හොතීති. දඬිබ්බොමදීති හොමස්සුපකරණාදිවිසෙසෙහි එලවිසෙසදස්සනවසෙන පවත්තාති. අග්ගිහොමං වුත්තාවසෙසසාධනවසෙන පවත්තං හොමං. අඩිගලට්ඨින්නි සරිරං. අඬිහිනො සත්ථං අඬිහෙය්‍යං, මාසුරක්ඛෙන කතො ගන්ථො මාසුරක්ඛො. භූරිවිජ්ජා සස්සබ්බද්ධිකරණවිජ්ජාති සාරසමාසෙ. සපක්ඛක...පෙ.... චතුප්පදානන්ති පිඩිගලමක්ඛිකාදිසපක්ඛක සරගොලිකාදිඅපක්ඛකදෙවමනුස්සකොඤ්චාදිද්විපදකකණ්ටකජම්බුකාදිචතුප්පදානං.

23. “අසුකදිවසෙ”ති “පක්ඛස්ස දුතියෙ තතියෙ”තිආදි තිථිවසෙන වුත්තං. අසුකනක්ඛත්තෙනාති රොහිණිආදිනක්ඛත්තයොගවසෙන.

24. උක්කානං පතනන්ති උක්කොභාසානං පතනං. වාතසඬ්ඨිසාතෙසු හි වෙගෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං සඬ්ඨිසට්ටෙන්තෙසු දීපකොභාසො විය ඔභාසො උප්පජ්ජිත්ථා ආකාසතො පතති, තත්ථායං උක්කාපාතවොභාරො. අවිසුද්ධතා අඬිහමහිකාදීහි.

25. ධාරානුපවෙච්ඡනං වස්සනං. හත්ථෙත අධිජ්ජෙතවිඤ්ඤාපනං හත්ථමුද්දා, තං පන අඩිගුලිසඬ්ඨිකොවතෙන ගණනායෙව. පාරසික මිලක්ඛකාදයො විය නවත්තවසෙන ගණනා අවිජ්ජද්දකගණනා. සටුප්පාදනාදීති ආදි-සද්දෙන වොකලනභාගභාරාදිකෙ සඬ්ඨිගණහාති. විත්තාවසෙනාති වත්ථුං අනුසන්ධිඤ්ච සයමෙව විරෙන විත්තෙත්ථා කරණවසෙන විත්තාකච්චි වෙදිතඬ්ඬො, කිඤ්චි සුත්ථා සුතෙන අස්සුතං අනුසන්ධෙත්ථා කරණවසෙන සුතකච්චි, කඤ්චි අත්ථං. උපධාරෙත්ථා තස්ස සඬ්ඨිපනවිත්ථාරණාදිවසෙන අත්ථකච්චි, යං කිඤ්චි පරෙන කතං කඬ්ඬං නාටකං වා දිස්ථා තං සදිසමෙව අඤ්ඤං අත්තනො යානුප්පත්තිකපටිභාතෙන කරණවසෙන පටිභානකච්චි වෙදිතඬ්ඬො.

26. පරිග්ගහභාවෙන දාරිකාය ගණ්භාපනං ආවාහනං. තථා දාපනං විවාහනං. දෙසන්තරෙ දිගුණතිගුණාදිගහණවසෙන හණ්ඩප්පයොජනං පයොගො. තත්ථ වා අඤ්ඤත්ථ වා යථාකාලපරිවිජ්ජෙදං වඩ්ඨිගහණවසෙන පයොජනං උද්ධාරො. “හණ්ඩමුලරහිතානං වාණිජ්ජං කත්ථා එත්තකෙනුදයෙන සහ මූලං දෙථාති

ධනදානං පයොගො, තාවකාලිකදානං උද්ධාරො” ති ව වදන්ති. තීහි කාරණෙහිති එත්ථ වානෙන, පාණකෙහි වා ගබ්භෙ විනස්සන්තෙ න පුරිමකම්මුතා ඔකාසො කතො, තප්පච්චයා කම්මං විපච්චති. සයමෙව පන කම්මුතා ඔකාසෙ කතෙ න එකන්තෙන වාතො පාණකා වා අපෙක්ඛිතබ්බාති කම්මස්ස විසුං කාරණභාවො චුත්තොති දට්ඨබ්බං. නිබ්බාපනීයන්ති උපසමකරං. පටිකම්මන්ති යථා තෙ න බාදන්ති, තථා පටිකරණං. පරිවත්තනත්ථන්ති ආවුධාදිනා සහ උක්ඛිත්තහත්ථස්ස උක්ඛිපනවසෙන පරිවත්තනත්ථං. ඉච්ඡිතත්ථස්ස දෙවතාය කණ්ණෙ කථනවසෙන ජප්පනං කණ්ණජප්පනන්ති. ආදිච්චපාරිවරියාති කරවිරමාලාහි පූජං කත්වා සකලදිවසං ආදිච්චාහිමුඛාවට්ඨානෙන ආදිච්චස්ස පරිවරණං. “සිරව්භායන” න්ති කෙච් පයන්ති, තස්සත්ථොමන්තං පරිජප්පිත්වා සිරසා ඉච්ඡිතස්ස අත්ථස්ස අව්භායනන්ති.

27. සම්ද්ධිකාලෙති ආයාචිතස්ස අත්ථස්ස සිද්ධිකාලෙ.

සන්තිපටිස්සවකම්මන්ති දෙවතායාවතාය යා සන්ති පටිකත්තබ්බා, තස්සා පටිඤ්ඤාපටිස්සවකම්මකරණං, සන්තියා ආයාචනප්පයොගොති අත්ථො. තස්මින්ති පටිස්සවඵලභූතෙ යථාහිපත්ථිතකම්මස්මිං, යං “සවෙ මෙ ඉදං නාම සම්ප්ප්ඤ්ඤාසි” ති චුත්තං. තස්සාති සන්තිපටිස්සවස්ස, යො “පණ්ඩි” ති ව චුත්තො. යථාපටිස්සවඤ්ඤි උපහාරෙ කතෙ පණ්ඩි ආයාචනා කතා නියාතිතා භොතිති. අව්ජන්දිකභාවමත්තන්ති ඉත්ථියා අකාමකභාවමත්තං. ලිඛිගන්ති පුරිසලිඛිගං. බලිකම්මකරණං උපද්දවපටිබාහනත්ථස්සදෙව වඩ්ඪිආවහනත්ථස්සද. දොසානන්ති පිත්තාදිදොසානං. එත්ථ ව වමනන්ති පච්ඡට්ඨනං අධිජපෙනං. උද්ධංචිරෙවනන්ති වමනං “උද්ධං දොසානං නිහරණ” න්ති චුත්තත්තා. තථා චිරෙවනන්ති චිරෙවනමෙව. අධොචිරෙවනන්ති පන සුද්ධිවත්ථිකසාවත්ථිආදි වත්ථිකිරියාපි අධිජපෙනා “අධො දොසානං නිහරණ” න්ති චුත්තත්තා. සිසචිරෙවනං සෙම්භනිහරණාදි. පටලානීති අක්ඛිපටලානි. සලාකවෙජ්ජකම්මන්ති අක්ඛිවෙජ්ජකම්මං, ඉදං චුත්තාවසෙසසාලාකියසඬිගහණත්ථං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බන්ති. තප්පනාදයොපි හි සාලාකියානෙවාති. මූලානි පධානානි රොගූපසමෙ සමත්ථානි භෙසජ්ජානි මූලභෙසජ්ජානි, මූලානං වා බ්‍යාධිනං භෙසජ්ජානි මූලභෙසජ්ජානි. මූලානුබන්ධවසෙන හි දුට්ඨො බ්‍යාධි. මූලරොගෙ ව තිකිච්ඡිතෙ යෙහුයොන ඉතරං වූපසමතිති. “කායතිකිච්ඡනං දස්සෙති” ති ඉදං කොමාරහච්චසල්ලකත්තසාලාකියාදිකරණවිසෙසභූතතන්තිනං තත්ථ තත්ථ චුත්තත්තා පාරිසෙසවසෙන චුත්තං, තස්මා තදවසෙසාය තන්තියාපි ඉධ සඬිගහො දට්ඨබ්බො. සබ්බාති වෙනාති ආජීවහෙතුකානියෙව ඉධාධිජපෙනාති “මිච්ඡාජීවෙන ජීවිකං කප්පෙන්නි” ති චුත්තත්තා. යං පන තත්ථ තත්ථ පාළියං “ඉති වා” ති චුත්තං, තත්ථ ඉතීති පකාරත්ථෙ නිපාතො, වා-ඉති විකප්පනත්ථෙ. ඉදං චුත්තං භොති ඉමිනා පකාරෙන, ඉතො අඤ්ඤෙ න වාති. තෙන යාති ඉතො බාහිරකපබ්බජිතා සිප්පායනනවිජ්ජාට්ඨානාදිනි ජීවිකොපායභූතානි ආජීවපකතා උපජීවන්ති, තෙසං පරිග්ගහො කතොති වෙදිතබ්බො.

මහාසීලවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පුබ්බන්තකප්පිකසස්සතවාදවණ්ණනා

28. භික්ඛුසඨසෙන චුත්තවණ්ණො නාම “යාවඤ්චිදං තෙන භගවතා” තිආදිනා චුත්තවණ්ණො. එත්ථායං සම්බන්ධො – න භික්ඛවෙ එත්තකා එව බුද්ධගුණා, යෙ තුම්භාකං පාකටා, අපාකටා පන “අත්ථි භික්ඛවෙ අඤ්ඤෙ ධම්මා” ති විත්ථාරො. තත්ථ “ඉමෙ දිට්ඨිට්ඨානා එවං ගහිතා” තිආදිනා සස්සතාදිදිට්ඨිට්ඨානානං යථාගහිතාකාරසුඤ්ඤතභාවජ්ජකාසනතො, “තඤ්ච පජානනං න පරාමසති” ති සීලාදීනඤ්ච අපරාමාසනියායානිකභාවදීපනෙන නිව්වසාරාදිවිරහජ්ජකාසනතො, යාසු වෙදනාසු අවීරාගතාය බාහිරකානං එතානි දිට්ඨිවිජ්ජන්දිතානි සම්භවන්ති, තෙසං පච්චයභූතානඤ්ච සම්මොභාදීනං වෙදකකාරකසභාවාභාවදස්සනමුඛෙන සබ්බධම්මානං අත්තත්තනියතාවිරහදීපනතො, අනුපාදාපරිනිබ්බානදීපනතො ච අයං දෙසනා සුඤ්ඤතාවිභාවනජ්ජධානානි ආහ “සුඤ්ඤතාපකාසනං ආරභී” ති. පරියත්තීති විනයාදිභෙදභින්නා තත්තී. දෙසනානි තස්සා තත්තියා මනසාවචත්ථාපිතාය විභාවනා, යථාධම්මං ධම්මාභිලාපභූතා වා පඤ්ඤාපනා, අනුලොමාදිවසෙන වා කථනන්ති පරියත්තීදෙසනානං විසෙසො පුබ්බෙයෙව චචත්ථාපිතොති ආහ “දෙසනායං පරියත්තිය” ති. එවං ආදීසුති එත්ථ ආදි-සද්දෙන සච්චසභාවසමාධිපඤ්ඤාපකතිපුඤ්ඤආපත්තිඤ්ඤායාදයො සඬග්ගන්ති. තථා හි අයං ධම්ම-සද්දො “චතුත්තං භික්ඛවෙ ධම්මානං අනනුබොධා” තිආදීසු (දී. නි. 2.186; අ. නි. 4.1) සච්චෙ චත්තති, “කුසලා ධම්මා අකුසලා ධම්මා” තිආදීසු (ධ. ස. 1) සභාවෙ, “එවංධම්මා තෙ භගවන්තො අහෙසු” තිආදීසු (සං. නි. 5.378) සමාධිමිති, “සච්චං ධම්මො ධිති වාගො, ස වෙ පෙච්ච න සොචති” තිආදීසු (සු. නි. 190) පඤ්ඤාය, “ජාතිධම්මානං භික්ඛවෙ සත්තානං එවං ඉච්ජා උජ්ජජ්ජති” තිආදීසු (ම. නි. 3.373; පටි. ම. 1.33) පකතියං, “ධම්මො සුච්ඡිණ්ණො සුබ්බාවහාති” තිආදීසු (සු. නි. 184; ථෙරගා. 303; ඡා. 1.10.102) පුඤ්ඤෙ, “චත්තාරො පාරාජිකා ධම්මා” තිආදීසු (පාරා. 233) ආපත්තියං, “සබ්බෙ ධම්මා සබ්බාකාරෙන බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථං ආගච්ඡන්ති” තිආදීසු (මහානි. 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.6) ඤෙයො චත්තති (ම. නි. අට්ඨ. 1.සුත්තනික්ඛෙපවණ්ණනා; අභි. අට්ඨ. 1.තිකමාතිකාපදවණ්ණනා; බු. වං. අට්ඨ. රත්තවඬකමනකණ්ඩවණ්ණනා). ධම්මා භොන්තීති සුඤ්ඤා ධම්මමත්තා භොන්තීති අත්ථො.

“දුද්දසා” ති එතෙනෙව තෙසං ධම්මානං දුක්ඛොගාහනා පකාසිතා භොති. සචෙ පන කොචි අත්තනො පමාණං අජානන්තො ඤාණෙන තෙ ධම්මෙ ඔගාහිතුං උස්සාහං කරෙය්‍ය, තස්ස තං ඤාණං අජ්ජතිට්ඨමෙව මකසතුණ්ඩසුචි විය මහාසමුද්දෙති ආහ “අලඛනෙය්‍යපතිට්ඨා” ති. අලඛනෙය්‍යා පතිට්ඨා එත්ථාති අලඛනෙය්‍යපතිට්ඨාති පදවිග්ගහො වෙදිතබ්බො. අලඛනෙය්‍යපතිට්ඨානං ඔගාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය “එත්තකා එතෙ ඊදිසා වා” ති පස්සිතුං න සක්කාති චුත්තං “ගම්භිරත්තා එව දුද්දසා” ති. යෙ පන දට්ඨුමෙව න සක්කා, තෙසං ඔගාහිත්වා අනුබුජ්ඣතො කථා එව නත්ථිති ආහ “දුද්දසත්තා එව දුරනුබොධා” ති. සබ්බපරිලාභපටිජ්ජස්සද්ධිමත්ථකෙ සමුජ්ජන්තත්තා, නිබ්බුතසබ්බපරිලාභසමාපත්තිසමොකිණ්ණත්තා ච නිබ්බුතසබ්බපරිලාභා.

සන්තාරම්මණානි මග්ගඵලනිබ්බානානි අනුපසන්තසභාවානං කිලෙසානං සඬ්ඛාරානාඤ්ච අභාවතො. අථ චා සමුහතචික්ඛෙපතාය නිව්චසමාහිතස්ස මනසිකාරස්ස වසෙන තදාරම්මණධම්මානං සන්තභාවො වෙදිතබ්බො කසිණුග්ගාටිමාකාසතබ්බිසයවිඤ්ඤාණානං අනන්තභාවො විය. අවිරජ්ඣිත්වා නිමිත්තපට්ඨෙධො විය ඉස්සාසානං අවිරජ්ඣිත්වා ධම්මානං යථාභූතසභාවබ්බොධො සාදුරසො මහාරසො ච භොතීති ආහ අතිත්තිකරණට්ඨෙයනාති. පට්ඨෙධස්පත්තානං, තෙසු ච බුද්ධානංයෙව සබ්බාකාරෙන විසයභාවූපගමනතො න තක්කබුද්ධියා ගොචරාති ආහ “උත්තමඤ්ඤාණවිසයත්තා”තිආදි. “නිපුණා”ති ඤෙයොසු තික්ඛවිසදවුත්තියා ඡෙකා. යස්මා පන සො ඡෙකභාවො ආරම්මණෙ අප්පට්ඨතවුත්තියා සුබ්බමඤ්ඤායාගහණසමත්ථතාය සුපාකට්ඨො භොති, තෙන වුත්තං “සණ්ඨසුබ්බමසභාවත්තා”ති.

අපරො නයො – විනයපණ්ණත්තිආදිගම්භීරනෙය්‍යවිභාවනතො ගම්භීරා. කදාවි අසඬ්ඛෙය්‍යාමභාකස්පෙ අතික්කමිත්වාපි දුල්ලභදස්සනතාය දුද්දසා. දස්සනඤ්චෙත්ථ පඤ්ඤාවක්ඛුචසෙනෙව වෙදිතබ්බං. ධම්මත්ථයසඬ්ඛාතස්ස අනුබ්බධස්ස කස්සවිදෙව සම්භවතො දුරනුබ්බධා. සන්තසභාවතො, වෙනෙය්‍යානඤ්ච ගුණසම්පදානං පරියොසානත්තා සන්තා. අත්තනො ච පච්චයෙහි පධානභාවං නීතතාය පණීතා. සමධිගතසච්චලක්ඛණතාය අතක්කෙහි, අතක්කෙන චා ඤාණෙන අවචරිතබ්බතාය අතක්කාවචරා. නිපුණං, නිපුණෙ චා අත්ථෙ සච්චස්පච්චයාකාරාදිවසෙන විභාවනතො නිපුණා. ලොකෙ අග්ගපණ්ඩිතෙන සම්මාසම්බුද්ධෙන වෙදියන්ති පකාසියන්ති පණ්ඩිතවෙදනීයා. අනාවරණඤ්ඤාණපට්ඨාහතො හි හගවා “සබ්බවිදු හං අස්මි, (ධ. ප. 353; මහාව. 11; කථා. 405) දසබලසමන්තාගතො හික්ඛෙව තථාගතො”තිආදිනා (සං. නි. 2.21) අත්තනො සබ්බඤ්ඤාතාදිගුණෙ පකාසෙති. තෙනෙවාහ “සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පච්චෙදෙති”ති.

තත්ථ කිඤ්චාපි සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණං ඵලනිබ්බානානි විය සච්ඡිකාතබ්බසභාවං න භොති, ආසවක්ඛයඤාණෙ පන අධිගතෙ අධිගතමෙව භොතීති තස්ස පච්චක්ඛකරණං සච්ඡිකිරියාති ආහ “අභිවිසිට්ඨෙයන ඤාණෙන පච්චක්ඛං කත්වා”ති. අභිවිසිට්ඨෙයන ඤාණෙනාති ච හෙතුඅත්ථෙ කරණච්චනං, අභිවිසිට්ඨඤාණාධිගමහෙතූති අත්ථො. අභිවිසිට්ඨඤාණන්ති චා පච්චචෙක්ඛණඤාණෙ අධිස්පෙනෙ කරණච්චනම්පි යුජ්ජතියෙව. පච්චෙදනඤ්චෙත්ථ අඤ්ඤාවිසයානං සච්චාදීනං දෙසනාකිව්චසාධනතො, “ඵකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො”තිආදිනා (මහාව. 11; කථා. 405) පටිජානනතො ච වෙදිතබ්බං. වදමානාති ඵත්ථ සත්තිඅත්ථො මාන-සද්දො, වත්තුං උස්සාහං කරොන්තොති අත්ථො. ඵචංභූතා ච වත්තුකාමා නාම භොන්තීති ආහ “වණ්ණං වත්තුකාමා”ති. සාවසෙසං වදන්තොපි විපරීතං වදන්තො විය “සම්මා වදති”ති න වත්තබ්බොති ආහ “අභාපෙත්වා”ති, තෙන අනවසෙසත්ථො ඉධ සම්මා-සද්දොති දස්සෙති. “වත්තුං සක්කුණෙය්‍යු”න්ති ඉමිනා “වදෙය්‍යු”න්ති සකත්ථදීපනභාවමාහ. ඵත්ථ ච කිඤ්චාපි හගවතො දසබලාදිඤ්ඤාණානිපි අනඤ්ඤසාධාරණානි, සප්පදෙසවිසයත්තා

පන තෙසං ඤාණානං න තෙහි බුද්ධගුණා අභාපෙත්වා ගහිතා නාම භොන්ති,
නිජපදෙසවිසයත්තා පන සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්ස තස්මිං ගහිතෙ සබ්බෙපි
බුද්ධගුණා ගහිතා එව නාම භොන්තිති ඉමමත්ථං දස්සෙති “යෙහි...පෙ....
වදෙය්‍යු”ත්ති. පුටුනි ආරම්මණානි එතස්සානි පුටුආරම්මණං, සබ්බාරම්මණත්තානි
අධිජ්ජායො. අථ වා පුටුආරම්මණාරම්මණතොති එතස්මිං අත්ථෙ
“පුටුආරම්මණතො”ති වුත්තං, එකස්ස ආරම්මණ-සද්දස්ස ලොපං කත්වා
“ඔට්ඨමුඛො කාමාවචර”ත්ති ආදිසු විය, තෙනස්ස පුටුඤාණකිච්චසාධකතං
දස්සෙති. තථා භෙතං තිසු කාලෙසු අජ්ජට්ඨනඤාණං, චතුරයොනිපරිච්ඡේදකඤාණං,
පඤ්චගතිපරිච්ඡේදකඤාණං, ඡසු අසාධාරණඤාණෙසු සෙසාසාධාරණඤාණානි,
සත්තඅරියපුග්ගලවිභාවකඤාණං, අට්ඨසුපි පරිසාසු අකම්පනඤාණං,
නවසත්තාවාසපරිජානනඤාණං, දසබලඤාණන්ති එවමාදීනං.
අනෙකසත්තසහස්සභෙදානං ඤාණානං යථාසම්භවං කිච්චං සාධෙතීති. “පුනස්පුනං
උජ්ජත්තිවසෙනා”ති එතෙන සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්ස කමවුත්තිතං දස්සෙති.
කමෙනාපි හි තං විසයෙසු පවත්තති, න සකිංයෙව යථා බාහිරකා වදන්ති
“සකිංයෙව සබ්බඤ්ඤා සබ්බං ජානාති, න කමෙනා”ති.

යදි එවං අවිත්තෙය්‍යාපරිමේය්‍යභෙදස්ස ඤෙය්‍යස්ස පරිච්ඡේදවතා එකෙන
ඤාණෙන නිරවසෙසතො කථං පටිවේධොති, කො වා එවමාහ “පරිච්ඡේදවත්තං
බුද්ධඤාණ”ත්ති. අනන්තඤ්ඤි තං ඤාණං ඤෙය්‍යං විය. වුත්තඤ්ඤෙතං “යාවතකං
ඤෙය්‍යං තාවතකං ඤාණං. යාවතකං ඤාණං, තාවතකං ඤෙය්‍ය”ත්ති (මහානි. 156;
චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5). එවමිපි ජාතිභූමිසභාවාදිවසෙන දිසාදෙසකාලාදිවසෙන ව
අනෙකභෙදහින්තො ඤෙය්‍යෙ කමෙන ගය්‍යමානො අනවසෙසපටිවේධො න
සම්භවති යෙවාති, නයිදමෙවං. කස්මා? යං කිඤ්චි හගවතා ඤාතුං ඉච්ඡිතං සකලං
එකදෙසො වා. තත්ථ අජ්ජට්ඨනවාරතාය පච්චක්ඛතො ඤාණං පවත්තති,
වික්ඛෙපාභාවතො ව හගවා සබ්බකාලං සමාහිතොව ඤාතුං, ඉච්ඡිතස්ස
පච්චක්ඛභාවො න සක්කා නිවාරෙතුං “ආකඨ්ඨාපට්ඨං බුද්ධස්ස හගවතො
ඤාණ”ත්තිආදි (මහානි. 156; චූළනි. 85; පටි. ම. 3.5) වචනතො, න චෙත්ථ දුරතො
චිත්තපටං පස්සන්තානං විය, “සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති විපස්සන්තානං විය ව
අනෙකධම්මාවබෝධකාලෙ අනිරුපිතරූපෙන හගවතො ඤාණං පවත්තතිති
ගහෙතබ්බං අවිත්තෙය්‍යානුභාවතාය බුද්ධඤාණස්ස. තෙනෙවාහ “බුද්ධවිසයො
අවිත්තෙය්‍යා”ති (අ. නි. 4.77). ඉදං පනෙත්ථ සන්නිට්ඨානං සබ්බාකාරෙන
සබ්බධම්මාවබෝධනසමත්ථස්ස ආකඨ්ඨාපට්ඨං බුද්ධවුත්තිතො අනාවරණඤාණස්ස
පටිලාභෙන හගවා සන්නානෙන සබ්බධම්මපටිවේධසමත්ථො අහොසි
සබ්බනෙය්‍යාවරණස්ස පහානතො, තස්මා සබ්බඤ්ඤා, න සකිංයෙව
සබ්බධම්මාවබෝධතො, යථා සන්නානෙන සබ්බඉන්ධනස්ස දහනසමත්ථතාය
පාවකො “සබ්බභූ”ති වුවවතීති.

වචත්ථාපනවචනන්ති සන්නිට්ඨාපනවචනං, අවධාරණවචනන්ති අත්ථො.
අඤ්ඤෙ වාති එත්ථ අවධාරණෙන නිවත්තිතං දස්සෙති “න පාණාතිපාතා
වෙරමණිආදයො”ති, අයඤ්ච එව-සද්දො අනියතදෙසතාය ව-සද්දො විය යත්ථ

වුත්තො, තතො අඤ්ඤත්ථාපි වචනිච්ඡාවසෙන උපතිට්ඨතීති ආහ “ගම්භීරා
 වා”තිආදි. සබ්බපදෙහීති යාව “පණ්ඩිතවෙදනියා”ති ඉදං පදං, තාව සබ්බපදෙහි.
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණන්ති සාවකානං දානාදිපාරිපුරියා නිජ්චන්තං
 විජ්ජත්තයජලහිඤ්ඤාවතුප්පට්ඨසම්භිදාදිහෙදං ඤාණං. තතොති
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණතො. තත්ථාති සාවකපාරමිඤ්ඤාණං. තතොපීති
 අනන්තරනිද්දිට්ඨතො පච්චෙකඛුද්ධඤ්ඤාණතොපි, කො පන වාදො
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණතොති අධිජ්ජායො. එත්ථායං අත්ථයොජනා – කිඤ්චාපි
 සාවකපාරමිඤ්ඤාණං හෙට්ඨිමසෙක්ඛඤ්ඤාණං පුට්ඨජ්ජනඤ්ඤාණඤ්ච උපාදාය ගම්භීරං,
 පච්චෙකඛුද්ධඤ්ඤාණං උපාදාය න තථා ගම්භීරන්ති “ගම්භීරමෙවා”ති න සක්කා
 වත්තුං. තථා පච්චෙකඛුද්ධඤ්ඤාණමපි සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං උපාදායාති තත්ථ
 වචත්ථානං න ලබ්භති, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණධම්මා පන සාවකපාරමිඤ්ඤාණාදීනං විය
 කිඤ්ච උපාදාය අගම්භීරභාවාභාවතො ගම්භීරා වාති. යථා චෙත්ථ වචත්ථානං
 දස්සිතං, එවං සාවකපාරමිඤ්ඤාණං දුද්දසං, පච්චෙකඛුද්ධඤ්ඤාණං පන තතො
 දුද්දසතරන්ති තත්ථ වචත්ථානං නත්ථිතිආදිනා වචත්ථානසබ්භාවො නෙතබ්බො.
 තෙනෙවාහ “තථා දුද්දසාව...පෙ.... වෙදිතබ්බ”න්ති.

කස්මා පනෙතං එවං ආරද්ධංති එත්ථායං අධිජ්ජායො – භවතු තාව
 නිරවසෙසඛුද්ධගුණවිභාවනුපායභාවතො සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං එකමපි
 පුට්ඨනිස්සයාරම්මණඤ්ඤාකිච්චසිද්ධියා “අත්ථි භික්ඛවෙ අඤ්ඤෙව ධම්මා”තිආදිනා
 බහුවචනෙන උද්දිට්ඨං, තස්ස පන විස්සජ්ජනං සච්චපච්චයාකාරාදිවිසෙසවසෙන
 අනඤ්ඤසාධාරණෙන විභජනනයෙන අනාරභිත්වා සනිස්සයානං දිට්ඨිනං
 විභජනවසෙන කස්මා ආරද්ධන්ති. තත්ථ යථා සච්චපච්චයාකාරාදීනං විභජනං
 අනඤ්ඤසාධාරණං, සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණස්සෙව විසයො, එවං නිරවසෙසෙන
 දිට්ඨිගතවිභජනමපිති දස්සෙතුං “ඛුද්ධානඤ්ඤි”තිආදි ආරද්ධං. තත්ථ යානානීති
 කාරණානි. ගජ්ජිතං මහන්තං හොතීති දෙසෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස අනෙකවිධතාය,
 දුට්ඨඤ්ඤායාතාය ච නානානයෙහි පවත්තමානං දෙසනාගජ්ජිතං මහන්තං විපුලං,
 බහුහෙදඤ්ච හොති. ඤාණං අනුපවිසතීති තතො එව ච දෙසනාඤාණං
 දෙසෙතබ්බධම්මෙ විභාගයො කුරුමානං අනුපවිසති, තෙ අනුපවිස්ස යිතං විය
 හොතීති අත්ථො.

ඛුද්ධඤ්ඤාණස්ස මහන්තභාවො පඤ්ඤායතීති එවංවිධස්ස නාම ධම්මස්ස දෙසකං
 පටිච්චෙකඤ්චාති ඛුද්ධානං දෙසනාඤාණස්ස පටිච්චෙකඤ්ඤාණස්ස ච උළාරභාවො
 පාකටො හොති. එත්ථ ච කිඤ්චාපි “සබ්බං වචිකම්මං ඛුද්ධස්ස භගවතො
 ඤාණපුබ්බධිගමං ඤාණානුපරිවත්තී”ති (මහානි. 69; වුළුනි. 85; පටි. ම. 3.5;
 නෙත්ති. 14) වචනතො සබ්බාපි භගවතො දෙසනා ඤාණරහිතා නත්ථි,
 සීහසමානවුත්තිතාය ච සබ්බත්ථ සමානුස්සාහප්පවත්ති දෙසෙතබ්බධම්මවසෙන පන
 දෙසනා විසෙසතො ඤාණෙන අනුපවිට්ඨා ගම්භීරතරා ච හොතීති දට්ඨබ්බං. කථං
 පන විනයපණ්ණත්තිං පත්වා දෙසනා තිලක්ඛණාභතා සුඤ්ඤතාපට්ඨංයුත්තා
 හොතීති? තත්ථාපි ච සන්තිසිත්තපරිසාය අජ්ඣාසයානුරූපං පවත්තමානා දෙසනා

සඬ්ඛාරානං අනිච්චතාදිවිභාවනී, සබ්බධම්මානං අත්තත්තනියතාභාවජ්ජකාසනී ව
හොති. තෙනෙවාහ “අනෙකපරියායෙන ධම්මීං කථං කත්වා”තිආදි.

භූමන්තරන්ති ධම්මානං අවත්ථාවිසෙසඤ්ච යානවිසෙසඤ්ච. තත්ථ
අවත්ථාවිසෙසොසතිආදිධම්මානං
සතිපට්ඨානින්ද්‍රියබලබෝජ්ඣාදිගම්ගම්භාදිහෙදො. යානවිසෙසො
කාමාවචරාදිහෙදො. පච්චයාකාරපදස්ස අත්ථො හෙට්ඨා චුත්තොයෙව.
සමයන්තරන්ති දිට්ඨිවිසෙසා, නානාවිභිතා දිට්ඨියොති අත්ථො, අඤ්ඤාසමයං වා.
එවං ඔතිණ්ණෙ වත්ථුස්මීන්ති එවං ලහුකගරුකාදිවසෙන තදනුරූපෙ ඔතිණ්ණෙ
වත්ථුස්මීං සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනං.

යදිපි කායානුපස්සනාදිවසෙන සතිපට්ඨානාදයො සුත්තන්තපිටකෙපි (දී. නි.
2.374; ම. නි. 1.107) විභත්තා, සුත්තන්තභාජනියාදිවසෙන පන අභිධම්මෙයෙව තෙ
සවිසෙසං විභත්තාති ආහ “ඉමෙ වත්තාරො සතිපට්ඨානා...පෙ.... අභිධම්මපිටකං
විභජිත්වා”ති. තත්ථ “සත්ත එස්සා”ති සත්තවිඤ්ඤාණධාතුසම්පයොගවසෙන
චුත්තං. තථා “සත්ත වෙදනා”තිආදීසුපි. ලොකුත්තරා ධම්මා නාමාති එත්ථ ඉති-
සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන චුත්තාවසෙසං අභිධම්මෙ ආගතං
ධම්මානං විභජිතබ්බාකාරං සඬ්ගණ්හාති. චතුර්විසති සමන්තපට්ඨානාති එත්ථාති
චතුර්විසතිසමන්තපට්ඨානං, අභිධම්මපිටකං. එත්ථ පච්චයනයං අග්ගහෙත්වා
ධම්මවසෙනෙව සමන්තපට්ඨානස්ස චතුර්විසතිවිධතා චුත්තා. යථාහ –

“තිකඤ්ච පට්ඨානවරං දුකුත්තමං,
දුකතිකඤ්චෙව තිකදුකඤ්ච;
තිකතිකඤ්චෙව දුකදුකඤ්ච,
ඡ අනුලොමමිති නයා සුගම්භීරා. (පට්ඨා. 1.පච්චයනිද්දෙස 41, 44, 48, 52);

තථා –

තිකඤ්ච...පෙ.... ඡ පච්චනියමිති නයා සුගම්භීරා;
තිකඤ්ච...පෙ.... ඡ අනුලොමපච්චනියමිති නයා සුගම්භීරා;
තිකඤ්ච...පෙ.... පච්චනියානුලොමමිති නයා සුගම්භීරා”ති. (පට්ඨා.
1.පච්චයනිද්දෙස 44, 52);

එවං ධම්මවසෙන චතුර්විසතිහෙදෙසු තිකපට්ඨානාදීසු එකෙකං පච්චයනයෙන
අනුලොමාදිවසෙන චතුර්විධං හොතීති ඡන්තචුති සමන්තපට්ඨානාති. තත්ථ පන
ධම්මානුලොමෙ තිකපට්ඨානෙ කුසලත්තිකෙ පටිච්චවාරෙ පච්චයානුලොමෙ
හෙතුමූලකෙ හෙතුපච්චයවසෙන එකුතපඤ්ඤාස පුච්ඡානයා සත්ත
විස්සජ්ජනනයාති ආදිනා දස්සියමානා අනන්තහෙදා නයාති ආහ
“අනන්තනය”න්ති. හොති චෙත්ථ –

“පට්ඨානං නාම පච්චෙකං ධම්මානං අනුලොමාදිමිති තිකුසුකාදීසු යා පච්චයමුලවිසිට්ඨා චතුරයතො සත්තධා ගති” ති.

නවහාකාරෙහිති උප්පාදාදිති නවහි පච්චයාකාරෙහි. තත්ථ උප්පජ්ජති එතස්මා එලන්ති උප්පාදො, උප්පත්තියා කාරණභාවො. සති ච අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරා උප්පජ්ජන්ති, න අසති, තස්මා අවිජ්ජා සඬ්ඛාරානං උප්පාදො හුත්වා පච්චයො හොති. තථා අවිජ්ජාය සති සඬ්ඛාරා පවත්තන්ති ධරන්ති, නිවිසන්ති ච, තෙ අවිජ්ජාය සති එලං භවාදීසු බිපන්ති, ආයුහන්ති එලුප්පත්තියා සටන්ති, සංයුජ්ජන්ති අත්තතො එලෙන, යස්මිං සන්තානෙන සයඤ්ච උප්පන්නා, තං පලිබුන්ධන්ති, පච්චයන්තරසමවායෙ උදයන්ති උප්පජ්ජන්ති, හිනොති ච සඬ්ඛාරානං කාරණභාවං ගච්ඡති, පට්ච්ච අවිජ්ජං සඬ්ඛාරා අයන්ති පවත්තන්තිති එවං අවිජ්ජාය සඬ්ඛාරානං කාරණභාවූපගමනවිසෙසා උප්පාදාදයො වෙදිතබ්බා. තථා සඬ්ඛාරාදීනං විඤ්ඤාණාදීසු.

උප්පාදට්ඨිතිආදීසු ච තිට්ඨති එතෙනාති යිති, කාරණං. උප්පාදො එව යිති උප්පාදට්ඨිති. එස නයො සෙසෙසුපි. යස්මා අයොනිසොමනසිකාරො, “ආසවසමුදයා අවිජ්ජාසමුදයො” ති (ම. නි. 1.103) වචනතො ආසවා ච අවිජ්ජාය පච්චයො, තස්මා චුත්තං “උභොපෙතෙ ධම්මා පච්චයසමුප්පන්නා” ති. පච්චයපරිග්ගහෙ පඤ්ඤාති සඬ්ඛාරානං අවිජ්ජාය ච උප්පාදාදිකෙ පච්චයාකාරෙ පරිවිජිත්දිත්වා ගහණවසෙන පවත්තා පඤ්ඤා. ධම්මට්ඨිතිඤාණන්ති ධම්මානං පච්චයුප්පන්නානං පච්චයභාවතො ධම්මට්ඨිතිසඬ්ඛාතෙ පට්ච්චසමුප්පාදෙ ඤාණං. පච්චයධම්මා හි පට්ච්චසමුප්පාදෙ “ද්වාදස පට්ච්චසමුප්පාදා” ති වචනතො ද්වාදස පච්චයා. අයඤ්ච නයො න පච්චුප්පන්නෙ එව, අථ ඛො අතීතානාගතකාලෙපි, න ච අවිජ්ජාය එව සඬ්ඛාරෙසු, අථ ඛො සඬ්ඛාරාදීනමපි විඤ්ඤාණාදීසු ලබ්හතිති පරිපුණ්ණං කත්වා පච්චයාකාරස්ස විහත්තභාවං දස්සෙතුං “අතීතමපි අද්ධාන”න්තිආදි පාළිං ආරභි. පට්ඨානෙන (පට්ඨා. 1.පච්චයනිද්දෙස 1) දස්සිතා හෙතාදිපච්චයා එවෙත්ථ උප්පාදාදිපච්චයාකාරෙහි ගහිතාති තෙ යථාසම්භවං නීහරිත්වා යොජෙතබ්බා, අනිච්ත්ථාරහයෙන පන න යොජයිමිහ.

තස්ස තස්ස ධම්මස්සාති තස්ස තස්ස සඬ්ඛාරාදිපච්චයුප්පන්නධම්මස්ස. තථා තථා පච්චයභාවෙනාති උප්පාදාදිහෙතාදිපච්චයභාවෙන. අතීතපච්චුප්පන්නානාගතවසෙන තයො අද්ධා කාලා එතස්සාති තියද්ධං. හෙතුඑලඑලහෙතුහෙතුඑලවසෙන තයො සන්ධි එතස්සාති තිසන්ධිං. සඬ්ඛිජ්ජන්ති එත්ථ අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණාදයො වාති සඬ්ඛෙපො, කම්මං විපාකො ච. සඬ්ඛිජ්ජන්ති එත්ථාති වා සඬ්ඛෙපො, අවිජ්ජාදයො විඤ්ඤාණාදයො ව. කොට්ඨාසපරියායො වා සඬ්ඛෙප-සද්දො. අතීතෙ කම්මසඬ්ඛෙපාදිවසෙන චත්තාරො සඬ්ඛෙපා එතස්සාති චතුසඬ්ඛෙපං. සරූපතො අචුත්තාපි තස්මිං තස්මිං සඬ්ඛෙපෙ ආකිරියන්ති අවිජ්ජාසඬ්ඛාරාදිග්ගහණෙන පකාසියන්තිති ආකාරා, අතීතෙ හෙතුආදීනං වා පකාරා ආකාරා, තෙ සඬ්ඛෙපෙ පඤ්ච පඤ්ච කත්වා විසතිආකාරා එතස්සාති විසතාකාරං.

බත්තියාදිහෙදෙන අනෙකහෙදහින්නාපි සස්සතවාදිනො ජාතිසතසහස්සානුස්සරණාදිනො අහිනිවෙසහෙනුනො වසෙන වත්තාරොව හොන්ති, න තතො උද්ධං අධොති සස්සතවාදාදිනං පරිමාණපරිච්ඡෙදස්ස අනඤ්ඤවිසයනං දස්සෙතුං “වත්තාරො ජනා”තිආදිමාහ. තත්ථ වත්තාරො ජනාති වත්තාරො ජනසමුහා. ඉදං නිස්සායාති ඉදං ඉදප්පච්චයනාය සම්මා අග්ගහණං, තත්ථාපි ව හෙනුඵලභාවෙන සම්බන්ධානං සන්තතිසනස්ස අහෙදිතත්තා පරමත්ථතො විජ්ජමානම්පි හෙදනිබන්ධනං නානත්තනයං අනුපධාරෙත්වා ගහිතං එකත්තග්ගහණං නිස්සාය. ඉදං ගණ්හන්තිති ඉදං සස්සතග්ගහණං අහිනිවිස්ස වොහරන්ති, ඉමිනා නයෙන එකච්චසස්සතවාදාදයොපෙත්ථ යථාසම්භවං යොජෙත්වා වත්තබ්බා. භින්දිත්වාති “ආතප්පමත්වායා”තිආදිනා විහජිත්වා “තයිදං භික්ඛවෙ තථාගතො පජානාති”තිආදිනා විමද්දිත්වා නිජ්ජටං නිගුම්ඛං කත්වා දිට්ඨිජටාවිජටනෙන දිට්ඨිගුම්ඛවිවරණෙන ව.

“තස්මා”තිආදිනා බුද්ධගුණ ආරබ්භ දෙසනාය සමුට්ඨිතත්තා සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණං උද්දිසිත්වා දෙසනාකුසලො භගවා සමයන්තරවිග්ගාහණවසෙන සබ්බඤ්ඤතඤ්ඤාණමෙව විස්සජ්ජෙතිති දස්සෙති. “සන්ති”ති ඉමිනා තෙසං දිට්ඨිගතිකානං විජ්ජමානතාය අවිච්ඡින්නතං, තතො ව නෙසං මිච්ඡාගාහතො සිථිලකරණවිවෙවනෙනි අත්තනො දෙසනාය කිච්චකාරිතං, අවිතථතඤ්ඤ දිපෙති ධම්මරාජා.

29. අත්ථිති “සංවිජ්ජන්ති”ති ඉමිනා සමානත්ථො පුට්ඨවචනවිසයො එකො නිපාතො “අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා”තිආදීසු (දී. නි. 2.377; ම. නි. 1.110; ම. නි. 3.154; සං. නි. 4.127; බු. පා. 3.1) විය. සස්සතාදිවසෙන පුබ්බන්තං කප්පෙන්නීති පුබ්බන්තකප්පිකා. යස්මා පන තෙ තං පුබ්බන්තං පුරිමසිද්ධෙහි තණ්හාදිට්ඨිකප්පෙහි කප්පෙත්වා, ආසෙවනබලවතාය විචිත්තවුත්තිතාය ව විකප්පෙත්වා අපරභාගසිද්ධෙහි අහිනිවෙසභූතෙහි තණ්හාදිට්ඨිග්ගාහෙහි ගණ්හන්ති අහිනිවිසන්ති පරාමසන්ති, තස්මා චුත්තං “පුබ්බන්තං කප්පෙත්වා විකප්පෙත්වා ගණ්හන්ති”ති. තණ්හුපාදානවසෙන වා කප්පනග්ගහණානි වෙදිතබ්බාති. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං. කොට්ඨාසෙසුති එත්ථ කොට්ඨාසාදීසුති අත්ථො වෙදිතබ්බො. පදපුරණසමීපඋමමග්ගාදීසුපි හි අන්ත-සද්දො දිස්සති. තථා හි “ඉඨිස ත්වං සුත්තන්තෙ වා ගාථායො වා අහිධම්මං වා පරියාපුණස්සු (පාවි. 442), සුත්තන්තෙ ඕකාසං කාරාපෙත්වා”ති (පාවි. 1221) ව ආදීසු පදපුරණෙ අන්ත-සද්දො වත්තති, ගාමන්තං ඕසරෙයා, (පාරා. 409; චූළව. 343) ගාමන්තසෙනාසන”න්තිආදීසු සමීපෙ, “කාමසුබ්බලිකානුයොගො එකො අත්තො, අත්ථිති බො කච්චාන අයමෙකො අත්තො”තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90) උමමග්ගෙති.

කප්ප-සද්දො
මහාකප්පසමන්තභාවකිලෙසකාමවිතක්කකාලපඤ්ඤත්තිසදිසභාවාදීසු වත්තතීති ආහ “සම්බහුලෙසු අත්ථෙසු වත්තතී”ති. තථා හෙස “වත්තාරිමානි භික්ඛවෙ

කප්පස්ස අසඬ්ඛොයානී” තිආදීසු (අ. නි. 4.156) මහාකප්පෙ වත්තති,
 “කෙවලකප්පං වෙළුන්තං ඔහාසෙත්වා” තිආදීසු (සං. නි. 1.94) සමන්තභාවෙ,
 “සඬ්කප්පො කාමො, රාගො කාමො, සඬ්කප්පරාගො කාමො” තිආදීසු (මහානි. 1;
 වුළුනි. 8) කිලෙසකාමෙ, “තක්කො විතක්කො සඬ්කප්පො” තිආදීසු (ධ. ස. 7)
 විතක්කෙ, “යෙන සුදං නිව්වකප්පං විහරාමී” තිආදීසු (ම. නි. 1.387) කාලෙ,
 “ඉච්චායස්මා කප්පො” තිආදීසු (සු. නි. 1090; වුළුනි. 113) පඤ්ඤත්තියං,
 “සත්ථුකප්පෙන වත කිර හො සාවකෙන සද්ධිං මන්තයමානා න ජානිමිහා” තිආදීසු
 (ම. නි. 1.260) සදිසභාවෙ වත්තති. චුත්තම්පි චෙතන්ති මහානිද්දෙසං (මහානි. 28)
 සන්ධායාහ. තණ්හාදිට්ඨිවසෙනානි දිට්ඨියා උපනිස්සයභූතාය සහජාතාය
 අභිනන්දනභූතාය ච තණ්හාය, සස්සතාදිආකාරෙන අභිනිවිසන්තස්ස මිච්ඡාගාහස්ස
 ච වසෙන. පුබ්බෙනිචුත්ථධම්මවිසයාය කප්පනාය අධිප්පෙතත්තා
 අතීතකාලවාචකො ඉධ පුබ්බ-සද්දො, රූපාදිබන්ධවිනිමුත්තස්ස කප්පනාවත්ථුනො
 අභාවා අත්ත-සද්දො ච භාගවාචකොති ආහ “අතීතං බන්ධකොට්ඨාස” න්ති.
 “කප්පෙත්වා” ති ච තස්මිං පුබ්බන්තෙ තණ්හායනාහිනිවෙසානං සමත්ථනං
 පරිනිට්ඨාපනමාහ. ඨිතාති තස්සා ලද්ධියා අවිජ්ජනං. ආරම්භාති ආලම්බිත්වා.
 විසයො හි තස්සා දිට්ඨියා පුබ්බන්තො. විසයභාවතො ඵ්ව හි සො තස්සා
 ආගමනට්ඨානං, ආරම්මණපච්චයො වාති චුත්තං “ආගම්ම පටිච්චා” ති.

අධිවචනපදානීති පඤ්ඤත්තිපදානි. දාසාදීසු සිරිවඩ්ඪකාදි-සද්දො විය
 වචනමත්තමෙව අධිකාරං කත්වා පවත්තියා අධිවචනං පඤ්ඤත්ති. අථ වා අධි-
 සද්දො උපරිභාවෙ, වුච්චතීති වචනං, උපරි වචනං අධිවචනං, උපාදාභූතරූපාදීනං
 උපරි පඤ්ඤාපියමානා උපාදාපඤ්ඤත්තීති අත්ථො, තස්මා පඤ්ඤත්තිදීපකපදානීති
 අත්ථො දට්ඨබ්බො. පඤ්ඤත්තිමත්තඤ්ඤෙනං වුච්චති, යදිදං “අත්තා, ලොකො” ති
 ච, න රූපවෙදනාදයො විය පරමත්ථො. අධිකචුත්තියාය වා අධිචුත්තියොති දිට්ඨියො
 වුච්චන්ති. අධිකඤ්ඤි සභාවධම්මෙසු සස්සතාදිං පකතිආදිදබ්බාදිං ජීවාදිං කායාදිඤ්ච
 අභූතමත්ථං අප්පකාරොපෙත්වා දිට්ඨියො පවත්තන්ති.

30. අභිවදන්තීති “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ” න්ති (ම. නි. 2.187, 203, 427;
 ම. නි. 3.27, 29) අභිනිවිසිත්වා වදන්ති “අයං ධම්මො, නායං ධම්මො” තිආදිනා
 විවදන්ති. අභිවදනකිරියාය අප්පාපි අවිච්ඡේදභාවදස්සනත්ථං වත්තමානකාලවචනං.
 දිට්ඨි ඵ්ව දිට්ඨිගතං “මුත්තගතං, (ම. නි. 2.119; අ. නි. 9.11) සඬ්ඛාරගත” න්තිආදීසු
 (මහානි. 41) විය. ගන්තබ්බාභාවතො වා දිට්ඨියා ගතමත්තං, දිට්ඨියා
 ගහණමත්තන්ති අත්ථො. දිට්ඨිප්පකාරො වා දිට්ඨිගතං. ලොකියා හි
 විධයුත්තගතපකාර-සද්දෙ සමානත්ථෙ ඉච්ඡන්ති. එකෙකස්මිඤ්ච “අත්තා” ති,
 “ලොකො” ති ච ගහණවිසෙසං උපාදාය පඤ්ඤාපනං හොතිති ආහ “රූපාදීසු
 අඤ්ඤතරං අත්තා ච ලොකො වාති ගහෙත්වා” ති. අමරං නිච්චං ධූවන්ති
 සස්සතවෙච්චනානි. මරණාභාවෙන වා අමරං, උප්පාදාභාවෙන සබ්බථාපි අත්ථිතාය
 නිච්චං, ථීරට්ඨෙත විකාරාභාවෙන ධූවං. “යථාහා” තිආදිනා යථාචුත්තමත්ථං
 නිද්දෙසපටිසම්භිදාපාළීහි විභාවෙති. අයඤ්ච අත්ථො “රූපං අත්තතො
 සමනුපස්සති, වෙදනං, සඤ්ඤං, සඬ්ඛාරෙ, විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති” ති

ඉමිස්සා පඤ්චවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන වුන්නො. “රූපවත්තං අත්තාන”න්තිආදිකාය පන පඤ්චදසවිධාය සක්කායදිට්ඨියා වසෙන චත්තාරො චත්තාරො ඛන්ධෙ “අත්තා”ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤං “ලොකො”ති පඤ්ඤපෙන්නීති අයම්පි අත්ථො ලබ්භති. තථා එකං ඛන්ධං ”අත්තා”ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤං අත්තනො උපහොගභූතො ලොකොති, සසන්තතිපතීතෙ වා ඛන්ධෙ “අත්තා”ති ගහෙත්වා තදඤ්ඤං “ලොකො”ති පඤ්ඤපෙන්නීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එත්ථාහ – සස්සනො වාදො එතෙසන්ති කස්මා වුත්තං, නනු තෙසං අත්තා ලොකො ව සස්සනොති අධිජ්ජෙතො, න වාදො ති? සච්චමෙතං, සස්සතසහවරිතතාය පන “වාදො සස්සනො”ති වුත්තං යථා “කුන්තා පවරන්ති”ති. සස්සනො ඉති වාදො එතෙසන්ති වා ඉති-සද්දලොපො දට්ඨබ්බො. අථ වා සස්සනං වදන්ති “ඉදමෙව සච්ච”න්ති අභිනිවිස්ස වොහරන්ති සස්සතවාදා, සස්සතදිට්ඨිනොති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

31. ආකාපනං කිලෙසානං විබාධනං පහානං. පදහනං කොසජ්ජපක්ඛෙ පතිතුං අදත්වා චිත්තස්ස උස්සහනං. අනුයොගො යථා සමාධි විසෙසභාගියතං පාපුණාති, එවං විරියස්ස බහුලීකරණං. ඉධ උපචාරජ්ජනාවිත්තපරිදමනවිරියානං අධිජ්ජෙතත්තා ආහ “තිජ්ජහෙදං විරිය”න්ති. නජ්ජමජ්ජති එතෙනාති අජ්ජමාදො, අසම්මොසො. සම්මා උපායෙන මනසි කරොති කම්මට්ඨානං එතෙනාති සම්මාමනසිකාරො ඤාණන්ති ආහ “විරියඤ්ච සතිඤ්ච ඤාණඤ්චා”ති. එත්ථාති “ආතජ්ජ...පෙ.... මනසිකාරං අන්වායා”ති ඉමස්මිං පායෙ. සීලවිසුද්ධියා සද්ධිං චතුත්තං රූපාවචරජ්ඣානානං අධිගමනපටිපදා චත්තබ්බා, සා පන විසුද්ධිමග්ගෙ විත්ථාරතො වුත්තාති ආහ “සඬ්ඛෙපත්ථො”ති. “තථාරූප”න්ති වුද්දසවිධෙහි විත්තදමනෙහි රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්ස දමිතතං වදති.

සමාධානාදිඅට්ඨභිගසමන්තාගතරූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානස්ස යොගිතො සමාධිවිජම්භනභූතා ලොකියාහිඤ්ඤා ඤානානුභාවො. “ඤානාදීන”න්ති ඉදං ඤානලාභිස්ස විසෙසෙන ඤානධම්මා ආපාථං ආගච්ඡන්ති, තංමුඛෙන සෙසධම්මාති ඉමමත්ථං සන්ධාය වුත්තං. ජනකභාවං පටික්ඛිපති. සති හි ජනකභාවෙ රූපාදිධම්මානං විය සුඛාදිධම්මානං විය, ව පච්චයායත්තවුත්තිතාය උජ්ජාදවත්තතා විඤ්ඤායති, උජ්ජාදෙ ව සති අවස්සම්භාවී නිරොධොති අනවකාසාව නිව්චතා සියාති. කුට්ටිය-සද්දො වා ලොකෙ අච්චන්තනිව්චෙ නිරුල්ලො දට්ඨබ්බො. “එසිකට්ඨායිට්ඨිතො”ති එතෙන යථා එසිකා වාතජ්ජහාරාදීහි න වලති, එවං න කෙනවි විකාරං ආපජ්ජතීති විකාරාභාවමාහ, “කුට්ටියො”ති ඉමිනා පන අනිච්චතාභාවං. විකාරොපි විනාසොයෙවාති ආහ, “උභයෙනපි ලොකස්ස විනාසාභාවං දීපෙති”ති. “විජ්ජමානමෙවා”ති එතෙන කාරණෙ එලස්ස අත්ථිභාවදස්සනෙන අභිබ්බත්තිවාදං දීපෙති. නික්ඛමතීති ව අභිබ්බත්තිං ගච්ඡතීති අත්ථො. කථං පන විජ්ජමානොයෙව පුබ්බෙ අනභිබ්බත්තො අභිබ්බත්තිං ගච්ඡතීති? යථා අන්ධකාරෙන පටිච්ඡන්තො සට්ඨා ආලොකෙන අභිබ්බත්තිං ගච්ඡති.

ඉදමෙන්ට විවාරෙනබ්බං - කිං කරොන්තො ආලොකො සටං පකාසෙතිති
 වුවවති, යදි සට්ඨසයං බුද්ධිං කරොන්තො, බුද්ධියා අනුප්පන්නාය
 උප්පත්තිදීපනතො අභිබ්බන්තිවාදො භායති. අප් සට්ඨබුද්ධියා ආවරණභූතං
 අන්ධකාරං විධමන්තො, එවමපි අභිබ්බන්තිවාදො භායති යෙව. සති හි සට්ඨබුද්ධියා
 අන්ධකාරො කප්පං තස්සා ආවරණං හොතිති, යථා සට්ඨස අභිබ්බන්ති න යුජ්ජති,
 එවං අත්තන්තොපි. තත්ථාපි හි යදි ඉන්ද්‍රියවිසයාදිසන්නිපාතෙන අනුප්පන්නාය
 බුද්ධියා උප්පත්ති, උප්පත්තිවචනෙනෙව අභිබ්බන්තිවාදො භායති, තථා
 සස්සතවාදො. අප් බුද්ධිප්පවත්තියා ආවරණභූතස්ස අන්ධකාරට්ඨානියස්ස මොහස්ස
 විධමනෙන. සති බුද්ධියා කප්පං මොහො ආවරණන්ති, කිඤ්චි හෙදසම්භවතො. න හි
 අභිබ්බාඤ්ජනකානං චන්දසුරියමණිපදීපාදීනං හෙදෙන අභිබ්බාඤ්ජිතබ්බානං සට්ඨාදීනං
 හෙදො හොති, හොති ච විසයහෙදෙන බුද්ධිහෙදොති හියොයාපි අභිබ්බන්ති න
 යුජ්ජතියෙව, න චෙත්ථ චුත්තිකප්පනා යුත්තා චුත්තියා චුත්තිමතො ච
 අනඤ්ඤථානුජානනතොති. තෙ ච සත්තා සන්ධාවන්තිති යෙ ඉධ මනුස්සභාවෙන
 අවට්ඨිතා, තෙයෙව දෙවභාවාදිඋපගමනෙන ඉතො අඤ්ඤත්ථ ගච්ඡන්ති, අඤ්ඤථා
 කතස්ස කම්මස්ස විනාසො, අකතස්ස ච අබ්භාගමො ආපජ්ජෙය්‍යාති අධිප්පායො.

අපරාපරන්ති අපරස්මා භවා අපරං භවං. එවං සඬ්ඛං ගච්ඡන්තිති අත්තන්තො
 නිව්චසභාවත්තා න චුතුප්පත්තියො, සබ්බඛ්‍යාපිතාය නාපි සන්ධාවනසංසරණානි,
 ධම්මානංයෙව පන පවත්තිවිසෙසෙන එවං සඬ්ඛං ගච්ඡන්ති, එවං වොහරීයන්තිති
 අධිප්පායො. එතෙන අවට්ඨිතසභාවස්ස අත්තන්තො, ධම්මිතො ච ධම්මමත්තං.
 උප්පජ්ජති වෙව විනස්සති වාති ඉමං විපරිණාමවාදං දස්සෙති. යං පනෙත්ථ
 චත්තබ්බං, තං පරතො චක්ඛාම. අත්තන්තො වාදං භින්දති
 සන්ධාවනාදිවචනසිද්ධාය අනිව්චතාය පුබ්බෙ පටිඤ්ඤාතං සස්සතවාදං භින්දති,
 විද්ධංසෙතිති අත්ථො. සස්සතිසමන්ති වා එතස්ස සස්සතං ථාවරං නිව්චකාලන්ති
 අත්ථො දට්ඨබ්බො.

හෙතුං දස්සෙන්නොති යෙසං ‘සස්සතො’ති අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච
 පඤ්ඤපෙති අයං දිට්ඨිගතිකො, තෙසං හෙතුං දස්සෙන්නොති අත්ථො. න හි
 අත්තන්තො දිට්ඨියා පච්චක්ඛකතමත්ථං අත්තන්තොයෙව සාධෙති, අත්තන්තො පන
 පච්චක්ඛකතෙන අත්ථොන අත්තන්තො අප්පච්චක්ඛභූතමිති අත්ථං සාධෙති. අත්තන්තා
 හි යථානිව්ඡිතං පරෙහි විඤ්ඤාපෙති, න අනිව්ඡිතං. “හෙතුං දස්සෙන්නො”ති එත්ථ
 ඉදං හෙතුදස්සනං - එතෙසු අනෙකෙසු ජාතිසතසහස්සෙසු එකොවායං මෙ අත්තා,
 ලොකො ච අනුස්සරණසබ්භාවතො. යො හි යමත්ථං අනුභවති, සො එව තං
 අනුස්සරති, න අඤ්ඤො. න හි අඤ්ඤෙන අනුභූතමත්ථං අඤ්ඤො අනුස්සරිතුං
 සක්කොති යථා තං බුද්ධරක්ඛිතෙන අනුභූතං ධම්මරක්ඛිතො. යථා චෙතාසු, එවං
 ඉතො පුරිමතරාසුපි ජාතීසුති. කස්මා සස්සතො මෙ අත්තා ච ලොකො ච. යථා ච
 මෙ, එවං අඤ්ඤෙසම්පි සත්තානං සස්සතො අත්තා ච ලොකො වාති?
 සස්සතවසෙන දිට්ඨිගහනං පක්ඛන්දො දිට්ඨිගතිකො පරෙපි තත්ථ පතිට්ඨපෙති,
 පාළියං පන “අනෙකවිහිතානි අධිචුත්තිපදානි අභිවදන්ති. සො එවං ආභා”ති ච
 වචනතො පරානුමානවසෙන ඉධ හෙතුදස්සනං අධිප්පෙතන්ති විඤ්ඤායති.

කාරණන්ති තිවිධං කාරණං සම්පාපකං නිබ්බත්තකං ඥාපකන්ති. තත්ථ අරියමග්ගො නිබ්බානස්ස සම්පාපකං කාරණං, ඛේජං අභිකුරස්ස නිබ්බත්තකං කාරණං, පච්චස්සන්තතාදයො අනිච්චතාදීනං ඥාපකං කාරණං, ඉධාපි ඥාපකකාරණමෙව අධිප්පෙනං. ඥාපකො හි ඥාපෙනබ්බත්ථවිසයස්ස ඥාණස්ස හෙතුභාවතො කාරණන්ති. තදායත්තවුත්තිතාය තං ඥාණං තිට්ඨති තත්ථාති “යාන”න්ති, වසති තත්ථ පවත්තති “වත්ථු”ති ව වුවිවති. තථා හි භගවතා වත්ථු-සද්දෙන උද්දිස්ත්වාපි යානසද්දෙන නිද්දිට්ඨන්ති.

32-33. දුතියතනියවාදානං පයමවාදතො නත්ථි විසෙසො යපෙත්වා කාලවිසෙසන්ති ආහ “උපරි වාදද්වයෙපි එසෙව නයො”ති. යදි එවං කස්මා සස්සතවාදො චතුරා විභත්තො, නනු අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො විය දුවිධෙනෙව විභජිතබ්බො සියාති ආහ “මන්දපඤ්ඤො හි තිත්ථියො”තිආදි.

34. තක්කයතීති උභයති, සස්සතාදිආකාරෙන තස්මිං තස්මිං ආරම්මණෙ විත්තං අභිනිරොපෙතීති අත්ථො. තක්කොති ආකොට්ඨාසලක්ඛණො විනිච්ඡයලක්ඛණො වා දිට්ඨිට්ඨානභූතො විතක්කො. වීමංසා නාම විචාරණා, සා පනෙත්ථ අත්ථතො පඤ්ඤාපතිරූපකො ලොභසහගතවිත්තුප්පාදො, මිච්ඡාහිනිවෙසො වා අයොනිසොමනසිකාරො, පුබ්බභාගෙ වා දිට්ඨිවිප්ඵන්දිතන්ති දට්ඨබ්බො. තෙනෙවාහ “තුලනා රුච්චනා බමනා”ති. පරියාහනනං විතක්කස්ස ආරම්මණඋභයනං එවාති ආහ “තෙන තෙන පකාරෙන තක්කෙත්වා”ති. අනුවච්චිතන්ති වීමංසාය අනුපවත්තිතං, වීමංසානුගතෙන වා විචාරෙන අනුමජ්ජිතං. පටි පටි භාතීති පටිභානං, යථාසම්භිතාකාරවිසෙසවිභාවකො විත්තුප්පාදො. පටිභානතො ජාතං පටිභානං, සයං අත්තතො පටිභානං සයං පටිභානං. තෙනෙවාහ “අත්තතො පටිභානමත්තසඤ්ජාත”න්ති. මත්ත-සද්දෙන විසෙසාධිගමාදයො නිවත්තෙති.

“අනාගතෙපි එවං භවිස්සතී”ති ඉදං න ඉධාධිප්පෙතතක්කිවසෙනෙව වුත්තං, ලාභිතක්කිනො එවම්පි සම්භවතීති සම්භවදස්සනවසෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. යං කිඤ්චි අත්තනා පටිලද්ධං රූපාදි සුඛාදි ව ඉධ ලබ්භතීති ලාභො, න ඤානාදිවිසෙසො. “එවං සති ඉදං භොතී”ති අනිච්චෙසු භාවෙසු අඤ්ඤො කරොති, අඤ්ඤො පටිසංවෙදෙතීති ආපජ්ජති, තථා ව සති කතස්ස විනාසො, අකතස්ස ව අබ්භාගමො සියා. නිච්චෙසු පන භාවෙසු යො කරොති, සො පටිසංවෙදෙතීති න දොසො ආපජ්ජතීති තක්කිකස්ස යුත්තිගවෙසනාකාරං දස්සෙති.

තක්කමත්තෙනෙවාති ආගමාධිගමාදීනං අනුස්සවාදීනඤ්ච අභාවා සුද්ධතක්කෙනෙව. නනු ව විසෙසලාභිනොපි සස්සතවාදීනො අත්තතො විසෙසාධිගමහෙතු අනෙකෙසු ජාතිසතසහස්සෙසු දසසු සංවට්ටව්වට්ටෙසු වත්තාලිසාය සංවට්ටව්වට්ටෙසු යථානුභූතං අත්තතො සන්තානං තප්පට්ඨද්ධඤ්ච “අත්තා, ලොකො”ති ව අනුස්සරිත්වා තතො පුරිමපුරිමතරාසුපි ජාතීසු තථාභූතස්ස අත්ථිතානුවිතක්කනමුඛෙන සබ්බෙසම්පි සත්තානං තථාභාවානුවිතක්කනවසෙනෙව

සස්සතාහිනිවෙසිනො ජාතා, එවඤ්ච සති සබ්බොපි සස්සතවාදී
අනුස්සුතිජාතිස්සරතක්කිකා විය අත්තනො උපලද්ධවත්ථුනිබන්ධනෙන
තක්කනෙන පවත්තවාදත්තා තක්කිපක්ඛෙයෙව තිට්ඨෙය්‍යා, අවස්සඤ්ච
චුත්තජපකාරං තක්කනම්චින්නබ්බං, අඤ්ඤථා විසෙසලාභී සස්සතවාදී
එකච්චසස්සතිකපක්ඛං, අධිච්චසමුප්පන්තිකපක්ඛං වා භජෙය්‍යාති? න ඛො පනෙනං
එවං දට්ඨබ්බං, යස්මා විසෙසලාභීනං බන්ධසන්තානස්ස
දීඝදීඝතරදීඝතමකාලානුස්සරණං සස්සතග්ගාහස්ස අසාධාරණකාරණං. තථා හි
“අනෙකච්ඡිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරාමි. ඉමිනාමභමෙනං ජානාමි” ති
අනුස්සරණමෙව පධානකාරණභාවෙන දස්සිතං. යං පන තස්ස “ඉමිනාමභමෙනං
ජානාමි” ති පවත්තං තක්කනං, න තං ඉධ පධානං අනුස්සරණං පති තස්ස
අප්පධානභූතත්තා. යදි එවං අනුස්සවාදීනම්පි පධානභාවො ආපජ්ජතිති වෙ? න,
තෙසං සච්ඡිකිරියාය අභාවෙන තක්කපධානත්තා, පධානකාරණෙන ච නිද්දෙසො
නිරුළුහො සාසනෙ ලොකෙ ච යථා “චක්ඛුච්ඤ්ඤාණං, යචඬ්ඤුරො” ති ව.

අථ වා විසෙසාධිගමනිබන්ධනරහිතස්ස තක්කනස්ස විසුං සස්සතග්ගාහෙ
කාරණභාවදස්සනත්ථං විසෙසාධිගමො විසුං සස්සතග්ගාහකාරණං වත්තබ්බො,
සො ච මන්දමජ්ඣිකික්ඛපඤ්ඤාවසෙන තිවිධොති භගවතා සබ්බතක්කිනො
තක්කිභාවසාමඤ්ඤෙන එකජ්ඣං ගහෙත්වා චතුර්ධා වචත්ථාපිතො සස්සතවාදො.
යදිපි අනුස්සවාදිවසෙන තක්කිකානං විය මන්දපඤ්ඤාදීනම්පි හීනාදිවසෙන
අනෙකභෙදසබ්භාවතො විසෙසලාභීනම්පි බහුර්ධා භෙදො සම්භවති, සබ්බෙ පන
විසෙසලාභීනො මන්දපඤ්ඤාදිවසෙන තයො රාසි කත්වා තත්ථ උක්කට්ඨවසෙන
අනෙකජාතිසතසහස්සදසසංචට්ටවිචට්ටවත්තාරීසසංචට්ටවිචට්ටානුස්සරණෙන අයං
විභාගො චුත්තො. තීසුපි රාසිසු යෙ හීනමජ්ඣපඤ්ඤා, තෙ චුත්තපරිච්ඡෙදතො
උභතකමෙව අනුස්සරන්ති. යෙ පන තත්ථ උක්කට්ඨපඤ්ඤා, තෙ චුත්තපරිච්ඡෙදං
අතික්කම්භත්වා නානුස්සරන්තිති එවං පනායං දෙසනා. තස්මා
අඤ්ඤතරභෙදසබ්බභවසෙනෙව භගවතා වත්තාරිට්ඨානාති විභත්තානීති වචත්ථිතා
සස්සතවාදීනං චතුර්බිධතා. න හි ඉධ සාවසෙසං ධම්මං දෙසෙති ධම්මරාජා.

35. “අඤ්ඤතරෙනා” ති එතස්ස අත්ථං දස්සෙතුං “එකෙනා” ති චුත්තං. වා-
සද්දස්ස පන අනියමත්ථතං දස්සෙතුං “ද්විතී වා තීතී වා” ති චුත්තං. තෙන චතුසු
යානෙසු යථාරහං එකච්චං එකච්චස්ස පඤ්ඤාපනෙ සහකාරීකාරණන්ති දස්සෙති.
කිං පනෙනාති වත්ථුනි අහිනිවෙසස්ස භෙතු, උදාහු පතිට්ඨාපනස්ස. කිඤ්චෙත්ථ යදි
තාව අහිනිවෙසස්ස, කස්මා අනුස්සරණතක්කනාතියෙව ගහිතාති, න
සඤ්ඤාවිපල්ලාසාදෙයො. තථාහි විපරිතසඤ්ඤා
අයොනිසොමනසිකාරඅසප්පුරිසුපතිස්සයඅසද්ධම්මස්සවනාදීනි මිච්ඡාදිට්ඨියා
පවත්තනට්ඨානාති. අථ පතිට්ඨාපනස්ස අධිගමයුත්තියො විය ආගමොපි
වත්ථුභාවෙන වත්තබ්බො, උභයත්ථාපි “නත්ථී ඉතො බහිද්ධා” ති වචනං න
යුජ්ජතිති? න. කස්මා? අහිනිවෙසපක්ඛෙ තාව අයං දිට්ඨිගතිකො
අසප්පුරිසුපතිස්සයඅසද්ධම්මස්සවනෙහි අයොනිසො උම්මුජ්ජිත්වා
විපල්ලාසසඤ්ඤො රූපාදිධම්මානං බණ්ණෙ බණ්ණෙ හිජ්ජනසභාවස්ස අනවබොධතො

ධම්මයුත්තිං අතිධාවන්තො එකත්තනයං මිච්ඡා ගහෙත්වා
 යථාචුත්තානුස්සරණතක්කෙහි ඛන්ධෙසු “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”ති (දී.
 නි. 1.31) අභිනිවෙසං ජනෙසි. ඉති ආසන්නකාරණත්තා, පධානකාරණත්තා,
 තග්ගහණෙනෙව ව ඉතරෙසම්පි ගහිතත්තා අනුස්සරණතක්කනානියෙව ඉධ
 ගහිතාති. පතිට්ඨාපනපක්කෙ පන ආගමොපි යුත්තිපක්කෙයෙව ධීතො විසෙසතො
 බාහිරකානං තක්කගාහිභාවතොති අනුස්සරණතක්කනානියෙව දිට්ඨියා
 වත්ථුභාවෙන ගහිතාති. කිඤ්ච භියොෆා දුට්ඨං ලක්ඛණං පරමත්ථධම්මානං
 සභාවලක්ඛණං සාමඤ්ඤලක්ඛණඤ්චාති. තත්ථ සභාවලක්ඛණාවබොධො
 පච්චක්ඛඤාණං, සාමඤ්ඤලක්ඛණාවබොධො අනුමානඤාණං, ආගමො ව
 සුතමයාය පඤ්ඤාය සාධනතො අනුමානඤාණමෙව ආවහති, සුතානං පන ධම්මානං
 ආකාරපරිචිතක්කනෙන නිජ්ඣානක්ඛන්තියං ධීතො චිත්තමයං පඤ්ඤං
 නිබ්බත්තෙන්වා අනුක්කමෙන භාවනාය පච්චක්ඛඤාණං අධිගච්ඡතිති එවං
 ආගමොපි තක්කවිසයං නාතික්කමතිති තග්ගහණෙන ගහිතොවාති වෙදිතබ්බො.
 සො අට්ඨකථායං අනුස්සුතිතක්කග්ගහණෙන විභාවිතොති යුත්තං එවිදං “නත්ථි
 ඉතො බහිද්ධා”ති. “අනෙකවිහිතාති අධිචුත්තිපදානි අභිවදන්ති, සස්සතං
 අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤපෙන්නී”ති (දී. නි. 1.30) ව වචනතො
 පතිට්ඨාපනවත්ථුනි ඉධාධිජ්ජෙතානීති දට්ඨබ්බං.

36. දිට්ඨියෙව දිට්ඨිට්ඨානං පරමවජ්ජතාය අනෙකවිහිතානං අනත්ථානං
 හෙතුභාවතො. යථාහ “මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං භික්ඛවෙ වජ්ජං වදාමි”ති (අ. නි. 1.310)
 “යථාහ”තිආදිනා පටිසම්භිදාපාළියා (පටි. ම. 1.124) දිට්ඨියා යානවිභාගං දස්සෙති.
 තත්ථ ඛන්ධාපි දිට්ඨිට්ඨානං ආරම්මණට්ඨෙත “රූපං අත්තතො
 සමනුපස්සති”තිආදි (සං. නි. 3.81, 345) වචනතො. අවිජ්ජාපි දිට්ඨිට්ඨානං
 උපනිස්සයාදිභාවෙන පවත්තනතො. යථාහ “අස්සුතවා භික්ඛවෙ පුපුජ්ජතො
 අරියානං අදස්සාචි අරියධම්මස්ස අකොවිදො”තිආදි (ම. නි. 1.2; පටි. ම. 1.130).
 එස්සොපි දිට්ඨිට්ඨානං. යථා වාහ “තදපි එස්සපච්චයා, (දී. නි. 1.118 ආදයො) චුස්ස
 චුස්ස පටිසංවෙදෙන්ති”ති (දී. නි. 1.144) ව. සඤ්ඤාපි දිට්ඨිට්ඨානං. චුත්තඤ්චෙන
 “සඤ්ඤානිදානා හි පපඤ්චසඬ්ඛා, (සු. නි. 880; මහානි. 109) පථවිතො
 සඤ්ඤත්වා”ති (ම. නි. 1.2) ව ආදි. විතක්කොපි දිට්ඨිට්ඨානං. චුත්තම්පි වෙන
 “තක්කඤ්ච දිට්ඨිසු පකප්පයිත්වා, සච්චං මුසාති ද්වයධම්මමාහු”ති (සු. නි. 892)
 “තක්කි හොති විමංසි”ති (දී. නි. 1.34) ව ආදි. අයොනියොමනසිකාරොපි
 දිට්ඨිට්ඨානං. තෙනාහ භගවා “තස්ස එවං අයොනියො මනසි කරොතො ඡන්තං
 දිට්ඨිනං අඤ්ඤතරා දිට්ඨි උප්පජ්ජති. ‘අත්ථි මෙ අත්තා’ති වා අස්ස සච්චතො
 ථෙතතො දිට්ඨි උප්පජ්ජති”තිආදි (ම. නි. 1.19). සමුට්ඨාති එතෙනාති සමුට්ඨානං
 සමුට්ඨානභාවො සමුට්ඨානට්ඨො. පවත්තිතාති පරසන්තානෙසු උප්පාදිතා.
 පරිනිට්ඨාපිතාති අභිනිවෙසස්ස පරියොසානං මත්ථකං පාපිතාති අත්ථො.
 “ආරම්මණවසෙතා”ති අට්ඨසු දිට්ඨිට්ඨානෙසු ඛන්ධෙ සන්ධායාහ.
 පවත්තනවසෙතාති අවිජ්ජාදයො. ආසෙවනවසෙතාති
 පාපමිත්තපරතොසොසාදීනම්පි සෙවනං ලබ්භතියෙව. අථ වා එවංගතිකාති
 එවංගමනා, එවංනිට්ඨාති අත්ථො. ඉදං චුත්තං හොති – ඉමෙ දිට්ඨිසඬ්ඛාතා

දිට්ඨිට්ඨානා ඵලං පරමත්ථතො අසන්තං අත්තානං සස්සතභාවඤ්චස්ස
 අජ්ඣාරොපෙත්වා ගහිතා, පරාමට්ඨා ව බාලලපනා යාව පණ්ඩිතා න
 සමනුයුඤ්ජන්ති, තාව ගච්ඡන්ති පවත්තන්ති. පණ්ඩිතෙහි සමනුයුඤ්ජියමානා පන
 අනවට්ඨිතවත්ථුකා අවිමද්දක්ඛමා සුරියුග්ගමනෙ උස්සාවඛින්දු විය ඛජ්ජොපනකා
 විය ව හිජ්ජන්ති විනස්සන්ති වාති.

තත්ථායං අනුයුඤ්ජනෙ සඬ්ඛෙපකථා – යදි හි පරෙන පරිකප්පිතො අත්තා
 ලොකො වා සස්සතො සියා, තස්ස නිබ්බිකාරතාය පුරිමරූපාවිජහනතො කස්සචි
 විසෙසාධානස්ස කාතුං අසක්කුණෙයාතාය අහිතතො නිවත්තනත්ථං, හිතෙ ව
 පටිපත්තිඅත්ථං උපදෙසො ඵල නිජ්ජයොජනො සියා සස්සතවාදිතො, කථං වා සො
 උපදෙසො පවත්තියති විකාරාභාවතො, ඵලඤ්ච අත්තතො අජටාකාසස්ස විය
 දානාදිකිරියා හිංසාදිකිරියා ව න සම්භවති. තථා සුඛස්ස දුක්ඛස්ස
 අනුභවනනිබන්ධො ඵල සස්සතවාදිතො න යුජ්ජති කම්මබද්ධාභාවතො,
 ජාතිආදීනඤ්ච අසම්භවතො කුතො විමොක්ඛො, අථ පන ධම්මමත්තං තස්ස
 උජ්ජප්පති චෙව විනස්සති ව, යස්ස වසෙනායං කිරියාදිවොභාරොති වදෙයා, ඵලමිපි
 පුරිමරූපාවිජහනෙන අවට්ඨිතස්ස අත්තතො ධම්මමත්තන්ති න සක්කා
 සම්භාවෙතුං, තෙ වා පනස්ස ධම්මා අවත්ථාභූතා අඤ්ඤෙ වා සියුං අනඤ්ඤෙ වා.
 යදි අඤ්ඤෙ, න තාහි තස්ස උජ්ජන්තාහිපි කොචි විසෙසො අත්ථි. යාහි කරොති
 පටිසංචෙදෙති වචති උපපජ්ජති වාති ඉච්ඡිතං, තස්මා තදවත්ථො ඵල
 යථාචුත්තදොසො. කිඤ්ච ධම්මකප්පනාපි නිරත්ථිකා සියා, අථානඤ්ඤෙ
 උජ්ජාදවිනාසවත්තීහි අවත්ථාහි අනඤ්ඤස්ස අත්තතො තාසං විය
 උජ්ජාදවිනාසසබ්භාවතො කුතො නිව්චතාවකාසො, තාසමිපි වා අත්තතො විය
 නිව්චතාති බන්ධවිමොක්ඛානං අසම්භවො ඵවාති න යුජ්ජතියෙව සස්සතවාදො. න
 චෙත්ථ කොචි වාදි ධම්මානං සස්සතභාවෙ පරිසුද්ධං යුත්තිං වත්තුං සමත්ථො,
 යුත්තිරහිතඤ්ච වචනං න පණ්ඩිතානං චිත්තං ආරාධෙතීති. තෙන චුත්තං “යාව
 පණ්ඩිතා න සමනුයුඤ්ජන්ති, තාව ගච්ඡන්ති පවත්තන්ති” ති. කම්මවසෙන
 අහිමුඛො සම්පරෙති ඵත්ථාති අභිසම්පරායො, පරොලොකො.

“සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණඤ්ඤාණස්ස
 විහජියමානත්තා චුත්තං, තස්මිං වා චුත්තෙ තදධිට්ඨානතො ආසවක්ඛයඤ්ඤාණං,
 තදවිනාභාවතො සබ්බමිපි වා භගවතො දසබ්බාදිඤ්ඤාණං ගහිතමෙව හොතීති කත්වා.
 පජානන්තොපිති පි-සද්දො සම්භාවතෙ, තෙන “තඤ්ඤා” ති ඵත්ථ චුත්තං ව-
 සද්දත්ථමාහ. ඉදං චුත්තං හොති – තං දිට්ඨිගතතො උත්තරිතරං සාරභූතං
 සීලාදිගුණවිසෙසමිපි තථාගතො නාහිනිවිසති, කො පන වාදො වට්ඨාමිසෙති.
 “අහ”න්ති දිට්ඨිවසෙන වා තං පරාමසනාකාරමාහ. පජානාමිති ඵත්ථ ඉති-සද්දො
 පකාරත්ථො, තෙන “මම”න්ති තණ්හාවසෙන පරාමසනාකාරං දස්සෙති.
 ධම්මසභාවං අතික්කමිත්වා පරතො ආමසනං පරාමාසො. න හි තං අත්ථි, බන්ධෙසු
 යං “අහ”න්ති වා, “මම”න්ති වා ගහෙතබ්බං සියා. යො පන පරාමාසො
 තණ්හාදයොව, තෙ ව භගවතො බොධිමුලෙයෙව පහිනාති ආහ
 “පරාමාසකිලෙසාන”න්තිආදි. අපරාමාසතොති වා නිබ්බුතිවෙදනස්ස හෙතුවචනං,

“විදිතා” ති ඉදං පදං අපෙක්ඛිත්වා කත්තරි සාමිවචනං, අපරාමසනහෙනු පරාමාසරහිතාය පටිපත්තියා තථාගතෙන සයමෙව අසඬිතධාතු අධිගතාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

“යාසු වෙදනාසු” ති ආදිනා භගවතො දෙසනාවිලාසං දස්සෙති. තථා හි ඛන්ධායතනාදිවසෙන අනෙකවිධාසු චතුසච්චදෙසනාසු සම්භවන්තීසුපි අයං තථාගතානං දෙසනාසු පටිපත්ති, යං දිට්ඨිගතිකා මිච්ඡාපටිපත්තියා දිට්ඨිගහනං පක්ඛන්දාති දස්සනත්ථං වෙදනායෙව පරිඤ්ඤාය භූමිදස්සනත්ථං උද්ධටා. කම්මට්ඨානන්ති චතුසච්චකම්මට්ඨානං. යථාභූතං විදිත්වාති විපස්සනාපඤ්ඤාය වෙදනාය සමුදයාදීනි ආරම්මණපටිවෙධවසෙන මග්ගපඤ්ඤාය අසම්මොහපටිවෙධවසෙන ඡානිත්වා, පටිවිජ්ඣිත්වාති අත්ථො. පච්චයසමුදයට්ඨෙයනාති “ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, ඉමස්සුප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජති” ති (ම. නි. 1.404; සං. නි. 2.21; උදා. 1) චුත්තලක්ඛණෙන අවිජ්ජාදීනං පච්චයානං උප්පාදෙන වෙච මග්ගෙන අසමුග්ගාතෙන ව. නිබ්බන්තිලක්ඛණන්ති උප්පාදලක්ඛණං, ඡානිත්ති අත්ථො. පඤ්චන්තං ලක්ඛණානන්ති එත්ථ චතුන්නං පච්චයානම්පි උප්පාදලක්ඛණමෙව ගහෙත්වා චුත්තන්ති ගහෙතබ්බං, යස්මා පච්චයලක්ඛණම්පි ලබ්භතියෙව, තථා වෙච සංවණ්ණිතං. පච්චයනිරොධට්ඨෙයනාති එත්ථාපි චුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. යන්ති යස්මා, යං වා සුඛං සොමනස්සං. පටිච්චාති ආරම්මණපච්චයාදිභූතං වෙදනං ලභිත්වා. අයන්ති සුඛසොමනස්සානං පච්චයභාවො, සුඛසොමනස්සමෙව වා, “අස්සාදො” ති පදං පන අපෙක්ඛිත්වා පුල්ලිඬිගනිද්දෙසො. අයඤ්ඤෙත්ථ සඬ්ඛෙපත්ථො – පුරිමුප්පන්නං වෙදනං ආරබ්භ සොමනස්සුප්පත්තියං යො පුරිමවෙදනාය අස්සාදෙනබ්බාකාරො සොමනස්සස්සාදනාකාරො, අයං අස්සාදොති. කථං පන වෙදනං ආරබ්භ සුඛං උප්පජ්ජති? වෙනසිකසුඛස්ස අධිප්පෙතත්තා නායං දොසො. විසෙසනං හෙත්ථ සොමනස්සග්ගහණං සුඛං සොමනස්සන්ති “රුක්ඛො සිංසපා” ති යථා.

“අනිච්චා” ති ඉමිනා සඬ්ඛාරදුක්ඛතාවසෙන උපෙක්ඛාවෙදනාය, සබ්බවෙදනාසුයෙව වා ආදීනවමාහ, ඉතරෙහි ඉතරදුක්ඛතාවසෙන යථාක්කමං දුක්ඛසුඛවෙදනානං, අවිසෙසෙන වා තීණිපි පදානි සබ්බාසම්පි වෙදනානං වසෙන යොජෙතබ්බාති. අයන්ති යො වෙදනාය හුත්වා අභාවට්ඨෙයන අනිච්චභාවො, උදයබ්බයපටිපිළනට්ඨෙයන දුක්ඛභාවො, ඡරාය මරණෙන වාති ද්වෙධා විපරිණාමෙතබ්බභාවො ව, අයං වෙදනාය ආදීනවො, යතො වා ආදීනං පරමකාරුඤ්ඤං වාති පවත්තති. වෙදනාය නිස්සරණන්ති එත්ථ වෙදනායාති නිස්සක්කවචනං, යාව වෙදනාපටිබද්ධං ඡන්දරාගං න පජ්ඣති, තාවායං පුරිසො වෙදනං අල්ලිතොයෙව හොති. යදා පන තං ඡන්දරාගං පජ්ඣති, තදායං පුරිසො වෙදනාය නිස්සට්ඨො විසංයුත්තො හොතීති ඡන්දරාගප්පහානං වෙදනාය නිස්සරණං චුත්තං. එත්ථ ව වෙදනාග්ගහණෙන වෙදනාය සහජාතනිස්සයාරම්මණභූතා ව රූපාරූපධම්මා ගහිතා එව හොන්තීති පඤ්චන්තම්පි උපාදානක්ඛන්ධානං ගහණං දට්ඨබ්බං. වෙදනාසිසෙන පන දෙසනා ආගතා, තත්ථ කාරණං චුත්තමෙව, ලක්ඛණභාරනයෙන වා අයමත්ථො විභාවෙතබ්බො. තත්ථ වෙදනාග්ගහණෙන

ගහිතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං, වෙදනානං සමුදයග්ගහණෙන ගහිතා අවිජ්ජාදයො සමුදයසච්චං, අත්ථඨගමනිස්සරණපරියායෙහි නිරොධසච්චං, “යථාභූතං විදිත්වා”ති එතෙන මග්ගසච්චන්ති එවමෙත්ථ චත්තාරි සච්චානි වෙදිතබ්බානි. කාමුපාදානමුලකත්තා සෙසුපාදානානං, පභීනෙ ච කාමුපාදානෙ උපාදානසෙසාභාවතො “විගතජන්දරාගතාය අනුපාදානො”ති වුත්තං. අනුපාදාවිමුත්තොති අත්තනො මග්ගඵලජපත්තිං භගවා දස්සෙති. “වෙදනාන”න්තිආදිනා හි යස්සා ධම්මධාතුයා සුජපටිවිද්ධත්තා ඉමං දිට්ඨිගතං සකාරණං සගතිකං පහෙදතො විහජිතුං සමත්ථො අහොසි, තස්ස සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්ස සද්ධිං පුබ්බභාගපටිපදාය උජ්ජත්තිභූමිං දස්සෙති ධම්මරාජා.

පඨමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

එකච්චසස්සතවාදවණ්ණනා

38. සත්තෙසු සඬ්ඛාරෙසු ච එකච්චං සස්සතං එතස්සාති එකච්චසස්සතො, එකච්චසස්සතවාදො. සො එතෙසං අත්ථීති එකච්චසස්සතිකා. තෙ පන යස්මා එකච්චසස්සතො වාදො දිට්ඨි එතෙසන්ති එකච්චසස්සතවාදා නාම භොන්ති, තස්මා තමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “එකච්චසස්සතවාදා”ති. ඉමිනා නයෙන එකච්චඅසස්සතිකා දිපදස්සපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. නනු ච “එකච්චසස්සතිකා”ති වුත්තෙ තදඤ්ඤස්ස එකච්චස්ස අසස්සතතාසන්තිට්ඨානං සිද්ධමෙව භොතීති? සච්චං සිද්ධමෙව භොති අත්ථතො, න පන සද්දතො. තස්මා සුපාකටං කත්වා දස්සෙතුං “එකච්චඅසස්සතිකා”ති වුත්තං. න හි ඉධ සාවසෙසං කත්වා ධම්මං දෙසෙති ධම්මස්සාමී. ඉධාති “එකච්චසස්සතිකා”ති ඉමස්මිං පදෙ. ගහිතාති වුත්තා, තථා වෙච අත්ථො දස්සිතො. ඉධාති වා ඉමස්සා දෙසනාය. තථා හි පුරිමකා තයො වාදා සත්තවසෙන, චතුත්ථො සඬ්ඛාරවසෙන විහත්තො. “සඬ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකා”ති ඉදං තෙහි සස්සතභාවෙන ගශ්භමානානං ධම්මානං යාථාවසභාවදස්සනවසෙන වුත්තං, න පනෙකච්චසස්සතිකමතදස්සනවසෙන. තස්ස හි සස්සතාහිමතං අසඬ්ඛතමෙවාති ලද්ධි. තෙනෙවාහ “චිත්තන්ති වා...පෙ.... ධස්සති”ති. න හි යස්ස භාවස්ස පච්චයෙහි අභිසඬ්ඛතභාවං පටිජානාති, තස්සෙව නිච්චධුවාදිභාවො අනුමිමත්තකෙන සක්කා පටිඤ්ඤාතුං. එතෙන “උජ්ජාදවයධුචතායුත්තභාවා සියා නිච්චා, සියා අනිච්චා සියා න චත්තබ්බා”තිආදිනා පචත්තස්ස සත්තභව්ගවාදස්ස අයුත්තතා විභාවිතා භොති.

තත්ථායං අයුත්තතාවිභාවනා — යදි “යෙන සභාවෙන යො ධම්මො අත්ථීති වුච්චති, තෙනෙව සභාවෙන යො ධම්මො නත්ථී”තිආදිනා වුච්චෙය්‍ය, සියා අනෙකත්තවාදො. අථ අඤ්ඤෙන, සියා න අනෙකත්තවාදො. න චෙත්ථ දෙසන්තරාදිසම්බන්ධභාවො යුත්තො චත්තුං තස්ස සබ්බලොකසිද්ධත්තා, විවාදාභාවතො. යෙ පන වදන්ති “යථා සුවණ්ණසට්ඨෙ මකුටෙ කතෙ සට්ඨාභාවො නස්සති, මකුටභාවො උජ්ජජ්ජති, සුවණ්ණභාවො තිට්ඨතියෙව, එවං සබ්බභාවානං

කොව් ධම්මො නස්සති, කොව් ධම්මො උප්පජ්ජති, සභාවො පන තිට්ඨති” ති. තෙ වත්තඛිඛා “කිං තං සුචණ්ණං, යං සංථෙ මකුථෙ ච අවට්ඨිතං, යදි රූපාදි, සො සද්දො විය අනිච්චො. අථ රූපාදි සමුහො, සමුහො නාම සම්මුතිමත්තං. න තස්ස අත්ථිතා නත්ථිතා නිච්චතා වා ලබ්භති” ති අනෙකන්තවාදො න සියා. ධම්මානඤ්ච ධම්මිනො අඤ්ඤානඤ්ඤාසු දොසො චුත්තොයෙව සස්සතවාදවිචාරණායං. තස්මා සො තත්ථ චුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතඛිඛො. අපිච නිච්චානිච්චනවත්තඛිඛරූපො අත්තා ලොකො ච පරමත්ථතො විජ්ජමානතාපටිජානනතො යථා නිච්චාදීනං අඤ්ඤතරං රූපං, යථා වා දීපාදයො. න හි දීපාදීනං උදයඛිඛයසභාවානං නිච්චානිච්චනවත්තඛිඛසභාවතා සක්කා විඤ්ඤාතුං, ජීවස්ස නිච්චාදීසු අඤ්ඤතරං රූපං වියාති එවං සත්තභඩ්ගස්ස විය සෙසභඩ්ගානම්පි අසම්භවොයෙවාති සත්තභඩ්ගවාදස්ස අයුත්තතා වෙදිතඛිඛා.

එත්ථ ච “ඉස්සරො නිච්චො, අඤ්ඤෙ සත්තා අනිච්චා” ති එවං පවත්තවාදා සත්තෙකච්චසස්සතිකා සෙය්‍යාපාපි ඉස්සරවාදා. “පරමාණුවො නිච්චා ධූවා, අණුකාදයො අනිච්චා” ති එවං පවත්තවාදා සඛ්ඛාරෙකච්චසස්සතිකා සෙය්‍යාපාපි කාණාදා. නනු “එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා” ති එතස්මිං වාදෙ චක්ඛාදීනං අසස්සතතාසන්තිට්ඨානං යථාසභාවාවබ්බොධො එව, තයිදං කථං මිච්ඡාදස්සන්ති, කො වා එවමාහ “චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවසන්තිට්ඨානං මිච්ඡාදස්සන්” ති? අසස්සතෙසුයෙව පන කෙසඤ්චි ධම්මානං සස්සතභාවාහිනිච්චෙසො ඉධ මිච්ඡාදස්සනං. තෙන පන එකවාරෙ පවත්තමානෙන චක්ඛාදීනං අසස්සතභාවාවබ්බොධො විදුසිතො සංසට්ඨභාවතො විසසංසට්ඨො විය සජ්ජිමණ්ඩො සක්ච්චකරණාසමත්ථතාය සම්මාදස්සනපක්ඛෙ යපෙනඛිඛතං නාරහතීති. අසස්සතභාවෙන නිච්ඡිතාපි වා චක්ඛුආදයො සමාරොපිතජීවසභාවා එව දිට්ඨිගතිකෙහි ගස්භන්තිති තදවබ්බොධස්ස මිච්ඡාදස්සනභාවො න සක්කා නිච්චාරතුං. තෙනෙවාහ “චක්ඛුං ඉතිපි...පෙ.... කායො ඉතිපි අයං මෙ අත්තා” තිආදි. එවඤ්ච කත්වා අසඛිඛතාය සඛිඛතාය ච ධාතුයා වසෙන යථාක්කමං “එකච්චෙ ධම්මා සස්සතා, එකච්චෙ අසස්සතා” ති එවං පවත්තො විහජ්ජවාදොපි එකච්චසස්සතවාදො ආපජ්ජතිති එවංපකාරා වොදනා අනවකාසා හොති අවිපරිතධම්මසභාවසම්පටිපත්තිභාවතො.

කාමඤ්ඤෙත්ථ පුරිමවාදෙපි අසස්සතානං ධම්මානං “සස්සතා” ති ගහණං විසෙසතො මිච්ඡාදස්සනං, සස්සතානං පන “සස්සතා” ති ගාහො න මිච්ඡාදස්සනං යථාසභාවග්ගහණභාවතො. අසස්සතෙසුයෙව පන “කෙච්චෙව ධම්මා සස්සතා, කෙච් අසස්සතා” ති ගහෙතඛිඛධම්මෙසු විභාගජ්ජවත්තියා ඉමස්ස වාදස්ස වාදන්තරතා චුත්තා, න චෙත්ථ “සමුදායන්තොගධත්තා එකදෙසස්ස සජ්ජදෙසසස්සතග්ගාහො නිජ්ජදෙසසස්සතග්ගාහෙ සමොධානං ගච්ජති” ති සක්කා චත්තුං වාදී තඛිඛිසයවිසෙසවසෙන වාදද්වයස්ස පවත්තත්තා. අඤ්ඤෙ එව හි දිට්ඨිගතිකා “සඛිඛෙ ධම්මා සස්සතා” ති අහිනිච්චියා, අඤ්ඤෙ “එකච්චසස්සතා” ති. සඛ්ඛාරානං අනවසෙසපරියාදානං, එකදෙසපරිග්ගහො ච වාදද්වයස්ස පරිඛ්‍යාත්තොයෙව. කිඤ්ච හියොයා අනෙකච්චසමුස්සයෙ එකච්චසමුස්සයෙ ච

බන්ධපබන්ධෙ අභිනිවෙසභාවතො. චතුබ්බිධොපි හි සස්සතවාදී ජාතිවිසෙසවසෙන නානාවිධරූපකායසන්නිස්සයෙ එව අරූපධම්මපුඤ්ජෙ සස්සතාභිනිවෙසී ජාතො අභිඤ්ඤාණෙන අනුස්සවාදීහි ව රූපකායභෙදග්ගහණතො. තථා ව චුත්තං “තතො චුතො අමුත්ත උදපාදි”න්ති (දී. නි. 1.32) “චචන්ති උපපජ්ජන්ති”ති ව ආදි. විසෙසලාභී එකච්චසස්සතිකො අනුපධාරිතභෙදසමුස්සයෙව ධම්මපබන්ධෙ සස්සතාකාරග්ගහණෙන අභිනිවිසනං ජනෙසි එකභවපරියාපන්නබන්ධසන්නානවිසයත්තා තදභිනිවෙසස්ස. තථා ව තීසුපි වාදෙසු “තං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති, තතො පරං නානුස්සරති”ති එත්තකමෙව චුත්තං, තක්කිනං පන සස්සතෙකච්චසස්සතවාදීනං සස්සතාභිනිවෙසවිසෙසො රූපාරූපධම්මවිසයනාය සුපාකට්ඨොයෙවාති.

39. දීඝස්ස කාලස්ස අතික්කමෙනාති විචට්ටවිචට්ටට්ඨායීනං අපගමෙන.
 අනෙකත්ථත්තා ධාතුනං සං-සද්දෙන යුත්තො චට්ට-සද්දො විනාසවාචිති ආහ “විනස්සති”ති, සඬ්ඛයවසෙන වත්තතිති අත්ථො.
 විපත්තිකරමහාමෙසසමුප්පත්තිතො පට්ඨාය හි යාව අණුසහගතොපි සඬ්ඛාරො න භොති, තාව ලොකො සංචට්ටතීති වුවිචිති. ලොකොති චෙත්ථ පට්ඨිආදිභාජනලොකො අධිජ්ජෙතො. උපරිබ්බුන්මලොකෙසුති පරිත්තසුභාදීසු රූපිබ්බුන්මලොකෙසු. අග්ගිනා හි කප්පවුට්ඨානං ඉධාධිජ්ජෙතං බහුලං පවත්තනතො. තෙනෙවාහ භගවා “ආහස්සරසංචත්තනිකා භොන්ති”ති. අරූපෙසු වාති වා-සද්දෙන සංචට්ටමානලොකධාතුහි අඤ්ඤලොකධාතුසු වාති විකප්පනං චෙදිතබ්බං. න හි “සබ්බෙ අපායසත්තා තදා රූපාරූපභවෙසු උප්පජ්ජන්ති”ති සක්කා විඤ්ඤාතුං අපායෙසු දීඝතමායුකානං මනුස්සලොකුපත්තියා අසම්භවතො. සතිපි සබ්බසත්තානං අභිසඬ්ඛාරමනසා නිබ්බත්තභාවෙ බාහිරපච්චයෙහි විනා මනසාව නිබ්බත්තත්තා “මනොමයා”ති වුවිචන්ති රූපාවචරසත්තා. යදි එවං කාමභවෙ ඔපපාතිකසත්තානම්පි මනොමයභාවො ආපජ්ජතීති? නාපජ්ජති අධිවිත්තභූතෙන අතිසයමනසා නිබ්බත්තසත්තෙසු මනොමයවොභාරතොති දස්සන්තො ආහ “ඤානමනෙන නිබ්බත්තත්තා මනොමයා”ති. එවං අරූපාවචරසත්තානම්පි මනොමයභාවො ආපජ්ජතීති චෙ? න, තත්ථ බාහිරපච්චයෙහි නිබ්බත්තෙතබ්බතාසඬ්ඛකාය එව අභාවතො, “මනසාව නිබ්බත්තා”ති අවධාරණාසම්භවතො. නිරුළ්භො වායං ලොකෙ මනොමයවොභාරො රූපාවචරසත්තෙසු. තථා හි “අන්තමයො පානමයො මනොමයො ආනන්දමයො විඤ්ඤාණමයො”ති පඤ්චධා අත්තානං චෙදවාදිතො වදන්ති. උච්ඡෙදවාදෙපි වක්ඛති “දිබ්බො රූපි මනොමයො”ති (දී. නි. 1.86). සොහනා පහා එතෙසු සන්තිති සුභා. “උක්කංසෙනා”ති ආහස්සරදෙවෙ සන්ධායාහ, පරිත්තාහා අප්පමාණාහා පන ද්වෙ වත්තාරො ව කප්පෙ තිට්ඨන්ති. අට්ඨකප්පෙති අට්ඨ මහාකප්පෙ.

40. සණ්ඨාතීති සම්පත්තිකරමහාමෙසසමුප්පත්තිතො පට්ඨාය
 පට්ඨිසන්ධාරකුදකතංසන්ධාරකවායුමහාපට්ඨිආදීනං සමුප්පත්තිවසෙන යාති, “සම්භවති” ඉච්චෙව වා අත්ථො අනෙකත්ථත්තා ධාතුනං. පකතියාති සභාවෙන, තස්ස “සුඤ්ඤ”න්ති ඉමිනා සම්බන්ධො. තත්ථ කාරණමාහ “නිබ්බත්තසත්තානං

නත්ථිකායා”ති, අනුප්පන්නත්තාති අත්ථො, තෙන යථා එකච්චාති විමානාති තත්ථ නිබ්බත්තසත්තානං වුත්තත්තා සුඤ්ඤාති හොන්ති, න එවමිදන්ති දස්සෙති. බ්‍රහ්මපාරිසජ්ජබ්‍රහ්මපුරොහිතමහාබ්‍රහ්මානො බ්‍රහ්මකායිකා, තෙසං නිවාසො භූමිපි “බ්‍රහ්මකායිකා”ති වුත්තා. කම්මං උපනිස්සයවසෙන පච්චයො එතිස්සාති කම්මපච්චයා. අථ වා තත්ථ නිබ්බත්තසත්තානං විපච්චනකකම්මස්ස සහකාරිපච්චයභාවතො, කම්මස්ස පච්චයාති කම්මපච්චයා. උතු සමුට්ඨානං එතිස්සාති උතුසමුට්ඨානා. “කම්මපච්චයඋතුසමුට්ඨානා”ති වා පායො, කම්මසභායො පච්චයො, කම්මස්ස වා සභායභූතො පච්චයො කම්මපච්චයො, සොච උතු කම්මපච්චයඋතු, සො සමුට්ඨානං එතිස්සාති යොජෙනබ්බං. එත්ථාති “බ්‍රහ්මවිමාන”න්ති වුත්තාය බ්‍රහ්මකායිකභූමියා. කථං පණිතාය දුතියජ්ඣානභූමියං ධීතානං භීතාය පඨමජ්ඣානභූමියා උපපත්ති හොතිති ආහ “අථ සත්තාන”න්තිආදි. ඔතරන්තිති උපපජ්ජනවසෙන හෙට්ඨාභූමිං ගච්ඡන්ති.

අප්පායුකෙති යං උළාරං පුඤ්ඤකම්මං කතං, තස්ස උප්පජ්ජනාරහවිපාකපබ්බතො අප්පපරිමාණායුකෙ. ආයුප්පමාණෙනෙවාති පරමායුප්පමාණෙනෙව. කිං පනෙතං පරමායු නාම, කථං වා තං පරිච්ඡින්නපමාණන්ති? වුව්වතෙ – යො තෙසං තෙසං සත්තානං තස්මිං තස්මිං භවවිසෙසෙ පුරිමසිද්ධභවපත්ථනුපනිස්සයවසෙන සරිරාවයවචණ්ණසණ්ඨානපමාණාදිවිසෙසා විය තංතංගතිනිකායාදීසු යෙභුයොන නියතපරිච්ඡෙදො ගබ්භසෙයාකකාමාවචරදෙවරූපාවචරසත්තානං සුක්කසොණිතඋතුහොජනාදි උතුආදිපච්චයුප්පන්නපච්චයුපත්ථමිහිතො විපාකපබ්බතධස්ස ධීතිකාලනියමො, සො යථාසකං බණ්ණමත්තාවට්ඨායීනම්පි අත්තතො සහජාතානං රූපාරූපධම්මානං යපනාකාරවුත්තිතාය පවත්තකාති රූපාරූපජීවිතින්ද්‍රියාති යස්මා න කෙවලං තෙසං බණ්ණීතියා එව කාරණභාවෙන අනුපාලකාති, අථ ඛො යාව භවඬගුපච්ඡෙදා අනුපබ්බතධස්ස අවිච්ඡෙදහෙතුභාවෙනාපි, තස්මා ආයුහෙතුකත්තා කාරණුපචාරෙන ආයු, උක්කංසපරිච්ඡෙදවසෙන පරමායුති ව වුව්වති. තං පන දෙවානං තෙරයිකානං උත්තරකුරුකානඤ්ච නියතපරිච්ඡෙදං, උත්තරකුරුකානං පන එකත්තනියතපරිච්ඡෙදමෙව, අවසිට්ඨමනුස්සපෙතතිරච්ඡානානං පන විරට්ඨිතිසංවත්තනිකකම්මබ්‍රලෙ කාලෙ තංකම්මසහිතසත්තානජනිතසුක්කසොණිතප්පච්චයානං තංමූලකානඤ්ච වන්දසුරියසම්ප්පමපරිවත්තනාදිජනිතඋතුආභාරාදිසම්ප්පම පච්චයානං වසෙන විරාවිරකාලතො අනියතපරිච්ඡෙදං, තස්ස ව යථා පුරිමසිද්ධභවපත්ථනාවසෙන තංතංගතිනිකායාදීසු චණ්ණසණ්ඨානාදිවිසෙසනියමො සිද්ධො දස්සනානුස්සවාදීහි, තථා ආදිතො ගහණසිද්ධියා. එවං තාසු තාසු උපපත්තිසු නිබ්බත්තසත්තානං යෙභුයොන සමප්පමාණට්ඨිතිකාලං දස්සනානුස්සවෙහි ලභිත්වා තං පරමතං අප්පකාසාය පවත්තිතභවපත්ථනාවසෙන ආදිතො පරිච්ඡෙදනියමො වෙදිතබ්බො. යස්මා පන කම්මං තාසු තාසු උපපත්තිසු යථා තංතංඋපපත්තිනියතචණ්ණාදිනිබ්බත්තතෙ සමත්ථං, එවං නියතායුපරිච්ඡෙදාසු උපපත්තිසු පරිච්ඡෙදාතික්කමෙන විපාකනිබ්බත්තතෙ සමත්ථං න හොති, තස්මා

වුත්තං “ආයුජ්ජමාණෙනෙව වචන්ති”ති. යස්මා පන උපත්ථම්භකසභායෙහි අනුපාලකජ්ජවචයෙහි උපාදින්නකක්ඛන්ධානං පවත්තෙතඛිබ්බාකාරො අත්ථනො පරමායු, තස්ස යථාවුත්තපරිච්ඡෙදානතික්කමනතො සතිපි කම්මාවසෙසෙ යානං න සම්භවති, තෙන වුත්තං “අත්තනො පුඤ්ඤබලෙනෙව යාතුං න සක්කොති”ති. කජ්ජං වාති අසඬ්ඛොයාකජ්ජං වා තස්ස උපඬ්ඪං වා උපඬ්ඪකජ්ජනො උභනමධිකං වාති විකජ්ජනත්ථො වා-සද්දො.

41. අනභිරතීති ඵකච්ඡාරෙන අනභිරතී. සා පන යස්මා අඤ්ඤෙහි සමාගම්ච්ඡා හොති, තෙන වුත්තං “අපරස්සාපි සත්තස්ස ආගමනපත්ථනා”ති. පියවත්ථුචිරහෙන පියවත්ථුඅලාහෙන වා චිත්තවිසානො උක්කණ්ඨිකා, සා අත්ථනො දොමනස්සචිත්තුජ්ජාදො යෙවති ආහ “පටිසසම්පයුත්තා”ති. දීඝරත්තං ඤානරතියා රමමානස්ස වුත්තජ්ජකාරං අනභිරතීනිමිත්තං උජ්ජන්තා “මම”න්ති ව “අහ”න්ති ව ගහණස්ස කාරණභූතා තණ්හාදිට්ඨියො ඉධ පරිතස්සනා. තා පන චිත්තස්ස පුරිමාවත්ථාය වලනං කම්පනන්ති ආහ “උඛ්ඛිජ්ජනා ඵන්දනා”ති. තෙනෙවාහ “තණ්හාතස්සනාපි දිට්ඨිතස්සනාපි වට්ටති”ති. යං පන අත්ථුද්ධාරෙ “අහො වත අඤ්ඤෙපි සත්තා ඉත්ථත්තං ආගච්ඡෙය්‍යන්ති අයං තණ්හාතස්සනා නාමා”ති වුත්තං, තං දිට්ඨිතස්සනාය විසුං උදාහරණං දස්සෙන්නෙන තණ්හාතස්සනංයෙව තතො නිද්ධාරෙත්වා වුත්තං, න පන තත්ථ දිට්ඨිතස්සනාය අභාවතොති දට්ඨබ්බං. තාසතස්සනා චිත්තුත්තායො. භයානකාන්ති හෙරවාරම්මණනිමිත්තං බලවහයං. තෙන සරීරස්ස ථද්ධිභාවො ජම්භිතත්තං භයං සංවෙගන්ති ඵත්ථ භයන්ති භඩ්ගානුපස්සනාය විණ්ණන්තෙ සබ්බසඬ්ඛාරතො භායනවසෙන උජ්ජන්තං භයඤ්ඤාණං. සංවෙගන්ති සහොත්තජ්ජඤ්ඤාණං, ඔත්තජ්ජමෙව වා. සන්තාසන්ති ආදිනවනිබ්බදානුපස්සනාහි සඬ්ඛාරෙහි සන්තස්සනඤ්ඤාණං. සහ ඛ්‍යායති පවත්තති, දොසං වා ඡාදෙතීති සහඛ්‍යා, සභායො, තස්ස භාවං සහඛ්‍යතං.

42. අභිභවිත්වා යීතො ඉමෙ සත්තෙති අධිජ්ජායො. යස්මා පන සො පාසංසභාවෙන උත්තමභාවෙන ව “තෙ සත්තෙ අභිභවිත්වා යීතො”ති අත්තානං මඤ්ඤති, තස්මා වුත්තං “ජෙට්ඨකොභමස්මී”ති. අඤ්ඤදත්ථු දසොති දස්සනෙ අත්තරායාභාවවචනෙන, ඤෙය්‍යවිසෙසපරිග්ගාහිකභාවෙන ව අනාවරණදස්සාවිතං පටිජානාතීති ආහ “සබ්බං පස්සාමීති අත්ථො”ති. භූතභක්‍යානන්ති අහෙසුන්ති භූතා, භවන්ති භවිස්සන්තීති භක්‍යා, අට්ඨකථායං පන චත්තමානකාලවසෙනෙව භක්‍ය-සද්දස්ස අත්ථො දස්සිතො. පට්ඨචිත්තක්ඛණෙනි පටිසන්ධිචිත්තක්ඛණෙනි. කිඤ්ඤවාපි සො බ්‍රහ්මා අනවට්ඨිතදස්සනත්තා පුටුජ්ජනස්ස පුරිමතරජාතිපරිචිතම්පි කම්මස්සකතඤ්ඤාණං විස්සජ්ජෙත්වා විකුඛ්ඛනිද්ධිවසෙන චිත්තුජ්ජන්තිමත්තපට්ඨද්ධෙත සත්තනිම්මානෙන විපල්ලට්ඨො “අහං ඉස්සරො කත්තා නිම්මාතා”තිආදිනා ඉස්සරකුත්තදස්සනං පක්ඛන්දමානො අභිනිවිසනවසෙනෙව පතිට්ඨිතො, න පතිට්ඨාපනවසෙන “තස්ස ඵලං හොති”ති වුත්තත්තා, පතිට්ඨාපනක්කමෙනෙව පන තස්ස සො අභිනිවෙසො ජාතොති

දස්සනත්ථං “කාරණතො සාධෙතුකාමො”ති, “පටිඤ්ඤං කත්වා”ති ව චුත්තං. තෙනාහ භගවා “තං කිස්ස හෙතු”තිආදි. තත්ථ මනොපණ්ඩිති මනසා එව පත්ථනා, තථා චිත්තජ්ජවත්තිමත්තමෙවාති අත්ථො, ඉත්ථභාවන්ති ඉදප්පකාරතං. යස්මා පන ඉත්ථන්ති බ්‍රහ්මත්තභාවො ඉධාධිජ්ජෙතො, තස්මා “බ්‍රහ්මභාවන්ති අත්ථො”ති චුත්තං. නනු ව දෙවානං උපපත්තිසමනන්තරං “ඉමිස්සා නාම ගතියා වචිත්වා ඉමිනා නාම කම්මුනා ඉධුපපන්නා”ති පච්චවෙක්ඛණා හොතිති? සච්චං හොති, සා පන පුරිමජාතිසු කම්මස්සකතඤ්ඤාණෙ සම්මදෙව නිව්ථිධිජ්ඣාසයානං. ඉමෙ පන සත්තා පුරිමාසුපි ජාතිසු ඉස්සරකුත්තදස්සනවසෙන විනිබන්ධාහිනිවෙසා අහෙසුන්ති දට්ඨබ්බං. තෙන චුත්තං “ඉමිනා මය”න්තිආදි.

43. ඊසතිති ඊසො, අභිභුති අත්ථො. මහා ඊසො මහෙසො, සුජ්ජතිට්ඨමහෙසතාය පන පරෙහි “මහෙසො”ති අක්ඛාතබ්බතාය මහෙසක්ඛො, අතිසයෙන මහෙසක්ඛො මහෙසක්ඛතරොති වචනත්ථො දට්ඨබ්බො. යස්මා පන සො මහෙසක්ඛභාවො ආධිපතෙයාපරිවාරසම්පත්තියා විඤ්ඤායති, තස්මා “ඉස්සරියපරිවාරවසෙන මහායසතරො”ති චුත්තං.

44. ඉධෙව ආගච්ඡතිති ඉමස්මිං මනුස්සලොකෙ එව පටිසන්ධිවසෙන ආගච්ඡති. යං අඤ්ඤතරො සත්තොති එත්ථ යන්ති නිපාතමත්තං, කරණෙ වා පච්චත්තනිද්දෙසො, යෙන යානෙනාති අත්ථො, කිරියාපරාමසනං වා. ඉත්ථත්තං ආගච්ඡතිති එත්ථ යදෙනං ඉත්ථත්තස්ස ආගමනං, එතං යානං විජ්ජතිති අත්ථො. එස නයො “පබ්බජති, වෙනොසමාධිං පුසති, පුබ්බෙතිවාසං අනුස්සරති”ති එතෙසුපි පදෙසු. “යානං ඛො පනෙනං භික්ඛවෙ විජ්ජති, යං අඤ්ඤතරො සත්තො”ති ඉමඤ්ඤි පදං “පබ්බජති”තිආදීහි පදෙහි පච්චෙකං යොජෙතබ්බන්ති.

45. බ්බිඛාය පදුස්සන්තිති බ්බිඛාපදොසිනො, බ්බිඛාපදොසිනො එව බ්බිඛාපදොසිකා, බ්බිඛාපදොසො වා එතෙසං අත්ථීති බ්බිඛාපදොසිකා. අතික්කන්තවෙලං අතිවෙලං, ආභාරූපහොගකාලං අතික්කමිත්වාති අත්ථො. මෙටුනසම්පයොගෙන උජ්ජජනකසුඛං කෙළිභස්සසුඛං රතිධම්මො රතිසභාවො. ආභාරන්ති එත්ථ කො දෙවානං ආභාරො, කා ආභාරවෙලාති? සබ්බෙසම්පි කාමාවචරදෙවානං සුධා ආභාරො, සා හෙට්ඨිමෙහි උපරිමානං පණ්ණිතමා හොති, තං යථාසකං දිවසවසෙන දිවසෙ දිවසෙ භුඤ්ජන්ති. කෙච් පන “බ්ලාරපදප්පමාණං සුධාභාරං භුඤ්ජන්ති, සො ජිව්හාය යපිතමත්තො යාව කෙසග්ගතබ්ග්ගා කායං ඵරති, තෙසංයෙව දිවසවසෙන සත්තදිවසෙ යාපනසමත්ථො ව හොති”ති වදන්ති. “නිරන්තරං බාදන්තා පිවන්තා”ති ඉදං පරිකප්පනවසෙන චුත්තං. කම්මජතෙජස්ස බ්ලවභාවො උළාරපුඤ්ඤනිබ්බත්තත්තා, උළාරගරුසිනිද්ධසුධාභාරජීරණතො ව. කරජකායස්ස මන්දභාවො මුදුසුබ්බාලභාවතො. තෙනෙව හි භගවා ඉන්ද්‍රියාලගුහායං පකතිපථවියං සණ්ඨාතුං අසක්කොන්තං සක්කං දෙවරාජානං “ඔළාරිකං කායං අධිට්ඨෙහි”ති ආහ. තෙසන්ති මනුස්සානං. වත්ථුන්ති කරජකායං. කෙච්චි අභයගිරිවාසිනො.

47. මනෙතාති ඉස්සාපකතත්තා පදුට්ඨෙත මනසා. උසුයාවසෙන මනසොව
 පදොසො මනොපදොසො, සො එතෙසං අත්ථි විනාසහෙතුහුතොති
 මනොපදොසිකාති එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අකුද්ධො රක්ඛතී කුද්ධස්ස
 සො කොධො ඉතරස්මිං අකුප්ඤ්ඤානෙ අනුපාදානො එකචාරමෙව උප්පත්තියා
 අනාසෙවනො වාවෙතුං න සක්කොති උදකන්තං පත්වා අග්ගි විය නිබ්බායති, තස්මා
 අකුද්ධො තං වචනතො රක්ඛති, උභොසු පන කුද්ධෙසු හියොයා හියොයා
 අඤ්ඤමඤ්ඤමිහි පරිවඨ්ඨනවසෙන තිබ්බසමුදාවාරො නිස්සයදහනරසො කොධො
 උප්පජ්ජමානො හදයවත්ථුං නිදහන්තො අවචන්තසුබ්බමාලකරජකායං විනාසෙති,
 තතො සකලොපි අත්තභාවො අන්තරධායති. තෙනාහ “උභොසු පනා”තිආදි. තථා
 වාහ භගවා “අඤ්ඤමඤ්ඤං පදුට්ඨවිත්තා කිලන්තකායා...පෙ.... වචන්ති”ති.
 ධම්මතාති ධම්මතියාමො. සො ව තෙසං කරජකායස්ස මන්දතාය,
 තථාඋප්පජ්ජනකකොධස්ස ව බලවතාය යානසො වචනං, තෙසං රූපාරූපධම්මානං
 සභාවොති අධිප්පායො.

49. චක්ඛාදීනං හෙදං පස්සතීති විරොධිපච්චයසන්තිපාතෙ
 විකාරාපත්තිදස්සනතො, අත්තෙ ව අදස්සනුපගමනතො විනාසං පස්සති
 ඔලාරිකත්තා රූපධම්මහෙදස්ස. පච්චයං දත්වාති අනන්තරපච්චයාදිවසෙන
 පච්චයො භුත්වා. “බලවතර”න්ති විත්තස්ස ලහුතරං හෙදං සන්ධාය වුත්තං. තථා හි
 එකස්මිං රූපෙ ධරන්තෙයෙව සොළස විත්තාති හිජ්ජන්ති. හෙදං න පස්සතීති බණ
 බණ හිජ්ජන්තමිපි විත්තං පරස්ස අනන්තරපච්චයභාවෙනෙව හිජ්ජන්ති
 පුරිමවිත්තස්ස අභාවං පටිච්ඡාදෙන්වා විය පච්ඡිමවිත්තස්ස උප්පත්තිතො
 භාවපක්ඛො බලවතරො පාකටො ව හොති, න අභාවපක්ඛොති විත්තස්ස විනාසං න
 පස්සති, අයඤ්ච අත්ථො අලාතචක්කදස්සනෙන සුපාකටො විඤ්ඤායති. යස්මා පන
 තක්කිවාදී නානත්තනයස්ස දුරතරතාය එකත්තනයස්සපි මිච්ඡාගහිතත්තා “යදෙවිදං
 විඤ්ඤාණං සබ්බදාපි එකරූපෙන පවත්නති, අයමෙව අත්තා නිච්චො”තිආදිනා
 අහිනිවෙසං ජනෙති, තස්මා වුත්තං “සො තං අපස්සන්තො”තිආදි.

අත්තානන්තවාදවණ්ණනා

53. අත්තානන්තිකාති එත්ථ අමති ගච්ඡති එත්ථ සභාවො ඔසානන්ති අන්තො,
 මරියාදා. තප්පට්ඨසෙධෙන අනන්තො, අන්තො ව අනන්තො ව අත්තානන්තො ව
 නෙවන්තානානන්තො ව අත්තානන්තා සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා
 “නාමරූපපච්චයා සලායතන”න්තිආදීසු (ම. නි. 3.176; සං. නි. 2.1; උදා. 1) විය.
 කස්ස පන අත්තානන්තොති? ලොකීයති සංසාරනිස්සරණත්ථිකෙහි දිට්ඨිගතිකෙහි,
 ලොකීයන්ති වා එත්ථ තෙහි පුඤ්ඤාපුඤ්ඤං තබ්බිපාකො වාති ලොකොති සඨංඛාං
 ගතස්ස අත්තතො. තෙනාහ භගවා “අත්තානන්තං ලොකස්ස පඤ්ඤපෙන්නී”ති.
 කො පන එසො අත්තාති? ඤානවිසයභූතකසිණනිමිත්තං. තත්ථ හි අයං
 දිට්ඨිගතිකො ලොකසඤ්ඤී. තථා ව වුත්තං “තං ලොකොති ගහෙත්වා”ති. කෙචි
 පන “ඤානං තංසම්පයුත්තධම්මා ව ඉධ ‘අත්තා, ලොකො’ති ව ගහිතා”ති වදන්ති.
 අත්තානන්තසභවරිතවාදො අත්තානන්තො, යථා “කුන්තා පවරන්ති”ති

අන්තරානන්තසන්නිස්සයො වා යථා “මඤ්චා සොසන්නි” ති. සො එතෙසං අත්ථිති අන්තරානන්තිකා. තෙ පන යස්මා යථාචුත්තනයෙන අන්තරානන්තො වාදො දිට්ඨි එතෙසන්නි “අන්තරානන්තවාදා” ති චුච්චන්ති. තස්මා අට්ඨකථායං “අන්තරානන්තවාදා” ති වත්වා “අන්තං වා” තිආදිනා අත්ථො විහත්තො.

එත්ථාහ – යුත්තං තාව පුරිමානං තිණ්ණං වාදිනං අන්තත්තඤ්ච අනන්තත්තඤ්ච අන්තරානන්තත්තඤ්ච ආරබ්භ පවත්තවාදත්තා අන්තරානන්තිකත්තං, පච්ඡිමස්ස පන තදුභයපටිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා කථ අන්තරානන්තිකත්තන්ති? තදුභයපටිසෙධනවසෙන පවත්තවාදත්තා එව. යස්මා අන්තරානන්තපටිසෙධවාදොපි අන්තරානන්තවිසයො එව තං ආරබ්භ පවත්තත්තා. එතදත්ථංයෙව හි සන්ධාය අට්ඨකථායං “ආරබ්භ පවත්තවාදා” ති චුත්තං. අථ වා යථා තතියවාදෙ දෙසහෙදවසෙන එකස්සෙව අන්තවත්තතා අනන්තතා ව සම්භවති, එවං තක්කිවාදෙපි කාලහෙදවසෙන උභයසම්භවතො අඤ්ඤමඤ්ඤපටිසෙධෙන උභයඤ්ඤෙව චුච්චති. කථං? අන්තවත්තතාපටිසෙධෙන හි අනන්තතා චුච්චති, අනන්තතාපටිසෙධෙන ව අන්තවත්තතා, අන්තරානන්තරානඤ්ච න තතියවාදභාවො කාලහෙදස්ස අධිප්පෙතත්තා. ඉදං චුත්තං හොති – යස්මා අයං ලොකසඤ්ඤිතො අත්තා අධිගතවිසෙසෙහි මහෙසීහි අනන්තො කදාපි සක්ඛිදිට්ඨොති අනුසුයාති, තස්මා නෙවත්තවා. යස්මා පන තෙහියෙව කදාපි අන්තවා සක්ඛිදිට්ඨොති අනුසුයාති, තස්මා න පන අනන්තොති. යථා ව අනුස්සුතිතක්කිවසෙන, එවං ජාතිස්සරතක්කි ආදීනඤ්ච වසෙන යථාසම්භවං යොජෙතබ්බං. අයඤ්ඤි තක්කිකො අවධිසීතභාවපුබ්බකත්තා පටිභාගනිමිත්තානං වධිසීතභාවස්ස වධිසීතකාලවසෙන අප්පච්චක්ඛකාරිතාය අනුස්සවාදිමත්තෙ යත්වා “නෙවත්තවා” ති පටික්ඛිපති. අවධිසීතකාලවසෙන පන “න පනානන්තො” ති, න පන අන්තරානන්තරානං අච්චන්තමභාවෙන යථා තං “නෙවසඤ්ඤිනාසඤ්ඤි” ති. පුරිමවාදත්තයපටික්ඛෙපො ව අත්තතා යථාධිප්පෙතප්පකාරවිලක්ඛණතාය තෙසං, අවස්සඤ්ඤෙතං එවං විඤ්ඤාතබ්බං, අඤ්ඤථා වික්ඛෙපපක්ඛංයෙව භජෙයා චතුත්ථවාදො. න හි අන්තරානන්තතාතදුභයවිනිමුත්තො අත්තතො පකාරො අත්ථි, තක්කිවාදී ව යුත්තිමග්ගකො, කාලහෙදවසෙන ව තදුභයං එකස්මිම්පි න න යුජ්ජතිති.

කෙච්චි පන යදි පනායං අත්තා අන්තවා සියා, දුරදෙසෙ උපපජ්ජනානුස්සරණාදි කිච්චනිජ්ජන්ති න සියා. අථ අනන්තො, ඉධ ධීතස්ස දෙවලොකනිරයාදීසු සුබදුක්ඛානුභවනම්පි සියා. සචෙ පන අන්තවා ව අනන්තො ව, තදුභයදොසසමායොගො. තස්මා “අන්තවා, අනන්තො” ති ව අඛ්‍යාකරණියො අත්තාති එවං තක්කනවසෙන චතුත්ථවාදප්පවත්තිං වණ්ණෙන්නි. එවම්පි යුත්තං තාව පච්ඡිමවාදීද්වයස්ස අන්තරානන්තිකත්තං අන්තරානන්තරානං වසෙන උභයවිසයත්තා තෙසං වාදස්ස. පුරිමවාදීද්වයස්ස පන කථං විසුං අන්තරානන්තිකත්තන්ති? උපචාරචුත්තියා. සමුදිතෙසු හි අන්තරානන්තවාදීසු පවත්තමානො අන්තරානන්තික-සද්දො තත්ථ නිරුජ්ඣතාය පච්චෙකම්පි අන්තරානන්තිකවාදීසු පවත්තති, යථා අරුපජ්ඣානෙසු පච්චෙකං.

අට්ඨවිමොක්ඛපරියායො, යථා ච ලොකෙ සත්තාසයොති. අථ චා අහිනිවෙසනො පුරිමකාලප්පවත්තිවසෙන අයං තත්ථ වොහාරො කතො. තෙසඤ්ඤි දිට්ඨිගතිකානං තථාරූපවෙනොසමාධිසමධිගමනො පුබ්බකාලං “අන්තවා නු අයං ලොකො, අනන්තො නු” ති උභයාකාරාවලම්භිනො පරිචිතක්කස්ස වසෙන නිරුල්ලො අන්තානන්තිකභාවො විසෙසලාභෙන තත්ථ උප්පන්නෙපි එකංසග්ගාහෙ පුරිමසිද්ධරුල්ලියා වොහරියති.

54-60. චුත්තනයෙනාති “තක්කයතීති තක්කි” තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.34) සද්දතො, “චතුබ්බිධො තක්කි” තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.34) අත්ථතො ච සස්සතවාදෙ චුත්තවිධිනා. දිට්ඨපුබ්බානුසාරෙනාති දස්සනභූතෙන විඤ්ඤාණෙන උපලද්ධපුබ්බස්ස අන්තවන්තාදිනො අනුස්සරණෙන. එවඤ්ච කත්වා අනුස්සුතිතක්කිසුද්ධතක්කිනම්පි ඉධ සඬිගහො සිද්ධො භොති. අථ චා දිට්ඨග්ගහණෙනෙව “නච්චගීතවාදිතවිසුකදස්සනා” තිආදීසු (දී. නි. 10, 194) විය සුතාදීනම්පි ගහිතතා වෙදිතබ්බො. “අන්තවා” තිආදිනා ඉච්ඡිතස්ස අත්තතො සබ්බදා භාවපරාමසනවසෙනෙව ඉමෙසං වාදානං පවත්තනතො සස්සතදිට්ඨිසඬිගහො දට්ඨබ්බො. තථා හි වක්ඛති “සෙසා සස්සතදිට්ඨියො” ති (දී. නි. අට්ඨ. 97-98).

අමරාවික්ඛෙපවාදවණ්ණනා

61. න මරතීති න උච්ඡිජ්ජති. “එවම්පි මෙ නො” තිආදිනා විච්චො නානප්පකාරො ඛෙපො පරෙන පරවාදිනං බිපනං වික්ඛෙපො. අමරාය දිට්ඨියා වාචාය ච වික්ඛිපන්තිති චා අමරාවික්ඛෙපිනො. අමරාවික්ඛෙපිනො එව අමරාවික්ඛෙපිකා. ඉතො චිතො ච සන්ධාවති එකස්මිං සභාවෙ අනවට්ඨානතො. අමරා විය වික්ඛිපන්තිති චා පුරිමනයෙනෙව සද්දත්ථො දට්ඨබ්බො.

62. වික්ඛෙපවාදිනො උත්තරිමනුස්සධම්මෙ, අකුසලධම්මෙපි සභාවහෙදවසෙනෙව ඤාතුං ඤාණබලං නත්ථීති කුසලාකුසලපදානං කුසලාකුසලකම්මපථවසෙනෙව අත්ථො. පඨමනයවසෙනෙව අපරියන්තවික්ඛෙපතාය අමරාවික්ඛෙපං විභාවෙතුං “එවන්තිපි මෙ නොති අනියම්තවික්ඛෙපො” ති චුත්තං. තත්ථ අනියම්තවික්ඛෙපොති සස්සතාදීසු එකස්මිම්පි පකාරෙ අට්ඨත්වා වික්ඛෙපකරණං, පරවාදිනා යස්මිං කිස්මිඤ්චි පුච්ඡිතෙ පකාරෙ තස්ස පටික්ඛෙපොති අත්ථො. දුතියනයවසෙන අමරාසදිසාය අමරාය වික්ඛෙපං දස්සෙතුං “ඉදං කුසලන්ති චා පුට්ඨො” තිආදිමාහ. අථ චා “එවන්තිපි මෙ නො” තිආදිනා අනියමතොව සස්සතෙකච්චසස්සතුවිෂේදතක්කිවාදානං පටිසෙධනෙන තං තං වාදං පටික්ඛිපතොව අපරියන්තවික්ඛෙපවාදත්තා අමරාවික්ඛෙපිනො. අත්තනා පන අනවට්ඨිතවාදත්තා න කිස්මිඤ්චි පක්ඛෙ අවතිට්ඨතීති ආහ “සයං පන...පෙ.... බ්‍යාකරොති” ති. ඉදානි කුසලාදීනං අබ්‍යාකරණෙන තමෙව අනවට්ඨානං විභාවෙති “ඉදං කුසලන්ති චා පුට්ඨො” තිආදිනා. තෙනෙවාහ “එකස්මිම්පි පක්ඛෙ න තිට්ඨති” ති.

63. කුසලාකුසලං යථාභූතං අප්පජානන්තොපි යෙසමහං සමයෙන කුසලමෙව “කුසල”න්ති, අකුසලමෙව ච “අකුසල”න්ති බ්‍යාකරෙය්‍යං, තෙසු තථා බ්‍යාකරණහෙතු “අහො වත රෙ පණ්ඩිතො”ති සක්කාරසම්මානං කරොන්තෙසු මම ඡන්දො වා රාගො වා අස්සාති එවම්පෙත්ථ අත්ථො සම්භවති. දොසො වා පටිඝො වාති එත්ථ චුත්තවිපරියායෙන යොජෙතබ්බං. අට්ඨකථායං පන අත්තනො පණ්ඩිතභාවවිසයානං රාගාදීනං වසෙන යොජනා කතා. “ඡන්දරාගද්වයං උපාදාන”න්ති අභිධම්මනායෙන චුත්තං. අභිධම්මෙ හි තණ්හාදිට්ඨියොව “උපාදාන”න්ති ආගතා, සුත්තන්තෙ පන දොසොපි “උපාදාන”න්ති චුත්තො “කොට්ඨාසාදානවිනිබන්ධා විසාතං ආපජ්ජන්ති”තිආදීසු. තෙන චුත්තං “උභයම්පි වා දළ්භග්ගහණවසෙන උපාදාන”න්ති. දළ්භග්ගහණං අමුඤ්චනං. පටිඝොපි හි උපනාහාදිවසෙන පවත්තො ආරම්මණං න මුඤ්චති. විහනනං හිංසනං විබාධනං. රාගොපි හි පරිලාභවසෙන සාරද්ධචුත්තිතාය නිස්සයං විබාධතිති. විනාසෙතුකාමතාය ආරම්මණං ගණ්හාතීති සම්බන්ධො.

64. පණ්ඩිවචෙනාති පඤ්ඤාය. යෙන හි ධම්මෙන යුත්තො “පණ්ඩිතො”ති චුච්චති, සො ධම්මො පණ්ඩිච්චං, තෙන සුතවින්තාමයං පඤ්ඤං දස්සෙති, න පාකතිකකම්මනිබ්බත්තං සාභාවිකපඤ්ඤං. කත-සද්දස්ස කිරියාසාමඤ්ඤවාචකත්තා “කතවිජ්ජො”තිආදීසු විය කත-සද්දො ඤාණානුයුත්තතං වදන්ති ආහ “විඤ්ඤාතපරජ්ජවාදා”ති. සත්තධා හින්තස්ස වාලග්ගස්ස අංසුකොට්ඨෙධකො “වාලවෙධි”ති අධිජ්ජෙතො.

65-6. එත්ථ ච කිඤ්චාපි පුරිමානම්පි තිණ්ණං කුසලාදිධම්මසභාවානවබ්බොධතො අත්ථෙව මන්දභාවො, තෙසං පන අත්තනො කුසලාදිධම්මානවබ්බොධස්ස අවබ්බොධවිසෙසො අත්ථි, තදභාවා පච්ඡිමොයෙව මන්දමොමුභභාවෙන චුත්තො. නනු ච පච්ඡිමස්සාපි “අත්ථි පරොලොකො”ති ඉති වෙ මෙ අස්ස, ‘අත්ථි පරොලොකො’ති ඉති තෙ නං බ්‍යාකරෙය්‍යං, එවන්තිපි මෙ නො”තිආදි (දී. නි. 1.65) වචනතො අත්තනො ධම්මානවබ්බොධස්ස අවබ්බොධො අත්ථියෙවාති? කිඤ්චාපි අත්ථි, න තස්ස පුරිමානං විය අපරිඤ්ඤාතධම්මබ්‍යාකරණනිබන්ධනමුසාවාදාදිභයපරිජ්ඣවිජනකාරො අත්ථි, අථ බො මහාමුල්ලොයෙව. අථ වා “එවන්තිපි මෙ නො”තිආදිනා පුච්ඡාය වික්ඛෙපකරණත්ථං “අත්ථි පරොලොකො”ති ඉති වෙ මං පුච්ඡසී”ති පුච්ඡායපනමෙව තෙන දස්සියති, න අත්තනො ධම්මානවබ්බොධොති අයමෙව විසෙසෙන “මන්දො වෙව මොමුභො වා”ති චුත්තො. තෙනෙව හි තථාවාදීනං සඤ්ජයං බෙලට්ඨපුත්තං ආරබ්භ “අයං වා ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බමන්දො සබ්බමුල්ලො”ති (දී. නි. 1.181) චුත්තං. තත්ථ “අත්ථි පරොලොකො”ති සස්සතදස්සනවසෙන සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා පුච්ඡා. “නත්ථි පරොලොකො”ති නත්ථිකදස්සනවසෙන සම්මාදස්සනවසෙන වා පුච්ඡා. “අත්ථි ච නත්ථි ච පරොලොකො”ති උච්ඡෙදදස්සනවසෙන සම්මාදිට්ඨිවසෙන එව වා පුච්ඡා. “නෙව අත්ථි න නත්ථි පරොලොකො”ති චුත්තජ්ජකාරත්තයපටික්ඛෙපෙ සති පකාරත්තරස්ස අසම්භවතො අත්ථිතානත්ථිතාහි නවත්තබ්බාකාරො

පරොලොකොති වික්බෙපඤ්ඤෙව පුරෙක්ඛාරෙන සම්මාදිට්ඨිවසෙන වා පුච්ඡා. සෙසවතුක්කත්තයෙපි චුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. පුඤ්ඤසඬ්ඛාරත්තිකො විය හි කායසඬ්ඛාරත්තිකෙන පුරිමවතුක්කසඬ්ඛගිතො එව අත්ථො. සෙසවතුක්කත්තයෙන අත්තපරාමාසපුඤ්ඤාදි ඵලතාවොදනානගෙන සඬ්ඛගිතොති.

අමරාවික්බෙපිකො සස්සතාදීනං අත්තනො අරුච්චනතාය සබ්බත්ථ ‘එවන්තිපි මෙ නො’ තිආදිනා වික්බෙපඤ්ඤෙව කරොති. තත්ථ ‘එවන්තිපි මෙ නො’ තිආදි තත්ථ තත්ථ පුච්ඡිතාකාරපටිසෙධනවසෙන වික්ඛිපනාකාරදස්සනං. නනු ව වික්බෙපවාදිනො වික්බෙපපක්ඛස්ස අනුජානනං වික්බෙපපක්ඛෙ අවට්ඨානං යුත්තරුපන්ති? න, තත්ථාපි තස්ස සම්මුල්භත්තා, පටික්බෙපවසෙනෙව ව වික්බෙපවාදස්ස පවත්තනතො. තථා හි සඤ්චයො බෙලට්ඨපුත්තො රඤ්ඤා අජාතසත්තුනා සන්දිට්ඨිකං සාමඤ්ඤඵලං පුට්ඨො පරලොකත්තිකාදීනං පටිසෙධනමුඛෙන වික්බෙපං බ්‍යාකාසි.

එත්ථාහ – නනු වායං සබ්බොපි අමරාවික්බෙපිකො කුසලාදයො ධම්මෙ, පරලොකත්තිකාදීනි ව යථාභූතං අනවබුජ්ඣමානො තත්ථ තත්ථ පඤ්භං පුට්ඨො පුච්ඡාය වික්බෙපනමත්තං ආපජ්ජති, තස්ස කථං දිට්ඨිගතිකභාවො. න හි අවත්තුකාමස්ස විය පුච්ඡිතමත්ථමජානන්තස්ස වික්බෙපකරණමත්තෙන දිට්ඨිගතිකතා යුත්තාති? වුවුවතෙ – න හෙව බො පුච්ඡාය වික්බෙපකරණමත්තෙන තස්ස දිට්ඨිගතිකතා, අථ බො මිච්ඡාහිනිවෙසවසෙන. සස්සතාහිනිවෙසෙන මිච්ඡාහිනිවිට්ඨොයෙව හි පුග්ගලො මන්දබුද්ධිතාය කුසලාදිධම්මෙ පරලොකත්තිකාදීනි ව යථාවතො අප්පටිපජ්ජමානො අත්තනා අවිඤ්ඤාතස්ස අත්ථස්ස පරං විඤ්ඤාපෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය මුසාවාදාදිභයෙන ව වික්බෙපං ආපජ්ජති. තථා හි වක්ඛති ‘යාසං සත්තෙව උච්ඡෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො’ ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97-98) අථ වා පුඤ්ඤපාපානං තබ්බිපාකානඤ්ච අනවබොධෙන අසද්දහනෙන ව තබ්බිසයාය පුච්ඡාය වික්බෙපකරණංයෙව සුන්දරන්ති ඛන්තිං රුචිං උප්පාදෙත්වා අහිනිවිසන්තස්ස උප්පන්නා විසුංයෙවෙසා එකා දිට්ඨි සත්තභග්ගදිට්ඨි වියාති දට්ඨබ්බං. තථා ව චුත්තං ‘පරියන්තරහිතා දිට්ඨිගතිකස්ස දිට්ඨි වෙව වාවා වා’ ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.61). කථං පනස්සා සස්සතදිට්ඨිසඬ්ඛගො? උච්ඡෙදවසෙන අනහිනිවෙසතො. නත්ථි කොචි ධම්මානං යථාභූතවෙදී විවාදබහුලත්තා ලොකස්ස, ‘එවමෙව’ ත්ති පන සද්දන්තරෙන ‘ධම්මනිජ්ඣානනා අනාදිකාලිකා ලොකෙ’ ති ගාහවසෙන සස්සතලෙසොපෙත්ථ ලබ්භතියෙව.

අධිච්චසමුප්පන්නවාදවණ්ණනා

67. අධිච්ච යදිච්ඡකං යං කිඤ්චි කාරණං, කස්සචි වුද්ධිපුබ්බං වා විනා සමුප්පන්නොති අත්තලොකසඤ්ඤිතානං ඛන්ධානං අධිච්චුප්පත්තිආකාරාරම්මණං දස්සනං තදාකාරසන්තිස්සයෙන පවත්තිතො, තදාකාරසහවරිතතාය ව

“අධිවිචසමුප්පන්න” න්ති වුවිචති යථා “මඤ්චා සොසන්ති, කුන්තා පවරන්ති” ති ව ඉමමත්ථං දස්සෙන්නො ආහ “අධිවිචසමුප්පන්නො අත්තා ව ලොකො වාති දස්සනං අධිවිචසමුප්පන්න” න්ති.

68-73. දෙසනාසීසන්ති දෙසනාය ජෙට්ඨකභාවෙන ගහණං, තෙන සඤ්ඤංයෙව ධුරං කත්වා භගවතා අයං දෙසනා කතා, න පන තත්ථ අඤ්ඤෙසං අරූපධම්මානං අත්ථිභාවතොති දස්සෙති. තෙනෙවාහ “අචිත්තුප්පාදා” තිආදි. භගවා හි යථා ලොකුත්තරධම්මං දෙසෙන්නො සමාධිං පඤ්ඤං වා ධුරං කරොති, එවං ලොකියධම්මං දෙසෙන්නො චිත්තං සඤ්ඤං වා ධුරං කරොති. තත්ථ “යස්මිං සමයෙ ලොකුත්තරං ඤානං භාවෙති (ධ. ස. 277) පඤ්චඛිගිකො සම්මාසමාධි [දී. නි. 3.355 (බ)] පඤ්චඤාණිකො සම්මාසමාධි, [දී. නි. 3.355 (ප); විහ. 2.804] පඤ්ඤාය චස්ස දිස්වා ආසවා පරික්ඛිණා හොන්ති” ති (ම. නි. 1.271) තථා “යස්මිං සමයෙ කාමාවචරං කුසලං චිත්තං උප්පන්නං හොති, (ධ. ස. 1) කිංචිත්තො ත්වං හික්ඛු (පාරා. 146, 180) මනොපුබ්බඛිගමා ධම්මා, (ධ. ප. 1, 2; තෙත්ති. 90; පෙටකො. 83) සන්ති හික්ඛවෙ සත්තා නානත්තකායා නානත්තසඤ්ඤිනො, (දී. නි. 3.332, 342, 357; අ. නි. 9.24; වුළුති. 83) න නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතන” න්තිආදීති සුත්තානි (දී. නි. 3.358) එතස්ස අත්ථස්ස සාධකානි දට්ඨබ්බානි. තිත්ථායතනෙති අඤ්ඤතිත්ථියසමයෙ. තිත්ථියා හි උපපත්තිවිසෙසෙ විමුක්තිසඤ්ඤිනො, සඤ්ඤාචිරාගාචිරාගෙසු ආදීනවානිසංසදස්සිනො වා හුත්වා අසඤ්ඤසමාපත්තිං නිබ්බත්තෙත්වා අක්ඛණභූමියං උප්පජ්ජන්ති, න සාසනිකා. වායොකසිණෙ පරිකම්මං කත්වාති වායොකසිණෙ පට්ඨාදීති තිණි ඤානානි නිබ්බත්තෙත්වා තතියජ්ඣානෙ විණ්ණවසී හුත්වා තතො වුට්ඨාය චතුත්ථජ්ඣානාධිගමාය පරිකම්මං කත්වා. තෙනෙවාහ “චතුත්ථජ්ඣානං නිබ්බත්තෙත්වා” ති.

කස්මා පනෙත්ථ වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං වුත්තන්ති? වුවිචතෙ – යථෙව හි රූපපටිභාගභූතෙසු කසිණවිසෙසෙසු රූපවිභාවනෙන රූපවිරාගභාවනාසංඛිඛාතො අරූපසමාපත්තිවිසෙසො සච්ඡිකරියති, එවං අපරිබ්බත්තවිග්ගහතාය අරූපපටිභාගභූතෙ කසිණවිසෙසෙ අරූපවිභාවනෙන අරූපවිරාගභාවනාසංඛිඛාතො රූපසමාපත්තිවිසෙසො අධිගමියතීති එත්ථ “සඤ්ඤා රොගො සඤ්ඤා ගණ්ඨො” තිආදිනා (ම. නි. 3.24) “ධි චිත්තං, ධිබ්බතෙ තං චිත්ත” න්තිආදිනා ව නයෙන අරූපජ්ජවත්තියා ආදීනවදස්සනෙන, තදභාවෙ ව සන්තප්ඤ්ඤාභාවසන්තිට්ඨානෙන රූපසමාපත්තියා අභිසංඛරණං, රූපවිරාගභාවනා පන සද්ධිං උපවාරෙන අරූපසමාපත්තියො, තත්ථාපි විසෙසෙන පට්ඨාරූපජ්ජඣානං. යදි එවං “පරිච්ඡින්නාකාසකසිණෙසී” ති වත්තබ්බං. තස්සාපි හි අරූපපටිභාගතා ලබ්හතීති? ඉච්ඡිතමෙවෙනං කෙසඤ්චි අවචනං පනෙත්ථ පුබ්බාවරියෙහි අග්ගහිතභාවෙන. යථා හි රූපවිරාගභාවනා විරජ්ජනියධම්මභාවමත්තෙන පරිනිජ්ජන්තා, විරජ්ජනියධම්මපටිභාගභූතෙ ව විසයවිසෙසෙ පාතුහවති, එවං අරූපවිරාගභාවනාපීති වුවිචමානෙ න කොචි විරොධො, තිත්ථියෙහෙව පන තස්සා සමාපත්තියා පටිපජ්ජිතබ්බතාය, තෙසඤ්ච

විසයපටේපුපනිබන්ධනස්සෙව තස්ස ඥානස්ස පටිපත්තිනො දිට්ඨිවන්තෙහි පුබ්බාවරියෙහි චතුත්ථෙයෙව භූතකසිණෙ අරූපවිරාගභාවනාපරිකම්මං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. කිඤ්ච චණ්ණකසිණෙසු විය පුරිමභූතකසිණත්තයෙපි චණ්ණපටිච්ඡායාව පණ්ණත්ති ආරම්මණං ඥානස්ස ලොකවොහාරානුරොධෙනෙව පවත්තිතො. එවඤ්ච කත්වා විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.57) පට්ඨිකසිණස්ස ආදාසවන්දමණ්ඩලූපමාවචනඤ්ච සමත්ථිතං හොති, චතුත්ථං පන භූතකසිණං භූතජ්ජටිච්ඡායමෙව ඥානස්ස ගොචරභාවං ගච්ඡන්ති තස්සෙව අරූපපටිභාගතා යුත්තාති වායොකසිණෙයෙව පරිකම්මං චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ඉධෙවාති පඤ්චවොකාරහවෙයෙව. තත්ථාති අසඤ්ඤභවෙ. යදි රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව අසඤ්ඤභවෙ පාතුභවති, කථමරූපසන්තිස්සයෙන විනා තත්ථ රූපං පවත්ති, කථං පන රූපසන්තිස්සයෙන විනා අරූපධාතුයං අරූපං පවත්ති, ඉදම්පි තෙන සමානජාතියමෙව. කස්මා? ඉධෙව අදස්සනතො. යදි එවං කබලීකාරාභාරෙන විනා රූපධාතුයං රූපෙන න පවත්තිතබ්බං, කිං කාරණං? ඉධෙව අදස්සනතො. අපි ව යථා යස්ස චිත්තසන්තානස්ස නිබ්බන්තිකාරණං රූපෙ අවිගතතණ්හං, තස්ස සහ රූපෙන සම්භවතො රූපං නිස්සාය පවත්ති, යස්ස පන නිබ්බන්තිකාරණං රූපෙ විගතතණ්හං, තස්ස විනා රූපෙන රූපනිරූපෙක්ඛතාය කාරණස්ස, එවං යස්ස රූපජ්ජබන්ධස්ස නිබ්බන්තිකාරණං විගතතණ්හං අරූපෙ, තස්ස විනා අරූපෙන පවත්ති හොතීති අසඤ්ඤභවෙ රූපක්ඛන්ධමත්තමෙව නිබ්බන්ති. කථං පන තත්ථ කෙවලො රූපජ්ජබන්ධො පච්චුප්පන්තපච්චයරහිතො විරකාලං පවත්තිති පච්චෙතබ්බං, කිත්තකං වා කාලං පවත්තිති වොදනං මනසි කත්වා ආහ “යථා නාම ජියාවෙගුක්ඛිත්තො සරො”තිආදි, තෙන න කෙවලමාගමොයෙව අයමෙත්ථ යුත්තිති දස්සෙති. තත්තකමෙව කාලන්ති උක්කංසතො පඤ්ච මහාකප්පසතානිපි තිට්ඨන්ති අසඤ්ඤසත්තා. ඥානවෙගෙහි අසඤ්ඤසමාපත්තිපරික්ඛතෙ කම්මවෙගෙ. අන්තරධායතීති පච්චයනිරොධෙන නිරුජ්ඣති නප්පවත්ති.

ඉධාති කාමභවෙ. කථං පන අනෙකකප්පසතසමතික්කමෙන විරනිරුද්ධතො විඤ්ඤාණතො ඉධ විඤ්ඤාණං සමුප්පජ්ජති. න හි නිරුද්ධෙ චක්ඛම්හි චක්ඛුවිඤ්ඤාණමුප්පජ්ජමානං දිට්ඨන්ති? නයිදමෙකන්තතො දට්ඨබ්බං. විරනිරුද්ධම්පි හි චිත්තං සමානජාතිකස්ස අන්තරානුප්පජ්ජනතො අනන්තරපච්චයමත්තං හොතියෙව, න බීජං, බීජං පන කම්මං. තස්මා කම්මතො බීජභූතතො ආරම්මණාදීහි පච්චයෙහි අසඤ්ඤභවතො චූතානං කාමධාතුයා උපපත්තිවිඤ්ඤාණං හොතියෙව. තෙනාහ “ඉධ පටිසන්ධිසඤ්ඤා උප්පජ්ජති”ති. එත්ථ ව යථා නාම උතුනියාමෙන පුප්ඵග්ගහණෙන නියතකාලානං රුක්ඛානං වෙබ්බෙ දිත්තෙ වෙබ්බලෙන න යථා නියාමතා හොති පුප්ඵග්ගහණස්ස, එවමෙව පඤ්චවොකාරහවෙ අවිජ්ජයොගෙන චත්තමානෙසු රූපාරූපධම්මෙසු රූපාරූපවිරාගභාවනාවෙබ්බෙ දිත්තෙ තස්ස සමාපත්තිවෙබ්බලස්ස අනුරූපතො අරූපභවෙ අසඤ්ඤභවෙ ව යථාක්කමං රූපරහිතා අරූපරහිතා ව බන්ධානං පවත්ති හොතීති වෙදිතබ්බං. නනු එත්ථ ජාතිසතසහස්සදසසංවට්ඨාදීනං මත්ථකෙ,

අබ්හන්තරතො වා පවත්තාය අසඤ්ඤපවත්තියා වසෙන
 ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො ලාභීසස්සතවාදො විය අනෙකභෙදො සම්භවතී?
 සච්චං සම්භවතී, අනන්තරත්තා පන ආපන්නාය අසඤ්ඤපපත්තියා වසෙන
 ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො නයදස්සනවසෙන එකොව දස්සිතොති දට්ඨබ්බං.
 අථ වා සස්සතදිට්ඨිසඬගහතො අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදස්ස සස්සතවාදෙ ආගතො
 සබ්බො දෙසනානගො යථාසම්භවං අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදෙපි ගහෙනබ්බොති
 ඉමස්ස විසෙසස්ස දස්සනත්ථං භගවතා ලාභීඅධිච්චසමුප්පන්නිකවාදො අවිභජිත්වා
 දෙසිතො. අවස්සඤ්ච සස්සතදිට්ඨිසඬගහො අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදස්ස
 ඉච්ඡිතබ්බො සංකිලෙසපක්ඛෙ සත්තානං අජ්ඣාසයස්ස දුට්ඨත්තා. තථා හි චුත්තං
 අට්ඨකථායං “සස්සතුවෛදදිට්ඨි වා”ති. තථා ව චක්ඛති “යාසං සත්තෙව
 උච්චෙදදිට්ඨියො, සෙසා සස්සතදිට්ඨියො”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.97-98).

නනු ව අධිච්චසමුප්පන්නිකවාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඬගහො න යුත්තො. “අභඤ්ඨි
 පුබ්බෙ නාහොසි”න්තිආදිවසෙන පවත්තනතො, අපුබ්බසත්තපාතුභාවග්ගාහත්තා,
 අත්තනො ලොකස්ස ව සදාභාවගාහිතී ව සස්සතදිට්ඨි “අත්ථිත්ථෙව
 සස්සතිසම”න්ති පවත්තනතො? නො න යුත්තො අනාගතෙ කොට්ඨදස්සනතො.
 යදිපි හි අයං වාදො “සොම්භි එතරහි අභුත්වා සත්තතාය පරිණතො”ති (දී. නි.
 1.68) අත්තනො ලොකස්ස ව අතීතකොට්ඨපරාමසනවසෙන පවත්තො, තථාපි
 චත්තමානකාලතො පට්ඨාය න තෙසං කත්ථවි අනාගතෙ පරියන්තං පස්සති,
 විසෙසෙන ව පච්චුප්පන්නානාගතකාලෙසු පරියන්තාදස්සනපභාවිතො
 සස්සතවාදො. යථාහ “සස්සතිසමං තථෙව යස්සති”ති. යදි එවං ඉමස්ස වාදස්ස,
 සස්සතවාදාදීනඤ්ච පුබ්බන්තකප්පිකෙසු සඬගහො න යුත්තො
 අනාගතකාලපරාමසනවසෙන පවත්තත්තාති? න, සමුදාගමස්ස
 අතීතකොට්ඨාසිකත්තා. තථා හි නෙසං සමුප්පත්ති අතීතංසපුබ්බෙතිවාසඤ්ඤාණෙහි,
 තප්පට්ඨපකානුස්සවාදිප්පභාවිතතක්කනෙහි ව සඬගහිතාති, තථා චෙව
 සංවණ්ණිතං. අථ වා සබ්බත්ථ අප්පට්ඨතඤ්ඤාණෙන වාදිවරෙන ධම්මස්සාමිනා
 නිරවසෙසතො අගතිඤ්ච ගතිඤ්ච යථාභූතං සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පච්චෙදිතා
 එතා දිට්ඨියො, තස්මා යාවතිකා දිට්ඨියො භගවතා දෙසිතා, යථා ව දෙසිතා, තථා
 තථා ව සන්නිට්ඨානතො සමපට්ච්ඡිතබ්බො, න එත්ථ යුත්තිවිචාරණා කාතබ්බො
 බුද්ධවිසයත්තා. අවිත්තෙයො හි බුද්ධවිසයොති.

දුතියභාණවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

අපරන්තකප්පිකවාදවණ්ණනා

74. “අපරන්තෙ ඤාණං, අපරන්තානුදිට්ඨිතො”තිආදීසු විය අපර-සද්දො ඉධ
 අනාගතකාලවාචකොති ආහ “අනාගතකොට්ඨාසසඬබ්බත”න්ති. අපරන්තං
 කප්පෙත්වාතිආදීසු “පුබ්බන්තං කප්පෙත්වා”තිආදීසු චුත්තනගෙන අත්ථො
 චෙදිතබ්බො. විසෙසමත්තමෙව චක්ඛාම.

සිඤ්ඤිවාදව ණ ණනා

75. උද්ධමාසාතනාති පචත්තො වාදො උද්ධමාසාතනො, සො එතෙසං අත්ථිති උද්ධමාසාතනිකා. යස්මා පන තෙ දිට්ඨිගතිකා “උද්ධං මරණා අත්තා නිබ්බිකාරො”ති වදන්ති, තස්මා “උද්ධමාසාතනා අත්තානං වදන්තිති උද්ධමාසාතනිකා”ති චුත්තං. සඤ්ඤීවාදො එතෙසං අත්ථිති සඤ්ඤීවාදා “බුද්ධං අස්ස අත්ථිති බුද්ධො”ති යථා. අථ වා සඤ්ඤීති පචත්තො වාදො සඤ්ඤී සහවරණනායෙන, සඤ්ඤී වාදො එතෙසන්ති සඤ්ඤීවාදා.

76-77. රූපී අත්තාති එත්ථ නනු රූපවිනිමුත්තෙන අත්තනා භවිතබ්බං සඤ්ඤාය විය රූපස්සපි අත්තනියත්තා. න හි “සඤ්ඤී අත්තා”ති එත්ථ සඤ්ඤා අත්තා. තෙනෙව හි “තත්ථ පවත්තසඤ්ඤාඤ්චස්ස සඤ්ඤාති ගහෙත්වා”ති චුත්තං. එවං සති කස්මා කසිණරූපං “අත්තා”ති ගහෙත්වා චුත්තන්ති? න බො පනෙතං එවං දට්ඨබ්බං “රූපං අස්ස අත්ථිති රූපී”ති, අථ බො “රූප්පනසිලො රූපී”ති. රූප්පනඤ්චෙත්ථ රූපසරික්ඛතාය කසිණරූපස්ස වඩ්ඪිතාවඩ්ඪිතකාලවසෙන විසෙසාපත්ති, සා ව “නත්ථි”ති න සක්කා වත්තුං. පරිත්තවිපුලතාදිවිසෙසසබ්භාවතො. යදි එවං ඉමස්ස වාදස්ස සස්සතදිට්ඨිසඬගහො න යුජ්ජතිති? නො න යුජ්ජති කායභෙදතො උද්ධං අත්තනො නිබ්බිකාරතාය තෙන අධිප්පෙතත්තා. තථා හි චුත්තං “අරොගො පරං මරණා”ති. අථ වා “රූපං අස්ස අත්ථිති රූපී”ති චුවචමානෙපි න දොසො. කප්පනාසිද්ධෙනපි හි භෙදෙන අභෙදස්සාපි නිද්දෙසදස්සනතො, යථා “සිලාපුත්තකස්ස සරීර”න්ති. රූප්පනං වා රූපසභාවො රූපං, තං එතස්ස අත්ථිති රූපී, අත්තා “රූපිනො ධම්මා”තිආදීසු (ධ. ස. දුකමාතිකා 11) විය. එවඤ්ච කත්වා රූපසභාවත්තා අත්තනො “රූපී අත්තා”ති වචනං ඤායාගතමෙවාති “කසිණරූපං ‘අත්තා’ති ගහෙත්වා”ති චුත්තං. නියතවාදිතාය කම්මඵලපටික්ඛෙපතො නත්ථි ආජීවකෙසු කුමානසමාපත්තිලාභොති ආහ “ආජීවකාදයො විය තක්කමත්තෙනෙව වා රූපී අත්තා”ති. තථා හි කණ්භාහිජාතිආදීසු ඡළාහිජාතිසු අඤ්ඤතරං අත්තානං එකච්චෙ ආජීවකා පටිජානන්ති. නත්ථි එතස්ස රොගො භඩ්ගොති අරොගොති අරොග-සද්දස්ස නිවචපරියායතා වෙදිතබ්බා, රොගරහිතතාසීසෙන වා නිබ්බිකාරතාය නිවචනං පටිජානාති දිට්ඨිගතිකොති ආහ “අරොගොති නිවචො”ති.

[illegible]

තක්කගාහෙතෙවාති සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බමභාවජ්ජත්තධම්මා විය
 අවිචන්තසුබ්බමභාවජ්ජත්තියා සකිච්චසාධනාසමත්ථතාය
 ථම්මකුට්ටහත්ථපාදාදිසඬ්ඝාතො විය නෙව රුපී, රුපසභාවානතිවත්තනතො න
 අරුපීති එවං පවත්තතක්කගාහෙන. අථ වා අන්තානන්තිකචතුක්කවාදෙ විය
 අඤ්ඤමඤ්ඤපටික්ඛෙපවසෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. කෙවලං පන තත්ථ
 දෙසකාලහෙදවසෙන තතියචතුත්ථවාදා දස්සිතා, ඉධ කාලචත්ථුහෙදවසෙනාති
 අයමෙව විසෙසොති. කාලහෙදවසෙන චෙත්ථ තතියවාදස්ස පවත්ති
 රුපාරුපනිමිත්තානං සහ අනුපට්ඨානතො. චතුත්ථවාදස්ස පන චත්ථුහෙදවසෙන
 පවත්ති රුපාරුපධම්මානං සමුහතො “එකො අත්තා”ති තක්කනවසෙනාති තත්ථ
 චුත්තනායානුසාරෙන වෙදිතබ්බං.

දුතියචතුක්කෙ යං චත්තබ්බං, තං “අමති ගච්ඡති එත්ථ භාවො
 ඔසාන”න්තිආදිතා අන්තානන්තිකවාදෙ චුත්තනයෙන වෙදිතබ්බං.

යදිපි අට්ඨසමාපත්තිලාභිනො දිට්ඨිගතිකස්ස වසෙන සමාපත්තිහෙදෙන
 සඤ්ඤාහෙදසම්භවතො “නානත්තසඤ්ඤී අත්තා”ති අයම්පි වාදො
 සමාපන්නකවසෙන ලබ්භති. තථාපි සමාපත්තියං එකරූපෙනෙව සඤ්ඤාය
 උපට්ඨානතො සමාපන්නකවසෙන “එකත්තසඤ්ඤී”ති ආහ. තෙනෙවෙත්ථ
 සමාපන්නකග්ගහණං කතං. එකසමාපත්තිලාභිනො එව වා වසෙන අත්ථො
 වෙදිතබ්බො. සමාපත්තිහෙදෙන සඤ්ඤාහෙදසම්භවෙපි බහිද්ධා පුචුත්තාරම්මණෙ
 සඤ්ඤානානත්තෙන ඔළාරිකෙන නානත්තසඤ්ඤිතං දස්සෙතුං
 “අසමාපන්නකවසෙන නානත්තසඤ්ඤී”ති චුත්තං. “පරිත්තකසිණවසෙන
 පරිත්තසඤ්ඤී”ති ඉමිනා සතිපි සඤ්ඤාවිනිමුත්තෙ ධම්මෙ “සඤ්ඤායෙව
 අත්තා”ති වදන්ති දස්සිතං හොති. කසිණග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ සඤ්ඤාය විසයදස්සනං,
 එවං විපුලකසිණවසෙනාති එත්ථාපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. එවඤ්ඤා කත්වා
 අන්තානන්තිකවාදෙ, ඉධ ව අන්තානන්තිකචතුක්කෙ පඨමදුතියවාදෙහි ඉමෙසං
 ද්විත්තං වාදානං විසෙසො සිද්ධො හොති, අඤ්ඤා චුත්තජ්ජකාරෙසු වාදෙසු
 පුබ්බත්තාපරන්තකජ්ජනහෙදෙන සතිපි කෙහිවි විසෙසෙ කෙහිවි නත්ථී යෙවාති.
 අථ වා “අඬ්ගුට්ඨජ්ජමාණො අත්තා, යචජ්ජමාණො, අණුමත්තො වා අත්තා”ති
 ආදිදස්සනවසෙන පරිත්තො සඤ්ඤී වාති පරිත්තසඤ්ඤී, කපිලකණාදාදයො විය
 අත්තතො සබ්බගතභාවපටිජානනවසෙන අජ්ජමාණො සඤ්ඤී වාති
 අජ්ජමාණසඤ්ඤීති එවම්පෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො.

දිබ්බවක්ඛුපරිහණ්ඩතාය යථාකම්මුපගඤ්ඤාණස්ස දිබ්බවක්ඛුපභාවජනිතෙන
 යථාකම්මුපගඤ්ඤාණෙන දිස්සමානාපි සත්තානං සුඛාදිසමඬ්භිතා දිබ්බවක්ඛුනාව
 දිට්ඨා හොතීති ආහ “දිබ්බෙන වක්ඛුනා”තිආදි. නනු ව “එකත්තසුබ්බී
 අත්තා”තිආදිවාදානං අපරන්තදිට්ඨිභාවතො “නිබ්බත්තමානං දිස්වා”ති වචනං
 අනුපන්නන්ති? නානුපපන්නං, අනාගතස්ස එකත්තසුබ්බවාදිකස්ස පකජ්ජනං
 පච්චුජ්ජන්තාය නිබ්බත්තියා දස්සනෙන අධිජ්ජෙන්නති. තෙනෙවාහ
 “නිබ්බත්තමානං දිස්වා ‘එකත්තසුබ්බී’ති ගණ්හාති”ති. එත්ථ ව තස්සං තස්සං භූමියං

බහුලං සුඛාදියහිතධම්මජ්ජපවත්තිදස්සනෙන තෙසං “එකන්තසුඛී”ති ගාභො දට්ඨබ්බො. අථ වා හත්ථිදස්සකඅන්ධා විය දිට්ඨිගතිකා යං යදෙව පස්සන්ති, තං තදෙව අභිනිවිස්ස වොහරන්තිති න එත්ථ යුත්ති මග්ගිතබ්බා.

අසඤ්ඤී නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදවණ්ණනා

78-83. අසඤ්ඤීවාදෙ අසඤ්ඤාහවෙ නිබ්බන්තසත්තවසෙන පට්ඨමවාදො, “සඤ්ඤං අත්තනො සමනුපස්සති”ති එත්ථ චුත්තනයෙන සඤ්ඤංයෙව “අත්තා”ති ගහෙත්වා තස්ස කිඤ්චනභාවෙන ධීතාය අඤ්ඤාය සඤ්ඤාය අභාවනො “අසඤ්ඤී”ති පවත්තො දුතියවාදො, තථා සඤ්ඤාය සහ රූපධම්මෙ, සබ්බෙ එව වා රූපාරූපධම්මෙ “අත්තා”ති ගහෙත්වා පවත්තො තතියවාදො, තක්කගාහවසෙනෙව චතුත්ථවාදො පවත්තො. තස්ස පුබ්බෙ චුත්තනයෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො. දුතියචතුක්කෙපි කසිණරූපස්ස අසඤ්ජානනසභාවතාය අසඤ්ඤීති කත්වා අත්තානන්තිකවාදෙ චුත්තනයෙනෙව චත්තාරොපි වෙදිතබ්බා. තථා නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදෙපි නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීහවෙ නිබ්බන්තසත්තස්සෙව චුතිපටිසන්ධිසු, සබ්බත්ථ වා පටුසඤ්ඤාකිච්චං කාතුං අසමත්ථාය සුබ්බමාය සඤ්ඤාය අත්ථිභාවපටිජානනවසෙන පට්ඨමවාදො, අසඤ්ඤීවාදෙ චුත්තනයෙන සුබ්බමාය සඤ්ඤාය වසෙන, සඤ්ජානනසභාවතාපටිජානෙන ව දුතියවාදාදයො පවත්තාති එවං එකෙන පකාරෙන සතිපි කාරණපරියෙසනස්ස සම්භවෙ දිට්ඨිගතිකවාදානං අනාදරණීයභාවදස්සනත්ථං “තත්ථ න එකන්තෙන කාරණං පරියෙසිතබ්බ”න්ති චුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. එතෙසඤ්ඤී සඤ්ඤීඅසඤ්ඤීනෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤීවාදානං “අරොගො පරං මරණා”ති වචනනො සස්සතදිට්ඨිසඬ්ඨගහො පාකට්ටායෙව.

උච්ඡේදවාදවණ්ණනා

84. අසනො විනාසාසම්භවනො අත්ථිභාවනිබන්ධනො උච්ඡේදොති චුත්තං “සනො”ති. යථා හෙතුඵලභාවෙන පවත්තමානානං සභාවධම්මානං සතිපි එකසන්තානපරියාපන්තානං භින්නසන්තතිපතිතෙහි විසෙසෙ හෙතුඵලානං පරමත්ථතො භින්නසභාවත්තා භින්නසන්තානපතිතානං විය අච්චන්තහෙදසන්තිට්ඨානෙන නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගහණං උච්ඡේදාභිනිවෙසස්ස කාරණං, එවං හෙතුඵලභූතානං ධම්මානං විජ්ජමානෙපි සභාවහෙදෙ එකසන්තතිපරියාපන්තාය එකත්තනයෙන අච්චන්තමහෙදග්ගහණමිපි කාරණං එවාති දස්සෙතුං “සත්තස්සා”ති චුත්තං පාළියං. සන්තානවසෙන හි චත්තමානෙසු බන්ධෙසු සනවිනිබ්බොගාභාවෙන සත්තගාභො, සත්තස්ස ව අත්ථිභාවගාහනිබන්ධනො උච්ඡේදගාභො යාවායං අත්තා න උච්ඡිජ්ජති, තාවායං විජ්ජතියෙවාති ගහණතො, නිරුදයවිනාසො වා ඉධ උච්ඡේදොති අධිජ්ජෙතොති ආහ “උපච්ඡේද”න්ති. විසෙසෙන නාසො විනාසො, අභාවො. සො පන මංසවක්ඛුපඤ්ඤාවක්ඛුනං දස්සනපථාතික්කමොයෙව හොතිති ආහ “අදස්සන”න්ති. අදස්සනෙ හි නාස-සද්දො ලොකෙ නිරුජ්ජිතොති. භාවවිගමන්ති සභාවාපගමං. යො හි නිරුදයවිනාසවසෙන උච්ඡිජ්ජති, න සො අත්තනො සභාවෙන

තිට්ටුකිති. ලාභීන් දිබ්බවක්ඛුඤාණලාභී. චුතිමත්තමෙවාති සෙක්ඛපුච්ඡජ්ජනානම්පි චුතිමත්තමෙව. න උපපාතන්ති පුබ්බයොගාභාවෙන, පරිකම්මාකරණෙන වා උපපාතං දට්ඨං න සක්කොති. “අලාභී ව කො පරලොකං න ජානාති”ති නත්ථිකවාදවසෙන, මහාමුල්ලභාවෙනෙව වා “ඉතො අඤ්ඤා පරලොකො අත්ථි”ති අනවබොධමාහ. එත්තකොයෙව විසයො, යො යං ඉන්ද්‍රියගොවරොති. අත්තනො ධීතුයා හත්ථගණ්හනකරාජාදි විස කාමසුඛගිද්ධතාය වා. “න පුන විරුහන්ති”ති පතිතපණ්ණානං වණ්ටෙන අප්පට්ඨසන්ධිකභාවමාහ. එවමෙව සත්තාති යථා පණ්ඩුපලාසො ඛන්ධනා පචුත්තො න පට්ඨසන්ධියති, එවං සබ්බෙ සත්තා අප්පට්ඨසන්ධිකමරණමෙව නිගච්ඡන්තිති. ජලපුබ්බුළුකූපමා හි සත්තාති තස්ස ලද්ධි. තථාති චුත්තජ්ජකාරෙන. ලාභීනොපි චුතිතො උද්ධං අදස්සනෙනෙව ඉමා දිට්ඨියො උප්පජ්ජන්තිති ආහ “විකප්පෙත්වා වා”ති.

එත්ථාහ – යථා අමරාවික්ඛෙපිකවාදා එකන්තඅලාභීවසෙනෙව දස්සිතා, යථා ව උද්ධමාසාතනිකසඤ්ඤීවාදවතුක්කො එකන්තලාභීවසෙනෙව, න එවමයං. අයං පන සස්සතෙකච්චසස්සතවාදාදයො විස ලාභීඅලාභීවසෙන පවත්තො. තථා හි චුත්තං “තත්ථ ද්වෙ ජනා”තිආදි. යදි එවං කස්මා සස්සතවාදාදිදෙසනාහි ඉධ අඤ්ඤා දෙසනා පවත්තාති? චුච්චතෙ – දෙසනාවිලාසජ්ජන්තිතො. දෙසනාවිලාසජ්ජන්තා හි බුද්ධා භගවත්තො, තෙ වෙනෙයාජ්ඣාසයානුරූපං විවිධෙනාකාරෙන ධම්මං දෙසෙත්ති, අඤ්ඤා ඉධාපි ව එවං භගවා දෙසෙයා “ඉධ හික්ඛවෙ එකච්චො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ආතප්පමත්වාය...පෙ.... යථාසමාහිතෙ චිත්තෙ සත්තානං චුතුපපාතඤාණාය චිත්තං අභිනින්නාමෙති, සො දිබ්බෙන වක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන අරහතො චුතිචිත්තං පස්සති, පුච්ඡනං වා පරසත්තානං, න හෙව බො තදුද්ධං උපපත්තිං, සො එවමාහ ‘යථා බො හො අයං අත්තා’” තිආදිනා විසෙසලාභීනො, තක්කිනො ව විසුං කත්වා, තස්මා දෙසනාවිලාසෙන වෙනෙයාජ්ඣාසයානුරූපං සස්සතවාදාදිදෙසනාහි අඤ්ඤායං දෙසනා පවත්තාති දට්ඨබ්බං.

අථ වා එකච්චසස්සතවාදාදීසු විස න ඉධ තක්කීවාදිතො විසෙසලාභීවාදො හින්තාකාරො, අථ බො සමානභෙදතාය සමානාකාරොයෙවාති ඉමස්ස විසෙසස්ස පකාසනත්ථං භගවතා අයමුච්ඡෙදවාදො පුරිමවාදෙහි විසිට්ඨාකාරො දෙසිතො. සම්භවති හි තක්කිනොපි අනුස්සවාදිවසෙන අධිගමවතො විස ඉධ අභිනිවෙසො. අථ වා න ඉමා දිට්ඨියො භගවතා අනාගතෙ එවං භාවිවසෙන දෙසිතා, නාපි පරිකප්පවසෙන, අථ බො යථා යථා දිට්ඨිගතිකෙහි “ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤ”න්ති පඤ්ඤත්තා, තථා තථා යථාභුච්චං සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්නිත්වා පකාසිතා. යෙහි ගම්භීරාදිජ්ජකාරා අපුච්ඡජ්ජනගොවරා බුද්ධධම්මා පකාසන්ති, යෙසඤ්ච පරිකිත්තනෙන තථාගතා සම්මදෙව ටොමිතා හොන්ති. උච්ඡෙදවාදීහි ව දිට්ඨිගතිකෙහි යථා උත්තරුත්තරභවදස්සිති අපරභවදස්සිතං තෙසං වාදපටිසෙධවසෙන සකසකවාදා පතිට්ඨාපිතා, තථායං දෙසනා පවත්තාති පුරිමදෙසනාහි ඉමස්සා දෙසනාය පවත්තිහෙදො න වොදෙතබ්බො. එවඤ්ච කත්වා අරූපභවභෙදවසෙන විස කාමරූපභවභෙදවසෙනාපි උච්ඡෙදවාදො විහජිත්වා

දිව්‍යබ්‍රහ්මය. අපි වා පව්වෙකං කාමරූපභවහෙදවසෙන විය අරූපභවවසෙනාපි න විහරිතො වත්තබ්‍රහ්මය, එවඤ්ච සති භගවතා චුත්තසත්තකතො බහුතරහෙදො, අප්පතරහෙදො වා උච්ඡේදවාදො ආපජ්ජතිති එවං පකාරාපි වොදනා අනවකාසාවාති.

එත්ථාහ - යුත්තං තාව පුරිමෙසු තීසු වාදෙසු “කායස්ස හෙදා”ති චුත්තං පඤ්චවොකාරභවපරියාපන්නං අත්තභාවං ආරබ්භ පවත්තත්තා තෙසං වාදානං, චතුරොකාරභවපරියාපන්නං පන අත්තභාවං නිස්සාය පවත්තෙසු චතුත්ථාදීසු චතුසු වාදෙසු කස්මා “කායස්ස හෙදා”ති චුත්තං. න හි අරූපිනං කායො විජ්ජතිති? සච්චමෙතං, රූපත්තභාවෙ පවත්තවොහාරෙනෙව පන දිට්ඨිගතිකො අරූපත්තභාවෙපි කායවොහාරං ආරොපෙත්වා ආහ “කායස්ස හෙදා”ති. යථා ව දිට්ඨිගතිකා දිට්ඨියො පඤ්ඤාපෙත්ති, තථා ව භගවා දස්සෙතිති, අරූපකායභාවතො වා එස්සාදිධම්මසමුහභූතෙ අරූපත්තභාවෙ කායනිද්දෙසො දිව්‍යබ්‍රහ්මය. එත්ථ ව කාමදෙවත්තභාවාදිනිරවසෙසවිභවපතිට්ඨාපකානං දුතියවාදාදීනං යුත්තො අපරත්තකප්පිකභාවො අනාගතද්ධවිසයත්තා තෙසං වාදානං, න පන දිට්ඨිගතිකපච්චක්ඛභූතමනුස්සත්තභාවසමුච්ඡේදපතිට්ඨාපකස්ස පට්ඨවාදස්ස පච්චුප්පන්නවිසයත්තා. දුතියවාදාදීනඤ්චි පුරිමපුරිමවාදසඬගිතිස්සෙව අත්තනො තදුත්තරුත්තරිභවොපපන්නස්ස සමුච්ඡේදනො යුජ්ජති අපරත්තකප්පිකතා, තථා ව “නො ව බො හො අයං අත්තා එත්තාවතා සම්මා සමුච්ඡින්නො හොති”තිආදි චුත්තං, යං පන තත්ථ චුත්තං “අත්ථි බො හො අඤ්ඤො අත්තා”ති, තං මනුස්සකායවිසෙසාපෙක්ඛාය චුත්තං, න සබ්බථා අඤ්ඤභාවතොති? නො න යුත්තො, ඉධලොකපරියාපන්නත්තෙපි ව පට්ඨවාදවිසයස්ස අනාගතකාලස්සෙව තස්ස අධිප්පෙතත්තා පට්ඨවාදිනොපි අපරත්තකප්පිකතාය න කොචි විරොධොති.

දිව්‍යධම්මනිබ්බානවාදවණ්ණනා

93. දිව්‍යධම්මොති දස්සනභූතෙන ඤාණෙන උපලද්ධධම්මො. තත්ථ යො අනින්ද්‍රියවිසයො, සොපි සුපාකට්ඨාවෙන ඉන්ද්‍රියවිසයො විය හොතිති ආහ “දිව්‍යධම්මොති පච්චක්ඛධම්මො චුච්චති”ති. තෙනෙව ව “තත්ථ තත්ථ පටිලද්ධත්තභාවස්සෙතං අධිවචන”න්ති චුත්තං.

95. අන්තොනිජ්ඣායනලක්ඛණොති ඤාතිභොගරොගසීලදිට්ඨිබ්‍රහ්මයෙනහි චුට්ඨස්ස චෙතසො අන්තො අබ්භන්තරං නිජ්ඣායනං සොචනං. අන්තොනිජ්ඣායනං, තං ලක්ඛණං එතස්සාති අන්තොනිජ්ඣායනලක්ඛණො. තන්තිස්සිතලාලප්පනලක්ඛණොති තං සොකං සමුට්ඨානහෙතුං නිස්සිතං. තන්තිස්සිතං, භුසං විලාපනං ලාලප්පනං, තන්තිස්සිතඤ්ච ලාලප්පනඤ්ච තන්තිස්සිතලාලප්පනං, තං ලක්ඛණං එතස්සාති තන්තිස්සිතලාලප්පනලක්ඛණො. ඤාතිබ්‍රහ්මයෙනාදිනා චුට්ඨස්ස පරිදෙවෙනාපි අසක්කුණන්තස්ස අන්තොගතසොකසමුට්ඨිතො භුසො ආයාසො උපායාසො. සො පන යස්මා චෙතසො අප්පසන්නාකාරො හොති, තස්මා “විසාදලක්ඛණො”ති චුත්තො.

96. විතක්කනං විතක්කිතං, තං පන අභිනිරොපනසභාවො විතක්කොයෙවාති ආහ “අභි...පෙ.... විතක්කො”ති. එස නයො විචාරිතන්ති එත්ථාපි. බොහකරසභාවත්තා විතක්කවිචාරානං තංසහිතං ඤානං සඋබ්බිලනං විය හොතීති වුත්තං “සකණ්ඩකං විය බායතී”ති.

97. යාය උබ්බිලාපනපිතියා උප්පන්නාය විත්තං “උබ්බිලාවිත”න්ති වුවිචති, සා පීති උබ්බිලාවිතත්තං යස්මා පන විත්තස්ස උබ්බිලභාවො තස්සා පීතියා සති හොති, නාසති, තස්මා සා “උබ්බිලභාවකාරණ”න්ති වුත්තා.

98. ආහොගොති වා විත්තස්ස ආභුග්ගභාවො, ආරම්මණෙ ඔණතභාවොති අත්ථො. සුබ්බෙන හි විත්තං ආරම්මණෙ අභිනතං හොති, න දුක්ඛෙන විය අපනතං, නාපි අදුක්ඛමසුබ්බෙන විය අනභිනතං අනපනතඤ්ච. තත්ථ “බුජ්ජිපාසාදිඅභිභූතස්ස විය මනුඤ්ඤභොජනාදීසු කාමෙහි විවෙචියමානස්සුපාදාරම්මණපත්ථනා විසෙසතො අභිවඩ්ඪති, උළාරස්ස පන කාමරසස්ස යාවදත්ථං තිත්තස්ස මනුඤ්ඤරසභොජනං භුත්තාවිතො විය සුහිතස්ස භොත්තුකාමතා කාමෙසු පාතබ්බතා න හොති, විසයස්සාගිද්ධතාය විසයෙහි දුම්මොවියෙහිපි ජලුකා විය සයමෙව මුඤ්චතී”ති ව අයොනියො උම්මුජ්ජිත්ථා කාමගුණසන්තප්පිතතාය සංසාරදුක්ඛවූපසමං බ්‍යාකාසි පඨමවාදී. කාමාදීනං ආදීනවදස්සිතාය, පඨමාදිජ්ඣානසුඛස්ස සන්තභාවදස්සිතාය ව පඨමාදිජ්ඣානසුඛතිත්තියා සංසාරදුක්ඛවූපච්ඡෙදං බ්‍යාකංසු දුතියාදිවාදිතො, ඉධාපි උච්ඡෙදවාදෙ වුත්තප්පකාරො විචාරො යථාසම්භවං ආනෙත්ථා වත්තබ්බො. අයං පනෙත්ථ විසෙසො – එකස්මිඤ්ඤි අත්තභාවෙ පඤ්ච වාදා උබ්භන්ති. තෙනෙව හි පාළියං “අඤ්ඤො අත්තා”ති අඤ්ඤග්ගහණං න කතං. කථං පනෙත්ථ අවචන්තනිබ්බානපඤ්ඤාපකස්ස අත්තනො දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදස්ස සස්සතදිට්ඨියා සඬගහො, න පන උච්ඡෙදදිට්ඨියාති? තංතංසුඛවිසෙසසමඬගිතාපට්ඨෙදධෙන බන්ධවිමොක්ඛෙන සුද්ධස්ස අත්තනො සකරූපෙ අවට්ඨානදීපනතො.

සෙසාති සෙසා පඤ්චපඤ්ඤාස දිට්ඨියො. තාසු අන්තානන්තිකවාදාදීනං සස්සතදිට්ඨිභාවො තත්ථ තත්ථ පකාසිතොයෙව.

101-3. කිං පන කාරණං පුබ්බන්තාපරන්තා එව දිට්ඨාහිනිවෙසස්ස විසයභාවෙන දස්සිතා, න පන තදුභයමෙකජ්ඣන්ති? අසම්භවතො. න හි පුබ්බන්තාපරන්තෙසු විය තදුභයවිනිමුත්තෙ මජ්ඣන්තෙ දිට්ඨිකප්පනා සම්භවති ඉත්තරකාලත්තා, අථ පන පච්චුජ්ජන්තභාවො තදුභයවෙමජ්ඣං, එවං සති දිට්ඨිකප්පනක්ඛමො තස්ස උභයසභාවො පුබ්බන්තාපරන්තෙසුයෙව අන්තොගධොති කථමදස්සිතං. අථ වා පුබ්බන්තාපරන්තවත්තතාය “පුබ්බන්තාපරන්තො”ති මජ්ඣන්තො වුවිචති, සො ව “පුබ්බන්තාපරන්තකප්පිකා වා පුබ්බන්තාපරන්තානුදිට්ඨිනො”ති වදන්තෙන පුබ්බන්තාපරන්තෙහි විසුං කත්ථා වුත්තොයෙවාති දට්ඨබ්බො. අට්ඨකථායම්පි “සබ්බෙපි තෙ අපරන්තකප්පිකෙ පුබ්බන්තාපරන්තකප්පිකෙ”ති එතෙන සාමඤ්ඤනිද්දෙසෙන, එකසෙසෙන වා

සඬගහිතාති දට්ඨබ්බං, අඤ්ඤා සඬකඬ්ඪීත්වා චුත්තවචනස්ස අනත්ථකතා ආපජ්ජෙය්‍යාති. කෙ පන තෙ පුබ්බන්තාපරන්තකජ්ජිකා? යෙ අන්තානන්තිකා හුත්වා දිට්ඨධම්මනිබ්බානවාදාති එවං පකාරා වෙදිතබ්බා.

එත්ථ ච “සබ්බෙ තෙ ඉමෙහෙව ද්වාසට්ඨියා වත්ථුහි, එතෙසං වා අඤ්ඤතරෙන, නත්ථි ඉතො බහිද්ධා”ති වචනතො, පුබ්බන්තකජ්ජිකාදිත්තයවිනිමුත්තස්ස ච කස්සවි දිට්ඨිගතිකස්ස අභාවතො යාති තාති සාමඤ්ඤඵලාදි (දී. නි. 1.166) සුත්තන්තරෙසු චුත්තජ්ජකාරාති අකිරියාහෙතුකනත්ථිකවාදාදීති, යාති ච ඉස්සරපජාපතිපුරිසකාලසභාවනියනියදිව්ඡාවාදාදිජ්ජහෙදාති දිට්ඨිගතාති (විසුද්ධි. ටී. 2.563; විහ. අනුට්. 189 පස්සිතබ්බං) බහිද්ධාපි දිස්සමානාති, තෙසං එත්ථෙව සඬගහො, අන්තොගධතා ච වෙදිතබ්බා. කථං? අකිරියවාදො තාව “චඤ්ඤා කුට්ඨො”තිආදිනා කිරියාභාවදිපනතො සස්සතවාදෙ අන්තොගධො, තථා “සත්තිමෙ කායා”තිආදි (දී. නි. 1.174) නයජ්ජවත්තො පකුධවාදො, “නත්ථි හෙතු නත්ථි පච්චයො සත්තානං සංකිලෙසායා”තිආදි (දී. නි. 1.168) වචනතො අහෙතුකවාදො අධිව්චසමුජ්ජන්තිකවාදෙ අන්තොගධො. “නත්ථි පරො ලොකො”තිආදි (දී. නි. 1.171) වචනතො නත්ථිකවාදො උච්ඡේදවාදෙ අන්තොගධො. තථා හි තත්ථ “කායස්ස හෙදා උච්ඡේදනී”තිආදි (දී. නි. 1.86) චුත්තං. පඨමෙන ආදි-සද්දෙන නිගණ්ඨවාදාදයො සඬගහිතා.

යදිපි පාළියං නාටපුත්තවාද (දී. නි. 1.178) භාවෙන වාතුයාමසංවරො ආගතො, තථාපි සත්තවතාතික්කමෙන වික්ඛෙපවාදිතාය නාටපුත්තවාදොපි සඤ්චයවාදො විය අමරාවික්ඛෙපවාදෙසු අන්තොගධො. “තං ජීවං තං සරීරං, අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීරං”න්ති (දී. නි. 1.377; ම. නි. 2.122; සං. නි. 2.35) එවං පකාරා වාදා “රුපී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා”තිආදිවාදෙසු සඬගහං ගච්ඡන්ති, “හොති තථාගතො පරං මරණා, “අත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා”ති එවං පකාරා සස්සතවාදෙ. “න හොති තථාගතො පරං මරණා, නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා”ති එවං පකාරා උච්ඡේදවාදෙන සඬගහිතා. “හොති ච න හොති ච තථාගතො පරං මරණා, අත්ථි ච නත්ථි ච සත්තා ඔපපාතිකා”ති එවං පකාරා එකච්චසස්සතවාදෙ අන්තොගධො. “නෙව හොති න න හොති තථාගතො පරං මරණා, නෙවත්ථි න නත්ථි සත්තා ඔපපාතිකා”ති ච එවං පකාරා අමරාවික්ඛෙපවාදෙ අන්තොගධො. ඉස්සරපජාපතිපුරිසකාලවාදා එකච්චසස්සතවාදෙ අන්තොගධො, තථා කණාදවාදො. සභාවනියනියදිව්ඡාවාදා අධිව්චසමුජ්ජන්තිකවාදෙන සඬගහිතා. ඉමිනා නයෙන සුත්තන්තරෙසු, බහිද්ධා ච දිස්සමානානං දිට්ඨිගතානං ඉමාසු ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිසු අන්තොගධතා වෙදිතබ්බා.

අජ්ඣාසයන්ති දිට්ඨිජ්ඣාසයං. සස්සතුච්ඡේදදිට්ඨිවසෙන හි සත්තානං සංකිලෙසපක්ඛෙ දුට්ඨො අජ්ඣාසයො, තඤ්ච භගවා අපරිමාණාසු ලොකධාතුසු අපරිමාණානං සත්තානං අපරිමාණෙ එව ඤෙය්‍යවිසෙසෙ උජ්ජජ්ජනවසෙන අනෙකහෙදහින්තානම්පි “චත්තාරො ජනා සස්සතවාදා”තිආදිනා ද්වාසට්ඨියා

පහෙදෙහි සඬගණ්හනවසෙන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා දස්සෙන්තො පමාණභූතාය තුලාය ධාරයමානො විය හොතීති ආහ “තුලාය තුලයන්තො වියා”ති. තථා හි වක්ඛති “අන්තො ජාලිකතා”තිආදි (දී. නි. 1.146). “සිනෙරුපාදතො වාලුකං උද්ධරන්තො වියා”ති එතෙන සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණෙන අඤ්ඤස්ස ඉමිස්සා දෙසනාය අසක්කුණෙය්‍යතං දස්සෙති.

අනුසන්ධානං අනුසන්ධි, පුච්ඡාය කතො අනුසන්ධි පුච්ඡානුසන්ධි. අථ වා අනුසන්ධයතීති අනුසන්ධි, පුච්ඡා අනුසන්ධි එතස්සාති පුච්ඡානුසන්ධි. පුච්ඡාය අනුසන්ධයතීති වා පුච්ඡානුසන්ධි. අජ්ඣාසයානුසන්ධිමිහිපි එසෙව නයො. යථානුසන්ධිති එත්ථ පන අනුසන්ධයතීති අනුසන්ධි, යා යා අනුසන්ධි යථානුසන්ධි, අනුසන්ධිඅනුරූපං වා යථානුසන්ධිති සද්දත්ථො වෙදිතබ්බො, සො “යෙන පන ධම්මෙන ආදිමහි දෙසනා උට්ඨිතා, තස්ස ධම්මස්ස අනුරූපධම්මවසෙන වා පටිපක්ඛවසෙන වා යෙසු සුත්තෙසු උපරි දෙසනා ආගච්ඡති, තෙසං වසෙන යථානුසන්ධි වෙදිතබ්බො. සෙය්‍යථිදං? ආකඬ්ඛෙය්‍යසුත්තෙ (ම. නි. 1.64-69) හෙට්ඨා සිලෙන දෙසනා උට්ඨිතා, උපරි ඡ අභිඤ්ඤා ආගතා...පෙ.... කකචුපමෙ (ම. නි. 1.222) හෙට්ඨා අක්ඛන්තියා උට්ඨිතා, උපරි කකචුපමා ආගතා”තිආදිනා අට්ඨකථායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.100-104) වුත්තො.

ඉති කීරාති භගවතො යථාදෙසිතාය අත්තසුඤ්ඤතාය අත්තනො අරුච්චනභාවදීපනං. හොති ධම්මාලපනං. අනත්තකතාතීති අත්තනා න කතාති, අනත්තකෙහි වා ඛන්ධෙහි කතාති. කම්මත්තානං චුසිස්සන්තීති අසති අත්තති ඛන්ධානඤ්ච ඛණිකත්තා කම්මානි කං අත්තානං අත්තනො එලෙන චුසිස්සන්ති, කො කම්මඵලං පටිසංවෙදෙතීති අත්ථො. අවිද්වාති සුතාදිවිරහෙන අරියධම්මස්ස අකොවිදතාය න විද්වා. අවිජ්ජාගතොති අවිජ්ජාය උපගතො, අරියධම්මෙ අවිනීතතාය අජ්ජහීනාවිජ්ජොති අත්ථො. තණ්හාධිපතෙය්‍යෙන වෙතසාති “යදි අහං නාම කොචි නත්ථි, මයා කතස්ස කම්මස්ස කො ඵලං පටිසංවෙදෙති, සති පන තස්මිං සියා ඵලුපහොගො”ති තණ්හාධිපතිතො ආගතො තණ්හාධිපතෙය්‍යා, තෙන. අත්තවාදුපාදානසහගත වෙතසා. අතිධාවිතබ්බන්ති ඛණිකත්තෙපි සඬබ්බාරානං යස්මිං සන්තාතෙ කම්මං කතං, තත්ථෙව ඵලුප්පත්තිතො ධම්මපුඤ්ජමත්තස්සෙව ව සිද්ධෙ කම්මඵලසම්බන්ධෙ එකත්තතයං මිච්ඡා ගහෙන්වා එකෙන කාරකවෙදකභූතෙන භවිතබ්බං, අඤ්ඤථා “කම්මඵලානං සම්බන්ධො න සියා”ති අත්තත්තනියසුඤ්ඤතාපකාසනං සත්ථුසාසනං අතික්කම්මතබ්බං මඤ්ඤෙය්‍යාති අත්ථො.

“උපරි ඡ අභිඤ්ඤා ආගතා”ති අනුරූපධම්මවසෙන යථානුසන්ධිං දස්සෙති, ඉතරෙහි පටිපක්ඛවසෙන. කිලෙසෙනාති “ලොහො චිත්තස්ස උපක්කිලෙසො”තිආදිනා කිලෙසවසෙන. ඉමස්මිම්පිති පි-සද්දෙන යථා වුත්තසුත්තාදීසු පටිපක්ඛවසෙන යථානුසන්ධි, එවං ඉමස්මිම්පි සුත්තෙති දස්සෙති. තථා හි නිච්චසාරාදිපඤ්ඤාපකානං දිට්ඨිගතානං වසෙන උට්ඨිතා අයං දෙසනා නිච්චසාරාදීසුඤ්ඤතාපකාසනෙන නිට්ඨාපිතාති.

පරිත්‍යක්ෂිතවිජ්ජන්දිතවාරවණ්ණනා

105-117. මරියාදවිභාගදස්සනත්ථන්ති සස්සනාදිදිට්ඨිදස්සනස්ස සම්මාදස්සනෙන සඬ්ඤාභාවවිභාවනත්ථං. තදපි වෙදයිතන්ති සම්බන්ධො. අජානනං අපස්සන්තන්ති “සස්සනො අත්තා ව ලොකො වා”ති “ඉදං දිට්ඨිට්ඨානං එවංගහිකං එවංපරාමට්ඨං එවංගහිතං හොති එවංඅභිසම්පරාය”න්ති යථාභූතං අජානන්තානං අපස්සන්තානං. තථා යස්මිං වෙදයිතෙ අවිතතණ්හතාය එවං දිට්ඨිගතං උපාදියන්ති, තං වෙදයිතං සමුදයාදිතො යථාභූතං අජානන්තානං අපස්සන්තානං, එතෙන අනාවරණඤාණසමන්තවක්ඛුහි යථා තථාගතානං යථාභූතමත්ථ ඤාණදස්සනං, න එවං දිට්ඨිගතිකානං, අථ ඛො තණ්හාදිට්ඨිපරාමාසොයෙවාති දස්සෙති. තෙනෙව වායං දෙසනා මරියාදවිභාගදස්සනත්ථා ජාතා. අට්ඨකථායං පන “යථාභූතං ධම්මානං සභාවං අජානන්තානං අපස්සන්තාන”න්ති අවිසෙසෙන චුත්තං. න හි සඬ්ඤාධම්මසභාවං අජානනමත්තෙන මිච්ඡා අභිනිවිසන්තිති. සාමඤ්ඤජොතනා විසෙසෙ අවතිට්ඨන්ති අයං විසෙසයොජනා කතා. වෙදයිතන්ති “සස්සනො අත්තා ව ලොකො වා”ති දිට්ඨිපඤ්ඤාපනවසෙන පවත්තං දිට්ඨියා අනුභූතං අනුභවනං. තණ්හාගතානන්ති තණ්හාය ගතානං උපගතානං, පවත්තානං වා. තඤ්ච ඛො පනෙතන්ති ව යථාචුත්තං වෙදයිතං පච්චාමසති. තඤ්ඤි වට්ඨාමිසභූතං දිට්ඨිතණ්හාසල්ලානුවිද්ධතාය සඋබ්බිලත්තා වඤ්චලං, න මග්ගඵලසුඛං විය එකරූපෙන අවතිට්ඨන්ති. තෙනෙවාහ “පරිත්‍යක්ෂිතෙනා”තිආදි.

අථ වා එවං විසෙසකාරණතො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි විහජ්ජන්වා ඉදානි අවිසෙසකාරණතො තානි දස්සෙතුං “තත්‍ර හික්ඛවෙ”තිආදිකා දෙසනා ආරද්ධා. සබ්බෙසඤ්ඤි දිට්ඨිගතිකානං වෙදනා අවිජ්ජා තණ්හා ව අවිසිට්ඨකාරන්ති. තත්ථ තදපිති “සස්සනං අත්තානඤ්ච ලොකඤ්ච පඤ්ඤාපෙන්නි”ති එත්ථ යදෙනං “සස්සනො අත්තා ව ලොකො වා”ති පඤ්ඤාපනං, තදපි. සුඛාදිහෙදං තිව්ධවෙදයිතං යථාක්කමං දුක්ඛසල්ලානිච්චතො, අවිසෙසෙන සමුදයත්ථධිගමස්සාදාදීනවනිස්සරණතො වා යථාභූතං අජානන්තානං අපස්සන්තානං, තතො එව ව සුඛාදිපත්ථනාසම්භවතො තණ්හාය උපගතත්තා තණ්හාගතානං තණ්හාපරිත්‍යක්ෂිතෙන දිට්ඨිවිජ්ජන්දිතමෙව දිට්ඨිවලනමෙව, “අසති අත්තති කො වෙදනං අනුභවති”ති කායවච්ඡ්වාරෙසු දිට්ඨියා වොපනජ්ජන්තිමත්තමෙව වා, න පන දිට්ඨියා පඤ්ඤාපෙතබ්බො සස්සනො කොචි ධම්මො අත්ථිති අත්ථො. එකච්චසස්සතවාදාදීසුපි එසෙව නයො.

එස්සපච්චයවාරවණ්ණනා

118. යෙන තණ්හාපරිත්‍යක්ෂිතෙන එතානි දිට්ඨිගතානි පවත්තන්ති, තස්ස වෙදයිතං පච්චයො, වෙදයිතස්සාපි එස්සො පච්චයොති දෙසනා දිට්ඨියා පච්චයපරම්පරනිද්ධාරණන්ති ආහ “පරම්පරපච්චයදස්සනත්ථ”න්ති, තෙන යථා පඤ්ඤාපනධම්මො දිට්ඨි, තජ්ජච්චයධම්මා ව යථාසකං පච්චයවසෙනෙව

උප්පජ්ජන්ති, න පච්චයෙහි විනා, එවං පඤ්ඤාපෙතබ්බා ධම්මාපි රූපවෙදනාදයො, න එත්ථ කොච අත්තා වා ලොකො වා සස්සතොති අයමත්ථො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං.

නෙතංයානංවිජ්ජතිවාරවණ්ණනා

131. තස්ස පච්චයස්සාති එස්සපච්චයස්ස දිට්ඨිවෙදයිතෙති දිට්ඨියා පච්චයභූතෙ වෙදයිතෙ, එස්සපධානෙහි අත්තනො පච්චයෙහි නිජ්ජාදෙනබ්බෙති අත්ථො. විනාපි චක්ඛාදිවත්ථුහි, සම්පයුත්තධම්මෙහි ච කෙහිවි වෙදනා උප්පජ්ජති, න පන කදාවි එස්සෙන විනාති එස්සො වෙදනාය බලවකාරණන්ති ආහ
 “බලවහාවදස්සනත්ථ”න්ති. සන්තිහිතොපි හි විසයො සවෙ ඵ්ඝනාකාරරහිතො හොති චිත්තුප්පාදො, න තස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො හොතීති එස්සොව සම්පයුත්තධම්මානං විසෙසපච්චයො. තථා හි භගවතා චිත්තුප්පාදං විභජන්තෙන එස්සොයෙව පයමං උද්ධට්ඨො, වෙදනාය පන අධිට්ඨානමෙව.

දිට්ඨිගතිකාධිට්ඨානවට්ඨකථාවණ්ණනා

144. හෙට්ඨා තිසුපි වාරෙසු අධිකතත්තා, උපරි ච “පටිසංවෙදෙන්ති”ති චක්ඛමානත්තා වෙදයිතමෙත්ථ පධානන්ති ආහ “සබ්බදිට්ඨිවෙදයිතාති සම්පිණ්ඩෙති”ති. සම්පිණ්ඩෙතීති ච “යෙපි තෙ”ති තත්ථ තත්ථ ආගතස්ස පි-සද්දස්ස අත්ථං දස්සෙති. වෙදයිතස්ස එස්සෙ පක්ඛිපනං එස්සපච්චයතාදස්සනමෙව “ජහි අප්ඤ්ඤානිකායතනෙහි ඡළාරම්මණපටිසංවෙදනං එකන්තතො ඡඵස්සහෙතුකමෙවා”ති. සඤ්ජායන්ති එත්ථාති අධිකරණත්ථො සඤ්ජාති-සද්දොති ආහ “සඤ්ජාතිට්ඨානෙ”ති. එවං සමොසරණසද්දොපි දට්ඨබ්බො. ආයතති එත්ථ එලං තදායත්තචුත්තිතාය, ආයභූතං වා අත්තනො එලං තනොති පවත්තෙතීති ආයතනං, කාරණං. රුක්ඛගච්ඡසමූහෙ අරඤ්ඤවොහාරො අරඤ්ඤමෙව අරඤ්ඤායතනන්ති ආහ “පණ්ණත්තිමත්තෙ”ති. අත්ථත්තයෙපිති පි-සද්දෙන අචුත්තත්ථසම්පිණ්ඩනං දට්ඨබ්බං, තෙන ආකාරනිවාසාධිට්ඨානත්ථෙ සඨගණ්හාති. හිරඤ්ඤායතනං සුචණ්ණායතනං, වාසුදෙවායතනං කම්මායතනන්ති ආදීසු ආකාරනිවාසාධිට්ඨානෙසු ආයතනසද්දො. චක්ඛාදීසු ච එස්සාදයො ආකිණ්ණා, තාති ච නෙසං නිවාසො, අධිට්ඨානඤ්ච නිස්සයපච්චයභාවතොති. තිණ්ණමපි විසයිත්ථියවිඤ්ඤාණානං සඨගතිභාවෙන ගහෙතබ්බො එස්සොති “සඨගති”ති චුත්තො. තථා හි සො “සන්තිපාතපච්චුපට්ඨානො”ති චුච්චති. ඉමිනා නයෙනාති විජ්ජමානෙසුපි අඤ්ඤෙසු සම්පයුත්තධම්මෙසු යථා “චක්ඛුඤ්ච...පෙ.... එස්සො”ති (ම. නි. 1.204; ම. නි. 3.421, 425, 426; සං. නි. 2.43-45; සං. නි. 4.60; කථා. 465) එතස්මිං සුත්තෙ වෙදනාය පධානකාරණභාවදස්සනත්ථං එස්සසිසෙන දෙසනා කතා, එවම්ධාපි බ්‍රහ්මජාලෙ “එස්සපච්චයා වෙදනා”තිආදිනා එස්සං ආදිං කත්වා අපරන්තපට්ඨිවසමුප්පාදදීපනෙන පච්චයපරම්පරං දස්සෙතුං “එස්සායතනෙහි ඵ්ඝස්ස ඵ්ඝස්සා”ති එස්සමුබ්බෙන චුත්තං.

එස්සො අරුපධම්මොපි සමානො එකදෙසෙන ආරම්මණෙ අනල්ලියමානොපි
 ඵ්ඝනාකාරෙන පවත්ති ඵ්ඝන්තො විය හොතිති ආහ “එස්සොව තං තං ආරම්මණං
 ඵ්ඝනී”ති, යෙන සො “ඵ්ඝනලක්ඛණො, සඬ්ඝට්ටනරසො”ති ව වුච්චති.
 “එස්සායතනෙහි ඵ්ඝස ඵ්ඝසා”ති අඵ්ඝනකිච්චානිපි ආයතනානි “මඤ්චා
 සොසන්ති”ති ආදීසු විය නිස්සිතවොහාරෙන ඵ්ඝනකිච්චානි කත්වා දස්සිතානීති ආහ
 “එස්සෙ උපනික්ඛිපිත්වා”ති, එස්සගතිකානි කත්වා එස්සුපවාරං ආරොපෙත්වානි
 අත්ථො. උපවාරො හි නාම වොහාරමත්තං, න තෙන අත්ථසිද්ධි හොතිති ආහ
 “තස්මා”ති ආදි.

අත්තතො පච්චයභූතානං ඡන්තං එස්සානං වසෙන චක්ඛුසම්ඵස්සජා යාව
 මනොසම්ඵස්සජානි සඬ්ඛෙපතො ඡබ්බිධා වෙදනා, විත්ථාරතො පන
 අට්ඨසතපරියායෙන අට්ඨසතභෙදා. රූපතණ්හාදිභෙදායාති රූපතණ්හා යාව
 ධම්මතණ්හානි සඬ්ඛෙපතො ඡජ්ජභෙදාය, විත්ථාරතො අට්ඨසතභෙදාය.
 උපනිස්සයකොට්ඨානි උපනිස්සයසීසෙන. කස්මා පනෙත්ථ උපනිස්සයපච්චයොව
 උද්ධට්ඨො, නනු සුඛා වෙදනා, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා ව තණ්හාය
 ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයපකතූපනිස්සයවසෙන චතුර්ධා
 පච්චයො, දුක්ඛා ව ආරම්මණමත්තපකතූපනිස්සයවසෙන ද්විධාති? සච්චමෙතං,
 උපනිස්සයෙ එව පන තං සබ්බං අන්තොගධං. යුත්තං තාව ආරම්මණුපනිස්සයස්ස
 උපනිස්සයසාමඤ්ඤතො උපනිස්සයෙන සඬ්ගහො,
 ආරම්මණමත්තආරම්මණාධිපතීනං පන කථන්ති? තෙසම්පි ආරම්මණසාමඤ්ඤතො
 ආරම්මණුපනිස්සයෙන සඬ්ගහොව කතො, න පකතූපනිස්සයෙනාති දට්ඨබ්බං.
 එතදත්ථමෙවෙත්ථ “උපනිස්සයකොට්ඨා”ති වුත්තං, න “උපනිස්සයෙනා”ති.

චතුර්බිධස්සාති කාමුපාදානං යාව අත්තවාදුපාදානන්ති චතුර්බිධස්ස. නනු ව
 තණ්හාව කාමුපාදානන්ති? සච්චමෙතං. තත්ථ දුබ්බලා තණ්හා තණ්හාව, බලවති
 තණ්හා කාමුපාදානං. අථ වා අජ්ජත්තවිසයපත්ථනා තණ්හා තමසි වොරානං
 කරපසාරණං විය. සම්පත්තවිසයග්ගහණං උපාදානං, වොරානං
 කරජ්ජත්තධනග්ගහණං විය. අජ්ජිච්ඡතාපටිපක්ඛා තණ්හා, සන්තොසපටිපක්ඛා
 උපාදානං. පරියෙසනදුක්ඛමූලං තණ්හා, ආරක්ඛදුක්ඛමූලං උපාදානන්ති
 අයමෙතෙසං විසෙසො. උපාදානස්සාති අසහජාතස්ස උපාදානස්ස
 උපනිස්සයකොට්ඨා, ඉතරස්ස සහජාතකොට්ඨානි දට්ඨබ්බං. තත්ථ අනන්තරස්ස
 අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනපච්චයෙහි,
 අනානන්තරස්ස උපනිස්සයෙන, ආරම්මණභූතා පන
 ආරම්මණාධිපතිආරම්මණුපනිස්සයෙහි, ආරම්මණමත්තෙනෙව වාති තං සබ්බං
 උපනිස්සයෙනෙව ගහෙත්වා “උපනිස්සයකොට්ඨා”ති වුත්තං. යස්මා ව තණ්හාය
 රූපාදීනි අස්සාදෙත්වා කාමෙසු පාතබ්බතං ආපජ්ජති, තස්මා තණ්හා කාමුපාදානස්ස
 උපනිස්සයො. තථා රූපාදිභෙදෙව සම්මුල්ලිහො “නත්ථි දිත්ත”න්ති ආදිනා (දී. නි.
 1.171; ම. නි. 1.445; ම. නි. 2.94, 95, 225; ම. නි. 3.91, 116, 136; සං. නි. 3.210;
 ධ. ස. 1221; විහ. 938) මිච්ඡාදස්සනං, සංසාරතො මුච්චිතුකාමො අසුද්ධිමග්ගෙ
 සුද්ධිමග්ගපරාමසනං, ඛන්ධෙසු අත්තත්තනියගාහභූතං සක්කායදස්සනං ගණ්හාති,

තස්මා ඉතරෙසමිපි තණ්හා උපනිස්සයොති දට්ඨබ්බං. සහජාතස්ස පන සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතහෙතුවසෙන තණ්හා පච්චයො හොති. තං සබ්බං සන්ධාය “සහජාතකොටියා”ති වුත්තං.

තථාති උපනිස්සයකොටියා වෙව සහජාතකොටියා වාති අත්ථො. භවස්සාති කම්මභවස්ස වෙව උපපත්තිභවස්ස ව. තත්ථ වෙනනාදිසඬ්ඛා තං සබ්බං භවගාමිකම්මං කම්මභවො, කාමභවාදිකො නවවිධො උපපත්තිභවො, තෙසං උපපත්තිභවස්ස චතුබ්බිධමිපි උපාදානං. උපපත්තිභවකාරණකම්මභවකාරණභාවතො, තස්ස ව සභායභාවූපගමනතො පකතූපනිස්සයවසෙන පච්චයො හොති. කම්මාරම්මණකරණකාලෙ පන කම්මසහජාතකාමුපාදානං උපපත්තිභවස්ස ආරම්මණපච්චයෙන පච්චයො හොති. කම්මභවස්ස පන සහජාතස්ස සහජාතං උපාදානං. සහජාතඅඤ්ඤමඤ්ඤනිස්සයසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතවසෙන වෙව හෙතුමග්ගවසෙන ව අනෙකධා පච්චයො හොති, අසහජාතස්ස අනන්තරසමනන්තරඅනන්තරූපනිස්සයනත්ථිවිගතාසෙවනවසෙන, ඉතරස්ස පකතූපනිස්සයවසෙන, සම්මසනාදිකාලෙසු ආරම්මණවසෙන ව පච්චයො හොති. තත්ථ අනන්තරාදිකෙ උපනිස්සයපච්චයෙ, සහජාතාදිකෙ සහජාතපච්චයෙ පක්ඛිපිත්වා වුත්තං “උපනිස්සයකොටියා වෙව සහජාතකොටියා වා”ති.

භවො ජාතියාති එත්ථ භවොති කම්මභවො අධිප්පෙනො. සො හි ජාතියා පච්චයො, න උපපත්තිභවො. උපපත්තිභවො හි පයමාහිනිබ්බත්තා ඛන්ධා ජාතියෙව. තෙන වුත්තං “ජාතීති පනෙත්ථ සවිකාරා පඤ්චක්ඛන්ධා දට්ඨබ්බා”ති. සවිකාරාති ව නිබ්බන්තිවිකාරෙන සවිකාරා, තෙ ව අත්ථනො උපපත්තිභවොයෙව. න හි තදෙව තස්ස කාරණං භවිතුං යුත්තන්ති. කම්මභවො ව උපපත්තිභවස්ස කම්මපච්චයෙන වෙව උපනිස්සයපච්චයෙන ව පච්චයො හොතීති ආහ “භවො ජාතියා උපනිස්සයකොටියා පච්චයො”ති.

යස්මා ව සති ජාතියා ජරාමරණං, ජරාමරණාදිනා ඵුට්ඨස්ස බාලස්ස සොකාදයො ව සම්භවන්ති, නාසති, තස්මා “ජාති...පෙ.... පච්චයො හොති”ති වුත්තං. සහජාතූපනිස්සයසිසෙන පච්චයවිචාරණාය දස්සිතන්තා, අඬ්ගවිචාරණාය ව අනාමට්ඨන්තා ආහ “අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො”ති. මහාවිසයන්තා පටිච්චසමුප්පාදවිචාරණාය සා නිරවසෙසා කුතො ලද්ධබ්බාති ආහ “චිත්ථාරතො”තිආදි. එකදෙසෙන වෙන්ථ කථිතස්ස පටිච්චසමුප්පාදස්ස තථා කථනෙ සද්ධිං උදාහරණෙන කාරණං දස්සෙන්නො “භගවා හී”තිආදිමාහ. තත්ථ කොටි න පඤ්ඤායතීති අසුකස්ස නාම සම්මාසම්බුද්ධස්ස, චක්කවත්තිතො වා කාලෙ අවිජ්ජා උප්පන්නා, න තතො පුබ්බෙති අවිජ්ජාය ආදිමරියාදා අප්පට්ඨතස්ස මම සබ්බඤ්ඤාතඤ්ඤාණස්සාපි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජමානන්තායෙවාති අත්ථො. අයං පච්චයො ඉදප්පච්චයො, තස්මා ඉදප්පච්චයා, ඉමස්මා කාරණා ආසවපච්චයාති අත්ථො. භවතණ්හායාති භවසංයොජනභූතාය තණ්හාය. භවදිට්ඨියාති

සස්සතදිට්ඨියා. “ඉතො එත්ථ එත්තො ඉධා”ති අපරියන්තං අපරාපරුප්පත්තිං දස්සෙති.

විවට්ඨකථාදිවණ්ණනා

145. “වෙදනානං සමුදය”න්තිආදිපාළි වෙදනාකම්මට්ඨානන්ති දට්ඨබ්බා. තන්ති “එස්සසමුදයා එස්සනිරොධා”ති චුත්තඑස්සට්ඨානං. ආභාරොති කබ්බිකාරො ආභාරො වෙදිතබ්බො. සො හි “කබ්බිකාරො ආභාරො ඉමස්ස කායස්ස ආභාරපච්චයෙන පච්චයො”ති (පටියා. 1.පච්චයනිද්දෙස 429) වචනතො කම්මසමුට්ඨානානම්පි උපත්ථම්භකපච්චයො හොතියෙව. යදිපි සොතාපන්නාදයො යථාභූතං පජානන්ති, උක්කංසගතිවිජානනවසෙන පන දෙසනා අරහත්තනිකූටෙන නිට්ඨාපිතා. එත්ථ ව “යතො ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු...පෙ.... යථාභූතං පජානාති”ති එතෙන ධම්මස්ස නියායානිකභාවෙන සද්ධිං සඤ්ඤාස්ස සුප්පට්ඨිපත්තිං දස්සෙති. තෙනෙව හි අට්ඨකථායමෙත්ථ “කො එවං ජානාතීති? ඛිණ්ණසචො ජානාති, යාව ආරද්ධවිපස්සකො ජානාති”ති පරිපුණ්ණං කත්වා භික්ඛුසඤ්ඤා දස්සිතො, තෙන යං චුත්තං “භික්ඛුසඤ්ඤාවසෙනපි දීපෙනුං වට්ටති”ති, (දී. නි. අට්ඨ. 1.8) තං යථාරුතවසෙනෙව දීපිතං හොතීති දට්ඨබ්බං.

146. අත්තො ජාලස්සාති අත්තොජාලං, අත්තොජාලෙ කතාති අත්තොජාලිකතා. අපායුපපත්තිවසෙන අධො ඔසිදනං, සම්පත්තිභවවසෙන උද්ධං උග්ගමනං. තථා පරිත්තභූමිමභග්ගතභූමිවසෙන, ඔලීනතා’තිධාවනවසෙන, පුබ්බන්තානුදිට්ඨිඅපරන්තානුදිට්ඨිවසෙන ව යථාක්කමං අධො ඔසිදනං උද්ධං උග්ගමනං යොජෙතබ්බං. “දසසහස්සිලොකධාතු”ති ජාතිබ්බන්තං සන්ධායාහ.

147. අපණ්ණත්තිකභාවන්ති ධරමානකපණ්ණත්තියා අපණ්ණත්තිකභාවං. අතීතභාවෙන පන තථා පණ්ණත්ති යාව සාසනන්තරධානා, තතො උද්ධම්පි අඤ්ඤබුද්ධුප්පාදෙසු වත්තති එව. තථා හි වක්ඛති “වොහාරමත්තමෙව භවිස්සති”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.147). කායොති අත්තභාවො, යො රූපාරූපධම්මසමුහො. එවං භිස්ස අම්බරුක්ඛසදිසතා, තදවයවානඤ්ච රූපක්ඛන්ධවක්ඛාදීනං අම්බපක්කසදිසතා යුජ්ජතිති. එත්ථ ව වණ්ටච්ඡෙදෙ වණ්ටුපනිබන්ධානං අම්බපක්කානං අම්බරුක්ඛතො විච්ඡෙදො විය භවනෙත්තිඡෙදෙ තදුපනිබන්ධානං රූපක්ඛන්ධාදීනං සන්තානතො විච්ඡෙදොති එත්තාවතා ඔපම්මං දට්ඨබ්බං.

148. ධම්මපරියායෙති පාළියං. ඉධත්ථොති දිට්ඨධම්මහිතං. පරත්ථොති සම්පරායහිතං. සඬගාමං විජිනාති එතෙනාති සඬගාමවිජයො. අත්ථසම්පත්තියා අත්ථජාලං. බ්‍යඤ්ජනසම්පත්තියා, සීලාදිඅනවජ්ජධම්මනිද්දෙසතො ව ධම්මජාලං. සෙට්ඨට්ඨෙත ඛුභ්මභූතානං මග්ගඵලනිබ්බානානං විහත්තත්තා ඛුභ්මජාලං. දිට්ඨිවිවෙචනමුඛෙන සුඤ්ඤතාපකාසනෙන සම්මාදිට්ඨියා විභාවිතත්තා දිට්ඨිජාලං. තිත්ථියවාදනිම්මද්දනුපායත්තා අනුත්තරො සඬගාමවිජයොති එවම්පෙත්ථ යොජනා වෙදිතබ්බා.

149. අත්තමනානි පීතියා ගහිතවිත්තා. තෙනෙවාහ “බුද්ධගතායා”තිආදි. යථා පන අනත්තමනා අත්තනො අනත්ථවරතාය පරමනා වෙරිමනා නාම භොන්ති. යථාහ “දිසො දිස”න්ති (ධ. ප. 42; උදා. 33) ගාථා, න ඵලං අත්තමනා. ඉමෙ පන අත්තනො අත්ථවරතාය සකමනා භොන්තීති ආහ “අත්තමනානි සකමනා”ති. අථ වා අත්තමනානි සමත්තමනා, ඉමාය දෙසනාය පරිපුණ්ණමනසඬකප්පාති අත්ථො. අභිනන්දනීති තණ්හායතීති අත්ථොති ආහ “තණ්හායමපි ආගතො”ති. අනෙකත්ථත්තා ධාතුනං අභිනන්දන්තීති උපගව්ඡන්ති සෙවන්තීති අත්ථොති ආහ “උපගමනෙපි ආගතො”ති. තථා අභිනන්දන්තීති සම්පට්ඨිඡන්තීති අත්ථොති ආහ “සම්පට්ඨිඡනෙපි ආගතො”ති. “අභිනන්දිත්වා”ති ඉමිනා පදෙන චුත්තොයෙව අත්ථො “අනුමොදිත්වා”ති ඉමිනා පකාසීයතීති අභිනන්දනසද්දො ඉධ අනුමොදනසද්දත්ථොති ආහ “අනුමොදනෙපි ආගතො”ති. “කතමඤ්ච තං භික්ඛවෙ”තිආදිනා (දී. නි. 1.7) තත්ථ තත්ථ පවත්තාය කට්ඨකමාසනාපුච්ඡාය විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තත්තා ඉදං සුත්තං වෙය්‍යාකරණං භොති. යස්මා පන පුච්ඡා විස්සජ්ජනවසෙන පවත්තමිපි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං නාම භොති, නිග්ගාථකත්තමෙව පන අඬගන්ති ගාථාරහිතං වෙය්‍යාකරණං, තස්මා චුත්තං “නිග්ගාථකත්තා හි ඉදං වෙය්‍යාකරණන්ති චුත්ත”න්ති.

අපරෙසුපිති ඵත්ථ පිසද්දෙන පාරම්පරිවයමිපි සඬගණ්හාති. චුත්තඤ්ඤි බුද්ධවංසෙ –

“ඉමෙ ධම්මෙ සම්මසනො, සභාවසරසලක්ඛණෙ;
ධම්මතෙජෙන වසුධා, දසසහස්සි පකම්පමා”ති. (බු. වං. 2.166);

වීරියබලෙනානි මහාභිනික්ඛමනෙ

චක්කවත්තිසිරිපරිච්චාගහෙතුභූතවීරියජ්ජනාවෙන, බොධිමණ්ඩුපසඬකමනෙ “කාමං තවො ව න්හාරු ව, අට්ඨි ව අවසිස්සතු”තිආදිනා (ම. නි. 2.184; සං. නි. 2.22; මහානි. 196) චුත්තචතුරඬගසමන්තාගතවීරියානුභාවෙන. අව්ඡරියවෙගාභිහතානි විමහයාවහකිරියානුභාවසට්ටිතා. පංසුකුලඛොවනෙ කෙචි “පුඤ්ඤතෙජෙනා”ති වදන්ති, අව්ඡරියවෙගාභිහතානි යුත්තං විය දිස්සති, වෙස්සන්තරජාතකෙ පාරම්පරිපුරණපුඤ්ඤතෙජෙන අනෙකක්ඛත්තුං කම්පිතත්තා “අකාලකම්පනෙනා”ති චුත්තං. සාධුකාරදානවසෙන අකම්පිත්ථ යථා තං ධම්මචක්කප්පවත්තනෙ (සං. නි. 5.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30). සඬගීතිකාලාදීසුපි සාධුකාරදානවසෙන අකම්පිත්ථාති වෙදිතබ්බං. අයං තාවෙන්ථ අට්ඨකථාය ලීනත්ථවණ්ණනා.

පකරණනයවණ්ණනා

අයං පන පකරණනයෙන පාළියා අත්ථවණ්ණනා – සා පනායං අත්ථවණ්ණනා යස්මා දෙසනාය සමුට්ඨානප්පයොජනභාජනෙසු පිණ්ඩත්ථෙසු ව නිද්ධාරිතෙසු සුකරා භොති සුචිඤ්ඤෙය්‍යා ව, තස්මා සුත්තදෙසනාය සමුට්ඨානාදීනි පඨමං.

නිද්ධාරයිස්සාම. තත්ථ සමුට්ඨානං තාව චුත්තං ‘‘වණ්ණාවණ්ණහණන’’න්ති. අපිව නින්දාපසංසාසු විනෙය්‍යාසාතානන්දාදිභාවානාපත්ති, තත්ථ ච ආදිනවදස්සනං සමුට්ඨානං. තථා නින්දාපසංසාසු පටිපජ්ජනක්කමස්ස, පසංසාවිසයස්ස බුද්දකාදිවසෙන අනෙකවිධස්ස සීලස්ස, සබ්බඤ්ඤාඤ්ඤාණස්ස සස්සතාදිදිට්ඨිට්ඨානෙසු තතුත්තරි ච අප්පටිහතවාරතාය, තථාගතස්ස ච කත්ථවි අපරියාපන්නතාය අනවබොධො සමුට්ඨානං.

චුත්තවිපරියායෙන පයොජනං වෙදිතබ්බං. විනෙය්‍යාසාතානන්දාදිභාවාපත්ති ආදිකඤ්ඨි ඉමං දෙසනං පයොජෙතීති. තථා කුහනලපනාදිනානාවිධමිච්ඡාජීවවිද්ධංසනං, ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිජාලවිනිවේදනං, දිට්ඨිසීසෙන පච්චයාකාරවිභාවනං, ඡඵස්සායතනවසෙන චතුසච්චකම්මට්ඨානනිද්දෙසො, සබ්බදිට්ඨිගතානං අනවසෙසපරියාදානං, අත්තනො අනුපාදාපරිනිබ්බානදිපනඤ්ච පයොජනාති.

වණ්ණාවණ්ණනිමිත්තං අනුරොධවිරොධවත්තවිත්තා කුහනාදිවිධමිච්ඡාජීවනිරතා සස්සතාදිදිට්ඨිපඤ්ඤා නිමුග්ගා, සීලක්ඛන්ධාදීසු අපරිපූරකාරිතාය අනවබුද්ධගුණවිසෙසඤ්ඤාණා විනෙය්‍යා ඉමිස්සා ධම්මදෙසනාය භාජනං.

පිණ්ඩත්ථා පන ආසාතාදීනං අකරණීයතාවචනෙන පටිඤ්ඤානුරූපං සමණසඤ්ඤාය නියොජනං, බන්තිසොරච්චානුට්ඨානං, බ්‍රහ්මවිහාරභාවනානුයොගො, සද්ධාපඤ්ඤාසමායොගො, සතිසම්පජ්ඤාධිට්ඨානං, පටිසම්බානභාවනාබලසිද්ධි, පරිසුට්ඨානානුසයජ්ජහානං, උභයනිකපටිපත්ති, ලොකධම්මෙහි අනුපලෙපො ච දස්සිතා භොන්ති. තථා පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනෙන සීලවිසුද්ධි දස්සිතා, තාය ච හිරොත්තජ්ජසම්පත්ති, මෙත්තාකරුණාසමඤ්ඤා, චිතික්කමජ්ජහානං, තදඤ්ඤාපහානං, දුච්චරිතසංකිලෙසජ්ජහානං, චිරතිත්තයසිද්ධි, පියමනාපගරුභාවනීයතානිජ්ජත්ති, ලාභසක්කාරසීලොකසමුදාගමො, සමථවිපස්සනානං අධිට්ඨානභාවො, අකුසලමූලනනුකරණං, කුසලමූලරොපනං, උභයානත්ථදුර්ඝරණං, පරිසාසු විසාරදතා, අප්පමාදවිහාරො, පරෙහි දුජ්ජංසියතා, අවිජ්ජපටිසාරාදිසමඤ්ඤා ච දස්සිතා භොන්ති.

‘‘ගම්භිරා’’තිආදිවචනෙහි ගම්භිරධම්මවිභාවනං, අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨතා, කජ්ජානං අසඬ්ඛෙය්‍යනාපි දුල්ලභපාතුභාවතා, සුබ්බමෙනපි ඤාණෙන පච්චක්ඛතො පටිවිජ්ඣිතුං අසක්කුණෙය්‍යතා, ධම්මන්වයසම්බානෙන අනුමානඤ්ඤාණෙනාපි දුරධිගමනීයතා, පස්සද්ධසබ්බදරථතා, සන්තධම්මවිභාවනං, සොභනපරියොසානතා, අතිත්තිකරභාවො, පධානභාවජ්ජත්ති, යථාභූතඤ්ඤාණගොචරතා, සුබ්බමසභාවතා, මහාපඤ්ඤාවිභාවනා ච දස්සිතා භොන්ති. දිට්ඨිදීපකපදෙහි සමාසතො සස්සතුවෛදිට්ඨියො පකාසිතාති ඔලීනතාතිධාවනවිභාවනං, උපායවිනිබ්බන්දිද්දෙසො, මිච්ඡාහිනිවේසකිත්තනං,

කුම්මග්ගපටිපත්තියා පකාසනා, විපරියෙසග්ගාහපඤ්ඤාපනං, පරාමාසපරිග්ගහො,
 පුබ්බත්තාපරන්තානුදිට්ඨිපතිට්ඨාපනං, හවච්ඡවදිට්ඨිවිභාගො, තණ්හාවිජ්ජාපවත්ති,
 අන්තවානන්තවාදිට්ඨිනිද්දෙසො, අන්තද්වයාවතාරණං,
 ආසවොසයොගකිලෙසගන්ථසංයොජනුපාදානවිසෙසවිහජ්ජනඤ්ච දස්සිතානි
 හොන්ති. තථා “වෙදනානං සමුදය”න්තිආදිවචනෙහි චතුත්තං අරියසච්චානං
 අනුබොධපටිවෙධසිද්ධි, වික්ඛම්භනසමුච්ඡෙදජ්ජහානං, තණ්හාවිජ්ජාවිගමො,
 සද්ධම්මට්ඨිනිනිමිත්තපරිග්ගහො, ආගමාධිගමසම්පත්ති, උභයනිතපටිපත්ති,
 තිව්ධපඤ්ඤාපරිග්ගහො, සතිසම්පජඤ්ඤානුට්ඨානං, සද්ධාපඤ්ඤාසමායොගො,
 සම්මාවිරියසමථානුයොජනං, සමථවිපස්සනානිජ්ජත්ති ච දස්සිතා හොන්ති.

“අජානතං අපස්සත”න්ති අවිජ්ජාසිද්ධි, “තණ්හාගතානං
 පරිතස්සිතවිජ්ජන්ති තණ්හාසිද්ධි, තදුභයෙන ච නීවරණසංයොජනද්වයසිද්ධි,
 අනමතග්ගසංසාරවට්ටානුච්ඡෙදො, පුබ්බත්තාහරණඅපරන්තපටිසන්ධානානි,
 අනීතපච්චුජ්ජන්තකාලවසෙන හෙතුවිභාගො, අවිජ්ජාතණ්හානං
 අඤ්ඤමඤ්ඤානතිවත්තනට්ඨෙයන අඤ්ඤමඤ්ඤපකාරිතා,
 පඤ්ඤාවිමුත්තිවෙතොවිමුත්තිනං පටිපක්ඛනිද්දෙසො ච දස්සිතා හොන්ති. “තදුපි
 ඵස්සපච්චයා”ති සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස පච්චයාධීනවුත්තිතාකථනෙන ධම්මානං
 නිව්චතාපටිසෙධො, අනිව්චතාපතිට්ඨාපනං, පරමත්ථතො කාරකාදිපටික්ඛෙපො,
 ඵචංධම්මතාදිනිද්දෙසො, සුඤ්ඤතාපකාසනං,
 සමත්තනියාමපච්චයලක්ඛණවිභාවනඤ්ච දස්සිතානි හොන්ති.

“උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො”තිආදිනා හගවතො පහානසම්පත්ති, විජ්ජාධිමුත්ති,
 වසිභාවො, සික්ඛත්තයනිජ්ජත්ති, නිබ්බානධාතුද්වයවිභාගො,
 චතුරධිට්ඨානපරිපූරණං, හවයොනිආදිසු අපරියාපන්නතා ච දස්සිතා හොන්ති.
 සකලෙන පන සුත්තපදෙන ඉට්ඨානිට්ඨෙසු හගවතො තාදිභාවො, තත්ථ ච පරෙසං
 පතිට්ඨාපනං, කුසලධම්මානං ආදිභූතධම්මද්වයස්ස නිද්දෙසො,
 සික්ඛත්තසුපදෙසො, අත්තන්තපාදිපුග්ගලචතුක්කසිද්ධි,
 කණ්හාකණ්හවිපාකාදිකම්මචතුක්කවිභාගො, චතුරජ්ජමඤ්ඤාවිසයනිද්දෙසො,
 සමුදයාදිපඤ්චකස්ස යථාභූතාවබොධො, ඡසාරණීයධම්මවිභාවනා,
 දසනාථකරධම්මපතිට්ඨාපන්ති ඵචමාදයො නිද්ධාරෙතබ්බා.

සොළසභාරවණ්ණනා

දෙසනාභාරවණ්ණනා

තත්ථ “අත්තා, ලොකො”ති ච දිට්ඨියා අධිට්ඨානභාවෙන,
 වෙදනාඵස්සායතනාදිමුඛෙන ච ගහිතෙසු පඤ්චසු උපාදානක්ඛන්ධෙසු තණ්හාවිජ්ජා
 පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චං. තණ්හා සමුදයසච්චං. සා පන
 පරිතස්සනාග්ගහණෙන “තණ්හාගතාන”න්ති, “වෙදනාපච්චයා තණ්හා”ති ච
 සරූපෙනෙව සමුදයග්ගහණෙන, හවනෙත්තිග්ගහණෙන ච පාළියං ගහිතාව. අයං

තාව සුත්තන්තනයෝ. අභිධම්මනයෙන පන ආසාතානන්දාදිවචනෙහි,
 ආතප්පාදිපදෙහි, චිත්තප්පදොසවචනෙන, සබ්බදිට්ඨිදීපකපදෙහි,
 කුසලාකුසලග්ගහණෙන, භවග්ගහණෙන, සොකාදිග්ගහණෙන, තත්ථ තත්ථ
 සමුදයග්ගහණෙන වාති සඬ්ඛෙපතො සබ්බලොකියකුසලාකුසලධම්මවිභාවනපදෙහි
 ගහිතා කම්මකිලෙසා සමුදයසච්චං. උභින්නං අප්පචත්ති නිරොධසච්චං. තස්ස තත්ථ
 තත්ථ වෙදනානං අත්ථඬගමනිස්සරණපරියායෙහි, පච්චත්තං නිබ්බුතිවචනෙන,
 අනුපාදාවිමුත්තිවචනෙන ව පාළියං ගහණං වෙදිතබ්බං. නිරොධපජානනා පටිපදා
 මග්ගසච්චං. තස්සාපි තත්ථ තත්ථ වෙදනානං සමුදයාදියථාභූතවෙදනාපදෙසෙන,
 ඡන්තං එස්සායතනානං සමුදයාදියථාභූතපජානනපරියායෙන, භවනෙත්තියා
 උච්ඡේදපරියායෙන ව ගහණං වෙදිතබ්බං. තත්ථ සමුදයෙන අස්සාදො, දුක්ඛෙන
 ආදීනවො, මග්ගනිරොධෙහි නිස්සරණන්ති ඵලං චතුසච්චවසෙන, යාති පාළියං
 (නෙත්ති. 9) සරූපෙනෙව ආගතාති අස්සාදාදීනවනිස්සරණාති, තෙසඤ්ච වසෙන
 ඉධ අස්සාදාදයො වෙදිතබ්බා. විනෙය්‍යානන්තාදිභාවාපත්තිආදිකං යථාචුත්තවිභාගං
 පයොජනමෙව ඵලං. ආසාතාදීනං අකරණීයතා, ආසාතාදිඵලස්ස ව
 අනඤ්ඤසන්නානභාවිතා, නින්දාපසංසාසු යථාසභාවපටිජානනනිබ්බේධනාති ඵලං
 තංතංපයොජනාධිගමහෙතු උපායො. ආසාතාදීනං කරණපටිසෙධනාදිඅපදෙසෙන
 ධම්මරාජස්ස ආණන්ති වෙදිතබ්බාති අයං දෙසනාභාරො.

විවයභාරවණ්ණනා

කප්පනාභාවෙපි වොභාරවසෙන, අනුචාදවසෙන ව “මම”න්ති චුත්තං,
 නියමාභාවතො විකප්පනත්ථං වාග්ගහණං කතං, ගුණසමඬ්ඛිතාය, අභිමුඛිකරණාය
 ව “භික්ඛවෙ”ති ආමන්තනං. අඤ්ඤභාවතො, පටිවිරුද්ධභාවතො ව “පරෙ”ති
 චුත්තං, වණ්ණපටිපක්ඛතො, අවණ්ණනීයතො ව “අවණ්ණ”න්ති චුත්තං.
 බ්‍යත්තිවසෙන, විත්ථාරවසෙන ව “භාසෙය්‍ය”න්ති චුත්තං, ධාරණභාවතො,
 අධම්මපටිපක්ඛතො ව “ධම්මස්සා”ති චුත්තං, දිට්ඨිසීලෙහි සංභතභාවතො,
 කිලෙසානං සඬ්ඝාතකරණතො ව “සඬ්ඝස්සා”ති චුත්තං. චුත්තපටිනිද්දෙසතො,
 වචනුපනායසනතො ව “තත්තා”ති චුත්තං, සම්මුඛභාවතො, පුටුභාවතො ව
 “තුම්හෙහි”ති චුත්තං. චිත්තස්ස භනනතො, ආරම්මණාභිසාතතො ව “ආසාතො”ති
 චුත්තං, ආරම්මණෙ සඬ්ඛෙකොචචුත්තියා, අතුට්ඨාකාරතාය ව “අප්පච්චයො”ති
 චුත්තං, ආරම්මණචිත්තනතො, නිස්සයතො ව “වෙනසො”ති චුත්තං,
 අත්ථාසාධනතො, අනු අනු “අනත්ථසාධනතො” ව “අනභිරද්ධි”ති චුත්තං,
 කාරණානරහත්තා, සත්ථුසාසනෙ ධීතෙහි කාතුං අසක්කුණෙය්‍යත්තා ව “න
 කරණීයා”ති චුත්තන්ති. ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු විනිවිජයො කාතබ්බො. ඉති
 අනුපදවිවයතො විවයො භාරො අතිවිත්ථාරහයෙන, සක්කා ව අට්ඨකථං තස්සා
 ලීනත්ථවණ්ණනඤ්ච අනුගන්ත්වා අයමත්ථො විඤ්ඤනා විභාවෙතුන්ති න
 විත්ථාරයිමිහ.

යුත්තිභාරවණ්ණනා

සබ්බෙන සබ්බං ආසාතාදීනං අකරණං තාදිභාවාය සංවත්තතීති යුජ්ජති
 ඉට්ඨානිට්ඨෙසු සමජ්ජවත්තිසබ්භාවතො. යස්මිං සන්තානෙ ආසාතාදයො
 උජ්ජන්තා, තන්තිමිත්තකො අන්තරායො තස්සෙව සම්පත්තිවිබන්ධාය සංවත්තතීති
 යුජ්ජති. කස්මා? සන්තානන්තරෙසු අසඬකමනතො. චිත්තං අභිභවිත්වා උජ්ජන්තා
 ආසාතාදයො සුභාසිතාදිසල්ලක්ඛණෙපි අසමත්ථතාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති
 සකොධලොභානං අන්ධතමසබ්භාවතො. පාණානිපාතාදිදුස්සිලානො වෙරමණි
 සබ්බස්ත්තානං පාමොජ්ජපාසංසභාවාය සංවත්තතීති යුජ්ජති. සීලසම්පත්තියා හි
 මහතො කිත්තිසද්දස්ස අබ්භුග්ගමො භොතීති. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තෙන ගුණෙන
 තථාගතස්ස චණ්ණනා එකදෙසභූතාපි සකලසබ්බඤ්ඤාගුණග්ගණාය සංවත්තතීති
 යුජ්ජති අනඤ්ඤසාධාරණත්තා. තජ්ජාඅයොනියොමනසිකාරපරික්ඛතානි
 අධිගමනක්කනානි සස්සතවාදාදිඅභිනිවෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති
 කජ්ජනාජාලස්ස අසමුග්ගාටිතත්තා. වෙදනාදීනවානවබ්බොධෙන වෙදනාය තණ්හා
 පවඬ්ඨතීති යුජ්ජති අස්සාදානුපස්සනාසබ්භාවතො. සති ව වෙදගිරාගෙ තත්ථ
 අත්තත්තතියගාහො, සස්සතාදිගාහො ව විපරිච්ඡන්දතීති යුජ්ජති කාරණස්ස
 සන්තිහිතත්තා. තණ්හාපච්චයා හි උපාදානං සස්සතාදිවාදෙ පඤ්ඤපෙන්නානං,
 තදනුච්ඡවිකං වා වෙදනං වෙදයන්නානං එස්සො හෙතුති යුජ්ජති
 විසයින්නිද්‍රියවිඤ්ඤාණසඬගතියා විනා තදභාවතො. ඡඵස්සායතනනිමිත්තවට්ඨස්ස
 අනුපච්ඡෙදොති යුජ්ජති තත්ථ අවිජ්ජාතණ්හානං අජ්ජහීනත්තා. ඡන්තං
 එස්සායතනානං සමුදයාදිපජානනා සබ්බදිට්ඨිගතිකසඤ්ඤං අභිච්ච තිට්ඨතීති යුජ්ජති
 චතුසච්චපට්ඨෙධභාවතො. ඉමාහෙව ද්වාසට්ඨියා දිට්ඨිහි සබ්බදිට්ඨිගතානං
 අන්තොජාලිකතභාවොති යුජ්ජති අකිරියවාදාදීනං ඉස්සරවාදාදීනඤ්ච
 තදන්තොගධත්තා. තථා වෙච සංවණ්ණිතං. උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො තථාගතස්ස
 කායොති යුජ්ජති, යස්මා හගවා අභිනිභාරසම්පත්තියා චතුසු සතිපට්ඨානෙසු
 පතිට්ඨිතවිත්තො සත්තබ්බොජ්ඣක්ඛිගෙයෙව යථාභූතං භාවෙසි. කායස්ස හෙදා
 පරිනිබ්බුතං න දක්ඛන්තීති යුජ්ජති අනුපාදිසෙසනිබ්බානප්පත්තියං රූපාදීසු
 කස්සචිපි අනවසෙසතොති අයං යුත්තිභාරො.

පදට්ඨානභාරචණ්ණනා

අවණ්ණාරහඅවණ්ණානුරූපසම්පත්තානාදෙයාවචනතාදිවිපත්තීනං පදට්ඨානං.
 වණ්ණාරහවණ්ණානුරූපසම්පත්තසද්ධෙයාවචනතාදිසම්පත්තීනං පදට්ඨානං. තථා
 ආසාතාදයො නිරයාදිදුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. ආසාතාදීනං අකරණං
 සග්ගසම්පත්තිආදිසබ්බසම්පත්තීනං පදට්ඨානං. පාණානිපාතාදිහි පටිවිරති අරියස්ස
 සීලක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං. අරියො සීලක්ඛන්ධො අරියස්ස සමාධික්ඛන්ධස්ස
 පදට්ඨානං. අරියො සමාධික්ඛන්ධො අරියස්ස පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස පදට්ඨානං.
 ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තං හගවතො පටිවෙධප්පකාරඤ්ඤාණං දෙසනාඤ්ඤාණස්ස
 පදට්ඨානං. දෙසනාඤ්ඤාණං විනෙය්‍යානං සකලවට්ඨක්ඛනිස්සරණස්ස පදට්ඨානං.
 සබ්බාපි දිට්ඨි දිට්ඨුපාදාන්ති සා යථාරහං නවවිධස්සාපි භවස්ස පදට්ඨානං. භවො
 ජාතියා, ජාති ජරාමරණස්ස, සොකාදීනඤ්ච පදට්ඨානං. වෙදනානං
 සමුදයාදියථාභූතවෙදනං චතුන්නං අරියසච්චානං අනුබ්බොධපට්ඨෙධො. තත්ථ

අනුබොධො පටිවෙධස්ස පදට්ඨානං, පටිවෙධො චතුබ්බිධස්ස සාමඤ්ඤඵලස්ස පදට්ඨානං. “අජානතං අපස්සත”න්ති අවිජ්ජාගහණං, තත්ථ අවිජ්ජා සඬබ්බරානං පදට්ඨානන්ති යාව වෙදනා තණ්හාය පදට්ඨානන්ති නෙතබ්බං. “තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිත”න්ති එත්ථ තණ්හා උපාදානස්ස පදට්ඨානං. “තදපි එස්සපච්චයා”ති එත්ථ සස්සතාදිපඤ්ඤාපනං පරෙසං මිච්ඡාහිනිවෙසස්ස පදට්ඨානං, මිච්ඡාහිනිවෙසො සද්ධම්මස්සවනසප්පුරිසුපස්සයයොනිසොමනසිකාරධම්මානුධම්මපටිපත්තිහි විමුක්තාය, අසද්ධම්මස්සවනාදීනඤ්ච පදට්ඨානං, “අඤ්ඤත්‍ර එස්සා”තිආදීසු එස්සො වෙදනාය පදට්ඨානං, ඡ එස්සායතනානි එස්සස්ස, සකලචට්ටදුක්ඛස්ස ච පදට්ඨානං, ඡන්තං එස්සායතනානං සමුදයාදියථාභූතප්පජානනං නිබ්බිදාය පදට්ඨානං, නිබ්බිදා විරාගස්සාති යාව අනුපාදාපරිනිබ්බානං නෙතබ්බං. භගවතො භවනෙත්තිසමුච්ඡෙදො සබ්බඤ්ඤානාය පදට්ඨානං. තථා අනුපාදාපරිනිබ්බානස්සාති අයං පදට්ඨානභාරො.

ලක්ඛණභාරවණ්ණනා

ආසාතාදිග්ගහණෙන

කොඬුපනාහමක්ඛපලාසඉස්සාමච්ඡරියසාරම්භපරවම්භනාදීනං සඬගහො පටිසචිත්තුප්පාදපරියාපන්නතාය එකලක්ඛණත්තා. ආනන්දාදිග්ගහණෙන අභිජ්ඣාචිසමලොභමානාතිමානමදප්පමාදාදීනං සඬගහො ලොභචිත්තුප්පාදපරියාපන්නතාය සමානලක්ඛණත්තා. තථා ආසාතග්ගහණෙන අවසිට්ඨගන්ථනීවරණානං සඬගහො කායගන්ථනීවරණලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ආනන්දග්ගහණෙන එස්සාදීනං සඬගහො සඬබ්බරක්ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. සීලග්ගහණෙන අධිචිත්තඅධිපඤ්ඤාසික්ඛානම්පි සඬගහො සික්ඛාලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. ඉධ පන සීලස්සෙව ඉන්ද්‍රියසංවරාදිකස්ස දට්ඨබ්බං. දිට්ඨිග්ගහණෙන අවසිට්ඨඋපාදානානම්පි සඬගහො උපාදානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. “වෙදනාන”න්ති එත්ථ වෙදනාග්ගහණෙන අවසිට්ඨඋපාදානක්ඛන්ධානම්පි සඬගහො ඛන්ධලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා. තථා වෙදනාය ධම්මායතනධම්මධාතුපරියාපන්නත්තා සම්මසනුපගානං සබ්බෙසං ආයතනානං ධාතුනඤ්ච සඬගහො ආයතනලක්ඛණෙන, ධාතුලක්ඛණෙන ච එකලක්ඛණත්තා. “අජානතං අපස්සත”න්ති එත්ථ අවිජ්ජාග්ගහණෙන හෙතුආසවොසයොගනීවරණාදිසඬගහො හෙතාදිලක්ඛණෙන එකලක්ඛණත්තා අවිජ්ජාය, තථා “තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිත”න්ති එත්ථ තණ්හාග්ගහණෙනාපි. “තදපි එස්සපච්චයා”ති එත්ථ එස්සග්ගහණෙන සඤ්ඤාසඬබ්බරවිඤ්ඤාණානං සඬගහො විපල්ලාසහෙතුභාවෙන, ඛන්ධලක්ඛණෙන ච එකලක්ඛණත්තා. ඡඑස්සායතනග්ගහණෙන ඛන්ධින්ද්‍රියධාතාදීනං සඬගහො එස්සුප්පත්තිනිමිත්තතාය, සම්මසනසභාවෙන ච එකලක්ඛණත්තා. භවනෙත්තිග්ගහණෙන අවිජ්ජාදීනම්පි සංකිලෙසධම්මානං සඬගහො චට්ටහෙතුභාවෙන එකලක්ඛණත්තාති අයං ලක්ඛණභාරො.

වතුබුහුභාරවණ්ණනා

නින්දාපසංසාහි සම්මාකම්පිතවෙනසා මිච්ඡාජීවතො අනොරතා
සස්සතාදිමිච්ඡාහිනිවෙසිතො සීලාදිධම්මක්ඛන්ධෙසු අප්පතිට්ඨිතතාය
සම්මාසම්බුද්ධගුණරසස්සාදවිමුඛා වෙනෙය්‍යා ඉමිස්සා දෙසනාය නිදානං. තෙ
යථාචුත්තදොසවිනිමුත්තා කථං නු ඛො සම්මාපටිපත්තියා උභයහිතපරා
භවෙය්‍යුත්ති අයමෙත්ථ භගවතො අධිප්පායො. පදනිබ්බවනං නිරුත්ති. තං
“එව”න්තිආදිනිදානපදානං, “මම”න්තිආදිපාළිපදානඤ්ච අට්ඨකථාවසෙන
සුවිඤ්ඤෙය්‍යත්තා අතිවිත්ථාරභයෙන න විත්ථාරයිමිහ.
පදපදත්ථනිද්දෙසනික්ඛෙපසුත්තදෙසනාසන්ධිවසෙන ඡබ්බිධා සන්ධි. තත්ථ පදස්ස
පදත්තරෙන සම්බන්ධො පදසන්ධි. තථා පදත්ථස්ස පදත්ථත්තරෙන සම්බන්ධො
පදත්ථසන්ධි. නානානුසන්ධිකස්ස සුත්තස්ස තංතංඅනුසන්ධිහි සම්බන්ධො,
එකානුසන්ධිකස්ස ච පුබ්බාපරසම්බන්ධො නිද්දෙසසන්ධි, යා අට්ඨකථායං
පුච්ඡානුසන්ධිඅප්පිකාසයානුසන්ධියථානුසන්ධිවසෙන තිව්ධා විභත්තා, තා පනෙනා
තිස්සොපි සන්ධියො අට්ඨකථායං විචාරිතා එව. සුත්තසන්ධි ච පඨමං
නික්ඛෙපවසෙන අම්මෙහි පුබ්බෙ දස්සිතායෙව. එකිස්සා දෙසනාය දෙසනාත්තරෙන
සද්ධිං සංසන්දනං දෙසනාසන්ධි, සා එවං වෙදිතබ්බා – “මමං වා හික්ඛවෙ...පෙ....
න වෙතසො අනහිරද්ධි කරණීයා”ති අයං දෙසනා “උභතොදණ්ඩකෙන වෙපි
හික්ඛවෙ කකවෙන වොරා ඔවරකා අභිගමභිගාති ඔක්කන්තෙය්‍යං, තත්‍රපි යො
මනො පදුසෙය්‍ය, න මෙ සො තෙන සාසනකරො”ති (ම. නි. 1.232) ඉමාය
දෙසනාය සද්ධිං සංසන්දති. “තුම්භං යෙවස්ස තෙන අත්තරායො”ති “කම්මස්සකා
මාණව සත්තා...පෙ.... දායාදා හවිස්සන්ති”ති (අ. නි. 10.216) ඉමාය දෙසනාය
සංසන්දති. “අපි තුම්මෙහෙ...පෙ.... ආජානෙය්‍යාථා”ති “කුද්ධො අත්ථං...පෙ....
සහතෙ නර”න්ති (අ. නි. 7.64; මහානි. 5, 156, 195) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති.

“මමං වා හික්ඛවෙ පරෙ වණ්ණං...පෙ.... න වෙතසො උබ්බිල්ලාවිතත්තං
කරණීය”න්ති “ධම්මාපි වො හික්ඛවෙ පහාතබ්බා, පගෙව අධම්මා (ම. නි. 1.240).
කුල්ලුපමං වො හික්ඛවෙ ධම්මං දෙසෙස්සාමි, නිත්ථරණත්ථාය, නො
ගහණත්ථායා”ති (ම. නි. 1.240) ඉමාය දෙසනාය සංසන්දති. “තත්‍ර වෙ
තුම්මෙහි...පෙ.... උබ්බිල්ලාවිතා, තුම්මං යෙවස්ස තෙන අත්තරායො”ති
“ලුද්ධොඅත්ථං...පෙ.... සහතෙ නර”න්ති (ඉතිවු. 88; මහානි. 5.156, 195; වුළුනි.
128) “කාමන්ධා ජාලසඤ්ජන්තා, තණ්හාජදනජාදිතා”ති (උදා. 64; නෙත්ති. 27,
90; පෙටකො. 14) ඉමාහි දෙසනාහි සංසන්දති.

“අප්පමත්තකං...පෙ.... සීලමත්තක”න්ති “පඨමං ඝාතං උපසම්පජ්ජ
විහරති. අයං ඛො බ්‍රාහ්මණ යඤ්ඤො පුරිමෙහි යඤ්ඤෙහි අප්පට්ඨනරො ච
අප්පසමාරම්භනරො ච මහජ්ඵලනරො ච මහානිසංසතරො වා”තිආදිකාය (දී. නි.
1.353) දෙසනාය සංසන්දති, පඨමජ්ඣානස්ස සීලතො
මහජ්ඵලමහානිසංසතරභාවවචනෙන ඝාතතො සීලස්ස අප්පභාවදීපනතො.

“පාණාතිපාතං පභායා” තිආදි “සමණො ඛලු හො ගොතමො සීලවා...පෙ.... කුසලසීලෙන සමන්තාගතො” තිආදිකාහි (දී. නි. 1.304) දෙසනාහි සංසන්දනි.

“අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්භිරා” තිආදි “අධිගතො බො මායායං ධම්මො ගම්භිරො” තිආදි (දී. නි. 2.67; ම. නි. 1.281; 2.337; සං. නි. 1.172; මහාව. 7, 8) පාළියා සංසන්දනි. ගම්භිරතාදිවිසෙසයුත්තධම්මපටිච්චෙධෙන හි ඤාණස්ස ගම්භිරාදිභාවො විඤ්ඤායතීති.

“සන්ති හික්ඛවෙ එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා” තිආදි “සන්ති හික්ඛවෙ එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා පුබ්බන්තකජ්ජිකා...පෙ.... අභිවදන්ති, සස්සතො අත්තා ව ලොකො ව, ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති, අසස්සතො, සස්සතො ව අසස්සතො ව, නෙව සස්සතො ව නාසස්සතො ව, අන්තවා, අනන්තවා, අන්තවා ව අනන්තවා ව, නෙවන්තවා නානන්තවා ව අත්තා ව ලොකො ව ඉදමෙව සච්චං, මොසමඤ්ඤන්ති ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති” තිආදිකාහි (ම. නි. 3.27) දෙසනාහි සංසන්දනි.

“සන්ති හික්ඛවෙ එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා අපරන්තකජ්ජිකා” තිආදි “සන්ති හික්ඛවෙ එකෙ සමණබ්‍රාහ්මණා අපරන්තකජ්ජිකා...පෙ.... අභිවදන්ති, සඤ්ඤී අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා. ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති අසඤ්ඤී, නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤී ව අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා. ඉත්ථෙකෙ අභිවදන්ති සතො වා පන සත්තස්ස උච්ඡේදං විනාසං විභවං පඤ්ඤපෙන්නි, දිට්ඨධම්මනිබ්බානං වා පනෙකෙ අභිවදන්ති” තිආදිකාහි (ම. නි. 3.21) දෙසනාහි සංසන්දනි. “වෙදනානං...පෙ.... තථාගතො” ති “තයිදං සඬ්ඛතං ඔළාරිකං, අත්ථි බො පන සඬ්ඛාරානං නිරොධො, අත්ථෙතන්ති ඉති විදිත්වා තස්ස නිස්සරණදස්සාවි තථාගතො තදුපාතිවත්තො” තිආදිකාහි (ම. නි. 3.28) දෙසනාහි සංසන්දනි.

“තදපි තෙසං...පෙ.... විජ්ජන්දිතමෙවා” ති ඉදං “තෙසං භවතං අඤ්ඤත්‍රෙව ඡන්දාය අඤ්ඤත්‍ර රුචියා අඤ්ඤත්‍ර අනුස්සවා අඤ්ඤත්‍ර ආකාරපරිචිතක්කා අඤ්ඤත්‍ර දිට්ඨිනිජ්ඣානක්ඛන්තියා පච්චත්තංයෙව ඤාණං භවිස්සති පරිසුද්ධං පරියොදාතන්ති නෙතං යානං විජ්ජති. පච්චත්තං බො පන හික්ඛවෙ ඤාණෙ අසති පරිසුද්ධෙ පරියොදාතෙ යදපි තෙ හොන්තො සමණබ්‍රාහ්මණා තත්ථ ඤාණභාගමත්තමෙව පරියොදාපෙන්නි, තදපි තෙසං භවතං සමණබ්‍රාහ්මණානං උපාදානමක්ඛායති” තිආදිකාහි (ම. නි. 3.29) දෙසනාහි සංසන්දනි.

“තදපි එස්සපච්චියා” ති ඉදං “වක්ඛුඤ්ඤෙව පටිච්ච රූපෙ ව උජ්ජජ්ජති වක්ඛුච්ඤ්ඤාණං, තිණ්ණං සඬ්ඛති එස්සො, එස්සපච්චියා වෙදනා, වෙදනාපච්චියා තණ්හා, තණ්හාපච්චියා උපාදාන” ති, (සං. නි. 2.44) “ඡන්දමූලකා ඉමෙ ආවුසො ධම්මා මනසිකාරසමුට්ඨානා එස්සසමොධානා වෙදනාසමොසරණා” ති (අ. නි. 8.83) ව ආදිකාහි දෙසනාහි සංසන්දනි.

“යතො ඛො භික්ඛවෙ භික්ඛු ඡන්තං එස්සායතනාන” න්තිආදි “යතො ඛො ආනන්ද භික්ඛු නෙව වෙදනං අත්තානං සමනුපස්සති, න සඤ්ඤං, න සඬ්ඛාරො, න විඤ්ඤාණං අත්තානං සමනුපස්සති, සො එවං අසමනුපස්සන්තො න කිඤ්ච ලොකෙ උපාදියති, අනුපාදියං න පරිතස්සති, අපරිතස්සං පච්චත්තංයෙව පරිනිබ්බායති” න්තිආදිකාහි දෙසනාහි සංසන්දති.

“සබ්බෙ තෙ ඉමෙහෙව ද්වාසට්ඨියා වත්ථුහි අන්තොජාලිකතා” න්තිආදි “යෙ හි කෙච්ඡි භික්ඛවෙ...පෙ.... අභිවදන්ති, සබ්බෙ තෙ ඉමානෙව පඤ්ච කායානි අභිවදන්ති එතෙසං වා අඤ්ඤතර” න්තිආදිකාහි (ම. නි. 3.26) දෙසනාහි සංසන්දති. “කායස්ස හෙදා...පෙ.... දෙවමනුස්සා” නි –

“අච්චි යථා වාතවෙගෙන ඛිත්තා, (උපසිචාති භගවා)
අත්ථං පලෙති න උපෙති සඬ්ඛං;
එවං මුතී නාමකායා විමුත්තො,
අත්ථං පලෙති න උපෙති සඬ්ඛ” න්ති. (සු. නි. 1080; චූළනි. 43);

ආදිකාහි දෙසනාහි සංසන්දනීති අයං වාතුබ්‍යුහො භාරො.

ආවත්තභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනං අකරණීයතාවනෙන ඛන්තිසොරච්චානුට්ඨානං. තත්ථ ඛන්තියා සද්ධාපඤ්ඤාපරාපකාරදුක්ඛසහගතානං සඬ්ඛගො, සොරච්චෙන සීලස්ස. සද්ධාදිග්ගහණෙන ච සද්ධිත්තිදියාදිසකලබොධිපක්ඛියධම්මා ආවත්තන්ති. සීලග්ගහණෙන අවිජ්ජපටිසාරාදයො සබ්බෙපි සීලානිසංසධම්මා ආවත්තන්ති. පාණාතිපාතාදීහි පටිවරතිවනෙන අප්පමාදවිහාරො, තෙන සකලං සාසනබ්‍රහ්මචරියං ආවත්තති. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තධම්මග්ගහණෙන මහාබොධිපක්ඛිත්තනං. අනාවරණඤ්ඤාණපද්ධිතාඤ්ඤි ආසවක්ඛයඤ්ඤාණං, ආසවක්ඛයඤ්ඤාණපද්ධිතාඤ්ඤි අනාවරණඤ්ඤාණං මහාබොධි, තෙන දසබ්බලාදයො සබ්බෙ බුද්ධගුණා ආවත්තන්ති. සස්සතාදිට්ඨිග්ගහණෙන තණ්හාවිජ්ජාය සඬ්ඛගො, තාහි අනමතග්ගසංසාරවට්ටං ආවත්තති. වෙදනානං සමුදයාදියථාභූතවෙදනෙන භගවතො පරිඤ්ඤාත්තයවිසුද්ධි, තාය පඤ්ඤාපාරම්මබ්‍රහ්මෙත සබ්බපාරම්මයො ආවත්තන්ති. “අජානනං අපස්සන” න්ති අවිජ්ජාග්ගහණෙන අයොනිසොමනසිකාරපරිග්ගහො, තෙන ච අයොනිසොමනසිකාරමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති. “තණ්හාගතානං පරිතස්සිතවිජ්ජන්දිත” න්ති තණ්හාග්ගහණෙන නව තණ්හාමූලකා ධම්මා ආවත්තන්ති, “තදපි එස්සපච්චයා” න්තිආදි සස්සතාදිපඤ්ඤාපනස්ස පච්චයාධිනවුත්තිදස්සනං, තෙන අනිච්චතාදිලක්ඛණත්තයං ආවත්තති. ඡන්තං එස්සායතනානං යථාභූතං පජානනෙන විමුත්තිසම්පදානිද්දෙසො, තෙන සත්තපි විසුද්ධියො ආවත්තන්ති. “උච්ඡින්නහවනෙත්තිකො තථාගතස්ස කායො” නි

තණ්හාපහානං, තෙන භගවතො සකලසංකිලෙසප්පහානං ආවත්තතීති අයං
ආවත්තො භාරො.

විහත්තිභාරවණ්ණනා

ආසාතානන්දාදයො අකුසලා ධම්මා, තෙසං අයොනිසොමනසිකාරාදි පදට්ඨානං.
යෙහි පන ධම්මෙහි ආසාතානන්දාදීනං අකරණං අප්පවත්ති, තෙ අබ්‍යාපාදාදයො
කුසලා ධම්මා, තෙසං යොනිසොමනසිකාරාදි පදට්ඨානං. තෙසු ආසාතාදයො
කාමාවචරාව, අබ්‍යාපාදාදයො චතුභුමකා. තථා පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරති කුසලා වා
අබ්‍යාකතා වා, තස්සා හිරොත්තප්පාදයො ධම්මා පදට්ඨානං. තත්ථ කුසලා සියා
කාමාවචරා, සියා ලොකුත්තරා, අබ්‍යාකතා ලොකුත්තරාව. “අත්ථි හික්ඛවෙ
අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්හිරා”ති චුත්තධම්මා සියා කුසලා, සියා අබ්‍යාකතා, තත්ථ
කුසලානං චුට්ඨානගාමිනිවිපස්සනා පදට්ඨානං. අබ්‍යාකතානං මග්ගධම්මා,
විපස්සනා, ආවජ්ජනා වා පදට්ඨානං. තෙසු කුසලා ලොකුත්තරා, අබ්‍යාකතා සියා
කාමාවචරා, සියා ලොකුත්තරා, සබ්බාපි දිට්ඨියො අකුසලාව කාමාවචරාව, තාසං
අවිසෙසෙන මිච්ඡාහිනිවෙසෙ අයොනිසොමනසිකාරො පදට්ඨානං. විසෙසතො පන
සත්තතිසනවිනිබ්බොගාභාවතො එකත්තනයස්ස මිච්ඡාගාහො
අතීතජාතිඅනුස්සරණතක්කසහිතො සස්සතදිට්ඨියා පදට්ඨානං. හෙතුඵලභාවෙන
සම්බන්ධභාවස්ස අග්ගභණ්ණතො නානත්තනයස්ස මිච්ඡාගාහො
තජ්ජාසමන්තාභාරසහිතො උච්ඡෙදදිට්ඨියා පදට්ඨානං. එවං සෙසදිට්ඨිනම්පි
යථාසම්භවං චත්තබ්බං. “වෙදනාන”න්ති එත්ථ වෙදනා සියා කුසලා, සියා
අබ්‍යාකතා, සියා කාමාවචරා, සියා රූපාවචරා, සියා අරූපාවචරා, එස්සො තාසං
පදට්ඨානං. වෙදනානං සමුදයාදියථාභූතවෙදනං මග්ගඤ්ඤාණං, අනුපාදාවිමුත්ති ඵලං,
තෙසං “අඤ්ඤෙව ධම්මා ගම්හිරා”ති එත්ථ චුත්තනයෙන ධම්මාදිවිභාගො
නෙතබ්බො. “අජානනං අපස්සන”න්තිආදීසු අවිජ්ජා තණ්හා අකුසලා කාමාවචරා,
තාසු අවිජ්ජාය ආසවා, අයොනිසොමනසිකාරො එව වා පදට්ඨානං. තණ්හාය
සංයොජනියෙසු ධම්මෙසු අස්සාදදස්සනං පදට්ඨානං. “තදපි එස්සපච්චයා”ති එත්ථ
එස්සස්ස වෙදනාය විය ධම්මාදිවිභාගො වෙදිතබ්බො. ඉමිනා නයෙන
එස්සායතනාදීනම්පි යථාරහං ධම්මාදිවිභාගො නෙතබ්බොති අයං විහත්තිභාරො.

පරිවත්තභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනං අකරණං ඛන්තිසොරව්චානි අනුබ්බහත්වා
පටිසඬ්ඛානභාවනාබලසිද්ධියා උභයහිතපටිපත්තිං ආවහති. ආසාතාදයො පන
පවත්තියමානා දුබ්බණ්ණනං දුක්ඛසෙය්‍යං භොගහානිං අකිත්තිං පරෙහි
දුරුපසඬ්කමනතඤ්ච නිජ්ජාදෙන්නා නිරයාදීසු මහාදුක්ඛං ආවහත්ති.
පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරති අවිජ්ජපටිසාරාදිකල්‍යාණං පරම්පරං ආවහති. පාණාතිපාතාදි
පන විජ්ජපටිසාරාදිකල්‍යාණං පරම්පරං, ගම්හිරතාදිවිසෙසයුත්තං ඤාණං
විනෙය්‍යානං යථාරහං විජ්ජාහිඤ්ඤාදිගුණවිසෙසං ආවහති සබ්බඤ්ඤායං
යථාසභාවාවබ්බොධතො. තථා ගම්හිරතාදිවිසෙසරහිතං පන ඤාණං ඤෙය්‍යෙසු

සාවරණතො යථාචුත්තගුණවිසෙසං නාවහති. සබ්බාපි චෙතා දිට්ඨියො යථාරහං සස්සතුවිෂ්ඨභාවතො අන්තද්වයභූතා සක්කායතීරං නාතිවත්තන්ති අනියානිකසභාවත්තා. නියානිකසභාවත්තා පන සම්මාදිට්ඨි සපරික්ඛාරා මජ්ඣිමපටිපදාභූතා අතික්කම්ම සක්කායතීරං පාරං ආගච්ඡති. චෙදනානං සමුදයාදියථාභූතචෙදනං අනුපාදාවිමුත්තිං ආවහති මග්ගභාවතො. චෙදනානං සමුදයාදිඅසම්පට්චෙට්ඨො සංසාරචාරකාවරොධං ආවහති සඬ්ඛාරානං පච්චයභාවතො. චෙදයිතසභාවපට්ච්ඡාදකො සම්මොහො තදහිනන්දනං ආවහති. යථාභූතාවබ්බොධො පන තත්ථ නිබ්බේදං විරාගඤ්ච ආවහති. මිච්ඡාහිනිවෙසෙ අයොනිසොමනසිකාරසහිතා තණ්හා අනෙකච්ඡිතං දිට්ඨිජාලං පසාරෙති. යථාචුත්තතණ්හාසමුච්ඡේදො පඨමමග්ගො තං දිට්ඨිජාලං සඬ්ඛකොචෙති. සස්සතවාදාදිපඤ්ඤාපනස්ස එස්සො පච්චයො හොති අසති එස්සෙ තදභාවතො. දිට්ඨිබන්ධනබන්ධානං එස්සායතනාදීනං අනිරොධෙන එස්සාදිඅනිරොධො සංසාරදුක්ඛස්ස අතිවත්තියෙව, යථාවතො එස්සායතනාදිපරිඤ්ඤා සබ්බදිට්ඨිදස්සනාති අතිවත්තති, එස්සායතනාදිඅපරිඤ්ඤා තංදිට්ඨිගහනං නාතිවත්තති, භවනෙත්තිසමුච්ඡේදො ආයතිං අත්තභාවස්ස අනිබ්බත්තියා සංවත්තති, අසමුච්ඡින්නාය භවනෙත්තියා අනාගතෙ භවජ්ජබන්ධො පරිවත්තතියෙවාති අයං පරිවත්තො භාරො.

වෙච්චනභාරවණ්ණනා

“මම මය්හං මෙ”ති පරියායවචනං. “හික්ඛවෙ සමණා තපස්සිනො”ති පරියායවචනං. “පරෙ අඤ්ඤෙ පටිවිරුද්ධා”ති පරියායවචනං. “අවණ්ණං අකිත්තිං නින්ද”න්ති පරියායවචනං. “භාසෙය්‍යං භණ්ණෙය්‍යං කරෙය්‍යං”න්ති පරියායවචනං. “ධම්මස්ස විනයස්ස සත්ථුසාසනස්සා”ති පරියායවචනං. “සඬ්ඝස්ස සමුහස්ස ගණස්සා”ති පරියායවචනං. “තත්‍ර තත්ථ තෙසු”ති පරියායවචනං. “තුම්හෙහි වො භවත්තෙහි”ති පරියායවචනං. “ආසාතො දොසො ඛ්‍යාපාදො”ති පරියායවචනං. “අප්පච්චයො දොමනස්සං චෙතසිකදුක්ඛ”න්ති පරියායවචනං. “චෙතසො අනභිරුද්ධි චිත්තස්ස ඛ්‍යාපත්ති මනොපදොසො”ති පරියායවචනං. “න කරණියා න උප්පාදෙතබ්බා න පවත්තෙතබ්බා”ති පරියායවචනං. ඉති ඉමිනා නයෙන සබ්බපදෙසු වෙච්චනං වත්තබ්බන්ති අයං වෙච්චනො භාරො.

පඤ්ඤත්තිභාරවණ්ණනා

ආසාතො වත්ථුචසෙන දසවිධෙන එකුනවිසතිවිධෙන වා පඤ්ඤත්තො. අප්පච්චයො උපවිචාරවසෙන ඡධා පඤ්ඤත්තො. ආනන්දොපිතිආදිවසෙන නවධා පඤ්ඤත්තො. පීති සාමඤ්ඤතො බුද්ධිකාදිවසෙන පඤ්චධා පඤ්ඤත්තා. සොමනස්සං උපවිචාරවසෙන ඡධා පඤ්ඤත්තං. සීලං වාරිත්තවාරිත්තාදිවසෙන අනෙකධා පඤ්ඤත්තං. ගම්භීරතාදිවිසෙසයුත්තං ඤාණං චිත්තුප්පාදවසෙන චතුධා, ද්වාදසවිධෙන වා, විසයහෙදතො අනෙකධා ව පඤ්ඤත්තං. දිට්ඨිසස්සතාදිවසෙන ද්වාසට්ඨියා හෙදෙහි, තදන්තොගධවිභාගෙන අනෙකධා ව පඤ්ඤත්තා. චෙදනා

ජයා අට්ඨසතයා අනෙකයා ව පඤ්ඤත්තා. තස්සා සමුදයො පඤ්ඤාධා පඤ්ඤත්තො, තථා අත්ථඨගමො. අස්සාදො දුට්ඨෙන පඤ්ඤත්තො. ආදීනවො තිට්ඨෙන පඤ්ඤත්තො. නිස්සරණං එකයා චතුරා ව පඤ්ඤත්තං...පෙ.... අනුපාදාවිමුත්ති දුට්ඨෙන පඤ්ඤත්තා.

“අජානනං අපස්සත” න්ති චුත්තා අවිජ්ජා විසයහෙතෙන චතුරා අට්ඨයා ව පඤ්ඤත්තා. “තණ්හාගතාන” න්ති ආදීනා චුත්තා තණ්හා ජයා අට්ඨසතයා අනෙකයා ව පඤ්ඤත්තා. එස්සො නිස්සයවසෙන ජයා පඤ්ඤත්තො. උපාදානං චතුරා පඤ්ඤත්තං. භවො ද්විතීයා අනෙකයා ව පඤ්ඤත්තො. ජාති වෙච්චනවසෙන ජයා පඤ්ඤත්තා. තථා ජරා සත්තයා පඤ්ඤත්තා. මරණං අට්ඨයා නවයා ව පඤ්ඤත්තං. සොකො පඤ්ඤාධා පඤ්ඤත්තො. පරිදෙවො ජයා පඤ්ඤත්තො. දුක්ඛං චතුරා පඤ්ඤත්තං, තථා දොමනස්සං. උපායාසො චතුරා පඤ්ඤත්තො. “සමුදයො හොති” ති පහවපඤ්ඤත්ති, “යථාභූතං පජානාති” ති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති, සමුදයස්ස පහනපඤ්ඤත්ති, නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති, මග්ගස්ස භාවනාපඤ්ඤත්ති.

“අන්තොජාලිකතා” ති ආදි සබ්බදිට්ඨිතං සඨගහපඤ්ඤත්ති.
“උච්ඡින්නභවනෙත්තිකො” ති ආදි දුට්ඨෙන පරිනිබ්බානපඤ්ඤත්ති. එවං ආසාතාදීනං අකුසලකුසලාදිධම්මානං යථාපහවපඤ්ඤත්ති ආදිවසෙන, තථා “ආසාතො” ති ඛ්‍යාපාදස්ස වෙච්චනපඤ්ඤත්ති, “අප්පච්චයො” ති දොමනස්සස්ස වෙච්චනපඤ්ඤත්ති ති ආදීනා නයෙන පඤ්ඤත්ති හෙතෙ දො විහජිතබ්බොති අයං පඤ්ඤත්ති භාරො.

ඔතරණභාරවණ්ණනා

ආසාතග්ගහණෙන සඨාරාක්ඛන්ධසඨගහො, තථා අනභිරද්ධිගහණෙන. අප්පච්චයග්ගහණෙන වෙදනාක්ඛන්ධසඨගහොති ඉදං බන්ධමුඛෙන ඔතරණං. තථා ආසාතාදිග්ගහණෙන ධම්මායතනං ධම්මධාතු දුක්ඛසච්චං සමුදයසච්චං වා ගහිතන්ති ඉදං ආයතනමුඛෙන ධාතුමුඛෙන සච්චමුඛෙන ව ඔතරණං. තථා ආසාතාදීනං සහජාතා අවිජ්ජා හෙතුසහජාත අඤ්ඤාමඤ්ඤානිස්සයසම්පයුත්ත අත්ථි අවිගතපච්චයෙහි පච්චයො හොති, අසහජාතා පන අනන්තරසමනන්තර අනන්තරුපනිස්සයනත්ථි විගතාසෙවනපච්චයෙහි පච්චයො හොති, අනන්තරා උපනිස්සයවසෙනෙව පච්චයො හොති. තණ්හා උපාදානාදීනං, එස්සාදීනම්පි තෙසං සහජාතානං අසහජාතානඤ්ඤා යථාරහං පච්චයභාවො චත්තබ්බො. කොචි පනෙත්ථ අධිපතිවසෙන, කොචි කම්මවසෙන, කොචි ආභාරවසෙන, කොචි ඉන්ද්‍රියවසෙන, කොචි ඤානවසෙන, කොචි මග්ගවසෙන පි පච්චයො හොති. අයම්පි විසෙසො වෙදිතබ්බොති ඉදං පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඔතරණං. ආනන්දාදීනම්පි ඉම්නාව නයෙන බන්ධාදිමුඛෙන ඔතරණං විභාවෙතබ්බං.

තථා සීලං පාණාතිපාතාදීහි විරතිවෙනනා, අබ්‍යාපාදාදිවෙතසිකධම්මා ව,
 පාණාතිපාතාදයො වෙනනාව, තෙසං තදුපකාරකධම්මානඤ්ච ලජ්ජාදයාදීනං
 සඤ්චාරක්ඛන්ධධම්මායතනාදිසඤ්චගහො, පුරිමනායෙනෙව ඛන්ධාදිමුඛෙන ව
 ඔතරණං විභාවෙනබ්බං. එස නයො ඤාණදිට්ඨිවෙදනාඅවිජ්ජාතණ්හාදිග්ගහණෙසු.
 නිස්සරණඅනුපාදාවිමුත්තිගහණෙසු අසඤ්චකධාතුවසෙනපි ධාතුමුඛෙන ඔතරණං
 විභාවෙනබ්බං. තථා “වෙදනානං...පෙ.... අනුපාදාවිමුත්තො”ති එතෙන හගවතො
 සීලාදයො පඤ්ච ධම්මක්ඛන්ධා, සතිපට්ඨානාදයො ව බොධිපක්ඛියධම්මා පකාසිතා
 හොන්තිති තං මුඛෙනපි ඔතරණං වෙදිතබ්බං. “තදපි එස්සපච්චයා”ති
 දිට්ඨිපඤ්ඤාපනස්ස පච්චයාධීනවුත්තිතාදීපනෙන අනිච්චතාමුඛෙන ඔතරණං, තථා
 එවංධම්මතාය පටිච්චසමුප්පාදමුඛෙන ඔතරණං, අනිච්චස්ස දුක්ඛානත්තභාවතො
 අප්පණ්හිතමුඛෙන සුඤ්ඤතාමුඛෙන ව ඔතරණං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයොති අයං
 ඔතරණො භාරො.

සොධනභාරවණ්ණනා

“මමං වා...පෙ.... භාසෙය්‍ය”න්ති ආරම්භො. “ධම්මස්ස...පෙ....
 සඤ්චස්ස...පෙ.... භාසෙය්‍ය”න්ති පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි. “තත්‍ර
 තුම්හෙහි...පෙ.... කරණියා”ති පදසුද්ධි වෙව ආරම්භසුද්ධි ව. දුතියනායාදීසුපි
 එසෙව නයො. තථා “අප්පමත්තකං බො පනෙත්”න්තිආදි ආරම්භො.
 “කතම”න්තිආදි පුච්ඡා. “පාණාතිපාතං පහායා”තිආදි පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි,
 නො ව පුච්ඡාසුද්ධි. “ඉදං බො”තිආදි පුච්ඡාසුද්ධි වෙව පදසුද්ධි ව ආරම්භසුද්ධි ව.

තථා “අත්ථි භික්ඛවෙ”තිආදි ආරම්භො. “කතමෙ ව තෙ”තිආදි පුච්ඡා.
 “සන්ති භික්ඛවෙ”තිආදි ආරම්භො. “කි”න්තිආදි ආරම්භ පුච්ඡා.
 “යථාසමාහිතෙ”තිආදි පදසුද්ධි, නො ආරම්භසුද්ධි නො ව පුච්ඡාසුද්ධි. “ඉමෙ බො
 තෙ”තිආදි පදසුද්ධි වෙව පුච්ඡාසුද්ධි ව ආරම්භසුද්ධි ව. ඉමිනා නයෙන සබ්බත්ථ
 ආරම්භාදයො වෙදිතබ්බාති. අයං සොධනො භාරො.

අධිට්ඨානභාරවණ්ණනා

“අවණ්ණ”න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං තං, අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං
 “මමං වා ධම්මස්ස වා සඤ්චස්ස වා”ති. සුක්කපක්ඛෙපි එසෙව නයො.

තථා “සීල”න්ති සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා විසෙසවචනං
 “පාණාතිපාතා පටිවිරතො”තිආදි.

“අඤ්ඤෙව ධම්මා”තිආදි සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙත්වා
 විසෙසවචනං “තයිදං භික්ඛවෙ තථාගතො පජානාති”තිආදි.

තථා “පුබ්බන්තකප්පිකා” තිආදි සාමඤ්ඤතො අධිට්ඨානං, තං අවිකප්පෙන්වා විසෙසවචනං “සස්සතවාදා” තිආදි. ඉමිනා නයෙන සබ්බන්ථ සාමඤ්ඤවිසෙසො නිද්ධාරෙනබ්බොති අයං අධිට්ඨානො භාරො.

පරික්ඛාරභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනං “අනන්තං මෙ අවරි” තිආදීනි (ධ. ස. 1237; විහ. 909) ච එකුනවිසති ආසාතවත්ථුනි හෙතු. ආනන්දාදීනං ආරම්මණෙ අභිසිනෙනො හෙතු. සීලස්ස හිරිඛත්තප්පං අප්පිච්ඡතාදයො ච හෙතු. “ගම්භිරා” තිආදීනා චුත්තධම්මස්ස සබ්බාපි පාරම්මයො හෙතු, විසෙසෙන පඤ්ඤාපාරම්. දිට්ඨිනං අසප්පුරිසුපස්සයො, අසද්ධම්මස්සවනං, මිච්ඡාහිනිවෙසෙන අයොනිසොමනසිකාරො ච අවිසෙසෙන හෙතු, විසෙසෙන පන සස්සතවාදාදීනං අතීතජාතිඅනුස්සරණාදි හෙතු. වෙදනානං අවිජ්ජාතණ්හාකම්මානි එස්සො ච හෙතු. අනුපාදාවිමුත්තියා අරියමග්ගො හෙතු. පඤ්ඤාපනස්ස අයොනිසොමනසිකාරො හෙතු. තණ්හාය සංයොජනියෙසු අස්සාදානුපස්සනා හෙතු. එස්සස්ස ඡළායතනානි, ඡළායතනස්ස නාමරූපං හෙතු. භවනෙත්තිසමුච්ඡෙදස්ස විසුද්ධිභාවනා හෙතූති අයං පරික්ඛාරො භාරො.

සමාරොපනභාරවණ්ණනා

ආසාතාදීනං අකරණීයතාවචනෙන ඛන්තිසම්පදා දස්සිතා හොති. “අප්පමත්තකං බො පනෙත” ත්තිආදීනා සොරච්චසම්පදා, “අත්ථි හික්ඛවෙ” තිආදීනා ඤාණසම්පදා, “අපරාමසතො චස්ස පච්චත්තඤ්ඤෙව නිබ්බුති විදිතා” ති, “වෙදනානං...පෙ.... යථාභූතං විදිත්වා අනුපාදාවිමුත්තො” ති එතෙහි සමාධිසම්පදාය සද්ධිං විජ්ජාවිමුත්තිවසිභාවසම්පදා දස්සිතා හොති. තත්ථ ඛන්තිසම්පදා පටිසංඛාතබලසිද්ධිතො සොරච්චසම්පදාය පදට්ඨානං. සොරච්චසම්පදා පන අත්ථතො සීලමෙව, තථා පාණාතිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනං සීලස්ස පරියායවිභාගදස්සනත්ථං. තත්ථ සීලං සමාධිස්ස පදට්ඨානං, සමාධි පඤ්ඤාය පදට්ඨානං. තෙසු සීලෙන චීතික්කමප්පහානං, දුච්චරිතසංකිලෙසප්පහානඤ්ච සිජ්ඣති, සමාධිනා පරිසුට්ඨානප්පහානං, වික්ඛම්භනප්පහානං, තණ්හාසංකිලෙසප්පහානඤ්ච සිජ්ඣති. පඤ්ඤාය දිට්ඨිසංකිලෙසප්පහානං, සමුච්ඡෙදප්පහානං, අනුසයප්පහානඤ්ච සිජ්ඣතීති සීලාදීහි තීහි ධම්මක්ඛන්ධෙහි සමථවිපස්සනාභාවනාපාරිපුරි, පහානත්තයසිද්ධි වාති අයං සමාරොපනො භාරො.

සොළසභාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා

නන්දියාවට්ටනයවණ්ණනා

ආසාතාදීනං අකරණුවවනෙන තණ්හාවිජ්ජාසඬකොචො දස්සිතො හොති. සති
 හි අත්තත්තනියවත්ථුසු සිනෙහෙ සම්මොසෙ ව “අනත්ථං මෙ අවරී” තිආදීනා (ධ.
 ස. 1237, විභ. 909) ආසාතො ජායතීති, තථා “පාණාතිපාතා
 පටිච්චරතො” තිආදිවවනෙහි, “පච්චත්තඤ්ඤෙව නිබ්බුති විදිතා, අනුපාදාවිමුත්තො,
 ඡන්තං ඵස්සායතනානං...පෙ.... යථාභූතං පජානාතී” තිආදීහි වවනෙහි ව
 තණ්හාවිජ්ජානං අච්චත්තජ්ජහානං දස්සිතං හොති. තාසං පන
 පුබ්බත්තකජ්ජිකාදිපදෙහි “අජානතං අපස්සත” න්තිආදිපදෙහි ව සරූපතො
 දස්සිතානං තණ්හාවිජ්ජානං රූපධම්මා අරූපධම්මා ව අධිට්ඨානං. යථාක්කමං
 සමථො ව විපස්සනා ව පටිපක්ඛො. තෙසං චෙතොවිමුත්ති පඤ්ඤාවිමුත්ති ව ඵලං.
 තත්ථ තණ්හා, තණ්හාවිජ්ජා වා සමුදයසච්චං, තදධිට්ඨානභූතා රූපාරූපධම්මා
 දුක්ඛසච්චං, තෙසං අජ්ජවත්ති නිරොධසච්චං, නිරොධපජානනා සමථවිපස්සනා
 මග්ගසච්චන්ති ඵචං චතුසච්චයොජනා චෙදිතබ්බා. තණ්හාග්ගහණෙන චෙත්ථ
 මායාසායෙයාමානාතිමානමදජ්ජමාදපාපිච්ඡතාපාපමිත්තතාඅභිරිකානොත්තජ්ජාදිව
 සෙන සබ්බො අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා අවිජ්ජාග්ගහණෙන
 විපරිතමනසිකාරකොධුපනාහමක්ඛපලාසඉස්සාමච්ඡරියසාරම්භදොවචස්සතා-
 හවදිට්ඨිච්චවදිට්ඨාදිවසෙන අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. චුත්තවිපරියායෙන
 අමායාඅසායෙයාදිඅවිපරිතමනසිකාරාදිවසෙන, තථා සමථපක්ඛියානං
 සද්ධිත්ථියාදීනං, විපස්සනාපක්ඛියානඤ්ඤෙව අනිච්චසඤ්ඤාදීනං වසෙන කුසලපක්ඛො
 නෙතබ්බොති. අයං නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමි.

තිපුක්ඛලනයවණ්ණනා

ආසාතාදීනං අකරණුවවනෙන අදොසසිද්ධි, තථා පාණාතිපාතඵරූසවාචාහි
 පටිච්චරතිවවනෙන. ආනන්දාදීනං අකරණුවවනෙන අලොභසිද්ධි, තථා
 අබ්‍රහ්මවරියතො පටිච්චරතිවවනෙන. අදින්තාදානාදීහි පන පටිච්චරතිවවනෙන
 උභයසිද්ධි. “තයිදං භික්ඛවෙ තථාගතො පජානාතී” තිආදීනා අමොහසිද්ධි. ඉති තීහි
 අකුසලමූලෙහි ගහිතෙහි තජ්ජපටිපක්ඛතො, ආසාතාදිඅකරණුවවනෙන ව තීණි
 කුසලමූලානි සිද්ධානියෙව හොත්ති. තත්ථ තීහි අකුසලමූලෙහි
 තිව්ධසුච්චරිතසංකිලෙසමලවිසමාකුසලසඤ්ඤාවිතක්කාසද්ධම්මාදිවසෙන සබ්බො
 අකුසලපක්ඛො විත්ථාරෙතබ්බො. තථා තීහි කුසලමූලෙහි
 තිව්ධසුච්චරිතවොදානසමකුසලසඤ්ඤාවිතක්කපඤ්ඤාසද්ධම්මසමාධි-
 විමොක්ඛමුඛවිමොක්ඛාදිවසෙන සබ්බො කුසලපක්ඛො විභාවෙතබ්බො. ඵත්ථාපි ව
 සච්චයොජනා චෙදිතබ්බා. කථං? ලොභො සබ්බානි වා කුසලාකුසලමූලානි
 සමුදයසච්චං, තෙහි පන නිබ්බත්තා තෙසං අධිට්ඨානගොචරභූතා උපාදානක්ඛන්ධා
 දුක්ඛසච්චන්තිආදීනා නයෙන සච්චයොජනා චෙදිතබ්බාති අයං තිපුක්ඛලස්ස
 නයස්ස භූමි.

සිහවික්කිලිතනයවණ්ණනා

ආසාත්‍යානන්දනාදීනං අකරණවචනෙන සතිසිද්ධි. සතියා හි සාවජ්ජානවජ්ජෙ, තත්ථ ච ආදීනවානිසංසෙ සල්ලක්ඛෙන්වා සාවජ්ජං පභාය අනවජ්ජං සමාදාය වත්තතීති. තථා මිච්ඡාජීවා පටිවිරතිවචනෙන වීරියසිද්ධි. වීරියෙන හි කාමඛ්‍යාපාදවිහිංසාවිතක්කෙ විනොදෙති, වීරියසාධනඤ්ච ආජීවපාරිසුද්ධිසිලන්ති. පාණානිපාතාදීහි පටිවිරතිවචනෙන සතිසිද්ධි. සතියා හි සාවජ්ජානවජ්ජෙ, තත්ථ ච ආදීනවානිසංසෙ සල්ලක්ඛෙන්වා සාවජ්ජං පභාය අනවජ්ජං සමාදාය වත්තතී. තථා හි සා “විසයාහිමුඛභාවපච්චුපට්ඨානා” ති ච වුච්චති. “තයිදං හික්ඛෙව තථාගතො පජානාති” තිආදීනා සමාධිපඤ්ඤාසිද්ධි. පඤ්ඤාය හි යථාභූතාවබ්‍යොධො, සමාහිතො ච යථාභූතං පජානාතීති. තථා “නිච්චො ධුචො” තිආදීනා අනිච්චෙ “නිච්ච” න්ති විපල්ලාසො, “අරොගො පරං මරණා, එකන්තසුඛී අත්තා දිට්ඨධම්මනිබ්බානප්පත්තො” ති ච එවමාදීහි අසුඛෙ “සුඛ” න්ති විපල්ලාසො, “පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමප්පිතො” තිආදීනා අසුභෙ “සුභ” න්ති විපල්ලාසො, සබ්බෙහෙව ච දිට්ඨිදීපකපදෙහි අනත්තනි “අත්තා” ති විපල්ලාසොති එවමෙත්ථ වත්තාරො විපල්ලාසා සිද්ධා හොන්ති, තෙසං පටිපක්ඛතො වත්තාරි සතිපට්ඨානානි සිද්ධානෙව හොන්ති. තත්ථ චතුහි ඉන්ද්‍රියෙහි වත්තාරො පුග්ගලා නිද්දිසිතබ්බා.

කථං? දුට්ඨො හි තණ්හාවරිතො මුදින්නද්‍රියො ච තික්ඛින්නද්‍රියො වාති, තථා දිට්ඨිවරිතො. තෙසු පඨමො අසුභෙ “සුභ” න්ති විපල්ලන්තදිට්ඨි සතිබලෙන යථාභූතං කායසභාවං සල්ලක්ඛෙන්වා සම්මත්තනියාමං ඔක්කමති. දුතියො අසුඛෙ “සුඛ” න්ති විපල්ලන්තදිට්ඨි “උප්පන්නං කාමචිතක්කං නාධිවාසෙති” තිආදීනා (ම. නි. 1.26; අ. නි. 4.14; 6.58) චුත්තෙන වීරියසංවරසඬාතෙන වීරියබලෙන තං විපල්ලාසං විධමති. තතියො අනිච්චෙ “නිච්ච” න්ති අයාථාවගාහි සමථබලෙන සමාහිතභාවතො සඬාරානං බණ්කභාවං යථාභූතං පටිවිජ්ඣති. චතුත්ථො සන්තතිසමුහකිච්චාරම්මණසනවිචිත්තත්තා එස්සාදිධම්මපුඤ්ජමත්තෙ අනත්තනි “අත්තා” ති මිච්ඡාහිනිචෙසි චතුකොට්ඨකපුඤ්ඤාමනසිකාරෙන තං මිච්ඡාහිනිචෙසං විද්ධංසෙති. චතුහි චෙත්ථ විපල්ලාසෙහි චතුරාසවොසයොගකායගන්ථඅගතිතණ්හුප්පාදුපාදානසත්තවිඤ්ඤාණට්ඨිතිඅපරිඤ්ඤාදිවසෙන සබ්බො අකුසලපක්ඛො නෙතබ්බො. තථා චතුහි සතිපට්ඨානෙහි චතුබ්බිධකානවිහාරාධිට්ඨානසුඛභාගියධම්මඅප්පමඤ්ඤාසම්මප්පධානඉද්ධිපාදාදිව සෙන සබ්බො වොදානපක්ඛො නෙතබ්බොති අයං සීහවික්කිළිතස්ස නයස්ස භූමි. ඉධාපි සුභසඤ්ඤාසුඛසඤ්ඤාහි, චතුහිපි වා විපල්ලාසෙහි සමුදයසච්චං, තෙසං අධිට්ඨානාරම්මණභූතා පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛසච්චන්තිආදීනා සච්චයොජනා චෙදිතබ්බා.

දිසාලොචනඅඩකුසනයද්වයවණ්ණනා

ඉති තිණ්ණං අත්ථනායානං සිද්ධියා වොහාරනයද්වයමිපි සිද්ධිමෙව හොති. තථා හි අත්ථනයදිසාභූතධම්මානං සමාලොචනං දිසාලොචනං, තෙසං සමානායනං අඩකුසොති නියුත්තා පඤ්ච නයා.

පඤ්චවිධනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

සාසනපට්ඨානවණ්ණනා

ඉදං සුත්තං සොළසවිධෙ සුත්තන්තපට්ඨානෙ සංකිලෙසවාසනාසෙක්ඛනාගියං,
සංකිලෙසනිබ්බේධාසෙක්ඛනාගියමෙව වා. අට්ඨවිසතිවිධෙ පන සුත්තන්තපට්ඨානෙ
ලොකියලොකුත්තරං සත්තධම්මාධිට්ඨානං ඤාණඤ්ජයාදස්සනභාවනං
සකච්චනපරච්චනං විස්සජ්ජනියාවිස්සජ්ජනියං කුසලාකුසලං
අනුඤ්ඤාතපටික්ඛිත්තඤ්ඤාති වෙදිතබ්බං.

පකරණනයවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

2. සාමඤ්ඤඵලසුත්තවණ්ණනා

රාජාමච්චකථාවණ්ණනා

150. රාජගහෙති එත්ථ දුග්ගජනපදට්ඨානවිසෙසසම්පදාදියොගතො
පධානභාවෙන රාජුහි ගහිතන්ති රාජගහන්ති ආහ “මන්ධාතු...පෙ.... වුච්චති” ති.
තත්ථ මහාගොචින්දෙන මහාසත්තෙන පරිග්ගහිතං රෙණුආදීහි රාජුහි
පරිග්ගහිතමෙව හොතීති මහාගොචින්දග්ගණං. මහාගොචින්දොති මහානුභාවො
එකො පුරාතනො රාජාති කෙච්චි. පරිග්ගහිතත්තාති රාජධානිභාවෙන පරිග්ගහිතත්තා.
පකාරෙති නගරමාපනෙන රඤ්ඤා කාරිතසබ්බගෙහත්තා රාජගහං, ගිජ්ඣකුටාදීහි
පරික්ඛිත්තත්තා පබ්බතරාජෙහි පරික්ඛිත්තගෙහසදිසන්තිපි රාජගහං,
සම්පන්නභවනත්තා රාජමානං ගෙහන්ති පි රාජගහං, සංවිහිතාරක්ඛත්තා
අනත්ථාවහභාවෙන උපගතානං පටිරාජුනං ගහං ගෙහභුතන්තිපි රාජගහං, රාජුහි
දිස්වා සම්මා පතිට්ඨාපිතත්තා තෙසං ගහං ගෙහභුතන්තිපි රාජගහං,
ආරාමරාමණෙයාකාදීහි රාජතෙ, නිවාසසුඛතාදිනා සත්තෙහි මමත්තවසෙන
ගය්හති, පරිග්ගය්හතීති වා රාජගහන්ති එදිසෙ පකාරෙ සො පදෙසො
යානවිසෙසභාවෙන උළාරසත්තපරිභොගොති ආහ “තං පනෙත”න්තිආදි.
තෙසන්ති යක්ඛානං. වසනවනන්ති ආපානභූමිභූතං උපවනං.

අවිසෙසෙනාති “පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරති” (ම. නි. 1.69; 3.75; විහ. 508), “පයමං ඝාතං උපසම්පජ්ජ විහරති, (දී. නි. 1.226; සං. නි. 2.152; අ. නි. 4.123; පාරා. 11) “මෙත්තාසහගතෙන චෙතසා එකං දිසං ඵරිත්වා විහරති”, (දී. නි. 1.556; 3.308; ම. නි. 1.77, 459, 509; 2.309, 315, 451, 471; 3.230; විහ. 642) “සබ්බනිමිත්තානං අමනසිකාරා අනිමිත්තං චෙතොසමාධිං සමාපජ්ජිත්වා විහරති” තිආදීසු (ම. නි. 1.459) විය සද්දන්තරසන්තිධානසිද්ධෙන විසෙසපරාමසනෙන විනා. ඉරියාය කායිකකිරියාය පචත්තනූපායභාවතො පටොති

ඉරියාපටො. යානාදීනඤ්ඤි ගතිනිවත්ති ආදිඅවත්ථාහි විනා න කඤ්චි කායිකකිරියං පවත්තෙනතුං සක්කා. විහරති පවත්තති එතෙන, විහරණඤ්චාති විහාරො, දිබ්බභාවාවහො විහාරො දිබ්බවිහාරො, මහග්ගතජ්ඣානානි. නෙත්තියං පන “වතස්සො ආරුප්පසමාපත්තියො ආනෙඤ්ජා විහාරා”ති වුත්තං. තං තාසං මෙත්තාඤ්ඤාදීනං බ්‍රහ්මවිහාරතා විය භාවනාවිසෙසභාවං සන්ධාය වුත්තං. අට්ඨකථාසු පන දිබ්බභාවාවහසාමඤ්ඤතො තාපි “දිබ්බවිහාරා” ත්වෙව වුත්තා. හිතුපසංභාරාදිවසෙන පවත්තියා බ්‍රහ්මභූතා සෙට්ඨභූතා විහාරාති බ්‍රහ්මවිහාරා, මෙත්තාඤ්ඤාදිකා. අනඤ්ඤසාධාරණත්තා අරියානං විහාරාති අරියවිහාරා, වතස්සොපි ඵලසමාපත්තියො. සමඬගීපරිදීපනත්ති සමඬගීභාවපරිදීපනං. ඉරියාපට්ඨසමායොගපරිදීපනං ඉතරවිහාරසමායොගපරිදීපනස්ස විසෙසවචනස්ස අභාවතො, ඉරියාපට්ඨසමායොගපරිදීපනස්ස ච අත්ථසිද්ධත්තා. විහරතීති එත්ථ වි-සද්දො විච්ඡේදත්ථජොතතො, හරතීති නෙති, පවත්තෙතීති අත්ථො. තත්ථ කස්ස කෙන විච්ඡිත්තං, කථං කස්ස පවත්තනත්ති අත්තොලීනං වොදනං සන්ධායාහ “සො හී”තිආදි.

ගොවරගාමදස්සනත්ථං “රාජගහෙ”ති වත්ථා බුද්ධානං අනුරූපනිවාසනට්ඨානදස්සනත්ථං “අම්බවනෙ”ති වුත්තත්ති ආහ “ඉද්ධස්සා”තිආදි. එතත්ති එතං “රාජගහෙ”ති භූමිමවචනං සමීපත්ථෙ “ගඬගාය ගාවො වරන්ති, කූපෙ ගග්ගකුල”ත්ති ව යථා. කුමාරොන භතොති කුමාරභතො, සො එව කොමාරභවිවො යථා හිසග්ගමෙව හෙසජ්ජං. දොසාහිසන්තත්ති වාතපිත්තාදිවසෙන උස්සන්තදොසං. විරෙවෙත්ථාති දොසපකොපතො විවෙචෙත්ථා.

අඬ්ඨතෙළසහීති අඬ්ඨෙත තෙරසහි අඬ්ඨතෙරසහි හික්ඛුසතෙහි. තානි පන පඤ්ඤාසාය උභානානි තෙරසහික්ඛුසතානි භොන්තිති ආහ “අඬ්ඨසතෙතා”තිආදි.

රාජතීති දිබ්බතී, සොහතීති අත්ථො. රඤ්ජෙතීති රමෙති. රඤ්ඤොති පිතු බිම්බිසාරරඤ්ඤො. සාසනට්ඨෙත හිංසනට්ඨෙත සත්තු.

භාරියෙති ගරුකෙ අඤ්ඤෙසං අසක්කුණෙයො වා. සුවණ්ණසත්ථකෙතාති සුවණ්ණමයෙන සත්ථකෙන. අයොමයඤ්ඤි රඤ්ඤො සරීරං උපනෙතුං අයුත්තත්ති වදති. සුවණ්ණසත්ථකෙතාති වා සුවණ්ණපරික්ඛතෙන සත්ථකෙන බාහුං ඵාලාපෙත්ථාති සිරාවෙධවසෙන බාහුං ඵලාපෙත්ථා උදකෙන සමිහින්දිත්ථා පායෙසි කෙවලස්ස ලොහිතස්ස ගබ්හිනිත්ථියා දුප්ථීරභාවතො. ධුරාති ධුරභූතා, ගණස්ස, ධොරස්භාති අත්ථො. ධුරං නිහරාමීති ගණධුරං ගණබන්ධියං නිබ්බත්තෙමි. “පුබ්බෙ බො”තිආදි බන්ධකපාළි එව.

පොත්ථනියත්ති ඡුරිකං, යං “නබර”ත්තිපි [පොථනිකත්ති ඡුරිකං, යං බරන්තිපි (සාරත්ථ. ටී. 3.339) පොථනිකත්ති ඡුරිකං, බරන්තිපි (වි. වි. ටී.

2.වුළුවග්ගවණ්ණනා 339)] වුවවති. දිවා දිවස්සාති දිවස්සපි දිවා,
මජ්ඣන්තිකවෙලායන්ති අත්ථො.

තස්සා සරිරං ලෙහිත්වා යාපෙති අත්තුපක්කමෙන මරණං න යුත්තන්ති. න හි
අරියසාවකා අත්තානං විනිපාතෙන්ති. මග්ගඵලසුඛෙත්තාති මග්ගඵලසුඛාවහෙන
සොතාපත්තිමග්ගඵලසුඛපසඤ්ඤිතෙන වඩ්ඤ්ඤාමෙන යාපෙති. වෙතියඩ්ඤ්ඤාති
ගන්ධපුප්ඵාදීහි පුප්පනට්ඨානභූතෙ වෙතියඩ්ඤ්ඤාති. නිසජ්ජනත්ථායාති
හික්ඛුසඬ්ඤ්ඤාතිසිද්ධන්ථාය. වාතුමහාරාජිකදෙවලොකෙ...පෙ.... යක්ඛො හුත්වා
නිබ්බන්ති තත්ථ බහුලං නිබ්බන්තපුබ්බත්තාය චිරපරිචිතනිකන්තිවසෙන.

බොහෙත්වාති පුත්තසිනෙහස්ස බලවහාවතො, සහජාතපීතිවෙගස්ස ව
සවිජ්ජාරත්තාය තංසමුට්ඨානරූපධම්මෙහි ඵරණවසෙන සකලසරිරං ආලොලෙත්වා.
තෙනාහ “අට්ඨමිඤ්ජං ආහව්ව අට්ඨාසි”ති. පිතුගුණන්ති පිතු අත්තති සිනෙහගුණං.
මුඤ්චාපෙත්වාති එත්ථ ඉති-සද්දො පකාරත්ථො, තෙන
“අභිමාරකපුරිසපෙසනාදිජ්ජකාරොත්තා”ති වුත්තෙ එව පකාරෙ පච්චාමසති.
විත්ථාරකථානායොති අජාතසත්තුපසාදනාදිවසෙන විත්ථාරතො වත්තබ්බාය කථාය
නායමත්තං. කස්මා පනෙත්ථ විත්ථාරනායා කථා න වුත්තාති ආහ “ආගතත්තා පන
සබ්බං න වුත්ත”න්ති.

කොසලරඤ්ඤොති මහාකොසලරඤ්ඤො. පණ්ඩිතාධිවචනන්ති
පණ්ඩිතවෙවචනං. විදන්තීති ජානන්ති. වෙදෙන ඤාණෙන කරණභූතෙන ඊහති
පවත්තතීති වෙදෙහි.

එත්ථාති එතස්මිං දිවසෙ. අනසනෙන වාති වා-සද්දො අනියමත්ථො, තෙන
එකච්චමනොදුච්චරිතදුස්සිලාදීනි සඩ්ඨගණ්භාති. තථා හි ගොපාලකූපොසථො
අභිජ්ඣාසහගතවිත්තස්ස වසෙන වුත්තො, නිගණ්ඨුපොසථො මොසවිජ්ජාදිවසෙන.
යථාහ “සො තෙන අභිජ්ඣාසහගතෙන වෙතසා දිවසං අතිනාමෙති”ති (අ. නි.
1.71), “ඉති යස්මිං සමයෙ සච්චෙ සමාදපෙනබ්බා, මුසාවාදෙ තස්මිං සමයෙ
සමාදපෙන්ති”ති (අ. නි. 1.71) ව ආදි. එත්ථාති උපොසථසද්දෙ. අත්ථුද්ධාරොති
වත්තබ්බඅත්ථානං උද්ධාරණං.

නනු ව අත්ථමත්තං පති සද්දො අභිනිවිසන්තීති න එකෙන සද්දෙන අනෙකෙ
අත්ථා අභිධියන්තීති? සච්චමෙනං සද්දවිසෙසෙ අපෙක්ඛිතෙ, තෙසං පන අත්ථානං
උපොසථසද්දවචනියතා සාමඤ්ඤං උපාදාය වුව්චමානො අයං විචාරො
උපොසථසද්දස්ස අත්ථුද්ධාරොති වුත්තො. හෙට්ඨා “එවං මෙ සුත්ත”න්තිආදීසු
ආගතෙ අත්ථුද්ධාරෙහි එසෙව නයො. කාමඤ්ච පාතිමොක්ඛුද්දෙසාදිවිසයොපි
උපොසථසද්දො සාමඤ්ඤරූපො එව විසෙසසද්දස්ස අවාචකභාවතො, තාදිසං පන
සාමඤ්ඤං අනාදිශිත්වා අයමත්ථො වුත්තොති වෙදිතබ්බං. සීලසුද්ධිවසෙන
උපෙනෙහි සමග්ගෙහි වසියති අනුට්ඨියතීති උපොසථො, පාතිමොක්ඛුද්දෙසො.
සමාදානවසෙන අධිට්ඨානවසෙන වා උපෙච්ච අරියවාසාදිඅත්ථං වසිතබ්බතො

උපොසථො, සීලං. අනසනාදිවසෙන උපෙච්ච වසිතබ්බතො අනුචසිතබ්බතො
 උපොසථො. උපවාසොති සමාදානං. උපොසථකුලභූතතාය
 නවමහත්ථිනිකායපරියාපන්නෙ හත්ථිනාගෙ කිඤ්චි කිරියං අනපෙක්ඛිත්වා
 රුළුභිවසෙන සමඤ්ඤාමත්තං උපොසථොති ආහ “උපොසථො නාගරාජාතිආදීසු
 පඤ්ඤත්ති”ති. දිවසෙ පන උපොසථසද්දස්පවත්ති අට්ඨකථායං වුත්තා එව.
 සුද්ධස්ස වෙ සදා එග්ගුති එත්ථ පන සුද්ධස්සාති සබ්බසො කිලෙසමලාභාවෙන
 සුද්ධස්ස. වෙති නිපාතමත්තං. වෙති වා ඛ්‍යාත්තන්ති අත්ථො. සදා එග්ගුති
 නිච්චකාලමපි එග්ගුණනක්ඛත්තමෙව. යස්ස හි එග්ගුණමාසෙ උත්තරඑග්ගුණදිවසෙ
 තිත්ථන්හානං කරොත්තස්ස සංචච්ඡරිකපාපපවාහනං හොතීති ලද්ධි, තං තතො
 විවෙචෙතුං ඉදං භගවතා වුත්තං. සුද්ධස්සුපොසථො සදාති යථාවුත්තසුද්ධියා
 සුද්ධස්ස උපොසථධිගාති වතසමාදානාති ච අසමාදියතොපි නිච්චං උපොසථො,
 උපොසථවාසො එවාති අත්ථො. පඤ්චදසන්තං තිථිතං පුරණවසෙන පන්නරසො.

බහුසො, අතිසයතො වා කුමුදාති එත්ථ සන්තීති කුමුදවතී, තිස්සං කුමුදවතියා.
 චතුත්තං මාසානං පාරිපුරිභූතාති වාතුමාසී. සා එව පාළියං වාතුමාසීතීති වුත්තාති
 ආහ “ඉධ පන වාතුමාසීතීති වුව්චති”ති. තදා කත්තිකමාසස්ස පුණ්ණතාය
 මාසපුණ්ණතා. වස්සානස්ස උතුතො පුණ්ණතාය උතුපුණ්ණතා.
 කත්තිකමාසලක්ඛිතස්ස සංචච්ඡරස්ස පුණ්ණතාය සංචච්ඡරපුණ්ණතා. “මා” ඉති
 චන්දො වුව්චති තස්ස ගතියා දිවසස්ස මිනිතබ්බතො. එත්ථ පුණ්ණොති එතිස්සා
 රත්තියා සබ්බකලාපාරිපුරියා පුණ්ණො. තදා හි චන්දො සබ්බසො පරිපුණ්ණො
 හුත්වා දිස්සති. එත්ථ ච “තදහුපොසථෙ පන්නරසෙ”ති පදාති දිවසවසෙන වුත්තාති,
 “කොමුදියා”තිආදීති රත්තිවසෙන.

රාජාමච්චපරිවුතොති රාජකුලසමුදාගතෙහි අමච්චෙහි පරිවුතො. අථ වා
 අනුයුත්තකරාජුහි වෙච අමච්චෙහි ච පරිවුතො. චතුරුපක්කිලෙසාති අබ්භා මහිකා
 ධුමරපො රාහුති ඉමෙහි චතුහි උපක්කිලෙසෙහි. සන්තිට්ඨානං කතං අට්ඨකථායං.

පීතිවචනන්ති පීතිසමුට්ඨානං වචනං. යඤ්භි වචනං පටිග්ගාහකනිරපෙක්ඛං
 කෙවලං උළාරාය පීතියා වසෙන සරසතො සහසාව මුඛතො නිච්ඡරති, තං ඉධ
 “උදාන”න්ති අධිප්පෙනං. තෙනාහ “යං පීතිවචනං හදයං ගහෙතුං න
 සක්කොති”තිආදි.

දොසෙහි ඉතා ගතා අපගතාති දොසිනා ත-කාරස්ස න-කාරං කත්වා යථා
 “කිලෙසෙ ජිනො විජිතාවිති ජිනො”ති. අනිය-සද්දො කත්තුඅත්ථෙ වෙදිතබ්බොති
 ආහ “මනං රමයති”ති “රමණියා”ති යථා “නිය්‍යානිකා ධම්මා”ති. පුණ්හවසෙන
 රත්තියා සුරුපතාති ආහ “වුත්තදොසවිමුත්තායා”තිආදි. තත්ථ අබ්භාදයො
 වුත්තදොසා, තබ්බිගමෙනෙව චස්සා දස්සනියතා, තෙන, උතුසම්පත්තියා ච
 පාසාදිකතා වෙදිතබ්බා. ලක්ඛණං භවිතුං යුත්තාති එතිස්සා රත්තියා යුත්තො දිවසො
 මාසො උතු සංචච්ඡරොති එවං දිවසමාසඋතුසංචච්ඡරානං සල්ලක්ඛණං භවිතුං
 යුත්තා ලක්ඛඤ්ඤා, ලක්ඛණියාති අත්ථො.

“යං නො පයිරුපාසතො චිත්තං පසිදෙය්‍යා” ති චුත්තත්තා “සමණං වා බ්‍රාහ්මණං වා” ති එත්ථ පරමත්ථසමණො ව පරමත්ථබ්‍රාහ්මණො ව අධිප්පෙනො, න පබ්බජ්ජාමත්තසමණො, න ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණො වාති ආහ “සමිතපාපතාය සමණං. බාහිතපාපතාය බ්‍රාහ්මණං” ති. බහුවචනෙ චත්තබ්බෙ එකචචනං, එකචචනෙ වා චත්තබ්බෙ බහුවචනං වචනබ්‍යතයො. අට්ඨකථායං පන එකචචනවසෙනෙව බ්‍යතයො දස්සිතො. අත්තනි, ගරුට්ඨානියෙ ව එකස්මිම්පි බහුවචනස්පයොගො නිරුල්ලොති. සබ්බෙනාපිති “රමණියා වතා” තිආදිතා සබ්බෙන වචනෙන. ඔහාසනිමිත්තකම්මන්ති ඔහාසභුතනිමිත්තකම්මං පරිබ්‍යත්තං නිමිත්තකරණන්ති අත්ථො. දෙවදත්තො වාති. ව-සද්දො අත්තුපනායනෙ, තෙන යථා රාජා අජාතසත්තු අත්තනො පිතු අරියසාවකස්ස සත්ථුඋපට්ඨාකස්ස සාතනෙන මහාපරාධො, එවං භගවතො මහාඅනත්ථකරස්ස දෙවදත්තස්ස අවස්සයභාවෙන පිති ඉමමත්ථං උපනෙති. තස්ස පිට්ඨිජායායාති තස්ස ජීවකස්ස පිට්ඨිඅපස්සයෙන, තං පමුඛං කත්වා තං අපස්සායාති අත්ථො. වික්ඛෙපපච්ඡේදනත්ථන්ති භාවිනියා අත්තනො කථාය උප්පජ්ජනකවික්ඛෙපනස්ස පච්ඡින්නත්ථං, අනුප්පත්තිඅත්ථන්ති අධිප්පායො. තෙනාහ “තස්සං හි” තිආදි.

151. “සො කිරා” තිආදි පොරාණට්ඨකථාය ආගතනායො. එසෙව නයො පරතො මක්ඛලිපදනිබ්බවනෙපි. උපසඩ්ධකමන්තිති උපගතා. තදෙව පබ්බජ්ජං අග්ගහෙසිති තදෙව නග්ගරුපං පබ්බජ්ජං කත්වා ගණ්හි.

පබ්බජ්ජසමුහසඩ්ධාතො සඩ්ධසොති පබ්බජ්ජසමුහතාමත්තෙන සඩ්ධසො, න නිය්‍යානිකදිට්ඨිසුචිසුද්ධසිලසාමඤ්ඤවසෙන සංභතත්තාති අධිප්පායො. අස්ස අත්ථිති අස්ස සත්ථුපටිඤ්ඤස්ස පරිවාරභූතො අත්ථි. ස්වෙචාති පබ්බජ්ජසමුහසඩ්ධාතොව. කෙච් පන “පබ්බජ්ජසමුහවසෙන සඩ්ධි, ගහට්ඨසමුහවසෙන ගණ්” ති වදන්ති, තං තෙසං මතිමත්තං ගණෙ එව ලොකෙ සඩ්ධි-සද්දස්ස නිරුල්ලන්තා. ආචාරසික්ඛාපනවසෙනාති අවෙලක වතවරියාදිආචාරසික්ඛාපනවසෙන. පාකටොති සඩ්ධිආදිභාවෙන පකාසිතො. “අප්පිච්ඡො” ති වත්වා තත්ථ ලබ්භමානං අප්පිච්ඡත්තං දස්සෙතුං “අප්පිච්ඡතාය වත්ථමිපි න නිවාසෙති” ති චුත්තං. න හි තස්මිං සාසනිකෙ විය සත්තගුණනිගුහණලක්ඛණා අප්පිච්ඡතා ලබ්භතිති. යසොති කිත්තිසද්දො. “තරන්ති එතෙන සංසාරොස” ති එවං සම්මතත්තා තිත්ථං චූච්චති ලද්ධිති ආහ “තිත්ථකරොති ලද්ධිකරො” ති. සාධුසම්මතොති “සාධු” ති සම්මතො, න සාධුහි සම්මතොති ආහ “අයං සාධු” තිආදි. “ඉමානි මෙ වතසමාදානානි එත්තකං කාලං සුචිණානි” ති පබ්බජ්ජතො පට්ඨාය අතික්කන්තා බහු රත්තියො ජානාතීති රත්තඤ්ඤ. තා පනස්ස රත්තියො විරකාලභූතාති කත්වා විරං පබ්බජ්ජස්ස අස්සාති විරපබ්බජ්ජතො. තත්ථ විරපබ්බජ්ජතාගහණෙන බුද්ධිසිලනං දස්සෙති, රත්තඤ්ඤතාගහණෙන තත්ථ සම්පජානනං. අද්ධානන්ති දීඝකාලං. කිත්තකො පන සොති ආහ “ද්වෙ තයො රාජපරිවට්ටෙ” ති, ද්වින්නං තිණ්ණං රාජුනං රජ්ජං අනුසාසනපටිපාටියොති අත්ථො. “අද්ධගතො” ති වත්වා කතං වයොගහණං

ඔසානවයාපෙක්ඛන්ති ආහ “පච්ඡිමවයං අනුප්පත්තො”ති. උභයන්ති “අද්ධගතො, වයොඅනුප්පත්තො”ති පදද්වයං.

පුබ්බෙ පිතරා සද්ධිං සත්ථු සන්තිකං ගන්ත්වා දෙසනාය සුතපුබ්බතං සන්ධායාහ “ඤානාභිඤ්ඤාදි...පෙ.... සොතුකාමො”ති. දස්සනෙනාති න දස්සනමත්තං, දිස්වා පන තෙන සද්ධිං ආලාපසල්ලාපං කත්වා තතො අකිරියවාදං සුත්වා තෙසං අනත්තමනො අහොසි. ගුණකථායාති අභූතගුණකථාය. තෙනාහ “සුචුක්ඛරං අනත්තමනො හුත්වා”ති. යදි අනත්තමනො, කස්මා තුණ්හි අහොසිති ආහ “අනත්තමනො සමානොපි”තිආදි.

152. ගොසාලායාති එවං නාමකෙ ගාමෙ. වස්සානකාලෙ ගුන්තං තිට්ඨනසාලාති එකෙ.

153. පටික්ඛිට්ඨකරන්ති නිහිනතරං. තත්තාවුතානීති තත්තෙ පසාරෙත්වා විතානි. “සීතෙ සීතො”තිආදිනා ඡහාකාරෙහි තස්ස නිහිනස්ස නිහිනතරතං දස්සෙති.

154. වච්චං කත්වාපිති පි-සද්දෙන භොජනං භුඤ්ජිත්වාපි කෙනචි අසුචිනා මක්ඛිතො පිති ඉමමත්ථං සම්පිණ්ඨෙති. වාලිකපුපං කත්වාති වත්තවසෙන වාලිකාය පුපං කත්වා.

156. පලිබුද්ධනකිලෙසොති සංසාරෙ පලිබුද්ධනකිච්චො රාගාදිකිලෙසො ඛේත්තවත්ථුපුත්තදාරාදිවිසයො.

කොමාරභව්වජ්චකකථාවණ්ණනා

157. න යථාධිප්පායං වත්තතීති කත්වා වුත්තං “අනත්ථො වත මෙ”ති. ජීවකස්ස තුණ්හිභාවො මම අධිප්පායස්ස මද්දනසදිසො, තස්මා තං පුච්ඡිත්වා කථාපනෙන මම අධිප්පායො පුරෙතඛිබ්බොති අයමෙත්ථ රඤ්ඤො අප්ඤාසයොති දස්සෙන්නො “හත්ථිමිහි නු බො පනා”තිආදිමාහ. කිං තුණ්හිති කිං කාරණා තුණ්හි, කිං තං කාරණං, යෙන තුවං තුණ්හිති වුත්තං හොති. තෙනාහ “කෙන කාරණෙන තුණ්හි”ති.

කාමං සබ්බාපි තථාගතස්ස පටිපත්ති අනඤ්ඤසාධාරණා අච්ඡරියඅබ්භූතරූපා ව, තථාපි ගබ්භොක්කන්ති- අභිජාතිඅභිනික්ඛමනඅභිසම්බොධිධම්මවක්කප්පවත්තන- යමකපාටිභාරියදෙවොරොහණානි සදෙවකෙ ලොකෙ අතිවිය සුපාකටානි, න සක්කා කෙනචි පටිබාහිතුන්ති තානියෙවෙත්ථ උද්ධටානි. ඉත්ථම්භූතාබ්‍යානත්ථෙති ඉත්ථං එවං පකාරො භූතො ජාතොති එවං කථනත්ථෙ. උපයොගවචනන්ති. “අබ්භූග්ගතො”ති එත්ථ අහිති උපසග්ගො ඉත්ථම්භූතාබ්‍යානත්ථෙජොතකො, තෙන යොගතො “තං බො පන භගවත්ත”න්ති ඉදං සාම්අත්ථෙ උපයොගවචනං, තෙනාහ “තස්ස බො පන භගවතොති අත්ථො”ති. කල්‍යාණගුණසමන්තාගතොති කල්‍යාණෙහි ගුණෙහි යුත්තො, තං නිස්සිතො තඛ්ඛිසයතායාති අධිප්පායො.

සෙට්ටියොති එත්ථාපි එසෙව නයො. කිත්තෙතබ්බතො කිත්ති, සා එව සද්දනීයතො සද්දොති ආහ “කිත්තිසද්දොති කිත්තියෙවා”ති. අභිත්ථවනවසෙන පවත්තො සද්දො ථුතිසොසො. අනඤ්ඤසාධාරණගුණෙ ආරබ්භ පවත්තත්තා සදෙවකං ලොකං අප්පෙකාත්ථරිත්වා අභිභවිත්වා උග්ගතො.

සො භගවාති යො සො සමතිං සපාරමියො පුරෙත්වා සබ්බකිලෙසෙ භඤ්ජිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුද්ධො දෙවානං අතිදෙවො සක්කානං අතිසක්කො බ්‍රහ්මානං අතිබ්‍රහ්මා ලොකනාථො භාග්‍යවත්තතාදීහි කාරණෙහි සදෙවකෙ ලොකෙ “භගවා”ති සබ්බත්ථ පත්ථටකිත්තිසද්දො, සො භගවා. “භගවා”ති ව ඉදං සත්ථු නාමකිත්තනං. තෙනාහ ආයස්මා ධම්මසෙනාපති “භගවාති තෙතං නාමං මාතරා කත”න්තිආදි (මහානි. 84). පරතො පන භගවාති ගුණකිත්තනං.

යථා කම්මට්ඨානිකෙන “අරහ”න්තිආදීසු නවට්ඨානෙසු පව්වෙකං ඉති-සද්දං යොජෙත්වා බුද්ධගුණා අනුස්සරීයන්ති, එවං බුද්ධගුණසඬකිත්තකෙනාපිති දස්සෙන්නො “ඉතිපි අරහං, ඉතිපි සම්මාසම්බුද්ධො...පෙ.... ඉතිපි භගවා”ති ආහ. “ඉතිපෙනං අභුතං, ඉතිපෙනං අතච්ඡ”න්තිආදීසු (දී. නි. 1.5) විය ඉධ ඉති-සද්දො ආසන්නපච්චක්ඛකරණත්ථො, පි-සද්දො සම්පිණ්ඩනත්ථො, තෙන ව තෙසං ගුණානං බහුභාවො දීපිතො. තානි ව සඬකිත්තෙත්තෙන විඤ්ඤානා චිත්තස්ස සම්මුඛිභූතානෙව කත්වා සඬකිත්තෙතබ්බානීති දස්සෙන්නො “ඉමිනා ව ඉමිනා ව කාරණෙනාති චුත්තං හොති”ති ආහ. එවඤ්ඤි නිරුපෙත්වා කිත්තෙත්තෙ යස්ස සඬකිත්තෙති, තස්ස භගවති අතිවිය අභිජ්ජසාදො හොති. ආරකත්තාති සුවිදුරත්තා. අරීනන්ති කිලෙසාරීනං. අරානන්ති සංසාරවක්කස්ස අරානං. භතත්තාති විභතත්තා. පච්චයාදීනන්ති විවරාදිපච්චයානඤ්චෙව පුජාවිසෙසානඤ්ච. තතොති විසුද්ධිමග්ගතො. යථා ව විසුද්ධිමග්ගතො, එවං තංසංචණ්ණනතොපි නෙසං විත්ථාරො ගහෙතබ්බො.

යස්මා ජීවකො බහුසො සත්ථුසන්තිකෙ බුද්ධගුණෙ සුත්වා යීතො, දිට්ඨසච්චතාය ව සත්ථුසාසනෙ විගතකථංකථො වෙසාරජ්ජපත්තො, තස්මා ආහ “ජීවකො පනා”තිආදි. පඤ්චවණ්ණායාති බුද්ධිකාදිවසෙන පඤ්චජ්ජකාරාය. නිරන්තරං පුටං අහොසි කතාධිකාරභාවතො. කම්මන්තරායවසෙන හිස්ස රඤ්ඤො ගුණසරීරං බතුපහනං අහොසි.

158. “උත්තම”න්ති වත්වා න කෙවලං සෙට්ටිභාවො එවෙත්ථ කාරණං, අථ බො අප්පසද්දතාපි කාරණන්ති දස්සෙතුං “අස්සයානරථයානානී”තිආදි චුත්තං. හත්ථියානෙසු නිබ්බිසෙවනමෙව ගණ්හන්තො හත්ථිනියොව කප්පාපෙසි. රඤ්ඤො ආසඬකානිචත්තනත්ථං ආසන්නවාරිභාවෙන තත්ථ ඉත්ථියොව නිසජ්ජාපිතා. රඤ්ඤො පරෙසං දුරුපසඬකමනභාවදස්සනත්ථං තා පූරිසවෙසං ගාභාපෙත්වා ආවුධහත්ථා කාරිතා. පටිවෙදෙසීති ඤාපෙසි. තදෙවාති ගමනං, අගමනමෙව වා.

159. මහඤ්චාති කරණත්ථෙ පච්චත්තවචනන්ති ආහ “මහතාචා” ති. මහච්චාති මහනියා, ලිඬගවිපල්ලාසවසෙන චුත්තං, මහන්තෙනාති චුත්තං හොති. තෙනාහ “රාජානුභාවෙනා” ති “ද්විත්තං මහාරට්ඨානං ඉස්සරියසිරි” ති අඬගමගධරට්ඨානං ආධිපච්චමාහ. ආසත්තඛග්ගාතීති අංසෙ ඔලම්බනවසෙන සන්තද්ධඅසීති. කුලභොගඉස්සරියාදිවසෙන මහතී මත්තා එතෙසන්ති මහාමත්තා, මහානුභාවා රාජපුරිසා. විජ්ජාධරතරුණා වියාති විජ්ජාධරකුමාරා විය. රට්ඨියපුත්තාති භොජපුත්තා. හත්ථීසටාති හත්ථීසමුහා. අඤ්ඤමඤ්ඤසඬසට්ටනාති අවිච්ඡේදවසෙන ගමනෙන අඤ්ඤමඤ්ඤසම්බන්ධා.

විත්තුත්‍රාසො සයං භායනට්ඨෙත භයං යථා තථා භායතීති කත්වා. ඤාණං භායිතඛබ්බෙ එව වත්ථුස්මිං භයතො උපට්ඨිතෙ “භායිතඛබ්බිද්” න්ති භයතො තීරණතො භයං. තෙනෙවාහ “භයතුපට්ඨානඤාණං පන භායති නභායතීති? න භායති. තඤ්ඤි අතීතා සඬබාරා නිරුද්ධා, පච්චුප්පන්තා නිරුජ්ඣන්ති, අනාගතා නිරුජ්ඣස්සන්ති තීරණමත්තමෙව හොති” ති (විසුද්ධි. 2.751). ආරම්මණං භායති එතස්මාති භයං. ඔතප්පං පාපතො භායති එතෙනාති භයං. භයානකන්ති භායනාකාරො. භයන්ති ඤාණභයං. සංවෙගන්ති සහොත්තප්පඤාණං සන්තාසන්ති සඛබ්බො උඛබ්බිජ්ජනං. භායිතඛබ්බට්ඨෙත භයං භීමභාවෙන හෙරවන්ති භයහෙරවං, භීතඛබ්බත්ථු. තෙනාහ “ආගච්ඡතී” ති.

භීරුං පසංසන්තීති පාපතො භායනතො උත්තසනතො භීරුං පසංසන්ති පණ්ඩිතා. න භී තත්ථ සුරන්ති තස්මිං පාපකරණෙ සුරං පගඛ්භධංසිනං න භී පසංසන්ති. තෙනාහ “භයා භී සන්තො න කරොන්ති පාප” න්ති. තත්ථ භයාති පාපුත්‍රාසතො, ඔත්තප්පහෙතුති අත්ථො. සරීරවලනන්ති භයවසෙනසරීරසංකම්පො. එකෙති උත්තරවිහාරවාසිනො. “රාජගහෙ” තිආදි තෙසං අධිප්පායවිවරණං. කාමං වයතුලොයා “වයස්සො” ති චුච්චති, රුල්භිරෙසො, යො කොච්චි පන සභායො වයස්සො, තස්මා වයස්සාභිලාපොති සභායාභිලාපො. න විජ්ජලම්භෙසීති න විසංවාදෙසී. විනස්සෙය්‍යාති විත්තවිසාතෙන විහඤ්ඤෙය්‍යා.

සාමඤ්ඤඵලප්‍රච්ඡාවණ්ණනා

160. භගවතො තෙජොති බුද්ධානුභාවො. රඤ්ඤො සරීරං ඵරි යථා තං සොණදණ්ඩස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස භගවතො සන්තිකං ගච්ඡන්තස්ස අන්තොවනසණ්ඩගතස්ස. එකෙති උත්තරවිහාරවාසිනො.

161. යෙන, තෙනාති ච භූමිමත්ථෙ කරණවචනන්ති ආහ “යත්ථ භගවා, තත්ථ ගතො” ති. තදා තස්මිං භික්ඛුසඬසෙ තුණ්භිභාවස්ස අනවසෙසතො ඛ්‍යාපිභාවං දස්සෙතුං “තුණ්භිභූතං තුණ්භිභූත” න්ති චුත්තන්ති ආහ “යතො යතො...පෙ.... මෙවාති අත්ථො” ති. හත්ථස්ස කුකතත්තා අසංයමො අසම්පජ්ඤකිරියා හත්ථකුක්කුච්චන්ති වෙදිතඛබ්බො. වා-සද්දො අචුත්තවිකප්පත්ථො, තෙන තදඤ්ඤො අසංයමභාවො විභාවිතොති දට්ඨඛබ්බං. තත්ථ පන වක්ඛුඅසංයමො

සබ්බපයමො, දුන්නිවාරො වාති තදභාවං දස්සෙතුං

“සබ්බාලභිකාරපටිමණ්ඩිත”න්තිආදි චුත්තං. කායිකවාචසිකෙන උපසමෙන ලද්ධෙන ඉතරොපි අනුමානතො ලද්ධො එව හොතිති ආහ “මානසිකෙන වා”ති. උපසමන්ති සංයමං, ආචාරසම්පත්තින්ති අත්ථො. පඤ්චපරිවට්ටෙති පඤ්චපුරිසපරිවට්ටෙ. පඤ්චභාකාරෙහීති “ඉට්ඨානිට්ඨෙ තාදි”ති (මහානි. 38, 192) එවං ආදිනා ආගතෙහි, පඤ්චවිධඅරියද්ධිසිද්ධෙහි ව පඤ්චහි පකාරෙහි. තාදිලක්ඛණෙති තාදිභාවෙ.

162. න මෙ පඤ්චවිස්සජ්ජනෙ භාරො අත්ථීති සත්ථු සබ්බත්ථ

අප්පටිහතඤ්ඤාණචාරතාදස්සනං. යදාකඨබ්බිති න වදන්ති, කථං පන වදන්තිති ආහ “සුත්වා වෙදිස්සාමා”ති පදෙසඤ්ඤාණෙ යිතත්තා. බුද්ධා පන සබ්බඤ්ඤාපචාරණං පචාරෙන්ති සම්බන්ධො. “යක්ඛනරින්දදෙවසමණබ්‍රාහ්මණපරිබ්බාජකාන”න්ති ඉදං “පුච්ඡාචුසො යදාකඨබ්බි”තිආදීති (සං. නි. 1.237, 246; සු. නි. ආළවකසුත්තෙ) සුත්තපදානි පුච්ඡන්තානං යෙසං පුග්ගලානං වසෙන ආගතානි, තං දස්සනත්ථං. “පුච්ඡාචුසො යදාකඨබ්බි”ති ඉදං ආළවකස්ස යක්ඛස්ස ඔකාසකරණං, සෙසානි නරින්දාදීනං. මනසිච්ඡස්සිති මනසා ඉච්ඡස්සි. පුච්ඡවිහො, යං කිඤ්චි මනසිච්ඡථාති බාවරිස්ස සංසයං මනසා පුච්ඡවිහො. තුම්භාකං පන සබ්බෙසං යං කිඤ්චි සබ්බෙසංසයං මනසා, අඤ්ඤා ව, යථා ඉච්ඡථ, තථා පුච්ඡවිහොති අධිජ්ජායො.

සාධුරුපාති සාධුසභාවා. ධම්මොති පවෙණ්ඩම්මො. වුද්ධන්ති සීලාදීහි බුද්ධිජ්ජත්තං, ගරුන්ති අත්ථො. එස භාරොති එස සංසයුපච්ඡේදනසම්බ්‍රාමො භාරො, ආගතො භාරො අවස්සං ආවහිතබ්බොති අධිජ්ජායො. ඤත්වා සයන්ති පරුපදෙසෙන විනා සයමෙව ඤත්වා.

සුවීරතෙනාති එවං නාමකෙන බ්‍රාහ්මණෙන. තග්ඝාති එකංසෙන. යථාපි කුසලො තථාති යථා සබ්බධම්මකුසලො සබ්බවිදු ජානාති කථෙති, තථා අහමක්ඛිස්සං. රාජා ව බො තං යදි කාහති වා න වාති යො තං ඉධ පුච්ඡිතුං පෙසෙසි, සො රාජානං තයා පුච්ඡිතං කරොතු වා මා වා, අහං පන තෙ අක්ඛිස්සං අක්ඛිස්සාමි, ආචික්ඛිස්සාමිති අත්ථො.

163. සිජ්ජනට්ඨෙන සික්ඛිතබ්බතාය ව සිජ්ජමෙව සිජ්ජායතනං ජීවිකාය

කාරණභාවතො. සෙය්‍යථීදන්ති නිපාතො, තස්ස තෙ කතමෙති අත්ථො. පුටු සිජ්ජායතනානීති හි සාධාරණතො සිජ්ජානි උද්දිසිත්වා උපරි තංතංසිජ්ජපථිවිනො නිද්දිට්ඨා පුග්ගලාධිට්ඨානකථාය පපඤ්චං පරිහරිතුං. අඤ්ඤා යථාධිජ්ජෙතානි තාව සිජ්ජායතනානි දස්සෙත්වා පුන තංතංසිජ්ජපථිවිසු දස්සියමානෙසු පපඤ්චො සියාති. තෙනාහ “හත්ථාරොහා”තිආදි.

හත්ථී ආරොහන්ති, ආරොහාපයන්ති වාති හත්ථාරොහා. යෙහි පයොගෙහි පුරිසො හත්ථීනො ආරොහනායොග්ගො හොති, හත්ථිස්ස තං පයොගං විධායතං

සබ්බෙසං පෙතෙසං ගහණං. තෙනාහ “සබ්බෙපී” තිආදි. තත්ථ හත්ථාවරියා නාම යෙ හත්ථීනො හත්ථාරොහකානඤ්ච සික්ඛපකා. හත්ථීවෙජ්ජා නාම හත්ථීහිසක්කා. හත්ථීමෙණ්ඩා නාම හත්ථීනං පාදරක්ඛකා. ආදි-සද්දෙන හත්ථීනං යවසදායකාදිකෙ සඬගණ්හාති. අස්සාරොහා රථිකාති එත්ථාපි එසෙව නයො. රථෙ නියුත්තා රථිකා. රථරක්ඛා නාම රථස්ස ආණ්ණරක්ඛකා. ධනුං ගණ්හන්ති, ගණ්හාපෙන්ති වාති ධනුග්ගහා, ඉස්සාසා ධනුසිප්පස්ස සික්ඛාපකා ව. තෙනාහ “ධනුආවරියා ඉස්සාසා” ති. වෙලෙන වෙලපටාකාය යුද්ධෙ අකන්ති ගච්ඡන්තිති වෙලකාති ආහ “යෙ යුද්ධෙ ජයධජං ගහෙන්වා පුරතො ගච්ඡන්ති” ති. යථා තථා යීතෙ සෙනිකෙ බ්‍රහ්මකරණවසෙන තතො වලයන්ති උච්චාලෙන්තිති වලකා. සකුණග්ගිආදයො විය මංසපිණ්ඩං පරසෙනාසමුහං සාහසිකමහායොධනාය ඡෙන්වා ඡෙන්වා දයන්ති උජ්ජතිත්වා උජ්ජතිත්වා ගච්ඡන්තිති පිණ්ඩදායකා. දුතියවිකප්පෙ පිණ්ඩෙ දයන්ති ජනසම්මද්දෙ උජ්ජතන්තා විය ගච්ඡන්තිති පිණ්ඩදායකාති අත්ථො වෙදිතබ්බො. උග්ගතුග්ගතාති ථාමජවපරක්කමාදිවසෙන අතිවිය උග්ගතා උග්ගාති අත්ථො. පක්ඛන්දන්තිති අත්තනො වීරසුරහාවෙන අසජ්ජමානා පරසෙනං අනුපවිසන්තිති අත්ථො. ථාමජවබ්ලපරක්කමාදිසම්පත්තියා මහානාගා විය මහානාගා. එකන්තසුරාති එකාකිසුරා අත්තනො සුරහාවෙනෙව එකාකිනො හුත්වා යුජ්ඣනකා. සජාලිකාති සවම්මිකා. සරපරිත්තාණවම්මන්ති වම්මපරිසිබ්බිතං බෙට්ඨං, වම්මමයං වා ඵලකං. සරදාසයොධාති අත්තොජාතයොධා.

ආළාරං වුව්චති මහානසං, තත්ථ නියුත්තාති ආළාරිකා, හත්තකාරා. පූච්ඤාති පූච්ඤාපාදකා, යෙ පූච්ඤා නානාජපකාරතො සම්පාදෙන්වා වික්කිණන්තා ජීවන්ති. කෙසනබ්බිතාදිවසෙන මනුස්සානං අලඬිකාරවිධිං කප්පෙන්ති සංවිදහන්තිති කප්පකා. න්හාපකාති වුණ්ණවිලෙපනාදිහි මලහරණවණ්ණසම්පාදනවිධිනා න්හාපෙන්තිති න්හාපකා. නවන්තාදිවිධිනා පවත්තො ගණනගන්ථො අත්තරා ඡිද්දාහාවෙන අච්ඡිද්දකොති වුව්චති, තං ගණනං උපනිස්සාය ජීවන්තා අච්ඡිද්දකපායකා. හත්ථෙත අධිජ්ජායවිඤ්ඤාපනං හත්ථමුද්දා හත්ථ-සද්දො වෙන්ථ තදෙකදෙසෙසු අඬිගුලිසු දට්ඨබ්බො. “න භුඤ්ජමානො සබ්බං හත්ථං මුබ්බෙ පක්ඛිපිස්සාමි” තිආදිසු විය, තස්මා අඬිගුලිසඬිකොවනාදිනා ගණනා හත්ථමුද්දාය ගණනා. විත්තකාරාදීනි. ආදි-සද්දෙන හමකාරකොට්ඨකලෙඛක විලිවකාරාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. දිට්ඨෙව ධම්මෙති ඉමස්මිංයෙව අත්තහාවෙ. සන්දිට්ඨිකමෙවාති අසම්පරායිකතාය සාමං දට්ඨබ්බං, සයං අනුභවිතබ්බං අත්තපච්චක්ඛං දිට්ඨධම්මිකන්ති අත්ථො. සුඛිතන්ති සුඛජ්ජතං. උපරිති දෙවලොකෙ. සො හි මනුස්සලොකතො උපරිමො. කම්මස්ස කතත්තා නිබ්බත්තනතො තස්ස ඵලං තස්ස අග්ගිසිඛා විය හොති, තඤ්ච උද්ධං දෙවලොකෙති ආහ “උද්ධං අග්ගං අස්සා අත්ථිති උද්ධග්ගිකා” ති. සග්ගං අරහතීති අත්තනො ඵලභූතං සග්ගං අරහති, තත්ථ සා නිබ්බත්තනාරහොති අත්ථො. සුඛවිපාකාති ඉට්ඨවිපාකවිපච්චනීකා. සුට්ඨු අග්ගෙති අතිවිය උත්තමෙ උළාරෙ. දක්ඛන්ති වඩ්ඪන්ති එතායාති දක්ඛිණා, පරිච්චාගමයං පුඤ්ඤන්ති ආහ “දක්ඛිණං දාන”න්ති.

මග්ගො සාමඤ්ඤං සමිතපාපසමණභාවොති කත්වා. යස්මා අයං රාජා පබ්බජිතානං දාසකස්සකාදීනං ලොකතො අභිවාදනාදිලාභො සන්දිට්ඨිකං සාමඤ්ඤඵලන්ති චිත්තෙන්වා “අත්ථි නු ඛො කොචි සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා ඊදිසමත්ථං ජානන්තො” ති විමසන්තො පූරණාදිකෙ පුච්ඡන්වා තෙසං කථාය අනාරාධිතචිත්තො භගවන්තම්පි තමත්ථං පුච්ඡි, තස්මා වුත්තං “උපරි ආගතං පන දාසකස්සකොපමං සන්ධාය පුච්ඡති” ති.

කණ්ඨපක්ඛන්ති යථාපුච්ඡිතෙ අත්ථෙ ලබ්භමානං දිට්ඨිගතූපසඤ්ඡිතං සංකිලෙසපක්ඛං. සුක්කපක්ඛන්ති තබ්බිධුරං උපරිසුත්තාගතං වොදානපක්ඛං. සමණකොලාහලන්ති සමණකොතුහලං තංතංසමණවාදානං අඤ්ඤමඤ්ඤවිරොධං. සමණභණ්ඩනන්ති තෙනෙව විරොධෙන “ඵවංවාදීනං තෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං අයං දොසො, ඵවංවාදීනං අයං දොසො” ති ඵවං තංතංවාදස්ස පරිභාසනං. රඤ්ඤො භාරං කරොන්තො අත්තනො දෙසනාකොසල්ලෙනාති අධිජ්ජායො.

164. පණ්ඩිතපතිරූපකානන්ති ආමං විය පක්කානං පණ්ඩිතාභාසානං.

පූරණකස්සපවාදවණ්ණනා

165. එකං ඉදාහන්ති එකාහං. ඉධ-සද්දො චෙත්ථ නිපාතමත්තං, එකාහං සමයං තිච්චෙව අත්ථො. සරිතබ්බසුත්තන්ති අනුස්සරණානුච්ඡවිකං.

166. සහත්ථා කරොන්තස්සාති සහත්ථෙතෙව කරොන්තස්ස.
නිස්සග්ගියථාවරාදයොපි ඉධ සහත්ථකරණෙනෙව සඬගහිතා. හත්ථාදීනීති හත්ථපාදකණ්ණනාසාදීනී. පචනං දහනං විබාධනන්ති ආහ “දණ්ඨෙත උජ්ජිලෙන්තස්සා” ති. පපඤ්චසුදනියං “තජ්ජෙන්තස්ස වා” ති අත්ථො වුත්තො, ඉධ පන තජ්ජනං පරිභාසනං දණ්ඨෙතෙව සඬගහෙන්වා “දණ්ඨෙත උජ්ජිලෙන්තස්ස” ඉච්චෙව වුත්තං. සොකං සයං කරොන්තස්සාති පරස්ස සොකකාරණං සයං කරොන්තස්ස, සොකං වා උජ්ජාදෙන්තස්ස. පරෙහීති අත්තනො වචනකරෙහි. සයම්පි එන්දනොති පරස්ස විබාධනපයොගෙන සයම්පි එන්දනො. “අතිපාතාපයතො” ති පදං සුද්ධකත්තුඅත්ථෙ හෙතුකත්තුඅත්ථෙ ව චත්තතීති ආහ “හනන්තස්සාපි හනාපෙන්තස්සාපි” ති. කාරණවසෙනාති කාරාපනවසෙන.

සරස්ස හිත්ති අත්තො ඛහි ව සන්ධිතා හුත්වා යීතා සරසන්ධි. කිඤ්චිපි අසෙසෙන්වා නිරවසෙසො ලොපො නිල්ලොපො. එකාගාරෙ නියුත්තො විලොපො එකාගාරිකො. පරිතො සබ්බසො පන්ථෙ හනනං පරිපන්ථො. පාපං න කරියති පුබ්බෙ අසඤ්ඤතො උජ්ජාදෙතුං අසක්කුණෙයාත්තා, තස්මා නත්ථි පාපං. යදි ඵවං කථං සත්තා පාපෙ පටිපජ්ජන්තීති ආහ “සත්තා පන පාපං කරොමාති ඵවං සඤ්ඤිතො භොන්ති” ති. ඵවං කිරස්ස භොති – ඉමෙසඤ්ඡි සත්තානං හිංසාදිකිරියා න අත්තානං චුසති තස්ස නිච්චතාය නිබ්බිකාරත්තා සරීරං පන අචෙතනං.

කට්ඨකලිඞ්ගරූපමං, තස්මිං විකොපිතෙපි න කිඤ්චි පාපන්ති. බුරුනෙමිනාති නිසිතබුරුමයනෙමිනා.

ගඬගාය දක්ඛිණා දිසා අප්පතිරූපදෙසො, උත්තරා දිසා පතිරූපදෙසොති අධිප්පායෙන “දක්ඛිණඤ්ච” තිආදි චුත්තන්ති ආහ “දක්ඛිණතීරෙ මනුස්සා කක්ඛලා” තිආදි. මහායාගන්ති මහාවිජ්ජයඤ්ඤසදිසං මහායාගං.

උපොසථකම්මෙන වාති උපොසථකම්මෙන ව. දම-සද්දො හි ඉන්ද්‍රියසංවරස්ස උපොසථසීලස්ස ව වාවකො ඉධාධිප්පෙනො. කෙච් පන “උපොසථකම්මෙනාති ඉදං ඉන්ද්‍රියදමනස්ස විසෙසනං, තස්මා ‘උපොසථකම්මභූතෙන ඉන්ද්‍රියදමනෙනා’ ති අත්ථං වදන්ති. සීලසංයමෙනාති කායිකවාචසිකසංවරෙන. සච්චවජ්ජෙනාති සච්චවාචාය, තස්සා විසුං වචනං ලොකෙ ගරුතරපුඤ්ඤසම්මතභාවතො. යථා හි පාපධම්මෙසු මුසාවාදො ගරු, එවං පුඤ්ඤධම්මෙසු සච්චවාචා. තෙනාහ භගවා “එකං ධම්මං අතීතස්සා” තිආදි. පචත්තීති යො “කරොති” ති වුවචති, තස්ස සන්තානෙ එලුප්පත්තිපච්චයභාවෙන උප්පත්ති. සබ්බථාති “කරොතො” තිආදිනා චුත්තෙන සබ්බජ්ජකාරෙන. කිරියමෙව පටික්ඛිපති, න රඤ්ඤා පුට්ඨං සන්දිට්ඨිකං සාමඤ්ඤඵලං බ්‍යාකරොතීති අධිප්පායො. ඉදං අවධාරණං විපාකපටික්ඛෙපනිවත්තනත්ථං. යො හි කම්මං පටික්ඛිපති, තෙන අත්ථතො විපාකොපි පටික්ඛිත්තො එව නාම භොති. තථා හි වක්ඛති “කම්මං පටිබාහන්තෙනාපි” තිආදි (දී. නි. අට්ඨ. 1.170-172).

පටිරාජුහි අනභිභවනීයභාවෙන විසෙසතො ජිතන්ති විජිතං, ආණාපවත්තිදෙසො. “මා මය්හං විජිතෙ වසථා” ති අපසාදනා පබ්බජිතස්ස විහෙය්නා පබ්බාජනාති කත්වා චුත්තං “අපසාදෙනබ්බන්ති විහෙයෙකබ්බ” ති. උග්ගණ්ඨනං තෙන චුත්තස්ස අත්ථස්ස “එවමෙත” ති උපධාරණං සල්ලක්ඛණං, නිකුජ්ජනං තස්ස අද්ධනියභාවාපාදනවසෙන විත්තෙන සන්ධාරණං. තදුභයං පටික්ඛිපන්තො ආහ “අනුග්ගණ්ඨන්තො අනිකුජ්ජන්තො” ති. තෙනාහ “සාරවසෙන අග්ගණ්ඨන්තො” තිආදි.

මක්ඛලිගොසාලවාදවණ්ණනා

168. උභයෙනාති හෙතුපච්චයපටිසෙධනවචනෙන. සංකිලෙසපච්චයන්ති සංකිලිස්සනස්ස මලිනභාවස්ස කාරණං. විසුද්ධිපච්චයන්ති සඬ්ඛිකිලෙසතො විසුද්ධියා වොදානස්ස කාරණං. අත්තකාරොති තෙන තෙන සත්තෙන අත්තනා කාතබ්බකම්මං අත්තනා නිජ්ජාදෙනබ්බපයොගො. පරකාරන්ති පරස්ස වාහසා ඉජ්ඣනකපයොජනං. තෙනාහ “යෙනා” තිආදි. මහාසත්තන්ති අන්තිමභවිකං මහාබොධිසත්තං, පච්චෙකබොධිසත්තස්සපි එත්ථෙව සඬ්ගහො වෙදිතබ්බො. මනුස්සසොභග්ගන්ති මනුස්සෙසු සුභගභාවං. එවන්ති චුත්තජ්ජකාරෙන. කම්මවාදස්ස කිරියවාදස්ස පටික්ඛිපනෙන “අත්ථි භික්ඛවෙ කම්මං කණ්ඨං කණ්ඨවිපාක” තිආදි (අ. නි. 4.232) නයජ්ජවත්තෙ ජීනවක්කෙ පහාරං දෙනි නාම. නත්ථි පූරිසකාරෙති යථාචුත්තඅත්තකාරපරකාරාභාවතො එව සත්තානං

පව්වත්තපුරිසකාරො නාම කොච්ඡි නත්ථිති අත්ථො. තෙනාහ “යෙනා”තිආදි. නත්ථි බලන්ති සත්තානං දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකනිබ්බානසම්පත්තිආවහං බලං නාම කිඤ්චි නත්ථි. තෙනාහ “යම්හි”තිආදි. නිදස්සනමත්තඤ්චෙනං, සංකිලෙසිකම්පි වායං බලං පටික්ඛිපතෙව. යදි වීරියාදීනි පුරිසකාරවෙවචනානි, කස්මා විසුං ගහණන්ති ආහ “ඉදං නො වීරියෙනා”තිආදි. සද්දත්ථතො පන තස්සා තස්සා කිරියාය උස්සන්තට්ඨෙන බලං. සුරච්චරභාවාවහට්ඨෙන වීරියං. තදෙව දළ්භභාවතො, පොරිසධුරං වහන්තෙන පවත්තෙනබ්බතො ව පුරිසථාමො. පරං පරං යානං අක්කමනප්පවත්තියා පුරිසපරක්කමොති වුත්තොති වෙදිතබ්බං.

සත්තයොගතො රූපාදීසු සත්තවිසත්තතාය සත්තා. පාණනතො අස්සසනපස්සසනවසෙන පවත්තියා පාණා. තෙ පන සො එකින්දියාදිවසෙන විහජිත්වා වදන්ති ආහ “එකින්දියො”තිආදි. අණ්ඩකොසාදීසු භවනතො “භූතා”ති වුච්චන්තිති ආහ “අණ්ඩකොස...පෙ.... වදන්ති”ති. ජීවනතො පාණං ධාරෙන්තා විය වඩ්ඪනතො ජීවා. තෙනාහ “සාලියවා”තිආදි. නත්ථි එතෙසං සංකිලෙසවිසුද්ධිසු වසොති අවසා. නත්ථි නෙසං බලං වීරියං වානි අබලා අවීරියා. නියතානි අවිෂේෂස්සුත්තාවුතාහෙජ්ජමණිතො විය නියතප්පවත්තිතාය ගතිජාතිබන්ධාපවග්ගවසෙන නියාමො. තත්ථ තත්ථ ගමනන්ති ඡන්තං අභිජාතීනං තාසු තාසු ගතීසු උපගමනං සම්මායෙන සමාගමො. සභාවොයෙවානි යථා කණ්ටකස්ස තිබ්බණතා, කපිත්ථඵලානං පරිමණ්ඩලතා, මිගපක්ඛීනං විචිත්තාකාරතා, එවං සබ්බස්සාපි ලොකස්ස හෙතුපච්චයෙන විතා තථා තථා පරිණාමො අයං සභාවො එව අකිත්තිමොයෙව. තෙනාහ “යෙන හී”තිආදි. ඡළාභිජාතියො පරතො විත්ථාරියන්ති. “සුබඤ්ච දුක්ඛඤ්ච පටිසංවෙදෙන්ති”ති වදන්තො අදුක්ඛමසුබභූමිං සබ්බෙන සබ්බං න ජානාතීති උල්ලිඪගන්තො “අඤ්ඤා අදුක්ඛමසුබභූමි නත්ථිති දස්සෙති”ති ආහ.

පමුඛයොනීනන්ති මනුස්සතිරච්ඡානාදීසු බත්තියබ්බාත්මණාදිසිහබ්බාත්මසාදිවසෙන පධානයොනීනං. සට්ඨිසතානීති ඡසහස්සානි. “පඤ්ච ව කම්මුතො සතානී”ති පදස්ස අත්ථදස්සනං “පඤ්චකම්මසතානි වා”ති. “එසෙව නයො”ති ඉමිනා “කෙවලං තක්කමත්තකෙන නිරත්ථකං දිට්ඨිං දීපෙති”ති ඉමමෙවත්ථං අනිදිසති. එත්ථ ව “තක්කමත්තකෙනා”ති ඉමිනා යස්මා තක්කිකා නිරඪිකුසතාය පරිකප්පනස්ස යං කිඤ්චි අත්තතො පරිකප්පිතං සාරතො මඤ්ඤමානා තථෙව අභිනිවිස්ස තක්කදිට්ඨිගාහං ගණ්හන්ති, තස්මා න තෙසං දිට්ඨිවත්ථුස්මිං විඤ්ඤාහි විචාරණා කාතබ්බාති දස්සෙති. කෙච්ඡි උත්තරවිහාරවාසිනො. තෙ හි “පඤ්ච කම්මානීති වක්ඛුසොතසානජීවිහාකායා ඉමානි පඤ්චින්ද්‍රියානි ‘පඤ්ච කම්මානී’ති පඤ්ඤාපෙන්ති”ති වදන්ති. කම්මන්ති ලද්ධිති ඔළාරිකභාවතො පරිපුණ්ණකම්මන්ති ලද්ධි. මනොකම්මං අනොළාරිකත්තා උපඩ්ඪකම්මන්ති ලද්ධිති යොජනා. ද්වට්ඨිපටිපදානි “ද්වාසට්ඨි පටිපදා”ති වත්තබ්බෙ සභාවනිරුත්තිං අජානන්තො “ද්වට්ඨිපටිපදා”ති වදති. එකස්මිං කප්පෙති එකස්මිං මහාකප්පෙ, තත්ථාපි ව විචට්ටිට්ඨායිසඤ්ඤිතෙ එකස්මිං අසඪ්ඨිබ්බායොකප්පෙ.

උරබිහෙ හනන්තිති ඔරබිහිකා. එවං සුකරිකාදයො වෙදිතබ්බො. ලුද්දාති අඤ්ඤෙපි යෙ කෙවි මාගවිකනෙසාදා. තෙ පාපකම්මපසුතතාය “කණ්භාහිජාතීති වදති. හික්ඛු”ති බුද්ධසාසනෙ හික්ඛු. තෙ කිර “සජන්දරාගා පරිභුඤ්ජන්ති”ති අධිප්පායෙන “චතුසු පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා බාදන්ති”ති වදති. කස්මාති වෙ? යස්මා “තෙ පණිතපණිතෙ පච්චයෙ පටිසෙවන්ති”ති තස්ස මිච්ඡාගාහො, තස්මා ඤායලද්ධෙපි පච්චයෙ භුඤ්ජමානා ආජීවකසමයස්ස විලොමගාහිතාය පච්චයෙසු කණ්ටකෙ පක්ඛිපිත්වා බාදන්ති නාමාති වදතීති අපරෙ. එකෙ පබ්බජිතා, යෙ සච්ඡෙසං අත්තකිලමථානුයොගං අනුයුත්තා. තථා හි තෙ කණ්ටකෙ චත්තන්තා විය හොන්තිති “කණ්ටකචුත්තිකා”ති වුත්තා. යත්වා භුඤ්ජනනභානපටික්ඛෙපාදිවතසමායොගෙන පණ්ඩරතරා. “අවෙලකසාවකා”ති ආජීවකසාවකෙ වදති. තෙ කිර ආජීවකලද්ධියා විසුද්ධචිත්තතාය නිගණ්ඨෙහිපි පණ්ඩරතරා. නන්දාදයො හි තථාරූපං ආජීවකපටිපත්තිං උක්කංසං පාපෙත්වා ධීතා. තස්මා නිගණ්ඨෙහි ආජීවකසාවකෙහි ව පණ්ඩරතරා පරමසුක්කාහිජාතීති අයං තස්ස ලද්ධි.

පුරිසභූමියොති පධානපුග්ගලෙන නිද්දෙසො. ඉත්ථිනම්පි තා භූමියො ඉච්ඡන්තෙව. “හික්ඛු ව පන්තකො”තිආදි තෙසං පාළියෙව. තත්ථ පන්තකොති හික්ඛාය විවරණකො, තෙසං වා පටිපත්තියා පටිපන්තකො. ජිනොති ජිණ්ණො ජරාවසෙන භීතධාතුකො, අත්තනො වා පටිපත්තියා පටිපක්ඛං ජිනිත්වා ධීතො. සො කිර තථාභූතො ධම්මම්පි කස්සපි න කටෙසි. තෙනාහ “න කිඤ්චි ආහා”ති. ඔට්ඨවදනාදිවිප්පකාරෙ කතෙපි බමනවසෙන න කිඤ්චි වදතීතිපි වදන්ති. අලාභින්ති “සො න කුම්භිමුඛා පටිග්ගණ්භාති”තිආදිනා (දී. නි. 1.394) නයෙන වුත්තඅලාභහෙතුසමායොගෙන අලාභිං, තතොයෙව ජිසවිජාදුබ්බලපරෙතතාය සයනපරායනං “සමණං පන්තභූමි”ති වදති.

ආජීවචුත්තිසතාතීති සත්තානං ආජීවභූතාති ජීවිකාචුත්තිසතාති. පසුග්ගහණෙන එළකජාති ගහිතා, මිගග්ගහණෙන රුරුගවයාදිසබ්බමිගජාති. බහු දෙවාති වාතුමහාරාජිකාදිබ්බමකායිකාදිවසෙන, තෙසං අන්තරහෙදවසෙන බහු දෙවා. තත්ථ වාතුමහාරාජිකානං එකච්චහෙදො මහාසමයසුත්තවසෙන (දී. නි. 2.331) දීපෙනබ්බො. මනුස්සාපි අනන්තාති දීපදෙසකුලවංසාජීවාදිවිභාගවසෙන මනුස්සාපි අනන්තහෙදා. පිසාවා එව පෙසාවා. තෙ අපරපෙතාදයො මහන්තමහන්තා. ඡද්දන්තදහමන්දාකිනියො කුචාළියමුවලින්දනාමෙන වදති.

පවුටාති පබ්බගණ්ඨිකා. පණ්ඩිතොපි ...පෙ.... උද්ධං න ගච්ඡති, කස්මා? සත්තානං සංසරණකාලස්ස නියතභාවතො. අපරිපක්කං සංසරණනිමිත්තං සීලාදිනා පරිපාවෙති නාම සීසංයෙව විසුද්ධිප්පත්තියා. පරිපක්කං කම්මං චුස්ස චුස්ස පත්වා පත්වා කාලෙන පරිපක්කභාවානාපාදනෙන බ්‍යන්තිං කරොති නාම.

සුත්තගුලෙහි සුත්තවට්ටිය. “නිබ්බේයියමානමෙව පලෙහි”ති උපමාය සත්තානං සංසාරො අනුක්කමෙන බියතෙව, න තස්ස වඩ්ඪතීති දස්සෙති පරිච්ඡින්නරූපත්තා.

අජිතකෙසකම්බලවාදවණ්ණනා

171. දිත්තන්ති දෙයාධම්මසිසෙන දානං චුත්තන්ති ආහ “දිත්තස්ස ඵලාභාවං වදන්ති”ති, දිත්තං පන අන්තාදිවත්ථුං කථං පටික්ඛිපති. එසෙව නයො යිට්ඨං හුතන්ති එත්ථාපි. මහායාගොති සබ්බසාධාරණං මහාදානං. පාහුනකසක්කාරොති පාහුනභාවෙන කාතබ්බසක්කාරො. ඵලන්ති ආනිසංසඵලං, නිස්සන්දඵලඤ්ච. විපාකොති සදිසඵලං. පරලොකෙ ඨිතස්ස අයං ලොකො නත්ථීති පරලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුතා ලද්ධබ්බො අයං ලොකො න භොති. ඉධලොකෙ ඨිතස්සාපි පරලොකො නත්ථීති ඉධලොකෙ ඨිතස්ස කම්මුතා ලද්ධබ්බො පරලොකො න භොති. තත්ථ කාරණමාහ “සබ්බෙ තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්ති”ති. ඉමෙ සත්තා යත්ථ යත්ථ භවෙ, යොනිආදීසු ව යිතා තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජන්ති නිරුද්ධවිනාසවසෙන විනස්සන්ති. ඵලාභාවවසෙනාති මාතෘපිතුසු සම්මාපටිපත්තිමිච්ඡාපටිපත්තීනං ඵලස්ස අභාවවසෙන “නත්ථී මාතා, නත්ථී පිතා”ති වදන්ති, න මාතෘපිතුනං, නාපි තෙසු ඉදානි කයිරමානසක්කාරාසක්කාරානං අභාවවසෙන තෙසං ලොකපච්චක්ඛත්තා. පුබ්බුළකස්ස විය ඉමෙසං සත්තානං උප්පාදො නාම කෙවලො, න චචිත්ථා ආගමනපුබ්බකොති දස්සනත්ථං. “නත්ථී සත්තා ඔපපාතිකා”ති චුත්තන්ති ආහ “චචිත්ථා උපපජ්ජනකසත්තා නාම නත්ථීති වදන්ති”ති. සමණෙන නාම යාථාවතො ජානන්තෙන කස්සචි කිඤ්චි අකථෙත්ථා සඤ්ඤතෙන භවිතබ්බං, අඤ්ඤථා ආභොපුරිසිකා නාම සියා. කිඤ්චි පරො පරස්ස කරිස්සති? තථා ව අත්තතො සම්පාදනස්ස කස්සචි අවස්සයො ඵව න සියා තත්ථ තත්ථෙව උච්ඡිජ්ජනතොති ආහ “යෙ ඉමඤ්ච...පෙ.... පච්චෙදෙන්ති”ති.

වතුසු මහාභූතෙසු නියුත්තොති වාතුමහාභූතිකො. යථා පන මත්තිකාය නිබ්බත්තං භාජනං මත්තිකාමයං, ඵවං අයං වතුහි මහාභූතෙහි නිබ්බත්තොති ආහ “වතුමහාභූතමයො”ති. අජ්ඣත්තිකපට්ඨිකාතුති සත්තසන්නානගතා පට්ඨිකාතු. බාහිරපට්ඨිකාතුන්ති බහිද්ධා මහාපට්ඨිං. උපගච්ඡතීති බාහිරපට්ඨිකායතො තදෙකදෙසභූතා පට්ඨි ආගන්ත්ථා අජ්ඣත්තිකභාවජ්ජන්තියා සත්තභාවෙන සණ්ඨිතා ඉදානි සටාදිගතපට්ඨි විය තමෙව බාහිරපට්ඨිකායං උපෙති උපගච්ඡති සබ්බසො තෙන නිබ්බිසෙසනං එකීභාවමෙව ගච්ඡති. ආපාදීසුපි එසෙව නයොති එත්ථ පජ්ජුන්තෙන මහාසමුද්දතො ගහිතආපො විය වස්සොදකභාවෙන පුනපි මහාසමුද්දමෙව, සුරියරස්මිතො ගහිතං ඉන්ද්‍රගිහිසඬ්ඛාතතෙජො විය පුන සුරියරස්මිං, මහාවායුබන්ධතො නිග්ගතමහාවාතො විය තමෙව වායුබන්ධං උපෙති උපගච්ඡතීති දිට්ඨිගතිකස්ස අධිප්පායො. මනච්ඡට්ඨානි ඉන්ද්‍රියානි ආකාසං පක්ඛන්දන්ති තෙසං විසයාභාවාති වදන්ති. විසයිගහණෙන හි විසයාපි ගහිතා ඵව භොන්තිති. ගුණාගුණපදානීති ගුණදොසකොට්ඨාසා. සරිරමෙව පදානීති අධිප්පෙන. සරිරෙන තංතංකිරියාය පජ්ජිතබ්බතො. දබ්බන්ති මුය්හන්තිති දත්තු, මුළුහපුග්ගලා.

තෙහි දක්නුහි බාලමනුස්සෙහි. “පරලොකො අත්ථි” ති මති යෙසං, තෙ අත්ථිකා, තෙසං වාදොති අත්ථිකවාදො, තං අත්ථිකවාදං.

කම්මං පටිබාහති අකිරියවාදිභාවතො. විපාකං පටිබාහති සබ්බෙන සබ්බං ආයතිං උපපත්තියා පටික්ඛිපනතො. උභයං පටිබාහති සබ්බසො හෙතුපටිබාහනෙනෙව ඵලස්සපි පටික්ඛිත්තත්තා. උභයන්ති හි කම්මං විපාකඤ්චාති උභයං. සො හි “අහෙතු අප්පච්චයා සත්තා සංකිලිස්සන්ති, විසුජ්ඣන්ති වා” ති (දී. නි. 1.168; ම. නි. 2.100, 227; සං. නි. 3.212) වදන්තො කම්මස්ස විය විපාකස්සාපි සංකිලෙසවිසුද්ධිනං පච්චයත්තාභාවවචනතො තදුභයං පටිබාහති නාම. විපාකො පටිබාහිතො හොති අසති කම්මෙ විපාකාභාවතො. කම්මං පටිබාහිතං හොති අසති විපාකෙ කම්මස්ස නිරත්ථකභාවාපත්තිතො. අත්ථතොති සරූපෙන. උභයප්පටිබාහකාති විසුං විසුං තංතංදිට්ඨිදීපකභාවෙන පාළියං ආගතාපි පච්චෙකං තිවිධදිට්ඨිකා ඵව උභයපටිබාහකත්තා. උභයප්පටිබාහකාති හි හෙතුවචනං. “අහෙතුකවාදා වෙවා” තිආදි පටිඤ්ඤාවචනං. යො හි විපාකපටිබාහනෙන නත්ථිකදිට්ඨිකො උච්ඡෙදවාදී, සො අත්ථතො කම්මපටිබාහනෙන අකිරියදිට්ඨිකො, උභයපටිබාහනෙන අහෙතුකදිට්ඨිකො ව හොති. සෙසද්වයෙපි ඵසෙව නයො.

සජ්ඣායන්ති ති තං දිට්ඨිදීපකං ගන්ථං උග්ගහෙත්වා පඨන්ති. වීමංසන්ති තස්ස අත්ථං විචාරන්ති. “තෙස”න්තිආදි වීමංසනාකාරදස්සනං. තස්මිං ආරම්මණෙති යථාපරිකප්පිතකම්මඵලාභාවාදිකෙ “කරොතො න කරියති පාප”න්ති ආදින යප්පවත්තාය ලද්ධියා ආරම්මණෙ. මිච්ඡාසති සන්තිට්ඨන්ති “කරොතො න කරියති පාප”න්තිආදිවසෙන අනුස්සවුපලද්ධෙ අත්ථෙ තදාකාරපරිවිතක්කතෙහි සවිග්ගහෙ විය සරූපතො චිත්තස්ස පච්චුපට්ඨිතෙ චිරකාලපරිවයෙන ඵවමෙතන්ති නිජ්ඣානක්ඛමභාවුපගමනෙන නිජ්ඣානක්ඛන්තියා තථාගහිතෙ පුනප්පුනං තථෙව ආසෙවන්තස්ස බහුලිකරොන්තස්ස මිච්ඡාවිතක්කෙන සමාදියමානා මිච්ඡාවායාමුපත්ථමහිතා අතංසභාවං “තංසභාව”න්ති ගණ්හන්ති මිච්ඡාසතිති ලද්ධනාමා තංලද්ධිසහගතා තණ්හා සන්තිට්ඨති. චිත්තං ඵකග්ගං හොතිති යථාසකං විතක්කාදිපච්චයලාභෙන තස්මිං ආරම්මණෙ අවට්ඨිතතාය අනෙකග්ගතං පභාය ඵකග්ගං අප්පිතං විය හොති. චිත්තසිසෙන මිච්ඡාසමාධි ඵව වුත්තො. සොපි හි පච්චයවිසෙසෙහි ලද්ධභාවනාබලො ඊදිසෙ යානෙ සමාධානපතිරූපකිච්චකරොයෙව, වාළච්ඡිකුණාදීසු වියාති දට්ඨබ්බං. ජවනානි ජවන්තිති අනෙකක්ඛන්තුං තෙනාකාරෙන පුබ්බභාගියෙසු ජවනවාරෙසු පවත්තෙසු සබ්බපච්ඡිමෙ ජවනවාරෙ සත්ත ජවනානි ජවන්ති. පඨමෙ ජවනෙ සතෙකිච්ඡා හොන්ති. තථා දුතියාදීසුති ධම්මසභාවදස්සනමත්තමෙතං, න පන තස්මිං බණෙ තෙසං තිකිච්ඡා කෙනවි සක්කා කාතුං.

තත්ථාති තෙසු තීසු මිච්ඡාදස්සනෙසු. කොච් ඵකං දස්සනං ඔක්කමතිති යස්ස ඵකස්මිංයෙව අභිනිවෙසො ආසෙවනා ව පවත්තා, සො ඵකමෙව දස්සනං ඔක්කමති. යස්ස පන ද්වීසු තීසුපි වා අභිනිවෙසො ආසෙවනා ව පවත්තා, සො ද්වෙ තීණිපි

ඔක්කමති, එතෙන යා පුබ්බෙ උභයපට්ඨානකතාමුඛෙන දීපිතා අත්ථසිද්ධා සබ්බදිට්ඨිකතා, සා පුබ්බභාගියා. යා පන මිච්ඡත්තනියාමොක්කන්තිභූතා, සා යථාසකං පච්චයසමුදාගමසිද්ධිතො භින්නාරම්මණානං විය විසෙසාධිගමානං එකස්සං අනුප්පත්තියා අසඬිකිණ්ණා එවාති දස්සෙති. “එකස්මිං ඔක්කන්තෙපි” තිආදිනා තිස්සන්තම්පි දිට්ඨිනං සමානබලනං සමානඵලනඤ්ච දස්සෙති. තස්මා තිස්සොපි චෙතා එකස්ස උප්පන්නා අබ්බොකිණ්ණා එව, එකාය විපාකෙ දින්නෙ ඉතරා අනුබලප්පදායිකායො භොන්ති. “වට්ඨබාණු නාමෙසා” ති ඉදං වචනං තෙය්‍යත්ථං, න නීතත්ථං. තථා හි පපඤ්චසුදනියං “කිං පනෙස එකස්මිංයෙව අත්තභාවෙ නියතො භොති, උදාහු අඤ්ඤස්මිං පිති? එකස්මිංයෙව නියතො, ආසෙවනවසෙන පන භවන්තරෙපි තං තං දිට්ඨිං රොචෙති යෙවා” ති (ම. නි. අට්ඨ. 3.129) චුත්තං. අකුසලඤ්ඤි නාමෙතං අබලං දුබ්බලං, න කුසලං විය සබලං මහාබලං. තස්මා “එකස්මිංයෙව අත්තභාවෙ නියතො” ති චුත්තං. අඤ්ඤථා සම්මත්තනියාමො විය මිච්ඡත්තනියාමොපි අච්චන්තිකො සියා, න ච අච්චන්තිකො. යදි එවං වට්ඨබාණුජොතනා කථන්ති ආහ “ආසෙවනවසෙන පනා” තිආදි. තස්මා යථා “සකිං නිමුග්ගොපි නිමුග්ගො එව බාලො” ති චුත්තං, එවං වට්ඨබාණුජොතනා. යාදිසෙ හි පච්චයෙ පටිච්ච අයං තං තං දස්සනං ඔක්කන්තො පුන කදාචි තප්පට්ඨකං පච්චයෙ පටිච්ච තතො සිසුක්ඛිපනමස්ස න භොතීති න චත්තබ්බං, තස්මා “යෙභුයෙයන හි එවරූපස්ස භවතො වුට්ඨානං නාම නත්ථි” ති චුත්තං.

තස්මාති යස්මා එවං සංසාරබාණුභාවස්සපි පච්චයො අපණ්ණකජාතො, තස්මා. භූතිකාමොති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථානං වසෙන අත්තතො ගුණෙහි වඩ්ඪිකාමො.

පකුධකච්චායනවාදවණ්ණනා

174. අකතාති සමෙන විසමෙන වා කෙනචි හෙතුනා න කතා න විහිතා. කතවිධො කරණවිධි නත්ථි එතෙසන්ති අකතවිධානා. පද්ද්වයෙනාපි ලොකෙ කෙනචි හෙතුපච්චයෙන තෙසං අනිබ්බත්තනභාවං දස්සෙති. ඉද්ධියාපි න නිම්මිතාති කස්සච ඉද්ධිමතො චෙතොවසිප්පත්තස්ස දෙවස්ස, ඉස්සරාදිතො වා ඉද්ධියාපි න නිම්මිතා. අනිම්මාපිතා කස්සච අනිම්මාපිතා. චුත්තත්ථමෙවාති බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.30) චුත්තත්ථමෙව. වඤ්ඤාති වඤ්ඤපසුවඤ්ඤාලාදයො විය අඵලා, කස්සච අජනකාති අත්ථො, එතෙන පථවිකායාදීනං රූපාදිජනකභාවං පටික්ඛිපති. රූපසද්දාදයො හි පථවිකායාදීහි අප්පට්ඨද්ධචුත්තිකාති තස්ස ලද්ධි. පබ්බතකුටං විය ධීතාති කුට්ඨා, යථා පබ්බතකුටං කෙනචි අනිබ්බත්තිතං, කස්සච ච අනිබ්බත්තකං, එවමෙනෙ පිති අධිප්පායො. යමිදං “බීජතො අඬිකුරාදි ජායති” ති වුව්චති, තං විජ්ජමානමෙව තතො නික්ඛමති, න අවිජ්ජමානං, අඤ්ඤථා අඤ්ඤතොපි අඤ්ඤස්ස උපලද්ධි සියාති අධිප්පායො. ධීතත්තාති නිබ්බිකාරාභාවෙන ධීතත්තා. න වලන්තීති විකාරං නාපජ්ජන්ති. විකාරාභාවතො හි තෙසං සත්තන්තං කායානං එසිකට්ඨායිට්ඨිතතා. අනිඤ්ජනඤ්ච අත්තතො පකතියා අවට්ඨානමෙව. තෙනාහ “න විපරිණමන්ති” ති.

අවිපරිණාමධම්මත්තා එව හි තෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤං න ඛ්‍යාබ්‍යාධෙත්ති. සති හි විකාරං ආපාදෙනබ්බතාය ඛ්‍යාබ්‍යාධකතාපි සීයා, තථා අනුග්ගහෙනබ්බතාය අනුග්ගාහකතාති තදභාවං දස්සෙතුං පාළියං නාලන්තිආදි වුත්තං. පථවී එව කායෙකදෙසත්තා පථවීකායො. ජීවසත්තමානං කායානං නිව්චතාය නිබ්බිකාරභාවතො න හන්තබ්බතා, න සාතෙතබ්බතා වාති නෙව කොචි හන්තා වා සාතෙතා වා, තෙනෙවාහ “සත්තන්තං ත්වෙව කායාන”න්තිආදි. යදි කොචි හන්තා නත්ථි, කථං සත්ථප්පභාරොති ආහ “යථා මුග්ගරාසි ආදීසු”තිආදි. කෙවලං සඤ්ඤාමත්තමෙව භොති. හනනසාතනාදි පන පරමත්ථතො නත්ථෙව කායානං අවිකොපනීයභාවතොති අධිප්පායො.

නිගණ්ඨනාටපුත්තවාදවණ්ණනා

177. චත්තාරො යාමා භාගා චතුයාමා, චතුයාමා එව චාතුයාමා, භාගත්ථො හි ඉධ යාම-සද්දො යථා “රත්තියා පයමො යාමො”ති. සො පනෙත්ථ භාගො සංවරලක්ඛණොති ආහ “චාතුයාමසංවුතොති චතුකොට්ඨාසෙන සංවරෙන සංවුතො”ති. පටික්ඛිත්තසබ්බසීතොදකොති පටික්ඛිත්තසබ්බසීතොදකපරිභොගො. සබ්බෙන පාපවාරණෙන යුත්තොති සබ්බප්පකාරෙන සංවරලක්ඛණෙන සමන්තාගතො. ධුතපාපොති සබ්බෙන නිජ්ජරලක්ඛණෙන පාපවාරණෙන විධුතපාපො. පුට්ඨොති අට්ඨන්තම්පි කම්මානං බෙපනෙන මොක්ඛප්පත්තියා කම්මක්ඛයලක්ඛණෙන සබ්බෙන පාපවාරණෙන පුට්ඨො තං පත්වා යීතො. කොට්ඨපත්තචිත්තොති මොක්ඛාධිගමෙනෙව උත්තමමරියාදප්පත්තචිත්තො. යතත්තොති කායාදීසු ඉන්ද්‍රියෙසු සංයමෙනබ්බස්ස අභාවතො සංයතචිත්තො. සුප්පතිට්ඨිතචිත්තොති නිස්සෙසතො සුට්ඨු පතිට්ඨිතචිත්තො. සාසනානුලොමං නාම පාපවාරණෙන යුත්තතා. තෙනාහ “ධුතපාපො”තිආදි. අසුද්ධලද්ධිතායාති “අත්ථි ජීවො, සො ච සීයා නිව්චො, සීයා අනිව්චො”ති එවමාදිඅසුද්ධලද්ධිතාය. සබ්බාති කම්මපකතිවිභාගාදිවිසයා සබ්බා නිජ්ඣානක්ඛන්තියො. දිට්ඨියෙ වාති මිච්ඡාදිට්ඨියො එව ජාතා.

සඤ්චයබෙලට්ඨපුත්තවාදවණ්ණනා

179-181. අමරාවික්ඛෙපෙ වුත්තනයො එවාති බ්‍රහ්මජාලෙ අමරාවික්ඛෙපවාදසංවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.61-63) වුත්තනයො එව වික්ඛෙපඛ්‍යාකරණභාවතො, තථෙව චෙත්ථ වික්ඛෙපවාදස්ස ආගතත්තා.

පයමසන්දිට්ඨිකසාමඤ්ඤඵලවණ්ණනා

183. යථා තෙ රුච්චෙය්‍යාති ඉදානි මයා පුච්ඡියමානො අත්ථො යථා තව චිත්තෙ රොචෙය්‍යා. සරදාසීයා කුච්ඡස්මිං ජාතො අන්තොජාතො. ධනෙන කීතො ධනක්කීතො. බන්ධග්ගාහගහිතො කරමරාතීතො. සාමන්ති සයමෙව. දාසඛ්‍යන්ති දාසභාවං. කොචි දාසොපි සමානො අලසො කම්මං අකරොන්තො

“කම්මකාරො” ති න වුවවතීති ආහ “අනලසො කම්මකරණසීලොයෙවා” ති. පයම්මෙවාති ආසන්නතරටියානුපසඬකමනතො පගෙව පුරෙතරමෙව. පච්ඡාති සාමිකස්ස නිපජ්ජාය පච්ඡා. සයනතො අවුට්ඨිතෙති රත්තියා විභායනවෙලාය සෙයානො අවුට්ඨිතෙ. පච්චුසකාලතො පටියායාති අතීතාය රත්තියා පච්චුසකාලතො පටියාය. යාව සාමිනො රත්තිං නිද්දොක්කමනන්ති අපරාය පදොසවෙලායං යාව නිද්දොක්කමනං. කිං කාරන්ති කිං කරණීයං, කිංකාරභාවතො පුච්ඡන්වා කාතබ්බවෙය්‍යාවච්චන්ති අත්ථො.

දෙවො වියාති ආධිපච්චපරිවාරාදිසම්පත්තිසමන්තාගතො පධානදෙවො විය. සො වතස්සාහන්ති සො වත අස්සං අහං. සො රාජා විය අහම්පි භවෙය්‍යං, කථං පුඤ්ඤාති කරෙය්‍යං, යදි පුඤ්ඤාති උළාරාති කරෙය්‍යන්ති යොජනා. “සො වතස්ස’ස්ස”න්ති පාඨෙ සො රාජා අස්ස අහං අස්සං වත, යදි පුඤ්ඤාති කරෙය්‍යන්ති යොජනා. තෙනාහ “අයමෙවත්ථො” ති. අස්සන්ති උත්තමපුරිසප්පයොගෙ අහං-සද්දො අප්පයුත්තොපි පයුත්තො එව හොති. යාවජීවං න සක්ඛිස්සාමි දාතුන්ති යාවජීවං දානත්ථාය උස්සාහං කරොත්තොපි යං රාජා එකං දිවසං දෙනි, තතො සතභාගම්පි දාතුං න සක්ඛිස්සාමි. තස්මා පබ්බජ්ස්සාමිති පබ්බජ්ජායං උස්සාහං කත්වාති යොජනා.

කායෙන සංවුතොති කායෙන සංවර්තබ්බං කායද්වාරෙන පවත්තනකං පාපධම්මං සංවර්ත්වා විහරෙය්‍යාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “කායෙන පිහිතො හුත්වා” තිආදි. සාසච්ඡාදනෙන පරමතායාති සාසච්ඡාදනපරියෙසෙන සල්ලෙඛවසෙන පරමතාය, උක්කට්ඨභාවෙ සණ්ඨිතො සාසච්ඡාදනමෙව වා පරමං පරා කොටි එතස්ස, න තතො පරං කිඤ්චි ආමිසජාතං පරියෙසති පච්චාසිසති වාති සාසච්ඡාදනපරමො, තබ්බාවො සාසච්ඡාදනපරමතා, තස්සා සාසච්ඡාදනපරමතාය. විවෙකට්ඨකායානන්ති ගණසඬගණිකතො පච්චිත්තෙ ධීතකායානං. නෙක්ඛම්මාභිරතානන්ති ඤානාභිරතානං. තාය එව ඤානාභිරතියා පරමං උත්තමං වොදානං විසුද්ධිං පත්තතාය පරමවොදානප්පත්තානං. කිලෙසුපධිඅභිසඬ්ඛාරුපධීනං අච්චන්තවිගමෙන නිරුපධීනං. විසඬ්ඛාරගතානන්ති අධිගතනිබ්බානානං. එත්ථ ව පයම්මො විවෙකො ඉතරෙහි ද්විහි විවෙකෙහි සභාපි පත්තබ්බො විනාපි, තථා දුතියො. තතියො පන ඉතරෙහි ද්විහි සහෙව පත්තබ්බො, න විනාති දට්ඨබ්බං. ගණ ජනසමාගමෙ සන්තිපතනං ගණසඬගණිකා, තං පභාය එකො විහරති වරති පුග්ගලවසෙන අසභායත්තා. චිත්තෙ කිලෙසානං සන්තිපතනං විත්තකිලෙසසඬගණිකා, තං පභාය එකො විහරති කිලෙසවසෙන අසභායත්තා. මග්ගස්ස එකචිත්තක්ඛණිකත්තා, ගොත්‍රභූආදීනඤ්ච ආරම්මණමත්තත්තා න තෙසං වසෙන සාතිසයා නිබ්බුතිසුඛසම්ප්ප්පනා, එලසමාපත්තිනිරොධසමාපත්තිවසෙන සාතිසයාති ආහ “එලසමාපත්තිං වා නිරොධසමාපත්තිං වා පච්ඡිත්වා” ති. එලපරියොසානො හි නිරොධොති.

184. අභිහරිත්වාති අභිමුඛිභාවෙන නෙත්වා. “අහං විවරාදිහි පයොජනං සාධෙස්සාමි” ති වචනසෙසො. සප්පායන්ති සබ්බගෙලඤ්ඤපහරණවසෙන

උපකාරාවහං. භාවිතා අනත්ථතො පරිපාලනවසෙන ගොපනා රක්ඛාගුත්ති.
පච්චුප්පන්තස්ස නිසෙධවසෙන ආවරණගුත්ති.

දුතියසන්දිට්ඨිකසාමඤ්ඤඵලවණ්ණනා

186. කසතීති කසිං කරොති. ගහපතිකොති එත්ථ ක-සද්දො අප්පත්ථොති ආහ
“එකගෙහමත්තෙ ජෙට්ඨකො”ති, තෙන අනෙකකුලජෙට්ඨකභාවං පටික්ඛිපති.
කරං කරොතීති කරං සම්පාදෙති. වඩ්ඪෙය්ති උපරුපරි සම්පාදනෙන වඩ්ඪෙය්ති. එවං
අප්පමිපි පභාය පබ්බජිතුං දුක්කරන්ති අයමත්ථො ලුට්ඨිකොපමසුත්තෙන (ම. නි.
2.151, 152) දීපෙනබ්බො. තෙනාහ “සෙය්‍යාපාපි, උදායි, පුරිසො දලිද්දො අස්සකො
අනාළ්භියො, තස්සස්ස එකං අගාරකං ඔලුග්ගවිලුග්ගං කාකාතිදායිං
නපරමරුප්”න්ති විත්ථාරො. යදි අප්පමිපි භොගං පභාය පබ්බජිතුං දුක්කරං, කස්මා
දාසවාරෙ භොගග්ගහණං න කතන්ති ආහ “දාසවාරෙ පනා”තිආදි. යථා ව දාසස්ස
භොගාපි අභොගා පරායත්තභාවතො, එවං ඤාතයො පීති දාසවාරෙ
ඤාතිපරිවට්ටග්ගහණමිපි න කතන්ති දට්ඨබ්බං.

පණ්ණිනතරසාමඤ්ඤඵලවණ්ණනා

189. එවරුපාහීති යථාචුත්තදාසකස්සකුපමාසදිසාහි උපමාහි සාමඤ්ඤඵලං
දීපෙනුං පහොති භගවා සකලමිපි රත්තින්දිවං තතො හිග්‍යොපි අනන්තපටිභානාය
විචිත්තනයදෙසනභාවතො. තථාපීති සතිපි දෙසනාය
උත්තරුත්තරාධිකනානායවිචිත්තභාවෙ.

එකත්ථමෙතං පදං සාධුසද්දස්සෙව ක-කාරෙන වඩ්ඪිත්වා චුත්තත්තා, තෙනෙව
සාධුක-සද්දස්ස අත්ථං වදන්තෙන අත්ථුද්ධාරවසෙන සාධු-සද්දො උදාහරො.
ආයාවනෙති අභිමුඛයාවනෙ, අභිපත්ථනායන්ති අත්ථො. සම්පට්ච්ඡනෙති
පටිග්ගණ්හනෙ. සම්පහංසනෙති සංවිජ්ජමානගුණවසෙන හංසනෙ තොසනෙ,
උදග්ගතාකරණෙති අත්ථො. ධම්මරුචීති පුඤ්ඤකාමො. පඤ්ඤාණවාති පඤ්ඤවා.
අද්ද්ධිභොති අදුසකො, අනුපසාතකොති අත්ථො. ඉධාපීති ඉමස්මිං සාමඤ්ඤඵලෙපි.
අයං සාධු-සද්දො. දළ්ඞිකම්මෙති සක්කච්ච කිරියායං. ආණත්තියන්ති ආණාපනෙ.
“සුඤ්ඤාහි සාධුකං මනසි කරොහී”ති හි චුත්තෙ සාධුක-සද්දෙන
සවනමනසිකාරානං සක්කච්චකිරියා විය තදාණාපනමිපි ජොතිතං භොති,
ආයාවනත්ථතා විය වස්ස ආණාපනත්ථතා වෙදිතබ්බා. සුන්දරෙපීති සුන්දරත්ථෙපි.
ඉදානි යථාචුත්තෙත සාධුක-සද්දස්ස අත්ථත්තයෙන පකාසිතං විසෙසං දස්සෙනුං
“දළ්ඞිකම්මත්ථෙන හී”තිආදි චුත්තං.

මනසි කරොහීති එත්ථ මනසිකාරො න ආරම්මණපටිපාදනලක්ඛණො, අථ බො
විථිපටිපාදනජවනපටිපාදනමනසිකාරපුබ්බකං චිත්තෙ ධ්වනලක්ඛණොති
දස්සෙන්තො “ආවජ්ජා”තිආදිමාහ. සොතින්ද්‍රියවික්ඛෙපවාරණං සවනෙ
නියොජනවසෙන කිරියන්තරපටිසෙධනභාවතො, සොතං ඔදහාති අත්ථො.

මනින්ද්‍රියවික්ෂේපවාරණං අඤ්ඤචිත්තාපට්ඨෙධනතො.
 බ්‍යඤ්ජනවිපල්ලාසග්ගාභවාරණං “සාධුක”න්ති විසෙසෙත්වා චුත්තත්තා.
 පච්ඡිමස්ස අත්ථවිපල්ලාසග්ගාභවාරණෙපි එසෙව නයො. ධාරණුපපරික්ඛාදීසුති
 ආදි-සද්දෙන තුලනතීරණාදිකෙ, දිට්ඨියා සුඡපට්ඨිමෙ ව සඬගණ්හාති.
 සබ්බඤ්ජනොති එත්ථ යථාධිප්පෙනමත්ථං බ්‍යඤ්ජයතීති බ්‍යඤ්ජනං, සභාවනිරුත්ති.
 සහ බ්‍යඤ්ජනෙනාති සබ්බඤ්ජනො, බ්‍යඤ්ජනසම්පන්නොති අත්ථො. සාත්ථොති
 අරණියතො උපගන්තබ්බතො අනුධාතබ්බතො අත්ථො, චතුපාරිසුද්ධිසිලාදිකො.
 තෙන සහ අත්ථොනාති සාත්ථො, අත්ථසම්පන්නොති අත්ථො.
 ධම්මගම්භිරොතිආදීසු ධම්මො නාම තන්ති. දෙසනා නාම තස්සා මනසා
 වචන්ථාපිතාය තන්ති යා දෙසනා. අත්ථො නාම තන්ති යා අත්ථො. පට්ඨෙධො නාම
 තන්ති යා, තන්තිඅත්ථස්ස ව යථාභූතාවබ්බොධො. යස්මා වෙනෙ ධම්මදෙසනා
 අත්ථස්පට්ඨෙධා සසාදිහි විය මහාසමුද්දො මන්දබුද්ධිහි දුක්ඛොගාහා,
 අලබ්භනෙය්‍යපතිට්ඨා ව, තස්මා ගම්භීරා. තෙන චුත්තං “යස්මා අයං
 ධම්මො...පෙ.... සාධුකං මනසි කරොහී”ති. එත්ථ ව පට්ඨෙධස්ස දුක්කරභාවතො
 ධම්මත්ථානං, දෙසනාඤ්ඤාණස්ස දුක්කරභාවතො දෙසනාය දුක්ඛොගාහතා,
 පට්ඨෙධස්ස පන උප්පාදෙතුං අසක්කුණෙය්‍යතාය, ඤාණුප්පත්තියා ව
 දුක්කරභාවතො දුක්ඛොගාහතා වෙදිතබ්බා. දෙසනං නාම උද්දිසනං, තස්ස
 නිද්දිසනං භාසනන්ති ඉධාධිප්පෙනන්ති ආහ “චිත්ථාරතො භාසිස්සාමී”ති.
 පරිබ්‍යත්තං කථනඤ්ඤි භාසනං, තෙනාහ “දෙසෙස්සාමීති...පෙ....
 චිත්ථාරදීපන”න්ති.

යථාචුත්තමත්ථං සුත්තපදෙන සමත්ථෙතුං “තෙනාහ”තිආදි චුත්තං.
 සාළිකායිව නිග්ඝොසොති සාළිකාය ආලාපො විය මධුරො කණ්ණසුබ්බො
 පෙමතීයො. පටිභානන්ති සද්දො. උදිරයිති උච්චාරියති, චුච්චති වා.

එවං චුත්තෙ උස්සාහජාතොති එවං “සුණොහි සාධුකං මනසි කරොහි
 භාසිස්සාමී”ති චුත්තෙ “න කිර භගවා සඬබ්බෙපෙනෙව දෙසෙස්සති, චිත්ථාරෙනපි
 භාසිස්සති”ති සඤ්ජාතුස්සාහො හට්ඨතුට්ඨො හුත්වා.

190. “ඉධා”ති ඉමිනා චුච්චමානං අධිකරණං තථාගතස්ස උප්පත්තිට්ඨානභූතං
 අධිප්පෙනන්ති ආහ “දෙසාපදෙසෙ නිපාතො”ති. “ස්වාය”න්ති සාමඤ්ඤතො
 ඉධසද්දමත්තං ගණ්හාති, න යථා විසෙසිතබ්බං ඉධ-සද්දං. තථා හි වක්ඛති “කත්ථවි
 පදපුරණමත්තමෙවා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.190). ලොකං උපාදාය චුච්චති ලොක-
 සද්දෙන සමානාධිකරණභාවෙන චුත්තත්තා. සෙසපද්ද්වයෙ පන
 පදන්තරසන්නිධානමත්තෙන තං තං උපාදාය චුත්තතා දට්ඨබ්බා. ඉධ තථාගතො
 ලොකෙති හි ජාතිබ්බත්තං, තත්ථාපි අයං වක්ඛවාළො “ලොකො”ති අධිප්පෙනො.
 සමණොති සොතාපන්නො. දුතියො සමණොති සකදාගාමී. චුත්තඤ්ඤෙනං
 “කතමො ව භික්ඛවෙ සමණො? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු තිණ්ණං සංයොජනානං
 පරික්ඛයා සොතාපන්නො හොති”තිආදි (අ. නි. 4.241). “කතමො ව භික්ඛවෙ
 දුතියො සමණො? ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛු තිණ්ණං සංයොජනානං පරික්ඛයා

රාගදොසමොහානං තනුත්තා” තිආදි (අ. නි. 4.241). ඔකාසන්ති කඤ්චි පදෙසං. ඉධෙව තිට්ඨමානස්සාති ඉමිස්සා එව ඉන්ද්‍රියාලගුහායං තිට්ඨමානස්ස.

පදපූරණමත්තමෙව ඔකාසාපදිසනස්සාපි අසම්භවතො අත්ථන්තරස්ස අබොධනතො. අරහන්ති ආදයො සද්දා විත්ථාරිතාති යොජනා. අත්ථතො විත්ථාරණං සද්දමුඛෙනෙව හොතීති සද්දග්ගහණං. යස්මා. “අපරෙහිපි අට්ඨති කාරණෙහි භගවා තථාගතො” තිආදිනා උදානට්ඨකථාදීසු, (උදා. අට්ඨ. 18; ඉතිවු. අට්ඨ. 38) අරහන්ති ආදයො විසුද්ධිමග්ගට්ඨකායං අපරෙහි පකාරෙහි විත්ථාරිතා, තස්මාතෙසු වුත්තානයෙනපි සො (විසුද්ධි. ටී. 1.129, 130) අත්ථො වෙදිතබ්බො. තථාගතස්ස සත්තනිකායන්තොගධතාය “ඉධ පන සත්තලොකො අධිජ්ජෙතො” ති වත්වා තත්ථායං යස්මිං සත්තනිකායෙ යස්මිඤ්ච ඔකාසෙ උජ්ජජ්ජති, තං දස්සෙතුං “සත්තලොකෙ උජ්ජජ්ජමානොපි වා” තිආදි වුත්තං. “තථාගතො න දෙවලොකෙ උජ්ජජ්ජති” තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං පරතො ආගමිස්සති. සාරජ්ජත්තාති කුලභොගිස්සරියාදිවසෙන සාරභූතා. බ්‍රාහ්මණගහපතිකාති බ්‍රහ්මායුපොක්ඛරසාතිආදිබ්‍රාහ්මණා වෙව අනාථපිණ්ඩිකාදිගහපතිකා ව.

“සුජාතායා” තිආදිනා වුත්තෙසු චතුසු විකජ්ජෙසු පට්ඨමො විකජ්ජො බුද්ධභාවාය ආසන්නතරපට්ඨත්තිදස්සනවසෙන වුත්තො. ආසන්නතරාය හි පට්ඨත්තියා ධීතො “උජ්ජජ්ජති” වුව්වති උජ්ජාදස්ස එකන්තිකත්තා, පගෙව පට්ඨත්තියා මත්ථකෙ ධීතො. දුතියො බුද්ධභාවාවහපබ්බජ්ජතො පට්ඨාය ආසන්නතරපට්ඨත්තිදස්සනවසෙන, තතියො බුද්ධකරධම්ම පාරිසුරිතො පට්ඨාය බුද්ධභාවාය පට්ඨත්තිදස්සනවසෙන. න හි මහාසත්තානං උජ්ජත්තිභවුපපත්තිතො පට්ඨාය බොධිසම්භාරසම්භරණං නාම අත්ථී. චතුත්ථො බුද්ධකරධම්මසමාරම්භතො පට්ඨාය. බොධියා නියතභාවජ්ජත්තිතො පභූති හි විඤ්ඤුහි “බුද්ධො උජ්ජජ්ජති” ති වත්තුං සක්කා උජ්ජාදස්ස එකන්තිකත්තා. යථා පන සන්දන්ති නදියොති සන්දනකිරියාය අවිච්ඡෙදමුපාදාය වත්තමානජ්ජයොගො, එවං උජ්ජාදත්ථාය පට්ඨජ්ජනකිරියාය අවිච්ඡෙදමුපාදාය චතුසු විකජ්ජෙසු “උජ්ජජ්ජති නාමා” ති වුත්තං. සබ්බපට්ඨමං උජ්ජන්තභාවන්ති චතුසු විකජ්ජෙසු සබ්බපට්ඨමං වුත්තං තථාගතස්ස උජ්ජන්තතාසඬ්ඛාතං අත්ථීභාවං. තෙනාහ “උජ්ජන්තො හොතීති අයඤ්ඤන්ථ අත්ථො” ති.

සො භගවාති යො “තථාගතො අරහ” තිතිආදිනා කිත්තිතගුණො, සො භගවා. “ඉමං ලොක” තිති නයිදං මහාජනස්ස සම්මුඛමත්තං සන්ධාය වුත්තං, අථ බො අනවසෙසං පරියාදායාති දස්සෙතුං “සදෙවක” තිතිආදි වුත්තං, තෙනාහ “ඉදානි වත්තබ්බං නිදස්සෙති” ති. පජාතත්තාති යථාසකං කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තත්තා. පඤ්චකාමාවචරදෙවග්ගහණං පාරිසෙසඤ්ඤායෙන ඉතරෙසං පදන්තරෙහි සඬ්ගහිතත්තා. සදෙවකන්ති ච අවයවෙන විග්ගහො සමුදායො සමාසත්ථො. ජට්ඨකාමාවචරදෙවග්ගහණං පච්චාසත්තිඤ්ඤායෙන. තත්ථ හි සො ජාතො, තංනිවාසී ව. බ්‍රහ්මකායිකාදිබ්‍රහ්මග්ගහණන්ති එත්ථාපි එසෙව නයො. පච්චත්ථීක ...පෙ.... සමණබ්‍රාහ්මණග්ගහණන්ති නිදස්සනමත්තමෙතං අපච්චත්ථීකානං,

අසම්පාදනානිපාපානඤ්ච සමණබ්‍රාහ්මණානං සස්සමණබ්‍රාහ්මණීවචනෙන ගතිත්තා. කාමං “සදෙවක”න්තිආදි විසෙසනානං වසෙන සත්තවිසයො ලොකසද්දොති විඤ්ඤායති තුල්‍යයොගවිසයත්තා තෙසං, “සලොමකො සපක්ඛකො”තිආදීසු පන අතුල්‍යයොගෙපි අයං සමාසො ලබ්භතීති බ්‍යභිචාරදස්සනතො පජාගහණන්ති ආහ “පජාවචනෙන සත්තලොකග්ගහණ”න්ති.

අරුපිනො සත්තා අත්තනො ආනෙඤ්ජවිහාරොන විහරන්තා දිබ්බන්තීති දෙවාති ඉමං නිබ්බවනං ලභන්තීති ආහ “සදෙවකග්ගහණෙන අරුපාවචරලොකො ගතිනො”ති. තෙනාහ “ආකාසානඤ්චායතනුපගානං දෙවානං සහබ්‍යත”න්ති (අ. නි. 3.117). සමාරකග්ගහණෙන ජකාමාවචරදෙවලොකො ගතිනො තස්ස සවිසෙසං මාරස්ස වසෙ වත්තනතො. රුපි බ්‍රහ්මලොකො ගතිනො අරුපිබ්‍රහ්මලොකස්ස විසුං ගතිත්තා. චතුපරිසවසෙනාති ඛත්තියාදිචතුපරිසවසෙන, ඉතරා පන චතස්සො පරිසා සමාරකාදිග්ගහණෙන ගතිතා ඵවාති. අවසෙසසබ්බසත්තලොකො නාගගරුළාදිහෙදො.

ඵත්තාවතා ව භාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙත්වා ඉදාති තෙන තෙන විසෙසෙන අභාගසො ලොකං ගහෙත්වා යොජනං දස්සෙතුං “අපි චෙත්ථා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ උක්කට්ඨපරිච්ඡේදතොති උක්කංසගතිවිජානනෙන. පඤ්චසු හි ගතීසු දෙවගතිපරියාපන්නාව සෙට්ඨා, තත්ථාපි අරුපිනො දුරසමුස්සාරිතකිලෙසදුක්ඛතාය, සත්තපණ්ණිකආනෙඤ්ජවිහාරසමඬ්ඛිතාය, අනිදිසායුක්තතායාති ඵවමාදීහි විසෙසෙහි අතිවිස උක්කට්ඨා. “බ්‍රහ්මා මහානුභාවො”තිආදි දසසහස්සියං මහාබ්‍රහ්මනො වසෙන වදති. “උක්කට්ඨපරිච්ඡේදතො”ති හි චුත්තං. අනුත්තරන්ති සෙට්ඨං නව ලොකුත්තරං. භාවානුක්කමොති භාවවසෙන පරෙසං අජ්ඣාසයවසෙන “සදෙවක”න්තිආදීනං පදානං අනුක්කමො.

තීහාකාරෙහීති දෙවමාරබ්‍රහ්මසහිතතාසඬ්ඛාතෙහි තීහි පකාරෙහි. තීසු පදෙසුති “සදෙවක”න්තිආදීසු තීසු පදෙසු. තෙන තෙනාකාරෙතාති සදෙවකත්තාදීනා තෙන තෙන පකාරෙන. තෙධාතුකමෙව පරියාදින්නන්ති පොරාණා පනාහුති යොජනා.

අභිඤ්ඤාති ය-කාරලොපෙනායං නිද්දෙසො, අභිජානිත්වාති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “අභිඤ්ඤාය අධිකෙන ඤාණෙන ඤත්වා”ති. අනුමානාදිපටික්ඛෙපොති අනුමානඋපමානඅත්ථාපත්තිආදිපටික්ඛෙපො ඵකජ්ජමාණත්තා. සබ්බත්ථ අජ්ජපිහතඤ්ඤාණචාරතාය හි සබ්බපච්චක්ඛා බුද්ධා භගවන්තො.

අනුත්තරං විචෙකසුඛන්ති ඵලසමාපත්තිසුඛං, තෙන යිතිමිස්සාපි [විටිමිස්සාපි (සාරත්ථ. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනායං) ධිතිමිස්සාපි (ක)] කදාච භගවතො ධම්මදෙසනා භොතීති භික්ඛාපීති පි-සද්දග්ගහණං. භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්නො යස්මිං බණ්ණ පරිසා සාධුකාරං වා දෙති, යථාසුතං වා ධම්මං පච්චචෙක්ඛති, තං බණ්ණං.

පුබ්බභාගෙන පරිච්ඡින්නදිත්වා ඵලසමාපත්තිං සමාපජ්ජති, යථාපරිච්ඡෙදඤ්ච සමාපත්තිතො වුට්ඨාය ධීතට්ඨානතො පට්ඨාය ධම්මං දෙසෙති. උග්ගට්ඨකඤ්ඤස්ස වසෙන අජ්ජං වා විපඤ්චිතඤ්ඤස්ස, නෙය්‍යස්ස වා වසෙන ඛන්‍ධං වා දෙසෙන්නො. ධම්මස්ස කල්‍යාණතා නිය්‍යානිකතාය, නිය්‍යානිකතා ව සබ්බසො අනවජ්ජනාවෙනෙවාති ආහ “අනවජ්ජමෙව කත්වා”ති. දෙසකායත්තෙන ආණාදිවිධිනා අභිසජ්ජනං පබ්බාධනං දෙසනාති සා පරියත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බාති ආහ “දෙසනාය තාව චතුප්පදිකායපි ගාථායා”තිආදි. නිදානනිගමනානිපි සත්ථුනො දෙසනාය අනුචිධානතො තදන්තොගධාති ඵවාති ආහ “නිදානමාදි, ඉදං ඵවොවාති පරියොසාන”න්ති.

සාසිතබ්බපුග්ගලගතෙන යථාපරාධාදිසාසිතබ්බභාවෙන අනුසාසනං තද්ධගචිතයාදිවසෙන විනයනං සාසනන්ති තං පටිපත්තිධම්මවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ “සීලසමාධිවිපස්සනා”තිආදි. කුසලානං ධම්මානන්ති අනවජ්ජධම්මානං සීලස්ස, සමථවිපස්සනානඤ්ච සීලදිට්ඨිනං ආදිභාවො තං මූලකත්තා උත්තරිමනුස්සධම්මානං. අරියමග්ගස්ස අත්තද්වයවිගමෙන මජ්ඣිමපටිපදාභාවො විය, සම්මාපටිපත්තියා ආරබ්භනිජ්ජත්තිනං වෙමජ්ඣත්තාපි මජ්ඣභාවොති වුත්තං. “අත්ථි භික්ඛවෙ...පෙ.... මජ්ඣං නාමා”ති. ඵලං පරියොසානං නාම සඋපාදිසෙසතාවසෙන, නිබ්බානං පරියොසානං නාම අනුපාදිසෙසතාවසෙන. ඉදානි තෙසං ද්විත්තමිපි සාසනස්ස පරියොසානතං ආගමෙන දස්සෙතුං “ඵතදත්ථමිද”න්තිආදි ආහ. ඉධ දෙසනාය ආදිමජ්ඣපරියොසානං අධිජ්ජෙතං “සබ්බඤ්ජනා”න්තිආදි වචනතො. තස්මිං තස්මිං අත්ථෙව කතාවධිසද්දජ්ජබන්ධො ගාථාවසෙන, සුත්තවසෙන ව වචන්ථිතො පරියත්තිධම්මො, යො ඉධ “දෙසනා”ති වුත්තො, තස්ස පන අත්ථො විසෙසතො සීලාදි ඵවාති ආහ “භගවා හි ධම්මං දෙසෙන්නො...පෙ.... දස්සෙති”ති. තත්ථ සීලං දස්සෙත්වාති සීලග්ගහණෙන සසම්භාරං සීලං ගහිතං, තථා මග්ගග්ගහණෙන සසම්භාරො මග්ගොති තද්දුගයවසෙන අනවසෙසතො පරියත්ති අත්ථං පරියාදියති. තෙනාති සීලාදිදස්සනෙන. අත්ථවසෙන හි ඉධ දෙසනාය ආදිකල්‍යාණාදිභාවො අධිජ්ජෙතො. කථිකසණ්ඨිතිති කථිකස්ස සණ්ඨානං කථනවසෙන සමවට්ඨානං.

න සො සාත්ථං දෙසෙති නිය්‍යානත්ථවිරහතො තස්සා දෙසනාය. ඵකබ්බඤ්ජනාදියුත්තා වාති සිට්ඨිලාදිභෙදෙසු බ්බඤ්ජනෙසු ඵකජ්ජකාරෙමෙව, ද්විපකාරෙමෙව වා බ්බඤ්ජනෙන යුත්තා වා දමීළභාසා විය. විචට්ඨකරණතාය ඔට්ඨෙ අච්ඡිසාපෙත්වා උච්චාරෙතබ්බතො සබ්බනිරොට්ඨබ්බඤ්ජනා වා කිරාතභාසා විය. සබ්බස්සෙව [සබ්බත්ථෙව (සාරත්ථ. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනායං 1)] විස්සජ්ජනීයයුත්තතාය සබ්බවිස්සට්ඨබ්බඤ්ජනා වා සවරභාසා [යවනභාසා (සාරත්ථ. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනායං)] විය. සබ්බස්සෙව [සබ්බත්ථෙව (සාරත්ථ. ටී. 1.වෙරඤ්ජකණ්ඩවණ්ණනායං)] සානුසාරතාය සබ්බනිග්ගහිතබ්බඤ්ජනා වා පාරසිකාදිමිලක්ඛනාසා විය. සබ්බාපෙසා බ්බඤ්ජනෙකදෙසවසෙන පවත්තියා අපරිපුණ්ණබ්බඤ්ජනාති කත්වා “අබ්බඤ්ජනා”ති වුත්තා.

යානකරණානි සිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං පඤ්චස්ථ වග්ගෙස්ථ පටමතනියන්ති එවමාදි සිථිලං. තානි අසිථිලානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං අක්ඛරං වග්ගෙස්ථ දුතියවතුත්ථන්ති එවමාදි ධනිතං. ද්විමත්තකාලං දීපං. එකමත්තකාලං රස්සං තදෙව ලහුකං. ලහුකමෙව සංයොගපරං, දීපඤ්ච ගරුකං. යානකරණානි නිග්ගහෙන්වා උච්චාරෙතබ්බං නිග්ගහිතං. පරෙන සම්බන්ධං කත්වා උච්චාරෙතබ්බං සම්බන්ධං. තථා නසම්බන්ධං වචන්තීතං. යානකරණානි නිස්සට්ඨානි කත්වා උච්චාරෙතබ්බං විමුත්තං. දසධානි එවං සිථිලාදිවසෙන ඛ්‍යාඤ්ජනබුද්ධියා අක්ඛරුප්පාදකචිත්තස්ස සබ්බාකාරෙන පභෙදො. සබ්බානි හි අක්ඛරානි චිත්තසමුට්ඨානානි යථාධිප්පෙතත්ථං ඛ්‍යාඤ්ජනතො ඛ්‍යාඤ්ජනානි වාති.

අමක්ඛෙන්වානි අමිලෙච්ඡෙන්වා, අවිනාසෙන්වා, අභාපෙන්වානි වා අත්ථො. භගවා යමත්ථං ඤාපෙතුං එකං ගාථං, එකං වාක්‍යං වා දෙසෙති, තමත්ථං තාය දෙසනාය පරිමණ්ඩලපදඛ්‍යාඤ්ජනාය එව දෙසෙතිති ආහ “පරිපුණ්ණඛ්‍යාඤ්ජනමෙව කත්වා ධම්මං දෙසෙති”ති. ඉධ කෙවලසද්දො අනවසෙසවාචකො, න අවොම්සස්සකාදිවාචකොති ආහ “සකලාධිවචන”න්ති. පරිපුණ්ණන්ති සබ්බසො පුණ්ණං, තං පන කෙනචි උභ්‍යං, අධිකං වා න භොතිති “අනුනාධිකවචන”න්ති චුත්තං. තත්ථ යදත්ථං දෙසිතො, තස්ස සාධකත්තා අනුනතා වෙදිතබ්බා, තබ්බිධුරස්ස පන අසාධකත්තා අනධිකතා. සකලන්ති සබ්බභාගවන්තං. පරිපුණ්ණන්ති සබ්බසො පරිපුණ්ණමෙව, තෙනාහ “එකදෙසනාපි අපරිපුණ්ණා නත්ථි”ති. අපරිපුද්ධා දෙසනා භොති තණ්හාය සංකිලිට්ඨත්තා. ලොකාමිසං විචරාදයො පච්චයා තත්ථ අගධිතචිත්තතාය ලොකාමිසනිරූපෙක්ඛො. හිතඵලණෙනානි හිතුපසංභාරෙන. මෙත්තාභාවනාය කරණභූතාය මුදුනදයො. උල්ලුම්පනසභාවසණ්ඨිතෙනානි සකලසංකිලෙසතො, වට්ටුක්ඛතො ව උද්ධරණාකාරාවට්ඨිතෙන චිත්තෙන, කාරුණාධිප්පායෙනානි අත්ථො.

“ඉතො පට්ඨාය දස්සාමෙව, එවඤ්ච දස්සාමි”ති සමාදාතබ්බට්ඨෙන වතං. පණ්ඩිතපඤ්ඤත්තතාය සෙට්ඨට්ඨෙන බ්‍රහ්මං බ්‍රහ්මානං වා වරියන්ති බ්‍රහ්මවරියං දානං. මච්ඡරියලොභාදිනිග්ගණ්හනෙන සුචිණ්ණස්ස. ඉද්ධිති දෙවිද්ධි. ජුතීති පභා, ආනුභාවො වා. බලවීරියුපපත්තීති එවං මහතා බලෙන ව වීරියෙන ව සමන්තාගමො. පුඤ්ඤන්ති පුඤ්ඤඵලං. වෙය්‍යාවච්චං බ්‍රහ්මවරියං සෙට්ඨා වරියානි කත්වා. එස නයො සෙසෙපි.

තස්මානි යස්මා සික්ඛත්තයසඬිගහං සකලං සාසනං ඉධ “බ්‍රහ්මවරිය”න්ති අධිප්පෙතං තස්මා. “බ්‍රහ්මවරිය”න්ති ඉමිනා සමානාධිකරණානි සබ්බපදානි යොජෙන්වා අත්ථං දස්සෙන්තො “සො ධම්මං දෙසෙති...පෙ.... පකාසෙතිති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො”ති ආහ.

191. චුත්තජ්ජකාරසම්පදන්ති යථාචුත්තං ආදිකල්‍යාණතාදිගුණසම්පදං, දුරසමුස්සාරිතමානස්සෙව සාසනෙ සම්මාපට්ඨන්ති සම්භවති, න මානජාතිකස්සානි ආහ “නිහතමානත්තා”ති. උස්සන්තත්තානි බහුලභාවතො.

හොඟාරොග්‍යාදිවත්ථුකා මදා සුප්පහෙය්‍යා හොන්ති නිමිත්තස්ස අනවත්ථානතො, න තථා කුලවිජ්ජාමදා, තස්මා ඛත්තියබ්බාභමණකුලානං පබ්බජිතානම්පි ජාතිවිජ්ජා නිස්සාය මානප්ප්පනං දුප්පභන්ති ආහ “යෙභුයොන හි...පෙ.... මානං කරොන්ති”ති. විජාතිකායාති නිහිනජාතිතාය. පතිට්ඨාතුං න සක්කොන්තිති සුචිසුද්ධං කත්වා සීලං රක්ඛිතුං න සක්කොන්ති. සීලවසෙන හි සාසනෙ පතිට්ඨා, පතිට්ඨාතුන්ති වා සච්චපට්ඨෙධෙන ලොකුත්තරාය පතිට්ඨාය පතිට්ඨාතුං. සා හි නිප්පරියායතො සාසනෙ පතිට්ඨා නාම, යෙභුයොන ච උපනිස්සයසම්පන්නා සුජාතා එව හොන්ති, න දුප්ජාතා.

පරිසුද්ධන්ති රාගාදීනං අච්චන්තමෙව පහානදීපනතො නිරුපක්කිලෙසතාය සබ්බසො පරිසුද්ධං. සද්ධං පටිලහතීති පොථුප්පනිකසද්ධාවසෙන සද්දහති. විඤ්ඤජාතිකානඤ්ඤි ධම්මසම්පත්තිග්ගහණපුබ්බිකා සද්ධා සිද්ධි ධම්මප්පමාණධම්මප්පසන්නභාවතො. “සම්මාසම්බුද්ධො චත සො භගවා, යො එවං ස්වාක්ඛාතධම්මො”ති සද්ධං පටිලහති. ජායම්පතිකාති සරණිපතිකා. කාමං “ජායම්පතිකා”ති වුත්තෙ සරසාමිකසරසාමිතිවසෙන ද්වින්නංයෙව ගහණං විඤ්ඤායති. යස්ස පන පුරිසස්ස අනෙකා පජාපතියො, තත්ථ කිං චත්තබ්බං, එකායාපි සංවාසො සම්බාධොති දස්සන්තං “ද්වෙ”ති වුත්තං. රාගාදීනා සකිඤ්චනට්ඨෙන, ඛෙත්තවත්ථු ආදීනා සපලිබ්බාධට්ඨෙන රාගරජාදීනං ආගමනපට්ඨාපි උට්ඨානට්ඨානතා එවාති ද්වෙපි චණ්ණනා එකත්ථා, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. අලග්ගනට්ඨෙනාති අස්සප්පනට්ඨෙන අප්පට්ඨිබ්බාභාවෙන. එවං අකුසලකුසලප්පවත්තීනං යානභාවෙන සරාවාසපබ්බජ්ජානං සම්බාධබ්බොකාසනං දස්සෙත්වා ඉදානි කුසලප්පවත්තියා එව අට්ඨානට්ඨානභාවෙන තෙසං තං දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි වුත්තං.

සඬ්ඛෙපකථාති විසුං විසුං පදුද්ධාරං අකත්වා සමාසතො අත්ථවණ්ණනා. එකම්පි දිවසන්ති එකදිවසමත්තම්පි. අඛණ්ඩං කත්වාති දුක්කට්මත්තස්සපි අනාපජ්ජනෙන අඛණ්ඩිතං කත්වා. කිලෙසමලෙන අමලීනන්ති තණ්හාසංකිලෙසාදීනා අසංකිලිට්ඨං කත්වා. පරියොදානට්ඨෙන නිම්මලභාවෙන සඬ්ඛං විය ලිඛිතං ධොතන්ති සඬ්ඛලිඛිතන්ති ආහ “ධොතසඬ්ඛසප්පට්ඨාග”න්ති. “අප්ප්ඤ්ඤා”ති පදප්පයොගෙන “අගාර”න්ති භූමිමත්ථෙ උපයොගවචනන්ති ආහ “අගාරමප්ප්ඤ්ඤා”ති. කසායෙන රත්තානි චත්ථානි කාසායානීති ආහ “කසායරසපිතතායා”ති. පරිදහිත්වාති නිවාසෙත්වා වෙව පාරුපිත්වා ව. අගාරවාසො අගාරං උත්තරපදලොපෙන, තස්ස වඩ්ඪිආවහං අගාරස්ස හිතං.

192. හොගක්ඛන්ධොති හොගසමුදායො. ආඛන්ධනට්ඨෙනාති “පුත්තො නත්තා”තිආදීනා පෙමවසෙන සපරිච්ඡෙදං ඛන්ධනට්ඨෙන. “අම්භාකමෙතෙ”ති ඤායන්තීති ඤාතී. පිතාමහපිතුපුත්තාදිවසෙන පරිචත්තනට්ඨෙන පරිච්චට්ඨො.

193. පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතොති පාතිමොක්ඛසංවරෙන පිහිතකායචච්චිද්වාරො, තථාභූතො ච යස්මා තෙන සංවරෙන උපෙතො නාම හොති,

තස්මා චූත්තං “පාතිමොක්ඛසංවරෙන සමන්තාගතො”ති.

“ආචාරගොවරසම්පන්නො”තිආදි තස්සෙව පාතිමොක්ඛසංවරසමන්තාගමස්ස පච්චයදස්සනං. අප්පමත්තකෙසුති අසඤ්චිච්ච ආපන්නඅනුබුද්දකෙසු චෙව සහසා උප්පන්නඅකුසලචිත්තූප්පාදෙසු ව. භයදස්සාවිති භයදස්සනසිලො. සම්මා ආදිසිත්වාති සක්කච්චං යාවජීවං අචිතික්කමවසෙන ආදිසිත්වා. තං තං සික්ඛාපදන්ති තං තං සික්ඛාකොට්ඨාසං. එත්ථාති එතස්මිං “පාතිමොක්ඛසංවරසංචුතො”ති පාඨෙ. සඬ්ඛෙපොති සඬ්ඛෙපවණ්ණනා. විත්ථාරො විසුද්ධිමග්ගෙ (විසුද්ධි. 1.14) චූත්තො, තස්මා සො තත්ථ, තංසංවණ්ණනාය (විසුද්ධි. ටී. 1.14) ව චූත්තනයෙන චෙදිතබ්බො.

ආචාරගොවරග්ගහණෙනෙවාති “ආචාරගොවරසම්පන්නො”ති වචනෙනෙව. තෙනාහ “කුසලෙ කායකම්මචචිකම්මෙ ගභිතෙපි”ති. අධිකවචනං අඤ්ඤමත්ථං බොධෙතීති කත්වා තස්ස ආජීවපාරිසුද්ධිසිලස්ස උප්පත්තිද්වාරදස්සනත්ථං...පෙ.... කුසලෙනාති චූත්තං, සබ්බසො අනෙසනප්පහානෙන අනවජ්ජෙනාති අත්ථො. යස්මා “කතමෙ ව ථපති කුසලා සිලා කුසලං කායකම්මං කුසලං චචිකම්ම”න්ති (ම. නි. 2.265) සිලස්ස කුසලකායචචිභාවං දස්සෙත්වා “ආජීවපාරිසුද්ධිමපි බො අහං ථපති සිලස්මිං වදාමි”ති (ම. නි. 2.265) එවං පවත්තාය මුණ්ඩිකසුත්තදෙසනාය “කායකම්මචචිකම්මෙන සමන්තාගතො කුසලෙන, පරිසුද්ධාජීවො”ති අයං දෙසනා එකසඬ්ඛහා අඤ්ඤදත්ථු සංසන්දති සමෙතීති දස්සෙත්තො ආහ “මුණ්ඩිකසුත්තවසෙන වා එවං චූත්ත”න්ති. සිලස්මිං වදාමිති “සිල”න්ති වදාමි, “සිලස්මිං අත්තොගධං පරියාපන්න”න්ති වදාමිති වා අත්ථො. පරියාදානත්ථන්ති පරිග්ගහත්ථං.

තිව්ධෙන සිලෙනාති චූළසිලං මජ්ඣිමසිලං මහාසිලන්ති එවං තිව්ධෙන සිලෙන. මනව්ජට්ඨෙසු ඉන්ද්‍රියෙසු, න කායපඤ්චමෙසු. යථාලාභයථාබලයථාසාරූප්පජ්ජකාරවසෙන තිව්ධෙන සන්තොසෙන.

චූළමජ්ඣිමමහාසිලවණ්ණනා

194-211. “සිලස්මි”න්ති ඉදං නිද්ධාරණෙ භූමිමන්ති ආහ “එකං සිලං භොතීති අත්ථො”ති. අයමෙව අත්ථොති පච්චත්තවචනත්ථො එව. බ්‍රහ්මජාලෙති බ්‍රහ්මජාලවණ්ණනායං (දී. නි. අට්ඨ. 1.7).

212. අත්තානුචාදපරානුචාදදණ්ඩහයාදීති අසංවරමූලකාති. සිලස්සාසංවරතොති සිලස්ස අසංවරණතො, සිලසංවරාභාවතොති අත්ථො. භවෙය්‍යාති උප්පජ්ජෙය්‍යා. යථාචිධානවිහිතෙනාති යථාචිධානසම්පාදිතෙන. අවිජ්ජපටිසාරාදිතිමිත්තං. උප්පන්නවෙතසිකසුඛසමුට්ඨානෙහි පණිතරූපෙහි පුට්ඨසරීරස්ස උළාරං කායිකං සුඛං භවතීති ආහ “අවිජ්ජපටිසාර...පෙ.... පටිසංවෙදෙති”ති.

ඉන්ද්‍රියසංවරකථාවණ්ණනා

213. විසෙසො කම්මත්ථාපෙක්ඛතාය සාමඤ්ඤස්ස න තෙහි පරිචත්තොති ආහ “චක්ඛු-සද්දො කත්ථවි බුද්ධචක්ඛම්හි වත්තති”ති. විජ්ජමානමෙව හි අභිධෙයො විසෙසත්ථං විසෙසන්තරතිවත්තනවසෙන විසෙසසද්දො විභාවෙති, න අවිජ්ජමානං. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං බුද්ධානංයෙව චක්ඛුදස්සනන්ති බුද්ධචක්ඛු, ආසයානුසයඤාණං, ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තඤාණඤ්ච. සමන්තතො සබ්බසො දස්සනට්ඨෙන සමන්තචක්ඛු, සබ්බඤ්ඤාඤාණං. අරියමග්ගත්තයපඤ්ඤාති හෙට්ඨිමෙ අරියමග්ගත්තයෙ පඤ්ඤා. ඉධාති “චක්ඛුනා රූප”න්ති ඉමස්මිං පාඨෙ. අයං චක්ඛු-සද්දො පසාද...පෙ.... වත්තති නිස්සයවොහාරෙ නිස්සිතස්ස වත්තබ්බතො යථා. “මඤ්වා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති”ති. අසම්මිස්සන්ති කිලෙසදුක්ඛෙන අවොම්භසං. තෙනාහ “පරිසුද්ධ”න්ති. සති හි සුවිසුද්ධෙ ඉන්ද්‍රියසංචරෙ, පධානභූතපාපධම්මවිගමෙන අධිවිත්තානුයොගො හත්ථගතො එවං හොතිති ආහ “අධිවිත්තසුඛං පටිසංචෙදෙති”ති.

සතිසම්පජඤ්ඤකථාවණ්ණනා

214. සමන්තතො, පකට්ඨං වා සවිසෙසං ජානාතීති සම්පජානො, සම්පජානස්ස භාවො සම්පජඤ්ඤං, තථාපවත්තඤාණං. තස්ස විභජනං සම්පජඤ්ඤභාජනීයං, තස්මිං සම්පජඤ්ඤභාජනීයම්හි. අභික්කමනං අභික්කන්තන්ති ආහ “අභික්කන්තං වුවචති ගමන”න්ති. තථා පටික්කමනං පටික්කන්තන්ති ආහ “පටික්කන්තං නිවත්තන”න්ති. නිවත්තනන්ති ච නිවත්තිමත්තං. නිවත්තිත්වා පන ගමනං ගමනමෙව. අභිහරන්තොති ගමනවසෙන කායං උපනෙන්නො. යානනිසජ්ජාසයනෙසු යො ගමනවිධුරො කායස්ස පුරතො අභිහාරො, සො අභික්කමො, පච්ඡතො අපහරණං පටික්කමොති දස්සෙන්නො “යානෙපි”තිආදිමාහ. ආසනස්සාති පීඨකාදිආසනස්ස. පූර්මඅභිගාහිමුඛොති අට්ඨකාදිපූර්මාවයවාහිමුඛො. සංසරන්තොති සංසප්පන්තො. පච්චාසංසරන්තොති පටිආසප්පන්තො. “එසෙව නයො”ති ඉමිනා නිපන්තස්සෙව අභිමුඛසංසප්පනපටිආසප්පනාති නිදස්සෙති.

සම්මා පජානනං සම්පජානං, තෙන අත්තනා කාතබ්බකිච්චස්ස කරණසීලො සම්පජානකාරීති ආහ “සම්පජඤ්ඤන සබ්බකිච්චකාරී”ති. සම්පජානසද්දස්ස සම්පජඤ්ඤපරියායනා පුබ්බෙ වුත්තා එව. සම්පජඤ්ඤං කරොතෙවාති අභික්කන්තාදීසු අසම්මොහං උජ්ජාදෙති එව. සම්පජඤ්ඤස්ස වා කාරො එතස්ස අත්ථිති සම්පජානකාරී. ධම්මතො වඩ්ඪිසඬ්ඛාතෙන සහ අත්ථෙත වත්තතීති සාත්ථකං, අභික්කන්තාදි. සාත්ථකස්ස සම්පජානනං සාත්ථකසම්පජඤ්ඤං. සප්පායස්ස අත්තතො හිතස්ස සම්පජානනං සප්පායසම්පජඤ්ඤං. අභික්කමාදීසු හික්ඛාවාරගොචරෙ, අඤ්ඤත්ථාපි ච පවත්තෙසු අවිජ්ජිතෙ කම්මට්ඨානසඬ්ඛාතෙ ගොචරෙ සම්පජඤ්ඤං ගොචරසම්පජඤ්ඤං. අභික්කමාදීසු අසම්මුය්හනමෙව සම්පජඤ්ඤං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤං. පරිග්ගහෙත්වාති තුලෙත්වා තීරෙත්වා පටිසඬ්ඛායාති, අත්ථො. සඬ්ඪසදස්සනෙනෙව උපොසථපචාරණාදිඅත්ථං ගමනං.

සඬගහිතං. අසුභදස්සනාදීති ආදි-සද්දෙන කසිණපරිකම්මාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. සඬබ්බපතො චුත්තමත්ථං විවරිතුං “වෙනියං වා බොධිං වා දිස්වාපි හී”තිආදි චුත්තං. අරහත්තං පාපුණාතීති උක්කට්ඨනීද්දෙසො එසො. සමට්ථිපස්සනුප්පාදනම්පි හි හික්ඛුනො වඩ්ඪියෙව. කෙවිති අභයගිරිවාසිනො.

තස්මිං පනාති සාත්ථකසම්පජ්ඣද්දවසෙන පරිග්ගහිතඅත්ථෙ. “අත්ථොති ධම්මතො වඩ්ඪී”ති යං සාත්ථකත්ති අධිප්පෙතං, තං සප්පායං එවාති සියා කස්සචි ආසඬකාති තත්තිවත්තනත්ථං “වෙනියදස්සනං තාවා”තිආදි ආරද්ධං. විත්තකම්මරූපකාති වියාති විත්තකම්මකතා පටිමායො විය, යන්තපයොගෙන වා විවිත්තකම්මා පටිමායො විය. අසමපෙක්ඛනං ගෙහස්සිත අඤ්ඤාණුපෙක්ඛාවසෙන ආරම්මණස්ස අයොනියො ගහණං. යං සන්ධාය චුත්තං. “වක්ඛුනා රූපං දිස්වා උප්පජ්ජති උපෙක්ඛා බාලස්ස මුල්භස්ස පුටුප්පනස්සා”තිආදි (ම. නි. 3.308). හත්ථිආදිසම්මද්දෙන ජීවිතන්තරායො. විසභාගරූපදස්සනාදිනා බ්‍රහ්මවරියන්තරායො.

පබ්බජිතදිවසතො පට්ඨාය හික්ඛුනං අනුචත්තනකථා ආචිණ්ණා, අනුචත්තනකථා පන තස්සා දුතියා නාම හොතීති ආහ “ද්වෙ කථා නාම න කථිතපුබ්බා”ති. එවන්ති “සවෙ පනා”තිආදිකං සබ්බම්පි චුත්තාකාරං පච්චාමසති, න “පුරිසස්ස මාතුගාමාසුහ”න්තිආදිකං චුච්චමානං.

යොගකම්මස්ස පවත්තිට්ඨානතාය භාවනාය ආරම්මණං “කම්මට්ඨාන”න්ති චුච්චතිති ආහ “කම්මට්ඨානසඬබ්බාතං ගොචර”න්ති. උග්ගහෙත්වාති යථා උග්ගහනිමිත්තං උප්පජ්ජති, එවං උග්ගහකොසල්ලස්ස සම්පාදනවසෙන උග්ගහෙත්වා.

හරතීති කම්මට්ඨානං පවත්තෙති, යාව පිණ්ඩපාතපටික්කමා අනුයුඤ්ජතීති අත්ථො. න පච්චාහරතීති ආහාරූපයොගතො යාව දිවායානුපසඬකමනා කම්මට්ඨානං න පටිනෙති. සරිරපරිකම්මන්ති මුඛධොවනාදිසරිරපටිපග්ගනං. ද්වෙ තයො පල්ලඬකෙති ද්වෙ තයො නිසජ්ජාවාරෙ ද්වෙ තිණි උණ්භාසනාති. තෙනාහ “උසුමං ගාභාපෙන්තො”ති. කම්මට්ඨානසීසෙනෙවාති කම්මට්ඨානමුඛෙනෙව කම්මට්ඨානං අවිජහන්තො එව, තෙන “පත්තොපි අවෙනතො”තිආදිනා (දී. නි. අට්ඨ. 1.214) වක්ඛමානං කම්මට්ඨානං, යථාපරිහරියමානං වා අවිජහිත්වාති දස්සෙති. තථෙවාති තික්ඛත්තුමෙව. පරිභොගවෙනියතො සාරිරිකවෙනියං ගරුතරන්ති කත්වා “වෙනියං වන්දිත්වා”ති පුබ්බකාලකිරියාය වසෙන චුත්තං. තථා හි අට්ඨකථායං “වෙනියං බාධයමානා බොධිසාධා හරිතබ්බා”ති චුත්තා. බුද්ධගුණානුස්සරණවසෙනෙව බොධියං පණිපාතකරණන්ති ආහ “බුද්ධස්ස හගවතො සම්මුඛා විය නිපච්චකාරං දස්සෙත්වා”ති. ගාමසම්පෙති ගාමස්ස උපචාරට්ඨානෙ. ජනසඬගහත්ථන්ති “මයි අකථෙන්නෙ එතෙසං කො කථෙස්සති”ති ධම්මානුග්ගහෙන ජනසඬගහත්ථං. තස්මාති යස්මා “ධම්මකථා නාම කථෙතබ්බා එවා”ති අට්ඨකථාවරියා වදන්ති, යස්මා ව ධම්මකථා

කම්මට්ඨානවිනිමුත්තා නාම නත්ථී, තස්මා. කම්මට්ඨානසීසෙනෙවාති අත්තනා පරිහරියමානං කම්මට්ඨානං අවිජනන්තො තදනුගුණංයෙව ධම්මකථං කථෙත්වා. අනුමොදනං වත්වාති එත්ථාපි “කම්මට්ඨානසීසෙනෙවා”ති ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං.

සම්පත්තපරිච්ඡේදෙනෙවාති “පරිච්ඡතො අපරිච්ඡතො”තිආදි විභාගං අකත්වා සම්පත්තකොට්ඨාසං ඵලං, සමාගමමත්තෙනෙවාති අත්ථො. භයෙනි පරවක්කාදිභයෙ.

“කම්මජනෙජො”ති ගහණං සන්ධායාහ. කම්මට්ඨානං වීථිං නාරොහති බුදාපරිස්සමෙන කිලන්තකායත්තා සමාධානාභාවතො. අවසෙසට්ඨානෙති යාගුයා අග්ගහිතට්ඨානෙ. පොඬබානුපොඬබන්ති කම්මට්ඨානුපට්ඨානස්ස අවිච්ඡේදදස්සනමෙතං, යථා පොඬබානුපොඬබං පවත්තාය සරපට්ඨානියා අනවිච්ඡේදො, ඵලමෙතස්සජිති.

නික්ඛිත්තධුරො භාවනානුයොගෙ. වත්තපට්ඨානියා අපුරුෂෙන සබ්බවත්තානි හින්දිත්වා. “කාමෙසු අවිතරාගො භොති, කායෙ අවිතරාගො, රූපෙ අවිතරාගො, යාවදත්ථං උදරාවදෙහකං භුඤ්ජීත්වා සෙය්‍යසුඛං පස්සසුඛං මිද්ධසුඛං අනුයුත්තො විහරති, අඤ්ඤතරං දෙවනිකායං පණ්ඩාය බ්‍රහ්මවරියං වරති”ති (දී. නි. 3.320; ම. නි. 1.186) ඵලං චුත්තපඤ්චවිධවෙනොබ්බවිතිබන්ධවිත්තො. වරිත්වාති පවත්තිත්වා.

ගතපච්චාගතිකවත්තවසෙනාති භාවනාසහිතංයෙව හික්ඛාය ගතපච්චාගතං ගමනපච්චාගමනං එතස්ස අත්ථීති ගතපච්චාගතිකං, තදෙව වත්තං, තස්ස වසෙන. අත්තකාමාති අත්තතො හිතසුඛං ඉච්ඡන්තා, ධම්මච්ඡන්දවන්තොති අත්ථො. ධම්මො හි හිතං තන්තිමිත්තකඤ්ච සුඛන්ති. අථ වා විඤ්ඤානං නිබ්බිසෙසත්තා, අත්තභාවපරියාපන්නත්තා ව අත්තා නාම ධම්මො, තං කාමෙන්ති ඉච්ඡන්තිති අත්තකාමා.

උසභං නාම වීසති යට්ඨියො. තාය සඤ්ඤායාති තාය පාසාණසඤ්ඤාය, එත්තකං යානං ආගතාති ජානන්තාති අධිප්පායො. සොයෙව නයොති “අයං හික්ඛු”තිආදිකො යො යානෙ චුත්තො, සො ඵල නිසජ්ජායපි නයො. පච්ඡතො ආගච්ඡන්තානං ඡින්නහත්තභාවභයෙනපි යොනිසොමනසිකාරං පරිබ්‍රුහෙති. මද්දන්තාති ධඤ්ඤකරණට්ඨානෙ සාලිසීසාති මද්දන්තා.

මහාපධානං පුජෙස්සාමීති අම්භාකං අත්ථාය ලොකනාථොන ඡවස්සාති කතං දුක්කරවරියමෙවාහං යථාසත්ති පුජෙස්සාමීති. පටිපත්තිපුජා හි සත්ථුපුජා, න ආමිසපුජාති. “යානවඩ්ඤාමෙවා”ති අධිට්ඨානබ්බගුරියාපථවසෙන චුත්තං, න භොජනාදිකාලෙසු අවස්සං කත්තබ්බනිසජ්ජාය පටික්ඛෙපවසෙන.

වීථිං ඔතරිත්වා ඉතො විතො ව අනොලොකෙත්වා පයමමෙව වීථියො සල්ලක්ඛෙතබ්බාති ආහ “වීථියො සල්ලක්ඛෙත්වා”ති. යං සන්ධාය චූචිවති

“පාසාදිකෙන අභික්කන්තෙනා” ති, තං දස්සෙතුං “තත්ථ වා” තිආදි වුත්තං.
 “ආහාරෙ පටික්කුලසඤ්ඤං උපට්ඨපෙත්වා” තිආදීසු යං වත්තබ්බං, තං පරතො
 ආගමිස්සති. අට්ඨඨගසමන්තාගතන්ති “යාවදෙව ඉමස්ස කායස්ස ධීතියා” තිආදිනා
 (ම. නි. 1.23; අ. නි. 6.58; මහානි. 206) වුත්තෙහි අට්ඨහි අඬගෙහි සමන්තාගතං
 කත්වා. “නෙව දවායා” තිආදි පටික්කෙපදස්සනං.

පච්චෙකබ්බාධිං සච්ඡිකරොති, යදි උපනිස්සයසම්පන්නො හොතිති සම්බන්ධො.
 එවං සබ්බත්ථ ඉතො පරෙසුපි. තත්ථ පච්චෙකබ්බාධියා උපනිස්සයසම්පදා කප්පානං
 ද්වෙ අසඬබ්බොයානි, සතසහස්සඤ්ඤ ව ජ්ජාපුඤ්ඤාණසම්භරණං.
 සාවකබ්බාධියා අග්ගසාවකානං අසඬබ්බොයාං, කප්පසතසහස්සඤ්ඤ, මහාසාවකානං
 (ථෙරගා. අට්ඨ. 2.1288) සතසහස්සමෙව ජ්ජාපුඤ්ඤාණසම්භරණං. ඉතරෙසං
 අතීතාසු ජාතීසු විචට්ටසන්නිස්සයවසෙන නිබ්බත්තිතං නිබ්බෙධහාගියං කුසලං.
 බාහියො දාරුචීරියොති බාහියවිසයෙ සඤ්ජාතසංවච්ඡිතාය බාහියො,
 දාරුචීරපරිහරණෙන දාරුචීරියොති ව සමඤ්ඤාතො. සො හි ආයස්මා “තස්මාතිහ
 තෙ, බාහිය, එවං සික්ඛිතබ්බං ‘දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තං හවිස්සති, සුතෙ, මුතෙ,
 විඤ්ඤාතෙ විඤ්ඤාතමත්තං හවිස්සති” ති, එවඤ්ඤි තෙ බාහිය සික්ඛිතබ්බං. යතො
 බො තෙ බාහිය දිට්ඨෙ දිට්ඨමත්තං හවිස්සති, සුතෙ, මුතෙ, විඤ්ඤාතෙ
 විඤ්ඤාතමත්තං හවිස්සති, තතො ත්වං, බාහිය, න තෙන. යතො ත්වං, බාහිය, න
 තෙන, තතො ත්වං, බාහිය, න තත්ථ. යතො ත්වං, බාහිය, න තත්ථ, තතො ත්වං,
 බාහිය, නෙවිධ න හුරං න උභයමත්තරෙන. එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා” ති (උදා. 10)
 එත්තකාය දෙසනාය අරහත්තං සච්ඡාකාසි. එවං සාරිපුත්තත්ථෙරාදීනං
 මහාපඤ්ඤාතාදිදීපනානි සුත්තපදානි විත්ථාරතො වෙදිතබ්බාති.

තන්ති අසම්මුය්හනං එවන්ති ඉදානි වුච්චමානමාකාරෙනෙව වෙදිතබ්බං.
 “අත්තා අභික්කමති” ති ඉමිනා අන්ධපුපුජ්ජනස්ස දිට්ඨිගාහවසෙන අභික්කමෙ
 සම්මුය්හනං දස්සෙති, “අහං අභික්කමාමි” ති පන ඉමිනා මානගාහවසෙන. තදුභයං
 පන තණ්හාය විනා න හොතිති තණ්හගාහවසෙනපි සම්මුය්හනං දස්සිතමෙව හොති.
 “තථා අසම්මුය්හන්තො” ති වත්වා තං අසම්මුය්හනං යෙන සනවිනිබ්බොගෙන
 හොති, තං දස්සෙන්නො “අභික්කමාමි” තිආදිමාහ. තත්ථ යස්මා වායොධාතුයා
 අනුගතා තෙජොධාතු උද්ධරණස්ස පච්චයො. උද්ධරණගතිකා හි තෙජොධාතුති.
 උද්ධරණෙ වායොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තස්මා ඉමාසං ද්වින්නමෙත්ථ
 සාමත්ථියතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ඤ ඔමත්තතාති දස්සෙන්නො
 “එකෙකපාදුද්ධරණෙ...පෙ.... බලවතියොති ආහ. යස්මා පන තෙජොධාතුයා
 අනුගතා වායොධාතු අතිහරණවිතිහරණානං පච්චයො. තිරියගතිකාය හි
 වායොධාතුයා අතිහරණවිතිහරණෙසු සාතිසයො බ්‍යාපාරොති. තෙජොධාතුයා
 තස්සා අනුගතභාවො, තස්මා ඉමාසං ද්වින්නමෙත්ථ සාමත්ථියතො අධිමත්තතා,
 ඉතරාසඤ්ඤ ඔමත්තතාති දස්සෙන්නො “තථා අතිහරණවිතිහරණෙසු” ති ආහ. සතිපි
 අනුගමකඅනුගන්තබ්බතාවිසෙසෙ තෙජොධාතුවායොධාතුභාවමත්තං සන්ධාය
 තථා-සද්දග්ගණං,. තත්ථ අක්කන්තට්ඨානතො පාදස්ස උක්ඛිපනං උද්ධරණං.
 ධීතට්ඨානං අතික්කමිත්වා පුරතො හරණං අතිහරණං, බාණුආදිපරිහරණත්ථං,

පතිට්ඨිකපාදසට්ටනපරිභරණත්ථං වා පස්සෙන භරණං චිතිහරණං. යාව
පතිට්ඨිකපාදො, තාව ආභරණං අතිහරණං, තතො පරං භරණං චිතිහරණන්ති අයං වා
එතෙසං විසෙසො.

යස්මා පථව්ඨාතුයා අනුගතා ආපොධාතු වොස්සජ්ජනස්ස පච්චයො.
ගරුතරසභාවා හි ආපොධාතුති. වොස්සජ්ජනෙ පථව්ඨාතුයා තස්සා අනුගතභාවො,
තස්මා තාසං ද්විත්තමෙන්ථ සාමන්ථීයතො අධිමත්තතා, ඉතරාසඤ්ච ඔමත්තතාති
දස්සෙන්තො ආහ “වොස්සජ්ජනෙ...පෙ.... බලවතියො”ති. යස්මා පන
ආපොධාතුයා අනුගතා පථව්ඨාතු සන්නික්ඛෙපනස්ස පච්චයො, පතිට්ඨාභාවෙ විය
පතිට්ඨාපනෙපි තස්සා සාතිසයකිච්චත්තා ආපොධාතුයා තස්සා අනුගතභාවො, තථා
සට්ටනකිරියාය පථව්ඨාතුයා වසෙන සන්නිරුජ්ඣනස්ස සිජ්ඣනතො තත්ථාපි
පථව්ඨාතුයා ආපොධාතුඅනුගතභාවො, තස්මා චුත්තං “තථා
සන්නික්ඛෙපනසන්නිරුජ්ඣනෙසු”ති.

තත්ථාති තස්මිං අභික්කමනෙ, තෙසු වා චුත්තෙසු උද්දරණාදීසු කොට්ඨාසෙසු.
උද්ධරණෙති උද්ධරණක්ඛණෙ. රූපාරූපධම්මාති උද්ධරණාකාරෙන පවත්තා
රූපධම්මා, තංසමුට්ඨාපකා අරූපධම්මා ව. අතිහරණං න පාපුණන්ති
ඛණමත්තාවට්ඨානතො. තත්ථ තත්ථෙව්වාති යත්ථ යත්ථ උප්පන්නා, තත්ථ
තත්ථෙව. න හි ධම්මානං දෙසන්තරසඬකමනං අත්ථී. “පබ්බං පබ්බ”තිආදි
උද්ධරණාදිකොට්ඨාසෙ සන්ධාය සභාගසන්තතිවසෙන චුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.
අතිඉත්තරො හි රූපධම්මානම්පි පවත්තික්ඛණො, ගමනස්සාදීනං, දෙවපුත්තානං
හෙට්ඨුපරියෙන පටිමුඛං ධාවන්තානං සිරසි පාදෙ ව බන්ධබුරධාරා සමාගමතොපි
සීඝතරො. යථා තිලානං හජ්ජියමානානං පටපටායනෙන හෙදො ලක්ඛීයති, එවං
සඬබ්බධම්මානං උප්පාදෙනාති දස්සනත්ථං “පටපටායන්තා”ති චුත්තං. උප්පන්නා
හි එකන්තතො හිජ්ජන්තීති. “සද්ධිං රූපෙනා”ති ඉදං තස්ස තස්ස චිත්තස්ස
නිරොධෙන සද්ධිං නිරුජ්ඣනකරූපධම්මානං වසෙන චුත්තං, යං තතො
සත්තරසමචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්නං. අඤ්ඤථා යදි රූපාරූපධම්මා
සමානක්ඛණා සිද්ධං, “රූපං ගරුපරිණාමං දන්ධනිරොධ”න්තිආදිවචනෙහි විරොධො
සීයා, තථා “නාහං භික්ඛවෙ අඤ්ඤං එකධම්මම්පි සමනුපස්සාමි, යං එවං
ලහුපරිචත්තං, යථසිදං චිත්ත”න්ති (අ. නි. 1.48) එවං ආදිපාළියා. චිත්තවෙතසිකා හි
සාරම්මණසභාවා යථාබලං අත්තතො ආරම්මණපච්චයභූතමත්ථං විභාවෙන්තො එව
උප්පජ්ජන්තීති තෙසං තංසභාවනිජ්ජන්තිඅනන්තරං නිරොධො. රූපධම්මා පන
අනාරම්මණා පකාසෙතබ්බා, එවං තෙසං පකාසෙතබ්බභාවනිජ්ජන්ති සොළසහි
චිත්තෙහි භොතීති තඬ්ඛණායුක්තා තෙසං ඉච්ඡිතා,
ලහුවිඤ්ඤාණවිසයසඬගතිමත්තජ්ජවචයතාය තිණ්ණං බන්ධානං,
විසයසඬගතිමත්තතාය ව විඤ්ඤාණස්ස ලහුපරිචත්තිතා, දන්ධමභාභූතජ්ජවචයතාය
රූපධම්මානං දන්ධපරිචත්තිතා. නානාධාතුයා යථාභූතඤ්ඤාණං බො පන
තථාගතස්සෙව, තෙන ව පුරෙජාතපච්චයො රූපධම්මොව චුත්තො,
පච්ඡාජාතපච්චයො ව තථෙව්වාති රූපාරූපධම්මානං සමානක්ඛණතා න යුජ්ජතෙව.
තස්මා චුත්තනයෙනෙවෙන්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං, අඤ්ඤං චිත්තං නිරුජ්ඣතිති යං පුරිමුප්පන්නං චිත්තං, තං අඤ්ඤං, තං පන නිරුජ්ඣන්නං අපරස්ස අනන්තරාදිපච්චයභාවෙනෙව නිරුජ්ඣතිති තථාලද්ධපච්චයං අඤ්ඤං උප්පජ්ජතෙ චිත්තං. යදි එවං තෙසං අන්තරො ලබ්භෙය්‍යාති? නොති ආහ “අවිචි මනුප්පබන්ධො”ති, යථා විචි අන්තරො න ලබ්භති, “තදෙවෙන”න්ති අවිසෙසවිදු මඤ්ඤන්ති, එවං අනු අනු පබන්ධො චිත්තසන්තානො රූපසන්තානො ච නදීසොනොව නදියං උදකප්පවාහො විය වත්තති.

අභිමුඛං ලොකිතං ආලොකිතන්ති ආහ “පුරතො පෙක්ඛන”න්ති. යස්මා යංදිසාභිමුඛො ගච්ඡති, තිට්ඨති, නිසීදති වා තදභිමුඛං පෙක්ඛනං ආලොකිතං, තස්මා තදනුගතවිදිසාලොකනං විලොකිතන්ති ආහ “විලොකිතං නාම අනුදිසාපෙක්ඛන”න්ති. සම්මජ්ජනපරිහණ්ඩාදිකරණෙ ඔලොකිතස්ස, උල්ලොකහරණාදියු උල්ලොකිතස්ස, පච්ඡතො ආගච්ඡන්තපරිස්සයස්ස පරිවජ්ජනාදියු අපලොකිතස්ස සියා සම්භවොති ආහ “ඉමිනා වා මුඛෙන සබ්බානිපි තානි ගහිතානෙවා”ති.

කායසක්ඛිත්ති කායෙන සච්ඡිකතවත්තං, පච්චක්ඛකාරිනන්ති අත්ථො. සො හි ආයස්මා විපස්සනාකාලෙ “යමෙවාහං ඉන්ද්‍රියෙසු අගුත්තද්වාරතං නිස්සාය සාසනෙ අනභිරතිආදිවිජ්ජකාරං පත්තො, තමෙව සුට්ඨු නිග්ගහෙස්සාමි”ති උස්සාහජාතො බලවහිරොත්තජ්ජො, තත්ථ ච කතාධිකාරත්තා ඉන්ද්‍රියසංවරෙ උක්කංසපාරමිජ්ජත්තො, තෙනෙව නං සත්ථා “එතදග්ගං භික්ඛවෙ මම සාවකානං භික්ඛුනං ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරානං, යදිදං නන්දො”ති (අ. නි. 1.235) එතදග්ගෙ යපෙසි.

සාත්ථකතා ච සප්පායතා ච වෙදිතබ්බා ආලොකිතවිලොකිතස්සාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. තස්මාති කම්මට්ඨානාවිජ්ඣනස්සෙව ගොවරසම්පජඤ්ඤභාවතොති චුත්තමෙවත්ථං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති. අත්තනො කම්මට්ඨානවසෙනෙව ආලොකනවිලොකනං කාතබ්බං, බන්ධාදිකම්මට්ඨානා අඤ්ඤො උපායො න ගවෙසිතබ්බොති අධිජ්ජායො. ආලොකිතාදිසමඤ්ඤාපි යස්මා ධම්මමත්තස්සෙව පවත්තිවිසෙසො, තස්මා තස්ස යාථාවතො පජානනං අසම්මොහසම්පජඤ්ඤන්ති දස්සෙතුං “අබ්භන්තරෙ”තිආදි චුත්තං. චිත්තකිරියවායොධාතුච්ඡ්ථාරවසෙනාති කිරියමයචිත්තසමුට්ඨානාය වායොධාතුයා චලනාකාරජ්ජවත්තිවසෙන. අධො සීදතිති අධො ගච්ඡති. උද්ධං ලඬ්ඝෙතිති ලඬ්ඝං විය උපරි ගච්ඡති.

අඬ්ගකිච්චං සාධයමානන්ති පධානභූතඅඬ්ගකිච්චං නිජ්ථාදෙන්තං හුත්වාති අත්ථො. “පයමජ්ජනෙපි...පෙ.... න භොති”ති ඉදං පඤ්චද්වාරවිජීයං “ඉත්ථි පුරිසො”ති රජ්ජනාදිනං අභාවං සන්ධාය චුත්තං. තත්ථ හි ආවජ්ජන වොට්ඨබ්බපනානං අයොනිසො ආවජ්ජනවොට්ඨබ්බනවසෙන ඉට්ඨෙ ඉත්ථිරූපාදිමිහි ලොභමත්තං, අනිට්ඨෙ ච පටිසමත්තං උප්පජ්ජති, මනොද්වාරෙ පන “ඉත්ථි පුරිසො”ති රජ්ජනාදි භොති. තස්ස පඤ්චද්වාරජ්ජනං මූලං, යථාචුත්තං වා

සබ්බං භවධ්මාදි. එවං මනොද්වාරජවනස්ස මූලවසෙන මූලපරිඤ්ඤා වුත්තා.
ආගන්තුකතාවකාලිකතා පන පඤ්චද්වාරජවනස්සෙව අපුබ්බභාවවසෙන,
ඉත්තරභාවවසෙන ච වුත්තා. “හෙට්ඨපරියවසෙන භිජ්ජිත්වා පතිතෙසු”ති
හෙට්ඨිමස්ස උපරිමස්ස ච අපරාපරං භඩ්ගජ්ජත්තිමාහ.

තන්ති ජවනං, තස්ස අයුත්තන්ති සම්බන්ධො. ආගන්තුකො අබ්භාගතො.

උදයබ්බයපරිච්ඡින්නො තාවතකො කාලො එතෙසන්ති තාවකාලිකාති.

එතං අසම්මොහසම්පජ්ඤං. සමවායෙති සාමග්ගියං. තත්ථාති
පඤ්චක්ඛන්ධවසෙන ආලොකනවිලෝකනෙ පඤ්ඤායමානෙ තබ්බිතිමුත්තො කො
එකො ආලෝකෙති, කො විලෝකෙති.

“උපතිස්සයපච්චයො”ති ඉදං සුත්තන්තනයෙන පරියායතො වුත්තං.
සහජාතපච්චයොති නිදස්සනමත්තමෙතං
අඤ්ඤමඤ්ඤසම්පයුත්තඅත්ථිඅවිගතාදිපච්චයානම්පි ලබ්භනතො.

කාලෙ සමඤ්ඡිතුං යුත්තකාලෙ සමඤ්ජන්තස්ස. තථා පසාරෙන්තස්සාති
එත්ථාපි. මණ්ඩප්පො නාම එකා සජ්ජජාතීති වදන්ති. ලළනන්ති කම්පනං,
ලිලාකරණං වා.

උණ්භපකතිකො පරිලාභබහුලකායො. සීලවිදුසනෙන අභිතාවහන්තා
මිච්ඡාජීවවසෙන උප්පන්නං අසජ්ජායං. “වීරමිපි අවෙනන”න්තිආදිනා වීරස්ස
විය කායොපි අවෙනනොති කායස්ස අත්තසුඤ්ඤතාවිභාවනෙන
“අබ්භන්තරෙ”තිආදිනා වුත්තමෙවත්ථං පරිදීපෙන්තො ඉත්තරිතරසන්තොසස්ස
කාරණං දස්සෙති, තෙනාහ “තස්මා”තිආදි.

චතුපඤ්චගණ්ඨිකාභතොති ආහතචතුපඤ්චගණ්ඨිකො, චතුපඤ්චගණ්ඨිකාහි වා
ආහතො තථා.

අට්ඨවිධොපි අත්ථොති අට්ඨවිධොපි පයොජනවිසෙසො
මහාසිවත්ථෙරවාදවසෙන “ඉමස්ස කායස්ස ධීතියා”තිආදිනා (ම. නි. 1.23, 422; ම.
නි. 2.387; අ. නි. 2.341; 8.9; ධ. ස. 1355; විහ. 518; මහානි. 206) නයෙන වුත්තො
දට්ඨබ්බො. ඉමස්මිං පක්ඛෙ “නෙව දවායාතිආදිනා (ම. නි. 1.23, 422; ම. නි.
2.387; අ. නි. 8.9; ධ. ස. 1355; විහ. 518; මහානි. 206) නයෙනා”ති පන
පටික්ඛෙපඩ්ගදස්සනමුඛෙන දෙසනාය ආගතත්තා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

පථවිසන්ධාරකජලස්ස තංසන්ධාරකවායුනා විය පරිභුත්තස්ස ආහාරස්ස
වායොධාතුයාව ආසයෙ අවට්ඨානන්ති ආහ “වායොධාතුවසෙනෙව තිට්ඨතී”ති.
අතිහරතීති යාව මුඛා අතිහරති. වීතිහරතීති තතො කුච්ඡියං වීම්ඤ්ඤං කරොන්තො
හරති. අතිහරතීති වා මුඛද්වාරං අතික්කාමෙන්තො හරති. වීතිහරතීති කුච්ඡිගතං

පස්සතො හරති, පරිවත්තෙතීති අපරාපරං වාරෙති. එත්ථ ච ආභාරස්ස ධාරණපරිවත්තනසඤ්චුණ්ණනවිසොසනාති පථවිධාතුසහිතා එව වායොධාතු කරොති, න කෙවලාති තාති පථවිධාතුයාපි කිව්වහාවෙන චුත්තාති. අල්ලත්තඤ්ච අනුපාලෙතීති යථා වායොධාතු ආදීහි අඤ්ඤෙහි විසොසනං න හොති, තථා අල්ලත්තඤ්ච අනුපාලෙති. තෙජොධාතුති ගහණීසඬ්ඛාතා තෙජොධාතු. සා හි අන්තොපවිට්ඨං ආහාරං පරිපාවෙති. අඤ්ජසො හොතීති ආභාරස්ස පවෙසනාදීනං මග්ගො හොති. ආභුජතීති පරියෙසනවසෙන, අජ්ඣෙධාහරණජිණ්ණාජිණ්ණාදිපටිසංවෙදනවසෙන ච ආවජ්ජෙති, විජානාතීති අත්ථො. තංතංවිජානනස්ස පච්චයභූතොයෙව හි පයොගො ‘සම්මාපයොගො’ති චුත්තො. යෙන හි පයොගෙන පරියෙසනාදි නිජ්ජප්පති, සො තබ්බිසයවිජානනමපි නිජ්ජාදෙති නාම තදවිනාභාවතො. අථ වා සම්මාපයොගං සම්මාපටිපත්ති මන්වාය ආගමිම ආභුජති සමන්තාහරති. ආහොගපුබ්බකො හි සබ්බොපි විඤ්ඤාණඛ්‍යාපාරොති තථා චුත්තං.

ගමනතොති භික්ඛාවාරවසෙන ගොවරගාමං උද්දිස්ස ගමනතො. පරියෙසනතොති ගොවරගාමෙ භික්ඛත්ථං ආහිණ්ඩනතො. පරිභොගතොති ආභාරස්ස පරිභුඤ්ජනතො. ආසයතොති පිත්තාදිආසයතො. ආසයති එත්ථ එකජ්ඣං පවත්තමානොපි කම්මඵලවචන්ටීතො හුත්වා මරියාදවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤං අසඬ්කරතො සයති තිට්ඨති පවත්තතීති ආසයො, ආමාසයස්ස උපරි තිට්ඨනකො පිත්තාදිකො. මරියාදත්ථො හි අයමාකාරො. නිධානන්ති යථාභුත්තො ආහාරො නිවිතො හුත්වා තිට්ඨති එත්ථාති නිධානං, ආමාසයො. තතො නිධානතො. අපරිපක්කතොති ගහණීසඬ්ඛාතෙන කම්මජතෙජෙන අවිපක්කතො. පරිපක්කතොති යථාභුත්තස්ස ආහාරස විපක්කභාවතො. ඵලතොති නිජ්ජප්පතිතො. නිස්සන්දතොති ඉතො විතො ච නිස්සන්දනතො. සම්මක්ඛනතොති සබ්බසො මක්ඛනතො. අයමෙත්ථ සඬ්ඛෙපො, විත්ථාරො පන විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනාය (විසුද්ධි. ටී. 1.294) ගහෙතබ්බො.

සරීරතො සෙදා මුච්චන්තීති වෙගසංධාරණෙන උප්පන්නපරිලාභතො සරීරතො සෙදා මුච්චන්ති. අඤ්ඤෙ ච රොගා කණ්ණසුලභගන්දරාදයො. අට්ඨානෙති මනුස්සාමනුස්සපරිග්ගහිතෙ අයුත්තට්ඨානෙ ඛෙත්තදෙවායනනාදිකෙ. කුද්ධා හි අමනුස්සා, මනුස්සාපි වා ජීවිතක්ඛයං පාපෙන්ති. නිස්සට්ඨත්තා නෙව අත්තතො, කස්සපි අනිස්සජ්ජිතත්තා, ජිගුච්ඡනීයත්තා ච න පරස්ස. උදකතුම්බතොති වෙළුනාලිආදිඋදකභාජනතො. තන්ති ඡඩ්ඞිතඋදකං.

අද්ධානඉරියාපථා විරතරජ්ජවත්තිකා දීඝකාලිකා ඉරියාපථා. මජ්ඣිමා භික්ඛාවරණාදිවසෙන පවත්තා. චුණ්ණියඉරියාපථා විහාරෙ, අඤ්ඤත්ථාපි ඉතො විතො ච පරිවත්තනාදිවසෙන පවත්තාති වදන්ති. ‘ගතෙති ගමනෙ’ති පුබ්බෙ අභික්කමපටික්කමග්ගහණෙන ගමනෙනපි පුරතො පච්ඡතො ච කායස්ස අභිහරණං චුත්තන්ති ඉධ ගමනමෙව ගහිතන්ති කෙවි.

යස්මා මහාසිවත්ථෙරවාදෙ අනන්තරෙ අනන්තරෙ ඉරියාපටෙ පවත්නරුපාරුපධම්මානං තත්ථ තත්ථෙව නිරොධදස්සනවසෙන සම්පජානකාරිතා ගහිතාති තං සම්පජ්ඤ්ඤවිපස්සනාවාරවසෙන වෙදිතබ්බං. තෙන චුත්තං “තයිදං මහාසිවත්ථෙරෙන චුත්තං අසම්මොහධුරං මහාසතිපට්ඨානසුත්තෙ අධිජ්ජෙන”න්ති. ඉමස්මිං පන සාමඤ්ඤඵලෙ සබ්බම්පි වතුබ්බිධං සම්පජ්ඤ්ඤං ලබ්භති යාවදෙව සාමඤ්ඤඵලවිසෙසදස්සනපරත්තා ඉමස්සා දෙසනාය. “සතිසම්පයුත්තස්සෙවා”ති ඉදං යථා සම්පජ්ඤ්ඤස්ස කිච්චතො පධානතා ගහිතා, ඵලං සතියා පීති දස්සනත්ථං චුත්තං, න සතියා සබ්භාවමත්තදස්සනත්ථං. න හි කදාපි සතිරහිතා ඤාණප්පවත්ති අත්ථි. “ඵතස්ස හි පදස්ස අයං චිත්ථාරො”ති ඉමිනා සතියා ඤාණෙන සමධුරතංයෙව විභාවෙති. ඵතානි පදානීති “අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ සම්පජානකාරී භොති”තිආදීනි පදානි. විභත්තානෙවාති විසුං කත්වා විභත්තානියෙව, ඉමිනාපි සම්පජ්ඤ්ඤස්ස විය සතියාපෙත්ථ පධානතමෙව විභාවෙති.

මජ්ඣිමනිකායා පන භණන්ති – එකො හික්ඛු ගච්ඡන්තො අඤ්ඤං වින්තෙන්නො අඤ්ඤං විතක්කෙන්නො ගච්ඡති, එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්වාව ගච්ඡති. තථා එකො තිට්ඨන්තො...පෙ.... නිසිදන්තො...පෙ.... සයන්තො අඤ්ඤං වින්තෙන්නො අඤ්ඤං විතක්කෙන්නො සයති, එකො කම්මට්ඨානං අවිස්සජ්ජෙත්වාව සයති, ඵත්තකෙන පන න පාකටං භොතීති වච්ඤාමනෙන දීපෙත්ති. යො හි හික්ඛු වච්ඤාමං ඔතරිත්වා ව වච්ඤාමනකොටියං යීතො පරිග්ගණ්හන්ති “පාවීනවච්ඤාමනකොටියං පවත්තා රුපාරුපධම්මා පච්ඡිමවච්ඤාමනකොටියං අප්පත්වා ඵත්ථෙව නිරුද්ධා, පච්ඡිමවච්ඤාමනකොටියං පවත්තාපි පාවීනවච්ඤාමනකොටියං අප්පත්වා ඵත්ථෙව නිරුද්ධා, වච්ඤාමනමජ්ඣෙ පවත්තා උභො කොටියො අප්පත්වා ඵත්ථෙව නිරුද්ධා, වච්ඤාමනෙ පවත්තා රුපාරුපධම්මා යානං අප්පත්වා ඵත්ථෙව නිරුද්ධා, යානෙ පවත්තා නිසජ්ජං අප්පත්වා ඵත්ථෙව නිරුද්ධා, නිසජ්ජාය පවත්තා සයනං අප්පත්වා ඵත්ථෙව නිරුද්ධා”ති ඵලං පරිග්ගණ්හන්තො පරිග්ගණ්හන්තොයෙව භවඤ්ඤං ඔතරති. උට්ඨහන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාව උට්ඨහති, අයං හික්ඛු ගතාදීසු සම්පජානකාරී නාම භොතීති. ඵවම්පි න සොත්තෙ කම්මට්ඨානං අවිභූතං භොති, තස්මා හික්ඛු යාව සක්කොති, තාව වච්ඤාමිත්වා යත්වා නිසිදිත්වා සයමානො ඵලං පරිග්ගහෙත්වා සයති “කායො අවෙනතො, මඤ්ඤො අවෙනතො, කායො න ජානාති ‘අහං මඤ්ඤෙ සයිතො’ති, මඤ්ඤො න ජානාති ‘මයි කායො සයිතො’ති, අවෙනතො කායො අවෙනතො මඤ්ඤෙ සයිතො”ති ඵලං පරිග්ගණ්හන්තො ඵව චිත්තං භවඤ්ඤං ඔතාරෙති. පබ්බජ්ඣන්තො කම්මට්ඨානං ගහෙත්වාව පබ්බජ්ඣති, අයං සොත්තෙ සම්පජානකාරී නාම භොති. කායාදීකිරියානිබ්බත්තෙන තම්මයත්තා, ආවජ්ජනකිරියා සමුට්ඨිතත්තා ව ජවනං සබ්බම්පි වා ඡද්දාරජ්ජවත්තං කිරියමයපවත්තං නාම. තස්මිං සති ජාගරිතං නාම භොතීති පරිග්ගණ්හන්තො ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී නාම. අපි ව රත්තින්දිවං ඡ කොට්ඨාසෙ කත්වා පඤ්ඤා කොට්ඨාසෙ ඡග්ගන්තොපි ජාගරිතෙ සම්පජානකාරී නාම භොති. විමුත්තායතනසීසෙන ධම්මං දෙසෙන්නොපි බත්තිංසතිරව්ජානකථං පභාය

දසකථාවත්ථුනිස්සිතසප්පායකථං කථෙන්නොපි භාසිතෙ සම්පජානකාරී නාම.
 අට්ඨකිංසාය ආරම්මණෙසු චිත්තරූපියං මනසිකාරං පවත්තෙන්නොපි දුතියං ඝානං
 සමාපන්නොපි තුණ්හිභාවෙ සම්පජානකාරී නාම. දුතියඤ්ඤි ඝානං
 වච්ඡධ්වාරවිරහතො විසෙසතො තුණ්හිභාවො නාමාති. එවන්ති චුත්තප්පකාරෙන,
 සත්තසුපි යානෙසු චතුධාති අත්ථො.

සන්නොසකථාවණ්ණනා

215. යස්ස සන්නොසස්ස අත්තනි අත්ථිතාය හික්ඛු ‘‘සන්තුට්ඨො’’ති වුච්චති,
 තං දස්සෙන්නො ‘‘ඉතරිතරපච්චයසන්නොසෙන සමන්තාගතො’’ති ආහ. විවරාදි
 යත්ථ කත්ථවි පච්චයෙ සන්තුස්සනෙන සමඛිගිහුතොති අත්ථො. අථ වා ඉතරං
 වුච්චති හීනං පණිතතො අඤ්ඤත්තා, තථා පණිතං ඉතරං හීනතො අඤ්ඤත්තා.
 අපෙක්ඛාසිද්ධා හි ඉතරතාති. ඉති යෙන ධම්මෙන හීනෙන වා පණිතෙන වා
 විවරාදිපච්චයෙන සන්තුස්සති, සො තථා පවත්තො අලොභො
 ඉතරිතරපච්චයසන්නොසො, තෙන සමන්තාගතො. යථාලාභං අත්තනො
 ලාභානුරූපං සන්නොසො යථාලාභසන්නොසො. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො.
 ලබ්හතීති වා ලාභො, යො යො ලාභො යථාලාභං, තෙන සන්නොසො
 යථාලාභසන්නොසො. බලන්ති කායබලං. සාරුප්පන්ති පකතිදුබ්බලාදීනං
 අනුච්ඡවිකතා.

යථාලද්ධතො අඤ්ඤස්ස අපත්ථනා නාම සියා අප්පිච්ඡතායපි
 පවත්තිආකාරොති තතො විනිවත්තිතමෙව සන්නොසස්ස සරූපං දස්සෙන්නො
 ‘‘ලහන්නොපි න ගණ්හාති’’ති ආහ. තං පරිවත්තෙත්වාති පකතිදුබ්බලාදීනං
 ගරුච්චරං න ඵාසුභාවාවහං, සරිරබ්බොදාවහඤ්ඤව හොතිති පයොජනවසෙන, න
 අත්තිව්ඡතාදිවසෙන තං පරිවත්තෙත්වා. ලුහුකච්චරපරිභොගො න සන්නොසවිරොධීති
 ආහ ‘‘ලුහුකෙන යාපෙන්නොපි සන්තුට්ඨොව හොති’’ති. මහග්ගං විවරං බහුනි වා
 විවරාති ලහිත්වාපි තාති විස්සප්පෙත්වා තදඤ්ඤස්ස ගහණං යථාසාරුප්පනයෙ
 ධීතත්තා න සන්නොසවිරොධීති ආහ ‘‘තෙසං...පෙ.... ධාරෙන්නොපි සන්තුට්ඨොව
 හොති’’ති. එවං සෙසපච්චයෙපි යථාබලයථාසාරුප්පනිද්දෙසෙසු අපි-සද්දග්ගහණෙ
 අධිප්පායො වෙදිතබ්බො.

මුත්තහරිතකන්ති ගොමුත්තපරිභාවිතං, පුතිභාවෙන වා ඡඩ්ඛිතං හරිතකං.
 බුද්ධාදීහි වණ්ණිකන්ති ‘‘පුතිමුත්තහෙසප්පං නිස්සාය පබ්බජ්ජා’’තිආදිනා (මහාව.
 73, 128) සම්මාසම්බුද්ධාදීහි පසත්ථං. අප්පිච්ඡතාසන්තුට්ඨස්ස හික්ඛු නියොජෙන්නො
 පරමසන්තුට්ඨොව හොති පරමෙන උක්කංසගතෙන සන්නොසෙන
 සමන්තාගතත්තා.

කායං පරිහරන්ති පොසෙන්නීති කායපරිහාරිකා. තථා කුච්ඡපරිහාරිකා
 වෙදිතබ්බො. කුච්ඡපරිහාරිකතා ව අප්ප්කොභරණෙන සරිරස්ස ධීතියා

උපකාරකතාවයෙන් ඉවිඡිතාති බිහිද්ධාව කායස්ස උපකාරකතාවයෙන් කායපරිහාරිකතා දට්ඨබ්බා.

පරික්ඛාරමත්තාති පරික්ඛාරග්ගහණං. තත්ත්වයකපව්වත්ථරණන්ති අත්තනා අනධිට්ඨන්තිවා තත්ථෙව තිට්ඨනකපව්වත්ථරණං. පව්වත්ථරණාදිනඤ්චෙත්ථ නවමාදිභාවො යථාචුත්තපටිපාටියා දට්ඨබ්බො, න තෙසං තථා පතිනියතභාවතො. කස්මා? තථා නධාරණතො. දුප්පොසභාවෙන මහාගජා වියාති මහාගජා. යදි ඉතරෙපි අප්පිච්ඡනාදිසභාවා, කිං තෙසම්පි වසෙන අයං දෙසනා ඉවිඡිතාති? නොති ආහ “හගවා පනා”තිආදි. කායපරිහාරො පයොජනං එතෙනාති කායපරිහාරිකං. තෙනාහ “කායං පරිහරණමත්තකෙනා”ති.

චතුසු දිසාසු සුඛවිහාරතාය සුඛවිහාරට්ඨානභූතා චතස්සො දිසා එතස්සාති චතුද්දිසො චතුද්දිසො එව වාතුද්දිසො. තාසු එව කත්ථවි සත්තෙ වා සඬ්ඛාරෙ වා භයෙන න පටිහනති, සයං වා තෙන න පටිහඤ්ඤාති අප්පටිසො. සන්තුස්සමානො ඉතරිතරෙනාති උච්චාවචෙන පව්වයෙන සකෙන, සත්තෙන, සමමෙව ව තුස්සනකො. පරිච්ච සයන්ති, කායචිත්තාති පරිසයන්ති අභිභවන්ති පරිස්සයා, සිහබ්බග්ගාදයො, කාමච්ඡන්දාදයො ව, තෙ පරිස්සයෙ අධිවාසනබන්ති යා විනයාදිහි ව සහිතා බන්තා, අභිභවිතා ව. ථද්ධිභාවකරහයාභාවෙන අප්පමිහී. එකො වරෙති එකාකී හුත්වා වරිතුං සක්කුණෙය්. බග්ගවිසාණකප්පොති තාය එව එකවිහාරතාය බග්ගමිගසිඬගසමො.

අසඤ්ජාතවාතාහිසාතෙහි සියා සකුණො අපක්ඛකොති “පක්ඛි සකුණො”ති විසෙසෙත්වා චුත්තො.

නිවරණප්පභානකථාවණ්ණනා

216. වත්තබ්බතං ආපජ්ජති “අසුකස්ස හික්ඛුනො අරඤ්ඤෙ තිරච්ඡානගතානං විය, වනවරකානං විය ව නිවාසමත්තමෙව, න පන අරඤ්ඤවාසානුච්ඡවිකා කාචි සම්මාපටිපත්ති”ති අපවාදවසෙන වත්තබ්බතං, ආරඤ්ඤකෙහි වා තිරච්ඡානගතෙහි, වනවරච්ඡභාගජනෙහි වා සද්ධිං විජ්ජපටිපත්තිවසෙන වත්තබ්බතං ආපජ්ජති. කාලකසදිසත්තා කාලකං, ථුල්ලවජ්ජං. තිලකසදිසත්තා තිලකං, අණුමත්තවජ්ජං.

විචිත්තන්ති ජනවිචිත්තං. තෙනාහ “සුඤ්ඤ”න්ති. තං පන ජනසද්දසොසාභාවෙනෙව වෙදිතබ්බං සද්දකණ්ටකත්තා ඤානස්සාති ආහ “අප්පසද්දං අප්පනිග්ගොසන්ති අත්ථො”ති. එතදෙවාති නිස්සද්දතංයෙව. විහාරො පාකාරපරිච්ඡන්තො සකලො ආවාසො. අඬ්ඨයොගොති දීඝපාසාදො, “ගරුළසණ්ඨානපාසාදො”තිපි වදන්ති. පාසාදොති චතුරස්සපාසාදො. හම්මීයං මුණ්ඩච්ඡදනපාසාදො. අට්ඨො පටිරාජුනං පටිබාහනයොග්ගො චතුපඤ්චභූමකො පතිස්සයවිසෙසො. මාලො එකකුටසඬගහිතො අනෙකකොණවත්තො

පතිස්සයවිසෙසො. අපරො නයො විහාරො නාම දීඝමුඛපාසාදො. අඛිඨයොගො එකපස්සවිජදනකසෙනාසනං. තස්ස කිර එකපස්සෙ හිත්ති උච්චතරා හොති, ඉතරපස්සෙ නීවා, තෙන තං එකපස්සජදනකං හොති. පාසාදො නාම ආයතවතුරස්සපාසාදො. හම්මීයං මුණ්ඩවිජදනකං චන්දිකඛිගණයුත්තං. ගුහා නාම කෙවලා පබ්බතගුහා. ලෙණං ද්වාරබද්ධං පබ්බාරං. සෙසං චුත්තනයමෙව. මණ්ඩපොති සාධාමණ්ඩපො.

විහාරසෙනාසනන්ති පතිස්සයභූතං සෙනාසනං. මඤ්චපීඨසෙනාසනන්ති මඤ්චපීඨඤ්චෙව මඤ්චපීඨසම්බන්ධසෙනාසනඤ්ච. විමිලිකාදි සන්ථරිතබ්බතො සන්ථතසෙනාසනං. අභිසඬ්ඛරණාභාවතො සයනස්ස නිසජ්ජාය ව කෙවලං ඔකාසභූතං සෙනාසනං. ‘‘විවිත්තං සෙනාසන’’න්ති ඉමිනා සෙනාසනග්ගහණෙන සඬ්ඛිතමෙව සාමඤ්ඤජොතනාභාවතො.

යදි එවං කස්මා ‘‘අරඤ්ඤ’’න්තිආදි චුත්තන්ති ආහ ‘‘ඉම පනා’’තිආදි. ‘‘හික්ඛුනීනං වසෙන ආගත’’න්ති ඉදං විනයෙ තථා ආගතතං සන්ධාය චුත්තං, අභිධම්මෙපි පන ‘‘අරඤ්ඤන්ති නික්ඛමිත්වා බහි ඉන්දබ්බිලා, සබ්බමෙන අරඤ්ඤ’’න්ති (විහ. 529) ආගතමෙව. තත්ථ හි යං න ගාමපදෙසන්තොගධං, තං ‘‘අරඤ්ඤ’’න්ති නිජ්ජරියායවසෙන තථා චුත්තං. ධුතඬ්ඛනිද්දෙසෙ (විසුද්ධි. 1.31) යං චුත්තං, තං යුත්තං, තස්මා තත්ථ චුත්තනයෙන ගහෙනබ්බන්ති අධිජ්ජායො. රුක්ඛමූලන්ති රුක්ඛසමීපං. චුත්තඤ්ඤොතං ‘‘යාවතා මජ්ඣන්තිකෙ කාලෙ සමන්තා ඡායා ඵරති, නිවාතෙ පණ්ණානි නිපතන්ති, එත්තාවතා රුක්ඛමූල’’න්ති. සෙල-සද්දො අවිසෙසතො පබ්බතපරියායොති කත්වා චුත්තං ‘‘පබ්බතන්ති සෙල’’න්ති, න සිලාමයමෙව, පංසුමයාදිකො තිව්ධොපි පබ්බතො ඵවාති. විවරන්ති ද්විත්තං පබ්බතානං මිථො ආසන්නතරෙ යිතානං ඔවරකාදිසදිසං විවරං, එකස්මිංයෙව වා පබ්බතෙ. උම්භගසදිසන්ති සුදුඬ්ඛගාසදිසං. මනුස්සානං අනුපචාරට්ඨානන්ති පකතිසඤ්චාරවසෙන මනුස්සෙහි න සඤ්චරිතබ්බට්ඨානං. ආදි-සද්දෙන ‘‘චනපත්ථන්ති චනසණ්ඨානමෙනං සෙනාසනානං අධිවචනං, චනපත්ථන්ති භීසනකානමෙනං, චනපත්ථන්ති සලොමහංසානමෙනං, චනපත්ථන්ති පරියන්තානමෙනං, චනපත්ථන්ති න මනුස්සුපචාරානමෙනං, චනපත්ථන්ති දුරභිසම්භවානමෙනං සෙනාසනානං අධිවචන’’න්ති (විහ. 531) ඉමං පාළිසෙසං සඬ්ඛණ්භාති. අවිජන්තන්ති කෙනපි ඡදනෙන අන්තමසො රුක්ඛසාධායපි න ඡාදිතං. නික්ඛඬ්ඪිත්වාති නිහරිත්වා. පබ්බාරලෙණසදිසෙහි පබ්බාරසදිසෙ ලෙණසදිසෙ ව.

පිණ්ඩපාතපරියෙසනං පිණ්ඩපාතො උත්තරපදලොපෙනාති ආහ ‘‘පිණ්ඩපාතපරියෙසනතො පටික්කන්තො’’ති. පල්ලඬ්ඬකන්ති එත්ථ පරිසද්දො ‘‘සමන්තතො’’ති එතස්ස අත්ථෙ, තස්මා වාමොරුඤ්ච දක්ඛිණොරුඤ්ච සමං යපෙත්වා උභො පාදෙ අඤ්ඤමඤ්ඤං සම්බන්ධිත්වා නිසජ්ජා පල්ලඬ්ඬකන්ති ආහ ‘‘සමන්තතො උරුබද්ධාසන’’න්ති. උරුතං බන්ධනවසෙන නිසජ්ජා පල්ලඬ්ඬකං. ආභූජිත්වාති ව යථා පල්ලඬ්ඬකවසෙන නිසජ්ජා හොති, එවං උභො පාදෙ ආභූග්ගෙ

හඤ්ජිතෙ කත්වා, තං පන උභින්නං පාදානං තථා සම්බන්ධතාකරණන්ති ආහ “බන්ධිත්වා”ති.

හෙට්ඨිමකායස්ස ච අනුජුකං යපනං නිසජ්ජාවචනෙනෙව බොධිතන්ති “උජුං කාය”න්ති එත්ථ කාය-සද්දො උපරිමකායවිසයොති ආහ “උපරිමං සරිරං උජුං යපෙත්වා”ති. තං පන උජුකයපනං සරූපතො, පයොජනතො ච දස්සෙතුං “අට්ඨාරසා”තිආදි වුත්තං. න පණමන්තිති න ඔනමන්ති. න පරිපතතිති න විගච්ඡති විථිං න ලඬිසෙති. තතො එව පුබ්බෙනාපරං විසෙසජ්ජන්ති යා කම්මට්ඨානං වුඩ්ඪිං එනිං වෙපුල්ලං උපගච්ඡති. පරිමුඛන්ති එත්ථ පරිසද්දො අභි-සද්දෙන සමානත්ථොති ආහ “කම්මට්ඨානාභිමුඛ”න්ති, බහිද්ධා පුටුත්තාරම්මණතො නිවාරෙත්වා කම්මට්ඨානංයෙව පුරක්ඛත්වාති අත්ථො. සමීපත්ථො චා පරිසද්දොති දස්සෙත්තො “මුඛසමීපෙ චා කත්වා”ති ආහ. එත්ථ ච යථා “විචිත්තං සෙනාසනං හජති”තිආදිනා භාවනානුරූපං සෙනාසනං දස්සිතං, එවං “නිසීදති”ති ඉමිනා අලිනානුද්ධවිචපක්ඛියො සන්තො ඉරියාපථො දස්සිතො. “පල්ලඬිකං ආභුජිත්වා”ති ඉමිනා නිසජ්ජාය දළ්භතාවො, “පරිමුඛං සතිං උපට්ඨපෙත්වා”ති ඉමිනා ආරම්මණපරිග්ගහුපායො. පරිති පරිග්ගහට්ඨො “පරිණායිකා”තිආදිසු විය. මුඛන්ති නියානට්ඨො “සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛ”න්තිආදිසු විය. පටිපක්ඛතො නිග්ගමනට්ඨො හි නියානට්ඨො, තස්මා පරිග්ගහිතනියානන්ති සබ්බථා ගහිතාසම්මොසං පරිචත්තසම්මොසං සතිං කත්වා, පරමං සතිනෙපක්කං උපට්ඨපෙත්වාති අත්ථො.

217. අභිජ්ඣායති ගිජ්ඣති අභිකඬ්ඛති එතායාති අභිජ්ඣා, ලොහො. ලුප්පනට්ඨෙනාති හිජ්ජනට්ඨෙන, බණ්ණ බණ්ණ හිජ්ජනට්ඨෙනාති අත්ථො. වික්ඛම්භනවසෙනාති එත්ථ වික්ඛම්භනං අනුප්පාදනං අප්පචත්තනං, න පටිපක්ඛානං සුප්පහීනතා. “පහීනත්තා”ති ච පහීනසදිසතං සන්ධාය වුත්තං ඥානස්ස අනධිගතත්තා. තථාපි නයිදං චක්ඛුවිඤ්ඤාණං විය සභාවතො විගතාභිජ්ඣං, අථ බො භාවනාවසෙන, තෙනාහ “න චක්ඛුවිඤ්ඤාණසදිසෙනා”ති. එසෙව නයොති යථා ඉමස්ස චිත්තස්ස භාවනාය පරිභාවිතත්තා විගතාභිජ්ඣතා, එවං අබ්බාපන්නං විගතථිතමිද්ධං අනුද්ධතං නිබ්බිච්ඡිච්ඡඤ්චාති අත්ථො. පුරිමපකතින්ති පරිසුද්ධපණ්ඩරසභාවං. “යා චිත්තස්ස අකල්යානාති”ආදිනා (ධ. ස. 1162; විහ. 546) ථිතස්ස, “යා කායස්ස අකල්යානා”තිආදිනා (ධ. ස. 1163; විහ. 546) ච මිද්ධස්ස අභිධම්මෙ නිද්දිට්ඨත්තා වුත්තං “ථිනං චිත්තගෙලඤ්ඤං, මිද්ධං චෙතසිකගෙලඤ්ඤ”න්ති. සතිපි අඤ්ඤමඤ්ඤං අවිජ්ජයොගෙ චිත්තකායලහුතාදීනං විය චිත්තචෙතසිකානං යථාකම්මං තං තං විසෙසස්ස යා තෙසං අකල්යානාදීනං විසෙසජ්ජවිචයනා, අයමෙතෙසං සභාවොති දට්ඨබ්බං. ආලොකසඤ්ඤීති එත්ථ අතිසයත්ථවිසිට්ඨඅත්ථි අත්ථාවබොධකො අයමිකාරොති දස්සෙත්තො ආහ “රත්තිමපි...පෙ.... සමන්තාගතො”ති. ඉදං උභයන්ති සතිසම්පජ්ඤ්ඤාහ. අතික්කමිත්වා වික්ඛම්භනවසෙන පජහිත්වා. “කථමිද”න්ති පචත්ති යා කථඬිකථා, විචිකිච්ඡා. සා එතස්ස අත්ථිති කථඬිකථි, න කථඬිකථිති

අකථංකථී, නිබ්බිච්චිච්ඡො. ලක්ඛණාදිභෙදතොති එත්ථ ආදි-සද්දෙන
පච්චයපභානපභායකාදීනම්පි සඬගභො දට්ඨබ්බො. තෙපි හි භෙදතො චත්තබ්බාති.

218. තෙසන්ති ඉණුවසෙන ගහිතධනානං. පරියන්තොති දාතබ්බසෙසො. සො
බලවපාමොජ්ජං ලභති “ඉණුපලිබොධතො මුත්තොම්හී”ති. සොමනස්සං
අධිගච්ඡති “ජීවිකානිමිත්තං අත්ථී”ති.

219. විසභාගවෙදනුජ්ජපත්තියාති දුක්ඛවෙදනුජ්ජපත්තියා. දුක්ඛවෙදනා හි
සුඛවෙදනාය කුසලවිපාකසන්තානස්ස විරොධිතාය විසභාගා. චතුර්ඉරියාපථං
ජිත්ඤන්තොති චතුබ්බිධම්පි ඉරියාපථජ්ජචත්තිං පච්ඡිත්ඤන්තො. බ්‍යාධිකො හි යථා
යානගමනෙසු අසමත්ථො, එවං නිසජ්ජාදීසුපි අසමත්ථො භොති. ආබාධෙතිති
පිළෙති. වාතාදීනං විකාරො විසමාවත්ථා බ්‍යාධිති ආහ “තංසමුට්ඨානෙන දුක්ඛෙන
දුක්ඛිතො”ති. දුක්ඛවෙදනාය පන බ්‍යාධිභාවෙ මූලබ්‍යාධිතා ආබාධිකො ආදිතො
බාධතිති කත්වා. අනුබන්ධබ්‍යාධිතා දුක්ඛිතො අපරාපරං සඤ්ජාතදුක්ඛොති කත්වා.
ගිලානොති ධාතුසඬ්ඛයෙන පරික්ඛිණසරීරො. අජ්ජමත්තකං වා බලං බලමත්තා.
තදුභයන්ති පාමොජ්ජං, සොමනස්සඤ්ච. තත්ථ ලභෙථ පාමොජ්ජං “රොගතො
මුත්තොම්හී”ති. අධිගච්ඡෙය්‍ය සොමනස්සං “අත්ථී මෙ කායෙ බල”න්ති.

220. සෙසන්ති “තස්ස හි ‘බන්ධනා මුත්තොම්හී’ති ආචජ්ජයතො තදුභයං
භොති. තෙන චුත්ත”න්ති එවමාදි. චුත්තනායෙනෙවාති පඨමදුතියපදෙසු
චුත්තනායෙනෙව. සබ්බපදෙසුති අවසිට්ඨපදෙසු තතියාදීසු කොට්ඨාසෙසු.

221-222. න අත්තති අධිතොති න අත්තායත්තො. පරාධිතොති පරායත්තො.
අපරාධිතතාය භූජො විය අත්තතො කිච්චෙ එසිතබ්බොති භුජිස්සො. සචසොති ආහ
“අත්තතො සත්තකො”ති. අනුදකතාය කං පාතීයං තාරෙත්ති එත්ථාති
කත්තාරොති ආහ “නිරුද්ධං දීසමග්ග”න්ති.

223. තත්‍රාති තස්මිං දස්සනෙ. අයන්ති ඉදාති වූච්චමානා සදිසතා. යෙන
ඉණාදීනං උපමාභාවො, කාමච්ඡන්දාදීනඤ්ච උපමෙය්‍යභාවො භොති, සො නෙසං
උපමොපමෙය්‍යසම්බන්ධො සදිසතාති දට්ඨබ්බං. යො යම්හි කාමච්ඡන්දෙන
රජ්ජතිති යො පුග්ගලො යම්හි කාමරාගස්ස චත්ථුභූතෙ පුග්ගලෙ කාමච්ඡන්දවසෙන
රත්තො භොති. තං චත්ථුං ගණ්භාතීති තං තණ්භාවත්ථුං “මමෙත”න්ති ගණ්භාති.

උපද්දවෙථාති උපද්දවං කරොථ.

නක්ඛත්තස්සාති මහස්ස. මුත්තොති බන්ධනතො මුත්තො.

විනයෙ අපකතඤ්ඤානාති විනයක්කමෙ අකුසලෙන. සො හි කජ්ජියාකජ්ජියං
යාථාවතො න ජානාති. තෙනාහ “කිස්මිඤ්චිදෙවා”තිආදි.

ගව්‍යනිසිති ටොකං ටොකං ගව්‍යනිසි. ගව්‍යන්තො පන තාය එව
 උස්සඬිකිතපරිසඬිකිතතාය තත්ථ තත්ථ තිට්ඨතිපි. ඊදිසෙ කන්තාරෙ ගතො “කො
 ජානාති කිං හවිස්සති” ති නිවත්තතිපි, තස්මා ගතට්ඨානතො අගතට්ඨානමෙව
 බහුතරං හොති. සද්ධාය ගණ්ඨිතුං සද්ධෙය්‍යං වත්ථුං “ඉදමෙව”න්ති සද්දහිතුං න
 සක්කොති. අත්ථි නත්ථිති “අත්ථි නු ඛො, නත්ථි නු ඛො” ති. අරඤ්ඤං පටිට්ඨස්ස
 ආදිමිහි එව සප්පනං ආසප්පනං. පරි පරිතො, උපරුපරි වා සප්පනං පරිසප්පනං.
 උභයෙනපි තත්ථෙව පරිබ්භමනං වදති. තෙනාහ “අපරියොගාහන”න්ති.
 ඡම්භිතත්තන්ති අරඤ්ඤසඤ්ඤාය උප්පන්නං ඡම්භිතභාවං, උත්‍රාසන්ති අත්ථො.

224. තත්‍රායං සදිසතාති එත්ථාපි වුත්තනායානුසාරෙන සදිසතා වෙදිතබ්බා.
 යදග්ගෙන හි කාමච්ඡන්දාදයො ඉණාදිසදිසා, තදග්ගෙන තෙසං පහානං
 ආණණ්‍යාදිසදිසං අභාවොති කත්වා. ඡ ධම්මෙති අසුභනිමිත්තස්ස උග්ගහො,
 අසුභභාවනානුයොගො, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතා, හොපනෙ මත්තඤ්ඤතා,
 කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති ඉමෙ ඡ ධම්මෙ. භාවෙත්ථාති බුහෙත්ථා.
 මහාසතිපට්ඨානෙන (දී. නි. 2.372-374) වණ්ණසිසිසාම තත්ථස්ස
 අනුප්පන්නානුප්පාදනඋප්පන්නපහානාදිවිභාවනවසෙන සවිසෙසං පාළියා
 ආගතත්තා. එස නයො ඛ්‍යාපාදාදිප්පහානකභාවෙපි. පරවත්ථුමිහිති ආරම්මණභූතෙ
 පරස්මිං වත්ථුස්මිං.

අනත්ථකරොති අත්තතො පරස්ස ව අනත්ථාවහො. ඡ ධම්මෙති
 මෙත්තානිමිත්තස්ස උග්ගහො, මෙත්තාභාවනානුයොගො, කම්මස්සකතා,
 පටිසඬ්ඛානබහුලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති ඉමෙ ඡ ධම්මෙ. තත්ථෙවොති
 මහාසතිපට්ඨානෙයෙව (දී. නි. 2.372-374). වාරිත්තසීලං උද්දිස්ස
 පඤ්ඤත්තසික්ඛාපදං ආචාරපණ්ණත්ති.

බන්ධනාගාරං පච්චෙසිත්තතා අලද්ධනක්ඛන්තානුභවො පුරිසො
 “නක්ඛන්තදිවසෙ බන්ධනාගාරං පච්චෙසිතො පුරිසො” ති වුත්තො, නක්ඛන්තදිවසෙ
 එව වා තදනනුභවනත්ථං තථා කතො. මහාඅනත්ථකරන්ති
 දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථභාපනමුඛෙන මහතො අනත්ථස්ස කාරකං. ඡ ධම්මෙති
 අතිහොපනෙ නනිමිත්තග්ගහො, ඉරියාපට්ඨපරිවත්තනතා,
 ආලොකසඤ්ඤාමනසිකාරො, අබ්භොකාසවාසො, කල්‍යාණමිත්තතා,
 සප්පායකථාති ඉමෙ ඡ ධම්මෙ.

උද්ධච්චකුක්කුච්චෙ මහාඅනත්ථකරන්ති පරායත්තතාපාදනතො වුත්තනයෙන
 මහතො අනත්ථස්ස කාරකන්ති. අත්ථො ඡ ධම්මෙති බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා,
 විනයෙ පකතඤ්ඤතා, වුඩ්ඪසෙවිතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථාති ඉමෙ ඡ
 ධම්මෙ.

බලවාති පච්චත්ථිකවිධමනසමත්ථෙන බලෙන බලවා. සප්පාචුධොති
 සන්නද්ධනුආදිආචුධො. සුරවීරසෙවකජනවසෙන සපරිවාරො. තන්ති යථාචුත්තං.

පුරිසං. බලවත්තනය, සජ්ජාවුධනය, සපරිවාරනය ව චොරා දුරතොව දිස්වා පලායෙය්‍යුං. අනත්ථකාරිකානි සම්මාපටිපත්තියා විබන්ධකරණතො චුත්තනයෙන අනත්ථකාරිකා. ඡ ධම්මෙති බහුස්සුතතා, පරිපුච්ඡකතා, විනයෙ පකතඤ්ඤතා, අධිමොක්ඛබ්‍රලතා, කල්‍යාණමිත්තතා, සප්පායකථානි ඉමෙ ඡ ධම්මෙ. යථා බාහුසච්චාදිති උද්ධච්චකුක්කුච්චස්ස පහානාය සංවත්තන්ති, එවං විචිකිච්ඡාය පිති ඉධාපි බහුස්සුතතාදයො ගහිතා. කල්‍යාණමිත්තතා සප්පායකථා විය පඤ්චන්තං, තස්මා තස්ස තස්ස අනුච්ඡවිකසෙවනතා වෙදිතබ්බා. සම්මාපටිපත්තියා අප්පටිපත්තිනිමිත්තතාමුඛෙන විචිකිච්ඡා මිච්ඡාපටිපත්තිමෙව පරිබ්‍රහෙතීති තස්සා පහානං දුච්චරිතවිධුනනුපායොති ආහ “දුච්චරිතකන්තාරං නිත්ථරිත්වා”තිආදි.

225. පාමොජ්ජං නාම තරුණපිති, සා කථඤ්චිපි තුට්ඨාවත්ථානි ආහ
“පාමොජ්ජං ඡායතීති තුට්ඨාකාරො ඡායතී”ති. තුට්ඨස්සානි ඔක්කන්තිකභාවජ්ජත්තාය පිතියා වසෙන තුට්ඨස්ස. අත්තනො සච්ඡ්චාරිකතාය, අත්තසමුට්ඨානපණිතරුපුජ්ජත්තියා ව සකලසරීරං බොහයමානා ඵරණලක්ඛණා පිති ඡායති. පිතිසහිතං පිති උත්තරපදලොපෙන, කිං පන තං? මනො. පිති මනො එතස්සානි පිතිමනො, තස්ස පිතිමනස්ස. තයිදං අත්ථමත්තමෙව දස්සෙන්තො **“පිතිසම්පයුත්තචිත්තස්සා”**ති ආහ. කායොති ඉධ අරුපකලාපො අධිජ්ජෙනො, න වෙදනාදික්ඛන්ධත්තයමෙවානි ආහ **“නාමකායො පස්සම්භතී”**ති, පස්සද්ධිද්වයස්ස පිතිවසෙනෙන්ථ පස්සම්භනං අධිජ්ජෙනං. විගතදරථොති පහිනඋද්ධච්චාදිකිලෙසදරථො. චුත්තජ්ජකාරාය පුබ්බභාගභාවනාය වසෙන වෙනසිකසුඛං පටිසංවෙදෙන්තොයෙව තංසමුට්ඨානපණිතරුපච්චිට්ඨසරීරතාය කායිකම්පි සුඛං වෙදෙතීති ආහ **“කායිකම්පි වෙනසිකම්පි සුඛං වෙදයතී”**ති. ඉමිනාති **“සුඛං පටිසංවෙදෙතී”**ති එවං චුත්තෙන. සංකිලෙසපක්ඛනො නික්ඛන්තත්තා, පඨමජ්ඣානපක්ඛිකත්තා ව නෙක්ඛම්මසුඛෙන. සුඛිතස්සානි සුඛිනො.

පඨමජ්ඣානකථාවණ්ණනා

226. “චිත්තං සමාධියතී”ති එතෙන උපචාරවසෙනපි අප්පනාවසෙනපි චිත්තස්ස සමාධානං කථිතං. එවං සන්තෙ **“සො විචිච්චෙව කාමෙහි”**තිආදිකා දෙසනා කිමත්ථියානි ආහ **“සො විචිච්චෙව කාමෙහි...පෙ.... චුත්ත”**න්ති. තත්ථ උපරිවිසෙසදස්සනත්ථන්ති පඨමජ්ඣානාදිඋපරිවත්තබ්බවිසෙසදස්සනත්ථං. න හි උපචාරසමාධිසමධිගමෙන විනා පඨමජ්ඣානාදිවිසෙසො සමධිගන්තුං සක්කා. පාමොජ්ජුජ්ජපාදාදිහි කාරණපරම්පරා දුතියජ්ඣානාදිසමධිගමෙපි ඉච්ඡිතබ්බාව පටිපදාඤාණදස්සනවිසුද්ධි විය දුතියමග්ගාදිසමධිගමෙති දට්ඨබ්බං. තස්ස සමාධිනොති **“සුඛිනො චිත්තං සමාධියතී”**ති එවං සාධාරණවසෙන චුත්තො යො අප්පනාලක්ඛණො, තස්ස සමාධිනො. පහෙදදස්සනත්ථන්ති දුතියජ්ඣානාදිවිභාගස්ස වෙව අභිඤ්ඤාදිවිභාගස්ස ව පහෙදදස්සනත්ථං. කරො චුච්චති පුජ්චසම්භවං ගබ්භාසයෙ කරියතීති කත්වා, කරතො ඡාතො කායො කරජකායො, තදුපසනිස්සයො චතුසන්තතිරුපසමුදායො. කාමං නාමකායොපි

විවේකජෙන පිතිසුබෙන තථාලද්ධපකාරො, “අභිසන්දෙති” තිආදිවචනතො පන රූපකායො ඉධාධිප්පෙතොති ආහ “ඉමං කරජකාය”න්ති. අභිසන්දෙතිති අභිසන්දනං කරොති. තං පන ඝානමයෙන පිතිසුබෙන කරජකායස්ස තින්තභාවාපාදනං, සබ්බත්ථකමෙව ලුබ්භාවාපනයනන්ති ආහ “තෙමෙති” තිආදි, තයිදං අභිසන්දනං අත්ථතො යථාචුත්තපිතිසුබසමුට්ඨානෙන පණ්ණරූපෙහි කායස්ස පරිජ්ජරණං දට්ඨබ්බං. “පරිසන්දෙති” තිආදිසුපි එසෙව නයො. සබ්බං එතස්ස අත්ථිති සබ්බවා, තස්ස සබ්බාවතො. අවයවායවිසම්බන්ධෙ අවයවිති සාමවචනන්ති අවයවිවිසයො සබ්බ-සද්දො, තස්මා චුත්තං “සබ්බකොට්ඨාසවතො” ති. අප්පුටං නාම න භොති යත්ථ යත්ථ කම්මජරූපං, තත්ථ තත්ථ චිත්තජරූපස්ස අභිබ්බාපනතො. තෙනාහ “උපාදිත්තකසත්තති” තිආදි.

227. ඡෙකොති කුසලො. තං පනස්ස කොසල්ලං න්භානියචුණ්ණානං සන්නෙන පිණ්ඩිකරණෙ ව සමත්ථතාවසෙන වෙදිතබ්බන්ති ආහ “පට්ඨලො” තිආදි. කංස-සද්දො “මහතියා කංසපාතියා” තිආදිසු සුවණ්ණෙ ආගතො.

“කංසො උපහතො යථා” තිආදිසු (ධ. ප. 134) කිත්තිමලොහෙ, කත්ථවි පණ්ණත්තිමත්තෙ “උපකංසො නාම රාජාපි මහාකංසස්ස අත්‍රජො” තිආදි, [ජා. අට්ඨ. 4.10 සට්ඨාසංඝිතජාතකවණ්ණනායං (අත්ථතො සමානං)] ඉධ පන යත්ථ කත්ථවි ලොහෙති ආහ “යෙන කෙනවි ලොහෙන කතභාජනෙ” ති. ස්නෙහානුගතාති උදකසිනෙහෙන අනුපවිසනවසෙන ගතා උපගතා. ස්නෙහපරෙතාති උදකසිනෙහෙන පරිතො ගතා සමන්තතො ඵ්ඨයා, තතො එව සන්තරබ්බිතො ඵ්ඨයා සිනෙහෙන, එතෙන සබ්බසො උදකෙන තෙමිතභාවමාහ. “න ව පග්ගරණි” ති එතෙන තින්තස්සපි තස්ස සනට්ඨ්ඨභාවං වදති. තෙනාහ “න ව බිත්ඬුං බිත්ඬුං”න්තිආදි.

දුතියජ්ඣානකථාවණ්ණනා

229. තාහි තාහි උදකසිරාහි උබ්භිජ්ජතිති උබ්භිදං, උබ්භිදං උදකං එතස්සාති උබ්භිදොදකො. උබ්භිත්තඋදකොති නදිතීරෙ බතකූපකො විය උබ්භිජ්ජනකඋදකො. උග්ගච්ඡනකඋදකොති ධාරාවසෙන උට්ඨහනඋදකො. කස්මා පනෙත්ථ උබ්භිදොදකොව රහදො ගහිතො, න ඉතරොති ආහ “භෙට්ඨා උග්ගච්ඡනඋදකස්සිති” තිආදි. ධාරානිපාතපුබ්බුළුකෙහිති ධාරානිපාතෙහි උදකපුබ්බුළුකෙහි ව, “ඵණපටලෙහි වා” ති වත්තබ්බං. සන්නිසින්නමෙවාති අපරික්ඛොභතාය නිව්වලමෙව, සුප්පසන්නමෙවාති අධිජ්ජායො. සෙසන්ති “අභිසන්දෙති” තිආදිකං.

තතියජ්ඣානකථාවණ්ණනා

231. උප්පලානීති උප්පලගච්ඡානි. සෙතරත්තනීලෙසුනි උප්පලෙසු,
 සෙතූප්පලරත්තූප්පලනීලුප්පලෙසුනි අත්ථො. යං කිඤ්චි උප්පලං උප්පලමෙව
 සාමඤ්ඤගහණතො. සතපත්තන්ති එත්ථ සත-සද්දො ඛහුපරියායො
 “සතග්ගි”තිආදීසු විය, තෙන අනෙකසතපත්තස්සපි සචගහො සිද්ධො හොති.
 ලොකෙ පන “රත්තං පදුමං, සෙනං පුණ්ඩරික”න්තිපි වුවිවති. යාව අග්ගා, යාව ච
 මූලා උදකෙන අභිසන්දනාදිසම්භවදස්සනත්ථං උදකානුග්ගතග්ගහණං. ඉධ
 උප්පලාදීනි විය කරජකායො, උදකං විය තතියජ්ඣානසුඛං.

චතුත්ථජ්ඣානකථාවණ්ණනා

233. යස්මා “පරිසුද්ධෙන චෙතසා”ති චතුත්ථජ්ඣානචිත්තමාහ, තඤ්ච
 රාගාදිඋපක්කිලෙසාපගමනතො නිරුපක්කිලෙසං නිම්මලං, තස්මා ආහ
 “නිරුපක්කිලෙසට්ඨෙන පරිසුද්ධ”න්ති. යස්මා පන පාරිසුද්ධියා එව
 පච්චයවිසෙසෙන පචත්තිවිසෙසො පරියොදාතතා සුවණ්ණස්ස නිසංසනෙන
 පහස්සරතා විය, තස්මා ආහ “පහස්සරට්ඨෙන පරියොදාතන්ති චෙදිතඛ්ඛ”න්ති.
 ඉදන්ති ඔදාතවචනං. උතුඵරණත්ථන්ති උණ්හඋතුතො ඵරණදස්සනත්ථං.
 උතුඵරණං න හොති සවිසෙසන්ති අධිජ්ජායො, තෙනාහ “තඬ්ඛණ...පෙ.... ඛලවං
 හොති”ති. වත්ථං විය කරජකායොති යොගිතො කරජකායො වත්ථං විය දට්ඨඛ්ඛො
 උතුඵරණසදිසෙන චතුත්ථජ්ඣානසුඛෙන ඵරිතඛ්ඛත්තා. පුරිසස්ස සරිරං විය
 චතුත්ථජ්ඣානං දට්ඨඛ්ඛං උතුඵරණට්ඨානියස්ස සුඛස්ස නිස්සයභාවතො, තෙනාහ
 “තස්මා”තිආදි. එත්ථ ච “පරිසුද්ධෙන චෙතසා”ති චෙතො ගහණෙන ඥානසුඛං
 චුත්තන්ති දට්ඨඛ්ඛං, තෙනාහ “උතුඵරණං විය චතුත්ථජ්ඣානසුඛ”න්ති. නනු ච
 චතුත්ථජ්ඣානෙ සුඛමෙව නත්තීති? සච්චං නත්තී සාතලක්ඛණසන්තසභාවත්තා
 පනෙත්ථ උපෙක්ඛා “සුඛ”න්ති අධිජ්ජෙතා. තෙන චුත්තං සම්මොභවිතොදනියං
 “උපෙක්ඛා පන සන්තත්තා, සුඛමිච්චෙව භාසිතා”ති. (විහ. අට්ඨ. 232; විසුද්ධි.
 2.644; පටි. ම. 105, මහානි. අට්ඨ. 27)

න අරුපජ්ඣානලාභීති න චෙදිතඛ්ඛො අවිනාභාවතො, තෙනාහ “න භී”තිආදි.
 තත්ථ චුද්දසභාකාරෙහීති කසිණානුලොමතො, කසිණපටිලොමතො,
 කසිණානුලොමපටිලොමතො, ඥානානුලොමතො, ඥානපටිලොමතො,
 ඥානානුලොමපටිලොමතො, ඥානානුක්කන්තිකතො, කසිණුක්කන්තිකතො,
 ඥානකසිණුක්කන්තිකතො, අචගසඬ්ඛකන්තිකතො, ආරම්මණසඬ්ඛකන්තිකතො,
 අචගාරම්මණසඬ්ඛකන්තිකතො, අචගචචත්ථානතො, ආරම්මණචචත්ථානතොති
 ඉමෙහි චුද්දසභාකාරෙහි. සතිපි ඥානෙසු ආවජ්ජනාදිවසිභාවෙ අයං වසිභාවො
 අභිඤ්ඤානිඛ්ඛත්තෙන එකන්තෙන ඉච්ඡිතඛ්ඛොති දස්සෙන්නො ආහ “න
 භී...පෙ.... හොති”ති. ස්වායං නයො අරුපසමාපත්තීහි විනා න ඉප්ඤ්ඤානීති
 තායපෙත්ථ අවිනාභාවො චෙදිතඛ්ඛො. යදි එවං කස්මා පාළියං න
 ආරුප්පජ්ඣානානි ආගතානීති? විසෙසතො ච රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානපාදකත්තා
 සඛ්ඛාහිඤ්ඤානං තදන්තොගධා කත්වා තාය දෙසිතා, න අරුපාවචරජ්ඣානානං ඉධ
 අනුපයොගතො, තෙනාහ “අරුපජ්ඣානානි ආහරිත්වා කට්ඨකඛ්ඛානී”ති.

විපස්සනාඤාණකථාවණ්ණනා

234. සෙසන්ති ‘එවං සමාහිතෙ චිත්තෙ’ තිආදිසු වත්තබ්බං. ඤෙය්‍යං ඡානාතීති ඤාණං, තං පන ඤෙය්‍යං පච්චක්ඛං කත්වා පස්සතීති දස්සනං, ඤාණමෙව දස්සනන්ති ඤාණදස්සනං. තයිදං ඤාණදස්සනපදං සාසනෙ අඤ්ඤත්ථ ඤාණවිසෙසෙ නිරුළුභං, තං සබ්බං අත්ථුද්ධාරවසෙන දස්සෙන්තො ‘ඤාණදස්සනන්ති මග්ගඤාණමිපි වුව්වති’ තිආදිමාහ. යස්මා විපස්සනාඤාණං තෙභූමකසඬබ්බායෙ අනිච්චාදිතො ඡානාති, භඩ්ගානුපස්සනතො පට්ඨාය පච්චක්ඛන්තො ච තෙ පස්සති තස්මා ආහ ‘ඉධ පන...පෙ.... ඤාණදස්සනන්ති වුත්ත’න්ති.

අභිනිහරතීති වුත්තනයෙන අට්ඨඬ්භගසමන්තාගතෙ තස්මිං චිත්තෙ විපස්සනාක්කමෙන ඡාතෙ විපස්සනාහිමුඛං පෙසෙති, තෙනාහ ‘විපස්සනා...පෙ.... කරොති’ති. තදහිමුඛභාවො එව හිස්ස තන්තින්තතාදිකරතා. වුත්තොයෙව බ්‍රහ්මජාලෙ. ඔදනකුම්මාසෙහි උපවීයතීති ඔදනකුම්මාසුපවයො. අනිච්චධම්මොති පහඬ්ගතාය අද්ධුවසභාවො. දුග්ගන්ධවිසාතත්ථායාති සරීරෙ දුග්ගන්ධස්ස විගමාය. උච්ඡාදනධම්මොති උච්ඡාදෙනබ්බතාසභාවො. උච්ඡාදනෙන හි සරීරෙ සෙදගුප්පිත්තසෙම්භාදිධාතුක්කොභගරුභාවදුග්ගන්ධානං අපගමො හොති. මහාසම්බාහනං මල්ලාදීනං බාහුවඬ්ඞ්ඞාදිඅත්ථං හොතීති ‘බුද්දකසම්බාහනෙනා’ති වුත්තං. පරිමද්දනධම්මොති පරිමද්දිතබ්බතාසභාවො. හිජ්ජති වෙව විකිරති වාති අනිච්චතාවසෙන හිජ්ජති ච හින්තඤ්ච කිඤ්චි පයොජනං අසාධෙන්තං විජ්ජකිණ්ණඤ්ච හොති. රුපීති අත්තනො පච්චයභූතෙන උතුආහාරලක්ඛණෙන රුපවාති අයමෙත්ථ අත්ථො ඉච්ඡිතොති ආහ ‘ජහි පදෙහි සමුදයො කථිතො’ති. සංසග්ගෙ හි අයමිකාරො. සණ්ඨානසම්පාදනමිපි තථාරූපරූපුප්පාදනෙනෙව හොතීති උච්ඡාදනපරිමද්දනපදෙහිපි සමුදයො කථිතොති වුත්තං. එවං නවහි යථාරහං කායෙ සමුදයවයධම්මානුපස්සිතා දස්සිතා. නිස්සිතඤ්ච ඡට්ඨවත්ථුනිස්සිතත්තා විපස්සනාඤාණස්ස. පට්ඨද්ධඤ්ච තෙන විනා අප්පවත්තනතො, කායසඤ්ඤිතානං රුපධම්මානං ආරම්මණකරණතො ච.

235. සුට්ඨු භාති ඔභාසතීති සුභො, පභාසම්පත්තියාපි මණිනො හද්දතාති ආහ ‘සුභොති සුන්දරො’ති. කුරුවින්දජාති ආදිජාතිවිසෙසොපි මණිනො ආකරපරිසුද්ධිමුලකො එවාති ආහ ‘පරිසුද්ධාකරසමුට්ඨිතො’ති දොසනිහරණවසෙන පරිකම්මනිජ්ජන්තීති ආහ ‘සුට්ඨු කතපරිකම්මො අපනිතපාසාණසක්ඛරො’ති. ඡවියා සණ්ඨහාවෙනස්ස අවිජ්ජතා, න සඬ්ඝාතස්සාති ආහ ‘අවිජ්ජාති තනුවිජ්ජි’ති, තෙනාහ ‘විජ්ජසන්තො’ති. ධොවනවෙධනාදිහීති චතුසු පාසාණසු ධොවනෙන වෙව කාලකාදිඅපහරණත්ථාය සුත්තෙන ආවුනනත්ථාය ච විජ්ජිකෙන. තාපසණ්ඨකරණාදීනං සඬ්ගහො ආදි-සද්දෙන. වණ්ණසම්පත්තීන්ති සුත්තස්ස වණ්ණසම්පත්තිං. මණි විය කරජකායො පච්චවෙක්ඛිතබ්බතො. ආවුතසුත්තං විය විපස්සනාඤාණං අනුපවිසිත්වා යීතත්තා. වක්ඛුමා පුරිසො විය විපස්සනාලාභී භික්ඛු සම්මදෙව දස්සනතො.

තදාරම්මණානන්ති රූපධම්මාරම්මණානං.

එස්සපඤ්චමකචිත්තවෙනසිකග්ගහණෙන ගතිතධම්මාපි

විපස්සනාවිත්තුප්පාදපරියාපන්නා එවාති වෙදිතබ්බං. එවඤ්චි තෙසං

විපස්සනාඤාණගතිකත්තා “ආවුතසුත්තං විය විපස්සනාඤාණ”න්ති වචනං

අවිරොධිතං හොති. කිං පනෙන ඤාණස්ස ආවි භවන්ති, උදාහු පුග්ගලස්සාති?

ඤාණස්ස. තස්ස පන ආවිභාවත්තා පුග්ගලස්ස ආවිභූතා නාම හොන්ති. ඤාණස්සාති ව පච්චවෙක්ඛණාඤාණස්ස.

මග්ගඤාණස්ස අනන්තරං, තස්මා ලොකියාහිඤ්ඤානං පරතො ඡට්ඨාහිඤ්ඤාය පුරතො වත්තබ්බං විපස්සනාඤාණං. එවං සන්තෙපීති යදිපායං ඤාණානුපුබ්බි, එවං සන්තෙපි. එතස්ස අන්තරාවාරො නත්තීති පඤ්චසු ලොකියාහිඤ්ඤාසු කථිතාසු ආකඨබ්බෙයාසුත්තාදිසු (ම. නි. 1.65) විය ඡට්ඨාහිඤ්ඤා කට්ඨකබ්බාති එතස්ස අනහිඤ්ඤාලක්ඛණස්ස විපස්සනාඤාණස්ස තාසං අන්තරාවාරො න හොති. තස්මා තත්ථ අවසරාභාවතො ඉධෙව රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානානන්තරමෙව දස්සිතං විපස්සනාඤාණං. යස්මා වාති ව-සද්දො සමුච්චයත්ථො, තෙන න කෙවලං තදෙව, අථ බො ඉදම්පි කාරණං විපස්සනාඤාණස්ස ඉධෙව දස්සනෙති ඉමමත්ථං දීපෙති. දිබ්බෙන වක්ඛුනා හෙරවම්පි රූපං පස්සතොති එත්ථ “ඉද්ධිවිධඤාණෙන හෙරවං රූපං නිම්මිනිත්වා වක්ඛුනා පස්සතො” තිපි වත්තබ්බං, එවම්පි අහිඤ්ඤාලාභිනො අපරිඤ්ඤාතවත්ථුකස්ස භයං සන්තාසො උප්පජ්ජති. උච්චාවාලිකවාසි මහානාගත්ථෙරස්ස විය. පාටියෙක්කං සන්දිට්ඨිකං සාමඤ්ඤඵලං. තෙනාහ භගවා –

“යතො යතො සම්මසති, ඛන්ධානං උදයබ්බයං;

ලහති පීතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්තිආදි. (ධ. ප. 374);

මනොමයිද්ධිඤාණකථාවණ්ණනා

236-7. මනෙන නිබ්බත්තිතන්ති අහිඤ්ඤාමනෙන නිබ්බත්තිතං. හත්ථපාදාදි අඨගෙහි ව කප්පරජණ්ණුආදි පච්චඨගෙහි ව. සණ්ඨානවසෙනාති කමලදලාදිසදිසසණ්ඨානමත්තවසෙන, න රූපාහිසාතාරහභූතප්පසාදිඉන්ද්‍රියවසෙන. සබ්බාකාරෙහීති වණ්ණසණ්ඨානඅවයවවිසෙසාදිසබ්බාකාරෙහි. තෙන ඉද්ධිමතා. සදිසභාවදස්සනත්ථමෙවාති සණ්ඨානතොපි වණ්ණතොපි අවයවවිසෙසතොපි සදිසභාවදස්සනත්ථමෙව. සජාතියං ඨිතො, න නාගිද්ධියා අඤ්ඤජාතිරූපො.

ඉද්ධිවිධඤාණාදිකකථාවණ්ණනා

239. සුපරිකම්මකතමත්තිකාදයො විය ඉද්ධිවිධඤාණං විකුබ්බනකිරියාය නිස්සයභාවතො.

241. සුඛන්ති අකිච්ඡෙන, අකසිරෙනාති අත්ථො.

243. මන්දෝ උත්තානසෙය්‍යකදාරකොපි “දහරො” ති වුවිවතීති තතො විසෙසනත්ථං “යුවා” ති වුත්තං. යුවාපි කොචි අනිච්ඡනකො අමණ්ඩනජාතිකො හොතීති තතො විසෙසනත්ථං “මණ්ඩනකජාතිකො” තිආදි වුත්තං, තෙනාහ “යුවාපිති” ආදි. කාලතිලප්පමාණා ඛින්දවො කාලතිලකාති කාලා වා කම්මාසා, තිලප්පමාණා ඛින්දවො තිලකාති. වඩිගං නාම වියඩිගං. යොබ්බනපිලකාදයො මුබ්බසිපිලකා. මුබ්බතො දොසො මුබ්බදොසො, ලක්ඛණවචනඤ්චෙනං මුබ්බ අදොසස්සාපි පාකට්ඨාවස්ස අධිප්පෙනත්තා. යථා වා මුබ්බ දොසො, එවං මුබ්බ අදොසොපි මුබ්බදොසො සරලොපෙන. මුබ්බදොසො ච මුබ්බදොසො ච මුබ්බදොසොති එකසෙසනායෙනපෙන්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඡි “පරෙසං සොළසවිධං චිත්තං පාකට්ඨං හොතී” ති වචනං සමත්ථිතං හොති.

245. පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණපමායන්ති පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණස්ස දස්සිතඋපමායං. තං දිවසං කතකිරියා නාම පාකතිකසත්තස්සපි යෙභුය්‍යන පාකට්ඨා හොතීති දස්සනත්ථං තංදිවසං-ග්ගහණං කතං. තංදිවසගතගාමත්තයං-ග්ගහණෙනෙව මහාභිනිහාරෙහි අඤ්ඤෙසමපි පුබ්බෙනිවාසඤ්ඤාණලාභීනං තිස්ස භවෙස්ස කතකිරියා යෙභුය්‍යන පාකට්ඨා හොතීති දිපිතන්ති දට්ඨබ්බො.

247. අපරාපරං සඤ්චරන්තෙති තංතංකිච්චවසෙන ඉතො චිතො ච සඤ්චරන්තෙ. යථාචුත්තපාසාදොවීය භික්ඛුනො කරජකායො දට්ඨබ්බො තත්ථ පතිට්ඨිතස්ස දට්ඨබ්බදස්සනසිද්ධිතො. චක්ඛුමතො හි දිබ්බචක්ඛුසමධිගමො. යථාහ “මංසචක්ඛුස්ස උප්පාදො, මග්ගො දිබ්බස්ස චක්ඛුනො” ති (ඉතිවු. 61). චක්ඛුමා පුරිසො වීය අයමෙව දිබ්බචක්ඛුං පත්වා ඨිතො භික්ඛු දට්ඨබ්බස්ස දස්සනතො. ගෙහං පවිසන්තා වීය එතං අත්තභාවගෙහං ඔක්කමන්තා, උපපජ්ජන්තාති අත්ථො. ගෙහා නික්ඛමන්තා වීය එතස්මා අත්තභාවගෙහතො පක්කන්තා, වචන්තාති අත්ථො. එවං වා එත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. අපරාපරං සඤ්චරණකසත්තාති පන පුනප්පුනං සංසාරෙ පරිබ්භමන්තා සත්තා. “තත්ථ තත්ථ නිබ්බත්තසත්තා” ති පන ඉමිතා තස්මිං භවෙ ජාතසංවද්ධෙ සත්තෙ වදති. නනු වායං දිබ්බචක්ඛුඤ්ඤාණකථා, එත්ථ කස්මා “තිස්ස භවෙස්ස” ති චතුටොකාරභවස්සාපි සඩ්ගහො කතොති ආහ “ඉදඤ්චා” තිආදි. තත්ථ ඉදන්ති “තිස්ස භවෙස්ස නිබ්බත්තසත්තාන” න්ති ඉදං වචනං. දෙසනාසුඛත්ථමෙවාති කෙවලං දෙසනාසුඛත්ථං, න චතුටොකාරභවෙ නිබ්බත්තසත්තානං දිබ්බචක්ඛුනො ආවිභාවසබ්භාවතො. න හි “යපෙන්වා අරුපභව” න්ති වා “ද්විස්ස භවෙස්ස” ති වා වුවිවමානෙ දෙසනා සුඛාවබ්බොධා ව හොතීති.

ආසවක්ඛයඤ්ඤාණකථාවණ්ණනා

248. විපස්සනාපාදකන්ති විපස්සනාය පදට්ඨානභූතං. විපස්සනා ච තිව්ධා විපස්සකපුග්ගලභෙදෙන. මහාබොධිසත්තානඤ්ඡි පච්චෙකබොධිසත්තානඤ්ච විපස්සනා චිත්තාමයඤ්ඤාණසංවද්ධිතා සයම්භුඤ්ඤාණභූතා, ඉතරෙසං සුත්තමයඤ්ඤාණසංවද්ධිතා පරොපදෙසසම්භූතා නාම. සා “යපෙන්වා

නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං අවසෙසරූපාරූපජ්ඣානානං අඤ්ඤතරතො
 වුට්ඨායා” තිආදිනා අනෙකධා, අරූපමුඛවසෙන චතුර්ධාතුවචත්ථානෙ චුත්තානං
 තෙසං තෙසං ධාතුපරිග්ගහමුඛානඤ්ච අඤ්ඤතරමුඛවසෙන අනෙකධා ච
 විසුද්ධිමග්ගෙ නානානායතො විභාවිතා. මහාබොධිසත්තානං පන
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සමුඛෙන පහෙදගමනතො නානානායං
 සබ්බඤ්ඤානඤාණසන්තිස්සයස්ස අරියමග්ගඤාණස්ස අධිට්ඨානභූතං
 පුබ්බභාගඤාණගබ්භං ගණ්භාපෙත්තං පරිණතං ගච්ඡන්තං පරමගම්භීරං
 සණ්ඨපුබ්බතරං අනඤ්ඤසාධාරණං විපස්සනාඤාණං හොති, යං අට්ඨකථාසු
 “මහාවජිරඤාණ”න්ති වුවචති. යස්ස ච පවත්තිවිභාගෙන
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සජ්ජපහෙදස්ස පාදකභාවෙන සමාපජ්ජියමානා
 චතුර්විසතිකොට්ඨසතසහස්සසඬ්ඛා දෙවසිකං සත්ථු වළඤ්ජනකසමාපත්තියො
 වුවචන්ති, ස්වායං බුද්ධානං විපස්සනාචාරො පරමත්ථමඤ්ජුසායං
 විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං (විසුද්ධි. ටී. 1.216) උද්දෙසතො දස්සිතො. අත්ථිකෙහි
 තතො ගහෙනබ්බො, ඉධ පන සාවකානං විපස්සනා අධිජ්ජෙතා.

ආසවානං බයඤාණායාති ආසවානං බෙපනතො සමුවජ්ජන්දනතො
 ආසවක්ඛයො, අරියමග්ගො, තත්ථ ඤාණං ආසවානං බයඤාණං, තදත්ථං තෙනාහ
 “ආසවානං බයඤාණනිබ්බත්තනත්ථායා”ති. ආසවා එත්ථ බියන්තිති ආසවානං
 බයො නිබ්බානං. බෙපෙති පාපධම්මෙති බයො, මග්ගො. සො පන පාපක්ඛයො
 ආසවක්ඛයෙන විනා නත්ථිති “බයෙ ඤාණ”න්ති එත්ථ බයග්ගහණෙන
 ආසවක්ඛයො චුත්තොති ආහ “බයෙ ඤාණ”න්තිආදි. සම්මතපාපො සමණොති
 කත්වා ආසවානං බිණත්තා සමණො නාම හොතීති ආහ “ආසවානං බයා සමණො
 හොතීති එත්ථ ඵල”න්ති. ආසවචඩ්ඪියා සඬ්ඛාරෙ වඩ්ඪෙත්තො විසඬ්ඛාරතො
 සුවිදුරවිදුරොති “ආරා සො ආසවක්ඛයා”ති එත්ථ ආසවක්ඛයපදං
 විසඬ්ඛාරාධිවචනන්ති ආහ “ආසවක්ඛයාති එත්ථ නිබ්බානං චුත්ත”න්ති. භඩ්ගොති
 ආසවානං බණනිරොධො “ආසවානං බයො”ති චුත්තොති යොජනා.

“ඉදං දුක්ඛ”න්ති දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස තදා භික්ඛුනො පච්චක්ඛතො
 ගහිතභාවදස්සනං. “එත්තකං දුක්ඛ”න්ති තස්ස පරිච්ඡේදගහිතභාවදස්සනං. “න
 ඉතො භියො”ති තස්ස අනවසෙසෙත්වා ගහිතභාවදස්සනං. තෙනාහ “සබ්බම්පි
 දුක්ඛසච්ච”න්තිආදි. සරසලක්ඛණපට්ඨෙධෙතාති සභාවසඬ්ඛාතස්ස ලක්ඛණස්ස
 අසම්මොහතො පටිවිජ්ඣනෙන, අසම්මොහපට්ඨෙධොති ව. යථා තස්මිං ඤාණෙ
 පවත්තෙ පච්ඡා දුක්ඛසච්චස්ස සරූපාදිපරිච්ඡේදෙ සම්මොහො න හොති, තථා
 පවත්ති, තෙනාහ “යථාභූතං පජානාති”ති. දුක්ඛං සමුදෙනි එතස්මාති දුක්ඛසමුදයො,
 තණ්හාති ආහ “තස්ස වා”තිආදි. යං යානං පත්ථාති යං නිබ්බානං මග්ගස්ස
 ආරම්මණපච්චයට්ඨෙන කාරණභූතං ආගම්ම, “පත්ථා”ති ව තදුභයවතො
 පුග්ගලස්ස පත්ති තදුභයස්ස පත්ති වියාති කත්වා චුත්තං. පත්ථාති වා පාපුණනහෙතු.
 අප්පවත්තීති අප්පවත්තිනිමිත්තං, තෙ වා නප්පවත්තන්ති එත්ථාති අප්පවත්ති,
 නිබ්බානං. තස්සාති දුක්ඛනිරොධස්ස. සම්පාපකන්ති සච්ඡිකරණවසෙන සම්මදෙව
 පාපකං.

කිලෙසවසෙනාති ආසවසඬ්ඛාතකිලෙසවසෙන. යස්මා ආසවානං දුක්ඛසච්චපරියායො තප්පරියාපන්නත්තා, සෙසසච්චානඤ්ච තංසමුදයාදිපරියායො අත්ථි, තස්මා චුත්තං “පරියායතො”ති. දස්සෙන්නො සච්චානීති යොජනා. ආසවානංයෙව චෙත්ථ ගහණං “ආසවානං ඛයඤාණායා”ති ආරද්ධත්තා. තථා හි “කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චති”තිආදිනා (දී. නි. 1.248; ම. නි. 1.433; ම. නි. 3.19) ආසවවිමුත්තිසීසෙනෙව සබ්බකිලෙසවිමුත්ති චුත්තා. “ඉදං දුක්ඛන්ති යථාභූතං පජනාති”තිආදිනා මිස්සකමග්ගො ඉධ කථිතොති “සහ විපස්සනාය කොට්ඨපත්තං මග්ගං කට්ඨං”ති චුත්තං. “ජානතො පස්සතො”ති ඉමිනා පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනාහිසමයා චුත්තා. “විමුච්චති”ති ඉමිනා පහානාහිසමයො චුත්තොති ආහ “ඉමිනා මග්ගක්ඛණං දස්සෙති”ති. “ජානතො පස්සතො”ති වා හෙතුනිද්දෙසොයං. ජානනහෙතු දස්සනහෙතු කාමාසවාපි චිත්තං විමුච්චතිති යොජනා. ධම්මානඤ්ඤි සමානකාලිකානම්පි පච්චයප්පච්චයූප්පන්නතා සහජාතකොටියා ලබ්භතීති. භවාසවග්ගහණෙන චෙත්ථ භවරාගස්ස විය භවදිට්ඨියාපි සමවරොධොති දිට්ඨාසවස්සාපි සඬ්ඛහො දට්ඨබ්බො. බිණා ජාතීතිආදීහි පදෙහි. තස්සාති පච්චචෙක්ඛණාඤාණස්ස. භූමිත්ති පචත්තිට්ඨානං.

යෙනාධිප්පායෙන “කතමා පනස්සා”තිආදිනා වොදනා කතා, තං විවරන්තො “න තාවස්සා”තිආදිමාහ. තත්ථ න තාවස්ස අතීතා ජාති බිණා මග්ගභාවනායාති අධිප්පායො. තත්ථ කාරණමාහ “පුබ්බෙව බිණත්තා”ති. න අනාගතා අස්ස ජාති බිණාති යොජනා. න අනාගතාති ව අනාගතභාවසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා ලෙසෙන වොදෙති, තෙනාහ “අනාගතෙ වායාමාභාවතො”ති. අනාගතවිසෙසො පනෙත්ථ අධිප්පෙනො, තස්ස ව බෙපනෙ වායාමොපි ලබ්භතෙව, තෙනාහ “යා පන මග්ගස්සා”තිආදි. එකචතුපඤ්චවොකාරහවෙසුති භවත්තයග්ගහණං චුත්තනයෙන අනවසෙසතො ජාතියා බිණභාවදස්සනත්ථං. තන්ති යථාචුත්තං ජාතිං. සොති බිණාසවො හික්ඛු.

බ්‍රහ්මවරියවාසො නාම උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන මග්ගබ්‍රහ්මවරියස්ස නිබ්බත්තනං එවාති ආහ “පරිචුත්ථ”න්ති. සම්මාදිට්ඨියා චතුසු සච්චෙසු පරිඤ්ඤාදිකිච්චසාධනවසෙන පවත්තමානාය සම්මාසඬ්ඛප්පාදීනම්පි දුක්ඛසච්චෙ පරිඤ්ඤාහිසමයානුගුණා පවත්ති, ඉතරසච්චෙසු ව නෙසං පහානාහිසමයාදිපවත්ති පාකටා එව, තෙන චුත්තං “චතුසු සච්චෙසු චතුහි මග්ගෙහි පරිඤ්ඤාපහානසච්ඡිකිරියාභාවනාවසෙනා”ති. දුක්ඛනිරොධමග්ගෙසු පරිඤ්ඤාසච්ඡිකිරියාභාවනා යාවදෙව සමුදයප්පහානත්ථායාති ආහ “තෙන තෙන මග්ගෙන පහාතබ්බකිලෙසා පහීනා”ති. ඉත්ථත්තායාති ඉමෙ පකාරා ඉත්ථං, තබ්භාවො ඉත්ථත්තං, තදත්ථත්ති චුත්තං හොති. තෙ පන පකාරා අරියමග්ගඛ්‍යාපාරභූතා පරිඤ්ඤාදයො ඉධාධිප්පෙනාති ආහ “එවං සොළසකිච්චභාවායා”ති. තෙ හි මග්ගං පච්චචෙක්ඛතො මග්ගානුභාවෙන පාකටා හුත්වා උපට්ඨහන්ති, පරිඤ්ඤාදීසු ව පහානමෙව පධානං තදත්ථත්තා ඉතරෙසන්ති ආහ “කිලෙසක්ඛයභාවාය වා”ති. පහීනකිලෙසපච්චචෙක්ඛණවසෙන වා එවං චුත්තං. දුතියවිකප්පෙ ඉත්ථත්තායාති නිස්සක්කෙ සම්පදානච්චනන්ති ආහ

“ඉත්ථභාවතො”ති. අපරන්ති අනාගතං. ඉමෙ පන වර්මකත්තභාවසඬ්ඛාතා පඤ්චක්ඛන්ධා පරිඤ්ඤාතා තිට්ඨන්ති, එතෙන තෙසං අප්පතිට්ඨතං දස්සෙති. අපරිඤ්ඤාමුලිකා හි පතිට්ඨා. යථාහ “කබ්බිකාරෙ වෙ භික්ඛවෙ ආහාරෙ අත්ථි රාගො අත්ථි නන්දී අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරුල්භ”න්තිආදි. (සං. නි. 2.64; කථා. 296; මහානි. 7) තෙනෙවාහ “ඡින්නමූලකා රුක්ඛා වියා”තිආදි.

249. පබ්බතමත්ථකෙති පබ්බතසිබරෙ. තඤ්ඤි යෙභුයොන සඬ්ඛිත්තං සඬ්ඛුචිතං හොතිති පාළියං “පබ්බතසඬ්ඛෙපෙ”ති චුත්තං. පබ්බතපරියාපන්තො වා පදෙසො පබ්බතසඬ්ඛෙපො. අනාවිලොති අකාලුසියො, සා වස්ස අනාවිලතා කද්දමාභාවෙන හොතිති ආහ “නික්කද්දමො”ති. සිප්පියොති සුත්තියො. සම්බුකාති සඬ්ඛලිකා. ධීතාසුපි නිසින්තාසුපි ගාවිසු. විජ්ජමානාසුති ලබ්භමානාසු, ඉතරා ධීතාපි නිසින්තාපි “වරන්ති”ති චුච්චන්ති සහවරණනායෙන. තිට්ඨන්තමෙව, න පන කදාවිපි වරන්තං. ද්වයන්ති සිප්පිසම්බුකං, මච්ඡගුම්ඛන්ති ඉදං උභයං. තිට්ඨන්තන්ති චුත්තං වරන්තං පිති අධිප්පායො. “ඉතරඤ්ච ද්වය”න්ති ව යථාචුත්තමෙව සිප්පිසම්බුකාදිද්වයං වදන්ති. තඤ්ඤි වරන්ති. කිං වා ඉමාය සහවරියාය, යථාලාභග්ගහණං පනෙත්ථ ද්විට්ඨිකං. සක්ඛරකථලස්ස හි වසෙන තිට්ඨන්තන්ති. සිප්පිසම්බුකස්ස මච්ඡගුම්ඛස්ස ව වසෙන තිට්ඨන්තමිපි වරන්තං පිති යොජනා කාතබ්බා.

තෙසං දසන්තං ඤාණානං. තත්ථාති තස්මිං ආරම්මණවිභාගෙ, තෙසු වා ඤාණෙසු. භූමිහෙදතො, කාලහෙදතො, සන්තානහෙදතො වාති සත්තවිධාරම්මණං විපස්සනාඤාණං. “රූපායතනමත්තමෙවා”ති ඉදං තස්ස ඤාණස්ස අභිනිමිසියමානෙ මනොමයෙ කායෙ රූපායතනමෙවාරබ්භ පවත්තනතො චුත්තං, න තත්ථ ගන්ධායතං ආදීනං අභාවතො. න හි රූපකලාපො ගන්ධායතං ආදිරහිතො අත්ථි. පරිනිප්පන්තමෙව නිමිතිරූපං, තෙනාහ “පරිත්තපච්චුප්පන්තබ්භිද්ධාරම්මණ”න්ති. ආසවක්ඛයඤාණං නිබ්බානාරම්මණමෙව සමානං පරිත්තත්තිකවසෙන අප්පමාණාරම්මණං, අප්ඤාත්තත්තිකවසෙන බ්භිද්ධාරම්මණං, අතීත්තත්තිකවසෙන නවත්තබ්බාරම්මණඤ්ච හොතිති ආහ “අප්පමාණබ්භිද්ධානවත්තබ්බාරම්මණ”න්ති. කුට්ඨො විය කුට්ඨාගාරස්ස භගවතො දෙසනාය අරහත්තං උත්තමඬ්ඛගුත්තන්ති ආහ “අරහත්තනිකුට්ඨනා”ති. දෙසනං නිට්ඨාපෙසිති තිත්ථකරමතහරවිභාවිති. නානාවිධකුහනලපනාදිමිච්ඡාපීවවිද්ධංසිති. තිවිධසිලාලඬ්ඛකං පරමසල්ලෙබ්බපිපත්තිදීපනි. ඤානාභිඤ්ඤාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මවිභූසිතං චුද්දසවිධමහාසාමඤ්ඤඵලපටිමණ්ඩිතං අනඤ්ඤසාධාරණං දෙසනං නිට්ඨාපෙසි.

අජාතසත්තුඋපාසකත්තපට්ඨෙදනාකථාවණ්ණනා

250. ආදිමජ්ඣපරියොසානන්ති ආදිඤ්ච මජ්ඣඤ්ච පරියොසානඤ්ච.
සක්කච්චං සගාරචං. ආරද්ධං ධම්මසඬගාහකෙනි.

අභික්කන්තා විගතාති අත්ථොති ආහ “ඛයෙ දිස්සති”ති. තථා හි “නික්ඛන්තො පඨමො යාමො”ති උපරි වුත්තං. අභික්කන්තතරොති අතිවිය කන්තතරො මනොරමො, තාදිසො ච සුන්දරො හද්දකො නාම හොතිති ආහ “සුන්දරෙ දිස්සති”ති. කොති දෙවනාගයක්ඛගන්ධබ්බාදිසු කො කතමො. මෙති මම. පාදානීති පාදෙ. ඉද්ධියාති ඉමාය එවරුපාය දෙවිද්ධියා. යසසාති ඉමිනා එදිසෙන පරිවාරෙන, පරිජනෙන ච. ජලන්ති විජ්ජොතමානො. අභික්කන්තෙනාති අතිවිය කන්තෙන කමතියෙන අභිරුපෙන. වණ්ණෙනාති ඡවිවණ්ණෙන සරිරවණ්ණනිභාය. සබ්බා ඕභාසයං දිසාති දසපි දිසා පභාසෙන්තො වන්දො විය, සුරියො විය ච එකොභාසං එකාලොකං කරොන්තොති ගාථාය අත්ථො. අභිරුපෙති උළාරරුපෙ සම්පන්නරුපෙ.

“වොරො වොරො, සජ්ජො සජ්ජො”තිආදිසු භයෙ ආමෙඬ්ඨිතං, “විජ්ඣා විජ්ඣා, පහර පහරා”තිආදිසු කොධෙ, “සාධු සාධුතිආදිසු (ම. නි. 1.327; සං. නි. 2.127; 3.35; 5.1005) පසංසායං, “ගච්ඡ ගච්ඡ, ලුනාහි ලුනාහි”තිආදිසු තුරිතෙ, “ආගච්ඡ ආගච්ඡා”තිආදිසු කොතුහලෙ, “බුද්ධො බුද්ධොති වින්තෙන්තො”තිආදිසු (බු. වං. 44) අච්ඡරෙ, “අභික්කමථායස්මන්තො අභික්කමථායස්මන්තො”තිආදිසු (දී. නි. 3.20; අ. නි. 9.11) භාසෙ, “කහං එකපුත්තක කහං එකපුත්තකා”තිආදිසු (සං. නි. 2.63) සොකෙ, “අහො සුඛං අහො සුඛං”න්තිආදිසු (උදා. 20; දී. නි. 3.305; වුළුව. 332) පසාදෙ. ව-සද්දො අවුත්තසමුවිචයත්ථො, තෙන ගරභාඅසම්මානාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. තත්ථ “පාපො පාපො”තිආදිසු ගරභායං, “අභිරුපක අභිරුපකා”තිආදිසු අසම්මානෙ දට්ඨබ්බං.

නයිදං ආමෙඬ්ඨිතවසෙන ද්වික්ඛන්තුං වුත්තං, අථ ඛො අත්ථද්වයවසෙනාති දස්සෙන්තො “අථ වා”තිආදිමාහ “අභික්කන්ත”න්ති වචනං අපෙක්ඛිත්වා නපුංසකලිඬගවසෙන වුත්තං. තං පන හගවතො වචනං ධම්මස්ස දෙසනාති කත්වා තථා වුත්තං. අත්ථමත්තදස්සනං වා එතං, තස්මා අත්ථවසෙනෙන්ථ ලිඬගවිහත්තිපරිණාමො වෙදිතබ්බො. දුතියපදෙපි එසෙව නයො. දොසනාසනතොති රාගාදිකිලෙසවිධමනතො. ගුණාධිගමනතොති සීලාදිගුණානං සම්පාදනතො. යෙ ගුණෙ දෙසනා අධිගමෙති, තෙසු පධානභූතා දස්සෙතබ්බාති තෙ පධානභූතෙ තාව දස්සෙතුං “සද්ධාජනනතො පඤ්ඤාජනනතො”ති වුත්තං. සද්ධාපමුඛා හි ලොකියා ගුණා පඤ්ඤාපමුඛා ලොකුත්තරා. සීලාදිඅත්ථසම්පත්තියා සාත්ථතො. සභාවනිරුත්තිසම්පත්තියා සබ්බාද්දපයොගතාය උත්තානපදතො. සණ්ඨසුබ්බමභාවෙන දුබ්බිඤ්ඤායත්ථතාය ගම්භීරත්ථතො. සිනිද්ධමුදුරසද්දපයොගතාය කණ්ණසුබ්බතො. විපුලවිසුද්ධපෙමනීයත්ථතාය හදයඬගමතො. මානාතිමානවිධමනෙන අනත්තුක්කංසනතො. ථම්මසාරම්භනිම්මද්දනෙන අපරවම්භනතො. හිතාධිප්පායජ්ජවත්තියා, පරෙසං රාගපරිලාභාදිවූපගමනෙන ච කරුණාසීතලතො. කිලෙසන්ධකාරවිධමනෙන

පඤ්ඤාවදානතො. කරවිකරුතමඤ්ජුතාය ආපාඨරමණියතො.
 පුබ්බාපරාවරුද්ධසුච්ඡද්ධතාය විමද්දක්ඛමතො. ආපාඨරමණියතාය එව
 සුයාමානසුඛතො. විමද්දක්ඛමතාය, හිතජ්ඣාසයජ්ජවත්තිතාය ව
 විමංසියමානහිතතො. එවමාදීහීති ආදි-සද්දෙන සංසාරවක්කනිවත්තනතො
 සද්ධම්මවක්කජ්ජවත්තනතො, මිච්ඡාචාදවිද්ධංසනතො සම්මාචාදපතිට්ඨාපනතො,
 අකුසලමූලසමුද්ධරණතො කුසලමූලසංරොපනතො, අපායද්වාරපිට්ඨානතො
 සග්ගමග්ගද්වාරවිවරණතො, පරියුට්ඨානවූපසමනතො අනුසයසමුග්ගාටනතොති
 එවමාදීනං සඨගහො දට්ඨබ්බො.

අධොමුඛට්ඨපිතන්ති කෙනවි අධොමුඛං යපිතං. හෙට්ඨාමුඛජාතන්ති
 සභාවෙනෙව හෙට්ඨාමුඛං ජාතං. උග්ගාටෙය්‍යාති විවටං කරෙය්‍ය. භත්ථෙ ගහෙන්වා
 “පුරත්ථාහිමුඛො, උත්තරාහිමුඛො වා ගච්ඡා”ති ආදීනි අවත්වා භත්ථෙ ගහෙන්වා
 නිස්සන්දෙනං කත්වා. “එස මග්ගො, එවං ගච්ඡා”ති දස්සෙය්‍ය.
 කාළපක්ඛවාතුද්දසීති කාළපක්ඛෙ වාතුද්දසී. නික්කුජ්ජිතං ආධෙය්‍යස්ස
 අනාධාරභූතං භාජනං ආධාරභාවාපාදනවසෙන උක්කුජ්ජෙය්‍ය. අඤ්ඤාණස්ස
 අහිමුඛත්තා හෙට්ඨාමුඛජාතතාය සද්ධම්මවිමුඛං අධොමුඛට්ඨපිතතාය අසද්ධම්මෙ
 පතිතන්ති එවං පද්දවයං යථාරහං යොජෙතබ්බං, න යථාසඬ්ඛ්‍යං. කාමං
 කාමච්ඡන්දාදයො පටිච්ඡාදකා නිවරණභාවතො, මිච්ඡාදිට්ඨි පන සවිසෙසං
 පටිච්ඡාදිකා සත්තෙ මිච්ඡාහිනිවෙසනවසෙනාති ආහ
 “මිච්ඡාදිට්ඨිගහනපටිච්ඡන්ති”න්ති. තෙනාහ භගවා “මිච්ඡාදිට්ඨිපරමාහං හික්ඛවෙ
 වජ්ජං වදාමි”ති. සබ්බො අපායගාමිමග්ගො කුම්මග්ගො කුච්ඡිතො මග්ගොති
 කත්වා. සම්මාදිට්ඨිආදීනං උජුපටිපක්ඛතාය මිච්ඡාදිට්ඨිආදයො අට්ඨ මිච්ඡත්තධම්මො
 මිච්ඡාමග්ගා. තෙනෙව හි තදුභයපටිපක්ඛතං සන්ධාය “සග්ගමොක්ඛමග්ගං
 ආවිකරොත්තෙනා”ති වුත්තං. සජ්ජිආදිසන්තිස්සයො පදීපො න තථා උජ්ජලො,
 යථා තෙලසන්තිස්සයොති තෙලපජ්ජොත-ග්ගහණං. එතෙහි පරියායෙහීති එතෙහි
 නික්කුජ්ජිතුක්කුජ්ජනපටිච්ඡන්තිවිවරණාදිඋපමොපමිතබ්බජ්ජකාරෙහි, එතෙහි වා
 යථාවුත්තෙහි නානාවිධකුහනලපනාදිමිච්ඡාජීවවිධිමනාදිවිභාවනපරියායෙහි.
 තෙනාහ “අනෙකපරියායෙන ධම්මො පකාසිතො”ති.

පසන්නකාරන්ති පසන්නෙහි කාතබ්බං සක්කාරං. සරණන්ති පටිසරණං,
 තෙනාහ “පරායණ”න්ති. පරායණභාවො ව අනත්ථනිසෙධනෙන,
 අත්ථසම්පටිපාදනෙන ව හොතීති ආහ “අසස්ස තාතා, හිතස්ස ව විධාතා”ති.
 අසස්සාති දුක්ඛතොති වදන්ති, පාපතොති පන අත්ථො යුත්තො, නිස්සක්කෙ වෙතං
 සාම්චවනං. එත්ථ ව නායං ගමු-සද්දො නි-සද්දාදයො විය ද්විකම්මකො, තස්මා යථා
 “අජං ගාමං නෙති”ති වුවවති, එවං “භගවන්තං සරණං ගච්ඡාමි”ති වත්තුං න
 සක්කා, “සරණන්ති ගච්ඡාමි”ති පන වත්තබ්බං. ඉති-සද්දො චෙත්ථ
 ලුත්තනිද්දිට්ඨො. තස්ස වායමත්ථො. ගමනඤ්ච තදධිජ්ජායෙන භජනං ජානනං වාති
 දස්සෙන්නො “ඉමිනා අධිජ්ජායෙනා”ති ආදිමාහ. තත්ථ “භජාමි”ති ආදීසු පුරිමස්ස
 පුරිමස්ස පච්ඡිමං පච්ඡිමං අත්ථවචනං, භජනං වා සරණාධිජ්ජායෙන උපසඬ්ඛිකමනං,
 සෙවනං සන්තිකාවචරතා, පයිරුපාසනං වත්තපටිවත්තකරණෙන උපට්ඨානන්ති

එවං සබ්බථාපි අනඤ්ඤසරණතංයෙව දීපෙති. “ගව්ඡාමී”ති පදස්ස බුද්ධාමිති අයමත්ථො කථං ලබ්භතීති ආහ “යෙසඤ්ඡී”තිආදි.

“අධිගතමග්ගෙ සවිජ්ඣානනිරොධෙ”ති පද්දේවයෙනාපි ඵලට්ඨා එව දස්සිතා, න මග්ගට්ඨාති තෙ දස්සෙන්තො “යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජමානෙ වා”තිආදිමාහ. නනු ච කල්‍යාණපුපුඡ්ජනොපි “යථානුසිට්ඨං පටිපජ්ජති”ති වුවුවතීති? කිඤ්චාපි වුවුවති, නිජ්ජරියායෙන පන මග්ගට්ඨා එව තථා වත්තබ්බා, න ඉතරො නියාමොක්කමනාභාවතො. තථා හි තෙ එව චුත්තා “අපායෙසු අපතමානෙ ධාරෙති”ති. සම්මත්තනියාමොක්කමනෙන හි අපායවිනිමුත්තසම්භවො. අක්ඛායතීති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන “යාවතා හික්ඛවෙ ධම්මා සඬබ්බතා වා අසඬබ්බතා වා, විරාගො තෙසං අග්ගං අක්ඛායතී”ති (ඉතිවු. 90; අ. නි. 4.34) සුත්තපදං සඬගණ්හාති, “විත්ථාරො”ති වා ඉමිනා. එත්ථ ච අරියමග්ගො නියානිකතාය, නිබ්බානං තස්ස තදත්ථසිද්ධිහෙතුතායාති උභයමෙව නිජ්ජරියායෙන “ධම්මො”ති චුත්තො. නිබ්බානඤ්ඡි ආරම්මණපච්චයභූතං ලභිත්වා අරියමග්ගස්ස තදත්ථසිද්ධි. තථාපි යස්මා අරියඵලානං “තාය සද්ධාය අවුපසන්තායා”තිආදි වචනතො මග්ගෙන සමුවිජ්ජන්තානං කිලෙසානං පටිපස්සද්ධිප්පභානාකිච්චතාය, නියානානුගුණතාය, නියානපරියොසානතාය ව, පරියත්තිධම්මස්ස පන “නියානධම්මස්ස සමධිගමනහෙතුතායා”ති ඉමිනා පරියායෙන චුත්තනයෙන ධම්මභාවො ලබ්භති එව. ස්වායමත්ථො පාඨාරුළුහො එවාති දස්සෙන්තො “න කෙවල”න්තිආදිමාහ.

“කාමරාගො භවරාගො”ති එවමාදි හෙදො සබ්බොපි රාගො විරජ්ජති එතෙනාති රාගවීරාගොති මග්ගො කථිතො. එජාසඬබ්බතාය තණ්හාය, අත්තොනිජ්ඣානලක්ඛණස්ස සොකස්ස ච තදුප්පත්තියං සබ්බසො පරික්ඛිණත්තා අනෙජං අසොකත්ති ඵලං කථිතං. අජ්ජට්ඨකුලන්ති අවිරොධදීපනතො කෙනවි අවිරුද්ධං, ඉට්ඨං පණිතන්ති වා අත්ථො. පගුණරූපෙන පවත්තිත්තතා, පකට්ඨගුණවිභාවනතො වා පගුණං. යථාහ “විහිංසසඤ්ඤී පගුණං න භාසිං, ධම්මං පණිතං මනුෂ්ඨෙසු බ්‍රහ්මෙ”ති. (ම. නි. 1.283; ම. නි. 2.339; මහාව. 9) සබ්බධම්මක්ඛන්ධා කථිතාති යොජනා.

දිට්ඨිසීලසඬසානෙනාති “යායං දිට්ඨි අරියා නියානිකා නියානි තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයාය, තථාරූපාය දිට්ඨියා දිට්ඨිසාමඤ්ඤගතො විහරති”ති (දී. නි. 3.324; ම. නි. 4.92; 3.54) එවං චුත්තාය දිට්ඨියා, “යානි තානි සීලානි අඛණ්ඩානි අවිජ්ජදානි අසබ්බානි අකම්මාසානි භූජිස්සානි විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අපරාමට්ඨානි සමාධිසංවත්තනිකානි, තථාරූපෙහි සීලෙහි සීලසාමඤ්ඤගතො විහරති”ති (දී. නි. 3.323; ම. නි. 1.492; 3.54; අ. නි. 6.11; පරි. 274) එවං චුත්තානං සීලානඤ්ච සංභතභාවෙන, දිට්ඨිසීලසාමඤ්ඤෙතාති අත්ථො. සංභතොති සට්ඨො, සමෙතොති අත්ථො. අරියපුග්ගලා හි යත්ථ කත්ථවි දුරෙ ධීතාපි අත්තතො ගුණසාමග්ගියා සංභතා එව. අට්ඨ ච පුග්ගලධම්මදසා තෙති තෙ පුරිසයුගවසෙන වත්තාරොපි පුග්ගලවසෙන අට්ඨෙව අරියධම්මස්ස පච්චක්ඛදස්සාවිතාය ධම්මදසා. තිණි වත්ථුනි

“සරණ” න්ති ගමනෙන, තික්ඛන්තුං ගමනෙන ච තීණි සරණගමනානි. පටිච්චෙදෙසීති අත්තනො භද්දගතං වාචාය පච්චෙදෙසි.

සරණගමනකථාවණ්ණනා

සරණගමනස්ස විසයප්පහෙදඵලසංකිලෙසහෙදානං විය කත්තු ව විභාවනා තත්ථ කොසල්ලාය හොතීති “සරණගමනෙසු කොසල්ලත්ථං සරණං...පෙ.... වෙදිතබ්බො” ති චුත්තං තෙන විනා සරණගමනස්සෙව අසම්භවතො. කස්මා පනෙත්ථ වොදානං න ගහිතං, නනු වොදානවිභාවනාපි තත්ථ කොසල්ලාවහාති? සච්චමෙතං, තං පන සංකිලෙසග්ගහණෙනෙව අත්ථතො දීපිතං හොතීති න ගහිතං. යානි හි නෙසං සංකිලෙසකාරණානි අඤ්ඤාණාදීනි, තෙසං සබ්බෙන සබ්බං අනුප්පන්නානං අනුප්පාදනෙන, උප්පන්නානඤ්ච පභානෙන වොදානං හොතීති. හිංසත්ථස්ස සර-සද්දස්ස වසෙනතං පදං දට්ඨබ්බන්ති “හිංසතීති සරණ” න්ති වත්වා තං පන හිංසනං කෙසං කථං කස්ස වාති වොදනං සොධෙන්තො “සරණගතාන” න්තිආදිමාහ. තත්ථ භයන්ති වට්ටභයං. සන්නාසන්ති චිත්තුත්තාසං තෙනෙව චෙතසිකදුක්ඛස්ස ගහිතත්තා. දුක්ඛන්ති කායිකදුක්ඛං. දුග්ගතිපරිකිලෙසන්ති දුග්ගතිපරියාපන්නං සබ්බමිපි දුක්ඛං, තයිදං සබ්බං පරතො ඵලකථායං ආවිභවිස්සති. එතන්ති “සරණ” න්ති පදං.

එවං අවිසෙසතො සරණ-සද්දස්ස අත්ථං දස්සෙන්වා ඉදානි විසෙසතො දස්සෙතුං “අථ වා” තිආදි චුත්තං. හිතෙ පවත්තනෙනානි “සම්පන්නසීලා හික්ඛවෙ විහරතා” තිආදිනා (ම. නි. 1.64, 69) අත්ථෙ නියොජනෙන. අහිතා ව නිවත්තනෙනානි. “පාණාතිපාතස්ස ඛො පාපකො විපාකො, පාපකං අහිසම්පරාය” න්තිආදිනා ආදීනවදස්සනාදිමුඛෙන අනත්ථතො නිවත්තනෙන. භයං හිංසතීති හිතාහිතෙසු අප්පවත්තිපවත්තිහෙතුකං ඛ්‍යාසනං අප්පවත්තිකරණෙන විනාසෙති. භවකන්තාරා උත්තාරණෙන මග්ගසඬ්ඛාතො ධම්මො, ඉතරො අස්සාසදානෙන සත්තානං භයං හිංසතීති යොජනා. කාරානන්ති දානවසෙන සුඡාවසෙන ච උපනීතානං සක්කාරානං. විපුලඵලපටිලාභකරණෙන සත්තානං භයං හිංසතීති යොජනා, අනුත්තරදක්ඛිණියාභාවතොති අධිප්පායො. ඉමිනාපි පරියායෙනානි ඉමිනාපි විභජිත්වා චුත්තෙන කාරණෙන.

“සම්මාසම්බුද්ධො භගවා, ස්වාක්ඛාතො ධම්මො, සුප්පටිපන්නො සඬ්ඝො” ති එවං පවත්තො තත්ථ රතනත්තයෙ පසාදො තප්පසාදො, තදෙව රතනත්තයං ගරු එතස්සාති තග්ගරු තබ්භාවො තග්ගරුතා, තප්පසාදො ච තග්ගරුතා ච තප්පසාදතග්ගරුතා, තාහි තප්පසාදතග්ගරුතාහි. විධුතදිට්ඨිවිකිව්ඡාසම්මොහඅස්සද්ධියාදිතාය විභතකිලෙසො. තදෙව රතනත්තයං පරායණං පරාගති තාණං ලෙණන්ති එවං පවත්තියා තප්පරායණකාරප්පවත්තො චිත්තුප්පාදො සරණගමනං සරණං ගච්ඡති එතෙනානි. තංසමඬ්ඪීති තෙන යථාචුත්තචිත්තුප්පාදෙන සමන්නාගතො. එවං උපෙතීති භජති සෙවති පයිරුපාසති, එවං වා ජානාති බුජ්ඣතීති එවමත්ථො වෙදිතබ්බො. එත්ථ ච පසාද-ග්ගහණෙන

ලෝකියසරණගමනමාහ. තඤ්ඤි පසාදප්පධානං. ගරුකාගහණෙන ලොකුත්තරං. අරියා හි රතනත්තයං ගුණාභිඤ්ඤතාය පාසාණච්ඡත්තං විය ගරුං කත්වා පස්සන්ති. තස්මා තප්පසාදෙන වික්ඛම්භනවසෙන විගතකිලෙසො, තග්ගරුකාය සමුච්ඡේදවසෙනාති යොජෙතබ්බං අගාරවකරණහෙතුනං සමුච්ඡින්නෙනො. තප්පරායණතා පනෙත්ථ තග්ගතිකතාති තාය චතුබ්බිධම්පි චක්ඛමානං සරණගමනං ගහිතන්ති දට්ඨබ්බං. අවිසෙසෙන වා පසාදගරුකා ජොතිතාති පසාදග්ගහණෙන අවෙච්චප්පසාදස්ස ඉතරස්ස ච ගහණං, තථා ගරුකාගහණෙනාති උභයෙනාපි උභයං සරණගමනං යොජෙතබ්බං.

මග්ගක්ඛණේ ඉප්ඤ්ඤිති යොජනා. “නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා”ති එතෙන අත්ථනො චතුසච්චාධිගමො එව ලොකුත්තරසරණගමනන්ති දස්සෙති. තත්ථ හි නිබ්බානධම්මො සච්ඡිකිරියාභිසමයවසෙන, මග්ගධම්මො භාවනාභිසමයවසෙන පටිච්ඡික්ඛියමානොයෙව සරණගමනත්ථං සාධෙති. බුද්ධගුණා පන සාවකගොචරභූතා පරිඤ්ඤාභිසමයවසෙන, තථා අරියසඬ්ඤා, තෙනාහ “කිච්චනො සකලෙපි රතනත්තයෙ ඉප්ඤ්ඤිති”ති. ඉප්ඤ්ඤන්තඤ්ඤව සහෙව ඉප්ඤ්ඤිති, න ලෝකියං විය පතිපාටියා අසම්මොහපටිච්චෙධෙන පටිච්චිධත්තාති අධිප්පායො. යෙ පන වදන්ති “න සරණගමනං නිබ්බානාරම්මණං හුත්වා පවත්ති. මග්ගස්ස අධිගතත්තා පන අධිගතමෙව හොති එකච්චානං තෙවිජ්ජාදීනං ලෝකියවිජ්ජාදයො වියා”ති, තෙසං ලෝකියමෙව සරණගමනං සියා, න ලොකුත්තරං, තඤ්ඤව අයුත්තං දුට්ඨස්සාපි ඉච්ඡිතබ්බත්තා.

තන්ති ලෝකියං සරණගමනං. සද්ධාපටිලාභො “සම්මාසම්බුද්ධො භගවා”තිආදිනා. සද්ධාමූලිකාති යථාචුත්තසද්ධාපුබ්බභිගමා සම්මාදිට්ඨිති බුද්ධසුබුද්ධතං, ධම්මසුධම්මතං, සඬ්ඤාප්පටිපත්තිඤ්ඤව ලෝකියාවබ්බොධවසෙනෙව සම්මා ඤායෙන දස්සනතො. “සද්ධාමූලිකා සම්මාදිට්ඨි”ති එතෙන සද්ධූපනිස්සයා යථාචුත්තලක්ඛණා පඤ්ඤා ලෝකියසරණගමනන්ති දස්සෙති, තෙනාහ “දිට්ඨිජුකම්මන්ති චුච්චති”ති. දිට්ඨි එව අත්තනො පච්චයෙහි උජු කරියති කත්වා දිට්ඨි වා උජු කරියති එතෙනාති දිට්ඨිජුකම්මං, තථා පවත්තො විත්තුප්පාදො. එවඤ්ඤව කත්වා “තප්පරායණතාකාරප්පවත්තො විත්තුප්පාදො”ති ඉදං වචනං සමත්ථිතං හොති. සද්ධාපුබ්බභිගමසම්මාදිට්ඨිග්ගහණං පන විත්තුප්පාදස්ස තප්පධානතායාති දට්ඨබ්බං. “සද්ධාපටිලාභො”ති ඉමිනා මාතාදිහි උස්සාහිතදාරකාදීනං විය ඤාණච්ඡප්පයුත්තං සරණගමනං දස්සෙති, “සම්මාදිට්ඨි”ති ඉමිනා ඤාණසම්පයුත්තං සරණගමනං. තසිදං ලෝකියං සරණගමනං. අත්තා සන්නියායාතියති අප්පියති පරිච්චජියති එතෙනාති අත්තසන්නියායාතනං, යථාචුත්තං දිට්ඨිජුකම්මං. තං රතනත්තයං පරායණං පටිසරණං එකස්සාති තප්පරායණො, පුග්ගලො, විත්තුප්පාදො වා. තස්ස භාවො තප්පරායණතා, යථාචුත්තං දිට්ඨිජුකම්මමෙව. “සරණ”න්ති අධිප්පායෙන සිස්සභාවං අත්තෙවාසිකභාවං උපගච්ඡති එතෙනාති සිස්සභාවූපගමනං. සරණගමනාධිප්පායෙනෙව පණ්ණිපතති එතෙනාති පණ්ණිපාතො. සබ්බත්ථ යථාචුත්තදිට්ඨිජුකම්මවසෙනෙව අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අත්තපරිච්ඡන්ති සංසාරදුක්ඛනිත්ථරණත්ථං අත්තනො අත්තභාවස්ස පරිච්ඡන්තං. එසෙව නයො සෙසෙසුපි. බුද්ධාදීනං යෙව්නි අවධාරණං අත්තසන්නියාතනාදිසුපි තත්ථ තත්ථ වත්තබ්බං. එවඤ්ඡි තදඤ්ඤතිවත්තනං කතං හොති.

එවං අත්තසන්නියාතනාදීනි එකෙන පකාරෙන දස්සෙත්වා ඉදානි අපරෙහිපි පකාරෙහි දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි ආරද්ධං, තෙන පරියායන්තරෙහිපි අත්තසන්නියාතනාදි කතමෙව හොති අත්ථස්ස අභින්නත්තාති දස්සෙති. ආලවකාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන සාතාගිරහෙමවතාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. නනු වෙනෙ ආලවකාදයො මග්ගෙනෙව ආගතසරණගමනා, කථං තෙසං තප්පරායණතාසරණගමනං වුත්තන්ති? මග්ගෙනාගතසරණගමනෙහිපි. “සො අහං විචරිස්සාමි...පෙ.... සුඛම්මතං” (සං. නි. 1.246; සු. නි. 194) “තෙ මයං විචරිස්සාම, ගාමා ගාමං නගා නගං...පෙ.... සුඛම්මතං”න්ති, (සු. නි. 182) තෙහි තප්පරායණතාකාරස්ස පවෙදිතත්තා තථා වුත්තං.

සො පනෙස ඤාති...පෙ.... වසෙනාති එත්ථ ඤාතිවසෙන, භයවසෙන, ආවරියවසෙන, දක්ඛිණෙය්‍යවසෙනාති පච්චෙකං යොජෙතබ්බං. තත්ථ ඤාතිවසෙනාති ඤාතිභාවවසෙන. එවං සෙසෙසුපි. දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතෙනාති දක්ඛිණෙය්‍යතාහෙතුකෙන පණිපාතෙන. ඉතරෙහිති ඤාතිභාවාදිවසප්පවත්තෙහි තිහි පණිපාතෙහි. “ඉතරෙහි”තිආදීනා සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං විත්ථාරතො දස්සෙතුං “තස්මා”තිආදි වුත්තං. වන්දනීති පණිපාතස්ස ලක්ඛණවචනං. එවරුපන්ති දිට්ඨධම්මිකං සන්ධාය වදති. සම්පරායිකඤ්ඡි නිය්‍යානිකං වා අනුසාසනිං පච්චාසිසන්තො දක්ඛිණෙය්‍යපණිපාතමෙව කරොතීති අධිප්පායො.

සරණගමනප්පහදොති සරණගමනවිභාගො.

අරියමග්ගො එව ලොකුත්තරං සරණගමනන්ති “චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි විපාකඵල”න්ති වුත්තං. සබ්බදුක්ඛක්ඛයොති සකලස්ස වට්ටදුක්ඛස්ස අනුප්පාදනිරොධො. එතන්ති “චත්තාරි අරියසච්චානි, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සති”ති එවං වුත්තං අරියසච්චස්ස දස්සනං.

නිච්චාදිතො අනුපගමනාදිවසෙනාති “නිච්ච”න්ති අග්ගහණාදිවසෙන. අට්ඨානන්ති හෙතුපටික්ඛෙපො. අනවකාසොති පච්චයපටික්ඛෙපො. උභයෙනාපි කාරණමෙව පටික්ඛිපති. යන්ති යෙන කාරණෙන. දිට්ඨිසම්පන්නොති මග්ගදිට්ඨියා සමන්තාගතො සොතාපන්නො. කඤ්චි සඬබාරන්ති චතුභුමකෙසු සඬබතසඬබාරෙසු එකසඬබාරම්පි. නිච්චතො උපගච්ඡෙය්‍යාති “නිච්චො”ති ගණ්භෙය්‍ය. “සුඛතො උපගච්ඡෙය්‍යා”ති. “එකන්තසුඛි අත්තා හොති අරොගො පරං මරණා”ති (දී. නි. 1.76) එවං අත්තදිට්ඨිවසෙන සුඛතො ගාහං සන්ධායෙනං වුත්තං. දිට්ඨිවිප්පයුත්තවිත්තෙන පන අරියසාවකො පරිලාභවූපසමනත්ථං මත්තභන්ථිපරිත්තාසිතො විය වොක්ඛබ්බාන්මණො උක්කාරභූමිං කඤ්චි සඬබාරං.

සුඛතො උපගච්ඡති. අත්තවාරෙ කසිණාදිපඤ්ඤත්තිසඬගහත්ථං ‘‘සඬබාර’’න්ති අවත්වා ‘‘කඤ්චි ධම්ම’’න්ති චුත්තං. ඉමෙසුපි වාරෙසු චතුභුමකවසෙනෙව පරිච්ඡේදො වෙදිතඛිබ්බො, තෙභුමකවසෙනෙව වා. යං යඤ්ඤි පුටුඡ්ඡන්තො ගාහවසෙන ගණ්හාති, තතො තතො අරියසාවකො ගාහං විනිවෙධෙති.

‘‘මාතර’’න්තිආදියු ජනිකා මාතා, ජනකො පිතා, මනුස්සභූතො ඛිණ්ණසවො අරහාති අධිප්පෙනො. කිං පන අරියසාවකො අඤ්ඤං ජීවිතා වොරොපෙය්‍යාති? එතම්පි අට්ඨානං, පුටුඡ්ඡනභාවස්ස පන මහාසාවජ්ජභාවදස්සනත්ථං, අරියසාවකස්ස ච ඵලදස්සනත්ථං එවං චුත්තං. දුට්ඨචිත්තොති වධකචිත්තෙන පදුට්ඨචිත්තො. ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යාති ජීවමානකසරීරෙ බුද්දකමක්ඛිකාය පිවනමත්තම්පි ලොහිතං උප්පාදෙය්‍යා. සඬ්ඝං හින්දෙය්‍යාති සමානසංවාසකං සමානසීමායං ධීතං සඬ්ඝං. ‘‘කම්මෙන, උද්දෙසෙන, වොහරන්තො, අනුස්සාවනෙන, සලාකග්ගාහෙනා’’ති (පරි. 458) එවං චුත්තෙහි පඤ්චහි කාරණෙහි හින්දෙය්‍යා. අඤ්ඤං සත්ථාරන්ති අඤ්ඤං තිත්ථකරං ‘‘අයං මෙ සත්ථා’’ති එවං ගණ්හෙය්‍යා, නෙතං යානං විජ්ජතිති අත්ථො. න තෙ ගම්ස්සන්ති අපායභූමීන්ති තෙ බුද්ධං සරණං ගතා තංතිමිත්තං අපායං න ගම්ස්සන්ති, දෙවකායං පන පරිපුරෙස්සන්තිති අත්ථො.

දසහි යානෙහීති දසහි කාරණෙහි. අධිගණ්හන්තිති අභිභවන්ති. වෙලාමසුත්තාදිවසෙනාපිති එත්ථ කරිසස්ස චතුත්ථභාගජ්ජමාණානං චතුරාසිතිසහස්සසඬ්ඛ්‍යානං සුවණ්ණපාතිරුපියපාතිකංසපාතිනං යථාක්කමං රුපියසුචණ්ණහිරඤ්ඤපුරානං, සඬ්ඛාලඬ්ඛකාරපටිමණ්ඩිතානං චතුරාසිතියා හත්ථිසහස්සානං, චතුරාසිතියා අස්සසහස්සානං, චතුරාසිතියා රථසහස්සානං, චතුරාසිතියා ධෙනුසහස්සානං, චතුරාසිතියා කඤ්ඤාසහස්සානං, චතුරාසිතියා පල්ලඬ්ඛකසහස්සානං, චතුරාසිතියා වත්ථකොට්ඨසහස්සානං, අපරිමාණස්ස ච ඛජ්ජහොජ්ජාදිහෙදස්ස ආභාරස්ස පරිච්චජනවසෙන සත්තමාසාධිකාති සත්තසංචච්ඡරාති නිරන්තරං පවත්තවෙලාමමහාදානතො එකස්ස සොතාපන්තස්ස දින්නදානං මහජ්ජලතරං, තතො සතං සොතාපන්තානං දින්නදානතො එකස්ස සකදාගාමිතො, තතො එකස්ස අනාගාමිතො, තතො එකස්ස අරහතො, තතො එකස්ස පච්චෙකබුද්ධස්ස, තතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස, තතො බුද්ධජ්ජමුඛස්ස සඬ්ඝස්ස දින්නදානං මහජ්ජලතරං, තතො වාතුද්දිසසඬ්ඝං උද්දිස්ස විහාරකරණං, තතො සරණගමනං මහජ්ජලතරන්ති ඉමමත්ථං පකාසෙන්තස්ස වෙලාමසුත්තස්ස (අ. නි. 9.20) වසෙන. චුත්තඤ්ඤෙන ‘‘යං ගහපති වෙලාමො බ්‍රාහ්මණො දානං අදාසි මහාදානං, යො වෙකං දිට්ඨිසම්පන්නං භොජෙය්‍ය, ඉදං තතො මහජ්ජලතර’’න්තිආදි (අ. නි. 9.20). වෙලාමසුත්තාදීති ආදිසද්දෙන අග්ගජ්ජසාදසුත්තාදීතං (අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 90) සඬ්ඛහො දට්ඨඛිබ්බො.

අඤ්ඤාණං චත්ථුත්තයස්ස ගුණානං අජානනං, තත්ථ සම්මොහො. ‘‘බුද්ධො නු බො, න නු බො’’තිආදිනා විචිකිච්ඡා සංසයො. මිච්ඡාඤ්ඤාණං තස්ස ගුණානං අගුණභාවපරිකප්පෙනෙව විපරිතග්ගාහො. ආදි-සද්දෙන අනාදරාගාරවාදීනං සඬ්ඛහො. න මහාජුතිකන්ති න උජ්ජලං, අපරිසුද්ධං අපරියොදානන්ති අත්ථො. න

මහාවිජ්ජාරන්ති අනුළාරං. සාවජ්ජොති තණ්හාදිට්ඨාදිවසෙන සදොසො,
ලොකියසරණගමනං සික්ඛාසමාදානං විය අග්ගහිතකාලපරිච්ඡේදං
ජීවිතපරියන්තමෙව හොති, තස්මා තස්ස ඛන්ධහෙදෙන හෙදොති ආහ “අනවජ්ජො
කාලකිරියායා”ති. සොති අනවජ්ජො සරණගමනහෙදො. සතිපි අනවජ්ජත්තෙ
ඉට්ඨඵලොපි න හොතීති ආහ “අඵලො”ති. කස්මා? අවිජාකත්තා. න හි තං
අකුසලන්ති.

කො උපාසකොති සරුපපුච්ඡා, කිංලක්ඛණො උපාසකොති චුත්තං හොති.
කස්මාති හෙතුපුච්ඡා, තෙන කෙන පවත්තිතිමිත්තෙන උපාසක-සද්දො තස්මිං
පුග්ගලෙ නිරුල්ලොති දස්සෙති, තෙනාහ “කස්මා උපාසකොති චුච්චති”ති. සද්දස්ස
අභිධෙයො පවත්තිතිමිත්තං තදන්ටස්ස තඛ්භාවකාරණං. කිමස්ස සීලන්ති කීදිසං
අස්ස උපාසකස්ස සීලං, කිත්තකෙන සීලෙනායං සීලසම්පන්නො නාම හොතීති
අත්ථො. කො ආජීවොති කො අස්ස සම්මාආජීවො, සො පන මිච්ඡාජීවස්ස
පරිවජ්ජනෙන හොතීති සොපි විභජීයති. කා විපත්තීති කා අස්ස සීලස්ස, ආජීවස්ස වා
විපත්ති. අනන්තරස්ස හි විධි වා පටිසෙධො වා. සම්පත්තීති ඵත්ථාපි ඵසෙව නයො.

යො කොච්ඡි ඛත්තියාදීසු යො කොච්ඡි, තෙන සරණගමනං ඵවං කාරණං, න ජාති
ආදිවිසෙසොති දස්සෙති.

උපාසනකොති තෙනෙව සරණගමනෙන, තත්ථ ව සක්කච්චකිරියාය ආදර
ගාරවඛ්ඞමානාදියොගෙන පයිරුපාසනතො.

වෙරමණියොති වෙරං චුච්චති පාණාතිපාතාදිදුස්සීලාං, තස්ස මණනතො
හනනතො විනාසනතො වෙරමණියො, පඤ්ච වීරතියො වීරතිපධානත්තා තස්ස
සීලස්ස, තෙනෙවාහ “පටිවීරතො හොතී”ති.

මිච්ඡාවණිජ්ජාති න සම්මාවණිජ්ජා අයුත්තවණිජ්ජා අසාරුප්පවණිජ්ජා. පහායාති
අකරණෙනෙව පජහිත්වා. ධම්මෙනාති ධම්මතො අනපෙතෙන, තෙන අඤ්ඤම්පි
අධම්මිකං ජීවිකං පටික්ඛිපති. සමෙනාති අවිසමෙන, තෙන කායවිසං ආදිදුච්චරිතං
වජ්ජෙත්වා කායසමාදිනා සුවරිතෙන ජීවිකං දස්සෙති. සත්ථවණිජ්ජාති ආවුධහණ්ඩං
කත්වා වා කාරෙත්වා වා යථාකතං වා පටිලහිත්වා තස්ස වික්කයො.
සත්තවණිජ්ජාති මනුස්සවික්කයො. මංසවණිජ්ජාති සුනකාරාදයො විය
මිගසුකරාදිකෙ පොසෙත්වා මංසං සම්පාදෙත්වා වික්කයො. මජ්ජවණිජ්ජාති යං
කිඤ්චි මජ්ජං යොජෙත්වා තස්ස වික්කයො. විසවණිජ්ජාති විසං යොජෙත්වා වා විසං
ගහෙත්වා වා තස්ස වික්කයො. තත්ථ සත්ථවණිජ්ජා පරොපරොධනිමිත්තතාය
අකරණියා චුත්තා සත්තවණිජ්ජා අභුජ්ස්සභාවකරණතො, මංසවණිජ්ජා
වධහෙතුතො, මජ්ජවණිජ්ජා පමාදට්ඨානතො.

තස්සෙවාති පඤ්චවෙරමණිලක්ඛණස්ස සීලස්ස වෙව
පඤ්චමිච්ඡාවණිජ්ජාලක්ඛණස්ස ආජීවස්ස ව. විපත්තීති හෙදො, පකොපො ව.

යායාති යාය පටිපත්තියා. චණ්ඩාලොති උපාසකචණ්ඩාලො. මලන්ති උපාසකමලං. පටිකිට්ඨොති උපාසකතිහීනො. බුද්ධාදීසු කම්මකම්මඵලෙසු ච සද්ධාවිපරියායො අස්සද්ධියං මිච්ඡාධිමොක්ඛො, යථාචුත්තෙන අස්සද්ධියෙන සමන්තාගතො අස්සද්ධො. යථාචුත්තසීලවිපත්තිආජීවවිපත්තිවසෙන දුස්සීලො. “ඉමිනා දිට්ඨාදිනා ඉදං නාම මඬගලං හොති” ති එවං බාලජනපරිකප්පිතකොතුහලසඬාතෙන දිට්ඨසුතමුතමඬගලෙන සමන්තාගතො කොතුහලමඬගලිකො. මඬගලං පච්චෙතීති දිට්ඨමඬගලාදිහෙදං මඬගලමෙව පත්තියායති. නො කම්මන්ති කම්මස්සකතං නො පත්තියායති. ඉතො ච බහිද්ධාති ඉතො සබ්බඤ්ඤබුද්ධසාසනතො බහිද්ධා බාහිරකසමයෙ. දක්ඛිණෙයාං පරියෙසනීති දුප්පටිපන්නං දක්ඛිණාරහසඤ්ඤී ගවෙසති. පුබ්බකාරං කරොතීති දානමානං ආදිකං කුසලකිරියං පයමතරං කරොති. එත්ථ ච දක්ඛිණෙයාපරියෙසනපුබ්බකාරෙ එකං කත්වා පඤ්ච ධම්මා වෙදිතබ්බො.

විපත්තියං චුත්තවිපරියායෙන සම්පත්ති වෙදිතබ්බො. අයං පන විසෙසො – චතුත්තම්පි පරිසානං රතිජනනට්ඨෙන උපාසකොච රතනං උපාසකරතනං. ගුණසොහාකිත්තිසද්දසුගන්ධතාය උපාසකොච පදුමං උපාසකපදුමං. තථා උපාසකපුණ්ඩරිකං.

ආදිමිහීතිආදිඅත්ථෙ. කොටියන්ති පරියන්තකොටියං. විහාරග්ගෙනාති ඔවරකකොටියාසෙන, “ඉමස්මිං ගබ්භෙ වසන්තානම්දං නාම පනසඵලං පාපුණාති” තිආදිනා තං තංවසනට්ඨානකොටියාසෙනාති අත්ථො. අජ්ජතග්ගන්ති වා අජ්ජදග්ගන්ති වා අජ්ජ ඉච්චෙව අත්ථො.

“පාණෙහි උපෙන” න්ති ඉමිනා තස්ස සරණගමනස්ස ආපාණකොටිකතං දස්සෙන්තො “යාව මෙ ජීවිතං පවත්තති” තිආදීති වත්වා පුන ජීවිතෙනාපි තං වත්ථුත්තයං පටිපුපෙන්තො “සරණගමනං රක්ඛාමි” ති උප්පන්නං තස්ස රඤ්ඤො අධිප්පායං විහාවෙන්තො “අහඤ්ඤී” තිආදිමාහ. පාණෙහි උපෙනන්ති හි යාව මෙ පාණා ධරන්ති, තාව සරණං උපෙනං, උපෙන්තො ච න වාචාමත්තෙන, න එකචාරං විත්තුප්පාදමත්තෙන, අථ බො පාණානං පරිච්ඡන්තවසෙන යාවජීවං උපෙනන්ති එවමෙත්ථ අත්ථො වෙදිතබ්බො.

අච්චයනං සාධුමරියාදං මද්දිත්වා චිතික්කමනං අච්චයොති ආහ “අපරාධො” ති. අච්චෙති අතික්කමති එතෙනාති වා අච්චයො, චිතික්කමස්ස පවත්තනකො අකුසලධම්මො. සො එව අපරජ්ඣාති එතෙනාති අපරාධො. සො හි අපරජ්ඣාත්තං පුරිසං අභිභවිත්වා පවත්තති, තෙනාහ “අතික්කම්ම අභිභවිත්වා පවත්තො” ති. වරතීති ආවරති කරොති. ධම්මෙනෙවාති ධම්මතො අනපෙතෙන පයොගෙන. පටිග්ගණ්භාතුති අධිවාසනවසෙන සම්පටිච්ඡතුති අත්ථොති ආහ “බමතු” ති.

251. සදෙවකෙන ලොකෙන “සරණ” න්ති අරණියතො අරියො, තථාගතොති ආහ “අරියස්ස චිතයෙ බුද්ධස්ස භගවතො සාසනෙ” ති. පුග්ගලාධිට්ඨානං කරොන්තොති කාමං “වුද්ධි හෙසා” ති ධම්මාධිට්ඨානවසෙන වාක්‍යං ආරද්ධං,

තථාපි දෙසනං පන පුග්ගලාධිට්ඨානං කරොන්තො සංවරං ආපජ්ජතීති ආහාති යොජනා.

253. ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ නිජ්ජප්පනකානං අත්තනො කුසලමූලානං බණනෙන බතො, තෙසංයෙව උපහනනෙන උපහතො. උභයෙනාපි තස්ස කම්මාපරාධමෙව වදති. පතිට්ඨාති සම්මත්තනියාමොක්කමනං එතායාති පතිට්ඨා, තස්ස උපනිස්සයසම්පදා. සා කිරියාපරාධෙන භින්නා විනාසිතා එතෙනාති භින්නපතිට්ඨො, තෙනාහ “තථා”තිආදි. ධම්මෙසු වක්ඛන්ති වතුසච්චධම්මෙසු තෙසං දස්සනට්ඨෙන වක්ඛු. අඤ්ඤෙසු යානෙසුති අඤ්ඤෙසු සුත්තපදෙසු. මුච්චිස්සතීති සට්ඨි වස්සසහස්සාති පච්චිත්වා ලොහකුම්භී නරකතො මුච්චිස්සති.

යදි අනන්තරෙ අත්තභාවෙ නරකෙ පච්චති, ඉමං පන සුත්තං සුත්වා රඤ්ඤො කො ආනිසංසො ලද්ධොති ආහ “මහානිසංසො”තිආදි. සො පන ආනිසංසො නිද්දාලාහසීසෙන චුත්තො තදා කායිකචෙතසිකදුක්ඛාපගමො, තිණ්ණං රතනානං මහාසක්කාරකිරියා, සාතිසයො පොථුජ්ජනිකසද්ධාපට්ඨාහොති එවංපකාරො දිට්ඨධම්මිකො, සම්පරායිකො පන අපරාපරෙසුපි භවෙසු අපරිමාණො යෙවාති වෙදිතබ්බො.

එත්ථාහ – යදි රඤ්ඤො කම්මත්තරායාභාවෙ තස්මිංයෙව ආසනෙ ධම්මවක්ඛු උජ්ජප්පිස්සති, කථං අනාගතෙ පච්චෙකබුද්ධො භුත්වා පරිනිබ්බායිස්සති. අථ පච්චෙකබුද්ධො භුත්වා පරිනිබ්බායිස්සති, කථං තදා ධම්මවක්ඛුං උජ්ජප්පිස්සති, නනු ඉමෙ සාවකබොධිපච්චෙකබොධිඋපනිස්සයා භින්නනිස්සයාති? නායං විරොධො ඉතො පරතො එවස්ස පච්චෙකබොධිසම්භාරානං සම්භරණීයතො. සාවකබොධියා බුද්ධිකාසත්තාපි හි අසති තස්සා සමවායෙ කාලන්තරෙ පච්චෙකබොධියා බුද්ධිස්සන්ති කතාහිනිභාරසම්භවතො. අපරෙ පන භණන්ති “පච්චෙකබොධියා යෙවායං කතාහිනිභාරො. කතාහිනිභාරාපි හි තත්ථ නියතිං අප්පත්තා තස්ස ඤාණස්ස පරිපාකං අනුපගතත්තා සත්ථු සම්මුඛිභාවෙ සාවකබොධිං පාපුණ්ණස්සන්තීති භගවා ‘සවායං භික්ඛවෙ රාජා’තිආදිමාහ. මහාබොධිසත්තානාමෙව ච ආනන්තරියපරිමුත්ති, න ඉතරබොධිසත්තානං. තථා හි පච්චෙකබොධියං නියතො සමානො දෙවදත්තො චිරකාලසම්භූතෙන ලොකනාටෙ ආසාතෙන ගරුතරාති ආනන්තරියාති පසවි, තස්මා කම්මත්තරායෙනායං ඉදාති අසමචෙතදස්සනාහිසමයො රාජා පච්චෙකබොධිනියාමෙන අනාගතෙ පච්චෙකබුද්ධො භුත්වා පරිනිබ්බායිස්සති”ති දට්ඨබ්බං.

සාමඤ්ඤඵලසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

3. අම්බට්ඨසුත්තවණ්ණනා

අද්ධානගමනවණ්ණනා

254. අප්‍රබ්බපදවණ්ණනාති අත්ථසංවණ්ණනාවසෙන හෙට්ඨා අග්ගහිතතාය අප්‍රබ්බස්ස පදස්ස වණ්ණනා අත්ථචිතජනා. “හිත්වා පුනප්පුනාගතමත්ථ”න්ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.ගන්ථාරම්භකථා) හි වුත්තං. ජනපදිනොති ජනපදවත්තො, ජනපදස්ස වා ඉස්සරා රාජකුමාරා ගොත්තවසෙන කොසලා නාම. යදි එකො ජනපදො, කථං බහුවචනන්ති ආහ “රුළුභිසද්දෙනා”ති. අක්ඛරචිත්තකා හි ඊදිසෙසු යානෙසු යුත්තෙ විය ඊදිසලිඬගවචනාති ඉච්ඡන්ති, අයමෙත්ථ රුළුභි යථා අඤ්ඤත්ථපි “කුරුසු විහරති, අඬගෙසු විහරති”ති ව. තඬ්ඨිසෙසනෙපි ජනපද-සද්දෙ ජාති-සද්දෙ එකවචනමෙව. පොරාණා පනාති පන-සද්දො විසෙසත්ථජොතනො, තෙන පුටුඅත්ථවිසයතාය එවඤ්චෙනං පුටුවචනන්ති වක්ඛමානවිසෙසං ජොතෙති. බහුප්පහෙදො හි සො පදෙසො තියොජනසතපරිමාණතාය. නඬගලානිපි ජඬ්ඬෙත්ථාති කම්මජ්ජහානවසෙන නඬගලානිපි පහාය, නිදස්සනමත්තඤ්චෙනං. න කෙවලං කස්සකා එව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි මනුස්සා අත්තනො අත්තනො කිච්චං පහාය තත්ථ සන්තිපතිංසු. “සො පදෙසො”ති පදෙසසාමඤ්ඤතො වුත්තං, වචනවිපල්ලාසෙන වා, තෙ පදෙසාති අත්ථො. කොසලාති වුවචති කුසලා එව කොසලාති කත්වා.

වාරිකන්ති වරණං, වරණං වා වාරො, සො එව වාරිකා. තයිදං මග්ගගමනං ඉධාධිජ්ජෙතං, න වුණ්ණිකගමනමත්තන්ති ආහ “අද්ධානගමනං ගච්ඡන්තො”ති. තං විභාගෙන දස්සෙතුං “වාරිකා ව නාමෙසා”තිආදි වුත්තං. තත්ථ දුරෙපිති නාතිදුරෙපි. සහසා ගමනන්ති සීඝගමනං. මහාකස්සපපච්චුග්ගමනාදිං එකදෙසෙන වත්වා වනවාසීතිස්සසාමණෙරස්ස වත්ථුං විත්ථාරෙත්වා ජනපදවාරිකං කථෙතුං “හගවා හී”තිආදි ආරද්ධං. ආකාසගාමීහි එව සද්ධිං ගන්තුකාමො “ඡලභිඤ්ඤානං ආරොචෙහී”ති ආහ.

සඬ්ඝකම්මවසෙන සිජ්ඣ්ඣමානාපි උපසම්පදා සත්ථු ආණාවසෙනෙව සිජ්ඣ්ඣනතො “බුද්ධදායජ්ජං තෙ දස්සාමී”ති වුත්තන්ති වදන්ති. අපරෙ පන අපරිපුණ්ණවිසතිවස්සස්සෙව තස්ස උපසම්පදං අනුජානන්තො “දස්සාමී”ති අවොචාති වදන්ති. උපසම්පාදෙත්ථාති ධම්මසෙනාපතිනා උපජ්ඣායෙන උපසම්පාදෙත්වා.

නවයොජනසතිකම්පි යානං මජ්ඣිමදෙසපරියාපන්නමෙව, තතො පරං නාධිජ්ජෙතං තුරිතවාරිකාවසෙන අගමනතො. සමන්තාති ගතගතට්ඨානස්ස චතුසු පස්සෙසු සමන්තතො. අඤ්ඤෙතපි කාරණෙනාති හික්ඛුනං. සමථවිපස්සනාතරුණභාවතො අඤ්ඤෙතපි මජ්ඣිමමණ්ඩලෙ වෙනෙය්‍යානං ඤාණපරිපාකාදිකාරණෙන මජ්ඣිමමණ්ඩලං ඔසරති. “සත්තහි වා”තිආදි “එකමාසං වා”තිආදිනා වුත්තානුක්කමෙන යොජෙතඬ්ඬං.

සරිරථාසුකත්ථායාති එකස්මිංයෙව යානෙ නිබද්ධවාසවසෙන උස්සන්නධාතුකස්ස සරිරස්ස විවරණෙන ථාසුකත්ථාය. අට්ඨුප්පත්තිකාලාභිකඬ්ඬනත්ථායාති අග්ගික්ඛන්ධොපමසුත්ත (අ. නි. 7.72)

මසදෙවජාතකාදී (ජා. 1.1.9) දෙසනානං විය ධම්මදෙසනාය අට්ඨුප්පත්තිකාලං ආකඨබ්බානෙන. සුරාපානසික්ඛාපදපඤ්ඤාපනෙ (පාචි. 328) විය සික්ඛාපදපඤ්ඤාපනත්ථාය. බොධනෙය්‍යසත්තෙ අභිගුලිමාලාදිකෙ (ම. නි. 2.347) බොධනත්ථාය. කඤ්චි, කතිපයෙ වා පුග්ගලෙ උද්දිස්ස වාරිකා නිබ්ද්ධවාරිකා. තදඤ්ඤා අනිබ්ද්ධවාරිකා.

දසසහස්සි ලොකධාතුයාති ජාතිබ්බත්තභූතෙ දසසහස්සවක්කවාලෙ. තත්ථ හි සත්තෙ පරිපක්කිනද්‍රියෙ පස්සිතුං බුද්ධඤ්ඤාණං අභිනිහරිත්වා යීතො භගවා ඤාණජාලං පත්ථරතීති වුවිවති. සබ්බඤ්ඤාඤාණජාලස්ස අන්තො පටිට්ඨොති තස්ස ඤාණස්ස ගොචරභාවං උපගතො. භගවා කිර මහාකරුණාසමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා තතො වුට්ඨාය “යෙ සත්තා භබ්බා පරිපාකඤ්ඤාණා අජ්ජ මයා විනෙතබ්බා, තෙ මය්හං ඤාණස්ස උපට්ඨහන්තු” ති චිත්තං අධිට්ඨාය සමන්තාහරති. තස්ස සහ සමන්තාහාරා එකො වා ද්වෙ වා ත්‍රෙ වා තදා විනයපගා වෙනෙය්‍යා ඤාණස්ස ආපාඨමාගච්ඡන්ති අයමෙත්ථ බුද්ධානුභාවො. එවම්පි ආපාඨමාගතානං පන නෙසං උපනිස්සයං පුබ්බවරියං පුබ්බහෙතුං සම්පති වත්තමානඤ්ච පටිපත්තිං ඔලොකෙති, තෙනාහ “අථ භගවා” තිආදි. වාදපට්ඨාදං කත්වාති “එවං නු තෙ අම්බට්ඨා” තිආදිනා මයා වුත්තවචනස්ස “යෙ ව බො තෙ හො ගොතම මුණ්ඩකා සමණකා” තිආදිනා පටිවචනං කත්වා තික්ඛන්තුං ඉබ්බවාදනිපාතනවසෙන නානාජ්ජකාරං අසම්භිවාක්‍යං සාධුසභාවාය වාචාය වත්තුං අයුත්තවචනං වක්ඛති. නිබ්බිසෙවනන්ති විගතතුදනං, මානදබ්බවසෙන අපගතපරිජ්ඣන්දනන්ති අත්ථො.

අවසරිතබ්බන්ති උපගන්තබ්බං. ඉච්ඡානඨගලෙති ඉදං තදා භගවතො ගොචරගාමනිදස්සනං සම්පත්ථෙ භූමිමන්ති කත්වා. “ඉච්ඡානඨගලවනසණ්ඨෙ” ති නිවාසනට්ඨානදස්සනං අධිකරණෙ භූමිමන්ති. තදුභයං විචරන්තො “ඉච්ඡානඨගලං උපනිස්සායා” තිආදිමාහ. ධම්මරාජස්ස භගවතො සබ්බසො අධම්මනිග්ගණ්හනපරා පටිපත්ති, සා ව සීලසමාධිපඤ්ඤාවසෙනාති තං දස්සෙතුං “සීලබන්ධාවාර” තිආදි වුත්තං. යථාභිරුචිතෙනාති දිබ්බවිහාරාදිසු යෙන යෙන අත්තතො අභිරුචිතෙන විහාරෙන.

පොක්ඛරසාතිවත්ථුචණ්ණනා

255. මන්තෙති ඉරුබ්බෙදාදිමන්තසත්ථෙ. පොක්ඛරෙ කමලෙ සයමානො නිසිද්දිති පොක්ඛරසාති. සාති වුවිවති සමසණ්ඨානං, පොක්ඛරෙ සණ්ඨානාවයවෙ ජාතොති “පොක්ඛරසාති” තිපි වුවිවති. සෙතපොක්ඛරසදිසොති සෙතපදුමචණ්ණො. සුවට්ටිකාති වට්ටභාවස්ස යුත්තට්ඨානෙ සුට්ඨු වට්ටුලා. කාලවඨගතිලකාදීනං අභාවෙන සුපරිසුද්ධා.

ඉමස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස කිදිසො පුබ්බයොගො, යෙන නං භගවා අනුග්ගණ්හිතුං තං යානං උපගතොති ආහ “අයං පනා” තිආදි. පදුමගබ්බෙ නිබ්බන්ති තෙනායං සංසෙදජො ජාතො. න පුජ්ඣතීති න විකසති. රජතබ්බිකකන්ති රුපියමයං රුපකං.

අප්‍රකාශයකිනි එක් ආධි-සද්දො ඉස්සරියක් පදිපනො, ආසද්දො මරියාදන්ටොති දස්සෙන්තො “අභිභවිත්වා”ති ආදිමාහ. තෙනි යුත්තත්තා හි උක්කට්ඨන්ති උපයොගවචනං, තෙනාහ “උපසග්ගවසෙනා”ති ආදි. යාය මරියාදායාති යාය අවත්පාය. නගරස්ස වත්ථුන්ති “අයං ඛණො, සුමුහුත්තං මා අතික්කමි”ති රත්තිවිභායනං අනුරක්ඛන්තා රත්තියං උක්කා යපෙත්වා උක්කාසු ජලමානාසු නගරස්ස වත්ථුං අග්ගහෙසුං, තස්මා උක්කාසු යිතාති උක්කට්ඨා, උක්කාසු විජ්ජොතයන්තිසු යිතා පතිට්ඨිතාති මුලවිභුජාදිපක්ඛෙපෙන සද්දසිද්ධි වෙදිතබ්බා, නිරුත්තිතයෙන වා උක්කාසු යිතාසු යිතා ආසිති උක්කට්ඨා. අපරෙ පන භණන්ති “භූමිභාගසම්පත්තියා, උපකරණසම්පත්තියා, මනුස්සසම්පත්තියා ව තං නගරං උක්කට්ඨගුණයොගතො උක්කට්ඨාති නාමං ලභී”ති. තස්සාති “උක්කට්ඨ”න්ති උපයොගවසෙන චුත්තපදස්ස. අනුපයොගත්තාති විසෙසනභාවෙන අනුපයුත්තත්තා. සෙසපදෙසුති “සත්තුස්සද්”න්ති ආදිපදෙසු. යථා විධි හි අනුපයොගො පුරිමස්මිං. තත්පාති “උපසග්ගවසෙනා”ති ආදිනා චුත්තවිධානෙන. “සද්දසත්පතො පරියෙසිතබ්බ”න්ති එතෙන සද්දලක්ඛණානුගතො වායං සද්දප්පයොගොති දස්සෙති. උපඅනුඅධිආඉතිඵලං පුබ්බකො වසනකිරියායානො උපයොගවචනමෙව පාපුණාතිනි සද්දවිදු ඉච්ඡන්ති.

උස්සදතා නාමෙත්ථ බහුලතාති, තං බහුලතං දස්සෙතුං “බහුජන”න්ති ආදි චුත්තං. ගහෙත්වා පොසෙතබ්බං පොසාවනියං. ආච්ඡක්ඛිත්වාති පරික්ඛිපිත්වා.

රඤ්ඤා විය භුඤ්ජිතබ්බන්ති වා රාජභොග්ගං. රඤ්ඤො දායභුතන්ති කුලපරම්පරාය යොග්‍යභාවෙන රාජතො ලද්ධදායභුතං. තෙනාහ “දායජ්ජන්ති අත්ථො”ති. රාජනීභාරෙන පරිභුඤ්ජිතබ්බතො උද්ධං පරිභොගලාභස්ස සෙට්ඨදෙය්‍යතා නාම නත්ථිති ආහ “ජත්තං උස්සාපෙත්වා රාජසඬ්ඛෙපෙන භුඤ්ජිතබ්බ”න්ති. “සබ්බං ජෙජ්ජහෙජ්ජ”න්ති සරිරදණ්ඩධනදණ්ඩාදි හෙදං සබ්බං දණ්ඩමාහ. නදිතිත්ථපබ්බතාදිසුති නදිතිත්ථපබ්බතපාදගාමද්වාරඅට්ඨමුඛාදිසු. “රාජදාය”න්ති ඉමිනාව රඤ්ඤො දින්නභාවෙ සිද්ධෙ “රඤ්ඤො පසෙතදිනා කොසලෙන දින්න”න්ති වචනං කිමත්ථියන්ති ආහ “දායකරාජදීපනත්ථ”න්ති ආදි. නිස්සට්ඨපරිච්චත්තන්ති මුත්තවාගවසෙන පරිච්චත්තං කත්වා. ඵලඤ්ඤි තං සෙට්ඨදෙය්‍යං උත්තමදෙය්‍යං ජාතං.

උපලභීති සවනවසෙන උපලභීති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “සොතද්වාර...පෙ.... අඤ්ඤාසී”ති ආහ. අවධාරණඵලත්තා සබ්බමිපි වාක්‍යං අන්තොගධාවධාරණන්ති ආහ “පදපුරණමත්තෙ නිපාතො”ති. “අවධාරණත්ථෙ”ති පන ඉමිනා ඉට්ඨතොවධාරණත්ථං බො-සද්දග්ගහණන්ති දස්සෙති. “අස්සොසී”ති පදං බො-සද්දෙ ගහිතෙ තෙන ඵුල්ලිතමණ්ඩිතං විය භොන්තං පුරිතං නාම භොති, තෙන ව පුරිමපච්ඡිමපදානි සිලිට්ඨාති භොන්ති, න තස්මිං අග්ගහිතෙති ආහ “පදපුරණෙන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාමත්තමෙවා”ති. මත්ත-සද්දො විසෙසනිවත්තිඅත්ථො, තෙනස්ස අනත්ථන්තරදීපනතා දස්සිතා භොති, ඵල-සද්දෙන පන බ්‍යඤ්ජනසිලිට්ඨතාය ඵකන්තිකතා.

සමීකපාපත්තාති අවිචන්තං අනවසෙසතො සවාසනං සමීකපාපත්තා. එවඤ්ඤි බාහිරකවිරාගසෙක්ඛාසෙක්ඛපාපසමනතො භගවතො පාපසමනං විසෙසිතං හොති, තෙනාහ වුත්තඤ්ඤෙතන්තිආදි. අනෙකත්ථත්තා නිපාතානං ඉධ අනුස්සවත්ථො අධිප්පෙතොති ආහ “බලුති අනුස්සවත්ථෙ නිපාතො”ති. ආලපනමත්තන්ති පියාලාපවචනමත්තං. පියසමුදාහාරො හෙතෙ “හො”ති වා “ආවුසො”ති වා “දෙවනං පියා”ති වා. ගොත්තවසෙනාති එත්ථ ගං තායතීති ගොත්තං. ගොතමොති හි පවත්තමානං වචනං, බුද්ධිඤ්ඤි තායති එකංසිකවිසයතාය රක්ඛතීති ගොත්තං. යථා හි බුද්ධි ආරම්මණභූතෙන අත්ථෙත විනා න වත්තති, එවං අභිධානං අභිධෙය්‍යභූතෙන, තස්මා සො ගොත්තසංඛාතො අත්ථො තාති තායති රක්ඛතීති වුවිචති. කො පන සොති? අඤ්ඤකුලපරම්පරාසාධාරණං තස්ස කුලස්ස ආදිපුරිසසමුදාගතං තංකුලපරියාපන්නසාධාරණං සාමඤ්ඤරූපන්ති දට්ඨබ්බං. එත්ථ ච “සමණො”ති ඉමිනා සරික්ඛකජනෙහි භගවතො බහුමතභාවො දස්සිතො සමීකපාපතාකිත්තනතො. “ගොතමො”ති ඉමිනා ලොකියජනෙහි උළාරකුලසම්භූතතාදීපනතො.

උච්චාකුලපරිදීපනං උදිතොදිතවිපුලබත්තියකුලවිභාවනතො. සබ්බබත්තියානඤ්ඤි ආදිභූතමහාසම්මතමහාරාජතො පට්ඨාය අසම්භින්නං උළාරතමං සක්ඛාරාජකුලං. කෙනචි පාරිච්ඡඤ්ඤානාති ඤාතිපාරිච්ඡඤ්ඤාගොගපාරිච්ඡඤ්ඤාදිනා කෙනචි පාරිච්ඡඤ්ඤාන පාරිභානියා. අනභිභූතො අනථ්ඤාත්ථතො. තථා හි තස්ස කුලස්ස න කිඤ්චි පාරිච්ඡඤ්ඤා ලොකනාථස්ස අභිජාතියං, අථ බො වඩ්ඪියෙව. අභිනික්ඛමනෙ ච තතොපි සමිද්ධතමභාවො ලොකෙ පාකටො පඤ්ඤාතො. ඉති “සක්ඛාකුලා පබ්බජිතො”ති ඉදං වචනං භගවතො සද්ධාපබ්බජිතභාවදීපනං වුත්තං මහන්තං ඤාතිපරිවට්ඨං, මහන්තඤ්ඤි හොගක්ඛන්ධං පහාය පබ්බජිතභාවසිද්ධිතො. සුන්දරන්ති හද්දකං. හද්දකතා ච පස්සන්තස්ස හිතසුඛාවහභාවෙන වෙදිතබ්බාති ආහ අත්ථාවහං සුඛාවහන්ති. තත්ථ අත්ථාවහන්ති දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකපරමත්ථසංහිතහිතාවහං. සුඛාවහන්ති යථාවුත්තතිවිධසුඛාවහං. තථාරූපානන්ති තාදිසානං. යාදිසෙහි පන ගුණෙහි භගවා සමන්තාගතො, තෙහි චතුප්පමාණිකස්ස ලොකස්ස සබ්බථාපි අවිචන්තාය සද්ධාය පසාදනීයො තෙසං යථාභූතසභාවත්තාති දස්සෙන්නො යථාරූපොතිආදිමාහ. තත්ථ යථාභූතං...පෙ.... අරහතන්ති ඉමිනා ධම්මප්පමාණානං, ලුඛප්පමාණානඤ්ච සත්තානං භගවතො පසාදාවහනං දස්සෙති. තං දස්සනෙනෙව ච ඉතරෙසම්පි අත්ථතො පසාදාවහනා දස්සිතා හොතීති දට්ඨබ්බං තදවිනාභාවතො. දස්සනමත්තම්පි සාධු හොතීති එත්ථ කොසියසකුණවත්ථුං (ම. නි. අට්ඨ. 1.144; බු. පා. අට්ඨ. 10) කථෙතබ්බං.

අම්බට්ඨමාණවකථාවණ්ණනා

256. මන්තෙ පරිවත්තෙතීති වෙදෙ සප්ඤ්ඤායති, පරියාපුණාතීති අත්ථො. මන්තෙ ධාරෙතීති යථාඅධිතෙ මන්තෙ අසම්මුට්ඨෙ කත්වා හදයෙ ය්‍පෙති ඔට්ඨපහතකරණවසෙන, න අත්ථවිභාවනවසෙන.

සනිසංඝ්ඤාකෙටුභානන්ති එත්ථ වචනියවාචකභාවෙන අත්ථං සද්දඤ්ච නිබ්බති
 හින්දති විහජ්ජ දස්සෙතීති නිබ්බන්ධු, සා එව ඉධ බ-කාරස්ස ස-කාරං කත්වා
 “නිසංඝ්ඤා”ති වුත්තො. කිට්ඨති ගමෙති ඤාපෙති කිරියාදිවිභාගං, තං වා
 අනවසෙසපරියාදානතො ගමෙන්නො පුරෙතීති කෙටුහං. වෙච්චනජ්ජකාසකන්ති
 පරියායසද්දදීපකං, එකෙකස්ස අත්ථස්ස අනෙකපරියායවචනවිභාවකන්ති අත්ථො.
 නිදස්සනමත්තඤ්චෙනං අනෙකෙසම්පි අත්ථානං.
 එකසද්දවචනියතාවිභාවනවසෙනපි තස්ස ගන්ථස්ස පවත්තත්තා.
 වච්චෙදාදිලක්ඛණා කිරියා කජ්ජියති එතෙනාති කිරියාකජ්ජො, සො පන
 වණ්ණපදසම්බන්ධපදත්ථාදිවිභාගතො බහුවිකජ්ජොති ආහ
 “කිරියාකජ්ජවිකජ්ජො”ති. ඉදඤ්ච මූලකිරියාකජ්ජගන්ථං සන්ධාය වුත්තං. සො හි
 සතසහස්සපරිමාණො නයවරියාදිපකරණං. යානකරණාදිවිභාගතො,
 නිබ්බචනවිභාගතො ච අක්ඛරා පහෙදියන්ති එතෙහිති අක්ඛරජ්ජපහෙදා,
 සික්ඛානිරුත්තියො. එතෙසන්ති වෙදානං.

තෙ එව වෙදෙ පදසො කායතීති පදකො. තං තං සද්දං තදත්ථඤ්ච බ්‍යාකරොති
 බ්‍යාවික්ඛති එතෙනාති බ්‍යාකරණං, සද්දසත්ථං. ආයතිං හිතං තෙන ලොකො න
 යතති න ඊහතීති ලොකායතං. තඤ්ඤි ගන්ථං නිස්සාය සත්තා පුඤ්ඤකිරියාය
 විත්තම්පි න උප්පාදෙන්ති.

වයතීති වයො, ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු කත්ථවි අපරිකිලමන්නො
 අවිත්ථායන්නො තෙ ගන්ථෙ සන්ධාරෙති පුරෙතීති අත්ථො. ද්වෙ පටිසෙධා පකතිං
 ගමෙන්නීති දස්සෙන්නො “අවයො න භොතී”ති වත්ථා තත්ථ අවයං දස්සෙතුං
 “අවයො නාම...පෙ.... න සක්කොතී”ති වුත්තං. “අනුඤ්ඤාතො”ති පදස්ස
 කම්මසාධනවසෙන, “පටිඤ්ඤාතො”ති පන පදස්ස කත්තුසාධනවසෙන අත්ථො
 වෙදිතබ්බොති දස්සෙන්නො “ආවරියොනා”තිආදිමාහ. ආවරියපරම්පරාහතං
 ආවරියකං. ගරුති භාරියං අත්තානං තතො මොචෙත්වා ගමනං දුක්කරං භොති.
 අනත්ථොපි උප්පජ්ජති නින්දාබ්‍යාරොසඋපාරම්භාදි.

257. “අබ්භුග්ගතො”ති එත්ථ අභිසද්දයොගෙන
 ඉත්ථම්භුතාබ්‍යානත්ථවසෙනෙව උපයොගවචනං.

258. ලක්ඛණානීති ලක්ඛණදීපනානි මත්තපදානි. අන්තරධායන්තීති න
 කෙවලං ලක්ඛණමත්තානියෙව, අථ බො අඤ්ඤානිපි බ්‍රාහ්මණානං
 ඤාණබලාභාවෙන අනුක්කමෙන අන්තරධායන්ති. තථා හි වදන්ති “එකසතං
 අද්ධරියං සාබා සහස්සවත්තකො සාමා”තිආදි. පණ්ඩි ...පෙ.... මහතොති එත්ථ
 පණ්ඩිමහතො සමාදානමහතොති ආදිනා පච්චෙකං මහන්ත-සද්දො යොජෙතබ්බො.
 පණ්ඩිමහන්තතාදි වස්ස බුද්ධවංසවරියාපිටකවණ්ණනාදිවසෙන වෙදිතබ්බො.
 නිට්ඨාති නිජ්ජන්තියො. භවභෙදෙති භවවිසෙසෙ. ඉතො ච එත්තො ච බ්‍යාපෙත්වා
 ධීතතා විසට්ඨාවො.

ජාතිසාමඤ්ඤතොති ලක්ඛණජාතියා ලක්ඛණභාවමත්තෙන සමානභාවතො. යථා හි බුද්ධානං ලක්ඛණානි සුච්ඡදානි, සුපරිබාත්තානි, පරිපුණ්ණානි ව භොන්ති, න එවං චක්කවත්තීනං, තෙනාහ “න තෙනෙව බුද්ධො භොති”ති. අභිරූපතා, දීඝායුකතා, අප්පාතඬිකතා, බ්‍රාහ්මණාදීනං පියමනාපතානි ඉමෙහි චතුහි අවිජරියසභාවෙහි. දානං, පියවචනං, අත්ථවරියා, සමානත්තතානි ඉමෙහි චතුහි සඬගභවත්ථුහි. රඤ්ජනතොති පිතිජනනතො. චක්කං චක්කරතනං වත්තෙනි පවත්තෙතීති චක්කවත්තී. සම්පත්තිචක්කෙහි සයං වත්තති, තෙහි ව පරං සත්තනිකායං වත්තෙනි පවත්තෙතීති චක්කවත්තී. පරහිතාවභො ඉරියාපථචක්කානං වත්තො වත්තනං එතස්ස, එත්ථානි වා චක්කවත්තී. අප්පට්ඨනං වා ආණාසඬිබානං චක්කං වත්තෙතීති චක්කවත්තී. ඛත්තියමණ්ඩලාදිසඤ්ඤිතං චක්කං සමුභං අත්තනො වසෙ වත්තෙතීති චක්කවත්තී චක්කවත්තිවත්තසඬිබානං ධම්මං වරති, චක්කවත්තිවත්තසඬිබානො ධම්මො එතස්මිං අත්ථිති වා ධම්මිකො. ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මො රඤ්ජනට්ඨෙන රාජාති ධම්මරාජා. “රාජා භොති චක්කවත්තී”ති චුත්තත්තා “වාතුරත්තො”ති පදං චතුදිපිස්සරතං විභාවෙතීති ආහ “චතුසමුද්දඅන්තායා”තිආදි. තත්ථ “චතුද්දිපවිභූසිතායා”ති අවත්වා “චතුබ්බිධා”ති විධග්ගණං තංතංපරිත්තදීපානම්පි සඬගභත්ථන්ති දට්ඨබ්බං. කොපාදීති ආදි-සද්දෙන කාමමොහමානමදාදිකෙ සඬගණ්ණාති. විජිතාවිති විජිතවා. කෙනවි අකම්පියට්ඨෙන ජනපදෙ ටාවරියජ්ජත්තො, දළ්භභත්තිභාවතො වා, ජනපදො ටාවරියං පත්තො එත්ථානි ජනපදත්ථාවරියජ්ජත්තො.

චිත්තිකතභාවාදිනාපි (බු. පා. අට්ඨ. 3; දී. නි. අට්ඨ. 2.33; සු. නි. අට්ඨ. 1.226; මහානි. අට්ඨ. 50) චක්කස්ස රතනට්ඨො වෙදිතබ්බො. එස නයො සෙසෙසුපි. රතනිමිත්තතාය වා චිත්තිකතාදිභාවස්ස රතිජනනට්ඨෙන එකසඬගභතාය විසුං අග්ගණං. ඉමෙහි පන රතනෙහි රාජා චක්කවත්තී යං යමත්ථං පච්චනුභොති, තං තං දස්සෙතුං “ඉමෙසු පනා”තිආදි චුත්තං. අජිතං ජිනාති මහෙසක්ඛතාසංවත්තනියකම්මනිස්සන්දභාවතො. විජිතෙ යථාසුඛං අනුවචරති හත්ථීරතනං අස්සරතනඤ්ච අභිරුහිත්වා තෙසං ආනුභාවෙන අත්තොපාතරාසෙයෙව සමුද්දපරියන්තං පථවිං අනුසංයායිත්වා රාජධානිමෙව පච්චාගමනතො. පරිණායකරතනෙන විජිතමනුරක්ඛති තෙන තත්ථ තත්ථ කාතබ්බකිච්චස්ස සංවිධානතො. අවසෙසෙහීති මණ්ඩරතනඉත්ථීරතනගහපතිරතනෙහි. තත්ථ මණ්ඩරතනෙයොජනජ්ජමාණෙ පදෙසෙ අත්ඨකාරං විධමිත්වා ආලොකදස්සනාදිනා සුබමනුභවති, ඉත්ථීරතනෙන අතික්කන්තමානුසකරූපසම්පත්තිදස්සනාදිවසෙන, ගහපතිරතනෙන ඉච්ඡිතිවිජිතමණිකතකරජනාදිධනපට්ලාභවසෙන.

උස්සාහසත්තියොගො තෙන කෙනවි අප්පට්ඨතාණාවක්කභාවසිද්ධිතො පච්ඡිමෙනාති පරිණායකරතනෙන. තඤ්චි සබ්බරාජකිච්චෙසු කුසලං අවිරජ්ඣකයොගං, තෙනාහ “මත්තසත්තියොගො”ති. හත්ථීඅස්සරතනානං මහානුභාවතාය කොසසම්පත්තියාපි පභාවසම්පත්තිසිද්ධිතො “හත්ථී...පෙ.... යොගො”ති චුත්තං. (කොසො හි නාම සති උස්සාහසම්පත්තියං දුග්ගං තෙජං

කුසුමාරං පරක්කමං පබ්බතොමුඛං අමොසපහරණං) තිව්ධසත්තියොගඵලං
පරිපුණ්ණං හොතීති සම්බන්ධො. සෙසෙහීති සෙසෙහි පඤ්චහි රතනෙනි.

අදොසකුසලමූලජනිතකම්මානුභාවෙනාති අදොසසඬ්ඛාතෙන කුසලමූලෙන
සහජාතාදිපච්චයවසෙන උප්පාදිතකම්මස්ස ආනුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති
සොම්මතරරතනජාතිකත්තා. මජ්ඣිමානි මණ්ණුත්ථිගහපතිරතනානි.

අලොභ...පෙ.... කම්මානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති උළාරස්ස ධනස්ස,
උළාරධනපටිලාභකාරණස්ස ච පරිච්චාගසම්පදාහෙතුකත්තා. පච්ඡිමන්ති
පරිණායකරතනං. තඤ්ඤි අමොභ...පෙ.... කම්මානුභාවෙන සම්පජ්ජන්ති
මහාපඤ්ඤෙනෙව චක්කවත්තිරාජකීව්වස්ස පරිණෙතබ්බත්තා. උපදෙසො නාම
සවිසෙසං සත්තන්තං රතනානං විචාරණවසෙන පවත්තො කථාබන්ධො.

සරණතො පටිපක්ඛවිධමනතො සුරා, තෙනාභ “අභීරුකජාතිකා”ති. අසුරෙ
විජිනිත්වා ධීතත්තා වීරො, සක්කො දෙවානං ඉන්දො. තස්ස අඬ්ගං දෙවපුත්තො
සෙනඬ්ගභාවතොති වුත්තං “වීරඬ්ගරූපාති දෙවපුත්තසදිසකායා”ති. “එකෙ”ති
සාරසමාසාවරියමාභ. සභාවොති සභාවභූතො අත්ථො. වීරකාරණන්ති
වීරභාවකාරණං. වීරියමයසරීරා වියාති සවිග්ගහවීරියසදිසා, සවිග්ගහං වෙ වීරියං
සියා තංසදිසාති අත්ථො. නනු රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස පටිසෙනා නාම නත්ථි,
ය’මස්ස පුත්තා පමද්දෙය්‍යං, අථ කස්මා පරසෙනප්පමද්දනාති වුත්තන්ති වොදනං
සන්ධායාභ සවෙතිආදි, තෙන පරසෙනා හොතු වා මා වා තෙ පන එවං මහානුභාවාති
දස්සෙති. ධම්මෙනාති කතුපවිතෙන අත්තතො පුඤ්ඤධම්මෙන. තෙන හි
සඤ්චොදිතා පථවියං සබ්බරාජානො පච්චුග්ගන්ත්වා “ස්වාගතං තෙ මහාරාජා”ති
ආදිං චත්වා අත්තතො රජ්ජං රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස නියානෙන්නි, තෙන වුත්තං
“සො ඉමං...පෙ.... අජ්ඣාචසති”ති. අට්ඨකථායං පන තස්ස යථාචුත්තස්ස
ධම්මස්ස වීරතරං විපච්චිතුං පච්චයභූතං චක්කවත්තිචත්තසමුදාගතං
පයොගසම්පත්තිසඬ්ඛාතං ධම්මං දස්සෙතුං “පාණො න හන්තබ්බොතිආදිතා
පඤ්චසීලධම්මෙනා”ති වුත්තං. එවඤ්ඤි “අදණ්ඨෙත අසත්ථොනා”ති ඉදං චචනං
සුට්ඨතරං සමත්ථිතං හොතීති. යස්මා රාගාදයො පාපධම්මා උප්පජ්ජමානා
සත්තසන්තානං ඡාදෙත්වා පරියොනන්ධිත්වා තිට්ඨන්ති කුසලප්පවත්ති.
නිවාරෙන්නි, තස්මා තෙ “ඡදනා, ඡදා”ති ව වුත්තා. විවට්ඨන්ති විගමෙත්වා.
පූජාරහතා වුත්තා “අරහතීති අරහ”න්ති. තස්සා පූජාරහතාය. යස්මා
සම්මාසම්බුද්ධො, තස්මා අරහන්ති. බුද්ධත්තහෙතුභූතා විවට්ඨච්ඡදනා වුත්තා
සවාසනසබ්බකිලෙසප්පහානපුබ්බකත්තා බුද්ධභාවස්ස.

අරහං වට්ඨාභාවෙනාති එලෙන හෙතුඅනුමානදස්සනං. සම්මාසම්බුද්ධො
ඡදනාභාවෙනාති හෙතුනා ඵලානුමානදස්සනං. හෙතුද්වයං වුත්තං “විවට්ඨො
විච්ඡදො වා”ති. දුතියෙන වෙසාරජ්ජෙනාති “බ්ණාසවස්ස තෙ
පටිජානතො”තිආදිතා වුත්තෙන වෙසාරජ්ජෙන. පුරිමසිද්ධිති පුරිමස්ස පදස්ස
අත්ථසිද්ධිති අත්ථො. පයමෙනාති “සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ පටිජානතො”තිආදිතා
(ම. නි. 1.150; අ. නි. 4.8) වුත්තෙන වෙසාරජ්ජෙන. දුතියසිද්ධිති දුතියස්ස පදස්ස

අත්ථසිද්ධි, බුද්ධත්ථසිද්ධිති අත්ථො. තතියවතුත්ථෙහීති “යෙ බො පන තෙ අත්තරායිකා ධම්මා”තිආදිනා, (ම. නි. 1.150; අ. නි. 4.8) “යස්ස බො පන තෙ අත්ථායා”තිආදිනා (ම. නි. 1.150; අ. නි. 4.8) ච චුත්තෙහි තතියවතුත්ථෙහි වෙසාරජ්ජෙහි. තතියසිද්ධිති විචට්ටච්ඡදනතාසිද්ධි යාථාවතො අත්තරායිකනියානිකධම්මාපදෙසෙන හි සත්ථු විචට්ටච්ඡදනභාවො ලොකෙ පාකටො අහොසි. පුරිමං ධම්මවක්ඛුන්ති පුරිමපදං භගවතො ධම්මවක්ඛුං සාධෙති කිලෙසාරිනං, සංසාරවක්කස්ස ච අරානං භතභාවදීපනතො. දුතියං පදං බුද්ධවක්ඛුං සාධෙති සම්මාසම්බුද්ධස්සෙව තංසබ්භාවතො. තතියං පදං සමන්තවක්ඛුං සාධෙති සවාසනසබ්බකිලෙසජ්ජහානදීපනතො. “සම්මාසම්බුද්ධො”ති හි වත්ථා “විචට්ටච්ඡදො”ති වචනං බුද්ධභාවාවහමෙව සබ්බකිලෙසජ්ජහානං විභාවෙති. “සුරභාව”න්ති ලක්ඛණවිභාවතො විසදඤ්ඤාණතං.

259. එවං භොති එත්ථ එවන්ති වචනසම්පට්ච්ඡනෙන නිපාතො.

වචනසම්පට්ච්ඡනඤ්ඤෙත්ථ “තථා මයං තං භවන්තං ගොතමං වෙදිස්සාම, ත්වං මන්තානං පටිග්ගහෙතා”ති ච එවං පවත්තස්ස පොක්ඛරසාතිනො වචනස්ස සම්පට්ග්ගහොති ආහ. “සොපි තායා”තිආදි. තත්ථ තායාති තාය යථාචුත්තාය සමුත්තෙජ්ජාය. අයානභූමීන්ති යානස්ස අභූමිං. දිවාපඨානිකාති දිවාපඨානානුයුඤ්ජනකා.

260. යදිපි පුබ්බෙ අම්බට්ඨකුලං අජ්ජඤ්ඤාතං, තදා පන පඤ්ඤායතීති ආහ “තදා කිරා”තිආදි. අතුරිතොති අවෙගායන්තො.

261. යථා බමනියාදීනි පුච්ඡන්තොති යථා භගවා “කච්චි වො මාණවා බමනියං, කච්චි යාපනිය”න්තිආදිනා බමනියාදීනි පුච්ඡන්තො තෙහි මාණවෙහි සද්ධිං පඨමං පවත්තමොදො අහොසි පුබ්බභාසිතාය තදනුකරණෙන එවං තෙපි මාණවා භගවතා සද්ධිං සමජ්ජවත්තමොදා අහෙසුන්ති යොජනා. තං පන සමජ්ජවත්තමොදනං උපමාය දස්සෙතුං “සිතොදකං වියා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සම්මොදිතන්ති සංසන්දිතං. එකිභාවන්ති සම්මොදනකිරියාය සමානතං. බමනියන්ති “ඉදං චතුර්වක්කං නවද්වාරං සරිරයන්තං දුක්ඛබ්බුලතාය සභාවතො දුස්සභං කච්චි බමිතුං සක්කුණෙය්”න්ති පුච්ඡන්ති, යාපනියන්ති ආභාරාදිපච්චයපටිබද්ධචුත්තිකං විරජ්ජබන්ධසඬ්ඛාතාය යාපනාය කච්චි යාපෙතුං සක්කුණෙය්.

සීසරොගාදිආබාධාභාවෙන කච්චි අජ්ජාබාධං, දුක්ඛජීවිකාභාවෙන කච්චි අජ්ජාතඬ්ඛං, තංතංකිච්චකරණෙ උට්ඨානසුඛතාය කච්චි ලහුට්ඨානං, තදනුරූපබලයොගතො කච්චි බලං, සුබවිභාරසබ්භාවෙන කච්චි ඵාසුචිභාරො අත්ථිති සබ්බත්ථ කච්චි-සද්දං යොජෙත්ථා අත්ථො වෙදිතබ්බො. බලජ්ජත්තා පීති පීතියෙව. තරුණපීති පාමොජ්ජං. සම්මොදනං ජනෙති කරොතීති සම්මොදනිකං තදෙව සම්මොදනියං. සම්මොදිතබ්බතො සම්මොදනියන්ති ඉදං පන අත්ථං දස්සෙතුං චුත්තං “සම්මොදිතුං යුත්තභාවතො”ති. සරිතබ්බභාවතො අනුස්සරිතබ්බභාවතො “සරණිය”න්ති වත්තබ්බෙ “සාරණිය”න්ති දීඝං කත්ථා චුත්තං.

“සුය්‍යමානසුබතො”ති ආපාඨමධුරතමාහ, “අනුස්සරියමානසුබතො”ති

විමද්දරමණියනං. “බ්‍යඤ්ජනපරිසුද්ධතායා”ති සභාවනිරුත්තිභාවෙන තස්සා කථාය වචනවාතුරියමාහ, “අත්ථපරිසුද්ධතායා”ති අත්ථස්ස නිරුපක්කිලෙසනං. අනෙකෙහි පරියායෙහිති අනෙකෙහි කාරණෙහි.

අපසාදෙස්සාමිති මඬිකුං කරිස්සාමි. කණ්ඤ්ඤෙ ඔලම්බෙන්වාති උභොසු ඛන්ධෙසු සාටකං ආසජ්ජෙන්වා කණ්ඤ්ඤෙ ඔලම්බිත්වා. දුස්සකණ්ණං ගහෙන්වාති නිවත්ථසාටකස්ස දසාකොට්ඨං එකෙන හත්ථෙන ගහෙන්වා. වඩ්ඤාමං අභිරුහිත්වාති වඩ්ඤාමිතුං ආරහිත්වා. ධාතුසමතාති රසාදිධාතුනං සමාවත්ථතා, අරොගතාති අත්ථො. අනාවාරභාවසාරණියන්ති අනාවාරභාවෙන සරණියං. “අනාවාරො වතාය”න්ති සරිතබ්බකං.

262. “භවග්ගං ගහෙතුකාමො වියා”තිආදි අසක්කුණෙය්‍යත්තා දුක්කරං කිව්වං ආරහතිති දස්සෙතුං වුත්තං. අසක්කුණෙය්‍යඤ්ඤෙනං සදෙවකෙනාපි ලොකෙන, යදිදං භගවතො අපසාදනං, තෙනාහ “අට්ඨානෙ වායමති”ති. අයං බාලො “මයි කිඤ්චි අකථෙන්නෙ මයා සද්ධිං කථෙතුමිපි න විසහති”ති මානමෙව පග්ගණ්හිස්සති, කථෙන්නෙ පන කථාපසඩ්ගෙනස්ස ජාතිගොත්තෙ විභාවිතෙ මානනිග්ගහො භවිස්සතිති භගවා “එවං නු තෙ”තිආදිමාහ. තෙන වුත්තං “අථ ඛො භගවා”තිආදි. ආචාරසමාවාරසික්ඛාපනෙන ආචරියා, තෙසං පන ආචරියානං පකට්ඨා ආචරියාති පාචරියා යථා පපිතාමහොති, තෙනාහ “ආචරියෙහි ව තෙසං පාචරියෙහි වා”ති.

පයමඉබ්බවාදවණ්ණනා

263. තිසු ඉරියාපථෙසුති යානගමනනිසජ්ජාසු. කථාපළාසන්ති කථාවසෙන යුගග්ගාහං. සයානෙන ආචරියෙන සද්ධිං සයානස්ස කථා නාම ආචාරො න භොති, තං ඉතරෙහි සදිසං කත්වා කථනං ඉධ කථාපළාසො.

තස්ස පන යං අනාවාරභාවවිභාවනං සත්ථාරා අම්බට්ඨෙන සද්ධිං කථෙන්නෙන කතං, තං සඩ්ඨිතිඅනාරුල්භං පරම්පරාහතන්ති උපරි පාළියා සම්බන්ධභාවෙන දස්සෙන්නො “තතො කිරා”තිආදිමාහ. මුණ්ඩකා සමණකාති ව ගරභායං ක-සද්දො, තෙනාහ “භීලෙන්තො”ති. ඉහස්ස පයොගො ඉහො උත්තරපදලොපෙන, තං ඉහං අරහන්තිති ඉබ්බා. කිං වුත්තං භොති? යථා ඉහො හත්ථිවාහනභූතො පරස්ස වසෙන වත්තති, න අත්තතො, එවං එතෙපි බ්‍රාහ්මණානං සුස්සුසකා සුද්දා පරස්ස වසෙන වත්තන්ති, න අත්තතො, තස්මා ඉහසදිසපයොගතාය ඉබ්බාති. තෙ පන කුටුම්භිකතාය සරවාසිනො සරස්සාමිකා භොන්තිති ආහ “ගහපතිකා”ති. කණ්භාති කණ්භජාතිකා. දිජා එව හි සුද්ධජාතිකා, න ඉතරෙහි තස්ස අධිප්පායො, තෙනාහ “කාළකා”ති. මුඛතො නික්ඛන්තාති බ්‍රාහ්මණානං පුබ්බපුරිසා බ්‍රහ්මුතො මුඛතො නික්ඛන්තා, අයං තෙසං පයමුප්පන්තිති අධිප්පායො. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො. “සමණා පිට්ඨිපාදතො”ති ඉදං පනස්ස “මුඛතො නික්ඛන්තා”තිආදිවචනතොපි

අතිවිය අසමවෙක්ඛිතවචනං චතුරණ්ණපරියාපන්නස්සෙව සමණභාවසම්භවතො.
අනියමෙත්වාති අවිසෙසෙත්වා, අනුද්දෙසිකභාවෙනාති අත්ථො.

මානුස්සයවසෙන කටෙතීති මානුස්සයං අවස්සාය අත්තානං උක්කංසෙන්තො,
පරෙ ව වම්භෙන්තො “මුණ්ඩකා”ති ආදිං කටෙති. ඡානාපෙමීති ඡාතිගොත්තස්ස
පමාණං යාථාවතො විභාවතෙන පමාණං ඡානාපෙමීති. අත්ථො එතස්ස අත්ථීති
අත්ථීකං දණ්ඩිකඤ්ඤායෙන.

“යායෙව බො පනත්ථායා”ති ඉත්ථිලිඬිගවසෙන චුත්තන්ති වදන්ති, තං පරතො
“පුරිසලිඬිගවසෙනොවා”ති වක්ඛමානත්තා යුත්තං. යාය අත්ථායාති වා
පුරිසලිඬිගවසෙනොව තදත්ථෙ සම්පදානවචනං, යස්ස අත්ථස්ස අත්ථායාති අත්ථො.
අස්සාති අම්බට්ඨස්ස දස්සෙත්වාති සම්බන්ධො. අඤ්ඤෙසන්ති අඤ්ඤෙසං
සාධුරූපානං. සන්තිකං ආගතානන්ති ගුරුට්ඨානියානං සන්තිකං උපගතානං.
චත්තන්ති තෙහි වර්තබ්බආචාරං. අසික්ඛිතොති ආචාරං අසික්ඛිතො. තතො එව
අප්පස්සුතො. බාහුසච්චඤ්ඤි නාම යාවදෙව උපසමත්ථං ඉච්ඡිතබ්බං, තදභාවතො
අම්බට්ඨො අප්පස්සුතො අසික්ඛිතො “අවුසිතො”ති විඤ්ඤායති, තෙනාහ “එතස්ස
හී”තිආදි.

264. කොධවසචිත්තතාය අසකමතො. මානනිම්මදනත්ථන්ති මානස්ස
නිම්මදනත්ථං. උග්ගිලෙත්වාති සිනෙහපානෙන කිලින්තං උබ්බමනං කත්වා.
ගොත්තෙන ගොත්තන්ති තෙන චුත්තෙන පුරාතනගොත්තෙන ඉදානි තං තං
අනවජ්ජසඤ්ඤිතං ගොත්තං සාවජ්ජතො උට්ඨාපෙත්වා උද්ධරිත්වා. සෙසපදෙසුපි
එසෙව නයො. තත්ථ ගොත්තං ආදිපුරිසවසෙන, කුලාපදොසො, තදන්වයෙ
උප්පන්නඅභිඤ්ඤාතපුරිසවසෙන වෙදිතබ්බො යථා “ආදිච්චො, මසදෙවො”ති.
ගොත්තමූලස්ස ගාරය්හතාය අමානවත්ථුභාවපවෙදනතො “මානද්ධජං මූලෙ
ජෙත්වා”ති චුත්තං. සට්ඨෙත්තොති ඔමසන්තො.

යස්මිං මානුස්සයකොඬුස්සයා අඤ්ඤමඤ්ඤුපත්ථද්ධා, සො “චණ්ඩො”ති
චුච්චතීති ආහ “චණ්ඩාති මානනිස්සිතකොධයුත්තා”ති. බරාති චිත්තෙන, වාචාය ව
කක්ඛලා. ලහුකාති තරුණා. හස්සාති “සාහසිකා”ති කෙච්චි වදන්ති, “සාරම්භකා”ති
අපරෙ. සමානාති භොන්තා, භවමානාති අත්ථොති ආහ “සන්තාති පුරිමපදස්සෙව
වෙච්චන”න්ති. න සක්කරොත්තීති සක්කාරං න කරොත්තීති. අපචිතිකම්මන්ති
පණිපාතකම්ම නානුලොමන්ති අත්තතො ඡාතියා න අනුච්ඡවිකන්ති අත්ථො.

දුතියඉබ්භවාදවණ්ණනා

265. කාමං සක්ඛාරාජකුලෙ යො සබ්බෙසං බුද්ධතරො සමත්ථො ව, සො එව
අභිසෙකං ලහති, එකච්චො පන අභිසිත්තො සමානො “ඉදං රජ්ජං නාම බහුකිච්චං
බහුබ්බාපාර”න්ති තතො නිබ්බිජ්ජ රජ්ජං වයසා අනන්තරස්ස නියානෙති, කදාචි
සොපි අඤ්ඤස්සාති තාදිසෙ සන්ධායාහ “සක්ඛාති අභිසිත්තරාජානො”ති. කුලවංසං

ජානන්ති කණ්භායනතො පටියාය පරම්පරාගතං අනුස්සවවසෙන ජානන්ති.
කුලාභිමානිනො හි යෙභුයොන පරෙසං උච්චාවචං කුලං තථා තථා උදාහරන්ති,
අත්තතො ච කුලවංසං ජානන්ති, එවං අම්බට්ඨොපි. තථා හි සො පරතො භගවතා
පුච්ඡිතො වජිරපාණිහයෙන යාථාවතො කට්ඨෙසි.

තතියඉඛිභවාදවණ්ණනා

266. බෙත්තලෙඬ්ඛුනන්ති බෙත්තෙ කසනවසෙන නඬ්ගලෙන
උට්ඨාපිතලෙඬ්ඛුනං. “ලට්ඨකිකා” ඉච්චෙව පඤ්ඤානා බුද්දකසකුණිකා
ලට්ඨකිකොපමවණ්ණනායං “වාතකසකුණිකා”ති (ම. නි. අට්ඨ. 3.150) වුත්තා.
කොධවසෙන ලග්ගිතුන්ති උපනස්හිතුං, ආසාතං ඛන්ධිතුන්ති අත්ථො. “අම්භෙ
හංසකොඤ්චමොරසමෙ කරොති”ති ඉමිනා “න තං කොචි හංසො වා”තිආදිවචනං
සඬ්ගිති. අනාරුළුභං තදා භගවතා වුත්තමෙවාති දස්සෙති. “එවං නු
තෙ”තිආදිවචනං, “අවුසිතවායෙවා”තිආදිවචනඤ්ච මානවසෙන සමණෙන
ගොතමෙන වුත්තන්ති මඤ්ඤතිති අධිජපායෙනාහ “නිම්මානො දානි ජානොති
මඤ්ඤමානො”ති.

දාසිපුත්තවාදවණ්ණනා

267. නිම්මාදෙතිති අ-කාරස්ස ආ-කාරං කත්වා නිද්දෙසොති ආහ
“නිම්මදෙති”ති. කාමං ගොත්තං නාමෙතං පිතිතො ලද්ධබ්බං, න මාතිතො න හි
බ්‍රාහ්මණානං සගොත්තාය ආවාහවිවාහො ඉච්ඡිතො, ගොත්තනාමං පන යස්මා
ජාතිසිද්ධං, න කිත්තිමං, ජාති ච උභයසම්බන්ධී, තස්මා “මාතාපෙත්තිකන්ති
මාතාපිතුනං සත්තක”න්ති වුත්තං. නාමගොත්තන්ති ගොත්තනාමං, න
කිත්තිමනාමං, න ගුණනාමං වා. තත්ථ “කණ්භායනො”ති නිරුළුභා යා
නාමපණ්ණත්ති, තං සන්ධායාහ “පණ්ණත්තිවසෙන නාමන්ති. තං පන
කණ්භඉසිතො පටියාය තස්මිං කුලපරම්පරාවසෙන ආගතං, න එතස්මිංයෙව
නිරුළුභං, තෙන වුත්තං “පචෙණ්චසෙන ගොත්ත”න්ති. ගොත්ත-පදස්ස පන
අත්ථො හෙට්ඨා වුත්තොයෙව. අනුස්සරතොති එත්ථ න කෙවලං අනුස්සරණං
අධිජපෙනං, අථ බො කුලසුද්ධිවිමංසනවසෙනාති ආහ “කුලකොට්ඨං
සොධෙත්තස්සා”ති. අයාපුත්තාති අයාපිකපුත්තාති ආහ “සාමිනො පුත්තා”ති. දිසා
ඔක්කාකරඤ්ඤො අත්තොජාතා දාසිති ආහ “සරදාසියා පුත්තො”ති. එත්ථ ච
යස්මා අම්බට්ඨො ජාතිං නිස්සාය මානත්ථද්ධො, න වස්ස යාථාවතො ජාතියා
අවිභාවිතාය මානනිග්ගහො හොති, මානනිග්ගහෙ ච කතෙ අපරභාගෙ රතනත්තයෙ
පසිදිස්සති, න “දාසි”ති වාචා ඵරුසවාචා නාම හොති විත්තස්ස සණ්භහාවතො.
අභයපුත්තඤ්චෙත්ථ (ම. නි. 2.83; අ. නි. 4.184) නිදස්සනං. කෙච්ච ච සත්තා
අග්ගිනා විය ලොභාදයො කක්ඛලාය වාචාය මුදුභාවං ගච්ඡන්ති, තස්මා භගවා
අම්බට්ඨං නිබ්බිසෙවනං කාතුකාමො “අයාපුත්තා සකායා භවන්ති, දාසිපුත්තො
ත්වමසි සකායාන”න්ති අවොච.

යපෙන්තීති පඤ්ඤපෙන්ති, තෙනාහ “ඔක්කාකො”තිආදි. පභා නිව්ඡරති දන්තානං අතිවිය පහස්සරභාවතො.

පයමකප්පිකානන්ති පයමකප්පස්ස ආදිකාලෙ නිබ්බත්තානං. කීර-සද්දො අනුස්සවත්ථෙ, තෙන යො වුච්චමානාය රාජපරම්පරාය කෙසඤ්චි මතිහෙදො, තං උල්ලිඬිගෙති. මහාසම්මතස්සාති “අයං නො රාජා”ති මහාජනෙන සම්මන්තිත්වා යපිතත්තා “මහාසම්මතො”ති එවං සම්මතස්ස. යං සන්ධාය වදන්ති –

“ආදිච්චකුලසම්භූතො, සුවිසුද්ධගුණාකරො;
මහානුභාවො රාජාසී, මහාසම්මතනාමකො.

යො චක්ඛුභූතො ලොකස්ස, ගුණරංසිසමුප්පලො;
තමොනුදො විරොචිත්ථ, දුතියො විය භාණුමා.

යපිතා යෙන මරියාදා, ලොකෙ ලොකභිතෙසිනා;
චචත්ථිතා සක්කුණන්ති, න විලඬිසයිතුං ජනා.

යසස්සිනං තෙජස්සිනං, ලොකසීමානුරක්ඛකං;
ආදිභූතං මහාවීරං, කථයන්ති ‘මනු’ති ය”න්ති.

තස්ස ච පුත්තපපුත්තපරම්පරං සන්ධාය –

“තස්ස පුත්තො මහාතෙජො, රොජො නාම මහීපති;
තස්ස පුත්තො වරරොජො, පවරො රාජමණ්ඩලෙ.

තස්සාසි කල්‍යාණගුණො, කල්‍යාණො නාම අත්‍රුජො;
රාජා තස්සාසි තන යො, වරකල්‍යාණනාමකො.

තස්ස පුත්තො මහාවීරො, මන්ධාතා කාමභොගිනං;
අග්ගභූතො මහින්දෙන, අඩ්ඨරජ්ජෙන පුජිතො.

තස්ස සුනු මහාතෙජො, වරමන්ධාතුනාමකො;
‘උපොසථො’ති නාමෙන, තස්ස පුත්තො මහායසො.

වරො නාම මහාතෙජො, තස්ස පුත්තො මහාවරො;
තස්සාසි උපවරොති, පුත්තො රාජා මහාබලො.

තස්ස පුත්තො මසදෙවො, දෙවතුලොයා මහීපති;
චතුරාසිතිසහස්සාති, තස්ස පුත්තපරම්පරා.

තෙසං පච්ඡිමකො රාජා, ‘ඔක්කාකො’ ඉති විස්සුතො;
මහායසො මහාතෙජො, අබුද්දො රාජමණ්ඩලෙ”ති.

ආදි තෙසං පච්ඡකොති තෙසං මසදෙව පරම්පරභූතානං කළාරජනකපරියොසානානං අනෙකසතසහස්සානං රාජුනං අපරභාගෙ ඔක්කාකො නාම රාජා අහොසි, තස්ස පරම්පරාභූතානං අනෙකසතසහස්සානං රාජුනං අපරභාගෙ අපරො ඔක්කාකො නාම රාජා අහොසි, තස්ස පරම්පරභූතානං අනෙකසතසහස්සානං රාජුනං අපරභාගෙ පුනාපරො ඔක්කාකො නාම රාජා අහොසි, තං සන්ධායාහ “තයො ඔක්කාකවංසා අහෙසුං. තෙසු තතියඔක්කාකස්සා”තිආදි.

සහසා වරං අදාසින්ති පුත්තදස්සනෙන සොමනස්සප්පත්තො සහසා අවිමංසින්වා තුට්ඨියා වසෙන වරං අදාසිං, “යං ඉච්ඡසි, තං ගණ්භා”ති. රජ්ජං පරිණාමෙකුං ඉච්ඡතීති සා ජන්තුකුමාරස්ස මාතා මම තං වරදානං අන්තරං කත්වා ඉමං රජ්ජං පරිණාමෙකුං ඉච්ඡතීති.

නප්පසහෙය්‍යාති න පරියත්තො භවෙය්‍ය.

නික්ඛම්මාති සරාවාසතො, කාමෙහි ව නික්ඛමින්වා. හෙට්ඨා වාති ව-සද්දෙන “අසිතිහත්ථෙ”ති ඉදං අනුකඨ්ඨති. තෙහීති මිගසුකරෙහි, මණ්ඩුකමුසිකෙහි ව. තෙති සිහබ්‍යග්ගාදයො, සප්පබ්බොරා ව.

අවසෙසාහි අත්තනො අත්තනො කතිට්ඨාහි.

වඩ්ඨමානානන්ති අනාදරෙ සාමිවචනං. කුට්ඨරොගො නාම සාසමසුරිරොගා විය යෙභුයොන සඬකමනසභාවොති චුත්තං “අයං රොගො සඬකමතීති වින්තෙත්වා”ති.

මිගසුකරාදීනන්ති ආදි-සද්දෙන වනවරසොණාදිකෙ සඬගණ්භාති.

තස්මිං නිසින්තෙති සම්බන්ධො. බත්තියමායාරොචනෙන අත්තනො බත්තියභාවං ඡානාපෙත්වා.

නගරං මාපෙහීති සාහාරං නගරං මාපෙහීති අධිප්පායො.

කෙසග්ගහණන්ති කෙසවෙණිබන්ධනං. දුස්සග්ගහණන්ති වත්ථස්ස නිවාසනාකාරො.

268. අත්තනො උපාරම්භමොචනත්ථායාති ආවරියෙන අම්බට්ඨෙන ව අත්තනො අත්තනො උපරි පාපෙතබ්බඋපවාදස්ස අපනයනත්ථං. අස්මිං වචනෙති “වත්තාරොමෙ හො ගොතම වණ්ණා”තිආදිනා අත්තනා චුත්තෙ, හොතා ව ගොතමෙන චුත්තෙ “ජාතිවාදෙ”ති ඉමස්මිං යථාධිකතෙ වචනෙ. තත්ථ පන යස්මා වෙදෙ චුත්තවිධිනාව තෙන පටිමන්තෙතබ්බං හොති, තස්මා චුත්තං “වෙදත්තයවචනෙ”ති, “ඵතස්මිං වා දාසිපුත්තවචනෙ”ති ව.

270. ධම්මො නාම කාරණං “ධම්මපටිසම්භිදා” තිආදීසු (විභ. 718) විය, සහ ධම්මෙනාති සහධම්මො, සහධම්මො එව සහධම්මිකොති ආහ “සහෙතුකො” ති.

271. තස්මා තදා පටිඤ්ඤාතත්තා. තාසෙත්වා පඤ්ඤං විස්සජ්ජාපෙස්සාමිති ආගතො යථා තං සච්චකසමාගමෙ. “භගවා වෙච පස්සති අම්බට්ඨො වා” ති එත්ථ ඉතරෙසං අදස්සනෙ කාරණං දස්සෙතුං “යදි හී” තිආදි වුත්තං. ආවාහෙත්වාති මත්තබලෙන ආනෙත්වා. තස්සාති අම්බට්ඨස්ස. වාදසඬ්ඝට්ටෙති වාචාසඬ්ඝට්ටෙ.

272. තාණන්ති ගවෙසමානොති, “අයමෙව සමණො ගොතමො ඉතො භයතො මම තායකො” ති භගවත්තංයෙව “තාණ” ත්ති පරියෙසන්තො උපගච්ඡන්තො. සෙසපද්ද්වයෙපි එසෙව නයො. තායකීති යථාඋපට්ඨිතභයතො පාලෙති, තෙනාහ “රක්ඛති” ති, එතෙන තාණ-සද්දස්ස කත්තුසාධනතමාහ. යටුපට්ඨිතෙන භයෙන උපද්ද්වතො නිලියති එත්ථාති ලෙණං, උපලයනං, එතෙන ලෙණ-සද්දස්ස අධිකරණසාධනතමාහ. “සරති” ති එතෙන සරණ-සද්දස්ස කත්තුසාධනතමාහ.

අම්බට්ඨවංසකථාවණ්ණනා

274. ගඬගාය දක්ඛිණතොති ගඬගාය නදියා දක්ඛිණදිසාය. ආවුධං න පරිවත්තතීති සරං වාසත්තිආදිං වා පරස්ස උපරි බිපිතුකාමස්ස හත්ථං න පරිවත්තති, හත්ථෙ පන අපරිවත්තෙන්තෙ කුතො ආවුධපරිවත්තනන්ති ආහ “ආවුධං න පරිවත්තතී” ති. සො කිර “කථං නාමාහං දිසාය දාසියා කුච්ඡිමහි නිබ්බත්තො” ති තං හීනං ජාතිං ජිගුච්ඡන්තො “හත්ථාහං යථා තථා ඉමං ජාතිං සොධෙස්සාමි” ති නිග්ගතො, තෙනාහ “ඉදානි මෙ මනොරථං පූරෙස්සාමි” තිආදි. විජ්ජාබලෙන රාජානං තාසෙත්වා තස්ස ධිතුයා ලද්ධකාලතො පට්ඨාය මයායං ජාතිසොධිතා භවිස්සතීති තස්ස අධිජ්ජායො. අම්බට්ඨං නාම විජ්ජන්ති සත්තානං සරීරෙ අබ්භඩ්ගං යපෙතීති අම්බට්ඨාති එවං ලද්ධනාමං විජ්ජං, මත්තන්ති අත්ථො. යතො අම්බට්ඨා එතස්මිං අත්ථිති අම්බට්ඨොති කණ්හො ඉසි පඤ්ඤායිත්ථ, තංඛංසජාතතාය අයං මාණවො “අම්බට්ඨො” ති වොහරීයති.

සෙට්ඨමන්තෙ වෙදමන්තෙති අධිජ්ජායො. මත්තානුභාවෙන රඤ්ඤො බාහුක්ඛම්භමත්තං ජාතං තෙන පනස්ස බාහුක්ඛම්භෙන රාජා, “කො ජානාති, කිං භවිස්සති” ති හීතො උස්සඬ්ඝි උත්තාසො අහොසි, තෙනාහ “භයෙන වෙධමානො අට්ඨාසී” ති. සොත්ථි හද්දන්තෙති ආදිවචනං අවොචුං. “අයං මහානුභාවො ඉසී” ති මඤ්ඤමානා.

උන්ද්‍රියස්සතීති විජ්ජකිරියස්සති, තෙනාහ “භිජ්ජස්සති” ති. මත්තෙ පරිවත්තතෙති බාහුක්ඛම්භකමත්තස්ස පටිජ්ජස්සම්භකවිජ්ජාසඬ්ඝාතෙ මත්තෙ “සරො ඔතරතු” ති පරිවත්තතෙ. එවරුපානඤ්ඤි මත්තානං එකංසෙනෙව පටිජ්ජස්සම්භකවිජ්ජා හොන්තියෙව යථා තං කුසුමාරකවිජ්ජානං. අත්තතො ධිතු

අපවාදමොවනත්ථං තස්ස භුජිස්සකරණං. තස්සානුරූපෙ ඉස්සරියෙ යපනත්ථං
උළාචෙ ව නං යානෙ යපෙසී.

බත්තියසෙට්ඨභාවවණ්ණනා

275. සමස්සාසනත්ථමාහ කරුණායන්තො, න කුලීනභාවදස්සනත්ථං, තෙනාහ
“අථ බො භගවා”තිආදි. බ්‍රාහ්මණෙසුති බ්‍රාහ්මණානං සමීපෙ, තතො බ්‍රාහ්මණෙහි
ලද්ධබ්බං ආසනාදිං සන්ධාය “බ්‍රාහ්මණානං අන්තරො”ති වුත්තං. කෙවලං සද්ධාය
කාතබ්බං සද්ධං, පරලොකගතෙ සන්ධාය න තතො කිඤ්චි අපත්ථෙත්තෙන
කාතබ්බන්ති අත්ථො, තෙනාහ “මතකෙ උද්දිස්ස කතහත්තෙ”ති.
මඬගලාදිහත්තෙති ආදි-සද්දෙන උස්සවදෙවතාරාධනාදිං සඬගණ්හාති.
යඤ්ඤහත්තෙති පාපසඤ්ඤමාදිවසෙන කතහත්තෙ. පාහුනකානන්ති අතිරීනං.
බත්තියභාවං අප්පත්තො උභතො සුජාතතාභාවතො, තෙනාහ “අපරිසුද්ධොති
අත්ථො”ති.

276. ඉත්ථිං කරිත්වාති එත්ථ කරණං කිරියාසාමඤ්ඤවිසයන්ති ආහ “ඉත්ථිං
පරියෙසිත්වා”ති. බ්‍රාහ්මණකඤ්ඤං ඉත්ථිං බත්තියකුමාරස්ස හරියාභූතං ගහෙත්වාපි
බත්තියාව සෙට්ඨා, භීනා බ්‍රාහ්මණාති යොජනා. පුරිසෙන වා පුරිසං කරිත්වාති
එත්ථාපි එසෙව නයො. පකරණෙති රාගාදිවසෙන පදුට්ඨෙ පක්ඛලිතෙ කාරණෙ,
තෙනාහ “දොසෙ”ති. භස්සති නිරත්ථකභාවෙන බිජියතීති භස්සං, ඡාරිකා.

277. ජනිතස්මිත්ති කම්මකිලෙසෙහි නිබ්බත්තෙ. ජනෙ එතස්මිත්ති වා
ජනෙතස්මිං, මනුස්සෙසුති අත්ථො, තෙනාහ “ගොත්තපට්ඨාරිනො”ති.
සංසන්දිත්වාති සට්ඨන්වා, අවිරුද්ධං කත්වාති අත්ථො.

පයමභාණුවාරවණ්ණනා නිට්ඨිතා.

විජ්ජාවරණකථාවණ්ණනා

278. ඉදං වට්ඨතීති ඉදං අප්ඤ්ඤාදි කත්තුං ලබ්භති. ඡාතිවාදවිනිබ්දධාති
ඡාතිසන්තිස්සිතවාදෙ විනිබ්දධා. බ්‍රාහ්මණස්සෙව
අප්ඤ්ඤානප්ඤ්ඤාපනායජනායජනාදයොති එවං යෙ අත්තුක්කංසනපරවම්භනවසෙන
පවත්තා, තතො එව තෙ මානවාදපට්ඨධා ව හොන්ති. යෙ පන
ආවාහවිවාහවිනිබ්දධා, තෙ එව සම්බන්ධත්තයවසෙන “අරහසි වා මං ත්වං, න වා
මං ත්වං අරහසි”ති එවං පවත්තනකා.

යත්ථාති යස්සං විජ්ජාවරණසම්පත්තියං. ලග්ගිස්සාමාති ඔලග්ගා අන්තොගධා
භවිස්සාමාති විත්තයිම්භ. පරමත්ථතො අවිජ්ජාවරණානියෙව “විජ්ජාවරණානී”ති
ගහෙත්වා යීතො පරමත්ථතො විජ්ජාවරණෙසු විහජියමානෙසු සො තතො දූරතො
අපනීතො නාම හොතීති ආහ “දූරමෙව අවක්ඛිපී”ති. සමුදාගමතො
පභූතීතිආදිසමුට්ඨානතො පට්ඨාය.

279. තිව්ධං සීලන්ති බුද්දකාදිහෙදං තිව්ධං සීලං. සීලවසෙනෙවාති සීලපරියායෙනෙව. කිඤ්චි කිඤ්චීති අභිංසනාදියමනියමලක්ඛණං කිඤ්චි කිඤ්චි සීලං අත්ථී. තත්ථ තත්ථෙව ලග්ගෙය්‍යාති තස්මිං තස්මිංයෙව බ්‍රාහ්මණසමයසිද්ධෙ සීලමත්තෙ “වරණ”න්ති ලග්ගෙය්‍යා. අට්ඨපි සමාපත්තියො වරණන්ති නිය්‍යාතිතා භොන්ති රූපාවචරචතුත්ථජ්ඣානනිද්දෙසෙනෙව අරූපජ්ඣානානම්පි නිද්දිට්ඨභාවාපත්තිතො නිය්‍යාතිතා නිදස්සිතා.

චතුඅපායමුඛකථාවණ්ණනා

280. අසම්පාපුණන්තොති ආරහිත්වා සම්පත්තුං අසක්කොන්තො. අවිසභමානොති ආරහිතුමෙව අසක්කොන්තො. ඛාරිත්ති පරික්ඛාරං. තං පන විභජිත්වා දස්සෙතුං “අරණී”තිආදි වුත්තං. තත්ථ අරණීති අග්ගිධමනකං අරණීද්වයං. සුජාති දබ්බි. ආදි-සද්දෙන තිදණ්ඩතිසට්ඨකාදිං සඬගණ්භාති ඛාරිහරිතන්ති ඛාරිහි පුණ්ණං. නනු උපසම්පන්නස්ස භික්ඛුනො සාසනිකොපි යො කොචි අනුපසම්පන්නො අත්ථතො පරිවාරකොච, කිං අඬගං පන ඛාරිකපබ්බජිතෙති තත්ථ විසෙසං දස්සෙතුං “කාමඤ්චා”තිආදි වුත්තං. වුත්තනායෙනාති “කප්පියකරණ...පෙ.... වත්තකරණවසෙනා”ති එවං වුත්තෙන නායෙන. පරිවාරකො භොති උපසම්පන්නභාවස්ස විසිට්ඨභාවතො. “නවකොට්ඨභස්සානි”තිආදිනා (විසුද්ධි. 1.20; පටි. ම. අට්ඨ. 37) වුත්තප්පහෙදානං අනෙකසභස්සානං සංවරවිනයානං සමාදිශිත්වා වත්තනෙන උපරිභූතා අග්ගභූතා සම්පදාති හි “උපසම්පදා”ති වුවවතීති. ගුණාධිකොපීති ගුණෙහි උක්කට්ඨොපි. අයං පනාති වුත්තලක්ඛණො තාපසො.

තාපසා නාම කම්මවාදිකිරියාවාදිනො, න සාසනස්ස පටාණිභූතා, යතො නෙසං පබ්බජිතුං ආගතානං තිත්ථියපරිවාසෙන විනාව පබ්බජ්ජා අනුඤ්ඤාතාති කත්වා “කස්මා පනා”ති වොදනං සමුට්ඨපෙති වොදකො. ආචරියො “යස්මා”තිආදිනා වොදනං පරිහරති. “ඔසක්කිස්සති”ති සඬබ්බෙපතො වුත්තමත්ථං විවරිතුං “ඉමස්මිඤ්ඡී”තිආදි වුත්තං. බුරධාරූපමන්ති බුරධාරානං මත්ථකෙනෙව අක්කමත්වා ගමනුපමං. අඤ්ඤෙති අඤ්ඤෙ භික්ඛු. අග්ගිසාලන්ති අග්ගිහුත්තසාලං. නානාදාරූභීති පලාසදණ්ඩාදිනානාවිධසම්මාදාරූභී.

ඉදන්ති “චතුද්වාරං ආගාරං කත්වා”තිආදිනා වුත්තං. අස්සාති අස්ස චතුත්ථස්ස පුග්ගලස්ස. පටිපත්තිමුඛන්ති කොහඤ්ඤපටිපත්තියා මුඛමත්තං. සො හි නානාවිධෙන කොහඤ්ඤෙන ලොකං විමිභාපෙන්නො තත්ථ අවිජ්ජි, තෙනාහ “ඉමිනා හි මුඛෙන සො එවං පටිපජ්ජති”ති.

බලාදිසු මනුස්සානං සන්තිකෙ උපතිට්ඨිත්වා විහිමුග්ගතිලමාසාදීති භික්ඛාවරියානියාමෙන සඬකඩ්ඪිත්වා උඤ්ජනං උඤ්ජා, සා එව වරියා වුත්ති එතෙසන්ති උඤ්ජාවරියා. අග්ගිපක්කෙන ජීවන්තීති අග්ගිපක්කිකා, න අග්ගිපක්කිකා අනග්ගිපක්කිකා. උඤ්ජාවරියා හි බලෙසු ගන්ත්වා බලග්ගං නාම

මනුස්සෙහි දියාමානං ධර්මඤ්ඤං ගණ්හන්ති, තං ඉමෙ න ගණ්හන්තිති
 අනග්ගිපක්කිකා නාම ජාතා. අසාමපාකාති අසයංපාවකා. අස්මමුට්ඨිනා
 මුට්ඨිපාසාණෙන චත්තන්තිති අස්මමුට්ඨිකා. දන්තෙන උප්පාටිතං චක්කලං
 රුක්ඛත්තවො දන්තචක්කලං, තෙන චත්තන්තිති දන්තචක්කලිකා. පචත්තං
 රුක්ඛාදිතො පාතිතං එලං භුඤ්ජන්තිති පචත්තඵලභොජිනො. ජිණ්ණපක්කතාය
 පණ්ඩුභුතං පලාසං, තංසදිසඤ්ච පණ්ඩුපලාසං, තෙන චත්තන්තිති පණ්ඩුපලාසිකා,
 සයංපතිතපුප්ඵලපත්තභොජිනො.

ඉදානි තෙ අට්ඨවිධෙපි සරූපතො දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං.
 සඬකඬඪීත්ථාති භික්ඛාචරියාවසෙන ලද්ධධර්මඤ්ඤං එකජ්ඣං කත්ථා.

පරියෙට්ඨි නාම දුක්ඛාති පරෙසං ගෙහතො ගෙහං ගන්ත්ථා පරියෙට්ඨි නාම
 දීනවුත්තිභාවෙන දුක්ඛා. පාසාණස්ස පරිග්ගහො දුක්ඛො පබ්බජිතස්සාති වා
 දන්තෙහෙව උප්පාටෙත්ථා බාදන්ති.

ඉමාහි චතුර්විධො ආදායා”තිආදිනා වුත්තාහි චතුර්විධො ඵල
 තාපසපබ්බජ්ජාහිති.

282. අපායෙ විනායෙ නියුත්තො ආපායිකො. තබ්භාවං පරිපුරෙතුං
 අසක්කොත්තො තෙන අපරිපුරණිකො අපරිපුරමානො, කරණෙ චෙතං
 පච්චත්තවචනං, තෙනාහ “ආපායිකෙනාපි අපරිපුරමානෙනා”ති.

පුබ්බකඉසිභාවානුයොගචණ්ණනා

283. දියතීති දත්ති, දත්තියෙව දත්තිකන්ති ආහ “දිත්තක”න්ති. යදි
 බ්‍රාහ්මණස්ස සම්මුඛිභාවො රඤ්ඤො න දාතබ්බො, කස්මාස්ස උපසඬකමනං න
 පටික්ඛිත්තන්ති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. ඛෙත්තවිජ්ජායාති නීතිසත්ථෙ.
 පයාතන්ති සද්ධං, සස්සතිකං වා, තෙනාහ “අභිහරිත්ථා දිත්ත”න්ති. කස්මා භගවා
 “රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස කොසලස්ස දත්තිකං භුඤ්ජති”තිආදිනා බ්‍රාහ්මණස්ස
 මම්මවචනං අවොවාති තත්ථ කාරණං දස්සෙතුං “ඉදං පන කාරණං”න්තිආදි වුත්තං.

284. රජුපත්ථරෙති රථස්ස උපරි අත්ථරිතපදෙසෙ. පාකටමත්තනන්ති
 පකාසභුතං මත්තනං. තඤ්චි සුද්දාදිහි ඤායතීති න රහස්සමත්තනං. භණ්ණිති අපි නු
 භණ්ණති.

285. පචත්තාරොති පාවචනභාවෙන චත්තාරො, යස්මා තෙ තෙසං මත්තානං
 පචත්තකා, තස්මා ආහ “පචත්තයිතාරො”ති. සුද්දෙ බහි කත්ථා රහො
 භාසිතබ්බට්ඨෙන මත්තා ඵව, තංතංඅත්ථපටිපත්තිහෙතුතාය පදන්ති මත්තපදං,
 අනුපනිතාසාධාරණතාය වා රහස්සභාවෙන චත්තබ්බං භිතකිරියාය අධිගමුපායං.
 සජ්ඣායිතන්ති ගායනාවසෙන සජ්ඣායිතං, තං පන උදත්තානුදත්තාදීනං සරානං
 සම්පාදනාවසෙනෙව ඉච්ඡිතන්ති ආහ “සරසම්පත්තිවසෙනා”ති. අඤ්ඤෙසං

වුත්තන්ති පාවචනභාවෙන අඤ්ඤාසං වුත්තං. සමුපබ්බුල්හන්ති සඬගහෙත්වා උපරුපරි සඤ්ඤාල්හං. රාසිකතන්ති ඉරුවෙදයජුවෙදසාමවෙදාදිවසෙන, තත්ථාපි පච්චෙකං මන්තබ්‍රහ්මාදිවසෙන, අජ්ඣායානුවාකාදිවසෙන ච රාසිකතං.

තෙසන්ති මන්තානං කත්තුනං. දිබ්බෙන චක්ඛුනා ඔලොකෙත්වාති දිබ්බචක්ඛුපරිහණ්ඨෙන යථාකම්මුපගඤාණෙන සත්තානං කම්මස්සකතාදිං පච්චක්ඛතො දස්සනට්ඨෙන දිබ්බචක්ඛුසදිසෙන පුබ්බෙනිවාසඤාණෙන අනිතකප්පෙ බ්‍රාහ්මණානං මන්තජ්ඣෙධිධිඤ්ඤා ඔලොකෙත්වා. පාවචනෙන සහ සංසන්දිත්වාති කස්සපසම්මාසම්බුද්ධස්ස යං වචනං වට්ටසන්තිස්සිතං, තෙන සහ අවිරුද්ධං කත්වා. න හි තෙසං විවට්ටසන්තිස්සිතො අත්ථො පච්චක්ඛො හොති. අපරාපරෙ පනාති අට්ඨකාදිහි අපරා පරෙ පච්ඡිමා ඔක්කාකරාජකාලාදිසු උජ්ජන්තා. පක්ඛිපිත්වාති අට්ඨකාදිහි ගන්ථිතමන්තපදෙසු කිලෙසසන්තිස්සිතපදානං තත්ථ තත්ථ පදෙ පක්ඛිපනං කත්වා. විරුද්ධෙ අකංසුති බ්‍රාහ්මණධම්මිකසුත්තාදිසු ආගතනයෙන සංකිලෙසිකත්ථදීපනතො පච්චනීකභූතෙ අකංසු. ඉධාති “තාහං මන්තෙ අධියාමි”ති එතස්මිං යානෙ. පටිඤ්ඤං අග්ගහෙත්වාති “තං කිං මඤ්ඤාමි”ති එවං පටිඤ්ඤං අග්ගහෙත්වාච.

286. නිරාමගන්ධාති කිලෙසාසුචිවසෙන විස්සගන්ධරහිතා. අනිත්ථිගන්ධාති ඉත්ථිතං ගන්ධමත්තස්සපි අවිසහනෙන ඉත්ථිගන්ධරහිතා. එත්ථ ච “නිරාමගන්ධා”ති එතෙන තෙසං පොරාණානං බ්‍රාහ්මණානං වික්ඛම්භිතකිලෙසනං දස්සෙති, “අනිත්ථිගන්ධා බ්‍රහ්මවාරිනො”ති එතෙන එකච්ඡාරිතං, “රජොජල්ලධරා”ති එතෙන මණ්ඩනවිභූසනානුයොගාභාවං, “අරඤ්ඤායතනෙ පබ්බතපාදෙසු වසිංසු”ති එතෙන මනුස්සුපචාරං පභාය විචිත්තවාසං, “චනමුලඵලාභාරා වසිංසු”ති එතෙන සාලිමංසොදනාදිපණ්ණිකාභාරපටික්ඛෙපං, “යදා”තිආදිනා යානවාහනපටික්ඛෙපං, “සබ්බදියාසු”තිආදිනා රක්ඛාවරණපටික්ඛෙපං, එවඤ්ඤා වදන්තො මිච්ඡාපටිපදාපක්ඛිකං සාවරියස්ස අම්බට්ඨස්ස වුත්තිං උපාදාය සම්මාපටිපදාපක්ඛිකාපි තෙසං බ්‍රාහ්මණානං වුත්ති අරියචිනයෙ සම්මාපටිපත්තිං උපාදාය මිච්ඡාපටිපදායෙව. කුතස්ස සල්ලෙඛපටිපත්තියුත්තතාති. “එවං සුතෙ”තිආදිනා හගවා අම්බට්ඨං සන්තජ්ජෙන්තො නිග්ගණ්හාතීති දස්සෙති.

වෙයකෙහීති වෙයකපට්ටකාහි. සමන්තානගරන්ති නගරස්ස සමන්තතො. කතසුධාකම්මං පාකාරස්ස අධොභාගෙ යානං වුවිචිති අධිප්පායො.

ද්වෙලක්ඛණදස්සනවණ්ණනා

287. න සක්කොතිසඬකුචිතෙ ඉරියාපටෙ අනවසෙසතො තෙසං දුබ්බිභාවනතො. ගවෙසීති ඤාණෙන පරියෙසනමකාසි. සමානසීති ඤාණෙන සඬකලෙන්තො සම්මා ආනසි සමාහරි. “කඬ්ඛතී”ති පදස්ස ආකඬ්ඛතීති අයමත්ථොති ආහ “අහො වත පස්සෙය්‍යන්ති පත්ථනං උජ්ජාදෙති”ති. කිච්ඡතීති

කිලමති. “කඩබිති” ති පදස්ස පුබ්බෙ ආසිසනත්ථනං වත්වා ඉදානිස්ස සංසයත්ථනමෙව විකප්පන්තරවසෙන දස්සෙන්තො “කඩබාය වා දුබ්බලා විමති චුත්තා” ති ආහ. තීහි ධම්මෙහීති තිප්පකාරෙහි සංසයධම්මෙහි. කාලුසියභාවොති අප්පසන්නතාය හෙතුභූතො ආවිලභාවො.

යස්මා භගවතො කොසොහිතං සබ්බබුද්ධානං ආවෙණිකං අඤ්ඤෙහි අසාධාරණං වත්ථගුය්හං සුචිසුද්ධකඤ්චනමණ්ඩලසන්නිකාසං, අත්තනො සණ්ඨානසන්නිවෙසසුන්දරතාය ආජානෙය්‍යගන්ධහත්ථිනො වරභිගපරමචාරුභාවං, විකසමානතපනියාරවින්දසමුප්පලකෙසරාවත්තවිලාසං, සඤ්ඤාපභානුරඤ්ජිතජලවනන්තරාහිලක්ඛිතසම්පුණ්ණවන්දමණ්ඩලසොහඤ්ච අත්තනො සිරියා අභිභූයා විරාජති, යං බාහිරබහන්තරමලෙහි අනුපක්කිලිට්ඨතාය, විරකාලං සුපරිචිතබ්‍රහ්මවරියාධිකාරතාය, සුසණ්ඨිතසණ්ඨානසම්පත්තියා ව, කොපිනම්පි සන්නං අකොපිනමෙව, තස්මා චුත්තං “භගවතො හී” තිආදි. පහුතභාවන්ති පුට්ඨලභාවං. එත්ථෙව හි තස්ස සංසයො, තනුමුදුසුකුමාරතාදීසු පනස්ස ගුණෙසු විචාරණා එව නාහොසි.

288. හිරිකරණොකාසන්නි හිරිසිතබ්බට්ඨානං. ඡායන්ති පටිබ්බිමං. කථං කිදිසන්ති ආහ “ඉද්ධියා” තිආදි. ඡායාරූපකමත්තන්ති භගවතො පටිබ්බිමරූපං. තඤ්ච බො බුද්ධසන්නානතො විනිමුත්තත්තා රූපකමත්තං භගවතො සරිරවණ්ණසණ්ඨානාවයවං ඉද්ධිමයං බ්බිබ්බකමත්තං. තං පන රූපකමත්තං දස්සෙන්තො භගවා යථා අත්තනො බුද්ධරූපං න දිස්සති, තථා කත්වා දස්සෙති. නින්තෙත්වාති නිහරිත්වා. කල්ලොසීති පුච්ඡාචිස්සජ්ජනෙ කුසලො ඡෙකො අසි. තථාකරණෙනාති කථිනසුචිං විය කරණෙන. එත්ථාති පහුතජීවිභාය. මුදුභාවො පකාසිතො අමුදුතො සනසුබ්‍රමභාවාපාදනත්ථං අසක්කුණෙය්‍යත්තා දීඝභාවො, තනුභාවො වාති දට්ඨබ්බං.

291. “අත්ථවරකෙනා” ති ඉමිනා බ්‍යතිරෙකමුඛෙන අනත්ථවරකතංයෙව විභාවෙති. න අඤ්ඤත්‍රාති න අඤ්ඤස්මිං සුගතියන්ති අත්ථො. උපනෙත්වා උපනෙත්වාති තං තං දොසං උපනෙත්වා උපනෙත්වා, තෙනාහ “සුට්ඨදාසාදිභාවං ආරොපෙත්වා” ති. පාතෙසීති පවට්ටනවසෙන පාතෙසි.

පොක්බරසාතිබුද්ධුපසඬකමනවණ්ණනා

293-6. ආගමා නුති ආගතො නු. බොති නිපාතමත්තං. ඉධාති එත්ථ, තුම්භාකං සන්නිකන්ති අත්ථො. අධිවාසෙතුති සාදියතු, තං පන සාදියතං මනසා සම්පට්ඨගහො හොතිති ආහ “සම්පට්ඨජතු” ති.

297. යාවදත්ථන්ති යාව අත්ථො, තාව හොජනෙන තදා කතන්ති අත්ථො. ඔණිත්තන්ති ආමිසාපනයනෙන සුචිකතං, තෙනාහ “හත්ථෙව ච පත්තඤ්ච ධොවිත්වා” ති.

298. අනුප්‍රබ්ධං කථන්ති අනුප්‍රබ්ධං කථෙතබ්බකථං, තෙනාහ
 “අනුපටිපාටිකථ”න්ති. කා පන සා? දානාදිකථාති ආහ “දානානන්තරං
 සීල”න්තිආදි. තෙන දානකථා තාව පවුරජනෙසුපි පවත්ති යා සබ්බසාධාරණත්තා,
 සුකරත්තා, සීලෙ පතිට්ඨානස්ස උපායභාවතො ව ආදිතො කථෙතබ්බක.
 පරිච්චාගසීලො හි පුග්ගලො පරිග්ගහිතවත්ථුසු නිස්සඬගභාවතො සුබෙනෙව සීලානි
 සමාදියති, තත්ථ ව සුප්පතිට්ඨිතො හොති. සීලෙන දායකපටිග්ගාහකසුද්ධිතො
 පරානුග්ගහං වත්වා පරපීළානිවත්තිවචනතො, කිරියධම්මං වත්වා
 අකිරියධම්මවචනතො, භොගසම්පත්තිහෙතුං වත්වා භවසම්පත්තිහෙතුවචනතො ව
 දානකථානන්තරං සීලකථා කථෙතබ්බක, තඤ්චෙ දානසීලං වට්ටනිස්සිතං, අයං
 භවසම්පත්ති තස්ස ඵලන්ති දස්සනත්ථං ඉමෙහි ව දානසීලමයෙහි
 පණිතපණිතතරාදිහෙදහින්තෙහි පුඤ්ඤකිරියවත්ථුහි එතා වාතුමහාරාජිකාදීසු
 පණිතපණිතතරාදිහෙදහින්තා අපරිමෙය්‍යා දිබ්බභොගසම්පත්තියො ලද්ධබ්බාති
 දස්සනත්ථං තදනන්තරං සග්ගකථා. ස්වායං සග්ගො රාගාදීහි උපක්කිලිට්ඨො,
 සබ්බථානුපක්කිලිට්ඨො අරියමග්ගොති දස්සනත්ථං සග්ගානන්තරං මග්ගො
 කථෙතබ්බකො. මග්ගඤ්ච කථෙන්නෙන තදධිගමුපායසන්දස්සනත්ථං.
 සග්ගපරියාපන්නාපි, පගෙව ඉතරෙ සබ්බෙපි කාමා නාම බන්ධාදීනවා අනිච්චා
 අද්ධවා විපරිණාමධම්මාති කාමානං ආදීනවො, භීතා ගම්මා පොථුප්ප්ප්නිකා අනරියා
 අනත්ථසඤ්ඤිතාති තෙසං ඔකාරො ලාමකභාවො, සබ්බෙපි භවා කිලෙසානං
 වත්ථුභූතාති තත්ථ සංකිලෙසො, සබ්බසංකිලෙසවිප්පමුත්තං නිබ්බානන්ති
 නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසො ව කථෙතබ්බකොති අයමත්ථො බොධිතොති වෙදිතබ්බකො.
 මග්ගොති වෙත්ථ ඉති-සද්දෙන ආදිඅත්ථදීපනතො “කාමානං ආදීනවො”ති
 එවමාදීනං සඬගහොති එවමයං අත්ථවණ්ණනා කතාති වෙදිතබ්බකො. “තස්ස
 උප්පත්තිආකාරදස්සනත්ථං”න්ති කස්මා චුත්තං, නනු මග්ගඤ්ඤාණං
 අසඬබ්බතධම්මාරම්මණං, න සඬබ්බතධම්මාරම්මණන්ති වොදනං සන්ධායාහ
 “තඤ්ඤි”තිආදි. තත්ථ පටිච්ඡික්ඛන්තන්ති අසම්මොහපටිවෙධවසෙන
 පටිච්ඡික්ඛන්තං, තෙනාහ “කිච්චවසෙනා”ති.

පොක්ඛරසාතිඋපාසකත්තපටිවෙදනාකථාවණ්ණනා

299. එත්ථ ව “දිට්ඨධම්මො”තිආදි පාළියං දස්සනං නාම ඤාණදස්සනතො
 අඤ්ඤම්පි අත්ථි, තත්තිවත්තනත්ථං “පත්තධම්මො”ති චුත්තං. පත්ති ව
 ඤාණසම්පත්තිතො අඤ්ඤම්පි විප්ප්ප්ති තතො විසෙසදස්සනත්ථං.
 “විදිතධම්මො”ති චුත්තං. සා පනෙසා විදිතධම්මතා එකදෙසතොපි හොතිති
 නිප්පදෙසතො විදිතභාවං දස්සෙතුං “පරියොගාල්භධම්මො”ති චුත්තං. තෙනස්ස
 සච්චාහිසම්බොධංයෙව දීපෙති. මග්ගඤ්ඤාණඤ්ඤි එකාහිසමයවසෙන
 පරිඤ්ඤාදිකිච්චං සාධෙන්නං නිප්පදෙසෙන චතුසච්චධම්මං සමන්තතො ඔගාල්භං
 නාම හොති, තෙනාහ “දිට්ඨො අරියසච්චධම්මො එතෙනාති දිට්ඨධම්මො”ති.
 තිණ්ණා විචිකිච්ඡාති සප්පට්ඨයකන්තාරසදිසා සොළසවත්ථුකා, අට්ඨවත්ථුකා ව
 තිණ්ණා විතිණ්ණා විචිකිච්ඡා. විගතා කථඬකථාති පවත්තිආදීසු. “එවං නු බො, න
 නු බො”ති එවං පවත්තිකා විගතා සමුච්ඡින්නා කථඬකථා. වෙසාරප්ප්ප්පත්තොති

සාරජ්ජකරානං පාපධම්මානං පභීනත්තා, තප්පට්ඨකේසු ව සීලාදිගුණෙසු සුප්පතිට්ඨිතත්තා වෙසාරජ්ජං විසාරදභාවං වෙය්‍යත්තියං පත්තො අධිගතො. සායං වෙසාරජ්ජප්පත්ති සුප්පතිට්ඨිතභාවොති කත්වා ආහ “සත්ථුසාසනෙ”ති. අත්තනා පච්චක්ඛතො දිට්ඨත්තා අධිගතත්තා න පරං පච්චෙති, න තස්ස පරො පච්චෙනඛිඛො අත්ථිති අපරජ්ජච්චයො. යං පනෙත්ථ චත්තඛිඛං අවුත්තං, තං පරතො ආගමීස්සති. සෙසං සුචිඤ්ඤායාමෙව.

අම්බට්ඨසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

4. සොණදණ්ඩසුත්තවණ්ණනා

300. සුන්දරභාවෙන සාතිසයානි අඬගානි එතෙසං අත්ථිති අඬගා, රාජකුමාරානි ආහ “අඬගා නාම අඬගපාසාදිකතායා”ති ආදි. ඉධාපි අධිජ්ජෙතා, න අම්බට්ඨසුත්තෙ එව. ආගන්තුං න දස්සන්තිති ආගමනෙ ආදීනවං දස්සෙත්වා පටික්ඛිපනවසෙන ආගන්තුං න දස්සන්ති, නානුජානිස්සන්තිති අධිජ්ජායො. නීලාසොකකණ්ණිකාරකොවිළාරකුන්දරාජරුක්ඛෙහි සම්මිස්සතාය තං වම්පකවනං “නීලාදිපඤ්චවණ්ණකුසුමපට්ඨණ්ඩික”න්ති දට්ඨඛිඛං. න වම්පකරුක්ඛානංයෙව නීලාදිපඤ්චකුසුමතායාති වදන්ති. “භගවා කුසුමගන්ධසුගන්ධෙ වම්පකවනෙ විහරති”ති ඉමිනා න මාපනකාලෙ එව තස්මිං නගරෙ වම්පකරුක්ඛා උස්සන්තා, අථ ඛො අපරභාගෙ පීති දස්සෙති. මාපනකාලෙ හි වම්පකානං උස්සන්තතාය සා නගරී “වම්පා”ති නාමං ලභී. ඉස්සරත්තානි අධිපතිභාවතො. සෙනා එතස්ස අත්ථිති සෙනිකො, සෙනිකො එව සෙනියො, අත්ථිතා වෙන්ථ ඛහුභාවවිසිට්ඨාති වුත්තං “මහතියා සෙනාය සමන්තාගතත්තා”ති.

301-2. සංභතානි සන්තිපතිතා, “සඬ්ඝිනො”ති චත්තඛිඛෙ “සඬ්ඝි”ති පුථුත්ථෙ එකවචනං බ්‍රාහ්මණගහපතිකානං අධිජ්ජෙතත්තා, තෙනාහ “එතෙස”න්ති. රාජරාජඤ්ඤාදීනං භණ්ඩධරා පුරිසා ඛතා, තෙසං තායනතො ඛත්තා. සො හි යෙහි යත්ථ පෙසිතො, තත්ථ තෙසං දොසං පරිහරන්තො යුත්තපත්තවසෙන පුච්ඡිතමත්ථං කට්ඨති, තෙනාහ “පුච්ඡිතපඤ්ඤෙ ඛියාකරණසමත්ථො”ති. කුලාපදෙසාදීනා මහතී මත්තා එතස්සානි මහාමත්තො.

සොණදණ්ඩගුණකථාවණ්ණනා

303. විසිට්ඨං රජ්ජං විරජ්ජං, විරජ්ජමෙව වෙරජ්ජං යථා “වෙකතං වෙසය”න්ති, නානාවිධං වෙරජ්ජං නානාවෙරජ්ජං, තත්ථ ජාතානිආදීනා සඛිඛං වුත්තනෙයෙනෙව වෙදිතඛිඛං. උත්තමබ්‍රාහ්මණොති අභිජනසම්පත්තියා විත්තසම්පත්තියා විජ්ජාසම්පත්තියා උග්ගතතරො, උළාරො වා බ්‍රාහ්මණො. අසන්තිපාතොති ලාභමච්ඡරෙන නිජ්ජිලිතතාය අසන්තිපාතො විය භවිස්සති.

“අඩිගෙනි ගමෙනි ඤාපෙනීති අඩිගං, හෙතුති ආහ “ඉමිනාපි කාරණෙනා”ති.
 “උභතො සුජාතො”ති එත්තකෙ වුත්තෙ යෙහි කෙනිචි ද්විති භාගෙනි සුජාතතා
 විඤ්ඤායෙය්‍යා. සුජාත-සද්දො ව “සුජාතො වාරුදස්සනො”තිආදීසු (ථෙරගා. 818)
 ආරොහසම්පත්තිපරියායොති ජාතිවසෙනෙව සුජාතතං විභාවෙනුං “මාතිතො ව
 පිතිතො වා”ති වුත්තං. අනොරසපුත්තවසෙනාපි ලොකෙ මාතුපිතුසමඤ්ඤා දිස්සති,
 ඉධ පනස්ස ඔරසපුත්තවසෙනෙව ඉච්ඡිතාති දස්සෙනුං “සංසුද්ධගහණිකො”ති
 වුත්තං. ගබ්භං ගණ්භාති ධාරෙතීති ගහණි, ගබ්භාසයසඤ්ඤිතො
 මාතුකුච්ඡිප්පදෙසො. යථාභුත්තස්ස ආභාරස්ස විපාවනවසෙන ගණ්භනතො
 අජඩ්ඛනතො ගහණි, කම්මජතෙජොධාතු.

පිතා ව මාතා ව පිතරො, පිතුනං පිතරො පිතාමහා, තෙසං යුගො ද්වන්දො
 පිතාමහයුගො, තස්මා, යාව සත්තමා පිතාමහයුගා පිතාමහද්වන්දාති එවමෙත්ථ
 අත්ථො දට්ඨබ්බො. එවඤ්ඤි පිතාමහග්ගහණෙනෙව මාතාමහොපි ගහිතොති. සො
 අට්ඨකථායං විසුං න උද්ධට්ඨො. යුග-සද්දො චෙත්ථ එකසෙසන යෙන දට්ඨබ්බො
 “යුගො ව යුගො ව යුගා”ති. එවඤ්ඤි තත්ථ තත්ථ ද්වන්දං ගහිතමෙව හොති,
 තෙනාහ “තතො උද්ධං සබ්බෙපි පුබ්බපුරිසා පිතාමහග්ගහණෙනෙව ගහිතා”ති.
 පුරිසග්ගහණඤ්ඤෙත්ථ උක්කට්ඨනිද්දෙසවසෙන කතන්ති දට්ඨබ්බං. එවඤ්ඤි
 “මාතිතො”ති පාළිවචනං සමත්ථිතං හොති. අක්ඛිත්තොති අජ්පත්තබ්බෙපො.
 අනවක්ඛිත්තොති සද්ධථාලිපාකාදීසු න අවක්ඛිත්තො න ජඩ්ඛිතො. ජාතිවාදෙනාති
 හෙතුමිති කරණවචනන්ති දස්සෙනුං “කෙන කාරණෙනා”තිආදි වුත්තං. එත්ථ ව
 “උභතො...පෙ.... පිතාමහයුගා”ති එතෙන බ්‍රාහ්මණස්ස යොනිදොසාභාවො
 දස්සිතො සංසුද්ධගහණිකභාවකිත්තනතො, “අක්ඛිත්තො”ති ඉමිනා
 කිරියාපරාධාභාවො. කිරියාපරාධෙන හි සත්තා බෙපං පාපුණන්ති.
 “අනුපක්කුට්ඨො”ති ඉමිනා අයුත්තසංසග්ගාභාවො. අයුත්තසංසග්ගමිපි හි පටිච්ච
 සත්තා අක්කොසං ලහන්ති.

ඉස්සරොති ආධිපතෙය්‍යසංවත්තනියකම්මබලෙන ඊසනසීලො, සා පනස්ස
 ඉස්සරතා විභවසම්පත්තිපච්චයා පාකටා ජාතාති අඩ්ඨතාපරියායභාවෙනෙව
 වදන්තො “අඩ්ඨොති ඉස්සරො”ති ආහ. මහන්තං ධනං අස්ස භූමිගතඤ්ඤෙව
 චෙහාසට්ඨඤ්ඤාති මහද්ධනො. තස්සාති තස්ස තස්ස. වදන්ති “අන්වයතො,
 ධ්‍යාතිරෙකතො ව අනුපසඬ්ඤාකමනකාරණං කිත්තෙමා”ති.

අධිකරුපොති විසිට්ඨරුපො උත්තමසරීරො. දස්සනං අරහතීති දස්සනීයො,
 තෙනාහ “දස්සන යොග්ගො”ති. පසාදං ආවහතීති පාසාදිකො, තෙනාහ
 “චිත්තප්පසාදජනනතො”ති. වණ්ණස්සාති වණ්ණධාතුයා. සරීරන්ති
 සන්නිවෙසවිසිට්ඨං කරවරණගීවාසිසාදිඅවයවසමුදායං, සො ව සණ්ඨානමුඛෙන
 ගස්හතීති “පරමාය වණ්ණපොක්ඛරතායාති...පෙ.... සම්පත්තියා වා”ති වුත්තං.
 සබ්බවණ්ණෙසු සුවණ්ණවණ්ණොව උත්තමොති වුත්තං “සෙට්ඨෙන
 සුවණ්ණවණ්ණෙන සමන්තාගතො”ති. තථා හි බුද්ධා, චක්කවත්තිතො ව
 සුවණ්ණවණ්ණොව හොන්ති. බ්‍රහ්මවච්ඡස්සිති උත්තමසරීරාහො, සුවණ්ණාහො

ඉව්වෙව අත්ථො. ඉමමෙව හි අත්ථං සන්ධාය “මහාබ්‍රහ්මනො සරිරසදිසෙනෙව සරිරෙන සමන්තාගතො”ති වුත්තං, න බ්‍රහ්මපුත්තං. අබුද්දාචකාසො දස්සනායාති ආරොහපරිණාහසම්පත්තියා, අවයවපාරිපුරියා ව දස්සනාය ඔකාසො න බුද්දකො, තෙනාහ “සබ්බානෙවා”තිආදි.

යමනියමලක්ඛණං සීලමස්ස අත්ථිති සීලවා. තං පනස්ස රත්තඤ්ඤායාය වුද්ධං වඩ්ඪිතං අත්ථිති වුද්ධසීලී. තෙන ව සබ්බදා සම්මායොගතො වුද්ධසීලෙන සමන්තාගතො. සබ්බමෙතං පඤ්චසීලමත්තමෙව සන්ධාය වදන්ති තතො පරං සීලස්ස තත්ථ අභාවතො, තෙසඤ්ච අජානනතො.

යානකරණසම්පත්තියා, සික්ඛාසම්පත්තියා ව කත්ථවිපි අනුනතාය පරිමණ්ඩලපදානි ඛ්‍යාඤ්ජනානි අක්ඛරානි එතිස්සාති පරිමණ්ඩලපදඛ්‍යාඤ්ජනා. අථ වා පඡ්ඡති අත්ථො එතෙනාති පදං, නාමාදි. යථාධිප්පෙතමත්ථං ඛ්‍යාඤ්ජෙතිති ඛ්‍යාඤ්ජනං, වාක්‍යං. තෙසං පරිපුණ්ණතාය පරිමණ්ඩලපදඛ්‍යාඤ්ජනා. අත්ථඤාපනෙ සාධනතාය වාචාව කරණන්ති වාක්කරණං, උදාහාරසොසො. ගුණපරිපුණ්ණභාවෙන තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස, තෙන වා භාසිතබ්බඅත්ථස්ස. පුරෙ පුණ්ණභාවෙ. පුරෙති ව පුරිමස්මිං අත්ථෙ ආධාරෙ භූමිමං, දුතියස්මිං විසයෙ. “සුබ්‍රමාලත්තනෙනා”ති ඉමිනා තස්සා වාචාය මුදුසණ්භවාමාහ. අපලිබුද්ධාය පිත්තසෙම්භාදීහි. සන්දිට්ඨං සබ්බං දස්සෙත්වා විය එකදෙසං කථනං. විලම්බිතං සණ්කං විරායිත්වා කථනං. “සන්දිද්ධවිලම්බිතාදී”ති වා පාඨො. තත්ථ සන්දිද්ධං සන්දෙහජනකං. ආදි-සද්දෙන දුක්ඛලිතානුකඩ්ඪිතාදිං සචගණ්භාති. “ආදිමජ්ඣපරියොසානං පාකටං කත්වා”ති ඉමිනා තස්සා වාචාය අත්ථපාරිපුරිං වදන්ති.

“ජිණ්ණො”තිආදීනි පදානි සුවිඤ්ඤෙය්‍යානි, හෙට්ඨා වුත්තත්ථානි ව. දුතියනගෙ පන ජිණ්ණොති නායං ජිණ්ණොති වයොමත්තෙන, අථ ඛො කුලපරිවට්ටෙන පුරාණතාති ආහ “ජිණ්ණොති පොරාණො”තිආදි, තෙන තස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස කුලවසෙන උදිතොදිතභාවමාහ. ජාතිවුද්ධියා “වයොඅනුජපත්තො”ති වක්ඛමානත්තා, ගුණවුද්ධියා තතො සාතිසයත්තා ව “වුද්ධොති සීලාචාරාදිගුණවුද්ධියා යුත්තො”ති ආහ. තථා ජාතිමහල්ලකතාය වක්ඛමානත්තා “මහල්ලකො”ති පදෙන විභවමහත්තතා යොජිතා. මග්ගපටිපත්තොති බ්‍රාහ්මණානං පටිපත්තිවීථිං උපගතො තං අවොක්කම්ම වරණතො. අන්තිමවයන්ති පච්ඡිමවයං.

බුද්ධගුණකථාවණ්ණනා

304. තාදිසෙහි මහානුභාවෙහි සද්ධිං යුගග්ගාභවසෙනපි දහනං න මාදිසානං අනුවඡවිකං, කුතො පන උක්කංසනන්ති ඉදං බ්‍රාහ්මණස්ස න යුත්තරූපන්ති දස්සෙත්තො ආහ “න ඛො පන මෙතං යුත්ත”න්තිආදි. සදිසාති එකදෙසෙන සදිසා. න හි බුද්ධානං ගුණෙහි සබ්බථා සදිසා කෙවිපි ගුණා අඤ්ඤෙසු ලබ්භන්ති. ඉතරෙති

අත්තනො ගුණෙහි අසදිසගුණ. ඉදන්ති ඉදං අත්ථජාතං. ගොපදකන්ති ගාවියා පදෙ
ධීතඋදකං.

සට්ඨිකුලසතසහස්සන්ති සට්ඨිසහස්සාධිකං කුලසතසහස්සං කුලපරියායෙනාති
සුද්ධොදනමහාරාජස්ස කුලානුක්කමෙන ආගතං. තෙසුපීති තෙසුපි චතුසු නිධිසු.
ගහිතගහිතන්ති ගහිතං ගහිතං යානං පුරතියෙව ධනෙන පටිපාකතිකමෙව හොති.
අපරිමාණොයෙවාති “එත්තකො එසො”ති කෙනචි පරිච්ඡින්නදිතුං.
අසක්කුණෙය්‍යානාය අපරිච්ඡින්නො එව.

තත්ථාති මඤ්චකෙ. සීහසෙය්‍යං කප්පෙසීති යථා රාහු අසුරින්දො ආයාමනො,
විත්ථාරනො උබ්බෙධනො ච භගවතො රූපකායස්ස පරිච්ඡේදං ගහෙතුං න
සක්කොති, තථා රූපං ඉද්ධාහිසඬිබාරං අහිසඬිබරොන්නො සීහසෙය්‍යං කප්පෙසී.

කිලෙසෙහි ආරකත්තා පරිසුද්ධට්ඨයෙන අරියන්ති ආහ “අරියං උත්තමං
පරිසුද්ධ”න්ති. අනවජ්ජට්ඨයෙන කුසලං, න සුඛවිපාකට්ඨයෙන. කත්ථචි
චතුරාසීතිපාණසහස්සානි, කත්ථචි අපරිමාණාපි දෙවමනුස්සා යස්මා චතුර්විසතියා
යානෙසු අසඬිබ්‍යෙය්‍යා අපරිමෙය්‍යා දෙවමනුස්සා මග්ගඵලාමතං පිටිංසු,
කොට්ඨසතසහස්සාදිපරිමාණෙනපි බහු එව, තස්මා අනුත්තරාචාරසික්ඛාපනවසෙන
භගවා බහුතං ආචරියො. තෙති කාමරාගනො අඤ්ඤෙ භගවතො පහීනකිලෙසෙ.
කෙළනාති කෙළායනා ධනායනා.

අපාපපුරෙක්ඛාරොති අපාපෙ පුරෙ කරොති, න වා පාපං පුරනො කරොතිතිපි
අපාපපුරෙක්ඛාරොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං. “අපාපෙ නවලොකුත්තරධම්මෙ”තිආදි
වුත්තං. තත්ථ අපාපෙති පාපපට්ඨකේ, පාපරහිතෙ ව. බ්‍රහ්මනි සෙට්ඨෙ බුද්ධෙ
භගවති භවා තස්ස ධම්මදෙසනාවසෙන අරියාය ජාතියා ජාතත්තා, බ්‍රහ්මුනො වා
භගවතො හිතා ගරුකරණාදිනා, යථානුසිට්ඨපටිපත්තියා ව, බ්‍රහ්මං වා සෙට්ඨං
අරියමග්ගං ජානාතීති බ්‍රහ්මඤ්ඤා, අරියසාවකසඬිබාතා පජා, තෙනාහ
“සාරිපුත්තා”තිආදි. පකතිබ්‍රාහ්මණජාතිවසෙනාපි “බ්‍රහ්මඤ්ඤාය පජායා”ති පදස්ස
අත්ථො වෙදිතබ්බොති දස්සෙතුං. “අපිවා”තිආදි වුත්තං.

තිරොරට්ඨා තිරොජනපදාති එත්ථ රජ්ජං රට්ඨං, රාජන්ති රාජානො එතෙනාති,
තදෙකදෙසභුතා පදෙසා පන ජනපදො,ජනා පජ්ජන්ති එත්ථ සුඛජීවිකං
පාපුණන්තීති. පුච්ඡාය වා දොසං සල්ලක්ඛෙත්ථාති සම්බන්ධො. අසමත්ථතන්ති
අත්තනො අසමත්ථතං. භගවා විස්සජ්ජෙති තෙසං උපනිස්සයසම්පත්තිං,
ඤාණපරිපාකං, විත්තාචාරඤ්ච ඤත්ථාති අධිප්පායො.

“එහි ස්වාගතවාදී”ති ඉමිනා සුඛසම්භාසපුබ්බකං පියවාදිතං දස්සෙති,
“සබ්බලො”ති ඉමිනා සන්භවාචතං, “සම්මොදකො”ති ඉමිනා පටිසන්ධාරකුසලතං,
“අභාකුට්ඨකො”ති ඉමිනා සබ්බත්ථෙව විජ්ජසන්නමුඛතං, “උත්තානමුඛො”ති

ඉමිනා සුබාලාපනං, “පුබ්බහාසී”ති ඉමිනා ධම්මානුග්ගහස්ස ඔකාසකරණතො
හිතජ්ඣාසයනං භගවතො විභාවෙති.

යත්ථ කිරාති කිර-සද්දො අරුචිසුවනත්ථො, තෙන භගවතා අධිවුත්ථපදෙසෙ න
දෙවතානුභාවෙන මනුස්සානං අනුපද්දවතා, අථ බො බුද්ධානුභාවෙනාති දස්සෙති.
තෙනාහ “අපිවා”තිආදි.

අනුසාසිතබ්බොති විනෙයාජනසමුහො ගය්හතීති නිබ්බන්තිතං අරියසංඝමෙව
දස්සෙතුං “සයං වා”තිආදි වුත්තං, අනන්තරස්ස විධි පටිසෙධො වාති කත්වා.
“තාදිසොවා”ති ඉමිනා “සයං වා”තිආදිනා වුත්තවිකප්පො එව පච්චාමට්ඨොති.
“පුරිමපදස්සෙව වා”ති විකප්පන්තරග්ගහණං. බහුතං තිත්ථකරානන්ති පුරණාදිනං
අනෙකෙසං තිත්ථකරානං, නිද්ධාරණෙ වෙතං සාමිච්චනං. කාරණෙනාති
අප්පිච්ඡසන්තුට්ඨතාදිසමාරොපනලක්ඛණෙන කාරණෙන. ආගන්තුකා නවකාති
අභිනවා ආගන්තුකා අබ්භාගතා. පරියාපුණාමීති පරිච්ඡින්නදිතුං ජානාමි සක්කොමි,
තෙනාහ “ජානාමි”ති. “කප්පමිපි වෙ අඤ්ඤමහාසමානො”ති
අභූතපරිකප්පනවචනමෙතං තථා භාසමානස්ස අභාවතො.

305. අලං-සද්දො අරහත්තොපි හොති “අලමෙව නිබ්බන්දිතු”න්තිආදීසු (සං.
නි. 1.124) වියාති ආහ “අලමෙවාති යුත්තමෙවා”ති. පුටෙන නෙත්වා අසිතබ්බතො
පරිභුඤ්ජිතබ්බතො පුටොසං වුව්චති පාටොයාං. පුටංසෙන පුරිසෙන.

සොණදණ්ඩපරිචිතක්කවණ්ණනා

307. උභතොපක්ඛිකාති මිච්ඡාදිට්ඨිසමමාදිට්ඨිතං වසෙන උභයපක්ඛිකා.
කෙරාටිකාති සයා.

බ්‍රාහ්මණපඤ්ඤත්තිවණ්ණනා

309. විසාතන්ති විත්තදුක්ඛං.

311-3. සුජන්ති හොමදබ්බිං පග්ගණ්හන්තෙසුති ජුහනත්ථං ගණ්හනකෙසු,
ඉරුබ්බිජ්ජෙසුති අත්ථො. පට්ඨමො වාති තත්ථ සන්තිපතිතෙසු යජනකිරියායං
සබ්බපධානො වා. දුතියො වාති තදනන්තරො වා. “සුජ”න්ති කරණෙ එතං
උපයොගවචනන්ති ආහ “සුජායා”ති. අග්ගිහුත්තපමුඛතාය යඤ්ඤස්ස යඤ්ඤ
දියාමානං සුජාමුඛෙන දියතීති ආහ “සුජාය දියාමාන”න්ති. පොරාණාති
අට්ඨකථාවරියා. විසෙසතොති විජ්ජාවරණවිසෙසතො, න බ්‍රාහ්මණෙහි
ඉච්ඡිතවිජ්ජාවරණමත්තතො. උත්තමබ්‍රාහ්මණස්සාති අනුත්තරදක්ඛිණෙයානාය
උක්කට්ඨබ්‍රාහ්මණස්ස. බ්‍රාහ්මණසමයන්ති බ්‍රාහ්මණසිද්ධන්තං. මා භින්නදි මා
විනාසෙසි.

316. සමසමොති සමොයෙව හුත්වා සමො. භිනොපමවසෙනපි සමතා වුවිවතීති තං නිවත්තෙන්තො “යපෙත්වා එකදෙසසමත්ත”න්තිආදිමාහ.
 කුලකොට්ඨපරිදීපනන්ති කුලආදිපරිදීපනං අථාපි සියාති අථාපි තුම්භාකං එවං පරිවිතක්කො සියා. බ්‍රාහ්මණභාවං සාධෙති වණ්ණො. මන්තජාතීසුපි එසෙව නයො. සීලමෙව සාධෙස්සති බ්‍රාහ්මණභාවං. කස්මාති වෙ? ආහ “තස්මිඤ්භිස්සා”තිආදි.
 සම්මොහමත්තං වණ්ණාදයොති වණ්ණමන්තජාතියො හි බ්‍රාහ්මණභාවස්ස අභිගන්ති සම්මොහමත්තමෙතං අසමවෙක්ඛිතාහිමානභාවතො.

සීලපඤ්ඤාකථාවණ්ණනා

317. කථිතො බ්‍රාහ්මණෙන පඤ්ඤොති “සීලවා ච හොති”තිආදිනා ද්විත්තමෙව අභිගානං වසෙන යථාපුච්ඡිතො පඤ්ඤො යාථාවතො විස්සජ්ජිතො එත්ථාති එතස්මිං යථාච්ඡස්සජ්ජිතෙ අත්ථෙ. තස්සාති සොණදණ්ඩස්ස. සීලපරිසුද්ධාති සීලසම්පත්තියා සබ්බසො සුද්ධා අනුපක්කිලිට්ඨා. කුතො දුස්සීලෙ පඤ්ඤා අසමාහිතත්තා තස්ස. ජලෙ ඵලමුගෙ කුතො සීලන්ති ජලෙ ඵලමුගෙ දුස්පඤ්ඤෙ කුතො සීලං සීලවිභාගස්ස, සීලපරිසොධනුපායස්ස ච අජානනතො. පකට්ඨං උක්කට්ඨං ඤාණං පඤ්ඤාණන්ති, පාකතිකං ඤාණං නිවත්තෙතුං “පඤ්ඤාණ”න්ති චුත්තන්ති තයිදං පකාරෙහි ජානනතො පඤ්ඤාවාති ආහ “පඤ්ඤාණන්ති පඤ්ඤා යෙවා”ති.

සීලෙනධොතාති සමාධිපදට්ඨානෙන සීලෙන සකලසංකිලෙසමලවිසුද්ධියා ධොතා විසුද්ධා, තෙනාහ “කථං පනා”තිආදි. තත්ථ ධොවතීති සුජ්ඣති. මහාසට්ඨවස්සත්ථෙරො වියාති සට්ඨවස්සමහාථෙරො විය. වෙදනාපරිග්ගහමත්තමිපිති එත්ථ වෙදනාපරිග්ගහො නාම යථාඋප්පන්නං වෙදනං සභාවරසතො උපධාරෙත්වා “අයං වෙදනා එස්සං පටිච්ච, සො එස්සො අනිච්චො දුක්ඛො විපරිණාමධම්මො”ති ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා පවත්තිතවිපස්සනා. එවං විපස්සන්තෙන “සුඛෙන සක්කා සා වෙදනා අධිවාසෙතුං “වෙදනා එව වෙදියතී”ති. වෙදනං වික්ඛම්භෙත්වාති යථාඋප්පන්නං දුක්ඛං වෙදනං අනනුවත්තිත්වා විපස්සනං ආරහිත්වා වීරීං පටිපන්නාය විපස්සනාය තං විනොදෙත්වා. සංසුමාරපතිතෙනාති කුම්භීලෙන විය භූමියං උරෙන නිපජ්ජනෙන. පඤ්ඤාය සීලං ධොවිත්වාති අඛණ්ඩාදිභාවාපාදනෙන සීලං ආදිමජ්ඣපරියොසානෙසු පඤ්ඤාය සුවිසොධිතං කත්වා.

318. “කස්මා ආහා”ති උපරිදෙසනාය කාරණං පුච්ඡති. ලජ්ජා නාම “සීලස්ස ජාතියා ච ගුණදොසපකාසනෙන සමණෙන ගොතමෙන පුච්ඡිතපඤ්ඤං විස්සජ්ජෙසී”ති පරිසාය පඤ්ඤාතතා. එත්තකපරමාති එත්තකඋක්කංසකොට්ඨා පඤ්ච සීලානි, වෙදත්තයවිභාවනං පඤ්ඤඤ්ච ලක්ඛණාදිතො නිද්ධාරෙත්වා ජානනං නත්ථී, කෙවලං තත්ථ වචිපරමා මයන්ති දස්සෙතීති ආහ “සීලපඤ්ඤාණන්ති වචනමෙව පරමං අම්භාක”න්ති. “අයං පන විසෙසො”ති ඉදං නියානනාපෙක්ඛං සීලනිද්දෙසෙ, තෙනාහ “සීලම්චිචෙව නියානති”න්ති.

සාමඤ්ඤඵල පන “සාමඤ්ඤඵල” මිච්චෙව නියානිතං, පඤ්ඤානිද්දෙසෙ පන ඤානපඤ්ඤං අධිට්ඨානං කත්වා විපස්සනාපඤ්ඤාවසෙනෙව පඤ්ඤානියානතං කතං, තෙනාහ “පයමප්ඤානාදීනී”ති.

සොණදණ්ඩඋපාසකත්තපට්ඨෙදනාකථාවණ්ණනා

321-2. නත්තාති පුත්තපුත්තො. අගාරවං නාම නත්ථි, න වායං හගවති අගාරවෙන “අහඤ්ඤෙව ඛො පනා”තිආදිමාහ, අථ ඛො අත්තලාහපරිභානිභයෙන. අයඤ්ඤි යථා තථා අත්තනො මහාජනස්ස සම්භාවනං උප්පාදෙන්වා කොහඤ්ඤෙන පරෙ විම්භාපෙත්වා ලාභුප්පාදං නිජ්ඣිසන්තො විවරති, තස්මා තථා අවොච, තෙනාහ “ඉමිනා කිරා”තිආදි.

තඬ්ඛණානුරූපායාති යාදිසි තදා තස්ස අප්ඤාසයප්පවත්ති, තදනුරූපායාති අත්ථො. තස්ස තදා තාදිසස්ස විචට්ඨසන්තිස්සිතස්ස ඤාණස්ස පරිපාකස්ස අභාවතො කෙවලං අබ්භුදයනිස්සිතො ඵච අත්ථො දස්සිතොති ආහ “දිට්ඨධම්මිකසම්පරාසිකමත්ථං සන්දස්සෙත්වා”ති, පච්චක්ඛතො විභාවෙන්වාති අත්ථො. කුසලෙ ධම්මෙති තෙභූමකෙ කුසලෙ ධම්මෙ, “චතුභූමකෙ”තිපි චත්තුං වට්ඨතිසෙව, තෙනෙවාහ “ආයතිං නිබ්බානත්ථාය වාසනාභාගියා වා”ති. තත්ථාති කුසලධම්මෙ යථා සමාදපිතෙ. නත්ති බ්‍රාහ්මණං සමුත්තෙජෙත්වාති සම්මදෙව උපරුපරි නිසානෙන්වා පුඤ්ඤකිරියාය තික්ඛවිසදභාවං ආපාදෙන්වා. තං පන අත්ථතො තත්ථ උප්පාහජනනං භොතීති ආහ “සඋස්සාහං කත්වා”ති. ඵචං පුඤ්ඤකිරියාය සඋස්සාහතා, ඵචරූපං ගුණසමඬ්ඛිතා ව නියමතො දිට්ඨධම්මිකා අත්ථසම්පාදනීති ඵචං සඋස්සාහතාය, අඤ්ඤෙහි ව තස්මිං විජ්ජමානගුණෙහි සම්පහංසෙත්වා සම්මදෙව හට්ඨතුට්ඨභාවං ආපාදෙන්වා.

යදි හගවා ධම්මරතනවස්සං වස්සි, අථ කස්මා සො විසෙසං නාධිගච්ඡතීති ආහ “බ්‍රාහ්මණො පනා”තිආදි. යදි ඵචං කස්මා හගවා තස්ස තථා ධම්මරතනවස්සං වස්සිති ආහ “කෙවලමස්සා”තිආදි. න හි හගවතො නිරත්ථකා දෙසනා භොතීති.

සොණදණ්ඩසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

5. කුට්ඨන්තසුත්තවණ්ණනා

323. පුරිමසුත්තද්වයෙති අම්බට්ඨසොණදණ්ඩසුත්තද්වයෙ. චුත්තනයමෙවාති යං තත්ථ ආගතසදිසං ඉධාගතං තං අත්ථවණ්ණනතො චුත්තනයමෙව, තත්ථ චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බන්ති අත්ථො. “තරුණො අම්බරුක්ඛො අම්බලට්ඨිකා”ති (දී. නි. අට්ඨ. 1.2) බ්‍රහ්මජාලසුත්තවණ්ණනායං චුත්තන්ති ආහ “අම්බලට්ඨිකා බ්‍රහ්මජාලෙ චුත්තසදිසාවා”ති.

යඤ්ඤාචාටං සම්පාදෙත්වා මහායඤ්ඤං උද්දිස්ස සවිඤ්ඤාණකානි,
 අවිඤ්ඤාණකානි ච යඤ්ඤප්පකරණානි උපට්ඨපිතානීති චුත්තං පාළියං
 “මහායඤ්ඤො උපක්ඛට්ඨො”ති, තං උපක්ඛරණං තෙසං තථාසජ්ජනන්ති ආහ
 “උපක්ඛට්ඨොති සජ්ජිතො”ති. වච්ඡතරසතානීති යුවහාවජ්ජන්තානි
 බලවච්ඡසතානි, තෙ පන වච්ඡා එව හොන්ති, න දම්මා බලිබද්දා වාති ආහ
 “වච්ඡසතානී”ති. එතෙති උසහාදයො උරබ්භපරියොසානා. අනෙකෙසන්ති
 අනෙකජාතිකානං. සඬ්ඛ්‍යාවසෙන අනෙකතා සත්තසතග්ගහණෙනෙව පරිච්ඡින්නා.
 මිගපක්ඛින්නන්ති මහිංසරුරුපසදකුරුඬිගගොකණ්ණමිගානඤ්ඤෙව
 මොරකපිඤ්ජරතිත්තිරකපොතාදිපක්ඛිනඤ්ඤෙව.

328. යඤ්ඤසඬ්ඛ්‍යාතස්ස පුඤ්ඤස්ස යො සංකිලෙසො, තස්ස නිවාරණතො
 නිසෙධනතො විධා වුව්චන්ති විජ්ජට්ඨාරවිනොදනා. තතො එව තා තං
 පුඤ්ඤාභිසන්දං අවිච්ඡින්නදිත්වා යපෙන්නිති “යපනා”ති චුත්තා. තාසං පන
 යඤ්ඤස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානවසෙන තිස්ස කාලෙසු පවත්ති යා යඤ්ඤො
 තිට්ඨපනොති ආහ “තිට්ඨපනන්ති අත්ථො”ති. පරික්ඛරොන්ති අභිසඬ්ඛරොන්තිති
 පරික්ඛාරා, පරිවාරාති චුත්තං. “සොළසපරික්ඛාරන්ති සොළසපරිවාර”න්ති.

මහාවිජ්ජතරාජයඤ්ඤකථාවණ්ණනා

336. පුබ්බවරිතන්ති අත්තතො පුරිමජාතිසම්භූතං බොධිසම්භාරභූතං
 පුඤ්ඤවරියං. තථා භිස්ස අනුගාමිනොව නිධිස්ස ටාවරො නිධි නිදස්සිතො. අඬ්ඬතා
 නාම විභවසම්පන්නතා, සා තං තං උපාදායුපාදාය වුව්චතිති ආහ “යො කොචී
 අත්තතො සත්තකෙන විභවෙන අඬ්ඬො හොති”ති. තථා මහද්ධනතාපිති තං
 උක්කංසගතං දස්සෙතුං “මහතා අපරිමාණසඬ්ඛ්‍යෙන ධනෙන සමන්නාගතො”ති
 චුත්තං. භුඤ්ජිතබ්බතො පරිභුඤ්ජිතබ්බතො විසෙසතො කාමා භොගො නාමාති ආහ
 “පඤ්චකාමගුණවසෙනා”ති. පිණ්ඩපිණ්ඩවසෙනාති භාජනාලඬ්ඛකාරාදිවිභාගං
 අභුත්වා කෙවලං බණ්ඩබණ්ඩවසෙන.

මාසකාදීති ආදි-සද්දෙන ටාලකාදිං සඬ්ගණ්හාති. භාජනාදීති ආදි-සද්දෙන
 වත්ථසෙය්‍යාවසථාදිං සඬ්ගණ්හාති. සුවණ්ණරජතමණිමුත්තාවෙචරියවජිරපවාළානි
 “සත්තරතනානි”ති වදන්ති. සාලිව්හිආදි පුබ්බණ්ණං පුරක්ඛතංසස්සඵලන්ති
 කත්වා. තබ්බිපරියායතො මුග්ගමාසාදි අපරණ්ණං. දෙවසිකං...පෙ.... වසෙනාති
 දිවසෙ දිවසෙ පරිභුඤ්ජිතබ්බදාතබ්බවඩ්ඪෙසිතබ්බාදිවිධිනා
 පරිවත්තනකධනධඤ්ඤවසෙන.

කොට්ඨං වුව්චති ධඤ්ඤස්ස ආයපනට්ඨානං, කොට්ඨභූතං අගාරං කොට්ඨාගාරං
 තෙනාහ “ධඤ්ඤෙන...පෙ.... ගාරො වා”ති. එවං සාරගබ්භං “කොසො”ති,
 ධඤ්ඤස්ස ආයපනට්ඨානඤ්ඤෙව “කොට්ඨාගාර”න්ති දස්සෙත්වා ඉදානි තතො
 අඤ්ඤථා තං දස්සෙතුං “අථ වා”තිආදි චුත්තං. තත්ථ යථා අසිනො
 තික්ඛ්‍යාවපරිහාරතො පරිච්ඡදො “කොසො”ති වුව්චති, එවං රඤ්ඤො

තික්ඛභාවපරිහරණත්තා චතුරඨගිනී සෙනා “කොසො”ති ආහ “චතුබ්බිධො කොසො හත්ථී අස්සා රථා පත්ති”ති. “චත්ථකොට්ඨාගාරග්ගහණෙනෙව සබ්බස්සාපි භණ්ඩට්ඨපනට්ඨානස්ස ගහිතත්තා තිවිධං කොට්ඨාගාරන්ති වුත්තං. “ඉදං එවං බහු”න්තිආදි රාජා තමත්ථං ජානන්තොව භණ්ඩාගාරිකෙන කථාපෙත්වා පරිසාය නිස්සද්දභාවාපාදනත්ථස්සද්ව ආහ එවං මෙ පකතික්ඛොහො න භවිස්සතීති.

337-8. බ්‍රාහ්මණො චින්තෙසි ජනපදස්ස අනුපද්දවත්ථස්සද්වෙව යඤ්ඤස්ස ව විරානුපවත්තනත්ථස්සද්ව, තෙනාහ “අයං රාජා”තිආදි.

සත්තානං හිතස්ස සුබස්ස ව විදුසනතො අහිතස්ස දුක්ඛස්ස ව ආවහනතො වොරා එව කණ්ටකා, තෙහි වොරකණ්ටකෙහි. යථා ගාමවාසීනං සාතා ගාමසාතා, එවං පන්ථිකානං දුහතා විබාධනා පන්ථදුහතා. අධම්මකාරීති ධම්මතො අපෙතස්ස අයුත්තස්ස කරණසීලො, අත්තතො විජිතෙ ජනපදාදීනං තතො අනත්ථතො තායනෙන බත්තියො යො බත්තධම්මො, තස්ස වා අකරණසීලොති අත්ථො. දස්සවො එව බීලසදිසත්තා දස්සුබ්බිලං. යථා හි බෙත්තෙ බීලං කසනාදීනං සුබජ්ජවත්තිං, මූලසත්තානෙන සස්සස්ස බුද්ධිස්සද්ව විබන්ධති, එවං දස්සවො රජ්ජෙ රාජාණාය සුබජ්ජවත්තිං, මූලවිරුළුහියා ජනපදානං පරිබුද්ධිස්සද්ව විබන්ධන්ති. තෙන වුත්තං “දස්සවො එව බීලසදිසත්තා දස්සුබ්බිල”න්ති. වධ-සද්දො හිංසනත්ථොපි හොතීති වුත්තං “මාරණෙන වා කොට්ටනෙන වා”ති. අද්දුබන්ධනාදිනාති ආදි-සද්දෙන රජ්ජුබන්ධනසඬ්ඛලිකබන්ධනාදිං සඬ්ගණ්හාති. ජානියාති ධනජානියා, තෙනාහ “සතං ගණ්හථා”තිආදි. පඤ්චසිඛමුණ්ඩකරණන්ති කාකපක්ඛකරණං. ගොමයසිඤ්චනන්ති සීසෙ ජකණොදකාවසෙවනං. කුදණ්ඩකබන්ධනන්ති ගද්දුලබන්ධනං. එවමාදීනීති ආදි-සද්දෙන බුරුමුණ්ඩං කරිත්වා භස්මපුට්ඨොපොථනාදිං සඬ්ගණ්හාති. උභනිස්සාමීති උද්ධරිස්සාමි, අපනෙස්සාමීති අත්ථො. උස්සහන්තීති පුබ්බෙ තත්ථ කතපරිවයතාය උස්සාහං කාතුං සක්කොන්ති. අනුප්පදෙතුති අනු අනු පදෙතු, තෙනාහ “දිත්තෙ අප්පහොන්තෙ”තිආදි. සක්ඛිකරණපණ්ණාරොපනාති වඩ්ඪියා සහ වා විනා වා පුන ගහෙතුකාමස්ස, ඉධ පන තං නත්ථීති ආහ “සක්ඛිං අකත්වා”තිආදි, තෙනාහ “මූලච්ඡෙජ්ජවසෙනා”ති. පකාරතො භණ්ඩානි ආහරති සම්භරති පරිවයති එතෙනාති පාහනං, භණ්ඩමූලං.

දිවසෙ දිවසෙ දාතබ්බහත්තං දෙවසිකහත්තං. “අනුමාසං, අනුපොසථ”න්තිආදිනා දාතබ්බං වෙතනං මාසිකාදිපරිබ්බයං. තස්ස තස්ස කුලානුරූපෙන කම්මානුරූපෙන සුරභාවානුරූපෙනාති පච්චෙකං අනුරූප-සද්දො යොජෙතබ්බො. සෙනාපච්චාදි යානන්තරං. සකකම්මපසුතත්තා, අනුපද්දවත්තා ව ධනධඤ්ඤානං රාසිකො රාසිකාරභූතො. බෙමෙන ධීතාති අනුපද්දවෙන පවත්තා, තෙනාහ “අභයා”ති, කුතොචිපි භයරහිතාති අත්ථො.

චතුපරික්ඛාරවණ්ණනා

339. තස්මිං තස්මිං කිච්චෙ අනුයන්ති අනුවත්තන්තිති අනුයන්තා, අනුයන්තා එව ආනුයන්තා යථා “අනුභාවො එව ආනුභාවො”ති. අස්සාති රඤ්ඤො තෙති ආනුයන්තබ්බන්තියාදයො. අත්තමනා න භවිස්සන්ති “අම්හෙ එත්ථ බහි කරොති”ති. නිබන්ධවිපුලාගමො ගාමො නිගමො, විවඬිඤ්ඤාආයො මහාගාමොති අත්ථො. ජනපද-සද්දො හෙට්ඨා වුත්තත්ථො එව. ඡන්තං පකතීන්තං වසෙන රඤ්ඤො භික්ඛුබ්බිද්ධි, තදෙකදෙසා ව ආනුයන්තාදයොති වුත්තං “යං තුම්භාකං අනුජානනං මම භවෙය්‍ය දීඝරත්තං භික්ඛාය සුඛායා”ති.

අමා සහ භවන්ති කිච්චෙසුති අමච්චා, රජ්ජකිච්චවොසාසනකා. තෙ පන රඤ්ඤො පියා, සහපවත්තනකා ව භොන්තිති ආහ “පියසභායකා”ති. රඤ්ඤො පරිසති භවාති පාරිසජ්ජා, තෙ පන කෙති ආහ “සෙසා ආණ්ණිකරා”ති, යථාවුත්තආනුයන්තබ්බන්තියාදි හි අවසෙසා රඤ්ඤො ආණ්ණකරාති අත්ථො. සතිපි දෙය්‍යධම්මෙ ආනුභාවසම්පත්තියා, පරිවාරසම්පත්තියා ව අභාවෙ තාදිසං දාතුං න සක්කා, වුඬ්ඪකාලෙ ව තාදිසානම්පි රාජුන්තං තදුහයං භායතෙවාති ආහ “මහල්ලකකාලෙ...පෙ.... න සක්කා”ති. අනුමතියාති අනුජානනෙන, පක්ඛාති සපක්ඛා යඤ්ඤස්ස අඬගභුතා. පරික්ඛරොන්තිති පරික්ඛාරා, සම්භාරා. ඉමෙ තස්ස යඤ්ඤස්ස අඬගභුතා පරිවාරා පිය භොන්තිති ආහ “පරිවාරා භවන්ති”ති.

අට්ඨපරික්ඛාරවණ්ණනා

340. යස්සාති ආනුභාවෙන, තෙනාහ “ආණ්ණායපනසමත්ථතායා”ති. සද්දහතීති “දාතා දානස්ස ඵලං පච්චන්තොති”ති පත්තියායති. දානෙ සුරොති දානසුරො දෙය්‍යධම්මෙ ඊසකම්පි සඬිගං අකත්වා මුත්තවාගො. ස්වායමත්ථො කම්මස්සකතඤ්ඤාණස්ස තික්ඛවිසදභාවෙන වෙදිතබ්බො, තෙනාහ “න සද්ධාමත්තකෙනෙවා”තිආදි. යස්ස හි කම්මස්සකතා පච්චක්ඛතො විය උපට්ඨාති, සො එවං වුත්තො. යං දානං දෙතීති යං දෙය්‍යධම්මං පරස්ස දෙති. තස්ස පති හුත්වාති තබ්බිසයං ලොභං සුට්ඨ අභිභවන්තො තස්ස අධිපති හුත්වා දෙති අනධිභවතීයත්තා. “න දාසො, න සභායො”ති වත්වා තදුහයං අන්වයතො, බ්‍යතිරෙකතො ව දස්සෙතුං “යො හී”තිආදි වුත්තං. දාසො හුත්වා දෙති තණ්හාය දානස්ස දාසබ්‍යතං උපගතත්තා. සභායො හුත්වා දෙති තස්ස පියභාවානිස්සජ්ජනතො. සාමී හුත්වා දෙති තත්ථ තණ්හාදාසබ්‍යතො අත්තානං මොචෙත්වා අභිභුය්‍ය පවත්තනතො. සාමීපරිභොගසදිසා හෙතස්සායං පවත්තතීති.

සම්මතපාපා සමණා, බාහිතපාපා බ්‍රාහ්මණා උක්කට්ඨනිද්දෙසෙන, පබ්බජ්ජාමත්තසමණා ජාතිමත්තබ්‍රාහ්මණා පන කපණාදිග්ගහණෙනෙවත්ථ ගහිතාති අධිප්පායො. දුග්ගතාති දුක්කරජීවිකං උපගතා කසිරවුත්තිකා, තෙනාහ “දලිද්දමනුස්සා”ති. අද්ධිකාති අද්ධානමග්ගගාමීතො. වණ්ඨිබ්බකාති දායකානං ගුණකිත්තනවසෙන, කම්මඵලකිත්තනමුඛෙන ව යාවනකා සෙය්‍යථාපි නග්ගවරියාදයො, තෙනාහ “ඉට්ඨං දින්න”න්තිආදි. “පසතමත්ත”න්ති වීහිතණ්ඩුලාදිවසෙන වුත්තං, “සරාවමත්ත”න්ති යාගුහත්තාදිවසෙන. ඔපානං

වුවිච්ඡි ඔගාහෙත්වා පාතබ්බතො නදිතළාකාදීනං සබ්බසාධාරණතිත්ථං ඔපානං විය
භූතොති ඔපානභූතො, තෙනාහ “උදපානභූතො”තිආදි. සුතමෙව සුතජාතන්ති ජාත-
සද්දස්ස අනත්ථන්තරවාචකතමාහ යථා “කොසජාත”න්ති.

අතීතාදිඅත්ථවිත්තනසමත්ථතා නාමස්ස රඤ්ඤො අනුමානවසෙන,
ඉතිකත්තබ්බතාවසෙන ච වෙදිතබ්බො, න බුද්ධානං විය තත්ථ පච්චක්ඛදස්සිතායාති
දස්සෙතුං “අතීතෙ”තිආදි වුත්තං. අඛිඨතාදයො තාව යඤ්ඤස්ස පරික්ඛාරා
හොන්තු තෙහි විනා තස්ස අසිජ්ඣනතො, සුජාතතා සුරූපතා පන කථන්ති ආහ
“එතෙහි කිරා”තිආදි. එත්ථ ච කෙචි “යථා අඛිඨතාදයො යඤ්ඤස්ස එකංසතො
අඛිගානි, න එවමහිජාතතා, අහිරූපතා වාති දස්සෙතුං කිරසද්දග්ගහණ”න්ති වදන්ති
“අයං දුජ්ජාතො”තිආදි වචනස්ස අනෙකන්තිකතං මඤ්ඤමානා, තයිදං අසාරං,
සබ්බසාධාරණවසෙන හෙස යඤ්ඤාරම්භො තත්ථ සියා කෙසඤ්චි
තථාපරිචිතක්කොති තස්සාපි අවකාසාභාවාදස්සනත්ථං තථා වුත්තන්තා. කිර-සද්දො
පන තදා බ්‍රාහ්මණෙන විත්තිතාකාරසුවනත්ථො දට්ඨබ්බො. එවමාදීනීති ආදි-
සද්දෙන “අයං විරූපො දලිද්දො අප්පෙසක්ඛො අස්සද්ධො අප්පස්සුතො
අනත්ථඤ්ඤා න මෙධාවි”ති එතෙසං සඛිගහො දට්ඨබ්බො.

චතුපරික්ඛාරාදිවණ්ණනා

341. “සුජං පග්ගණ්හන්තාන”න්ති පුරොහිතස්ස සයමෙව
කටච්ඡුග්ගහණජොතනෙන එවං සහත්ථා, සක්කච්චඤ්ච දානෙ යුත්තතා
ඉච්ඡිතබ්බාති දස්සෙති. එවං දුජ්ජාතස්සාති එත්ථාපි හෙට්ඨා වුත්තනයෙනෙව
අත්ථො වෙදිතබ්බො.

342. තිණ්ණං යානානන්ති දානස්ස ආදිමජ්ඣපරියොසානභූතාසු තිසු භූමිසු,
අවත්ථාසුති අත්ථො. වලන්තීති කම්පන්ති පුරිමාකාරෙන න තිට්ඨන්ති.
කරණත්ථෙති තතියාවිහත්තිඅත්ථෙ. කත්තරි හෙතං සාමිවචනං
කරණියසද්දාපෙක්ඛාය. “පච්චානුතාපො න කත්තබ්බො”ති වත්ථා තස්ස
අකරණුපායං දස්සෙතුං “පුබ්බචෙතනා පන අවලා පතිට්ඨපෙතබ්බො”ති වුත්තං.
තත්ථ අවලාති දළ්භා කෙනචි අසංහීරා. පතිට්ඨපෙතබ්බාති සුපතිට්ඨිතා කාතබ්බො.
එවං කරණෙන හි යථා තං දානං සම්පති යථාධිජ්ජායං නිජ්ජප්පති, එවං ආයතිමිපි
විපුලඵලතායාති ආහ “එවඤ්ඤි දානං මහජ්ඣලං හොතීති දස්සෙති”ති,
විජ්ජපිසාරෙන අනුපක්කිලිට්ඨභාවතො. මුඤ්චචෙතනාති පරිච්චාගචෙතනා. තස්සා
නිච්චලභාවො නාම මුත්තවාගතා පුබ්බාහිසඬ්ඛාරවසෙන උළාරභාවො,
සමනුස්සරණචෙතනාය පන නිච්චලභාවො “අහො මයා දානං දින්තං සාධු සුට්ඨ”ති
තස්ස සක්කච්චං පච්චචෙක්ඛණාවසෙන වෙදිතබ්බො. තථා අකරොන්තස්සාති
මුඤ්චචෙතනං, තත්ථ පච්චාසමනුස්සරණචෙතනඤ්ච වුත්තනයෙන නිච්චලං
අකරොන්තස්ස විජ්ජපිසාරං උජ්ජාදෙන්තස්ස. ඛේත්තවිසෙසෙ පරිච්චාගස්ස
කතන්තා ලද්ධෙසුපි උළාරෙසු හොගෙසු විත්තං නාපි නමති. යථා කථන්ති ආහ
“මහාරොරුචං උපපන්තස්ස සෙට්ඨිගහපතීනො වියා”ති.

සො කිර තගරසිබිං පව්වෙකබුද්ධං අත්තනො ගෙහද්වාරෙ පිණ්ඩාය යිතං දිස්වා “ඉමස්ස සමණස්ස පිණ්ඩපාතං දෙහි” ති හරියං ආණාපෙත්වා රාජ්‍යපට්ඨානත්ථං පක්කාමි. සෙට්ඨිහරියා සප්පඤ්ඤජාතිකා, සා චිත්තෙසි “මයා එත්තකෙන කාලෙන ‘ඉමස්ස දෙවා’ ති වචනමත්තං පිස්ස න සුතපුබ්බං, අයඤ්ච මඤ්ඤෙ අහොසි පව්වෙකසම්බුද්ධො, යථා තථා අදත්වා පණිතං පිණ්ඩපාතං දස්සාමි” ති උපගන්ත්වා පව්වෙකසම්බුද්ධං පඤ්චපතිට්ඨිතෙන වන්දිත්වා පත්තං ආදාය අත්තොනිවෙසනෙ පඤ්ඤත්තාසනෙ නිසිදාපෙත්වා පරිසුද්ධෙහි සාලිතණ්ඩුලෙහි භත්තං සම්පාදෙත්වා තදනුරූපං බාදනීයං, බ්‍යඤ්ජනං, සුපෙය්‍යඤ්ච අභිසංඛරිත්වා බහි ගන්ධෙහි අලංකරිත්වා පව්වෙකසම්බුද්ධස්ස භත්ථෙසු පතිට්ඨපෙත්වා වන්දි. පව්වෙකබුද්ධො “අඤ්ඤෙසම්පි පව්වෙකබුද්ධානං සංඛගහං කරිස්සාමි” ති අපරිභුඤ්ජිත්වාච අනුමොදනං කත්වා පක්කාමි. සොපි බො සෙට්ඨි රාජ්‍යපට්ඨානං කත්වා ආගච්ඡන්තො පව්වෙකබුද්ධං දිස්වා අහං “තුම්භාකං පිණ්ඩපාතං දෙවා” ති වත්වා පක්කන්තො, අපි වො ලද්ධො පිණ්ඩපාතොති. ආම සෙට්ඨි ලද්ධොති. “පස්සාමා” ති ගීවං උක්ඛිපිත්වා ඔලොකෙසි. අථස්ස පිණ්ඩපාතගන්ධො උට්ඨන්ත්වා නාසපුටං පුරෙසි. සො “මහා වත මෙ ධනබ්‍යයො ජාතො” ති චිත්තං සන්ධාරෙතුං අසක්කොන්තො පච්ඡා විජ්ජට්ඨාරි අහොසි. විජ්ජට්ඨාරස්ස පන උජ්ජන්තාකාරො “වරමෙත” ත්තිආදිනා (සං. නි. 1.131) පාළියං ආගතොයෙව. භාතු පනායං එකං පුත්තකං සාපතෙය්‍යකාරණා ජීවිතා වොරොපෙසි, තෙන මහාරොරුචං උපපන්නො. පිණ්ඩපාතදානෙන පනෙස සත්තක්ඛත්තුං සුග්ගතිං සග්ගං ලොකං උපපන්නො, සත්තක්ඛත්තුමෙව ච සෙට්ඨිකුලෙ නිබ්බත්තො, න වාස්ස උළාරෙසු භොගෙසු චිත්තං නම්, තෙන වුත්තං “නාපි උළාරෙසු භොගෙසු චිත්තං නමති” ති.

343. ආකරොති අත්තනො අනුරූපතාය සමරියාදං සපරිච්ඡෙදං එලං නිබ්බත්තෙතිති ආකාරො, කාරණන්ති ආහ “දසහි ආකාරෙහිති දසහි කාරණෙහි” ති. පටිග්ගාහකතො වාති බලවතරො හුත්වා උජ්ජප්පමානො පටිග්ගාහකතොච උජ්ජප්පති, ඉතරො පන දෙය්‍යධම්මතො, පරිවාරජනතොපි උජ්ජප්පෙය්‍යෙව. උජ්ජප්පිතුං යුත්තන්ති උජ්ජප්පනාරහං. තෙසංයෙව පාණාතිපාතිනං. යජනං නාමෙත්ථ දානං අධිප්පෙතං, න අග්ගිපුහනන්ති ආහ “යජනං භවන්ති දෙතු භව” ත්ති. විස්සජ්ජතුති මුත්තවාගවසෙන විස්සජ්ජතු. අඛිහන්තරන්ති අජ්ඣන්තං, සකසන්තානෙති අත්ථො.

344. හෙට්ඨා සොළස පරික්ඛාරා වුත්තා යඤ්ඤස්ස තෙ වත්ථුං කත්වා, ඉධ පන සන්දස්සනාදිවසෙන අනුමොදනාය ආරද්ධත්තා වුත්තං “සොළසහි ආකාරෙහි” ති. දස්සෙත්වා අත්තනො දෙසනානුභාවෙන පච්චක්ඛතො විය එලං දස්සෙත්වා, අනෙකචාරං පන කථනතො ච ආමෙඨිතවචනං. තමත්ථන්ති යථාවුත්තං දානඵලවසෙන කම්මඵලසම්බන්ධං. සමාදපෙත්වාති සුතමත්තමෙව අකත්වා යථා රාජා තමත්ථං සම්මදෙව ආදියති චිත්තෙ කරොන්තො සුග්ගතිතං කත්වා ගණ්භාති, තථා සක්කච්චං ආදාපෙත්වා. ආමෙඨිතකාරණං හෙට්ඨා වුත්තමෙව.

“විජ්ජාසාරවිනොදනෙනා” ති ඉදං නිදස්සනමත්තං

ලොභදොසමොහඉස්සාමච්ඡරියමානාදයොපි හි දානචිත්තස්ස උපක්කිලෙසා, තෙසං විනොදනෙනාපි තං සමුත්තෙජ්ජිතං නාම හොති තික්ඛවිසදභාවජ්ජත්තිතො. ආසන්නතරභාවතො වා විජ්ජාසාරස්ස තඛ්ඛිනොදනමෙව ගහිතං, පචත්තිතෙපි හි දානෙ තස්ස සම්භවතො. යාථාවතො විජ්ජමානෙහි ගුණෙහි තුට්ඨපහට්ඨභාවාපාදනං සම්පහංසනත්ති ආහ “සුන්දරං තෙ...පෙ.... ථුතිං කත්වා කට්ඨං” ති. ධම්මතොති සච්චතො. සච්චඤ්ඤි ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මං, උපසමචරියාභාවතො සමං, යුත්තභාවෙන කාරණන්ති ව චුච්චතිති.

345. තස්මිං යඤ්ඤෙ රුක්ඛතිණ්ණච්ඡෙදොපි නාම නාහොසි, කුතො පාණ්ණවධොති පාණ්ණවධාභාවස්සෙව දළ්භිකරණත්ථං සබ්බසො විපරිතගාභාවිදුස්සිතඤ්ඤවස්ස දස්සෙතුං පාළියං “නෙව ගාථො භඤ්ඤිංසු” ති ආදිං වත්වාපි “න රුක්ඛා ඡිජ්ජිංසු” ති ආදි චුත්තං, තෙනාහ “කිං පන ගාථො” ති ආදි. බරිහිසත්ථායාති පරිච්ඡෙදනත්ථාය. වනමාලාසඬ්ඛෙපෙනාති වනපුජ්ජෙහි ගත්ථිතමාලානියාමෙන. භූමියං වා පත්ථරන්තිති වෙදිභූමිං පරික්ඛිපන්තා තත්ථ පත්ථරන්ති. අන්තොගෙහදාසාදයොති අන්තොජාතධනක්කිතකරමරානිතසයංදාසා. පුබ්බමෙවාති හතිකරණතො පගෙව. ගහෙත්වා කරොන්තිති දිවසෙ දිවසෙ ගහෙත්වා කරොන්ති. තජ්ජිතාති ගජ්ජිතා. පියසමුදාවාරෙනෙවාති ඉට්ඨවචනෙනෙව. ඵාණිතෙන වෙවාති ඵත්ථ ව-සද්දො අචුත්තසමුච්චයත්ථො, තෙන පණිතපණිතානං නානජ්ජකාරානං බාදනියහොජනියාදිතඤ්ඤෙව වත්ථමාලාගන්ධවිලෙපනානසෙය්‍යාදිතඤ්ඤෙව සඬ්ඛගො දට්ඨබ්බො, තෙනාහ “පණිතෙහි සජ්ජිතෙලාදිසම්මිස්සෙහෙවා” ති ආදි.

346. සං නාම ධනං, තස්ස පතීති සපති, ධනවා. දිට්ඨධම්මිකසම්පරායිකහිතාවහත්තා තස්ස හිතන්ති සාපතෙය්‍යං, තදෙව ධනං. තෙනාහ “පහුතං සාපතෙය්‍යං ආදායාති බහුං ධනං ගහෙත්වා” ති. ගාමභාගෙනාති සඬ්ඛිත්තනවසෙන ගාමෙ වා ගහෙතඛ්ඛභාගෙන.

347. “යාගුං පිච්ච්චා” ති යාගුසිසෙන පාතරාසභොජනමාහ. පුරත්ථිමෙන යඤ්ඤවාටස්සාති රඤ්ඤො දානසාලාය නාතිදුරෙ පුරත්ථිමදිසාභාගෙහි අත්ථො, යතො තත්ථ පාතරාසං භුඤ්ජිත්වා අකිලන්තරූපායෙව සායන්තෙ සාලං පාපුණන්ති “දක්ඛිණෙන යඤ්ඤවාටස්සා” ති ආදිසුපි ඵසෙව නයො.

348. පරිභාරෙනාති භගවත්තං ගරුං කත්වා අගාරවපරිභාරෙන.

නිව්වදානඅනුකූලයඤ්ඤවණ්ණනා

349. උට්ඨාය සමුට්ඨායාති දානෙ උට්ඨානවීරියං සක්කච්චං කත්වා. අජ්ජසම්භාරතරොති අතිවිය පරිත්තසම්භාරො. සමාරභීයති යඤ්ඤො ඵතෙහිති සමාරම්භා, සම්භාරසම්භරණවසෙන පවත්තසත්තපිළා. අජ්ජට්ඨතරොති පන අතිවිය අජ්ජකිච්චොති අත්ථො. විපාකසඤ්ඤිතං අතිසයෙන මහන්තං සදිසඵලං ඵත්තස්සාති

මහජ්ජලතරො. උදයසඤ්ඤිතං අතිසයෙන මහන්තං නිස්සන්දාදිඵලං එතස්සාති මහානිසංසතරො. ධූවදානානීති ධූවානි ටීරානි අවිජින්නානි කත්වා දාතබ්බදානානි. අනුකුලයඤ්ඤානීති අනුකුලං කුලානුක්කමං උපාදාය දාතබ්බදානානි, තෙනාහ “අම්භාක”න්තිආදි. නිබද්ධදානානීති නිබන්ධෙන්වා නියමෙන්වා පවෙණිවසෙන පවත්තිතදානානි.

හත්ථිදන්තෙන පවත්තිතා දන්තමයසලාකා, යත්ථ දායකානං නාමං අඬිකන්ති. රඤ්ඤොති සෙනවාහනරඤ්ඤො.

ආදීනීති ආදි-සද්දෙන “සෙනො විය මංසපෙසිං කස්මා ඔක්ඛන්දිත්වා ගණ්භාසි”ති එවමාදීනං සඬිගහො. පුබ්බචෙතනාමුඤ්චචෙතනාඅපරචෙතනාසම්පත්තියා දායකස්ස වසෙන තිණි අඬිගානි, චිත්තරාගතාවිතදොසතාවිතමොහතාපටිපත්තියා දක්ඛිණෙයාස්ස වසෙන තිණිති එවං ජලුඬිගසමන්තාගතාය දක්ඛිණාය. අපරාපරං උප්පජ්ජනකචෙතනාවසෙන මහානදී විය, මහොසො විය ව ඉතො විතො ව අභිසන්දිත්වා ඔක්ඛන්දිත්වා පවත්තියා පුඤ්ඤමෙව පුඤ්ඤාභිසන්දො.

350. කිච්චපරියොසානං නත්ථි දිවසෙ දිවසෙ දායකස්ස ඛ්‍යාපාරාපජ්ජනතො, තෙනාහ “එකෙනා”තිආදි. කිච්චපරියොසානං අත්ථි යථාරද්ධස්ස ආවාසස්ස කතිපයෙනාපි කාලෙන පරිසමාපෙනබ්බතො, තෙනාහ “පණ්ණසාල”න්තිආදි. සුත්තන්තපරියායෙනාති සුත්තන්තපාළිනායෙන. (ම. නි. 1.12, 13; අ. නි. 2.58) නව ආනිසංසාති සීතපටිසාකාදයො පටිසල්ලානාරාමපරියොසානා නව උදයා. අප්පමත්තතාය වෙනෙ වුත්තා.

යස්මා ආවාසං දෙන්තෙන නාම සබ්බම්පි පච්චයජාතං දින්නමෙව හොති. ද්වෙ තයො ගාමෙ පිණ්ඩාය වරින්වා කිඤ්චි අලද්ධා ආගතස්සපි ඡායුදකසම්පන්නං ආරාමං පවිසින්වා න්භායින්වා පතිස්සයෙ මුහුත්තං නිපජ්ජින්වා වුට්ඨාය නිසින්තස්ස කායෙ බලං ආහරින්වා පක්ඛිත්තං විය හොති. බහි විචරන්තස්ස ව කායෙ වණ්ණධාතු වාතාතපෙහි කිලමති, පතිස්සයං පවිසින්වා ද්වාරං පිටාය මුහුත්තං නිපන්නස්ස විසභාගසන්නති වූපසම්මති, සභාගසන්නති පතිට්ඨාති, වණ්ණධාතු ආහරින්වා පක්ඛිත්තා විය හොති. බහි විචරන්තස්ස ව පාදෙ කණ්ටකො විජ්ඣති, බාණු පහරති, සරිසපාදිපරිස්සයා වෙව වොරහයඤ්ච උප්පජ්ජති, පතිස්සයං පවිසින්වා ද්වාරං පිටාය නිපන්නස්ස සබ්බෙ තෙ පරිස්සයා න හොන්ති, සජ්ඣායන්තස්ස ධම්මපිතිසුඛං, කම්මට්ඨානං මනසි කරොන්තස්ස උපසම්පුබ්බඤ්ච උප්පජ්ජති බහිද්ධා වික්ඛෙපාභාවතො. බහි විචරන්තස්ස ව කායෙ සෙදා මුච්චන්ති, අක්ඛිති එන්දන්ති, සෙනාසනං පවිසනක්ඛණෙ මඤ්චපීඨාදීනි න පඤ්ඤායන්ති, මුහුත්තං නිසින්තස්ස පන අක්ඛිතං පසාදො ආහරින්වා පක්ඛිත්තො විය හොති, ද්වාරවාතපානමඤ්චපීඨාදීනි පඤ්ඤායන්ති. එතස්මිඤ්ච ආවාසෙ වසන්නං දිස්වා මනුස්සා චතුහි පච්චයෙහි සක්කච්චං උපට්ඨහන්ති. තෙන වුත්තං “ආවාසං දෙන්තෙන නාම සබ්බම්පි පච්චයජාතං දින්නමෙව හොති”ති, තස්මා එතෙ

යථාච්ඡිත්තා සබ්බෙපි ආනිසංසා වෙදිතබ්බා. තෙන චුත්තං “අප්පමත්තතාය වෙනෙ චුත්තා”ති.

සීතන්ති අප්ඤ්ඤානං ධාතුක්ඛොභවසෙන වා බහිද්ධා උතුච්ඡරිණාමවසෙන වා උප්පජ්ජනකසීතං. උණ්හන්ති අග්ගිසන්තාපං, තස්ස වනඛාහාදීසු (වනදාහාදීසු වා සාරත්ථ. ටී. චූළවග්ග 3.295) සම්භවො වෙදිතබ්බො. පටිහන්ති පටිබාහති, යථා තද්වග්ගවසෙන කායචිත්තානං බාධනං න හොති, එවං කරොති. සීතුණ්හබ්බාහතෙ හි සරීරෙ වික්ඛිත්තචිත්තො භික්ඛු යොනියො පදහිතුං න සක්කොති. වාළුමිගානීති සීහබ්බාග්ගාදිවණ්ඩමිගෙ. ගුත්තසෙනාසනඤ්ඤි ආරඤ්ඤකම්පි පටිසිත්වා ද්වාරං පිධාය නිසින්නස්ස තෙ පරිස්සයා න හොන්තිති. සරීසපෙති යෙ කෙච්ඡරන්තෙ ගච්ඡන්තෙ දීඝජාතිකෙ සප්පාදිකෙ. මකසෙති නිදස්සනමත්තමෙතං, ඩංසාදීනම්පි එතෙස්වෙව (එතනෙව සාරත්ථ. ටී. චූළවග්ග 3.295) සඬගහො දට්ඨබ්බො. සිසිරෙති සිසිරකාලවසෙන, සත්තාහවද්දලිකාදිවසෙන ව උප්පන්නෙ සිසිරසම්ඵස්සෙ. චූට්ඨියොති යදා තදා උප්පන්නා වස්සචූට්ඨියො පටිහන්තිති යොජනා.

වාතාතපො ඝොරොති රුක්ඛගච්ඡාදීනං උම්මුලහඤ්ජනාදිවසෙන පවත්තියා ඝොරො සරපඅරජාදිහෙදො වාතො වෙව ගිම්හපරිලාහසමයෙසු උප්පත්තියා ඝොරො සූරියාතපො ව. පටිහඤ්ඤතීති පටිබාහියති. ලෙණත්ථන්ති නානාරම්මණතො චිත්තං නිවත්තෙන්වා පටිසල්ලානාරාමත්ථං. සුඛත්ථන්ති චුත්තපරිස්සයාහාවෙන ආසුචිහාරත්ථං. ක්කායිතුන්ති අට්ඨතිංසාය ආරම්මණෙසු යත්ථ කත්ථවි චිත්තං උපනිබන්ධිත්වා උපනිජ්ඣායිතුං. විපස්සිතුන්ති අනිච්චාදිතො සඬබ්බායෙ සම්මසිතුං.

විහාරෙති පතිස්සයෙ. කාරයෙති කාරාපෙය්‍ය. රම්මෙති මනොරමෙ නිවාසසුඛෙ. වාසයෙත්ථ බ්‍රහ්මස්සතෙති කාරෙන්වා පන එත්ථ විහාරෙසු බ්‍රහ්මස්සතෙ සීලවන්තෙ කල්‍යාණධම්මෙ නිවාසෙය්‍ය, තෙ නිවාසෙන්තො පන තෙසං බ්‍රහ්මස්සතානං යථා පච්චයෙහි කිලමථො න හොති, එවං අන්තඤ්ච පානඤ්ච වත්ථසෙනාසනානි ව දදෙය්‍ය උජුහුතෙසු අප්ඤ්ඤාසයසම්පන්නෙසු කම්මකම්මඵලානං, රතන්තයගුණානඤ්ච සද්දහනෙන විජ්ජසන්නෙන වෙනසා.

ඉදානි ගහට්ඨපබ්බජිතානං අඤ්ඤමඤ්ඤපකාරිතං දස්සෙතුං “තෙ තස්සා”ති ගාථමාහ. තත්ථ තෙති බ්‍රහ්මස්සතා. තස්සාති උපාසකස්ස. ධම්මං දෙසෙන්තීති සකලවට්ටදුක්ඛපනුදනං සද්ධම්මං දෙසෙන්ති. යං සො ධම්මං ඉධඤ්ඤායාති සො උපාසකො යං සද්ධම්මං ඉමස්මිං සාසනෙ සම්මාපටිපජ්ජනෙන ජානිත්වා අග්ගග්ගගාධිගමෙන අනාසවො හුත්වා පරිනිබ්බාති එකාදසග්ගිචූපසමෙන සිති භවති.

සීතපටිඝාතාදයො විපස්සනාවසානා තෙරස, අන්තාදිලාහො, ධම්මස්සවනං, ධම්මාවබොධො, පරිනිබ්බානන්ති එවං සත්තරස.

351. අත්තනො සන්තකාති අත්තනියා. දුප්පරිච්චජනං ලොභං නිග්ගණ්හිතුං අසක්කොන්තස්ස. සඬ්ඝස්ස වා ගණස්ස වා සන්තිකෙති යොජනා. තත්ථාති යථාගහිතෙ සරණෙ. නත්ථී පුනප්පුනං කත්තබ්බතා විඤ්ඤාජාතිකස්සාති අධිප්පායො. “ජීවිතපරිච්චාගමයං පුඤ්ඤ”න්ති “සවෙ ත්වං න යථාගහිතං සරණං හින්දිස්සති, එවාහං තං මාරෙමී”ති යදිපි කොචි තිණ්හෙන සත්ථෙත ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය, තථාපි “නෙවාහං බුද්ධං න බුද්ධොති, ධම්මං න ධම්මොති, සඬ්ඝං න සඬ්ඝොති වදාමී”ති දළ්භතරං කත්වා ගහිතසරණස්ස වසෙන වුත්තං.

352. සරණං උපගතෙන කායවාචාවිත්තෙනි සක්කච්චං වත්ථුත්තයපුජා කාතබ්බා, තත්ථ ව සංකිලෙසො පරිහනිතබ්බො, සික්ඛාපදානි පන සමාදානමත්තං, සම්පත්තවත්ථුතො විරමණමත්තඤ්චාති සරණගමනතො සීලස්ස අප්පට්ඨතරතා, අප්පසමාරම්භතරතා ව වෙදිතබ්බා. සබ්බෙසං සත්තානං ජීවිතදානාදිනා දණ්ඩනිධානතො, සකලලොකියලොකුත්තරගුණාධිට්ඨානතො වස්ස මහප්ඵලමහානිසංසතරතා දට්ඨබ්බා.

වක්ඛමානනයෙන ව වෙරහෙතුතාය වෙරං වුව්චති පාණානිපාතාදිපාපධම්මො, තං මණති “මයි ඉධ ධීතාය කථං ආගච්ඡසී”ති තප්පෙන්ති විය නිහරතීති වෙරමණී, තතො වා පාපධම්මතො විරමති එතායාති “විරමණී”ති වත්තබ්බෙ නිරුත්තිනයෙන ඉකාරස්ස එකාරං කත්වා “වෙරමණී”ති වුත්තා. අසමාදින්නසීලස්ස සම්පත්තතො යථාඋපට්ඨිතවිතික්කමිතබ්බවත්ථුතො විරති සම්පත්තවිරති. සමාදානවසෙන උප්පන්නා විරති සමාදානවිරති. සෙතු වුව්චති අරියමග්ගො, තප්පරියාපන්නා හුත්වා පාපධම්මානං සමුච්ඡෙදවසෙන ඝාතනවිරති සෙතුඝාතවිරති. ඉදානි තිස්සො විරතියො සරුපතො දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. පරිහරතීති අවිතික්කමවසෙන පරිවජ්ජෙති. න හනාමීති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන “අදින්නං නාදියාමී”ති එවං ආදිනං සඬ්ගහො, වා-සද්දෙන වා, තෙනාහ “සික්ඛාපදානි ගණ්හන්තස්සා”ති.

මග්ගසම්පයුත්තාති සම්මාදිට්ඨියාදිමග්ගසම්පයුත්තා. ඉදානි තාසං විරතීනං ආරම්මණතො විහාගං දස්සෙතුං “තත්ථා”තිආදි වුත්තං. පුරිමා ද්වෙති සම්පත්තසමාදානවිරතියො. පච්ඡිමාති සෙතුඝාතවිරති. සබ්බානිපි හින්තානි හොන්ති එකජ්ඣං සමාදින්නත්තා. තදෙව භිජ්ජති විසුං විසුං සමාදින්නත්තා. ගහට්ඨවසෙන චෙතං වුත්තං. හෙදො නාම නත්ථී පටිපක්ඛසමුච්ඡන්දනෙන අකුප්පසභාවත්තා, තෙනාහ “භවත්තරෙපි”ති. යොනිසිද්ධන්ති මනුස්සතිරච්ඡානානං උද්ධං තිරියමෙව දීඝතා විය ජාතිසිද්ධන්ති අත්ථො. බොධිසත්තෙ කුච්ඡිගතෙ බොධිසත්තමාතුසීලං විය ධම්මතාය සභාවෙනෙව සිද්ධං ධම්මතාසිද්ධං, මග්ගධම්මතාය වා අරියමග්ගානුභාවෙන සිද්ධං ධම්මතාසිද්ධං. දිට්ඨිඋපුකරණං නාම භාරියං දුක්ඛං, තස්මා සරණගමනං සික්ඛාපදසමාදානතො මහට්ඨතරමෙව, න අප්පට්ඨතරන්ති අධිප්පායො. යථා තථා වා ගණ්හන්තස්සාපීති ආදරගාරවං අකත්වා සමාදියන්තස්සාපි. සාධුකං ගණ්හන්තස්සාපීති සක්කච්චං සීලානි සමාදියන්තස්සාපි, න දිගුණං, තිගුණං වා උස්සාහො කරණියො.

අභයදානතාය සීලස්ස දානභාවො, අනවසෙසං වා සත්තනිකායං දයති තෙන රක්ඛතීති දානං, සීලං. “අග්ගානී”ති ඥාතත්තා අග්ගඤ්ඤානී. චිරරත්තතාය ඥාතත්තා රත්තඤ්ඤානී. “අරියානං සාධුනං වංසානී”ති ඥාතත්තා වංසඤ්ඤානී. “පොරාණානී”ති ආදීසු පුරිමානං එතානි පොරාණානී. සබ්බසො කෙනවිපි පකාරෙන සාධුහි න කිණ්ණානි න බිත්තානි න ඡඩ්ඨිතානීති අසඩ්ඞිණ්ණානී. අයඤ්ච නයො නෙසං යථා අතීතෙ, එවං එතරහි, අනාගතෙ වානි ආහ “අසඩ්ඞිණ්ණපුබ්බානි න සඩ්ඞියන්ති න සඩ්ඞිසිස්සන්ති”ති. තතො එව අප්පපිකුට්ඨානි න පටික්ඛිත්තානි. න හි කදාවිපි විඤ්ඤ සමණොභ්මණා හිංසාදිපාපධම්මං අනුජානන්ති. අපරිමාණානං සත්තානං අභයං දෙනීති සබ්බෙසු භූතෙසු නිහිතදණ්ඩත්තා සකලස්සපි සත්තනිකායස්ස භයාභාවං දෙති. න හි අරියසාවකතො කස්සවි භයං භොති. අවෙරන්ති වෙරාභාවං. අඛ්‍යාපජ්ඣන්ති නිද්දුක්ඛතං.

නනු ව පඤ්චසීලං සබ්බකාලිකං, න ව එකන්තතො විමුත්තායතනං, සරණගමනං පන බුද්ධුප්පාදහෙතුකං, එකන්තවිමුත්තායතනඤ්ච, තත්ථ කථං සරණාගමනතො පඤ්චසීලස්ස මහජ්ඵලතානි ආහ “කිඤ්චාපී”ති ආදි. ඡෙට්ඨකන්ති උත්තමං. “සරණගමනෙයෙව පතිට්ඨායා”ති ඉමිනා තස්ස සීලස්ස සරණගමනෙන අභිසම්බතතමාහ.

353. ඊදිසමෙව්නි එවං සංකිලෙසං පටිපක්ඛමෙව හුත්වා. හෙට්ඨා චුත්තෙහි ගුණෙහිති එත්ථ හෙට්ඨා චුත්තගුණා නාම සරණගමනං, සීලසම්පදා, ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරතානි එවං ආදයො. පයමජ්ඣානං නිබ්බත්තෙන්තො න කිලමතීති යොජනා. තානීති පයමජ්ඣානාදීති. “පයමජ්ඣාන”න්ති උක්කට්ඨනිද්දෙසො අයන්ති ආහ “එකං කප්ප”න්ති, එකං මහාකප්පන්ති අත්ථො. භීතං පන පයමජ්ඣානං, මජ්ඣමඤ්ච අසඩ්ධොය්‍යාකප්පස්ස තතියං භාගං, උපඩ්ඨිකප්පඤ්ච ආයුං දෙති. “දුතියං අට්ඨකප්පෙ”ති ආදීසුපි ඉමිනා නයෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො, මහාකප්පවසෙනෙව ව ගහෙතබ්බං. යස්මා වා පණීතානියෙවෙත්ථ ඥානානි අධිජ්ජෙතානි මහජ්ඵලතරභාවදස්සනපරත්තා දෙසනාය, තස්මා “පයමජ්ඣානං එකං කප්ප”න්ති ආදි චුත්තං. තදෙව්නි චතුත්ථජ්ඣානමෙව. යදි එවං කථං ආරුජ්ජතානි ආහ “ආකාසානඤ්චායතනාදී”ති ආදි.

සම්මදෙව නිව්වසඤ්ඤාදිපටිපක්ඛවිධමනවසෙන පවත්තමානා පුබ්බභාගියෙ එව බොධිපක්ඛියධම්මෙ සම්මානෙන්ති විපස්සනා විපස්සකස්ස අනප්පකං පිතිසොමනස්සං සමාවහතීති ආහ “විපස්සනා...පෙ.... අභාවා”ති. තෙනාහ භගවා

—

“යතො යතො සම්මසති, බන්ධානං උදයබ්බයං;
ලහතී පිතිපාමොජ්ජං, අමතං තං විජානත”න්ති. (ධ. ප. 374);

යස්මා අයං දෙසනා ඉමිනා අනුක්කමෙන ඉමානි ඤාණානි නිබ්බත්තෙන්තස්ස වසෙන පවත්තිතා, තස්මා “විපස්සනාඤාණෙ පතිට්ඨාය නිබ්බත්තෙන්තො”ති හෙට්ඨිමං හෙට්ඨිමං උපරිමස්ස උපරිමස්ස පතිට්ඨාභූතං කත්වා වුත්තං. සමානරූපනිමිමානං නාම මනොමයිද්ධියා අඤ්ඤෙහි අසාධාරණකිව්චන්ති ආහ “අත්තනො...පෙ.... මහජ්ඵලා”ති. විකුඛ්ඛනදස්සනසමත්ථතායාති හත්ථිඅස්සාදිවිවිධරූපකරණං විකුඛ්ඛනං, තස්ස දස්සනසමත්ථභාවෙන. ඉච්ඡිතිච්ඡිතට්ඨානං නාම පුරිමජාතිසු ඉච්ඡිතිච්ඡිතො ඛන්ධජ්ජදෙසො. සමාපෙන්නොති පරියොසාපෙන්නො.

කුටදන්තඋපාසකත්තපට්ඨෙදනාකථාවණ්ණනා

354-8. සබ්බෙ තෙ පාණයොති “සත්ත ව උසහසතානි”ති ආදිනා වුත්තෙ සබ්බෙ පාණිනො. ආකුලභාවොති භගවතො සන්තිකෙ ධම්මස්ස සුතත්තා පාණිසු අනුද්දයං උපට්ඨපෙත්වා ධීතස්ස “කථඤ්ඤි නාම මයා තාව බහු පාණිනො මාරණත්ථාය ඛන්ධාපිතා”ති චිත්තෙ පරිඛ්‍යාකුලභාවො උදපාදි. සුත්වාති “ඛන්ධනතො මොචිතා”ති සුත්වා. කාමච්ඡන්දවිගමෙන කල්ලචිත්තතා අරොගචිත්තතා, ඛ්‍යාපාදවිගමෙන මෙත්තාවසෙන මුදුචිත්තතා අකථිතචිත්තතා, උද්ධච්චකුක්කුච්චජ්ජහානෙන වික්ඛෙපවිගමනතො විනීවරණචිත්තතා තෙහි න පිහිතචිත්තතා, ථිනමිද්ධවිගමෙන උදග්ගචිත්තතා සංපග්ගණ්හනවසෙන අලීනචිත්තතා, විචිකිච්ඡාවිගමෙන සම්මාපට්ඨපත්තියා අධිමුත්තතාය පසන්නචිත්තතා ව භොතිති ආහ “කල්ලචිත්තන්තිආදි අනුපුබ්බිකථානුභාවෙන වික්ඛම්භිතනීවරණතං සන්ධාය වුත්ත”ති. යං පනෙත්ථ අත්ථතො අවිහත්තං, තං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

කුටදන්තසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජ්ජකාසනා.

6. මහාලිසුත්තවණ්ණනා

බ්‍රාහ්මණදූතවත්ථුවණ්ණනා

359. පුනජ්ජුනං විසාලිභාවුපගමනතොති පුබ්බෙ කිර පුත්තධීතුවසෙන ද්වෙ ද්වෙ හුත්වා සොළසක්ඛත්තුං ජාතානං ලිච්ඡවීරාජකුමාරානං සපරිවාරානං අනුක්කමෙනෙව වඩ්ඪන්තානං නිවාසනට්ඨානාරාමියානපොක්ඛරණිආදීනං පතිට්ඨානස්ස අජ්ජහොනකතාය නගරං තික්ඛත්තුං ගාවුතන්තරෙන ගාවුතන්තරෙන පරික්ඛිපිංසු, තෙනස්ස පුනජ්ජුනං විසාලිභාවං ගතත්තා “වෙසාලී” ත්වෙව නාම. ජාතං, තෙන වුත්තං “පුනජ්ජුනං විසාලිභාවුපගමනතො වෙසාලීති ලද්ධනාමකෙන නගරෙ”ති. සයංජාතන්ති සයමෙව ජාතං අරොපිමං. මහන්තභාවෙනෙවාති රුක්ඛගච්ඡානං, ධීතොකාසස්ස ව මහන්තභාවෙන, තෙනාහ “හිමවත්තෙන සද්ධිං එකාබද්ධං හුත්වා”ති. කුටාගාරසාලාසඬ්ඛෙපෙනාති හංසවට්ඨකච්ඡන්තෙන කුටාගාරසාලානියාමෙන. කොසලෙසු ජාතා, භවා වා, තං වා රට්ඨං නිවාසො

එතෙසන්ති කොසලකා. එවං මාගධකා වෙදිතබ්බා. යස්ස අකරණෙ පුග්ගලො මහාජානියො හොති, තං කරණං අරහතීති කරණීයං තෙන කරණීයෙන, තෙනාහ “අවස්සං කත්තබ්බකම්මෙනා”ති. තං කිව්වන්ති වුව්වති සති සමවායෙ කාතබ්බෙනො.

360. යා බුද්ධානං උප්පජ්ජනාරහා නානත්තසඤ්ඤා, තාසං වසෙන නානාරම්මණාවාරතො. සම්භවන්තස්සෙව පටිසෙධො. පටික්කම්මාති නිවත්තිත්වා තථා චිත්තං අනුප්පාදෙත්වා. සල්ලිනොති ඤානසමාපත්තියා එකත්තාරම්මණං අල්ලිනො.

ඔට්ටද්ධලිච්ඡව්වත්ථුවණ්ණනා

361. අද්ධොට්ටකායාති තස්ස කිර උත්තරොට්ඨං අප්පකතාය තිරියං ඵාලෙත්වා අපනිතද්ධං විය බායති වත්තාරො දන්තෙ, ද්වෙ ව දායා න ඡාදෙති, තෙන නං “ඔට්ටද්ධො”ති වොහරන්ති. අයං කිර උපාසකො සද්ධො පසන්තො දායකො දානපති බුද්ධමාමකො ධම්මමාමකො සඨසමාමකො, තෙනාහ පුරෙහත්තන්තිආදි.

362. සාසනෙ යුත්තපයුත්තොති භාවනං අනුයුත්තො. සබ්බත්ථ සීහසමානවුත්තිනොපි භගවතො පරිසාය මහන්තෙ සති තදප්ඤ්ඤාසයානුරූපං පවත්තියමානාය ධම්මදෙසනාය විසෙසො හොතීති ආහ “මහන්තෙන උස්සාහෙන ධම්මං දෙසෙස්සති”ති.

“විස්සාසිකො”ති වත්වා තමස්ස විස්සාසිකභාවං විභාවෙතුං “අයඤ්ථි”තිආදි වුත්තං. ථෙරස්ස ඛිණා සවස්සසතො ආලසියභාවො “අප්පහීනො”ති න වත්තබ්බො, වාසනාලෙසං පන උපාදායාහ “ඊසකං අප්පහීනො විය හොතී”ති. න හි සාවකානං සවාසනා කිලෙසා පහීයන්ති.

363. විනයොජනානුරොධෙන බුද්ධානං පාටිභාරියවිජම්භනං හොතීති වුත්තං. “අථ බො භගවා”තිආදි, තෙනෙවාහ “සංසුචිතතික්ඛමනො”ති. ගන්ධකුට්තො නික්ඛමනවෙලායඤ්ථි ඡබ්බණ්ණා බුද්ධරස්මියො ආවෙළාවෙළායමලායමලා හුත්වා සවිසෙසා පහස්සරා විනිච්ඡරිංසු.

364. තතො පරන්ති “හියො”ති වුත්තදිවසතො අනන්තරං පරං පුරිමතරං අතිසයෙන පුරිමත්තා. ඉති ඉමෙසු ද්විසු වචන්ථිතො යථාක්කමං පුරිමපුරිමතරභාවො. එවං සන්තෙපි යදෙත්ථ “පුරිමතර”න්ති වුත්තං, තතො පභුති යං යං ඔරං, තං තං පුරිමං, යං යං පරං, තං තං පුරිමතරං, ඔරපාරභාවස්ස විය පුරිමපුරිමතරභාවස්ස ව අපෙක්ඛාසිද්ධිතො, තෙනාහ “තතො පට්ඨායා”තිආදි. මූලදිවසතො පට්ඨායාතිආදිදිවසතො පට්ඨාය. අග්ගන්ති පඨමං. තං පනෙත්ථ පරා අතීතා කොටි හොතීති ආහ “පරකොටිං කත්වා”ති. යං-සද්දයොගෙන වායං “විහරාමී”ති වත්තමානප්පයොගො, අත්ථො පන අතීතකාලවසෙනෙව වෙදිතබ්බො, තෙනාහ “විභාසින්ති වුත්තං හොතී”ති. පඨමවිකප්පෙ “විහරාමී”ති

පදස්ස “යදග්ගෙ” ති ඉමිනා උජ්ජකං සම්බන්ධො දස්සිතො, දුතියවිකප්පෙ පන “තිණි වස්සානී” ති ඉමිනාපි.

පියජාතිකානීති ඉට්ඨසභාවානි. සාතජාතිකානීති මධුරසභාවානි. මධුරං වියාති හි “මධුර” න්ති වුවිච්චි මනොරමං යං කිඤ්චි. කාමුපසඤ්චිතානීති ආරම්මණං කරොන්තෙන කාමෙන උපසංභිතානි, කාමනීයානීති අත්ථො, තෙනාහ “කාමස්සාදයුත්තානී” ති, කාමස්සාදස්ස යුත්තානි යොග්‍යානීති අත්ථො. සරීරසණ්ඨානෙනි සරීරබ්බිමිබ්බෙ, ආධාරෙ වෙතං භූමිමං. තස්මා සද්දෙනානි තං නිස්සාය තතො උප්පන්තෙන සද්දෙනානි අත්ථො. මධුරෙනානි ඉට්ඨෙත. එත්තාවතානි දිබ්බසොතඤ්ඤාණස්ස පරිකම්මාකථනමත්තෙන. “අත්තනා ඤාතම්පි න කථෙති, කිමස්ස සාසනෙ අධිට්ඨානෙනා” ති කුප්ඤ්ඤානො ආසාතං බන්ධිත්වා සහ කුප්ඤ්ඤානෙනෙව ඤානාභිඤ්ඤාහි පරිභාසි. වින්තෙසීති “කස්මා නු බො මය්හං තං පරිකම්මං න කථෙසී” ති පරිචිතක්කෙන්තො අයොනියො උම්මුජ්ජනවසෙන වින්තෙසී. අනුක්කමෙනානි පාටිකසුත්තෙ ආගතනයෙන තං තං අයුත්තමෙව වින්තෙන්තො, භාසන්තො, කරොන්තො ච අනුක්කමෙන. භගවති බද්ධාසාතනය සාසනෙ පතිට්ඨං අලහන්තො ගිහිභාවං පත්වා.

එකංසභාවිතසමාධිවණ්ණනා

366-371. එකංසායාති තදන්තෙට්ඨෙව චතුත්ථී, තස්මා එකංසත්ථන්ති අත්ථො. අංස-සද්දො වෙත්ථ කොට්ඨාසපරියායො, සො ච අධිකාරතො දිබ්බරූපදස්සනදිබ්බසද්දස්සවනවසෙන වෙදිතබ්බොති ආහ “එකකොට්ඨාසායා” තිආදි. අනුදිසායාති පුරත්ථිමදක්ඛිණාදිහෙදාය චතුබ්බිධාය අනුදිසාය. උභයකොට්ඨාසායාති දිබ්බරූපදස්සනත්ථාය, දිබ්බසද්දස්සවනත්ථාය ච. භාවිතොති යථා දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණං, දිබ්බසොතඤ්ඤාණඤ්ච සමධිගතං හොති, එවං භාවිතො. තයිදං විසුං විසුං පරිකම්මකරණෙන ඉප්ඤ්ඤානීසු වත්තබ්බං නත්ථී, එකප්ඤ්ඤා ඉප්ඤ්ඤානීසු කමෙනෙව කිව්චසිද්ධි එකප්ඤ්ඤා කිව්චසිද්ධියා අසම්භවතො. පාළියම්පි එකස්ස උභයසමත්ථතාසන්දස්සනත්ථමෙව “දිබ්බානඤ්ච රූපානං දස්සනාය, දිබ්බානඤ්ච සද්දානං සවනායා” ති වුත්තං, න එකප්ඤ්ඤා කිව්චසිද්ධිසම්භවතො. “එකංසභාවිතො සමාධිහෙතු” ති ඉමිනා සුනක්ඛන්තො දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණාය එව පරිකම්මස්ස කතත්තා විජ්ජමානම්පි දිබ්බසද්දං නාස්සොස්සිති දස්සෙති. අපණ්ණකන්ති අවිරජ්ඣනකං, අනවජ්ජන්ති චා අත්ථො.

372. “සමාධි එව” භාවෙතබ්බට්ඨෙත සමාධිභාවනා. “දිබ්බසොතඤ්ඤාණං සෙට්ඨ” න්ති මඤ්ඤමානෙනාපි මහාලිනා දිබ්බවක්ඛුඤ්ඤාණම්පි තෙන සහ ගහෙත්වා “එතාසං නූන හන්තෙ” තිආදිනා පුච්ඡිතන්ති “උභයංසභාවිතානං සමාධිනන්ති අත්ථො” ති වුත්තං. බාහිරා එතා සමාධිභාවනා අනියානිකත්තා. තා හි ඉතො බාහිරකානම්පි ඉප්ඤ්ඤානී. න අප්ඤ්ඤානීකා භගවතො සාමුක්කංසිකභාවෙන අප්පච්චෙදිතත්තා. යදන්තන්ති යෙසං අත්ථාය. තෙති තෙ අරියඵලධම්මෙ. තෙ හි සච්ඡිකාතබ්බාති.

චතුර්ථාංගවිකල්පණය

373. තස්මාති චට්ටදුක්ඛෙ සංයොජනතො. “මග්ගසොතං ආපන්නො”ති ඵලට්ඨස්ස වසෙන චුත්තං. මග්ගට්ඨො හි මග්ගසොතං ආපජ්ජති. තෙනවාහ “සොතාපන්නෙ”ති, “සොතාපන්නිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නෙ”ති (ම. නි. 3.379) ව. අපතනධම්මොති අනුප්පජ්ජන- (ම. නි. 3.379) සභාවො. ධම්මනියාමෙනාති මග්ගධම්මනියාමෙන. හෙට්ඨිමන්තතො සත්තමහවතො උපරි අනුප්පජ්ජනධම්මතාය වා නියතො. පරං අයනං පරාගති.

තනුත්තං නාම පවත්නියා මන්දතා, විරුද්ධතා වාති ආහ “තනුත්තා”තිආදි. හෙට්ඨාභාගියානන්ති හෙට්ඨාභාගස්ස කාමහවස්සපච්චයභාවෙන හිතානං. ඔපපාතිකොති උපපාතිකො උපපතනෙ සාධුකාරිති කත්වා. විමුච්චතිති විමුත්ති, චිත්තමෙව විමුත්ති වෙතොවිමුත්තිති ආහ “සබ්බකිලෙස...පෙ.... අධිවචන”න්ති. චිත්තසීසෙන වෙන්ථ සමාධි ගහිතො “චිත්තං පඤ්ඤාඤ්ච භාවය”න්ති. ආදීප්ප (සං. නි. 1.23; පෙටකො. 22; මි. ප. 2.9) විය. පඤ්ඤාවිමුත්තිති එත්ථාපි එසෙව නයො, තෙනාහ “පඤ්ඤාව පඤ්ඤාවිමුත්ති”ති. සාමන්ති අත්තනාව, අපරප්පච්චයෙනාති අත්ථො. අභිඤ්ඤාති ය-කාරලොපෙන නිද්දෙසොති ආහ “අභිජානිත්වා”ති.

අරියඅට්ඨකම්මමග්ගවිකල්පණය

374-5. අරියසාවකො නිබ්බානං, අරියඵලඤ්ච පටිපජ්ජති එතායාති පටිපදා, සා ව තස්ස පුබ්බභාගො එවාති ඉධ “පුබ්බභාගපටිපදායා”ති අරියමග්ගමාහ. “අට්ඨ අභිගාති අස්සා”ති අඤ්ඤාපදත්ථසමාසං අකත්වා අට්ඨකම්මාති අස්ස සන්තිති අට්ඨකම්මොති පදසිද්ධි දට්ඨබ්බො.

සම්මා අවිපරිතං යාථාවතො චතුත්තං අරියසච්චානං පච්චක්ඛතො දස්සනසභාවා සම්මා දස්සනලක්ඛණං. සම්මදෙව නිබ්බානාරම්මණෙ චිත්තස්ස අභිනිරෝපනසභාවො සම්මා අභිනිරෝපනලක්ඛණං. චතුර්ථගසමන්තාගතා වාචා ජනං සඬගණ්හාතිති තබ්බිපක්ඛවිරතිසභාවා සම්මාවාචා හෙදකරම්චිජාවාචාපහානෙන ජනෙ සම්පයුත්තෙ ව පරිගණ්හනකිච්චවති හොතිති සම්මා පරිගණ්හනලක්ඛණං. යථා විවරකම්මාදිකො කම්මන්තො එකං කාතබ්බං සමුට්ඨාපෙති, තං තං කිරියානිජ්ඣාදකො වා වෙනනාසඬබ්බතො කම්මන්තො හත්ථපාදවලනාදිකං කිරියං සමුට්ඨාපෙති, එවං සාවජ්ජකත්තබ්බකිරියාසමුට්ඨාපකම්චිජාකම්මන්තප්පහානෙන සම්මාකම්මන්තො නිරවජ්ජසමුට්ඨාපනකිච්චවා හොති, සම්පයුත්තෙ ව සමුට්ඨාපෙන්නො එව පවත්නතිති සම්මා සමුට්ඨාපනලක්ඛණං සම්මාකම්මන්තො. කායවාචානං, ඛන්ධසන්තානස්ස ව සංකිලෙසභූතම්චිජාජීවප්පහානෙන සම්මා වොදාපනලක්ඛණං සම්මාආජීවො. කොසජ්ජපක්ඛතො පතිතුං අදත්වා සම්පයුත්තධම්මානං පරිගණ්හනසභාවොති සම්මා පරිගණ්හනලක්ඛණං සම්මාවායාමො. සම්මදෙව උපට්ඨානසභාවාති සම්මා උපට්ඨානලක්ඛණං

සම්මාසනී. වික්කෙපවිද්ධංසනෙන සම්මදෙව විත්තස්ස සමාදහනසභාවොති සම්මා සමාධානලක්ඛණො සම්මාසමාධි.

අත්තනො පච්චනීකකිලෙසා දිට්ඨෙකට්ඨා අවිජ්ජාදයො. පස්සතීති පකාසෙති කිච්චපට්ඨෙධෙන පට්ඨිජ්ඣති, තෙනාහ “තජ්ජට්ඨජාදක...පෙ.... අසම්මොහතො”ති. තෙනෙව හි සම්මාදිට්ඨිසඬ්ඛාතෙන අඬ්ගෙන තත්ථ පච්චෙක්ඛණො පවත්තතීති තට්ඨොති අත්තනො පච්චනීකකිලෙසෙහි සද්ධිත්ති අත්ථො.

කිච්චතොති පුබ්බභාගෙහි දුක්ඛාදිඤාණෙහි කාතබ්බස්ස කිච්චස්ස ඉධ සාතිස්සං නිජ්ජත්තීතො ඉමස්සෙව වා ඤාණස්ස දුක්ඛාදිජ්ජකාසනකිච්චතො. චත්තාරි නාමානි ලහති චතුසු සච්චෙසු කාතබ්බකිච්චනිජ්ජත්තීතො. තිණි නාමානි ලහති කාමසඬ්ඤාපදිජ්ජහනකිච්චනිජ්ජත්තීතො. සික්ඛාපදවිහඬ්ගෙ (විහ. 703) “විරතීචෙතනා, සබ්බෙ සම්පයුත්තධම්මා ව සික්ඛාපදානි”ති වුවුවන්තීති තත්ථ පධානානං විරතීචෙතනානං වසෙන “විරතියොපි භොන්ති චෙතනායොපි”ති ආහ. මුසාවාදාදීහි විරමණකාලෙ වා විරතියො, සුභාසිතාදිවාචාභාසනාදිකාලෙ ව චෙතනායො යොජෙතබ්බා. මග්ගක්ඛණෙ විරතියොව චෙතනානං අමග්ගඬ්ගත්තා එකස්ස ඤාණස්ස දුක්ඛාදිඤාණතා විය, එකාය විරතියා මුසාවාදාදිවිරතීභාවො විය ව එකාය චෙතනාය සම්මාවාදාදිකිච්චත්තයසාධනසභාවාභාවා සම්මාවාදාදිභාවාසිද්ධිතො, තංසිද්ධියඤ්ච අඬ්ගත්තයත්තාසිද්ධිතො ව. සම්මජ්ජපධානසතිපට්ඨානවසෙනාති චතුසම්මජ්ජපධානචතුසතිපට්ඨානභාවවසෙන.

පුබ්බභාගෙපි මග්ගක්ඛණෙපි සම්මාසමාධියෙවොති. යදිපි සමාධිඋපකාරකානං අහිනිරොපනානුමජ්ජනසම්පියායනබුහනසන්තසුඛානං විතක්කාදීනං වසෙන චතුහි ඤානෙහි සම්මාසමාධි විහත්තො, තථාපි වායාමො විය අනුජ්ජන්තාකුසලානුජ්ජාදනාදිචතුරායාමකිච්චං, සති විය ව අසුභාසුඛානිච්චානත්තෙසු කායාදිසු සුභාදිසඤ්ඤාපහනචතුසතිකිච්චං එකො සමාධි චතුක්කජ්ඣානසමාධිකිච්චං න සාධෙතීති පුබ්බභාගෙපි පට්ඨජ්ඣානසමාධි පට්ඨජ්ඣානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙපි, තථා පුබ්බභාගෙපි චතුත්ථජ්ඣානසමාධි චතුත්ථජ්ඣානසමාධි එව මග්ගක්ඛණෙපිති අත්ථො.

තස්මාති පඤ්ඤාපජ්ජොතත්තා අවිජ්ජන්ධකාරං විධම්ත්වා පඤ්ඤාසත්ථත්තා කිලෙසථොරෙ සාතෙත්තො. බහුකාරත්තාති ය්වායං අනාදිමති සංසාරෙ ඉමිනා කදාවිපි අසමුග්ගාට්ඨපුබ්බො කිලෙසගණො තස්ස සමුග්ගාටකො අරියමග්ගො. තත්ථ වායං සම්මාදිට්ඨි පරිඤ්ඤාහිසමයාදිවසෙන පවත්තියා පුබ්බඬ්ගමා භොතීති බහුකාරා, තස්මා බහුකාරත්තා.

තස්මාති සම්මාදිට්ඨියා. “බහුකාරො”ති චත්වා තං බහුකාරතං උපමාය විභාවෙතුං “යථා හි”තිආදි වුත්තං. “අයං” තම්බකංසාදිමයත්තා කුථො. අයං සමසාරතාය මහාසාරතාය ඡෙකො. එවන්ති යථා භෙරඤ්ඤිකස්ස චක්ඛුනා දිස්වා

කභාපණවිභාගජානනෙ කරණන්තරං බහුකාරං යදිදං භත්ථො, එවං යොගාවචරස්ස පඤ්ඤාය ඔලොකෙත්වා ධම්මවිභාගජානනෙ ධම්මන්තරං බහුකාරං යදිදං විතක්කො විතක්කෙත්වා තදවබොධනො, තස්මා සම්මාසඬ්ඤානපො සම්මාදිට්ඨියා බහුකාරොති අධිප්පායො. දුතියඋපමායං එවන්ති යථා තච්ඡකො පරෙන පරිවත්තෙත්වා පරිවත්තෙත්වා දින්නං දබ්බසම්භාරං වාසියා තච්ඡෙත්වා ගෙහකරණකම්මෙ උපනෙති, එවං යොගාවචරො විතක්කෙන ලක්ඛණාදිනො විතක්කෙත්වා දින්නධම්මෙ යථාවතො පරිච්ඡින්නදිත්වා පරිඤ්ඤාභිසමයාදිකම්මෙ උපනෙතිති යොජනා. වච්ඡෙදස්ස උපකාරකො විතක්කො සාවජ්ජානවජ්ජවච්ඡෙදනිවත්තනපවත්තනකරාය සම්මාවාචායපි උපකාරකො එවාති “ස්වාය”න්තිආදි වුත්තං.

වච්ඡෙදස්ස නියාමිකා වාචා කායිකකිරියානියාමකස්ස කම්මන්තස්ස උපකාරිකා. තදුභයානන්තරන්ති දුච්චරිතද්වයපභායකස්ස සුවරිතද්වයපාරිසුරිහෙතුභූතස්ස සම්මාවාචාසම්මාකම්මන්තද්වයස්ස අනන්තරං. ඉදං වීරියන්ති චතුබ්බිධං සම්මජ්ජධානවීරියං. ඉන්ද්‍රියසමතාදයො සමාධිස්ස උපකාරධම්මා. තබ්බිපරියායනො අපකාරධම්මා වෙදිතබ්බා. ගතියොති නිජ්ජන්තියො, කිච්චාදිසභාවෙ වා. සමන්තෙසිත්වාති උපධාරෙත්වා.

ද්වෙපබ්බජිතවත්ථුවණ්ණනා

376-7. “කස්මා ආරද්ධ”න්ති අනුසන්ධිකාරණං පුච්ඡිත්වා තං විභාවෙතුං “අයං කිරා”න්තිආදි වුත්තං, තෙන අජ්ඣාසයානුසන්ධිවසෙන උපරි දෙසනා පවත්තාති දස්සෙති. තෙනාති තථාලද්ධිකත්තා. අස්සාති ලිච්ඡවීරඤ්ඤො. දෙසනායාති සණ්ඨසුඛමායං සුඤ්ඤතපටිසංයුත්තායං යථාදෙසිතදෙසනායං. නාධිමුච්චතීති න සද්දහති න පසිදති. තන්තිධම්මං නාම කථෙන්නොති යෙසං අත්ථාය ධම්මො කථියති, තස්මිං තෙසං අසතිපි මග්ගපටිවෙධෙ කෙවලං සාසනෙ තන්තිධම්මං කත්වා කථෙන්නො. එවරුපස්සාති සම්මාසම්බුද්ධත්තා අවිපරිතධම්මදෙසනායා එවංපාකට්ඨම්මකායස්ස සත්ථු. යුත්තං නු බො එතං අස්සාති අස්ස පයමජ්ඣානාදිසමධිගමෙන සමාහිතවිත්තස්ස කුලපුත්තස්ස එතං “තං ජීව”න්තිආදිනා උච්ඡෙදාදිගාහගණං අපි නු යුත්තන්ති පුච්ඡති. ලද්ධියා පන ඤානාධිගමමත්තෙන න තාව විවෙචිතත්තා “තෙහි යුත්ත”න්ති වුත්තං තං වාදං පටික්ඛිපිත්වාති ඤානලාභිනොපි තං ගහණං “අයුත්තමෙවා”ති තං උච්ඡෙදවාදං සස්සතවාදං වා පටික්ඛිපිත්වා. අත්තමනා අහෙසුන්ති යස්මා ඛිණාසවො විගතසම්මොහො තිණ්ණවිචිකිච්ඡො, “තස්මා තස්ස තථා වත්තුං න යුත්ත”න්ති උජ්ජන්නනිව්ඡයනාය තං මම වචනං සුත්වා අත්තමනා අහෙසුන්ති අත්ථො. සොපි ලිච්ඡවී රාජා තෙ විය සඤ්ජාතනිව්ඡයත්තා අත්තමනො අහොසි. යං පනෙත්ථ අත්ථනො අවිහත්තං, තං සුච්ඤ්ඤායාමෙව.

මහාලිසුත්තවණ්ණනාය ලිනත්ථජ්ජකාසනා.

7. ඡාලියසුත්තවණ්ණනා

ද්වෙපබ්බජිතවත්ථුවණ්ණනා

378. “සොසිතෙන සෙට්ඨිනා කතෙ ආරාමෙ” ති වත්වා තත්ථ කොයං සොසිතසෙට්ඨි නාම, කථංඤ්වානෙන ආරාමො කාරිතො, කථං වා තත්ථ භගවා විභාසීති තං සබ්බං සමුදාගමතො පටියාය සඬ්ඛෙපතොව දස්සෙතුං “පුබ්බෙ කිරා” තිආදි වුත්තං. තතොති අල්ලකප්පරට්ඨතො. තදාති තෙසං තං ගාමං පට්ඨිදිවසෙ. බලවපායාසන්නි ගරුතරං බහුපායාසං. අසන්නිභිතෙති ගෙහතො බහි ගතෙ. භුස්සතීති රවති. සොසකදෙවපුත්තොත්ථෙව නාමං අහොසි සරසොසසම්පත්තියා. වෙය්‍යත්තියෙනාති පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියෙන. සොසිතසෙට්ඨි නාම ඡාතො තාය එව වස්ස සරසම්පත්තියා සොසිතනාමනා.

සරීරසන්තප්පනත්ථන්ති භිමවත්තෙ ඵලමූලාභාරතාය කිලන්තසරීරා ලොණම්බිලසෙවනෙන තස්ස සන්තප්පනත්ථං පීනනත්ථං. තසිතාති පිපාසිතා. කිලන්තාති පරිස්සන්තකායා. තෙ කිර තං වටරුක්ඛං පත්වා තස්ස සොභාසම්පත්තිං දිස්වා මහානුභවා මඤ්ඤෙ එත්ථ අධිවත්ථා දෙවතා, “සාධු වතායං දෙවතා අම්භාකං අද්ධානපරිස්සමං විනොදෙය්‍යා” ති වින්තෙසුං, තෙන වුත්තං “තත්ථ අධිවත්ථා...පෙ.... නිසීදිංසු” ති. සොති අනාථපිණ්ඩිකො ගහපති. භතකානන්ති භතියා වෙය්‍යාවච්චං කරොන්තානං දාසපෙසකම්මකරානං. පකතිභත්තවෙතනන්ති පකතියා දාතබ්බභත්තවෙතනං, තදා උපොසථිකත්තා කම්මං අකරොන්තානම්පි කම්මකරණදිවසෙන දාතබ්බභත්තවෙතනමෙවාති අත්ථො. කඤ්චීති කඤ්චිපි භතකං.

උපෙච්ච පරස්ස වාචාය ආරම්භනං බාධනං උපාරම්භො, දොසදස්සනවසෙන සට්ඨනන්ති අත්ථො, තෙනාහ “උපාරම්භාධිප්පායෙන වාදං ආරොපෙතුකාමා හුත්වා” ති. වදන්ති නින්දනවසෙන කථෙත්ති එතෙනාති භි වාදො, දොසො. තං ආරොපෙතුකාමා, පතිට්ඨාපෙතුකාමා හුත්වාති අත්ථො. “තං ජීවං තං සරීර” න්ති, ඉධ යං වත්ථුං ජීවසඤ්ඤිතං, තදෙව සරීරසඤ්ඤිතන්ති “රූපං අත්තතො සමනුපස්සතී” ති වාදං ගහෙත්වා වදන්ති. රූපඤ්ච අත්තානඤ්ච අද්වයං කත්වා සමනුපස්සනවසෙන “සත්තො” ති වා බාහිරකපරිකප්පිතං අත්තානං සන්ධාය වදන්ති. භිජ්ජතීති නිරුද්ධවිනාසවසෙන විනස්සති. තෙන ජීවසරීරානං අනඤ්ඤත්තානුජානනතො, සරීරස්ස ව හෙදදස්සනතො. න හෙත්ථ යථා හෙදවතා සරීරතො අනඤ්ඤත්තා අදිට්ඨොපි ජීවස්ස හෙදො වුත්තො, එවං අදිට්ඨහෙදතො අනඤ්ඤත්තා සරීරස්සාපි අහෙදොති සක්කා විඤ්ඤාතුං තස්ස හෙදස්ස පච්චක්ඛසිද්ධත්තා, භූතූපාදායරූපවිනිමුත්තස්ස ව සරීරස්ස අභාවතොති ආහ “උච්ඡෙදවාදො භොතී” ති.

“අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරීර” න්ති අඤ්ඤදෙව වත්ථුං ජීවසඤ්ඤිතං, අඤ්ඤං වත්ථුං සරීරසඤ්ඤිතන්ති “රූපවත්තං අත්තානං සමනුපස්සතී” තිආදිනායප්පවත්තං.

වාදං ගහෙත්වා වදන්ති. රූපෙ හෙදස්ස දිට්ඨත්තා, අත්තනි ච තදභාවතො අත්තා නිව්චොති ආපන්නමෙවාති ආහ “තුම්භාකං...පෙ.... ආපජ්ජති”ති.

379-380. තයිදං නෙසං වඤ්ඤාසුතස්ස දීඝරස්සතාපරිකප්පනසදිසන්ති කත්වා ය්පනියොයං පඤ්ඤොති තත්ථ රාජනිමිලනං කත්වා සත්ථා උපරි නෙසං “තෙන භාවුසො සුභාථා”තිආදිනා ධම්මදෙසනං ආරභිති ආහ “අථ භගවා”තිආදි. තස්සා යෙවාති මජ්ඣිමාය පටිපදාය.

සද්ධාපබ්බජිතස්සාති සද්ධාය පබ්බජිතස්ස “එවමහං ඉතො වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරිස්සාමි”ති එවං පබ්බජ්ජං උපගතස්ස තදනුරූපඤ්ච සීලං පුරෙත්වා පයමජ්ඣානෙන සමාහිතචිත්තස්ස. එතං වත්තුන්ති එතං කිලෙසවට්ටපරිබුද්ධිදීපනං “තං ජීවං තං සරිර”න්තිආදිකං දිට්ඨිසංකිලෙසනිස්සිතං වචනං වත්තුන්ති අත්ථො. නිබ්බිචිකිච්ඡො න භොතිති ධම්මෙසු තිණ්ණවිචිකිච්ඡො න භොති, තත්ථ තත්ථ ආසප්පනපරිසප්පනවසෙන පචත්තතිති අත්ථො.

එතමෙවං ජානාමිති යෙන සො භික්ඛු පයමං ඤානං උපසම්පජ්ජ විහරති, එතං සසම්පයුත්තධම්මං චිත්තන්ති එවං ජානාමි. නො ච එවං වදාමිති යථා දිට්ඨිගතිකා තං ධම්මජාතං සනිස්සයං අහෙදතො ගණ්හන්තා “තං ජීවං තං සරිර”න්ති වා තදුභයං හෙදතො ගණ්හන්තා “අඤ්ඤං ජීවං අඤ්ඤං සරිර”න්ති වා අත්තතො මිච්ඡාගාහං පචෙදෙන්ති, අහං පන න එවං වදාමි තස්ස ධම්මස්ස සුපරිඤ්ඤාතත්තා, තෙනාහ “අථ ඛො”තිආදි. බාහිරිකා යෙභුයොන කසිණජ්ඣානාති එව නිබ්බත්තෙන්තිති ආහ “කසිණපරිකම්මං භාවන්තෙස්සා”ති. යස්මා භාවනානුභාවෙන ඤානාධිගමො, භාවනා ච පථවිකසිණාදිසඤ්ජානනමුඛෙන භොතිති සඤ්ඤාසීසෙන නිද්දිසීයති, තස්මා ආහ “සඤ්ඤාබලෙන උප්පන්න”න්ති. තෙනාහ – “පථවිකසිණමෙකො සඤ්ජානාති”තිආදි. “න කල්ලං තස්සෙත”න්ති ඉදං යස්මා භගවතා තත්ථ තත්ථ “අථ ච පනාහං න වදාමි”ති වුත්තං, තස්මා න වත්තබ්බං කිරෙතං කෙවලිනා උත්තමපුරිසෙනාති අධිප්පායෙනාහ, තෙන වුත්තං “මඤ්ඤමානා වදන්ති”ති. සෙසං සබ්බත්ථ සුවිඤ්ඤෙය්සමෙව.

ජාලියසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

8. මහාසීහනාදසුත්තවණ්ණනා

අවෙලකස්සපවත්ථුවණ්ණනා

381. යස්මිං රට්ඨෙ තං නගරං, තස්ස රට්ඨස්සපි යස්මිං නගරෙ තදා භගවා විහාසි, තස්ස නගරස්සපි එතදෙව නාමං, තස්මා උරුඤ්ඤායන්ති උරුඤ්ඤාජනපදෙ උරුඤ්ඤාසඬ්ඛානෙ නගරෙති අත්ථො. රමණීයොති මනොහරභූමිභාගතාය ඡායුදකසම්පත්තියා, ජනවිචිත්තතාය ච මනොරමො. නාමන්ති ගොත්තනාමං. තපනං සන්තපනං කායස්ස බෙදනං තපො, සො එතස්ස අත්ථිති තපස්සි, තං

තපස්සිං. යස්මා තථාභූතො තපං නිස්සිතො, තපො වා තං නිස්සිතො, තස්මා ආහ “තපනිස්සිතක”න්ති. ලුඛං වා ඵරුසං සාධුසම්මතාවාරවිරහතො නපසාදනීයං ආජීවති චත්තනීති ලුඛාජීවී, තං ලුඛාජීවීං. මුත්තාචාරාදීති ආදි-සද්දෙන පරතො පාළියං (දී. නි. 1.397) ආගතා භත්ථාපලෙඛනාදයො සඬගහිතා. උප්පණ්ඨෙතීති උභසනවසෙන පරිභාසති. උපවදනීති අවඤ්ඤාපුබ්බකං අපවදති, තෙනාහ “භීළෙති වම්භෙති”ති. ධම්මස්ස ව අනුධම්මංති එත්ථ ධම්මො නාම හෙතු “හෙතුම්භි ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා”තිආදීසු (විහ. 720) වියාති ආහ “කාරණස්ස අනුකාරණ”න්ති. කාරණන්ති චෙත්ථ තථාපචත්තස්ස සද්දස්ස අත්ථො අධිප්පෙනො තස්ස පචත්තිහෙතුභාවතො. අත්ථප්පයුත්තො හි සද්දප්පයොගො. අනුකාරණන්ති ව සො එව පරෙහි තථා වුවුවමානො. පරෙහීති “යෙ තෙ”ති වුත්තස්ත්තෙහි පරෙහි. වුත්තකාරණෙනාති යථා තෙහි වුත්තං, තථා චෙ තුම්භෙහි න වුත්තං, එවං සති තෙහි වුත්තකාරණෙන සකාරණො හුත්වා තුම්භාකං වාදො වා තතො පරං තස්ස අනුවාදො කොචි අප්පමත්තකොපි විඤ්ඤාහි ගරහිතබ්බං ධානං කාරණං නාගච්ඡයා, කිමෙවං නාගච්ඡතීති යොජනා. “ඉදං වුත්තං හොති”තිආදිනා තමෙවත්ථං සඬබ්භෙපතො දස්සෙති.

382. ඉදානි යං විහජ්ජවාදං සන්ධාය භගවතා “න මෙ තෙ වුත්තවාදිනො”ති සඬබ්භෙපතො චත්වා තං විහජීත්වා දස්සෙතුං “ඉධාහං කස්සපා”තිආදි වුත්තං, තං විභාගෙන දස්සෙත්තො “ඉධෙකච්චො”තිආදිමාහ. භගවා හි නිරත්ථකං අනුපසම්භංචත්තනිකං කායකිලමථං “අත්තකිලමථානුයොගො දුක්ඛො අනරියො අනත්ථසංහිතො”තිආදිනා (සං. නි. 3.1081; මහාව. 13; පටි. ම. 2.30) ගරහති. සාත්ථකං පන උපසම්භංචත්තනිකං “ආරඤ්ඤිකො හොති, පංසුකුලිකො හොති”තිආදිනා චණ්ණෙති. අප්පපුඤ්ඤානායාති අපුඤ්ඤානාය. තීණි දුච්චරිතානි පුරෙත්වාති මිච්ඡාදිට්ඨිභාවතො කම්මඵලං පටික්ඛිපත්තො “නත්ථී දිත්ත”න්තිආදිනා (දී. නි. 1.171; ම. නි. 1.445; 2.94, 95, 225; 3.91, 115; සං. නි. 3.210; ධ. ස. 1221; විහ. 938) මිච්ඡාදිට්ඨිං පුරක්ඛත්වා තථා තථා තීණි දුච්චරිතානි පුරෙත්වා. අනෙසනවසෙනාති කොහඤ්ඤෙ ධත්වා අසත්තගුණසම්භාවනිච්ඡාය මිච්ඡාජීවවසෙන. ඉමෙ ද්වෙහි “අප්පපුඤ්ඤො පුඤ්ඤවා”ති ව වුත්තෙ දුච්චරිතකාරිනො ද්වෙ පුග්ගලෙ සන්ධාය.

“ඉමෙ ද්වෙ සන්ධායා”ති එත්ථ පන දුතියනයෙ “අප්පපුඤ්ඤො, පුඤ්ඤවා”ති ව වුත්තෙ සුවරිතකාරිනොති ආදිනා යොජෙතබ්බං. කම්මකිරියවාදිනො හි ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා. ඉති පඨමදුතියනයෙසු වුත්තනයෙනෙව තතියචතුත්ථනයෙසු යොජනා චෙදිතබ්බා.

බාහිරකාචාරයුත්තො තිත්ථියාචාරයුත්තො, න විමුත්තාවාරො. අත්තානං සුඛෙත්වාති අධම්මිකෙන සුඛෙන අත්තානං සුඛෙත්වා, තෙනාහ “දුච්චරිතානි පුරෙත්වා”ති. “න දානි මයා සදිසො අත්ථී”තිආදිනා තිස්සන්තං මඤ්ඤානානං වසෙන දුච්චරිතපුරණමාහ. මිච්ඡාදිට්ඨිවසෙනාති “නත්ථී කාමෙසු දොසො”ති එවං පචත්තමිච්ඡාදිට්ඨිවසෙන. පරිබ්බාජිකායාති පබ්බජ්ජං උපගතාය තාපසදාරිකාය.

දහරායාති තරුණාය. මුදුකායාති සුබ්බමාලාය. ලොමසායාති තනුතම්බලොමතාය
අප්පලොමාය. කාමෙසුති වත්ථුකාමෙසු. පාතබ්බතන්ති පරිභුඤ්ජිතබ්බං,
පාතබ්බතන්ති වා පරිභුඤ්ජනකතං. ආපජ්ජන්තොති උපගච්ඡන්තො. පරිභොගන්තො
හි අයං පා-සද්දො, කත්තුසාධනො ව තබ්බ-සද්දො, යථාරුචි පරිභුඤ්ජන්තොති
අත්තො. කිලෙසකාමොපි හි අස්සාදියමානො වත්ථුකාමන්තොගධොයෙව.

ඉදන්ති යථාචුත්තං අත්ථප්පහෙදං විහජ්ජනං. තිත්ථියවසෙන ආගතං
අට්ඨකථායං තථා විහත්තත්තා. සාසනෙපීති ඉමස්මිං සාසනෙපි.

අරහත්තං වා අත්තති අසන්තං “අත්ථි”ති විජ්ජපට්ඨානිත්වා. සාමන්තජජ්ජනං,
පච්චයපට්ටසෙවනං, ඉරියාපට්ඨස්සිතන්ති ඉමානි තිණි වා කුහනවත්ථුති. තාදිසො
වාති ධුතඬග- (මි. ප. 4.2; විසුද්ධි. 1.22) සමාදානවසෙන ලුබ්භිච්චි ඵව. දුල්ලහසුඛො
භවිස්සාමි දුග්ගතිසු උපපත්තියාති අධිජ්ජායො.

383. අසුකට්ඨානතොති අසුකභවතො. ආගතාති නිබ්බත්තනවසෙන ඉධාගතා.
ඉදානි ගන්තබ්බට්ඨානන්ති ආයතිං නිබ්බත්තනට්ඨානං. පුන උපපත්තින්ති ආයතිං
අනන්තරභවතො තතියං උපපත්තිං, පුන උපපත්තිති පුනස්පුනං නිබ්බත්ති. කෙන
කාරණෙනාති යථාභූතං අජානන්තො හි ඉච්ඡාදොසවසෙන යං කිඤ්චි ගරහෙයා,
අහං පන යථාභූතං ජානන්තො සබ්බං තං කෙන කාරණෙන ගරහිස්සාමි, තං කාරණං
නත්ථිති අධිජ්ජායො, තෙනාහ “ගරහිතබ්බමෙවා”තිආදි. තමත්ථන්ති
ගරහිතබ්බස්සෙව ගරහණං, පසංසිතබ්බස්ස ව පසංසනං.

න කොච්චි “න සාධු”ති වදන්ති දිට්ඨධම්මිකස්ස, සම්පරායිකස්ස ව අත්ථස්ස
සාධනවසෙනෙව පවත්තියා හද්දකත්තා. පඤ්චවිධං චෙරන්ති
පාණාතිපාතාදිපඤ්චවිධං චෙරං. තඤ්චි පඤ්චවිධස්ස සීලස්ස පටිසත්තුභාවතො,
සත්තානං චෙරහෙතුතාය ව “චෙර”න්ති චුච්චති. තතො ඵව තං න කොච්චි “සාධු”ති
වදන්ති, තථා දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථානං අසාධනතො, සත්තානං සාධුභාවස්ස ව
දුස්සනතො. න නිරුත්ඨිතබ්බන්ති රූපග්ගහණෙන න නිවාරෙතබ්බං.
දස්සනීයදස්සනත්තො හි වක්ඛුපට්ඨානොති තෙසං අධිජ්ජායො. යදග්ගෙන තෙසං
පඤ්චද්ද්වාරෙ අසංවරො සාධු, තදග්ගෙන තත්ථ සංවරො න සාධුති ආහ “පුන යං
තෙ ඵකච්චන්ති පඤ්චද්ද්වාරෙ සංවර”න්ති.

අථ වා යං තෙ ඵකච්චං වදන්ති “සාධු”ති තෙ “ඵකෙ සමණබ්බාහ්මණා”ති
චුත්තා තිත්ථියා යං අත්තකිලමථානුයොගාදිං “සාධු”ති වදන්ති, මයං තං න
“සාධු”ති වදාම. යං තෙ ඵකච්චං වදන්ති “න සාධු”ති යං පන තෙ
අනවජ්ජපච්චයපරිභොගං, සුනිවත්ථසුපාරුපනාදිසම්මාපට්ටපත්තිඤ්ච “න සාධු”ති
වදන්ති, තං මයං “සාධු”ති වදාමාති ඵවං පෙත්ථ අත්තො වෙදිතබ්බො.

ඵවං යං පරවාදමුලකං චතුක්කං දස්සිතං, තදෙව පුන සකවාදමුලකං කත්වා
දස්සිතන්ති පකාසෙන්තො “ඵව”න්තිආදිමාහ. යඤ්චි කිඤ්චි කෙනච්චි සමානං,

තෙනපි තං සමානමෙව, තථා අසමානං පීති. සමානාසමානතන්ති
සමානාසමානතාමත්තං. අනවසෙසතො හි පහාතබ්බානං ධම්මානං පහානං
සකවාදෙ දිස්සති, න පරවාදෙ. තථා පරිපුණ්ණමෙව ච උපසම්පාදෙනබ්බධම්මානං
උපසම්පාදනං සකවාදෙ, න පරවාදෙ. තෙන වුත්තං “තඤ්ඤා”න්තිආදි.

සමනුයුක්ඛපනකථාවණ්ණනා

385. ලද්ධිං පුච්ඡන්තොති “කිං සමණො ගොතමො සංකිලෙසධම්මෙ
අනවසෙසං පහාය වත්තති, උදාහු පරෙ ගණාවරියා. එත්ථ තාව අත්තනො ලද්ධිං
වදා”ති ලද්ධිං පුච්ඡන්තො. කාරණං පුච්ඡන්තොති “සමණො ගොතමො
සංකිලෙසධම්මෙ අනවසෙසං පහාය වත්තති”ති වුත්තෙ “කෙන කාරණෙන
එවමත්ථං ගාභයා”ති කාරණං පුච්ඡන්තො. උභයං පුච්ඡන්තොති “ඉදං නාමෙත්ථ
කාරණං”න්ති කාරණං වත්ථා පටිඤ්ඤාතෙ අත්ථෙ සාධියමානෙ අත්ථයතො,
බ්බාතිරෙකතො ච කාරණං සමත්ථෙතං සදිසාසදිසහෙදං උපමොදාහරණද්වයං
පුච්ඡන්තො, උභයං පුච්ඡන්තො කාරණස්ස ච තිලක්ඛණසම්පත්තියා
යථාපටිඤ්ඤාතෙ අත්ථෙ සාධිතෙ සම්මදෙව අනුපච්ඡා භාසන්තො නිගමෙන්තො
සමනුභාසති නාම. උපසංහරිත්වාති උපනෙත්වා. “කිං තෙ”තිආදි
උපසංහරණාකාරදස්සනං. දුතියපදෙති “සඬ්ඝෙන වා සඬ්ඝ”න්ති ඉමස්මිං පදෙ.

තමත්ථන්ති තං පහාතබ්බධම්මානං අනවසෙසං පහාය වත්තනසඬ්ඛාතඤ්ච
සමාදාතබ්බධම්මානං අනවසෙසං සමාදාය වත්තනසඬ්ඛාතඤ්ච අත්ථං.
යොජෙත්වාති අකුසලාදිපදෙහි යොජෙත්වා. අකොසල්ලසම්භූතට්ඨෙන අකුසලා
වෙව තතොයෙව අකුසලාති ච සඬ්ඛං ගතාති සඬ්ඛාතා තත්ථ පුරිමපදෙන
එකන්තාකුසලෙ වදති, දුතියපදෙන තංසහගතෙ, තංපක්ඛියෙ ව, තෙනාහ
“කොට්ඨාසං වා කත්වා යජිතා”ති, අකුසලපක්ඛියභාවෙන වචන්ථාපිතාති අත්ථො.
අවජ්ජට්ඨො දොසට්ඨො ගාරය්භපරියායත්තාති ආහ “සාවජ්ජාති සදොසා”ති. අරියා
නාම නිද්දොසා, ඉමෙ පන කත්ථවිපි නිද්දොසා න භොන්තිති නිද්දොසට්ඨෙන
අරියා භවිතුං නාලං අසමත්ථා.

386-392. යන්ති කාරණෙ එතං පච්චත්තවචනන්ති ආහ “යෙන විඤ්ඤ”ති. යං
වා පනාති “යං පන කිඤ්චි”ති අසම්භාවනවචනමෙතන්ති ආහ “යං වා තං වා
අප්පමත්තක”න්ති. ගණාවරියා පුරණාදයො. සත්ථුප්පහවත්තා සඬ්ඝස්ස
සඬ්ඝසම්පත්තියාපි සත්ථුසම්පත්ති විභාවියතීති ආහ “සඬ්ඝපසංසායපි සත්ථුයෙව
පසංසාසිද්ධිතො”ති. සා පන පසංසා පසාදගෙනුකාති පසාදමුඛෙන තං දස්සෙතුං
“පසිද්ධානාපි හි”තිආදි වුත්තං. තත්ථ පි-සද්දෙන යථා අත්ථයතො පසංසා
සමුච්චියති, එවං සත්ථුච්චිප්පට්පත්තියා සාවකෙසු, සාවකච්චිප්පට්පත්තියා ච සත්ථරි
අප්පසාදො සමුච්චියතීති දට්ඨබ්බං. සරීරසම්පත්තින්ති රූපසම්පත්තිං,
රූපකායපාරිපූරිත්ති අත්ථො. භවන්ති වත්තාරො රූපප්පමාණා,
සොසධම්මජ්ජමාණා ච. පුන භවන්ති වත්තාරොති ධම්මජ්ජමාණවසෙනෙව
යොජෙතබ්බං. යා සඬ්ඝස්ස පසංසාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො.

තත්ථ යා බුද්ධානං, බුද්ධසාවකානංයෙව ච පාසංසතා, අඤ්ඤාසඤ්ච තදභාවො ජොතිතො, තං විරතිජ්ජහානසංවරුද්දෙසවසෙන නීහරිත්වා දස්සෙතුං
 “අයමධිජ්ජායො”තිආදි චුත්තං. තත්ථ සෙතුසාතවිරති නාම අරියමග්ගවිරති.
 විපස්සනාමත්තවසෙනාති “අනිච්ච”න්ති වා “දුක්ඛ”න්ති වා විවිධං.
 දස්සනමත්තවසෙන, න පන නාමරූපවචත්ථානපච්චයපරිග්ගණනපුබ්බකං
 ලක්ඛණත්තයං ආරොපෙත්වා සඬබ්බාරානං සම්මසනවසෙන. ඉතරාතීති
 සමුච්ඡෙදපටිජ්ජස්සද්ධිනිස්සරණජ්ජහානාති. “සෙස”න්ති පඤ්චසීලතො අඤ්ඤා
 සබ්බො සීලසංවරො, “බමො හොතී”තිආදිනා (ම. නි. 1.24; 3.159; අ. නි. 4.114)
 චුත්තො සුපරිසුද්ධො ඛන්තිසංවරො, “පඤ්ඤායෙනෙ පිටියාරො”ති (සු. නි. 1041;
 වුළුති. 60) එවං චුත්තො කිලෙසානං සමුච්ඡෙදකො මග්ගඤ්ඤාණසඬබ්බාතො
 ඤ්ඤාණසංවරො, මනවිජ්ජිධානං ඉන්ද්‍රියානං පිදහනවසෙන පචත්තො පරිසුද්ධො
 ඉන්ද්‍රියසංවරො, “අනුජ්ජන්තානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං
 අනුජ්ජාදායා”තිආදිනා (දී. නි. 2.402; ම. නි. 1.135; සං. නි. 5.8; විහ. 205) චුත්තො
 සම්මජ්ජධානසඬබ්බාතො විරියසංවරොති ඉමං සංවරපඤ්චකං සන්ධායාහ. පඤ්ච බො
 පනිමෙ පාතිමොක්ඛුද්දෙසාතිආදි සාසනෙ සීලස්ස බහුභාවං දස්සෙත්වා
 තදෙකදෙසෙ එව පරෙසං අවට්ඨානදස්සනත්ථං යථාචුත්තසීලසංවරස්සෙව පුන
 ගහණං.

අරියඅට්ඨකමග්ගවණ්ණනා

393. සීහනාදන්ති සෙට්ඨනාදං, අභීතනාදං කෙනචි අජ්ජට්ඨත්තියනාදන්ති
 අත්ථො. “අයං යථාචුත්තො මම වාදො අවිපරිතො, තස්ස අවිපරිතභාවො ඉමං
 මග්ගං පටිපජ්ජිත්වා අපරජ්ජවචයතො ජානිතබ්බො”ති එවං.
 අවිපරිතභාවාවබොධනත්ථං. “අත්ථි කස්සපා”තිආදීසු යං මග්ගං පටිපන්නො
 සමණො ගොතමො වදන්තො යුත්තපත්තකාලෙ, තථභාවතො භූතං, එකංසතො
 භිතාවිහභාවෙන අත්ථං, ධම්මතො අනපෙතත්තා ධම්මං, විනයයොගතො පරෙසං
 විනයනතො ච විනයං වදන්ති සාමංයෙව අත්තපච්චක්ඛතොව ජානිස්සති, යො මයා
 සයං අභිඤ්ඤා සවිජ්ජිත්වා පචෙදිතො සකලවට්ටදුක්ඛනිස්සරණභූතො අත්ථි
 කස්සප මග්ගො, තස්ස ච අධිගමුපායභූතා පුබ්බභාගපටිපදාති අයමෙත්ථ යොජනා.
 තෙන “සමණො ගොතමො ඉමෙ ධම්මෙ”තිආදිනයජ්ජවත්තො වාදො කෙනචි
 අසංකම්පියො යථාභූතසීහනාදොති දස්සෙති.

“එවමෙතං යථාභූතං සම්මජ්ජඤ්ඤාය පස්සති”තිආදීසු (අ. නි. 3.134) විය
 මග්ගඤ්ච පටිපදඤ්ච එකතො කත්වා දස්සෙත්තො. “අයමෙවා”ති වචනං මග්ගස්ස
 පුට්ඨභාවපටික්ඛෙපනත්ථං, සබ්බඅරියසාධාරණභාවදස්සනත්ථං, සාසනෙ
 පාකට්ඨාවදස්සනත්ථඤ්ච. තෙනාහ “එකායනො අයං භික්ඛවෙ මග්ගො”ති, (දී. නි.
 2.373; ම. නි. 1.106; සං. නි. 5.367, 384, 409) “එසෙව මග්ගො නත්ථඤ්ඤා
 දස්සනස්ස විසුද්ධියා”ති (ධ. ප. 274),

“එකායනං ජාතිබයන්තදස්සී,

මග්ගං පජානාති භිතානුකම්පී;
 එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ,
 තරිස්සන්ති යෙ ව තරන්ති ඔස''න්ති. (සං. නි. 5.384, 409; මහානි. 191;
 චූළනි. 107, 121; නෙත්ති. 170);

සබ්බෙසු සුත්තපදෙසෙසු අභිධම්මපදෙසෙසු ව එකොවායං මග්ගො පාකටො
 පඤ්ඤාතො ආගතො වාති.

තපොපක්කමකථාවණ්ණනා

394. තපොයෙව උපක්කමිතබ්බතො ආරභිතබ්බතො තපොපක්කමොති ආහ
 “තපාරම්භා”ති. ආරම්භනඤ්චේත්ථ කරණමෙවාති ආහ “තපොකම්මානීති
 අත්ථො”ති. සමණකම්මසඬ්ඛාතාති සමණෙහි කත්තබ්බකම්මසඤ්ඤිතා.
 නිව්චොලොති නිස්සට්ඨචෙලො සබ්බෙන සබ්බං පටික්ඛිත්තචෙලො.
 නග්ගියවතසමාදානෙන නග්ගො. “ධීතකොව උච්චාරං කරොති”තිආදි
 නිදස්සනමත්තං, වමිත්වා මුඛවික්ඛාලනාදිආචාරස්සපි තෙන විස්සට්ඨත්තා. ජීව්හාය
 හත්ථං අපලිබ්භි අපලිහති උදකෙන අධොවනතො. දුතියවිකප්පෙපි එසෙව නයො.
 “එහි හද්දන්තෙ”ති චුත්තෙ උපගමනසඬ්ඛාතො විධි එහිහද්දන්තො, තං වරතීති
 එහිහද්දන්තිකො, තප්පටික්ඛෙපෙන න එහිහද්දන්තිකො. න කරොති සමණෙන
 නාම පරස්ස වචනකරෙන න භවිතබ්බන්ති අධිප්පායෙන. පුරෙතරන්ති තං යානං
 අත්තතො උපගමනතො පුරෙතරං. තං කීර සො “භික්ඛුනා නාම යාදිව්ඡකී එව
 භික්ඛා ගහෙතබ්බා”ති අධිප්පායෙන න ගණ්හාති. උද්දිස්සකතං “මම
 නිමිත්තභාවෙන බහු බුද්දකා පාණා සඬ්ඝාතං ආපාදිතා”ති න ගණ්හාති. නිමන්තනං
 න සාදියති “එවං තෙසං වචනං කතං භවිස්සති”ති. කුම්භිආදීසුපි සො
 සත්තසඤ්ඤිති ආහ “කුම්භිකලොපියො”තිආදි.

කබ්ලන්තරායොති කබ්ලස්ස අන්තරායො භොතීති. ගාමසභාගාදිවසෙන
 සඬ්ගම්ම කිත්තෙන්ති එතිස්සාති සඬ්ඛිත්ති, තථා සංභට්ඨණ්ඩුලාදිසඤ්චයො.
 මනුස්සාති වෙය්‍යාවච්චකරමනුස්සා.

සුරාපානමෙවාති මජ්ජිමනිකායෙහි සුරාය පානමෙව සුරාග්ගහණෙන
 චේත්ථ මෙරයම්පි සඬ්ගහිතං. එකාගාරමෙව උඤ්ජතීති එකාගාරිකො.
 එකාලොපෙනෙව වත්තතීති එකාලොපිකො. දීයති එතායාති දත්ති,
 ද්වත්තිආලොපමත්තගාහි බුද්දකං භික්ඛාදානභාජනං, තෙනාහ “බුද්දකපාති”ති.
 අභුඤ්ජනවසෙන එකො අහො එතස්ස අත්ථීති එකාහිකො, ආහාරො. තං එකාහිකං,
 සො පන අත්ථො එකදිවසලඬ්ඝකොති ආහ “එකදිවසන්තරික”න්ති.
 “ද්වීහික”න්තිආදීසුපි එසෙව නයො. එකාහං අභුඤ්ජිත්වා එකාහං භුඤ්ජනං
 එකාහවාරො, තං එකාහිකමෙව අත්ථො. ද්වීහං අභුඤ්ජිත්වා ද්වීහං භුඤ්ජනං
 ද්වීහවාරො. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො. උක්කට්ඨො පන

පරියායහත්තභොජනිකො ද්විභං අභුඤ්ජිත්වා එකාභමෙව භුඤ්ජති. සෙසද්වයෙපි එසෙව නයො.

395. කුණ්ඩකන්ති තනුතරං තණ්ඩුලසකලං.

396. සණෙහි සණුවාකෙහි නිබ්බත්තවත්ථානි සාණානි. මිස්සසාණානි මසාණානි, න භඩ්ගානි. ඵරකතිණාදීනි ආදි-සද්දෙන අක්කමකච්ඡදලීවාකාදීනං සඩ්ගභො. ඵරකාදීහි කතානි හි ඡවානි ලාමකානි දුස්සානිනි වත්තබ්බතං ලභන්ති.

මිච්ඡාවායාමවසෙනෙව උක්කුටිකවතානුයොගොති ආහ “උක්කුටිකවීරියං අනුයුත්තො”ති. ථණ්ඩිලන්ති වා සමා පකතිභූමි වුව්වති “පත්ථණ්ඩිලෙ පාතුරභොසි”ති ආදීසු (ම. නි. 4.10) විය, තස්මා ථණ්ඩිලසෙය්‍යන්ති අනන්තරහිතාය පකතිභූමියං සෙය්‍යන්ති වුත්තං භොති. ලද්ධං ආසනන්ති නිසිදිතුං යථාලද්ධං ආසනං. අකොපෙත්වාති අඤ්ඤත්ථ අනුපගන්ත්වා, තෙනාහ “තත්ථෙව නිසිදනසිලො”ති. සො හි තං අජඩ්ඛෙන්තො අපරිච්චජන්තො අකොපෙන්තො නාම භොති. විකටන්ති ගුථං වුව්වති ආසයවසෙන විරූපං ජාතන්ති කත්වා.

එත්ථ ව “අවෙලකො භොති”ති ආදීනි වතපදානි යාව “න ථුසොදකං පිච්ඡි”ති එතානි එකචාරානි. “එකාගාරිකො වා”ති ආදීනි නානාචාරානි, නානාකාලිකානි වා. තථා “සාකභක්ඛො වා”ති ආදීනි, “සාණානිපි ධාරෙති”ති ආදීනි ව. තථා භෙත්ථ වා-සද්දග්ගහණං, පි-සද්දග්ගහණඤ්ච කතං. පි-සද්දොපි විකජ්ජත්ථො එව දට්ඨබ්බො. පුරිමෙසු පන න කතං. එවඤ්ච කත්වා “අවෙලකො භොති”ති වත්වා “සාණානිපි ධාරෙති”ති ආදි වචනස්ස, “රජොජල්ලධරො භොති”ති වත්වා “උදකොරොහනානුයොගං අනුයුත්තො”ති වචනස්ස ව අවිරොධො සිද්ධො භොති. අථ වා කිමෙත්ථ අවිරොධවින්නාය. උම්මත්තකපච්ඡිසදිසො හි තිත්ථියවාදො. අථ වා “අවෙලකො භොති”ති ආරහිත්වා තජ්ජසඩ්ගෙන සබ්බමිපි අත්තකිලමානුයොගං දස්සෙන්තෙන “සාණානිපි ධාරෙති”ති ආදි වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං.

තපොපක්කමනිරත්ථකථාවණ්ණනා

397. සීලසම්පදාදීහි විනාති සීලසම්පදා, සමාධිසම්පදා, පඤ්ඤාසම්පදානි ඉමාහි ලොකුත්තරාහි සම්පදාහි විනා න කදාපි සාමඤ්ඤං වා බ්‍රහ්මඤ්ඤං වා සම්භවති, යස්මා ව තදෙවං, තස්මා තෙසං තපොපක්කමානං නිරත්ථකතං දස්සෙන්තොති යොජනා. “දොසවෙරවිරහිත”න්ති ඉදං දොසස්ස මෙත්තාය උජුපටිපක්ඛතාය වුත්තං. දොස-ග්ගහණෙන වා සබ්බෙපි ඤානපටිපක්ඛා සංකිලෙසධම්මා ගහිතා, වෙර-ග්ගහණෙන පච්චත්ථිකභූතා සත්තා. යදග්ගෙන හි දොසරහිතං, තදග්ගෙන වෙරරහිතන්ති.

398. පාකටභාවෙන කායති ගමෙතීති පකති, ලොකසිද්ධවාදො, තෙනාහ “පකති ඛො එසාති පකතිකථා එසා”ති. මත්තායාති මත්තා-සද්දො “මත්තා

සුඛපරිච්චාගා” තිආදිසු (ධ. ප. 290) විය අප්පත්ථං අන්තොනිතං කත්වා පමාණවාචකොති ආහ “ඉමිනා පමාණෙන එවං පරිත්තකෙනා” ති. තෙන පන පමාණෙන පහාතබ්බො පකරණප්පත්තො පටිපත්තික්කමොති ආහ “පටිපත්තික්කමෙනා” ති. සබ්බත්ථාති සබ්බවාරෙසු.

399. අඤ්ඤාථා වදානි යදි අවෙලකභාවාදිනා සාමඤ්ඤං වා බ්‍රහ්මඤ්ඤං වා අභවිස්ස, සුච්ඡානොව සමණො සුච්ඡානො බ්‍රාහ්මණො. යස්මා පන තුම්භෙ ඉතො අඤ්ඤාථා සාමඤ්ඤං බ්‍රහ්මඤ්ඤාදි වදා, තස්මා දුප්ඡානොව සමණො දුප්ඡානො බ්‍රාහ්මණො, තෙනාහ “ඉදං සන්ධායාහා” ති. තං පකතිවාදං පටික්ඛිපිත්වාති පුබ්බෙ යං පාකතිකං සාමඤ්ඤං බ්‍රහ්මඤ්ඤාදි හදයෙ යපෙත්වා තෙන “දුක්කර” න්තිආදි චුත්තං, තමෙව සන්ධාය හගවතාපි “පකති බො එසා” තිආදි චුත්තං. ඉධ පන තං පකතිවාදං පාකතිකසමණබ්‍රාහ්මණවිසයං කථං පටික්ඛිපිත්වා පටිසංහරිත්වා සභාවතොව පරමත්ථතොව සමණස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස ව දුප්ඡානභාවං ආචිකරොත්තො පකාසෙත්තො. තත්‍රාපීති සමණබ්‍රාහ්මණවාදෙපි චුත්තනයෙනෙව.

සීලසමාධිපඤ්ඤාසම්පදාවණ්ණනා

400-1. පණ්ඩිතොති හෙතුසම්පත්තිසිද්ධෙන් පණ්ඩිච්චෙන් සමන්තාගතො, කථං උග්ගහෙසි පරිපක්කඤාණත්තා සට්ඨෙ පදීපෙන විය අබ්භන්තරෙ සමුප්පලන්තෙන පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියෙන තත්ථ තත්ථ හගවතා දෙසිතමත්ථං පරිග්ගණ්හන්තො තම්පි දෙසනං උපධාරෙසි. තස්ස වාති යො අවෙලකො හොති යාව උදකොරොහනානුයොගං අනුයුත්තො විහරති, තස්ස ව. තා සම්පත්තියො සුච්ඡාමි, යාහි සමණො ව හොතීති අධිප්පායො. සීලසම්පදායාති ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, තෙන “විත්තසම්පදාය පඤ්ඤාසම්පදායා” ති පදද්වයං සඛිගණ්හාති අසෙක්ඛසීලාදිබන්ධත්තයසඛිගහිතඤ්ඤි අරහත්තං, තෙනාහ “අරහත්තඵලමෙව සන්ධාය චුත්ත” න්තිආදි. තත්ථ ඉදන්ති ඉදං වචනං.

සීහනාදකථාවණ්ණනා

402. අනඤ්ඤාසාධාරණතාය, අනඤ්ඤාසාධාරණත්ථවිසයතාය ව අනුත්තරං බුද්ධසීහනාදං නදන්තො. අතිවිය අච්චන්තවිසුද්ධතාය පරමවිසුද්ධං. පරමන්ති උක්කට්ඨං, තෙනාහ “උත්තම” න්ති. සීලමෙව ලොකියසීලත්තා. යථා අනඤ්ඤාසාධාරණං හගවතො ලොකුත්තරසීලං සවාසනං පටිපක්ඛිද්ධංසනතො, එවං ලොකියසීලම්පි තස්ස අනුච්ඡවිකභාවෙන සම්භුතත්තා, සමෙන සමන්ති සමසමන්ති අයමෙත්ථ අත්ථොති ආහ “මම සීලසමෙන සීලෙන මයා සම” න්ති. “යදිදං අධිසීල” න්ති ලොකියං, ලොකුත්තරඤ්ඤාවාති දුට්ඨම්පි බුද්ධසීලං එකප්ඤ්ඤා කත්වා චුත්තං. තෙනාහ “සීලෙපි” ති. ඉති ඉමන්ති එවං ඉමං සීලවිසයං. පයමං පවත්තත්තා පයමං.

තපනීති සන්තප්පති, විධමනීති අත්ථො. ජිගුච්ඡනීති හීලෙති ලාමකතො යිපෙති. නිද්දොසත්තා අරියා ආරකා කිලෙසෙහීති. මග්ගඵලසම්පයුත්තා වීරියසඬ්ඛාතා තපොජිගුච්ඡාති ආනෙත්වා සම්බන්ධො. පරමා නාම සබ්බක්කට්ඨභාවතො. යථා යුචිතො භාවො යොබ්බනං, එවං ජිගුච්ඡිතො භාවො ජෙගුච්ඡං. කිලෙසානං සමුච්ඡින්නදනපටිප්පස්සම්භනානි සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවිමුක්තියො. නිස්සරණවිමුක්ති නිබ්බානං. අථ වා සම්මාවාචාදීනං අධිසීලග්ගහණෙන, සම්මාවායාමස්ස අධිජෙගුච්ඡග්ගහණෙන, සම්මාදිට්ඨියා අධිපඤ්ඤාග්ගහණෙන ගහිතත්තා අග්ගහිතග්ගහණෙන සම්මාසඬ්ඛකප්පසතිසමාධයො මග්ගඵලපරියාපන්නා සමුච්ඡෙදපටිප්පස්සද්ධිවිමුක්තියො දට්ඨබ්බා. නිස්සරණවිමුක්ති පන නිබ්බානමෙව.

403. යං කිඤ්චි ජනවිචිත්තං යානං ඉධ “සුඤ්ඤාගාර”න්ති අධිජ්ජෙතං. තත්ථ නදන්තෙන විනා නාදො නත්ථීති ආහ “එකතොව නිසීදිත්වා”ති. අට්ඨසු පරිසාසු ඛත්තිපරිසා, බ්‍රාහ්මණපරිසා, ගහපතිපරිසා, සමණපරිසා, වාතුමහාරාජිකපරිසා, තාවතිංසපරිසා, මාරපරිසා, බ්‍රහ්මපරිසාති ඉමාසු අට්ඨසු පරිසාසු.

වෙසාරජ්ජානීති විසාරදභාවා ඤාණප්පභානසම්පදානිමිත්තං කුතොචි අසන්තස්සනභාවා නිබ්භයභාවාති අත්ථො. ආසහං යානන්ති සෙට්ඨං යානං, උත්තමං යානන්ති අත්ථො. ආසහා වා පුබ්බබුද්ධා, තෙසං යානන්ති අත්ථො.

අපිච උසහස්ස ඉදන්ති ආසහං, ආසහං වියාති ආසහං. යථා හි නිසහසඬ්ඛාතො උසහො අත්තතො උසහබලෙන චතුහි පාදෙහි පථවිං උජ්ජිලෙත්වා අවලට්ඨානෙන තිට්ඨති, එවං තථාගතොපි දසහි තථාගතබලෙහි සමන්තාගතො චතුහි වෙසාරජ්ජපාදෙහි අට්ඨපරිසාපථවිං උජ්ජිලෙත්වා සදෙවකෙ ලොකෙ කෙනවි පච්චත්ථිකෙන අකම්පියො අවලෙන යානෙන තිට්ඨති. එවං තිට්ඨමානොව තං ආසහං යානං පටිජානාති උපගච්ඡති න පච්චක්ඛාති අත්තති ආරොපෙති. තෙන වුත්තං “ආසහං යානං පටිජානාති”ති.

සීහනාදං නදතීති යථා මිගරාජා පරිස්සයානං සහනතො, වනමහිංසමත්තවාරණාදීනං හනනතො ව “සීහො”ති වුච්චති, එවං තථාගතො ලොකධම්මානං සහනතො, පරජ්ජවාදානං හනනතො ව “සීහො”ති වුච්චති. එවං වුත්තස්ස සීහස්ස නාදං සීහනාදං. තත්ථ යථා සීහො සීහබලෙන සමන්තාගතො සබ්බත්ථ විසාරදො විගතලොමහංසො සීහනාදං නදති, එවං තථාගතසීහොපි දසහි තථාගතබලෙහි සමන්තාගතො අට්ඨසු පරිසාසු විසාරදො විගතලොමහංසො “ඉති රූප”න්තිආදිනා (සං. නි. 3.78; අ. නි. 8.2) නයෙන නානාවිලාසසම්පන්නං සීහනාදං නදති.

පඤ්භං අභිසඬ්ඛරිත්වාති ඤාතුං ඉච්ඡිතමත්ථං අත්තතො ඤාණබලානුරූපං අභිරචිත්වා තඬ්ඛණංයෙවාති පුච්ඡිතක්ඛණෙයෙව යානුප්පත්තිකපටිභානෙන විස්සජ්ජෙති. විත්තං පරිතොසෙතියෙව අප්ඤ්ඤාසයානුරූපං විස්සජ්ජනතො. සොතබ්බඤ්චස්ස මඤ්ඤන්ති අට්ඨක්ඛණවජ්ජිතෙන නවමෙන බණෙන

ලබ්‍හමානත්තා. “යං නො සත්ථා භාසති, තං නො සොස්සාමා” ති ආදරගාරවජාතා මහත්තෙන උස්සාහෙන සොතබ්බං සම්පට්ඨිතබ්බං මඤ්ඤන්ති. සුප්පසන්නා පසාදාහිබුද්ධියා විගතූපක්කිලෙසතාය කල්ලචිත්තා මුදුචිත්තා භොන්ති. පසන්නකාරන්ති පසන්නෙහි කාතබ්බසක්කාරං, ධම්මාමිසපුප්පන්ති අත්ථො. තත්ථ ආමිසපුප්පං දස්සෙන්නො “පඤ්ඤානි” තිආදිමාහ. ධම්මපුප්පා පන “තථත්තායා” ති ඉමිනා දස්සිතා. තථාභාවායාති යථත්තාය යස්ස වට්ටදුක්ඛනිස්සරණත්ථාය ධම්මො දෙසිතො, තථාභාවාය, තෙනාහ “ධම්මානුධම්මපටිපත්තිපුරණත්ථායා” ති. සා ව ධම්මානුධම්මපටිපත්ති යාය අනුපුබ්බියා පටිපජ්ජිතබ්බා, පටිපජ්ජන්තානඤ්ච සති අජ්ඣන්තිකඛිගසමවායෙ එකංසිකා තස්සා පාරිපුරිති තං අනුපුබ්බිං දස්සෙතුං “කෙච්චි සරණෙසු” තිආදි වුත්තං.

ඉමස්මිං පනොකාසෙ යත්වාති “පටිපන්නා ව ආරාධෙන්නි” ති එතස්මිං සීහනාදකිච්චපාරිපුරිදීපනෙ පාළිපදෙසෙ යත්වා. සමොධානෙනබ්බාති සඬකලිතබ්බා. එකො සීහනාදො අසාධාරණො අඤ්ඤෙහි අප්පට්ඨන්ති යො සෙට්ඨනාදො අභිතනාදොති කත්වා. එස නයො සෙසෙසුපි. පුරිමානං දසන්නන්තිආදිතො පටියාය යාව “විමුක්තියා මය්හං සදිසො නත්ථි” ති එතෙසං පුරිමානං දසන්නං සීහනාදානං, නිද්ධාරණෙ චෙත්ථ සාම්චචනං, තෙනාහ “එකෙකස්සා” ති. “පරිසාසු ව නදති” ති ආදයො පරිවාරා “එකච්චං තපස්සිං නිරයෙ නිබ්බන්තං පස්සාමි” ති සීහනාදං නදන්නො භගවා පරිසායං නදති විසාරදො නදති යාව “පටිපන්නා ආරාධෙන්නි” ති අත්ථයොජනාය සම්භවතො. තථා සෙසෙසුපි නවසු.

“එව” තිආදි යථාචුත්තානං තෙසං සඬකලෙත්වා දස්සනං. තෙ දසාති තෙ “පරිසාසු ව නදති” ති ආදයො සීහනාදා. පුරිමානං දසන්නන්ති යථාචුත්තානං පුරිමානං දසන්නං. පරිවාරවසෙන්නාති පච්චෙකං පරිවාරවසෙන යොජියමානා සතං සීහනාදා. පුරිමා ව දසාති තථා අයොජියමානා පුරිමා ව දසාති එවං දසාධිකං සීහනාදසතං භොති. එවං වාදීනං වාදන්ති එවං පවත්තවාදානං තිත්ථියානං වාදං. පටිසෙධෙත්වාති තථාභාවාභාවදස්සනෙන පටික්ඛිපිත්වා. යං භගවා උදුම්බරිකසුත්තෙ “ඉධ නිග්‍රොධ තපස්සි” තිආදිනා (දී. නි. 3.33) උපක්කිලෙසවිභාගං, පාරිසුද්ධිවිභාගඤ්ච දස්සෙන්නො සපරිසස්ස නිග්‍රොධස්ස පරිබ්බාජකස්ස පුරතො සීහනාදං නදි, තං දස්සෙතුං “ඉදානි පරිසති නදිතපුබ්බං සීහනාදං දස්සෙන්නො” තිආදි වුත්තං.

තිත්ථියපරිවාසකථාවණ්ණනා

404. ඉදන්ති “රාජගහෙ ගිජ්ඣකුටෙ පබ්බතෙ විහරන්තං මං...පෙ.... පඤ්ඤං පුච්ඡි” ති ඉදං වචනං. කාමං යදා නිග්‍රොධො පඤ්ඤං පුච්ඡි, භගවා චස්ස විස්සජ්ජෙසි, න තදා ගිජ්ඣකුටෙ පබ්බතෙ විහරති, රාජගහසමීපෙ පන විහරතීති කත්වා “රාජගහෙ ගිජ්ඣකුටෙ පබ්බතෙ විහරන්තං ම” ති වුත්තං, ගිජ්ඣකුටෙ

විහරණඤ්චස්ස තදා අවිච්ඡින්නන්ති, තෙනාහ “යං තං භගවා”තිආදි. යොගෙනි නයෙ, දුක්ඛනිස්සරණුපායෙනි අත්ථො.

405. යං පරිවාසං සාමණෙරභූමියං යිතො පරිවසතිති යොජනා. යස්මා සාමණෙරභූමියං යිතෙන පරිවසිතබ්බං, න ගිහිභූතෙන, තස්මා අපරිවසිත්වායෙව පබ්බජ්ජං ලභති. ආකඬ්ඛති පබ්බජ්ජං, ආකඬ්ඛති උපසම්පදන්ති එත්ථ පන පබ්බජ්ජා-ග්ගහණං වචනසිලිට්ඨතාවසෙතෙව “දිරත්තතිරත්තං සහසෙය්‍යා”න්ති (පාවි. 50) එත්ථ දිරත්තග්ගහණං විය. ගාමප්පවෙසනාදීනීති ආදි-සද්දෙන වෙසියාවිධවාචුල්ලකුමාරිපණ්ඩකහික්ඛුනිගොචරතා, සබ්බමචාරීනං උච්චාවචෙසු කිංකරණීයෙසු දක්ඛානලසාදිතා, උද්දෙසපරිපුච්ඡාදීසු තිබ්බජන්දතා, යස්ස තිත්ථායතනතො ඉධාගතො, තස්ස අවණ්ණෙ, රතනත්තයස්ස ව වණ්ණෙන අනත්තමනතා, තදුභයං යථාක්කමං වණ්ණෙන ව අවණ්ණෙන ව අත්තමනතාති ඉමෙසං සඬගහො වෙදිතබ්බො, තෙනාහ “අට්ඨ වත්තාති පුරෙත්තෙනා”ති. සංසිත්වා කොට්ටෙත්වාති අජ්ඣාසයස්ස වීමංසනවසෙන සුවණ්ණං විය සංසිත්වා කොට්ටෙත්වා.

ගණමජ්ඣෙකි නිසීදිත්වාති උපසම්පදාකම්මස්ස ගණප්පහොනකානං හික්ඛුනං මජ්ඣෙකි සඬසත්ථෙරො විය තස්ස අනුග්ගහත්ථං නිසීදිත්වා. වූපකට්ඨොති විචිත්තො. තාදිසස්ස සිලවිසොධනෙ අප්පමාදො අවුත්තසිද්ධොති ආහ “කම්මට්ඨානෙ සතිං අවිජ්ජන්තො”ති. පෙසිතචිත්තොති නිබ්බානං පති පෙසිතචිත්තො තංනිත්තො තප්පොණො තප්පබ්භාරො. ජාතිකුලපුත්තාපි ආචාරසම්පන්නා එව අරහත්තාධිගමාය පබ්බජ්ජාපෙක්ඛා භොන්තීති තෙපි තෙහි එකසඬගහෙ කරොන්තො ආහ “කුලපුත්තාති ආචාරකුලපුත්තා”ති, තෙනාහ “සම්මදෙවාති හෙතුනාව කාරණෙනෙවා”ති. “ඔතිණ්ණොම්හි ජාතියා”තිආදිනා නයෙන හි සංවෙගපුබ්බිකං යථානුසිට්ඨං පබ්බජ්ජං සන්ධාය ඉධ “සම්මදෙවා”ති වුත්තං. හෙතුනාති ඤායෙන. පාපුණ්ණිත්වාති පත්වා අධිගන්ත්වා. සම්පාදෙත්වාති අසෙක්ඛා සිලසමාධිපඤ්ඤා නිජ්ජාදෙත්වා, පරිපුරෙත්වා වාති අත්ථො.

නිට්ඨාපෙතුන්ති නිගමනවසෙන පරියොසාපෙතුං.
“බ්‍රහ්මචරියපරියොසානං...පෙ.... විහාසී”ති ඉමිනා එව හි අරහත්තනිකුටෙන දෙසනා පරියොසාපිතා. තං පන නිගමෙත්තො “අඤ්ඤතරො බො පනා...පෙ.... අභොසී”ති වුත්තං ධම්මසඬගාහකෙහි. යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විහත්තං, තං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

මහාසීහනාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

9. පොට්ඨපාදසුත්තවණ්ණනා

පොට්ඨපාදපරිබ්බාජකවත්ථුවණ්ණනා

406. සාවත්ථියන්ති සම්පත්ථෙ භූමිමන්ති ආහ “සාවත්ථිං උපනිස්සායා”ති.
 ජෙතස්ස කුමාරස්ස වනෙති ජෙනෙන නාම රාජකුමාරෙන රොපිතෙ උපවනෙ.
 නිවාසථාසුතාදිනා පබ්බජිතා ආරමන්ති එත්ථාති ආරාමො, විහාරො. ථොටො පාදෙසු
 ජාතොති පොට්ඨපාදො. වත්ථවිජායාජාදනපබ්බජුපගතත්තා ඡන්තපරිබ්බාජකො.
 බ්‍රාහ්මණමහාසාලොති මහාවිභවතාය මහාසාරතාපත්තො බ්‍රාහ්මණො. සමයන්ති
 සාමඤ්ඤනිද්දෙසො, තං තං සමයන්ති අත්ථො. පවදන්තීති පකාරතො වදන්ති,
 අත්තනා අත්තනා උග්ගහිතනියාමෙන යථා තථා සමයං වදන්තීති අත්ථො.
 “පභුතයො”ති ඉමිනා තොදෙයාජාණුසොණිසොණදණ්ඩාදිකෙ සඬගණ්හාති,
 පරිබ්බාජකාදයොති ආදි-සද්දෙන ඡන්තපරිබ්බාජකාදිකෙ. තින්ද්‍රකාචීරමෙත්ථ
 අත්ථිති තින්ද්‍රකාචීරො, ආරාමො. තථා එකා සාලා එත්ථාති එකසාලකො, තස්මිං
 තින්ද්‍රකාචීරෙ එකසාලකෙ.

අනෙකාකාරානවසෙසඤ්ඤායත්ථවිභාවනතො, අපරාපරුප්පත්තිතො ව
 භගවතො ඤාණං තත්ථ පත්ථං විය හොතිති වුත්තං “සබ්බඤ්ඤානඤ්ඤාණං
 පත්ථරිත්වා”ති, යතො තස්ස ඤාණජාලතා වුවිච්ඡි, වෙනෙය්‍යානං තදන්තොගධතා
 හෙට්ඨා වුත්තායෙව. වෙනෙය්‍යසත්තපරිග්ගණ්හනත්ථං සමන්තාහාරෙ කතෙ
 පඨමං නෙසං වෙනෙය්‍යභාවෙනෙව උපට්ඨානං හොති, අථ සරණගමනාදිවසෙන
 කිච්චනිප්පත්ති විමංසියතීති ආහ “කිං නු බො භවිස්සතීති උපපරික්ඛන්තො”ති.
 නිරොධන්ති සඤ්ඤානිරොධං. නිරොධා වුට්ඨානන්ති තතො නිරොධතො වුට්ඨානං
 සඤ්ඤාප්පත්තිං. සබ්බබුද්ධානං ඤාණෙන සංසන්දිත්වාති යථා තෙ නිරොධං,
 නිරොධතො වුට්ඨානඤ්ච බ්‍යාකරිංසු, බ්‍යාකරිස්සන්ති ච, තථා බ්‍යාකරණවසෙන
 සංසන්දිත්වා. හත්ථිසාරිපුත්තොති හත්ථිසාරිතො පුත්තො. “යුගන්ධරපබ්බතං
 පරික්ඛිපිත්වා”ති ඉදං පරිකප්පවචනං “තාදිසං අත්ථි වෙ, තං වියා”ති.
 මෙසවණ්ණන්ති රත්තමෙසවණ්ණං, සඤ්ඤාප්පභානුරඤ්ජිතමෙසසඬකාසන්ති
 අත්ථො. පච්චග්ගන්ති අභිනවං ආදිතො තථාලද්ධවොහාරෙන,
 අනඤ්ඤපරිභොගතාය, තථා වා සත්ථු අධිට්ඨානෙන සො පත්තො සබ්බකාලං
 “පච්චග්ගං” ත්වෙව වුවිච්ඡි, සිලාදිවුත්තරතනලක්ඛණුපපත්තියා වා සො පත්තො
 “පච්චග්ග”න්ති වුවිච්ඡි.

407. අත්තතො රුචිවසෙන සද්ධම්මට්ඨිතිජ්ඣාසයවසෙන, න පරෙන
 උස්සාහිතොති අධිප්පායො. “අනිප්පගභාවමෙව දිස්වා”ති ඉදං භූතකථනං න තාව
 හික්ඛාවාරවෙලා සම්පත්තාති දස්සනත්ථං. භගවා හි තදා කාලස්සෙව විහාරතො
 නික්ඛන්තො “වාසනාභාගියාය ධම්මදෙසනාය පොට්ඨපාදං අනුග්ගණ්හිස්සාමී”ති.
 යන්ත්‍රනාහන්ති අඤ්ඤත්ථ සංසයපරිදීපනො, ඉධ පන සංසයපරිදීපනො විය.
 කස්මාති ආහ “බුද්ධාන”න්තිආදි. සංසයො නාම නත්ථි බොධිමුලෙ එව
 සමුග්ගාටිතත්තා. පරිචිතක්කපුබ්බහාගොති අධිප්පෙතකිච්චස්ස
 පුබ්බහාගපරිචිතක්කො එව. බුද්ධානං ලබ්හතීති “කරිස්සාම, න
 කරිස්සාමා”තිආදිකො එස විත්තවාරො බුද්ධානං ලබ්හති සම්භවති විචාරණවසෙන
 පවත්තනතො, න පන සංසයවසෙන. තෙනාහාති යෙන බුද්ධානම්පි ලබ්හති,

තෙතෙවාහ හගවා “යන්ත්‍රනාහ”න්ති. පරිකප්පනෙ වායං නිපාතො.

“උපසඬකමෙය්‍ය”න්ති කිරියාපදෙන වුවිවමානො එව හි අත්ථො “යන්ත්‍රනා”ති නිපාතපදෙන ජොතියති. අහං යන්ත්‍රන උපසඬකමෙය්‍යන්ති යොජනා. යදි පනාති ඉදම්පි තෙන සමානත්ථන්ති ආහ “යදි පනාහන්ති අත්ථො”ති.

408. යථා උත්තතප්පායො සද්දො උත්තාදො, එවං විපුලභාවෙන උපරුපරි පවත්තොපි උත්තාදොති තදුහයං එකප්ඤ්ඤා කත්වා පාළියං “උත්තාදිනියා”ති වත්වා පුන විභාගෙන දස්සෙතුං “උච්චාසද්දමහාසද්දායා”ති වුත්තන්ති තමත්ථං විවරන්තො “උච්චං නදමානායා”තිආදිමාහ. අස්සාති පරිසාය.

උද්ධංගමනවසෙනාති උත්තතබ්බලතාය උග්ගන්ත්වා උග්ගන්ත්වා පවත්තනවසෙන. දිසාසු පත්ථට්ඨවසෙනාති විපුලභාවෙන භූතපරම්පරාය සබ්බදිසාසු පත්ථරණවසෙන. ඉදානි පරිබ්බාජකපරිසාය උච්චාසද්දමහාසද්දතාය කාරණං, තස්ස ච පවත්තිආකාරං දස්සෙන්තො “තෙසඤ්ඤි”තිආදිමාහ. කාමස්සාදො නාම කාමගුණස්සාදො. කාමභවාදිගතො අස්සාදො භවස්සාදො.

409. සණ්ඨපෙසීති සංයමනවසෙන සම්මදෙව ය්පෙසි, සණ්ඨපනඤ්ඤවත්ථ තිරච්ඡානකථාය අඤ්ඤමඤ්ඤස්මිං අගාරවස්ස ජහාපනවසෙන ආචාරස්ස සික්ඛාපනං, යථාචුත්තදොසස්ස නිගුහනඤ්ඤ භොතීති ආහ “සික්ඛාපෙසී”තිආදි. අප්පසද්දන්ති නිස්සද්දං, උච්චාසද්දමහාසද්දාභාවන්ති අධිප්පායො. නප්පමප්පන්තිති න අගාරවං කරොන්ති.

410. නො ආගතෙ ආනන්දොති හගවති ආගතෙ නො අම්භාකං ආනන්දො පීති භොති. පියසමුදාචාරාති පියාලාපා. “පච්චුග්ගමනං අකාසී”ති වත්වා න කෙවලමයමෙව, අථ ඛො අඤ්ඤෙපි පබ්බජිතා යෙභුයොන හගවතො අපචිති. කරොන්තෙවාති දස්සෙතුං “හගවන්තඤ්ඤි”තිආදිං වත්වා, තත්ථ කාරණමාහ “උච්චාකුලීනතායා”ති, තෙන සාසනෙ අප්පසන්තාපි කුලගාරවෙන හගවති අපචිති. කරොන්තෙ වාති දස්සෙති. එතස්මිං අන්තරෙ කා නාම කථාති එතස්මිං යථාචුත්තපරිච්ඡෙදබ්බන්තරෙ කථා කා නාම. විප්පකතා ආරද්ධා හුත්වා අපරියොසිතා. “කා කථා විප්පකතා”ති වදන්තො අත්ථතො තස්සා පරියොසාපනං පටිජානාති නාම. “කා කථා”ති ච අවිසෙසවොදනාති යස්සා තස්සා සබ්බස්සාපි කථාය පරියොසාපනං පටිඤ්ඤාතඤ්ඤ භොති, තඤ්ඤ පරෙසං අසබ්බඤ්ඤානං අවිසයන්ති ආහ “පරියන්තං නෙත්වා දෙමිති සබ්බඤ්ඤාපචාරණං පචාරෙසී”ති.

අභිසඤ්ඤානිරොධකථාවණ්ණනා

411. සුකාරණන්ති සුන්දරං අත්ථාවහං භිතාවහං කාරණං. නානාතිත්ථෙසු නානාලද්ධිසු නියුත්තාති නානාතිත්ථිකා, තෙ එව නානාතිත්ථියා ක-කාරස්ස ය-කාරං කත්වා. කුතුහලමෙත්ථ අත්ථිති කොතුහලා, සා එව සාලාති කොතුහලසාලා, තෙනාහ “කොතුහලුප්පත්තිට්ඨානතො”ති. සඤ්ඤානිරොධෙති සඤ්ඤාසිසෙනායං දෙසනා, තස්මා සඤ්ඤාසහගතා සබ්බෙපි ධම්මා සඬග්ගන්ති, තත්ථ පන විත්තං.

පධානන්ති ආහ “විත්තනිරොධෙ”ති. අවිචන්තනිරොධස්ස පන තෙහි
 අනධිජ්ජෙතත්තා, අවිසයත්තා ච “ඛණිකනිරොධෙ”ති ආහ. කාමං සොපි තෙසං
 අවිසයොව, අත්ථතො පන නිරොධකථා වුච්චමානා තත්ථෙව තිට්ඨතීති තථා වුත්තං.
 කිත්තිසොසොති “අහො බුද්ධානුභාවො භවන්තරපට්ඨිජන්තං කාරණං එවං
 භත්ථාමලකං විය පච්චක්ඛතො දස්සෙති, සාවකෙ ච ඵදිසෙ සංවරසමාදානෙ
 පතිට්ඨාපෙති”ති ථුතිසොසො යාව භවග්ගා පත්ථරති. පටිභාගකිරියන්ති
 පළාසවසෙන පටිභාගභූතං පයොගං කරොන්තො. භවන්තරසමයන්ති තත්ත තත්ත
 වුට්ඨනසමයං අභූතපරිකප්පිතං කිඤ්චි උප්පාදියං වත්ථුං අත්තතො සමයං කත්වා.
 කිඤ්චිදෙව සික්ඛාපදන්ති “ඵලමුගෙන භවිතඛිබ්බං, එත්තකං, වෙලං එකස්මිංයෙව
 යානෙ නිසිදිතඛිබ්බං”න්ති එවමාදිකං කිඤ්චිදෙව කාරණං සික්ඛාකොට්ඨාසං කත්වා
 පඤ්ඤපෙන්නි. නිරොධකථන්ති නිරොධසමාපත්තිකථං.

තෙසුති කොතුහලසාලායං සන්තිපතිතෙසු තිත්ථියසමණබ්‍රාහ්මණෙසු.
 එකච්චෙති එකෙ. පුරිමොති “අහෙනු අප්පච්චයා”ති එවංවාදී. ය්වායං ඉධ
 උප්පජ්ජතිති යොජනා. සමාපත්තින්ති අසඤ්ඤභාවාවහං සමාපත්තිං. නිරොධෙති
 සඤ්ඤානිරොධෙ. හෙනුං අපස්සන්තොති යෙන හෙනුනා අසඤ්ඤභවෙ සඤ්ඤාය
 නිරොධො සබ්බසො අනුප්පාදො, යෙන ච තතො චුතස්ස ඉධ පඤ්චවොකාරභවෙ
 තස්සා උප්පාදො, තං අවිසයතාය අපස්සන්තො.

නන්ති පයමවාදිං. නිසෙධෙත්වාති “න ඛො නාමෙතං හො එවං භවිස්සති”ති
 එවං පටික්ඛිපිත්වා. අසඤ්ඤිකභාවන්ති මුඤ්ජාපත්තියා කිරියමයසඤ්ඤාවසෙන
 විගතසඤ්ඤිභාවං. වක්ඛති හි “විසඤ්ඤී හුත්වා”ති. වික්ඛම්භනවසෙන කිලෙසානං
 සන්තාපනෙන අත්තන්තපො. සොරතපොති දුක්කරතාය භීමතපො.
 පරිමාරිතින්ද්‍රියොති නිබ්බිසෙවනභාවාපාදනෙන සබ්බසො මිලාපිතවක්ඛාදින්ද්‍රියො.
 භග්ගොති භඤ්ජිතකුසලජ්ඣාසයො. එවමාහාති “එවං සඤ්ඤා හි හො පුරිසස්ස
 අත්තා”තිආදිආකාරෙන සඤ්ඤානිරොධමාහ. ඉමිනා නයෙන ඉතො පරෙසු ද්විසු
 යානෙසු යථාරහං යොජනා වෙදිතඛිබ්බා.

ආථබ්බණපයොගන්ති ආථබ්බණවෙදවිහිතං ආථබ්බණිකානං
 විසඤ්ඤිභාවාපාදනපයොගං. ආථබ්බණං පයොජෙත්වාති ආථබ්බණවෙදෙ
 ආගතඅග්ගිජුහනපුබ්බකං මන්තජ්ජපනං පයොජෙත්වා සීසච්ඡින්නතාදිදස්සනෙන
 සඤ්ඤානිරොධමාහ. තස්සාති යස්ස සීසච්ඡින්නතාදි දස්සිතං, තස්ස.

යක්ඛදාසීනන්ති දෙවදාසීනං, යා “දෙවතාහනියොතිපි” වුච්චන්ති. මදනිද්දන්ති
 සුරාමදනිමිත්තකං සුපනං දෙවතුපහාරන්ති නච්චනගායනාදිනා දෙවතානං පූජං.
 සුරාපාතින්ති පාතිපුණ්ණං සුරං. දිවාති අතිදිවා උස්සුරෙ.

ඵලමුගකථා වියාති ඉමෙසං පණ්ඩිතමානීනං කථා අන්ධබාලකථාසදිසී.
 වත්තාරො නිරොධෙති අඤ්ඤමඤ්ඤවිධුරෙ වත්තාරො නිරොධෙ එතෙ
 පඤ්ඤපෙන්නි. න ච අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධනානාසභාවෙන තෙන භවිතඛිබ්බං, අථ

බො එකසභාවෙන, තෙනාහ “ඉමිනා වා” තිආදි. අඤ්ඤෙනෙවනි ඉමෙහි
 චුත්තාකාරතො අඤ්ඤාකාරෙතෙව භවිතබ්බං. “අයං නිරොධො, අයං
 නිරොධො” ති ආමෙඛිතවචනං සත්ථා අත්තනො දෙසනාවිලාසෙන
 අනෙකාකාරවොකාරං නිරොධං විභාවෙස්සතිති දස්සනත්ථං කතං අහො නුනාති
 එත්ථ අහොති අවිජරියෙ, නුනාති අනුස්සරණෙ නිපාතො. තස්මා අහො නුන භගවා
 අනඤ්ඤසාධාරණදෙසනත්තා නිරොධම්පි අහො අවිජරියං කත්වා කට්ඨො
 මඤ්ඤති අධිප්පායො. “අහො නුන සුගතො” ති එත්ථාපි එසෙව නයො.
 අවිජරියවිභාවනතො එව චෙත්ථ ද්වික්ඛත්තුං වචනං, අවිජරියත්ථොපි චෙත්ථ
 අහො-සද්දො. සො යස්මා අනුස්සරණමුබ්බෙනෙව තෙන ගහිතො, තස්මා චුත්තං
 “අහො නුනාති අනුස්සරණත්ථෙ” ති. කාලපුග්ගලාදිවිභාගෙන බහුභෙදත්තා
 ඉමෙසං නිරොධධම්මානන්ති බහුවචනං, කුසල-සද්දයොගෙන සාම්චවනං
 භූමිමත්ථෙ දට්ඨබ්බං. විණ්ණවසිත්තායාති නිරොධසමාපත්තියං වසිභාවස්ස
 විණ්ණත්තා. සභාවං ජානාතීති නිරොධස්ස සභාවං යාථාවතො ජානාති.

අහෙනුකසඤ්ඤාප්පාදනිරොධකථාවණ්ණනා

412. සරමජ්ඣෙයෙව පක්ඛලිතාති සරතො බහි ගන්තුකාමා පුරිසා මග්ගං
 අනොතරිත්වා සරාජිරෙන සමතලෙ විවට්ඨගණෙ එව පක්ඛලනං පත්තා, එවං
 සම්පදම්ඤන්ති අත්ථො. අසාධාරණො හෙනු, සාධාරණො පච්චයොති එවමාදි
 විභාගෙන ඉධ පයොජනං නත්ථි සඤ්ඤාය අකාරණභාවපටික්ඛෙපත්තා
 වොදනායාති චුත්තං “කාරණස්සෙව නාම” ති.

පාළියං “උප්පජ්ජන්තිපි නිරුජ්ඣන්තිපි” ති චුත්තං, තත්ථ “සහෙනු සප්පච්චයා
 සඤ්ඤා උප්පජ්ජන්ති, උප්පන්නා පන නිරුජ්ඣන්තියෙව, න තිට්ඨන්ති” ති
 දස්සනත්ථං “නිරුජ්ඣන්ති” ති වචනං, න නිරොධස්ස
 සහෙනුසප්පච්චයභාවදස්සනත්ථං. උප්පාදො හි සහෙනුකො, න නිරොධො. යදි හි
 නිරොධොපි සහෙනුකො සියා, තස්ස නිරොධෙනාපි භවිතබ්බං අභිකුරාදීනං විය, න
 ච තස්ස නිරොධො අත්ථි. තස්මා චුත්තනෙයෙනෙව පාළියා අත්ථො වෙදිතබ්බො.
 අයඤ්ච නයො බණනිරොධවසෙන චුත්තො. යො පන යථාපරිච්ඡින්නකාලවසෙන
 සබ්බසොව අනුප්පාදනිරොධො, සො “සහෙනුකො” ති වෙදිතබ්බො තථාරූපාය
 පටිපත්තියා විනා අභාවතො. තෙනාහ භගවා “සික්ඛා එකා සඤ්ඤා නිරුජ්ඣන්ති” ති.
 (දී. නි. 1.412) තතො එව ච ඉධාපි චුත්තං “සඤ්ඤාය සහෙනුකං උප්පාදනිරොධං
 දීපෙතු” ති.

සික්ඛා එකාති එත්ථ සික්ඛාති කරණෙ පච්චත්තවචනං, එක-සද්දො
 අඤ්ඤපරියායො “ඉත්ථෙතෙ අභිවදන්ති සතො වා පන සත්තස්සා” තිආදීසු (දී. නි.
 1.85 ආදයො; ම. නි. 3.21) විය, න සඬ්ඛ්‍යාවාචිති ආහ “සික්ඛා එකා සඤ්ඤා
 උප්පජ්ජන්තිපි සික්ඛාය එකච්චා සඤ්ඤා ජායන්ති” ති. සෙසපදෙසුපි එසෙව නයො.

413. තත්ථානි තස්සං උපරිදෙසනායං. සම්මාදිට්ඨිසම්මාසඬකප්පවසෙන පරියාපන්නත්තා ආගතානි සභාවතො උපකාරතො ච පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ පරියාපන්නත්තා සඬගහිතත්තා තනියා අධිපඤ්ඤාසික්ඛා සම්මාදිට්ඨිසම්මාසඬකප්පවසෙන ආගතා. තථා හි චුත්තං “යා වාචුසො විසාඛ සම්මාදිට්ඨි, යො ච සම්මාසඬකප්පො, ඉමෙ ධම්මා පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ සඬගහිතා” ති (ම. නි. 1.462) කාමඤ්ඤෙත්ථ චුත්තනයෙන තිස්සොපි සික්ඛා ආගතා ඵව, තථාපි අධිචිත්තසික්ඛාය ඵව අභිසඤ්ඤානිරොධො දස්සිතො, ඉතරා තස්ස සම්භාරභාවෙන ආනිතා.

පඤ්චකාමගුණිකරාගොති පඤ්චකාමකොට්ඨාසෙ ආරබ්භ උප්පජ්ජනකරාගො. අසමුප්පන්නකාමවාරොති චත්තමානුප්පන්නතාවසෙන අසමුප්පන්නො යො කොචි කාමවාරො යා කාචි ලොභුප්පත්ති. පුරිමො විසයවසෙන නියමිතත්තා කාමගුණාරම්මණොච ලොභො දට්ඨබ්බො, ඉතරො පන ඤානනිකන්තිභවරාගාදිප්පහෙදො සබ්බොපි ලොභවාරො කාමනට්ඨෙන කාමෙසු පවත්තනතො. සබ්බෙපි හි තෙභූමකා ධම්මා කාමනීයට්ඨෙන කාමාති. උභයෙසමිපි කාමසඤ්ඤාතිනාමතා සභවරණඤ්ඤායෙනාති “කාමසඤ්ඤා” ති පද්ද්ධාරං කත්වා තදුභයං නිද්දිට්ඨං.

“තත්ථා” තිආදි අසමුප්පන්නකාමවාරතො පඤ්චකාමගුණිකරාගස්ස විසෙසදස්සනං. කාමං පඤ්චකාමගුණිකරාගොපි අසමුප්පන්නො ඵව මග්ගෙන සමුග්ගාටියති, තස්මිං පන සමුග්ගාටිතෙපි න සබ්බො රාගො සමුග්ගාටං ගච්ඡති, තස්මා පඤ්චකාමගුණිකරාගග්ගහණෙන න ඉතරස්ස සබ්බස්ස රාගස්ස ගහණං හොතීති උභයසාධාරණෙන පරියායෙන උභයං සඬගහෙත්වා දස්සෙතුං පාළියං කාමසඤ්ඤාග්ගහණං කතන්ති තදුභයං සරූපතො විසෙසතො ච දස්සෙත්වා සබ්බසඬගාහිකභාවතො “අසමුප්පන්නකාමවාරො පන ඉමස්මිං යානෙ වට්ටති” ති චුත්තං.

සදිසත්තානි කාමසඤ්ඤාදිභාවෙන සමානත්තා, ඵතෙන පාළියං “පුරිමා” ති සදිසකප්පනාවසෙන චුත්තන්ති දස්සෙති. අනාගතා හි ඉධ “නිරුජ්ඣති” ති චුත්තා අනුප්පාදස්ස අධිප්පෙතත්තා, තෙනාහ “අනුප්පන්නාව නුප්පජ්ජති” ති.

නිවරණවිවෙකතො ජාතත්තා විවෙකපෙහි පඨමජ්ඣානපිතිසුඛෙහි සහ අක්ඛාතබ්බා, තංකොට්ඨාසිකා වානි විවෙකජං පිතිසුඛසඬබ්බා. නානත්තසඤ්ඤාපටිසසඤ්ඤාහි නිපුණතාය සුමුමභූතතාය සුමුමසඤ්ඤා භූතා සුමුමභාවෙන, පරමත්ථභාවෙන අවිපරිතසභවා. ඤානං තංසම්පයුත්තධම්මානං භාවනාසිද්ධා සණ්ඨසුමුමතා නිවරණවික්ඛම්භනාවසෙන විඤ්ඤායතීති ආහ “කාමච්ඡන්දාදිඔළාරිකඬගප්පහනාවසෙන සුමුමා” ති. භූතතායානි විජ්ජමානතාය. සබ්බත්ථානි සබ්බවාරෙසු.

සමාපජ්ජනාධිට්ඨානානි විය වුට්ඨානං ඤානෙ පරියාපන්නම්පි හොති යථා තං ධම්මානං භඩ්ගක්ඛණො ධම්මෙසු, න ආවජ්ජනපච්චවෙක්ඛණානීති “පයමජ්ඣානං සමාපජ්ජන්තො අධිට්ඨන්තො වුට්ඨන්තො ච සික්ඛතී”ති වුත්තං, න “ආවජ්ජන්තො පච්චවෙක්ඛන්තො”ති. තත්ති පයමජ්ඣානං. තෙනාති හෙතුම්හි කරණවචනං, තස්මා පයමජ්ඣානෙන හෙතුභූතෙනාති අත්ථො. හෙතුභාවො චෙත්ථ ඤානස්ස යථාවුත්තසඤ්ඤාය උප්පත්තියා සහජාතාදිපච්චයභාවො කාමසඤ්ඤාය නිරොධස්ස උපනිස්සයතාව, තඤ්ච බො සුත්තන්තපරියායෙන. තථා චෙව සංවණ්ණිතං “තථාරූපාය පටිපත්තියා විනා අභාවතො”ති. එතෙනුපායෙනාති ය්වායං පයමජ්ඣානතප්පටිපක්ඛසඤ්ඤාවසෙන “සික්ඛා එකා සඤ්ඤා උප්පජ්ජති, සික්ඛා එකා සඤ්ඤා නිරුජ්ඣති”ති එත්ථ අත්ථො වුත්තො, එතෙන නයෙන. සබ්බත්ථාති සබ්බවාරෙසු.

414. යස්මා පනෙත්ථ සමාපත්තිවසෙන තංතංසඤ්ඤානං උප්පාදනිරොධෙ වුච්චමානෙ අඩ්ගවසෙන සො වුත්තොති ආහ “යස්මා පනා”තිආදි. “අඩ්ගතො සම්මසන”න්ති අනුපදධම්මවිපස්සනාය ලක්ඛණවචනං. අනුපදධම්මවිපස්සනඤ්ඤි කරොන්තො සමාපත්තිං පත්වා අඩ්ගතො සම්මසනං කරොති, න ච සඤ්ඤා සමාපත්තියා කිඤ්චි අඩ්ගං හොති. වුත්තඤ්ච “ඉදඤ්ච සඤ්ඤා සඤ්ඤාති එවං අඩ්ගතො සම්මසනං උද්ධට”න්ති. අඩ්ගතොති වා අවයවතොති අත්ථො, අනුපදධම්මතොති වුත්තං හොති. තදෙවාති ආකිඤ්චඤ්ඤායතනමෙව.

යතො බොති පච්චත්තෙ නිස්සක්කවචනන්ති ආහ “යො නාමා”ති යථා “ආදිම්හි”ති එතස්මිං අත්ථෙ “ආදිතො”ති වුච්චති ඉතරවිහත්තිතොපි තො-සද්දස්ස ලබ්භනතො. සකස්මිං අත්තනා අධිගතෙ සඤ්ඤා සකසඤ්ඤා, සා එතස්ස අත්ථීති සකසඤ්ඤී, තෙනාහ “අත්තතො පයමජ්ඣානසඤ්ඤාය සඤ්ඤවා”ති. සකසඤ්ඤීති චෙත්ථ උපරි වුච්චමානනිරොධපාදකතාය සාතිසයාය ඤානසඤ්ඤාය අත්ථිභාවජොතකො ඊ-කාරො දට්ඨබ්බො, තෙනෙවාහ “අනුපුබ්බෙන සඤ්ඤග්ගං පුසතී”තිආදි. තස්මා තත්ථ තත්ථ සකසඤ්ඤීතාග්ගහණෙන තස්මිං තස්මිං ඤානෙ සබ්බසො සුචිණ්ණවසිභාවො දීපිතොති වෙදිතබ්බං.

ලොකියානන්ති නිද්ධාරණෙ සාම්චවනං, සාම්අත්ථෙ එව වා. යදග්ගෙන හි තං තෙසු සෙට්ඨං, තදග්ගෙන තෙසම්පි සෙට්ඨන්ති. “ලොකියාන”න්ති විසෙසනං ලොකුත්තරසමාපත්තීහි තස්ස අසෙට්ඨභාවතො. “කිච්චකාරකසමාපත්තීන”න්ති විසෙසනං අකිච්චකාරකසමාපත්තිතො තස්ස අසෙට්ඨභාවතො. අකිච්චකාරකතා වස්සා පටුසඤ්ඤාකිච්චාභාවවචනතො විඤ්ඤායති. යථෙව හි තත්ථ සඤ්ඤා, එවං එස්සාදයො පිති. යදග්ගෙන හි තත්ථ සඬ්ඛාරාවසෙසසුබ්බභාවජ්ජත්තියා පකතිවිපස්සකානං සම්මසිතුං අසක්කුණෙයාරූපෙන ධීතා, තදග්ගෙන හෙට්ඨිමසමාපත්තිධම්මා විය පටුකිච්චකරණසමත්ථාපි න හොත්තීති. ස්වායමත්ථො පරමත්ථමඤ්ජුසායං විසුද්ධිමග්ගසංවණ්ණනායං ආරුප්පකථායං (විසුද්ධි. ටී. 1.286) සවිසෙසං වුත්තො, තස්මා තත්ථ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. කෙච් පන “යථා හෙට්ඨිමා හෙට්ඨිමා සමාපත්තියො උපරිමානං උපරිමානං අධිට්ඨානකිච්චං

සාධෙන්නි, න එවං නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසමාපත්ති කස්සවිපි
අධිට්ඨානකිව්වං සාධෙති, තස්මා සා අකිව්වකාරිකා, ඉතරා කිව්වකාරිකා චුත්තා’ති
වදන්ති, තදයුත්තං තස්සාපි විපස්සනාවත්තපරිදමනාදීනං අධිට්ඨානකිව්වසාධනතො.
තස්මා පුරිමොයෙව අත්ථො යුත්තො.

පකප්පෙතීති සංවිදහති. ඥානං සමාපජ්ජන්තො හි ඥානසුඛං අත්තති සංවිදහති
නාම. අභිසංඛරොතිති ආයුහති, සම්පිණ්ඩෙතිති අත්ථො. සම්පිණ්ඩනත්ථො හි
සමුදයට්ඨො. යස්මා නිකන්තිවසෙන චෙතනාකිව්වස්ස මත්ථකප්පත්ති, තස්මා
එලූපවාරෙන කාරණං දස්සෙන්නො “නිකන්තිං කුරුමානො අභිසංඛරොති
නාමා”ති චුත්තං. ඉමා ඉදානි මෙ ලබ්භමානා ආකිඤ්ඤායතනසඤ්ඤා
නිරුජ්ඣෙය්සුං තංසමතික්කමෙනෙව උපරිඥානත්ථාය
චෙතනාභිසංඛරණසම්භවතො. අඤ්ඤාති ආකිඤ්ඤායතනසඤ්ඤාහි අඤ්ඤා.
තතො ථුලතරභාවතො ඔළාරිකා. කා පන තාති ආහ “භවඛගසඤ්ඤා”ති.
ආකිඤ්ඤායතනතො වුට්ඨාය එව හි උපරිඥානත්ථාය චෙතනාභිසංඛරණානි
භවෙය්සුං, වුට්ඨානඤ්ඤා භවඛගවසෙන හොති. යාව ච උපරි ඥානසමාපජ්ජනං, තාව
අත්තරත්තරා භවඛගප්පවත්තීති ආහ “භවඛගසඤ්ඤා උප්පජ්ජෙය්සු”න්ති.

වෙනෙන්නොවාති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනජ්ඣානං එකං ද්වෙ
චිත්තවාරෙ සමාපජ්ජන්තො එව. න වෙනෙති තථා හෙට්ඨිමජ්ඣානෙසු විය වා
පුබ්බාභොගාභාවතො පුබ්බාභොගවසෙන හි ඥානං පකප්පෙන්නො ඉධ
“වෙනෙති”ති චුත්තො. යස්මා “අහමෙතං ඥානං නිබ්බත්තෙමි උපසම්පාදෙමි
සමාපජ්ජාමි”ති එවං අභිසංඛරණං තත්ථ සාලයස්සෙව හොති, න අනාලයස්ස,
තස්මා එකං චිත්තක්ඛණිකමිපි ඥානං පවත්තෙන්නො තත්ථ
අප්පභීනනිකන්තිකතාය අභිසංඛරොන්නො එවාති අත්ථො. යස්මා පනස්ස තථා
හෙට්ඨිමජ්ඣානෙසු විය වා තත්ථ පුබ්බාභොගො නත්ථී, තස්මා “න
අභිසංඛරොති”ති චුත්තං. “ඉමස්ස භික්ඛුනො”තිආදි චුත්තස්සෙවත්ථස්ස
විවරණං. “ස්වායමත්ථො”තිආදිනා තමෙවත්ථං උපමාය පටිපාදෙති.

පච්ඡාභාගෙති පිතුසරස්ස පච්ඡාභාගෙ. තතො පුත්තසරතො. ලද්ධසරමෙවාති
යතො අනෙත භික්ඛා ලද්ධා, තමෙව සරං පුත්තගෙහමෙව. ආසනසාලා විය
ආකිඤ්ඤායතනසමාපත්ති තතො පිතුසරපුත්තසරට්ඨානියානං
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනනිරොධසමාපත්තීනං උපගන්තබ්බතො. පිතුසරං
අමනසිකරිත්වාති පවිසිත්වා සමතික්කන්තමිපි පිතුසරං න මනසි කත්වා.
පුත්තසරස්සෙව ආචික්ඛනං විය එකං ද්වෙ චිත්තවාරෙ සමාපජ්ජිතබ්බමිපි
නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං න මනසි කත්වා පරතො නිරොධසමාපත්තිඅත්ථාය
එව මනසිකාරො. එවං අමනසිකාරසාමඤ්ඤෙන, මනසිකාරසාමඤ්ඤෙන ච
උපමුපමෙය්සානා වෙදිතබ්බා ආචික්ඛනෙනපි මනසිකාරස්සෙව ජොතිතත්තා. න හි
මනසිකාරෙන විනා ආචික්ඛනං සම්භවති.

තා ඤානසඤ්ඤාති තා එකං ද්වෙ විත්තවාරෙ පවත්තා
 නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසඤ්ඤා. නිරුජ්ඣන්තිති පදෙසෙනෙව නිරුජ්ඣන්ති,
 පුබ්බාභිසඬ්ඛාරවසෙන පන උපරි අනුප්පාදො. යථා ව ඤානසඤ්ඤානං, එවං
 ඉතරසඤ්ඤානං පිති ආහ “අඤ්ඤා ව ඔළාරිකා භවඬ්ඛසඤ්ඤා නුප්පජ්ජන්ති”ති,
 යථාපරිච්ඡින්නකාලන්ති අධිප්පායො. සො එවං පටිපන්නො භික්ඛුති සො එවං
 යථාචුත්තෙ සඤ්ඤාග්ගෙ යිතො අරහත්තෙ, අනාගාමිඵලෙ වා පතිට්ඨිතො භික්ඛු
 ද්විති ඵලෙහි සමන්නාගමො, තිණ්ණං සඬ්ඛාරානං පටිප්පස්සද්ධි, සොළසවිධා
 ඤාණවරියා, නවවිධා සමාධිවරියාති ඉමෙසං වසෙන නිරොධපටිපාදනපටිපත්තිං
 පටිපන්නො. චූසතීති එත්ථ චූසනං නාම වින්දනං පටිලද්ධිති ආහ “වින්දති
 පටිලහති”ති. අත්ථතො පන යථාපරිච්ඡින්නකාලං විත්තවෙනසිකානං සබ්බසො
 අප්පවත්ති එව.

අභිති උපසග්ගමත්තං නිරත්ථකං, තස්මා “සඤ්ඤා” ඉව්වෙව අත්ථො.
 නිරොධපදෙන අනන්තරිකං කත්වා සමාපත්තිපදෙ වත්තබ්බෙ තෙසං ද්වින්නං
 අත්තරෙ සම්පජානපදං යපිතන්ති ආහ “නිරොධපදෙන අනන්තරිකං කත්වා
 චුත්ත”න්ති, තෙනාහ “අනුපට්...පෙ.... අත්ථො”ති. තත්ත්වයෙහි තස්මිමපි තථා
 පදානුපුබ්බියපනෙපි අයං විසෙසත්ථොති යොජනා. සම්පජානන්තස්සාති තං තං
 සමාපත්තිං සමාපජ්ජිත්වා වුට්ඨාය තත්ථ තත්ථ සඬ්ඛාරානං සම්මසනවසෙන
 පජානන්තස්ස. අත්තෙති යථාචුත්තාය නිරොධපටිපත්තියා පරියොසානෙ.
 දුතියවිකප්පෙ සම්පජානන්තස්සාති සම්පජානකාරිතොති අත්ථො, තෙන
 නිරොධසමාපජ්ජනකස්ස භික්ඛුනො ආදිතො පට්ඨාය සබ්බපාටිභාරිකසඤ්ඤාය
 සද්ධිං අත්ථසාධිකා පඤ්ඤා කිව්වතො දස්සිතා හොති, තෙනාහ “පණ්ඩිතස්ස
 භික්ඛුනො”ති.

සබ්බාකාරොනාති “සමාපත්තියා සරූපවිසෙසො, සමාපජ්ජනකො,
 සමාපජ්ජනස්ස ඨානං, කාරණං, සමාපජ්ජනාකාරො”ති එවමාදි සබ්බජ්ජකාරොන.
 තත්ථාති විසුද්ධිමග්ගෙ. (විසුද්ධි. 2.867) කථිතතොවාති කථිතට්ඨානතො එව
 ගහෙතබ්බා, න ඉධ තං වදාම පුනරුත්තිභාවතොති අධිප්පායො.

එවං බො අහන්ති එත්ථ ආකාරත්ථො එවං-සද්දො උග්ගහිතාකාරදස්සනන්ති
 කත්වා. එවං පොට්ඨපාදාති එත්ථ පන සම්පට්ච්ඡනත්ථො, තෙනාහ “සුඋග්ගහිතං
 තයාති අනුජානන්තො”ති.

415. සඤ්ඤා අග්ගා එත්ථාති සඤ්ඤාග්ගං, ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං. අට්ඨසු
 සමාපත්තිසුපි සඤ්ඤාග්ගං අත්ථී උපලබ්භතීති වින්තෙත්වා. “පුපු”ති පාළියං
 ලිඬගවිපල්ලාසං දස්සෙන්නො ආහ “බහුනිපි”ති. “යථා”ති ඉමිනා පකාරවිසෙසො
 කරණජ්ජකාරො ගහිතො, න පකාරසාමඤ්ඤන්ති ආහ “යෙන යෙන
 කසිණෙන”ති, පට්ඨිකසිණෙන කරණභූතෙන”ති ව. ඤානං තාව යුත්තො
 කරණභාවො සඤ්ඤානිරොධචූසනස්ස සාධකතමභාවතො, කථං කසිණානන්ති?
 තෙසමිපි සො යුත්තො එව. යදග්ගෙන හි ඤානානං නිරොධචූසනස්ස සාධකතං

අභාවෝ, තදග්ගෙන කසිණානම්පි තදවිනාභාවතො. අනෙකකරණාපි කිරියා හොතියෙව යථා “අස්සෙන යානෙන දීපිකාය ගච්ඡති”ති.

එකවාරන්ති සකිං. පුරිමසඤ්ඤානිරොධන්ති කාමසඤ්ඤාදිපුරිමසඤ්ඤාය නිරොධං, න නිරොධසමාපත්තිසඤ්ඤිතං සඤ්ඤානිරොධං. එකං සඤ්ඤාග්ගන්ති එකං සඤ්ඤාභූතං අග්ගං සෙට්ඨන්ති අත්ථො හෙට්ඨිමසඤ්ඤාය උක්කට්ඨභාවතො. සඤ්ඤා ව සා අග්ගඤ්ඤාති සඤ්ඤාග්ගං, න සඤ්ඤාසු අග්ගන්ති. ද්වෙ වාරෙති ද්වික්ඛත්තුං. සෙසකසිණෙසුති කසිණානංයෙව ගහණං නිරොධකථාය අධිකතත්තා. තතො එව වෙන්ථ ඤානග්ගහණෙන කසිණජ්ඣානාති එව ගතිතානීති වෙදිතබ්බං. “පයමජ්ඣානෙන කරණභූතෙනා”ති ආරම්මණං අනාමසිත්වා වදති යථා “යෙන යෙන කසිණෙනා”ති එත්ථ ඤානං අනාමසිත්වා චුත්තං. “ඉතී”තිආදිනා චුත්තමෙවත්ථං සඬගහෙත්වා නිගමනවසෙන වදති. සබ්බමිසීති සබ්බං එකවාරං සමාපන්නඤානං. සඬගහෙත්වාති සඤ්ජානනලක්ඛණෙන තංසභාවාවිසෙසතො එකජ්ඣං සඬගහෙත්වා. අපරාපරන්ති පුනජ්ජුතං.

416. ඤානපදට්ඨානං විපස්සනං වඩ්ඪෙත්තස්ස පුග්ගලස්ස වසෙන සඤ්ඤාඤාණාති දස්සිතාති පයමනායෙ. දුතියනායෙ පන යස්මා විපස්සනං උස්සුක්කාපෙත්වා මග්ගෙන සට්ඨන්තස්ස මග්ගඤාණං උප්පජ්ජති, තස්මා විපස්සනාමග්ගවසෙන සඤ්ඤාඤාණාති දස්සිතාති. යස්මා පන පයමනායො ලොකියත්තා ඔළාරිකො, දුතියනායො මිස්සකො තස්මා තදුභයං අසම්භාවෙන්වා අවචන්තසුචුමං සුභං ථීරං නිබ්බන්තිතලොකුත්තරමෙව දස්සෙතුං මග්ගඵලවසෙන සඤ්ඤාඤාණාති දස්සිතාති තතියනායෙ. තයොපෙනෙ නයා මග්ගසොධනවසෙන දස්සිතා.

“අයං පනෙත්ථ සාරො”ති විභාවෙතුං තිපිටකමහාසිවත්ථෙරවාදො ආභතො. නිරොධං පුච්ඡිත්වා තස්මිං කථිතෙ තදනන්තරං සඤ්ඤාඤාණුප්පත්තිං පුච්ඡන්තො අත්ථතො නිරොධතො වුට්ඨානං පුච්ඡති නාම, නිරොධතො ව වුට්ඨානං අරහත්තඵලප්පත්තියා වා සියා අනාගාමිඵලප්පත්තියා වා, තත්ථ සඤ්ඤා පධානා, තදනන්තරඤ්ච පච්චවෙක්ඛණඤාණන්ති තදුභයං නිද්ධාරෙන්තො ථෙරො “කිං ඉමෙ භික්ඛු භණන්ති”තිආදිමාහ. තත්ථ “කිං ඉමෙ භික්ඛු භණන්ති”ති තදා දීඝනිකායතන්තිං පරිවත්තන්තෙ ඉමං ධානං පත්වා යථාචුත්තෙන පටිපාටියා තයො නායෙ කට්ඨන්තෙ භික්ඛු සන්ධාය වදති.

යස්ස යථා මග්ගථීරියං මග්ගඵලඤාණෙසු උප්පන්නෙසු නියමතො මග්ගඵලපච්චවෙක්ඛණඤාණාති හොන්ති, එවං ඵලසමාපත්තියං ඵලපච්චවෙක්ඛණඤාණන්ති ආභ “පච්ඡා පච්චවෙක්ඛණඤාණ”න්ති. “ඉදං අරහත්තඵල”න්ති ඉදං පච්චවෙක්ඛණඤාණස්ස පවත්තිආකාරදස්සනං. ඵලසමාධිසඤ්ඤාපච්චයාති ඵලසමාධිසහගතසඤ්ඤාපච්චයා. කීර්-සද්දො අනුස්සරණත්ථො. යථාධිගතධම්මානුස්සරණපක්ඛියා හි පච්චවෙක්ඛණා.

සමාධිස්සෙන චෙත්ථ සබ්බං අරහත්තඵලං ගහිතං සභවරණඤායෙන, තස්මිං අසති පච්චචෙක්ඛණාය අසම්භවො ඵවාති ආහ “ඉදප්පච්චයා”ති.

සඤ්ඤාඅත්තකථාවණ්ණනා

417. දෙසනාය සණ්ඨාතවෙන සාරම්භමක්ඛිස්සාදිමලවිසොධනතො සුතමයඤාණං න්භාපිතං විය, සුබ්බමහාවෙන තනුලෙපනවිලිත්තං විය, තිලක්ඛණබ්භාහතනාය කුණ්ඩලාදිඅලඬිකාරවිභූසිතං විය ව හොති, තදනුපසෙවතො ඤාණස්ස ව තථාභාවො තංසමඬගිනො පුග්ගලස්ස තථාභාවාපත්ති, නිරොධකථාය නිවෙසනඤ්චස්ස සිරිසයනප්පවෙසනසදිසන්ති ආහ “සණ්ඨසුබ්බම...පෙ.... ආරොපිතොපි”ති. තත්ථාති තස්සං නිරොධකථායං. සුබ්බං අවින්දන්තො මන්දබුද්ධිතාය අලහන්තො. මලවිදුසිතතාය ගුප්ථයානසදිසං. අත්තතො ලද්ධිං අත්තදිට්ඨිං. අනුමතිං ගහෙත්වාති අනුඤ්ඤං ගහෙත්වා “ඵදියො මෙ අත්තා”ති අනුජානාපෙත්වා, අත්තතො ලද්ධියං පතිට්ඨපෙත්වාති අත්ථො. කං පනාති ඔළාරිකො, මනොමයො, අරුපිති තිණ්ණං අත්තවාදානං වසෙන තිව්ධෙසු කතමන්ති අත්ථො. පරිහරන්තොති විද්ධංසනතො පරිහරන්තො, නිගුහන්තොති අධිප්පායො. යස්මා චතුසන්තතිරූපප්පබන්ධං ඵකත්තවසෙන ගහෙත්වා රුපිභාවතො “ඔළාරිකො අත්තා”ති පච්චෙති අත්තවාදී, අන්තපානොපධානතඤ්චස්ස පරිකප්පෙත්වා “සස්සතො”ති මඤ්ඤති, රුපිභාවතො ඵච ව සඤ්ඤාය අඤ්ඤත්තං ඤායාගතමෙව, යං වෙදවාදිනො “අන්තමයො, පානමයො”ති ව ද්විධා වොහරන්ති, තස්මා පරිබ්බාජකො තං සන්ධායා “ඔළාරිකං බො”ති ආහ.

තත්ථ යදි අත්තා රුපී, න සඤ්ඤී, සඤ්ඤාය අරුපභාවත්තා, රුපධම්මානඤ්ච අසඤ්ජානනසභාවත්තා, රුපී ච සමානො යදි තච මතෙන නිව්චො, සඤ්ඤා අපරාපරං පචත්තනතො තත්ථ තත්ථ භිජ්ජතීති හෙදසබ්භාවතො අනිව්චා, ඵචමිපි “අඤ්ඤා සඤ්ඤා, අඤ්ඤො අත්තා”ති සඤ්ඤාය අභාවතො අවෙනතොති න කම්මස්ස කාරකො, ඵලස්ස ච න උපභුඤ්ජකොති ආපන්නමෙව, තෙනාහ “ඔළාරිකො ච හි තෙ”තිආදි. පච්චාගච්ජතොති පච්චාගච්ජන්තස්ස, ජානතොති අත්ථො. “අඤ්ඤා ච සඤ්ඤා උප්පජ්ජන්ති, අඤ්ඤා ච සඤ්ඤා නිරුජ්ඣන්ති”ති කස්මා චුත්තං, නනු උප්පාදපුබ්බකො නිරොධො, න ච උප්පන්නං අනිරුජ්ඣකං නාම අත්ථීති වොදනං සන්ධායාහ “චතුන්තඤ්ච බන්ධාන”න්තිආදි.

418-420. මනොමයන්ති ක්කානමනසො වසෙන මනොමයං. යො හි බාහිරපච්චයනිරපෙක්ඛො, සො මනසාව නිබ්බත්තොති මනොමයො. රුපලොකෙ නිබ්බත්තසරීරං සන්ධාය වදති, යං වෙදවාදිනො ආනන්දමයො, විඤ්ඤාණමයොති ව ද්විධා වොහරන්ති. තත්ත්වීති “මනොමයො අත්තා”ති ඉමස්මිම්පි පක්ඛෙ. දොසෙ දින්නෙති “අඤ්ඤා ච සඤ්ඤා භවිස්සති”තිආදිනා දොසෙ දින්නෙ. ඉධාපි පුරිමවාදෙ චුත්තනයෙනෙව දොසදස්සනං වෙදිතබ්බං. අයං පන විසෙසො – යදි අත්තා මනොමයො, සබ්බඬගපච්චඬගී, අහිනින්නියො ච භවෙයා, ඵචං සති “රුපං අත්තා සියා, න ච සඤ්ඤී”ති පුබ්බෙ විය වත්තබ්බං. තෙනාහ – “මනොමයො ච හි

තෙ' 'තිආදි. කස්මා පනායං පරිබ්බාජකො පඨමං ඔළාරිකං අත්තානං පටිජානිත්වා
තං ලද්ධං විස්සජ්ජෙත්වා පුන මනොමයං අත්තානං පටිජානාති, තඤ්ච
විස්සජ්ජෙත්වා අරුපිං අත්තානං පටිජානාති? කාමඤ්චෙත්ථ කාරණං හෙට්ඨා
චුත්තමෙව, තථාපි ඉමෙ තිත්ථියා නාම අනවට්ඨිතවිත්තා උපරාසිමිහි
නිබ්බානාණුකො විය වඤ්චලාති දස්සෙතුං “යථා නාම උම්මත්තකො” තිආදි
චුත්තං. තත්ථ සඤ්ඤායාති පකතිසඤ්ඤාය. උප්පාදනිරොධං ඉච්ඡති අපරාපරං
පවත්තාය සඤ්ඤාය උදයවයදස්සනතො. තථාපි “සඤ්ඤා සඤ්ඤා” ති
පවත්තසමඤ්ඤං “අත්තා” ති ගහෙත්වා තස්ස ච අවිච්ඡේදං පරිකප්පෙත්තො
සස්සනං මඤ්ඤති, තෙනාහ “අත්තානං පන සස්සනං මඤ්ඤති” ති.

තට්ඨොති යථා “රුපි අත්තා” ති, “මනොමයො අත්තා” ති ච වාදද්වයෙ
සඤ්ඤාය අත්තතො අඤ්ඤතා, තථා වස්ස අවෙනනතාදිදොසජ්ජසසඨගො
දුන්නිවාරො, තට්ඨ ඉමස්මිං වාදෙ දොසො. තෙනාහ “තට්ඨස්ස දොසං
දස්සෙත්තො” ති. මිච්ඡාදස්සනෙනාති අත්තදිට්ඨිසසඨබානෙන මිච්ඡාහිනිවෙසෙන.
අභිභූතත්තාති අනාදිකාලභාවිතභාවෙන අප්කොත්ථටත්තා නිවාරිතඤ්ඤාණුවාරත්තා.
තං නානත්තං අජානන්තොති යෙන සන්තතිසනෙන, සමුහසනෙන ච වඤ්චිතො
බාලො පබන්ධවෙසෙන පවත්තමානං ධම්මසමුහං මිච්ඡාගාහවෙසෙන “අත්තා” ති,
“නිව්චො” ති ච අහිනිවිස්ස වොහරති, තං එකත්තසඤ්ඤිතං සනග්ගහණං විනිභූජ්ජ
යාථාවතො ජානනං සනවිනිබ්බොගො, සබ්බෙන සබ්බං තිත්ථියානං සො නත්ථිති
අයම්පි පරිබ්බාජකො තාදිසස්ස ඤාණස්ස පරිපාකස්ස අභාවතො වූච්චමානම්පි
නාඤ්ඤාසි. තෙන චුත්තං “භගවතා වූච්චමානම්පි තං නානත්තං අජානන්තො” ති.
සඤ්ඤා නාමායං නානාරම්මණා නානාක්ඛණෙ උප්පජ්ජති, චෙති වාති සඤ්ඤාය
උප්පාදනිරොධං පස්සන්තොපි සඤ්ඤාමයං සඤ්ඤාභූතං අත්තානං පරිකප්පෙත්වා
යථාචුත්තසනවිනිබ්බොගාභාවතො නිව්චමෙව කත්වා මඤ්ඤති දිට්ඨිමඤ්ඤනාය.
තථාභූතස්ස ච තස්ස සණ්ඨපුබ්බපරමගම්හිරධම්මතා න ඤායතෙවාති චුත්තං
“දුප්පානං බො” තිආදි.

දිට්ඨිආදීසු “එවමෙත” ත්ති දස්සනං අහිනිවිසනං දිට්ඨි. තස්සා එව
පුබ්බභාගභූතං “එවමෙත” ත්ති නිජ්ඣානවෙසෙන බමනං බන්ති. තථා රොචනං රුචි.
“අඤ්ඤථා” තිආදි තෙසං දිට්ඨිආදීනං විහජිත්වා දස්සනං. තත්ථ අඤ්ඤථාති යථා
අරියචිතයෙ අන්තද්වයං අනුපග්ගම්ම මජ්ඣිමා පටිපදාවෙසෙන දස්සනං හොති,
තතො අඤ්ඤථායෙව. අඤ්ඤදෙවොති යං පරමත්ථතො විජ්ජති බන්ධායතනාදි, තස්ස
ච අනිව්චතාදි, තතො අඤ්ඤදෙව පරමත්ථතො අවිජ්ජමානං අත්තානං සස්සනාදි තෙ
බමති චෙව රුචිවති ව. ආයුඤ්ජනං අනුයුඤ්ජනං ආයොගො, තෙනාහ
“යුත්තපයුත්තතා” ති. පටිපත්තියාති පරමත්තවිත්තනාදිපරිබ්බාජකපටිපත්තියා.
දුප්පානමෙතං ධම්මතං ත්වං “අයං පරමත්ථො, අයං සම්මුති” ති ඉමස්ස විභාගස්ස
දුබ්බිභාගත්තා. “යදි එතං දුප්පානං, තං තාව තිට්ඨතු, ඉමං පනත්ථං භගවත්තං
පුච්ඡස්සාමි” ති වින්තෙත්වා යථා පටිපජ්ජි, තං දස්සෙතුං “අථ පරිබ්බාජකො” තිආදි

වුත්තං. අඤ්ඤා වා සඤ්ඤානොති සඤ්ඤාසභාවතො අඤ්ඤා සභාවො වා අත්තා හොතුති අත්ථො. අස්සාති අත්තතො.

ලොකීයති දිස්සති එත්ථ පුඤ්ඤපාපං, තබ්බිපාකො වාති ලොකො, අත්තා. සො භිස්ස කාරකො, වෙදකො වාති ඉච්ඡිතො. දිට්ඨිගතන්ති “සස්සතො අත්තා ව ලොකො වා”තිආදි (දී. නි. 1.31; උදා. 55) නයජ්ජවත්තං දිට්ඨිගතං. න භෙස දිට්ඨාහිනිවෙසො දිට්ඨධම්මිකාදිඅත්ථනිස්සිතො තදසංවත්තනතො. යො හි තදාවහො, සො තංනිස්සිතොති වත්තබ්බතං ලභෙය්‍ය යථා තං පුඤ්ඤඤාණසම්භාරො. එතෙනෙව තස්ස න ධම්මනිස්සිතතාපි සංවණ්ණිතා දට්ඨබ්බා. ආදිබ්‍රහ්මවරියස්සාති ආදිබ්‍රහ්මවරියං, තදෙව ආදිබ්‍රහ්මවරියකං යථා “චිතයො එව වෙනයිකො”ති, (පාරා. අට්ඨ. 21) තෙනාහ “සික්ඛත්තයසඬ්ඛාතස්සා”තිආදි. දිට්ඨාහිනිවෙසස්ස සංසාරවට්ටෙ නිබ්බදාවිරාගනිරොධුපසමාසංවත්තනං වට්ටන්තොගධත්තා, තස්ස වට්ටසම්බන්ධනතො ව. තථා අභිඤ්ඤාසම්බොධනිබ්බානාසංවත්තනඤ්ච දට්ඨබ්බං. අභිජානනායාති ඤාතපරිඤ්ඤාවසෙන අභිජානනත්ථාය. සම්බුජ්ඣනත්ථායාති තීරණපභානපරිඤ්ඤාවසෙන සම්බොධනත්ථායාති වදන්ති. අභිජානනායාති අභිඤ්ඤාපඤ්ඤාවසෙන ජානනාය, තං පන වට්ටස්ස පච්චක්ඛකරණමෙව භොතීති ආහ “පච්චක්ඛකිරියායා”ති. සම්බුජ්ඣනත්ථායාති පරිඤ්ඤාහිසමයවසෙන පටිවෙධාය.

කාමං තණ්හාපි දුක්ඛසභාවා, තස්සා පන සමුදයභාවෙන විසුං ගහිතත්තා “තණ්හං යපෙත්වා”ති වුත්තං. පභාවනතො උජ්ජාදනතො. දුක්ඛං පභාවෙන්තිපි තණ්හා අවිජ්ජාදිපච්චයන්තරසහිතා එව පභාවෙති, න කෙවලාති ආහ “සජ්ජවචයා”ති. උභින්නං අජ්ජවත්තිති උභින්නං අජ්ජවත්තිතිමිත්තං, නජ්ජවත්තන්ති එත්ථ දුක්ඛසමුදයා එතස්මිං වා අධිගතෙති අජ්ජවත්ති. දුක්ඛනිරොධං නිබ්බානං ගච්ඡති අධිගච්ඡති, තදන්ථං පටිපදා වාති දුක්ඛනිරොධගාමීනීපටිපදා. මග්ගපාතුභාවොති අග්ගමග්ගසමුප්පාදො. ඵලසච්ඡිකිරියාති අසෙක්ඛඵලාධිගමො. ආකාරන්ති තං ගමනලිඬ්ගං.

421. සමන්තතො නිග්ගණ්හනවසෙන තොදනං විජ්ඣනං සන්නිතොදකං, වාචායාති ව පච්චත්තෙ කරණවචනන්ති ආහ “වචනපතොදෙනා”ති. සජ්ඣාබ්භරිතන්ති සමන්තතො භුසං අරිතං අකංසුති සතමත්තෙහි තුත්තකෙහි විය තිංසසතමත්තා පරිබ්බාජකා වාචාපතොදනෙහි තුදිංසු සභාවතො විජ්ජමානන්ති පරමත්ථසභාවතො උපලබ්භමානං, නපකතිආදි විය අනුපලබ්භමානං. තච්ඡන්ති සච්චං. තථන්ති අවිපරිතං ලොකුත්තරධම්මෙසුති විසයෙ භූමිමං තෙ ධම්මෙ විසයං කත්වා. ඩීතසභාවන්ති අවට්ඨිතසභාවං, තදුජ්ජාදකන්ති අත්ථො. ලොකුත්තරධම්මනියාමතන්ති ලොකුත්තරධම්මසම්පාපනනියාමෙන නියතං, තෙනාහ “බුද්ධානඤ්ඡී”තිආදි. ඵදිසාති “ධම්මට්ඨිතත”න්තිආදිනා වුත්තජ්ජකාරා.

විත්තහත්ථිසාරිපුත්තපොට්ඨපාදවත්ථුචණ්ණනා

422. සුබ්‍රමෙසු අත්ථන්තරෙසුති ඛන්ධායතනාදීසු සුබ්‍රමඤ්ඤාණගොවරෙසු ධම්මෙසු. කුසලොති පුබ්බෙ බුද්ධසාසනෙ කතපරිවයනාය ඡෙකො අහොසි. ගිහිභාවෙ ආනිසංසකථාය කථිතත්තා සීලවන්තස්ස භික්ඛුනො තථා කථනෙන විබ්භමනෙ නියොජිතත්තා ඉදානි සයම්පි සීලවා එව හුත්වා ඡ වාරෙ (ධ. ප. අට්ඨ. 37; ඡා. අට්ඨ. 1.1.69) විබ්භමි. කම්මසරික්ඛකෙන හි එලෙන භවිතබ්බං. මහාසාවකස්ස කථිතෙති මහාසාවකස්ස මහාකොට්ඨිකත්ථෙරස්ස අපසාදනකථිතනිමිත්තං. පතිට්ඨාතුං අසක්කොන්තොති සාසනෙ පතිට්ඨං ලද්ධං අසක්කොන්තො.

423. පඤ්ඤාවක්ඛුනො නත්ථිතායාති සුචුත්තදුරුත්තසමවිසමදස්සනසමත්ථපඤ්ඤාවක්ඛුනො අභාවෙන. වක්ඛුමාති එත්ථ යාදිසෙන වක්ඛුනා පුරිසො ‘වක්ඛුමා’ති වුත්තො, තං දස්සෙතුං ‘සුභාසිතා’තිආදි වුත්තං. එකකොට්ඨාසාති එකන්තිකා, නිබ්බානාවහභාවෙන නිව්ඡිතාති අධිජ්ජායො. යජිතාති වචන්ථාජිතා. න එකකොට්ඨාසා න එකන්තිකා, න නිබ්බානාවහභාවෙන නිව්ඡිතා වට්ටන්තොගධභාවතොති අධිජ්ජායො.

එකංසිකධම්මවණ්ණනා

425. ‘කස්මා ආරභී’ති කාරණං පුච්ඡිත්වා ‘අනියානිකභාවදස්සනත්ථ’න්ති පයොජනං විස්සජ්ජිතං. සති හි එලසිද්ධියං හෙතුසිද්ධොයෙව හොතිති. පඤ්ඤාපිතනිට්ඨායාති පවෙදිතවිමුත්තිමග්ගස්ස, වට්ටදුක්ඛපරියොසානං ගච්ඡති එතායාති ‘නිට්ඨා’ති විමුත්ති වුත්තා. නිට්ඨාමග්ගො හි ඉධ උත්තරපදලොපෙන ‘නිට්ඨා’ති වුත්තො. තස්ස හි අනියානිකතා, නියානිකතා ව වුව්වති, න නිට්ඨාය. නියානං වා නිග්ගමනං නිස්සරණං, වට්ටදුක්ඛස්ස වුපසමොති අත්ථො. නියානමෙව නියානිකං, න නියානිකං අනියානිකං, සො එව භාවො අනියානිකභාවො, තස්ස දස්සනත්ථන්ති යොජෙතබ්බං. ‘එව’න්ති ‘නිබ්බානං නිබ්බාන’න්ති වචනමත්තසාමඤ්ඤං ගහෙත්වා වදති, න පන පරමත්ථතො තෙසං සමයෙ නිබ්බානපඤ්ඤාපනස්ස ලබ්භනතො, තෙන වුත්තං ‘සා ව න නියානිකා’තිආදි. ලොකථුපිකාදිවසෙනාති එත්ථ ආදි-සද්දෙන ‘අඤ්ඤො පුරිසො, අඤ්ඤො පකති’ති පකතිපුරිසන්තරාවබොධො මොක්ඛො, බුද්ධිආදිගුණවිනිමුත්තස්ස අත්තනො සකත්තනි අවට්ඨානං මොක්ඛො, කායපචත්තිගතිජාතිඛන්ධානං අජ්ජමජ්ජනවසෙන අජ්ජවත්තො මොක්ඛො, යඤ්ඤෙහි ජුතෙන පරෙන පුරිසෙන සලොකතා මොක්ඛො, සමීපතා මොක්ඛො, සහයොගො මොක්ඛොති එවමාදීනං සභිගහො දට්ඨබ්බො. යථාපඤ්ඤත්තාති පඤ්ඤත්තජ්ජකාරා හුත්වා න නියානි, යෙනාකාරෙන ‘නිට්ඨා පාපුණියති’ති තෙහි පවෙදිතා, තෙනාකාරෙන තස්සා අජ්ජත්තබ්බතො න නියානි. පණ්ඩිතෙහි පටික්ඛිත්තාති ‘නායං නිට්ඨා පටිපදා වට්ටස්ස අනතික්කමනතො’ති බුද්ධාදීහි පණ්ඩිතෙහි පටික්ඛිත්තා. නිවත්තනීති පටික්ඛෙපස්ස කාරණවචනං, තස්මා තෙහි පඤ්ඤත්තා නිට්ඨා පටිපදා න නියානි, අඤ්ඤදත්ථු තංසමච්ඡිනං පුග්ගලං සංසාරෙ එව පරිබ්භමාපෙන්නි නිවත්තනි.

පධානං ජානනං නාම පච්චක්ඛන්තො ජානනං තස්ස පමාණප්පේධිභාවතො,
 ඉතරස්ස සංසයානුබද්ධත්තාති වුත්තං “ජානං පස්ස”න්ති. තෙනත්ථ දස්සනෙන
 ජානනං විසෙසෙති. ඉදං වුත්තං හොති – තුම්භාකං එකන්තසුඛෙ ලොකෙ
 පච්චක්ඛන්තො ඤාණදස්සනං අත්ථිති. ජානන්ති වා තස්ස ලොකස්ස අනුමානවිසයනං
 පුච්ඡති, පස්සන්ති පච්චක්ඛන්තො ගොවරතං. අයඤ්ඤත්ථ අත්ථො – අපි තුම්භාකං
 ලොකො පච්චක්ඛන්තො ඤාතො, උදාහු අනුමානතොති.

යස්මා ලොකෙ පච්චක්ඛන්තො අත්ථො ඉන්ද්‍රියගොවරභාවෙන පාකටො, තස්මා
 වුත්තං “දිට්ඨපුබ්බානී”තිආදි. දිට්ඨපුබ්බානීති දිට්ඨවා, දස්සනභූතෙන, තදනුගතෙන
 ව ඤාණෙන ගහිතපුබ්බානීති අත්ථො. එවඤ්ඤ කත්වා “සරීරසංස්ථානාදීනී”ති
 වචනං සමත්ථිතං හොති. “අප්පාටිභීරක ත”න්ති අනුනාසිකලොපං කත්වා
 නිද්දෙසොති ආහ “අප්පාටිභීරකං ත”න්ති “අප්පාටිභීරං කත”න්ති එවමෙත්ථ
 වණ්ණෙත්ති. පටිපක්ඛනරණතො පටිභාරියං, තදෙව පාටිභාරියං, උත්තරවීරහිතං
 වචනං. පාටිභාරියමෙවෙත්ථ “පාටිභීරක”න්ති වා වුත්තං. න පාටිභීරකං
 අප්පාටිභීරකං පරෙහි වුවචමානඋත්තරෙහි සඋත්තරත්තා, තෙනාහ
 “පටිහරණවීරහිත”න්ති. සඋත්තරඤ්ඤි වචනං තෙන උත්තරෙන පටිභාරියති
 අනිවිපරිවත්තියති. තතො එව නියානස්ස පටිහරණමග්ගස්ස අභාවතො
 “අනියානික”න්ති වත්තබ්බතං ලභති.

426. විලාසො ලීලා. ආකප්පො කෙසබන්ධවත්ථග්ගහණං ආදිආකාරවිසෙසො,
 වෙසසංවිධානං වා. ආදි-සද්දෙන භාවාදීනං සඬගහො දට්ඨබ්බො. “භාවො”ති ව
 වාතුරියං වෙදිතබ්බං.

තයොඅත්තපටිලාභවණ්ණනා

428. ආහිතො අහං මාතො එත්ථාති අත්තා, අත්තභාවොති ආහ
 “අත්තපටිලාභොති අත්තභාවපටිලාභො”ති. කාමභවං දස්සෙති තස්ස
 ඉතරද්වයත්තභාවතො ඔළාරිකත්තා. රූපභවං දස්සෙති ඤානමනෙන නිබ්බත්තං
 හුත්වා රූපිභාවෙන උපලබ්භනතො. සංකිලෙසිකා ධම්මා නාම ද්වාදස
 අකුසලචිත්තූප්පාදා තදභාවෙ කස්සපි සංකිලෙසස්සාපි අසම්භවතො. වොදානියා
 ධම්මා නාම සමථවිපස්සනා තාසං වසෙන සබ්බසො චිත්තවොදානස්ස
 සිජ්ඣනතො.

429. පටිපක්ඛධම්මානං අසමුච්ඡේදෙ පන න කදාවිපි අනවජ්ජධම්මානං පාරිපුරි,
 වෙපුල්ලං වා සම්භවති, සමුච්ඡේදෙ පන සති එව සම්භවතීති
 මග්ගපඤ්ඤාඵලපඤ්ඤා-ග්ගහණං. තා හි සකිං පරිපුණ්ණා පරිපුණ්ණා එව
 අපරිභානධම්මත්තා. තරුණපීතීති උප්පන්නමත්තා අලද්ධාසෙවනා දුබ්බලා පීති.
 බලවතුට්ඨිති පුනස්සුනං උප්පත්තියා ලද්ධාසෙවනා උපරිවිසෙසාධිගමස්ස
 පච්චයභූතා ථීරතරා පීති. “යං අවොචුම්භා”තිආදියු අයං සඬබ්බෙත්ථො – යං
 වොහාරං “සංකිලෙසිකවොදානියධම්මානං පහානාහිවුද්ධිනිට්ඨං පඤ්ඤාය

පාරිපූර්වවෙපුල්ලභූතං ඉමස්මිංයෙව අත්තභාවෙ අපරජපච්චයෙන ඤාණෙන පච්චක්ඛතො සම්පාදෙත්වා විහරිස්සති” ති කථගිමිහ. තත්ථ තස්මිං විහාරෙ තස්ස මම ඔවාදකරස්ස හික්ඛුනො එවං චුත්තජපකාරෙන විහරණනිමිත්තං. පමොදජපභාවිතා පීති ව හවිස්සති, තස්සා ව පච්චයභූතං පස්සද්ධිද්වයං සම්මදෙව උපට්ඨිතා සති ව උක්කංසගතං ඤාණඤ්ච තථාභූතො ව සො විහාරො. සන්තප්ඤ්ඤාය අතජපකො අනඤ්ඤාසාධාරණො සුඛවිහාරොති වත්තඛිඛතං අරහතීති.

පයමජ්ඣානෙ පටිලද්ධමත්තෙ හිනභාවතො පීති දුඛිකලා පාමොජ්ජපක්ඛිකා, සුචිභාවිතෙ පන තස්මිං පගුණෙ සා පණිතා ඛලවභාවතො පරිපුණ්ණකිච්චා පීතීති චුත්තං. “පයමජ්ඣානෙ පාමොජ්ජාදයො ඡපි ධම්මා ලබ්භන්ති” ති. “සුඛො විහාරො” ති ඉමිනා සමාධි ගහිතො. සුඛං ගහිතන්ති අපරෙ, තෙසං මතෙන සන්තසුඛතාය උපෙක්ඛා චතුත්ථජ්ඣානෙ “සුඛ”න්ති ඉච්ඡිතා, තෙනාහ “තථා චතුත්ථජ්ඣානෙ” ති ආදි. පාමොජ්ජං නිවත්තතීති දුඛිකලපීතිසංඛිධානං. පාමොජ්ජං ඡසු ධම්මෙසු නිවත්තති භායති. විතක්කවිචාරක්ඛොභවිරහෙන දුතියජ්ඣානෙ සඛිකදා පීති ඛලවතී එව හොති, න පයමජ්ඣානෙ විය කදාවි දුඛිකලා. සුද්ධවිපස්සනා පාදකජ්ඣානමෙවාති උපරි මග්ගං අකථෙත්වා කෙවලං විපස්සනාපාදකජ්ඣානං කථිතං. චතුති මග්ගෙහි සද්ධිං විපස්සනා කථිතාති විපස්සනාය පාදකභාවෙන ඤානානි කථෙත්වා තතො පරං විපස්සනාපුඛිකකා වත්තාරොපි මග්ගා කථිතාති අත්ථො. චතුත්ථජ්ඣානිකඵලසමාපත්ති කථිතාති පයමජ්ඣානිකාදිකා ඵලසමාපත්තියො අකථෙත්වා චතුත්ථජ්ඣානිකා එව ඵලසමාපත්ති කථිතා. පීතිවෙච්චනමෙව කත්වාති ද්විත්තං පීතීතං එකස්මිං විත්තුජපාදෙ අනුජපජ්ජනතො පාමොජ්ජං පීතිවෙච්චනමෙව කත්වා. පීතිසුඛානං අපරිච්චත්තත්තා, “සුඛො ව විහාරො” ති සාතිසයස්ස සුඛවිහාරස්ස ගහිතත්තා ව දුතියජ්ඣානිකඵලසමාපත්ති නාම කථිතා. කාමං පයමජ්ඣානෙපි පීතිසුඛානි ලබ්භන්ති, තානි පන විතක්කවිචාරක්ඛොභෙන න සන්තප්ඤ්ඤානි, සන්තප්ඤ්ඤානි ව ඉධාධිජ්ජෙතානි.

432-437. විභාවනත්ථොති පකාසනත්ථො සරූපතො නිරූපනත්ථො, තෙනාහ “අයං සො” ති ආදි. නන්ති ඔළාරිකං අත්තපට්ටලාහං. සජ්ජවිහරණන්ති පරෙන චොදිතවචනෙන සපරිහාරං සඋත්තරං. තුච්ඡොති මුසා අභූතො. ස්වෙච්චාති සො එව අත්තපට්ටලාහො. තස්මිං සමයෙ හොතීති තස්මිං පච්චුජ්ජන්තසමයෙ විජ්ජමානො හොති. අත්තපට්ටලාහොත්ථෙව නියයාතෙසි, න නං සරූපතො නිහරිත්වා දස්සෙසි. රූපාදයො චෙත්ථ ධම්මාති රූපවෙදනාදයො එව එත්ථ ලොකෙ සභාවධම්මා. අත්තපට්ටලාහොති පන තෙ රූපාදිකෙ පඤ්චක්ඛන්තො උපාදාය පඤ්ඤත්ති, තෙනාහ “නාමමත්තමෙත”න්ති. නාමපණ්ණත්තිවසෙනාති නාමභූතපඤ්ඤත්තිමත්තතාවසෙන.

438. එවඤ්ච පන වත්ථාති “අත්තපට්ටලාහොති රූපාදිකෙ උපාදාය පඤ්ඤත්තිමත්ත”න්ති ඉමමත්ථං “යස්මිං විත්ත සමයෙ” ති ආදිනා වත්ථා. පටිපුච්ඡිත්ථා විනයනත්ථන්ති යථා පරෙ පුච්ඡෙය්‍යං, තෙනාකාරෙන කාලවිභාගතො

පටිපදානි පුච්ඡිත්වා තස්ස අත්ථස්ස ඤාපනවසෙන විනයනත්ථං. තස්මිං සමයෙ සච්චො අහොසීති තස්මිං අතීතසමයෙ උපාදානස්ස විජ්ජමානතාය සච්චභූතො විජ්ජමානො විය වත්තබ්බො අහොසි, න පන අනාගතො ඉදානි පච්චුප්පන්නො වා අත්තපටිලාහො තදුපාදානස්ස තදා අවිජ්ජමානත්තා. යෙ තෙ අතීතා ධම්මා අතීතසමයෙ අතීතත්තපටිලාහස්ස උපාදානභූතා රූපාදයො. තෙ එතරහි නත්ථි නිරුද්ධත්තා. තතො එව අහෙසුන්ති සඬබ්බං ගතා. තස්මාති තස්මිංයෙව සමයෙ ලබ්භනතො. සොපි තදුපාදානො මෙ අත්තපටිලාහො තස්මිංයෙව අතීතසමයෙ සච්චො භූතො විජ්ජමානො විය අහොසි. අනාගතපච්චුප්පන්නානාත්ති අනාගතානාඤ්චෙව පච්චුප්පන්නානාඤ්ච රූපධම්මානං උපාදානභූතානං තදා තස්මිං අතීතසමයෙ අභාවා තදුපාදානො අනාගතො පච්චුප්පන්නො ව අත්තපටිලාහො තස්මිං අතීතසමයෙ මොසො තුව්ඡො මුසා නත්ථිති අත්ථො. නාමමත්තමෙවාති සමඤ්ඤාමත්තමෙව. අත්තපටිලාහං පටිජානාති පරමත්ථතො අනුපලබ්භමානත්තා.

“එසෙව නයො”ති ඉමිනා යෙ තෙ අනාගතා ධම්මා, තෙ එතරහි නත්ථි, “භවිස්සන්ති”ති පන සඬබ්බං ගමිස්සන්ති, තස්මා සොපි මෙ අත්තපටිලාහො තස්මිංයෙව සමයෙ සච්චො භවිස්සති. අතීතපච්චුප්පන්නානං පන ධම්මානං තදා අභාවා තස්මිං සමයෙ මොසො අතීතො මොසො පච්චුප්පන්නො. යෙ ඉමෙ පච්චුප්පන්නා ධම්මා, තෙ එතරහි අත්ථි, තස්මා යොයං මෙ අත්තපටිලාහො, සො ඉදානි සච්චො. අතීතානාගතානං පන ධම්මානං ඉදානි අභාවා තස්මිං සමයෙ මොසො අතීතො මොසො අනාගතොති එවං අත්ථතො නාමමත්තමෙව අත්තපටිලාහං පටිජානාතිති ඉමමත්ථං අතිදිසති.

439-443. සංසන්දිතූන්ති සමානෙතූං. යස්මිං සමයෙ බීරං භොතීති යස්මිං කාලෙ භූතූපාදායසඤ්ඤිතං උපාදානවිසෙසං උපාදාය බීරපඤ්ඤත්ති භොති. න තස්මිං...පෙ.... ගච්ඡති බීරපඤ්ඤත්ති උපාදානස්ස දධිආදිපඤ්ඤත්ති යා අනුපාදානතො. පටිනියතවත්ථුකා හි එකා ලොකසමඤ්ඤා, තෙනාහ “යෙ ධම්මෙ උපාදායා”ති ආදි. තත්ථ සඬබ්බායති එතායාති සඬබ්බා, පඤ්ඤත්ති. නිද්ධාරෙත්වා වචන්ති වදන්ති එතායාති නිරුත්ති. නමන්ති එතෙනාති නාමං. වොහරන්ති එතෙනාති වොහාරො, පඤ්ඤත්ති යෙව. එස නයො සබ්බත්ථාති “යස්මිං සමයෙ”ති ආදිනා බීරෙ වුත්තනයං දධිආදීසු අතිදිසති.

සමනුජානනමත්තකානීති “ඉදං බීරං, ඉදං දධි”ති ආදිනා තාදිසෙ භූතූපාදායරූපවිසෙසෙ ලොකෙ පරම්පරාහතං පඤ්ඤත්තිං අප්පටික්ඛිපිත්වා සමනුජානනං විය පච්චයවිසෙසවිසිට්ඨං රූපාදිබන්ධසමූහං උපාදාය “ඔළාරිකො අත්තපටිලාහො”ති ව “මනොමයො අත්තපටිලාහො”ති ව “අරූපො අත්තපටිලාහො”ති ව තථා තථා සමනුජානනමත්තකානි, න ව තබ්බිනිමුත්තො උපාදානතො අඤ්ඤො කොටි අත්ථො අත්ථිති අත්ථො. නිරුත්තිමත්තකානීති සද්දනිරුත්ති යා ගහණුපායමත්තකානි. “සත්තො එස්සොති හි සද්දග්ගහණුත්තරකාලං තදනුවිද්ධපණ්ණත්තිග්ගහණුමුඛෙනෙව තදත්ථාවබ්බොධො. වචනපට්ඨමත්තකානීති තස්සෙව වෙච්චනං. වොහාරමත්තකානීති තථා තථා

වොහාරමත්තකානි. නාමපණ්ණාසකමත්තකානීති තස්සෙව වෙවචනං,
තංතංනාමපඤ්ඤාපනමත්තකානි. සබ්බමෙතන්ති “අත්තපට්ඨානො”ති වා
“සත්තො”ති වා “පොසො”ති වා සබ්බමෙතං වොහාරමත්තකං පරමත්ථනො
අනුපලබ්භනතො, තෙනාහ “යස්මා පරමත්ථනො සත්තො නාම නත්ථී”තිආදි.

යදි එවං කස්මා තං බුද්ධෙහිපි වුවචතිති ආහ “බුද්ධානං පන ද්වෙ කථා”තිආදි.
සම්මුතියා වොහාරස්ස කථනං සම්මුතිකථා. පරමත්ථස්ස සභාවධම්මස්ස කථනං
පරමත්ථකථා. අනිච්චාදිකථාපි පරමත්ථසන්නිස්සිතකථා පරමත්ථකථාති කත්වා
පරමත්ථකථා. පරමත්ථධම්මො හි “අනිච්චො, දුක්ඛො, අනත්තා”ති ව වුවචති, න
සම්මුතිධම්මො. කස්මා පනෙවං දුට්ඨා බුද්ධානං කථාපවත්තිති තත්ථ කාරණමාහ
“තත්ථ යො”තිආදිනා. යස්මා පරමත්ථකථාය සච්චසම්පට්ඨෙධො, අරියසච්චකථා
ව සිධාප්පත්තා දෙසනා, තස්මා විනෙයාපුග්ගලවසෙන සම්මුතිකථං කථෙන්නොපි
හගවා පරමත්ථකථංයෙව කථෙතිති ආහ “තස්ස හගවා ආදිතොව...පෙ....
කථෙති”ති, තෙනාහ “තථා”තිආදි, තෙනස්ස කත්ථවි සම්මුතිකථාපුබ්බිකා
පරමත්ථකථා හොති පුග්ගලජ්ඣාසයවසෙන, කත්ථවි පරමත්ථකථාපුබ්බිකා
සම්මුතිකථා. ඉති විනෙයාදමනකුසලස්ස සත්ථු විනෙයාජ්ඣාසයවසෙන තථා තථා
දෙසනාපවත්තිති දස්සෙති. සබ්බත්ථ පන හගවා ධම්මතං අවිජ්ඣන්තො එව සම්මුතිං
අනුවත්තති, සම්මුතිං අපරිච්චජන්තොයෙව ධම්මතං විභාවෙති, න තත්ථ
අහිනිවෙසාතිධාවනානි. චුත්තඤ්ඤෙතං “ජනපදනිරුත්තිං නාහිනිවිසෙයා, සමඤ්ඤං
නාතිධාවෙයා”ති.

පඨමං සම්මුතිං කත්වා කථනං පන වෙනෙයාවසෙන යෙභුයොන බුද්ධානං
ආවිණ්ණන්ති තං කාරණෙන සද්ධිං දස්සෙන්නො “පකතියා පනා”තිආදිමාහ. නනු
ව සම්මුති නාම පරමත්ථනො අවිජ්ජමානත්තා අභූතා, තං කථං බුද්ධා කථෙන්නීති
ආහ “සම්මුතිකථං කථෙන්නාපි”තිආදි. සච්චමෙවාති තථමෙව. සභාවමෙවාති
සම්මුතිභාවෙන තංසභාවමෙව, තෙනාහ “අමුසාවා”ති. පරමත්ථස්ස පන
සච්චාදිභාවෙ වත්තබ්බමෙව නත්ථී.

ඉමෙසං පන සම්මුතිපරමත්ථානං කො විසෙසො? යස්මිං භින්නෙ, බුද්ධියා වා
අවයවවිනිබ්භොගෙ කතෙ න තංසඤ්ඤා, සො සට්ඨාදිජ්ජහෙදො සම්මුති,
තබ්බිපරියායතො පරමත්ථො. න හි කක්ඛළචුසනාදිසභාවෙ අයං නයො ලබ්භති.
එවං සන්තෙපි චුත්තනායෙන සම්මුතිපි සච්චසභාවා එවාති ආහ “දුච්චෙ සච්චාති
අක්ඛාසී”තිආදි.

ඉදානි නෙසං සච්චසභාවං කාරණෙන දස්සෙන්නො “සඬකෙතවචනං සච්චන්ති
ගාථමාහ. තත්ථ සඬකෙතවචනං සච්චං විසංවාදනාභාවතො. තත්ථ හෙතුමාහ
“ලොකසම්මුතිකාරණ”න්ති. ලොකසිද්ධා හි සම්මුති සඬකෙතවචනස්ස
අවිසංවාදනතාය කාරණං. පරමො උත්තමො අත්ථො පරමත්ථො, ධම්මානං
යථාභූතසභාවො. තස්ස වචනං සච්චං යාථාවතො අවිසංවාදනවසෙන ව

පවත්නනතො. තත්ථ කාරණමාහ “ධම්මානං භූතලක්ඛණ”න්ති, සභාවධම්මානං යො භූතො අවිපරීතො සභාවො, තස්ස ලක්ඛණං අභිගතං ඤාපනන්ති කත්වා.

යදි තථාගතො පරමත්ථසච්චං සම්මදෙව අභිසම්බුජ්ඣත්වා යීතොපි ලොකසමඤ්ඤං ගහෙත්වාච වදති, කො එත්ථ ලොකියමහාජනෙහි විසෙසොති ආහ. “යාහි තථාගතො වොහරති අපරාමාස”න්තිආදි. ලොකියමහාජනො අප්පහීනපරාමාසත්තා “එතං මමා”තිආදිනා පරාමසන්නො වොහරති, තථාගතො පන සබ්බසො පහීනපරාමාසත්තා අපරාමසන්නො යස්මා ලොකසමඤ්ඤාහි විනා ලොකියො අත්ථො ලොකෙ කෙනවි දුච්ඤ්ඤෙය්‍යො, තස්මා තාහි තං වොහරති. තථා වොහරන්නො එව ච අත්තතො දෙසනාවිලාසෙන වෙනෙය්‍යසත්තෙ පරමත්ථසච්චෙ පතිට්ඨපෙති. දෙසනං විනිවට්ටෙත්වාති හෙට්ඨා පවත්තිතකථාය විනිවට්ටෙත්වා විවෙචෙත්වා දෙසනං “අපරාමාස”න්ති තණ්හාමානපරාමාසප්පහානකිත්තනෙන අරහත්තනිකූටෙන නිට්ඨාපෙසි. යං යං පනෙත්ථ අත්ථතො න විහත්තං, තං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

පොට්ඨපාදසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

10. සුභසුත්තවණ්ණනා

සුභමාණවකවත්ථුවණ්ණනා

444. “අවිරපරිනිබ්බතෙ”ති සත්ථු පරිනිබ්බතභාවස්ස චිරකාලතාපටික්ඛෙපෙන ආසන්නතා දස්සිතා, කාලපරිච්ඡෙදො න දස්සිතොති තං පරිච්ඡෙදතො දස්සෙතුං “පරිනිබ්බානතො උද්ධං මාසමත්තෙ කාලෙ”ති චුත්තං. තත්ථ මත්ත-ග්ගහණෙන කාලස්ස අසම්පුණ්ණතං ජොතෙති. තුදිසඤ්ඤිතො ගාමො නිවාසො එතස්සාති තොදෙය්‍යො. තං පනෙස යස්මා සොණදණ්ඩො විය වම්පං, කූටදන්තො විය ච බාණුමතං අප්ප්ඤ්ඤාසති, තස්මා චුත්තං “තස්ස අධිපතිත්තා”ති ඉස්සරභාවතොති අත්ථො. සමාහාරන්ති සන්නිවයං. පණ්ඩිතො සරමාවසෙති යස්මා අප්පතරප්පතරෙපි වයමානෙ භොගා බියන්ති, අප්පතරප්පතරෙපි සඤ්චියමානෙ වඩ්ඪන්ති, තස්මා විඤ්ඤාජාතිකො කිඤ්චි වයං අකත්වා ආයමෙව උප්පාදෙන්තො සරාවාසං අනුතිට්ඨෙය්‍යාති ලොභාදෙසිතං පටිපත්තිං උපදිසති.

අදානමෙව සික්ඛාපෙත්වා ලොභාහිභූතතාය තස්මිංයෙව සරෙ සුනබො හුත්වා නිබ්බත්ති. ලොභවසිකස්ස හි දුග්ගති පාටිකඨ්ඛා. අතිවිය පියායති පුබ්බපරිවයෙන. පිණ්ඩාය පාවිසි සුභං මාණවං අනුග්ගණ්හිතුකාමො. නිරයෙ නිබ්බත්තිස්සසි කතොකාසස්ස කම්මස්ස පටිබාහිතුං අසක්කුණෙය්‍යභාවතො.

බ්‍රාහ්මණචාරිත්තස්ස භාවිතතං සන්ධාය, තථා පිතරං උක්කංසෙන්තො ච “බ්‍රහ්මලොකෙ නිබ්බත්තො”ති ආහ. තං පවත්තිං පුච්ඡිති සුතමෙනං මයා “මය්හං පිතා සුනබො හුත්වා නිබ්බත්තො”ති තුම්හෙහි චුත්තං, කිම්දං සච්චන්ති පුච්ඡි.

තට්ටුව වත්වානි යථා ප්‍රබ්ධෙ සුනඛස්ස වුත්තං, තට්ටුව වත්වා. අවිසංවාදනත්ථන්ති සච්චාපනත්ථං. “තොදෙය්‍යාබ්‍රාහ්මණො සුනඛො හුත්වා නිබ්බත්තො” ති අත්තනො වචනස්ස අවිසංවාදනත්ථං අවිසංවාදභාවස්ස දස්සනත්ථන්ති අත්ථො. සබ්බං දස්සෙසීති බුද්ධානුභාවෙන සො සුනඛො තං සබ්බං නෙත්වා දස්සෙසී, න ජාතිස්සරතාය. භගවන්තං දිස්වා භුක්කරණං පන පුරිමජාතිසිද්ධවාසනාවසෙන. වුද්දස පඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තාති “දිස්සන්ති හි හො ගොතම මනුස්සා අප්පායුකා, දිස්සන්ති දිසායුකා. දිස්සන්ති බව්භාබාධා, දිස්සන්ති අප්පාබාධා. දිස්සන්ති දුබ්බණ්ණා, දිස්සන්ති වණ්ණවන්තො. දිස්සන්ති අප්පෙසක්ඛා, දිස්සන්ති මහෙසක්ඛා. දිස්සන්ති අප්පභොගා, දිස්සන්ති මහාභොගා. දිස්සන්ති නිවකුලීනා, දිස්සන්ති උච්චාකුලීනා. දිස්සන්ති දුප්පඤ්ඤා, දිස්සන්ති පඤ්ඤාවන්තො” ති (ම. නි. 3.289). ඉමෙ වුද්දස පඤ්ඤෙ පුච්ඡන්තා, අඛිගසුභතාය කිරෙස “සුභො” ති නාමං ලභී.

445. “එකා ව මෙ කඬ්ඛා අත්ථී” ති ඉමිනා උපරි පුච්ඡියමානස්ස පඤ්ඤස්ස පගෙව තෙන අභිසංඛිතභාවං දස්සෙති. විසභාගවෙදනාති දුක්ඛවෙදනා. සා හි කුසලකම්මනිබ්බත්තෙ අත්තභාවෙ උප්පජ්ජනකසුඛවෙදනාපටිපක්ඛභාවතො “විසභාගවෙදනා” ති. කායං ගාල්භා හුත්වා බාධති පිළෙතීති “ආබාධො” ති ව වුච්චති. එකදෙසෙ උප්පජ්ජන්තාති සරිරස්ස එකදෙසෙ උට්ඨිතාපි අයපටිට්ඨන ආබන්ධිත්වා විය ගණ්භාති අපරිවත්තභාවකරණතො, එතෙන බලවරොගො ආබාධො නාමාති දස්සෙති. කිච්ඡජීවිතකරොති අසුඛජීවිතාවහො, එතෙන දුබ්බලො අප්පමත්තකො රොගො ආතඬ්ඛකොති දස්සෙති. උට්ඨානන්ති සයනනිසජ්ජාදිතො උට්ඨන්තං, තෙන යථා තථා අපරාපරං සරිරස්ස පරිවත්තනං වදති. ගරුකන්ති භාරියං කිච්ඡසිද්ධිකං. කායෙ බලං න හොතීති එත්ථාපි “ගිලානස්සෙවා” ති පදං ආනෙත්වා සම්බන්ධිතබ්බං. හෙට්ඨා වතුහි පදෙහි අභාසුචිභාරාභාවං පුච්ඡන්තා ඉදානි ඵාසුචිභාරසබ්භාවං පුච්ඡති, තෙන සවිසෙසො ඵාසුචිභාරො පුච්ඡන්තොති දට්ඨබ්බො, අසතිපි අතිසයත්ථජොතනෙ සද්දෙ අතිසයත්ථස්ස ලබ්භනතො යථා “අභිරුපාය දෙය්‍යං දාතබ්බ” ති.

447. කාලඤ්ච සමයඤ්ච උපාදායාති. එත්ථ කාලො නාම උපසංඝාතමනස්ස යුත්තපත්තකාලො. සමයො නාම තස්සෙව පච්චයසාමග්ගී, අත්ථතො තජ්ජං සරිරබලඤ්චෙව තජ්ජච්චයපරිස්සයාභාවො ව. උපාදානං නාම ඤාණෙන තෙසං ගහණං සල්ලක්ඛණන්ති දස්සෙතුං “කාලඤ්චා” තිආදි වුත්තං. ඵරිස්සතීති වඩ්ඪිස්සති.

448. චෙතියරට්ඨෙති චෙතිරට්ඨෙ. ය-කාරෙන හි පදං වඩ්ඪෙත්වා වුත්තං. චෙතිරට්ඨතො අඤ්ඤං විසුංයෙවෙකං රට්ඨන්ති ව වදන්ති. මරණපටිසංයුත්තන්ති මරණං නාම තාදිසානං රොග වසෙනෙව හොතීති යෙන රොගෙන තං ජාතං, තස්ස සරුපපුච්ඡා, කාරණපුච්ඡා, මරණහෙතුකචිත්තසන්තාපපුච්ඡා, තස්ස ව සන්තාපස්ස සබ්බලොකසාධාරණතා, තථා මරණස්ස ව අප්පතිකාරතාති එවං ආදිනා මරණපටිසංයුත්තං සම්මොදනීයං කථං කට්ඨෙති දස්සෙතුං “හො ආනන්දා” තිආදි

වුත්තං. න රත්තරාමයෙහි මාරො විය, න වීමංසනාධිපතියො උත්තරමාණවො වියාති අධිපතියො. යෙසු ධම්මෙසුති විමොක්ඛපායෙසු නියානාධම්මෙසු. ධරත්තීති තිට්ඨන්ති, පවත්තන්තිති අත්ථො.

449. අත්ථප්පයුත්තතාය සද්දපයොගස්ස සද්දප්පඛන්ධලක්ඛණානි තිණි පිටකානි තදත්ථභූතෙහි සිලාදීහි ධම්මක්ඛන්ධෙහි සඬගස්භන්තිති වුත්තං “තිණි පිටකානි තිහි ඛන්ධෙහි සඬගභන්තවා”ති. සඬබ්බිත්තෙන කථිතන්ති “තිණ්ණං ඛන්ධාන”න්ති එවං ගහණතො සාමඤ්ඤතො වාති සඬබ්බෙපෙනෙව කථිතං. “කතමෙසං තිණ්ණ”න්ති අයං අදිට්ඨජොතනා පුච්ඡා, න කථෙතුකමානා පුච්ඡාති වුත්තං “විත්ථාරතො පුච්ඡස්සාමි ‘ති විත්තෙත්වා ‘කතමෙසං තිණ්ණ’න්ති ආහා”ති. කථෙතුකමානාහාවෙ පනස්ස ථෙරස්ස වචනතා සියා.

සීලක්ඛන්ධවණ්ණනා

450-453. සීලක්ඛන්ධස්සාති එත්ථ ඉති-සද්දො ආදිඅත්ථො, පකාරත්ථො වා, තෙන “අරියස්ස සමාධික්ඛන්ධස්ස...පෙ.... පතිට්ඨාපෙසී”ති අයං එත්තකො පායො දස්සිතොති දට්ඨබ්බං තෙනාහ “තෙසු දස්සිතෙසු”ති, උද්දෙසවසෙනාති අධිපතියො. භගවතා වුත්තනසෙනෙවාති සාමඤ්ඤඵලදෙසනාදිසු භගවතා දෙසිතනසෙනෙව, තෙනස්ස සුත්තස්ස සත්ථුභාසිතභාවං ජිනවචනභාවං දස්සෙති. සාසනෙ න සීලමෙව සාරොති අරියමග්ගසාරෙ භගවතො සාසනෙ යථා දස්සිතං සීලං සාරො එව න භොති සාරවතො මහතො රුක්ඛස්ස පපටිකට්ඨානියත්තා. යදි එවං කස්මා ඉධ ගහිතන්ති ආහ “කෙවලඤ්ඤෙනං පතිට්ඨාමත්තකමෙවා”ති. ඤානාදිඋත්තරිමනුස්සධම්මෙ අධිගන්තුකාමස්ස අධිට්ඨානමත්තං තත්ථ අප්පතිට්ඨිතස්ස තෙසං අසම්භවතො. අථ වා න සීලමෙව සාරොති කාමඤ්ඤෙත්ථ සාසනෙ “මග්ගසීලං, ඵලසීල”න්ති ඉදං ලොකුත්තරසීලම්පි සාරමෙව, තථාපි න සීලක්ඛන්ධො එව සාරො අථ බො සමාධික්ඛන්ධොපි පඤ්ඤාක්ඛන්ධොපි සාරො එවාති එවමෙත්ථ අත්ථො දට්ඨබ්බො. පුරිමො එව සාරො, තෙනාහ “ඉතො උත්තරී”තිආදි.

සමාධික්ඛන්ධවණ්ණනා

454. කස්මා පනෙත්ථ ථෙරො සමාධික්ඛන්ධං පුට්ඨො ඉන්ද්‍රියසංවරාදිකෙ විස්සජ්ජෙසී, නනු එවං සන්තෙ අඤ්ඤං පුට්ඨො අඤ්ඤං බ්‍යාකරොත්තො අම්බං පුට්ඨො ලබුජං බ්‍යාකරොත්තො විය භොතීති ඊදිසී වොදනා ඉධ අනොකාසාති දස්සෙත්තො “කථඤ්ඤ මාණව හික්ඛු...පෙ.... සමාධික්ඛන්ධං දස්සෙතුකාමො ආරහී”ති ආහ, තෙනෙත්ථ ඉන්ද්‍රියසංවරාදයොපි සමාධිඋපකාරනං උපාදාය සමාධික්ඛන්ධපක්ඛිකානි උද්දිට්ඨානීති දස්සෙති රූපජ්ඣානානෙව ආගතානි, න අරූපජ්ඣානානි රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානදෙසනානන්තරං අභිඤ්ඤාදෙසනාය අවසරොති කත්වා. රූපාවචරවතුත්ථජ්ඣානපාදිකා හි සපරිභණ්ඩා ඡපි අභිඤ්ඤායො. ලොකියා අභිඤ්ඤා පන සිජ්ඣමානා යස්මා අට්ඨසු සමාපත්තිසු

වුද්දසව්වෙත විත්තපරිදමනෙන විනා න ඉජ්ඣන්ති, තස්මා අභිඤ්ඤාසු දෙසියමානාසු අරුපජ්ඣානානිපි දෙසිතානෙව භොන්ති නානන්තරියභාවතො, තෙනාහ “ආනෙත්වා පන දීපෙනබ්බානී”ති. වුත්තනායෙන දෙසිතානෙව කත්වා සංවණ්ණකෙහි පකාසෙනබ්බානීති අත්ථො. අට්ඨකථායං පන “චතුත්ථජ්ඣානං උපසම්පජ්ජ විහරතී”ති ඉමිනාව අරුපජ්ඣානම්පි සඬගහිතන්ති දස්සෙතුං “චතුත්ථජ්ඣානෙන භී”තිආදි වුත්තං. චතුත්ථජ්ඣානඤ්චි රූපවිරාගභාවනාවසෙන පවත්තං “අරුපජ්ඣාන”න්ති වුච්චතීති.

471-480. න විත්තෙකග්ගතාමත්තකෙනෙවාති එත්ථ භෙට්ඨා වුත්තනායානුසාරෙන අත්ථො වෙදිතබ්බො. ලොකියස්ස සමාධික්ඛන්ධස්ස අධිප්පෙතත්තා “න විත්තෙ...පෙ.... අත්ථී”ති වුත්තං. අරිය-සද්දො වෙත්ථ සුද්ධපරියායො, න ලොකුත්තරපරියායො. තථා භෙට්ඨාපි ලොකියාභිඤ්ඤාපටිසම්භිදාහි විනාව අරහත්තෙ අධිගතෙ නත්ථෙව උත්තරිංකරණියන්ති සක්කා චත්තුං යදත්ථං භගවති බ්‍රහ්මවරියං වුස්සති, තස්ස සිද්ධත්තා. ඉධ පන ලොකියාභිඤ්ඤාපි ආගතා එව. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

සුභසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථජපකාසනා.

11. කෙවට්ටසුත්තවණ්ණනා

කෙවට්ටගහපතිපුත්තවත්ථුවණ්ණනා

481. පාචාරිකම්බවනෙති පාචාරිකසෙට්ඨිනො අම්බබ්‍රලෙ උපවනෙ. තං කිර සො සෙට්ඨි භගවතො අනුච්ඡවිකං ගන්ධකුට්ඨං, භික්ඛුසඬ්ඝස්ස ව රත්තිට්ඨානදිවාට්ඨානකුට්ඨමණ්ඩපාදීනි සම්පාදෙත්වා පාකාරපරික්ඛිත්තං ද්වාරකොට්ඨකසම්පන්නං කත්වා බුද්ධජපමුඛස්ස සඬ්ඝස්ස නියානෙසි, පුරිමවොභාරෙන පන “පාචාරිකම්බවන”න්ති වුච්චති, තස්මිං පාචාරිකම්බවනෙ. කෙවට්ටොති ඉදං තස්ස නාමං කෙවට්ටෙහි සංරක්ඛිතත්තා, තෙසං වා සන්තිකෙ සංවඩ්ඪිතත්තාති කෙවි. “ගහපතිපුත්තස්සා”ති එත්ථ කාමං තදා සො ගහපතිට්ඨානෙ යීතො, පිතු පනස්ස අවිරකාලංකතතාය පුරිමසමඤ්ඤාය “ගහපතිපුත්තො” ත්වෙව වොහරියති, තෙනාහ “ගහපති මහාසාලො”ති. මහාවිභවතාය මහාසාරො, ගහපතීති අත්ථො ර-කාරස්ස ල-කාරං කත්වා “මහාසාලො සුබ්‍රමාලො අහ”න්තිආදීසු (අ. නි. 3.39) විය. සද්ධාසම්පන්නොති පොථුජ්ජනිකාය සද්ධාය වසෙන සද්ධා සමන්තාගතො.

සම්ඤ්ඤාති සම්මදෙව ඉද්ධා, ඉද්ධියා විභවසම්පත්තියා වෙපුල්ලජ්ජත්තාති අත්ථො. “එහි ත්වං භික්ඛු අන්වද්ධමාසං, අනුමාසං, අනුසංවච්ඡරං වා මනුස්සානං පසාදාය ඉද්ධිපාටිභාරියං කරොහී”ති එකස්ස භික්ඛුනො ආණාපනං තස්මිං යානෙ තස්ස යපනං නාම භොතීති ආහ “යානන්තරෙ යපෙතු”ති. උත්තරිමනුස්සානං ධම්මකොති උත්තරිමනුස්සානං බුද්ධාදීනං අධිගමධම්මකො. නිද්ධාරණෙ වෙතං.

නිස්සක්කං. ඉද්ධිපාටිභාරියඤ්ඤි තතො නිද්ධාරෙති. මනුස්සධම්මතො උත්තරීති පකතිමනුස්සධම්මතො උපරි. පඡ්ඡලිතපදීපොති පඡ්ඡලන්තො පදීපො.

482. න ධංසෙමිති ගුණසම්පත්තිතො න වාවෙමි, තෙනාහ “සීලභෙද”න්තිආදි. විස්සාසං වඩ්ඨෙස්ත්වා භගවති අත්තතො විස්සත්ථභාවං බුහෙත්වා විභූතං පාකටං කත්වා.

ඉද්ධිපාටිභාරියවණ්ණනා

483-4. ආදීනවන්ති දොසං. ගන්ධාරීති වුළගන්ධාරී, මහාගන්ධාරීති ද්වෙ ගන්ධාරීවිජ්ජා. තත්ථ වුළගන්ධාරී නාම තිවස්සතො ඔරං මනානං සත්තානං උපපන්නට්ඨානජානනවිජ්ජා. මහාගන්ධාරී තම්පි ජානාති තතො උත්තරිපි ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණකප්පං යෙභුයොන ඉද්ධිවිධකිච්චං සාධෙති. තස්සා කිර විජ්ජාය සාධකො පුග්ගලො තාදිසෙ දෙසකාලෙ මන්තං පරිජජ්ජිත්වා බහුධාපි අත්තානං දස්සෙති, හත්ථිආදීනිපි දස්සෙති, දස්සනීයොපි හොති, අග්ගිථම්හම්පි කරොති, ජලථම්හම්පි කරොති, ආකාසෙපි අත්තානං දස්සෙති. සබ්බං ඉන්ද්‍රියාලසදිසං දට්ඨබ්බං. අට්ටොති දුක්ඛිතො බාධිතො, තෙනාහ “පිළිතො”ති.

ආදෙසනාපාටිභාරියවණ්ණනා

485. කාමං “වෙනසික”න්ති පදං යෙ වෙනසි නියුත්තා විත්තෙන සම්පයුත්තා, තෙසං සාධාරණවචනං, සාධාරණෙ පන ගහිතෙ විත්තවිසෙසො ගහිතොව හොති, සාමඤ්ඤපොතනා ව විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති වෙනසිකග්ගහණස්ස අධිජ්ජායං විවරන්තො “සොමනස්සදොමනස්සං අධිජ්ජෙත”න්ති ආහ. සොමනස්සග්ගහණෙන වෙත්ථ තදෙකට්ඨා රාගාදයො, සද්ධාදයො ව දස්සිතා හොන්ති, දොමනස්සග්ගහණෙන දොසාදයො. විතක්කවිචාරා පන සරූපෙනෙව දස්සිතා. එවං තව මනොති ඉමිනා ආකාරෙත තව මනො පවත්තොති අත්ථො. කෙන පකාරෙත පවත්තොති ආහ “සොමනස්සිතො වා”තිආදි. “එවං තව මනො”ති ඉදං පන සොමනස්සිතතාදිමත්තදස්සනං, න පන යෙන යෙන සොමනස්සිතො වා දොමනස්සිතො වා, තං තං දස්සනං. දුතියන්ති “ඉත්ථම්පි තෙ මනො”ති ඉදං. ඉතිපීති එත්ථ ඉති-සද්දො නිදස්සනත්ථො “අත්ථිති ඛො, කච්චාන, අයමෙකො අත්තො”තිආදීසු (සං. නි. 2.15; 3.90) විය, තෙනාහ “ඉමඤ්ච ඉමඤ්ච අත්ථං විත්තයමාන”න්ති පි-සද්දො චුත්තත්ථසම්පිණ්ඩනත්ථො. පරස්ස විත්තං මනාති ජානාති එතෙනාති විත්තාමණි. තස්සා කිර විජ්ජාය සාධකො පුග්ගලො තාදිසෙ දෙසකාලෙ මන්තං පරිජජ්ජිත්වා යස්ස විත්තං ජානිතුකාමො, තස්ස දිට්ඨසුතාදිවිසෙසසඤ්ජානනමුඛෙන විත්තාචාරං අනුමිනන්තො කටෙතීති කෙවි. අපරෙ “වාචං නිච්ජරාපෙත්වා තත්ථ අක්ඛරසල්ලක්ඛණවසෙනා”ති වදන්ති.

අනුසාසනීපාටිභාරියවණ්ණනා

486. පවත්තෙන්තාති පවත්තනකා හුත්වා, පවත්තනවසෙනාති අත්ථො.

“එව”න්ති හි පදං යථානුසිට්ඨාය අනුසාසනියා විධිවසෙන, පටිසෙධවසෙන ච පවත්තිආකාරපරාමසනං, සා ච සම්මාවිතක්කානං මිච්ඡාවිතක්කානඤ්ච පවත්තිආකාරදස්සනවසෙන පවත්තති තත්ථ ආනිසංසස්ස ආදීනවස්ස ච විභාවනත්ථං. අනිච්චසඤ්ඤමෙව න නිච්චසඤ්ඤන්ති අත්ථො.

පටියොගීනිවත්තනත්ථඤ්ඤි එව-කාරග්ගහණං. ඉධාපි එවං සද්දග්ගහණස්ස අත්ථො, පයොජනඤ්ච චුත්තනයෙනෙව වෙදිතබ්බං. ඉදංගහණෙපි එසෙව නයො.

පඤ්චකාමගුණිකරාගන්ති නිදස්සනමත්තං දට්ඨබ්බං, තදඤ්ඤරාගස්ස, දොසාදීනඤ්ච පහානස්ස ඉච්ඡිතත්තා, තප්පහානස්ස ච තදඤ්ඤරාගාදිබෙපනස්ස උපායභාවතො තථා චුත්තං දුට්ඨලොභිතවිමොචනස්ස පුබ්බදුට්ඨමංසබ්බපනුපායතා විය. ලොකුත්තරධම්මමෙවාති අවධාරණං පටිපක්ඛභාවතො සාවජ්ජධම්මනිවත්තනපරං දට්ඨබ්බං තස්සාධිගමුපායානිසංසභූතානං තදඤ්ඤෙසං අනවජ්ජධම්මානං නානත්තරියභාවතො. ඉද්ධිවිධං ඉද්ධිපාටිභාරියන්ති දස්සෙති ඉද්ධිදස්සනෙන පරසන්තානෙ පසාදාදීනං පටිපක්ඛස්ස භරණතො. ඉමිනා නයෙන සෙසපද්දවයෙපි අත්ථො වෙදිතබ්බො. සතතං ධම්මදෙසනාති සබ්බකාලං දෙසෙතබ්බධම්මදෙසනා.

ඉද්ධිපාටිභාරියෙනාති සහයොගෙ කරණවචනං, ඉද්ධිපාටිභාරියෙන සද්ධිත්ති අත්ථො. ආදෙසනාපාටිභාරියෙනාති එත්ථාපි එසෙව නයො. ධම්මසෙනාපතිස්ස ආචිණ්ණන්ති යොජනා. “විත්තාවාරං ඤාත්වා”ති ඉමිනා ආදෙසනාපාටිභාරියං දස්සෙති. “ධම්මං දෙසෙසී”ති ඉමිනා අනුසාසනීපාටිභාරියං “බුද්ධානං සතතං ධම්මදෙසනා”ති අනුසාසනීපාටිභාරියස්ස තත්ථ සානිසයතාය චුත්තං. සඋපාරම්භාති පතිරුපෙන උපාරම්භිතබ්බතො. සදොසානි දොසසමුච්ඡින්නස්ස අනුපායභාවතො. සදොසත්තා එව අද්ධානං න තිට්ඨන්ති විරකාලට්ඨායීනි න භොන්ති. අද්ධානං අතිට්ඨනතො න නියාන්තිති එලෙන හෙතුතො අනුමානං. අනියානිකතාය හි තාති අනද්ධනියාති. අනුසාසනීපාටිභාරියං අනුපාරම්භං විසුද්ධිස්පහවතො, විසුද්ධිනිස්සයතො ච. තතො එව නිද්දොසං. න හි තත්ථ පුබ්බාපරවිරොධාදිදොසසම්භවො. නිද්දොසත්තා එව අද්ධානං තිට්ඨති පරවාදවාතෙහි, කිලෙසවාතෙහි ච අනුපහන්තබ්බතො. තස්මාති යථාචුත්තකාරණතො, තෙන සඋපාරම්භාදිං, අනුපාරම්භාදිං වාති උභයං උභයත්ථ යථාක්කමං ගාරය්ගපාසංසභාවානං හෙතුභාවෙන පච්චාමසති.

භූතනිරොධෙසකවත්ථුචණ්ණනා

487. අනියානිකභාවදස්සනත්ථන්ති යස්මා මහාභූතපරියෙසකො හික්ඛු පුරිමෙසු ද්විසු පාටිභාරියෙසු වසිස්පත්තො කුසලොපි සමානො මහාභූතානං අපරියෙසනිරොධසංඛිතං නිබ්බානං නාවබුජ්ඣි, තස්මා තාති නියානාවහතාභාවතො අනියානිකානීති තෙසං අනියානිකභාවදස්සනත්ථං. තතියං පන තක්කරස්ස එකන්තතො නියානාවහන්ති තස්සෙව නියානිකභාවදස්සනත්ථං.

එවමෙතිස්සා දෙසනාය මුත්තපයොජනං දස්සෙත්වා ඉදානි අනුසංඝිකම්පි දස්සෙතුං “අපිවා”තිආදි ආරද්ධං. මහාභූතෙ පරියෙසන්තොති අපරියෙසං නිරුජ්ඣන්තවසෙන මහාභූතෙ ගවෙසන්තො, තෙසං අනවසෙසනිරොධං විමංසන්තොති අත්ථො. විවරිත්වාති ධම්මතාය වොදියමානො විවරිත්වා. ධම්මතාසිද්ධං කිරෙතං, යදිදං තස්ස භික්ඛුනො තථා විවරණං, යථා අභිජාතියං මහාපථවිකම්පාදි. මහත්තභාවප්පකාසනත්ථන්ති සදෙවකෙ ලොකෙ අනඤ්ඤසාධාරණස්ස බුද්ධානං මහත්තභාවස්ස මහානුභාවතාය දීපනත්ථං. ඉදඤ්ච කාරණන්ති සබ්බෙසම්පි බුද්ධානං සාසනෙ ඊදිසො එකො භික්ඛු තදානුභාවප්පකාසනො හොතීති ඉදම්පි කාරණං දස්සෙත්තො.

කත්ථාති නිමිත්තෙ භූමිමං, තස්මා කත්ථාති කිස්මිං යානෙ කාරණභූතෙ. කිං ආගම්මාති කිං ආරම්මණං පච්චයභූතං අධිගන්ත්වා, තෙනාහ “කිං පත්තස්සා”ති. තෙති මහාභූතා. අප්පචත්තිවසෙනාති අනුප්පජ්ජනවසෙන. සබ්බාකාරෙතාති වචනත්ථලක්ඛණාදිසමුට්ඨානකලාපවුණ්ණනානත්තෙකත්තවිනිබ්බොගාවිනිබ්බොග-
සභාගවිසභාගඅජ්ඣක්තිකබාහිරසංඛගපච්චයසමන්තාභාරපච්චයවිභාගාකාරතො, සසම්භාරසංඛ්ඛෙපසසම්භාරවිහත්තිසලක්ඛණසංඛ්ඛෙපසලක්ඛණවිහත්තිආකාරතො වාති සබ්බෙන ආකාරෙන.

488. දිබ්බන්ති එත්ථ පඤ්චහි කාමගුණෙහි සමඬ්ඪිභූතා හුත්වා විවරන්ති, කීළන්ති, ජොතන්ති වාති දෙවො, දෙවලොකො. තං යන්ති උපගච්ඡන්ති එතෙනාති දෙවයානියො. වසං වත්තෙන්තොති එත්ථ වසවත්තනං නාම යථිච්ඡිතට්ඨානගමනං. වත්තාරො මහාරාජානො එතෙසං ඉස්සරාති වාතුමහාරාජිකා යා දෙවතා මග්ගඵලලාභිනො තා තමත්ථං එකදෙසෙන ජානෙය්‍යං බුද්ධවිසයො පනායං පඤ්ඤොති විත්තෙන්වා “න ජානාමා”ති ආහංසු, තෙනාහ “බුද්ධවිසයෙ”තිආදි. අජ්ඣොත්ථරණං නාමෙත්ථ නිජ්ජිළනන්ති ආහ “පුනප්පුනං පුච්ඡති”ති. අභික්කන්තතරාති රූපසම්පත්තියා වෙව පඤ්ඤාපටිභානාදිගුණෙහි ව අම්භෙ අභිභූයා පරෙසං කාමනීයතරා. පණ්ණිතතරාති උළාරතරා, තෙනාහ “උත්තමතරා”ති.

491-3. දෙවයානියසදිසො ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණස්සෙව අධිප්පෙතත්තා. “දෙවයානියමග්ගොති වා ...පෙ.... සබ්බමෙතං ඉද්ධිවිධඤ්ඤාණස්සෙව නාම”න්ති ඉදං පාළියං අට්ඨකථාසු ව තත්ථ තත්ථ ආගතරුළුභිවසෙන වුත්තං.

494. ආගමනපුබ්බහාගෙ නිමිත්තන්ති බ්‍රහ්මුනො ආගමනස්ස පුබ්බහාගෙ උප්පජ්ජනානිමිත්තං. පාතුරහොසිති ආවි භවි. පාකටො අහොසිති පකාසො අහොසි.

497. පදෙසෙනාති එකදෙසෙන, උපාදින්නකවසෙන, සත්තසන්නාපරියාපන්නෙනාති අත්ථො. අනුපාදින්නකෙපිති අනින්ද්‍රියබද්ධෙපි. නිප්පදෙසතො අනවසෙසතො. පුච්ඡාමුළුභස්සාති පුච්ඡිතුං අජානන්තස්ස. පුච්ඡාය දොසං දස්සෙත්වාති තෙන කතපුච්ඡාය පුච්ඡිතාකාරෙ දොසං විභාවෙත්වා. යස්මා

විස්සජ්ජනං නාම පුච්ඡානුරූපං පුච්ඡාසභාගෙන විස්සජ්ජෙනබ්බතො, න ච තථාගතා විරජ්ඣිත්වා කතපුච්ඡානුරූපං විස්සජ්ජෙන්ති, අත්ථසභාගතාය ච විස්සජ්ජනස්ස පුච්ඡකා තදත්ථං අනවබුජ්ඣන්තා සම්මුය්හන්ති, තස්මා පුච්ඡාය සික්ඛාපනං බුද්ධාචිණ්ණං, තෙනාහ “පුච්ඡං සික්ඛාපෙත්වා”තිආදි.

498. අප්පතිට්ඨාති අප්පච්චයා, සබ්බසො සමුච්ඡින්නකාරණාති අත්ථො. උපාදින්නං යෙවාති ඉන්ද්‍රියබද්ධමෙව. යස්මා එකදිසාහිමුඛං සන්තානවසෙන සණ්ඨිතෙ රූපප්පබන්ධෙ දීඝසමඤ්ඤා තං උපාදාය තතො අප්පකෙ රස්සසමඤ්ඤා තදුභයඤ්ච විසෙසතො රූපග්ගහණමුඛෙන ගය්හති, තස්මා ආහ “දීඝඤ්ච රස්සඤ්චාති සණ්ඨානවසෙන උපාදාරූපං වුත්ත”න්ති. අප්පපරිමාණෙ රූපසඬ්ඝාතෙ අණුසමඤ්ඤා, තං උපාදාය තතො මහති ථූලසමඤ්ඤා. ඉදම්පි ද්වයං විසෙසතො රූපග්ගහණමුඛෙන ගය්හති, තෙනාහ “ඉම්නාපි”තිආදි. පි-සද්දෙන චෙත්ථ “සණ්ඨානවසෙන උපාදාරූපං වුත්ත”න්ති එත්ථාපි වණ්ණමත්තමෙව කථිතන්ති ඉමමත්ථං සමුච්චිනතිති වදන්ති. සුභන්ති සුන්දරං, ඉට්ඨන්ති අත්ථො. අසුභන්ති අසුන්දරං, අනිට්ඨන්ති වුත්තං හොති. තෙනෙවාහ “ඉට්ඨානිට්ඨාරම්මණං පනෙවං කථිත”න්ති. දීඝං රස්සං, අණුං ථූලං, සුභාසුභන්ති තිසු යානෙසු උපාදාරූපස්සෙව ගහණං, භූතරූපානං විසුං ගහිතත්තා. නාමන්ති වෙදනාදික්ඛන්ධවතුක්කං තඤ්චි ආරම්මණාහිමුඛං නමනතො, නාමකරණතො ච “නාම”න්ති වුච්චති. හෙට්ඨා “දීඝං රස්ස”න්තිආදිනා වුත්තමෙව ඉධ රූප්පනට්ඨෙයන “රූප”න්ති ගහිතන්ති ආහ “දීඝාදිහෙදං රූපඤ්චා”ති. දීඝාදීති ච ආදි-සද්දෙන ආපාදිනඤ්ච සඬ්ඝහො දට්ඨබ්බො. යස්මා චා දීඝාදිසමඤ්ඤා න රූපායතනවත්ථුකාව, අථ බො භූතරූපවත්ථුකාපි. තථා හි සණ්ඨානං චූසනමුඛෙනපි ගය්හති, තස්මා දීඝරස්සාදිග්ගහණෙන භූතරූපම්පි ගය්හතෙවාති “දීඝාදිහෙදං රූප”ම්චිචෙව වුත්තං. කිං ආගම්මාති කිං අධිගන්ත්වා කිස්ස අධිගමහෙතු. “උපරූජ්ඣති”ති ඉදං අනුප්පාදනිරොධං සන්ධාය වුත්තං, න ඛණනිරොධන්ති ආහ “අසෙසමෙතං නප්පවත්තති”ති.

499. විඤ්ඤාතබ්බන්ති විසිට්ඨෙයන ඤාතබ්බං, ඤාණුත්තමෙන අරියමග්ගඤාණෙන පච්චක්ඛතො ජාතිතබ්බන්ති අත්ථො, තෙනාහ “නිබ්බානස්සෙතං නාම”න්ති. නිදිස්සතීති නිදස්සනං, වක්ඛවිඤ්ඤෙඤ්ඤායං. න නිදස්සනං අනිදස්සනං, අවක්ඛවිඤ්ඤෙඤ්ඤායන්ති එතමත්ථං වදන්ති. නිදස්සනං චා උපමා, තං එතස්ස නත්ථීති අනිදස්සනං. න හි නිබ්බානස්ස නිව්චස්ස එකස්ස අච්චන්තසන්තපණිතසභාවස්ස සදිසං නිදස්සනං කුතොචි ලබ්හතීති. යං අහුත්වා සම්භොති, හුත්වා පටිචෙති තං සඬ්ඛනං උදයවයන්තෙහි සඅන්තං, අසඬ්ඛනස්ස පන නිබ්බානස්ස නිව්චස්ස තෙ උභොපි අන්තා න සන්ති, තතො එව නවභාවාපගමසඬ්ඛාතො ජරන්තොපි තස්ස නත්ථීති ආහ “උප්පාදන්තො...පෙ.... අනන්ත”න්ති. “තිත්ථස්ස නාම”න්ති වත්ථා තත්ථ නිබ්බවනං දස්සෙතුං “පපන්ති එත්ථාති පප”න්ති වුත්තං. එත්ථ හි පපන්ති පානතිත්ථං. හ-කාරො කතො නිරුත්තිනයෙන. විසුද්ධට්ඨෙයන චා සබ්බතොපහං, කෙනචි අනුපක්කිලිට්ඨතාය

සමන්තතො පහස්සරන්ති අත්ථො. යෙන නිබ්බානං අධිගතං, තං සන්තතිපරියාපන්නානංයෙව ඉධ අනුප්පාදනිරොධො අධිප්පෙතොති වුත්තං. “උපාදින්නකම්මජාතං නිරුප්ඤ්ඤාති අප්පවත්තං හොති”ති.

තත්ථාති “විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙනා”ති යං පදං වුත්තං, තස්මිං. “විඤ්ඤාණ”න්ති විඤ්ඤාණං උද්ධරති විහත්තබ්බත්තා එත්ථෙතං උපරුප්ඤ්ඤාති එතස්මිං නිබ්බානෙ එතං නාමරූපං වර්මකවිඤ්ඤාණනිරොධෙන අනුප්පාදවසෙන නිරුප්ඤ්ඤාති අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානාධාතුයා, තෙනාහ “විප්ඤ්ඤාතිපසිඛා විය අපණ්ණත්තිකභාවං යාති”ති. “වර්මකවිඤ්ඤාණ”න්ති හි අරහතො වුත්තිත්තං අධිප්පෙතං. “අභිසම්බාරවිඤ්ඤාණස්සාපි”තිආදිනාපි සඋපාදිසෙසනිබ්බානමුඛෙන අනුපාදිසෙසනිබ්බානමෙව වදති නාමරූපස්ස අනවසෙසතො උපරුප්ඤ්ඤාති අධිප්පෙතත්තා, තෙනාහ “අනුප්පාදවසෙන උපරුප්ඤ්ඤාති”ති. සොත්තාපත්තිමග්ගඤ්ඤාණෙනාති කත්තරි, කරණෙ වා කරණවචනං. නිරොධෙනාති පන හෙතුමිහි. එත්ථාති එතස්මිං නිබ්බානෙ. සෙසමෙත්ථ යං අත්ථතො න විහත්තං, තං සුවිඤ්ඤායාමෙව.

කෙවට්ටසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

12. ලොභිච්චසුත්තවණ්ණනා

ලොභිච්චබ්බාහ්මණවත්ථුචණ්ණනා

501. සාලවතිකාති ඉත්ථිලිඨගවසෙන තස්ස ගාමස්ස නාමං.

ගාමණිකාභාවෙනාති කෙවි. ලොභිතො නාම තස්ස කුලෙ පුබ්බපුරිසො, තස්ස වසෙන ලොභිච්චොති තස්ස බ්බාහ්මණස්ස ගොත්තතො ආගතං නාමං.

502. “දිට්ඨිගත”න්ති ලද්ධිමත්තං අධිප්පෙතන්ති ආහ “න පන උච්ඡේදසස්සතානං අඤ්ඤතර”න්ති. න හි උච්ඡේදසස්සතගාහවිනිමුත්තො කොචි දිට්ඨිගාහො අත්ථි. “භාසති යෙවා”ති තස්සා ලද්ධියා ලොකෙ පාකට්ඨාවං දස්සෙති. අත්තතො අඤ්ඤො පරොති යථා අනුසාසකතො අනුසාසිතබ්බො පරො, එවං අනුසාසිතබ්බතොපි අනුසාසකො පරොති වුත්තං. “පරො පරස්සාති පරො යො”තිආදි. කිං-සද්දාපෙක්ඛාය වෙත්ථ “කරිස්සති”ති අනාගතකාලවචනං, අනාගතෙපි වා තෙන තස්ස කාතබ්බං නත්ථිති දස්සනත්ථං. කුසලං ධම්මන්ති අනවජ්ජධම්මං නික්කිලෙසධම්මං විමොක්ඛධම්මන්ති අත්ථො. “පරෙසං ධම්මං කථෙස්සාමි”ති තෙහි අත්තානං පරිවාරාපෙත්වා විවරණං කිං අත්ථියං ආසයබුද්ධස්සාපි අනුරොධෙන විනා තං න හොතිති තස්මා අත්තනා පටිලද්ධං...පෙ.... විහාතබ්බත්ති වදති. තෙනාහ “එවං සම්පදමිදං පාපකං ලොභධම්මං වදාමි”ති.

504. සොති ලොභිච්චො බ්බාහ්මණො.

508. කථාචාසුකත්ථන්ති කථාසුබත්ථං, සුබෙන කථං කථෙතුඤ්චෙව සොතුඤ්චාති අත්ථො. අප්පෙව නාම සියාති එත්ථ ජිනිවසෙන ආමෙඛිතං දට්ඨබ්බං. තථා හි තං “බුද්ධගජ්ජිත”න්ති වුච්චති. භගවා හි ඊදිසෙසු යානෙසු විසෙසතො ජිනිසොමනස්සජාතො හොති. තෙනාහ “අයං කිරෙත්ථ අධිප්පායො”තිආදි.

ලොභිච්චබ්බාහිමණානුයොගවණ්ණනා

509. සමුදයසඤ්ජාතිති ආයුප්පාදො. අනුපුබ්බො කම්පි-සද්දො ආකඨබ්බන්ථො හොතිති “ඉච්ඡතිති අත්ථො”ති වුත්තං. සාතිසයෙන වා හිතෙන අනුකම්පකො අනුග්ගණ්හනකො හිතානුකම්පි. සම්පජ්ජතිති ආසෙවනලාභෙන නිප්පජ්ජති බලවති හොති, අවග්ගහාති අත්ථො, තෙනාහ “නියතා හොති”ති. නිරයෙ නිබ්බත්තති මිච්ඡාදිට්ඨිකො.

510-11. දුතියං උපපත්තින්ති “නනු රාජා පසෙනදි කොසලො”තිආදිනා දුතියං උපපත්තිං සාධනයුත්තිං. කාරණඤ්ඤි භගවා උපමාමුඛෙන දස්සෙති. යෙ වීමෙති යෙ ච ඉමෙ කුලපුත්තා දිබ්බා ගබ්භා පරිපාවෙන්තිති යොජනා. අසක්කුණන්තා උපනිස්සයසම්පත්තියා, ඤාණපරිපාකස්ස වා අභාවෙන. යෙ පන “පරිපච්චන්ති”ති පයන්ති, තෙසං “දිබ්බෙ ගබ්භෙ”ති වචනවිපල්ලාසෙන පයොජනං නත්ථි. අත්ථො ච දුතියවිකප්පෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො. අහිතානුකම්පිතා ච තංසමඬ්ඨිගිසත්තවසෙන. දිවි භවාති දිබ්බා. ගබ්භෙන්ති පරිපච්චනවසෙන සන්තානං පබන්ධෙන්තිති ගබ්භා. “ජන්තං දෙවලොකාන”න්ති නිදස්සනවචනමෙතං. බ්‍රහ්මලොකස්සාපි හි දිබ්බගබ්භභාවො ලබ්භතෙව දිබ්බවිහාරහෙතුකත්තා. එවඤ්ච කත්වා “භාවනං භාවයමානා”ති ඉදම්පි වචනං සමත්ථිතං හොති. භවන්ති එත්ථ යථාරුචි සුබසමප්පිකාති භවා, විමානාති. දෙවභාවාවහත්තා දිබ්බා. වුත්තනයෙනෙව ගබ්භා. දානාදයො දෙවලොකසංවත්තනියපුඤ්ඤවිසෙසා. දිබ්බා භවාති දෙවලොකපරියාපන්තා උපපත්තිභවා. තදාවහො හි කම්මභවො පුබ්බෙ ගහිතො.

තයොවොදනාරහවණ්ණනා

513. අනියම්තෙනෙවාති අනියමෙනෙව “ත්ථං එවංදිට්ඨිකො එවං සත්තානං අනත්ථස්ස කාරකො”ති එවං අනුද්දෙසිකෙනෙව. මානන්ති “අභමෙතං ජානාමි, අභමෙතං පස්සාමි”ති එවං පණ්ඩිතමානං. හින්දිත්වාති විධමෙත්වා, ජහාපෙත්වාති අත්ථො. තයො සත්ථාරෙති අසම්පාදිතඅත්තහිතො අනොවාදකරසාවකො, අසම්පාදිතඅත්තහිතො ඔවාදකරසාවකො, සම්පාදිතඅත්තහිතො අනොවාදකරසාවකොති ඉමෙ තයො සත්ථාරෙ. චතුත්ථො පන සම්මාසම්බුද්ධො න වොදනාරහො හොතිති “තෙන පුච්ඡිතෙ එව කථෙස්සාමි”ති වොදනාරහෙ තයො සත්ථාරෙ පයමං දස්සෙසි, පච්ඡා චතුත්ථංසත්ථාරං. කාමඤ්චෙන්ථ චතුත්ථො සත්ථා එකො අදුතියො අනඤ්ඤසාධාරණො, තථාපි සො යෙසං උත්තරිමනුස්සධම්මානං වසෙන “ධම්මමයො කායො”ති වුච්චති, තෙසං සමුදායභූතොපි තෙ ගුණාවයවෙ

සත්ථුට්ඨානියෙ කත්වා දස්සෙන්නො භගවා “අයම්පි බො, ලොහිව්ව, සත්ථා” ති අභාසි.

අඤ්ඤාති ය-කාරලොපෙන නිද්දෙසො “සයං අභිඤ්ඤා” ති ආදිසු (දී. නි. 1.28, 37, 52; ම. නි. 1.284; 2.341; අ. නි. 2.5; 10.11; මහාව. 11; ධ. ප. 353; කථා. 405) විය. අඤ්ඤායාති ව තදන්ටියෙ සම්පදානවචනන්ති ආභ “ආජානනත්ථායා” ති. සාවකත්තං පටිජානිත්වා යිත්තතා එකදෙසෙනස්ස සාසනං කරොන්තිති ආභ “නිරන්තරං තස්ස සාසනං අකත්වා” ති. උක්කමිත්වා වත්තන්තිති යටිවිජිතං කරොන්තිති අත්ථො. පටික්කමන්තියාති අනභිරතියා අගාරවෙන අපගච්ඡන්තියා, තෙනාභ “අනිච්ඡන්තියා” තිආදි. එකායාති එකාය ඉත්ථියා. එකො ඉච්ඡෙය්‍යාති එකො පුරිසො තාය අනිච්ඡන්තියා සම්පයොගං කාමෙය්‍ය. ඔසක්කනාදිමුඛෙන ඉත්ථිපුරිසසම්බන්ධනිදස්සනං ගෙහසිතඅපෙක්ඛාවසෙන තස්ස සත්ථුනො සාවකෙසු පටිපත්තිති දස්සෙති. අතිවිය විරත්තභාවතො දට්ඨුම්පි අනිච්ඡමානං. ලොභනාති පරිවාරවසෙන උප්පජ්ජනකලාභසක්කාරලොභෙන. තත්ථ සම්පාදෙහිති තස්මිං පටිපත්තිධම්මෙ පතිට්ඨිතං කත්වා සම්පාදෙහි. උජුං කරොහි කායවඩ්ඤාදිවිගමෙන.

515. එවං වොදනං අරහතීති එවං චුත්තනයෙන සාවකෙසු අප්පොස්සුක්කභාවාපාදනෙ නියොජනවසෙන වොදනං අරහති, න පඨමො විය “එවරුපො තව ලොභධම්මො” තිආදිනා, න ව දුතියො විය “අත්තානමෙව තාව තත්ථ සම්පාදෙහි” තිආදිනා. කස්මා? සම්පාදිතඅත්තභිතතාය තතියස්ස.

නවොදනාරහසත්ථුවණ්ණනා

516. “න වොදනාරහො” ති එත්ථ යස්මා වොදනාරහතා නාම සත්ථුවිජ්ජපටිපත්තියා වා සාවකවිජ්ජපටිපත්තියා වා උභයවිජ්ජපටිපත්තියා වා, තයිදං සබ්බම්පි ඉමස්මිං සත්ථරි නත්ථි, තස්මා න වොදනාරහොති ඉමමත්ථං දස්සෙතුං “අයඤ්ඤි” තිආදි චුත්තං.

517. මයා ගහිතාය දිට්ඨියාති සබ්බෙසො අනවජ්ජෙ සම්මාපටිපන්නෙ පරෙසං සම්මදෙව සම්මාපටිපත්තිං දෙස්සෙන්නෙ සත්ථරි අභූතදොසාරොපනවසෙන මිච්ඡාගහිතාය නිරයගාමිනියා පාපදිට්ඨියා. නරකපපාතන්ති නරකසඩ්ධාතං මහාපපාතං. පපතන්ති තත්ථාති හි පපාතො. සග්ගමග්ගථලෙති සග්ගගාමිමග්ගභූතෙ පුඤ්ඤධම්මථලෙ. සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

ලොහිව්වසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

13. තෙවිජ්ජසුත්තවණ්ණනා

518. උත්තරෙතාති එත්ථ එන-සද්දො දිසාවාවිසද්දතො පඤ්චමීඅන්තතො අදුරත්ථො ඉච්ඡිතො, තස්මා උත්තරෙන-සද්දෙන අදුරත්ථජොතනං දස්සෙන්නො

“අදුරෙ උත්තරපස්සෙ” ති ආහ. අක්කරවිත්තකා පන එන-සද්දයොගෙ අවධිවාචිනි පදෙ උපයොගවචනං ඉච්ඡන්ති. අත්ථො පන සාමිවසෙනෙව ඉච්ඡිතොති ඉධ සාමිවචනවසෙනෙව චුත්තං.

519. කුලවාරිත්තාදිති ආදි-සද්දෙන මන්තජ්ඣෙක්කාහිරුපතාදිසම්පත්තිං සඬගණ්හාති. මන්තසජ්ඣායකරණත්ථංති ආචබ්බණමන්තානං සජ්ඣායකරණත්ථං, තෙනාහ “අඤ්ඤාසං ඛ්‍යුතං පචෙසනං නිවාරෙත්වා” ති.

මග්ගාමග්ගකථාවණ්ණනා

520. “ජඩ්‍යවාර” තිති වඩ්‍යකමතො ඉතො විතො ව වරණමාහ. සො හි ජඩ්‍යාසු කිලමථවිතොදනත්ථො වාරොති තථා චුත්තො. තෙනාහ “අනුවඩ්‍යකමන්තානං අනුවචරත්තාන” තිති. තෙනාති උභොසුපි අනුවඩ්‍යකමනානුවචාරණානං ලබ්භනතො. සභායා හි තෙ අඤ්ඤාමඤ්ඤා සභාගචුත්තිකා. “මග්ගො” ති ඉච්ඡිතට්ඨානං උජුකං මග්ගති උපගච්ඡති එතෙනාති මග්ගො, උජුමග්ගො. තදඤ්ඤො අමග්ගො, තස්මිං මග්ගෙ ව අමග්ගෙ ව. පටිපදන්ති බ්‍රහ්මලොකගාමිමග්ගස්ස පුබ්බභාගපටිපදං.

නියායාතිති නියායානියො, සො එව “නියායානිකො” ති චුත්තොති ආහ “නියායායන්තො” ති. යස්මා නියායානපුග්ගලවසෙනස්ස නියායානිකභාවො, තස්මා “නියායායන්තො” ති පුග්ගලස්ස යොනියො පටිපජ්ජනවසෙන නියායායන්තො මග්ගො “නියායාති” ති චුත්තො. කරොතිති අත්තතො සන්තානෙ උප්පාදෙති. උප්පාදෙන්තොයෙව හි තත්ථ පටිපජ්ජති නාම. සහ ඛොති වත්තතිති සහඛොයා, සහවත්තතකො. තස්ස භාවො සහඛොයාති ආහ “සහභාවායා” තිආදි. සහභාවොති ව සලොකතා, සම්පතා වා වෙදිතබ්බා, තෙනාහ “එකට්ඨානෙ පාතුභාවායා” ති. සකමෙව ආවරියවාදන්ති අත්තතො ආවරියෙන පොක්කරසාතිනා කථිතමෙව ආවරියවාදං. ථොමෙත්වා පග්ගණ්හිත්වා “අයමෙව උජුමග්ගො අයමඤ්ඤාසංයො” ති පසංසිත්වා උක්කංසිත්වා. භාරද්වාජොපි සකමෙවාති භාරද්වාජොපි මාණවො අත්තතො ආවරියෙන තාරුක්කෙන කථිතමෙව ආවරියවාදං ථොමෙත්වා පග්ගණ්හිත්වා විවරතිති යොජනා. තෙන චුත්තන්ති තෙන යථා තථා වා අහිනිවිට්ඨභාවෙන චුත්තං පාළියං.

521-2. අනියායානිකා වාති අප්පාටිභාරියාව අඤ්ඤාමඤ්ඤාස්ස වාදෙ දොසං දස්සෙත්වා අවිපරිතත්ථදස්සනත්ථං උත්තරරහිතා එව. අඤ්ඤාමඤ්ඤාස්ස වාදස්ස ආදිතො විරුද්ධග්ගහණං විග්ගහො, ස්වෙව විවදනවසෙන අපරාපරං උප්පන්නො විවාදොති ආහ “පුබ්බුප්පත්තිකො විග්ගහො අපරභාගෙ විවාදො” ති. දුට්ඨොපි එසො විග්ගහො, විවාදොති ද්විධා චුත්තොපි විරොධො. නානාආවරියානං වාදතොති නානාරුචිකානං ආවරියානං වාදභාවතො. නානාවාදො නානාවිධො වාදොති කත්වා.

523. එකස්සාපිති තුම්හෙසු ද්විසු එකස්සාපි. එකස්මිත්ති සකවාදපරවාදෙසු එකස්මිමිපි. සංසයො නත්ථිති “මග්ගො නු බො, න මග්ගො නු බො”ති සංසයො විවිකිච්ඡා නත්ථි. අඤ්ජසායනභාවෙ පන සංසයො. තෙනාහ “එස කිරා”තිආදි. භගවා පන යදි සබ්බත්ථ මග්ගසඤ්ඤිනො, එවං සති “කිස්මිං වො විග්ගහො”ති පුච්ඡති.

524. “ඉච්ඡිතට්ඨානං උජුකං මග්ගති උපගච්ඡති එතෙනාති මග්ගො, උජුමග්ගො. තදඤ්ඤො අමග්ගො”ති චුත්තො වායමත්ථො. සබ්බෙ තෙති සබ්බෙපි තෙ නානාආචරියෙහි චුත්තමග්ගො.

යෙ පාළියං “අද්ධරියා බ්‍රාහ්මණා”තිආදිනා චුත්තා. අද්ධරො නාම යඤ්ඤවිසෙසො, තදුපයොගිභාවතො “අද්ධරියා” ත්වෙව චුච්චන්ති යජුති, තාති සජ්ඣායන්තිති අද්ධරියා, යජුබ්බෙදිනො. යෙ ච තිත්තිරිඉසිනා කතෙ මන්තෙ සජ්ඣායන්ති, තෙ තිත්තිරියා, යජුබ්බෙදිනො එව. යජුබ්බෙදසාබා හෙසා, යදිදං තිත්තිරං. ඡන්දො චුච්චති විසෙසතො සාමවෙදො, තං සරෙන කායන්තිති ඡන්දොකා, සාමවෙදිනො. “ඡන්දොගා”තිපි පඨන්ති, සො එවත්ථො. බහවො ඉරයො එත්ථාති බව්හාරි, ඉරුබ්බෙදො. තං අධියන්තිති බව්හාරිජ්ඣා.

“බහුතී”ති එත්ථායං උපමාසංසන්දනා – යථා තෙ නානාමග්ගා එකංසතො තස්ස ගාමස්ස වා නිගමස්ස වා පවෙසාය භොන්ති, එවං බ්‍රාහ්මණෙහි පඤ්ඤාපියමානාපි නානාමග්ගා බ්‍රහ්මලොකුපගමනාය බ්‍රහ්මුනා සහබ්‍යතාය එකංසෙනෙව භොන්තිති.

527-529. ව-කාරො ආගමසන්ධිමත්තන්ති අනත්ථකො ව-කාරො, තෙන වණ්ණාගමෙන පදන්තරසන්ධිමත්තං කතන්ති අත්ථො. අන්ධපච්චේනිති අන්ධපන්ති. “පඤ්ඤාසසට්ඨි අන්ධා”ති ඉදං තස්සා අන්ධපච්චේනියා මහතො ගච්ඡගුම්බස්ස අනුපරිගමනයොග්‍යතාදස්සනං. එවඤ්ඤි තෙ “සුචිරං වෙලං මග්ගං ගච්ඡාමා”ති එවං සඤ්ඤිනො භොන්ති. නාමකංයෙවාති අත්ථාභාවතො නාමමත්තංයෙව, තං පන භාසිතං තෙහි සාරසඤ්ඤිතමිපි නාමමත්තතාය අසාරභාවතො නිහීනමෙවාති ආහ “ලාමකංයෙවා”ති.

530. යතොති භුම්මත්ථෙ නිස්සක්කවචනං, සාමඤ්ඤජොතනා ව විසෙසෙ අවතිට්ඨතීති ආහ “යස්මිං කාලෙ”ති. ආයාවන්තීති පත්ථෙත්ති. උග්ගමනං ලොකස්ස බහුකාරභාවතො තථා ථොමනාති. අයං කිර බ්‍රාහ්මණානං ලද්ධි “බ්‍රාහ්මණානං ආයාවනාය වන්දිමසුරියා ගන්ත්වා ලොකෙ ඔභාසං කරොන්ති”ති.

532. ඉධ පන කිං වත්තබ්බන්ති ඉමස්මිං පන අප්පච්චක්ඛන්තස්ස බ්‍රහ්මුනො සහබ්‍යතාය මග්ගදෙසනෙ තෙවිජ්ජානං කිං වත්තබ්බං අත්ථි, යෙ පච්චක්ඛන්තානාමිපි වන්දිමසුරියානං සහබ්‍යතාය මග්ගං දෙසෙතුං න සක්කොන්තිති අධිජ්ජායො. “යත්ථා”ති “ඉධ පනා”ති චුත්තමෙවත්ථං පච්චාමසති.

අවිරවනීන්ද්‍රපමාකථාවණ්ණනා

542. සමහරිතාති සම්පුණ්ණා. තතො එව කාකපෙය්‍යා. පාරාති පරතීරං.
අපාරන්ති ඔරිමතීරං. එහීති ආගච්ඡ.

544. පඤ්චසීල...පෙ.... වෙදිතඛ්ඛා යමනියමාදිබ්‍රාහ්මණධම්මානං
තදන්තොගධභාවතො. තඛ්ඛිපරිතාති පඤ්චසීලාදිවිපරිතා පඤ්ච වෙරාදයො.
“පුතපි”ති වත්වා “අපරමපි”ති වචනං ඉතරායපි නදි උපමාය සඬගණ්හනත්ථං.

546. කාමයිතඛ්ඛට්ඨයෙනාති කාමනීයභාවෙන. ඛන්ධනට්ඨයෙනාති තෙනෙව
කාමෙතඛ්ඛභාවෙන සත්තානං විත්තස්ස ආඛන්ධනභාවෙන. කාමඤ්චායං ගුණ-
සද්දො අත්ථන්තරෙසුපි දිට්ඨප්පයොගො, තෙසං පනෙත්ථ අසම්භවතො
පාරිසෙසඤායෙන ඛන්ධනට්ඨයෙයව යුත්තොති දස්සෙතුං “අනුජානාමි”තිආදිනා
අත්ථුද්ධාරො ආරද්ධො, එසෙවාති ඛන්ධනට්ඨො එව. න හි රූපාදීනං
කාමෙතඛ්ඛභාවෙ වුව්චමානෙ පටලට්ඨො යුජ්ජති තථා කාමෙතඛ්ඛතාය
අනධිජ්ජෙතත්තා. රාසට්ඨආනිසංසට්ඨයෙසුපි එසෙව නයො තථාපි කාමෙතඛ්ඛතාය
අනධිජ්ජෙතත්තා. පාරිසෙසතො පන ඛන්ධනට්ඨො ගහිතො. යදග්ගෙන හි තෙසං
කාමෙතඛ්ඛතා, තදග්ගෙන ඛන්ධනභාවො වාති.

කොට්ඨාසට්ඨොපි තෙසු යුජ්ජතෙව චක්ඛුවිඤ්ඤායාදිකොට්ඨාසභාවෙන
තෙසං කාමෙතඛ්ඛතො. කොට්ඨාසෙ ව ගුණ-සද්දො දිස්සති “දිගුණං
චඩ්ඨෙතඛ්ඛ”න්තිආදීසු, සම්පදාට්ඨොපි –

“අසඬ්ඛෙය්‍යානි නාමානි, සගුණෙන මහෙසිනො;
ගුණෙන නාමමුද්ධෙය්‍යං, අපි නාමසහස්සතො”ති. (ධ. ස. අට්ඨ. 1313;
උදා. අට්ඨ. 53; පටි. ම. අට්ඨ. 76);

ආදීසු සොපි ඉධ න යුජ්ජති අනුද්ධටො.

චක්ඛුවිඤ්ඤායාති චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙන විජානිතඛ්ඛා, තෙන පන විජානනං
දස්සනමෙවාති ආහ “පස්සිතඛ්ඛා”ති. “සොතවිඤ්ඤාණෙන සොතඛ්ඛා”ති එවමාදි
එතෙනුපායෙනාති අතිදිසති. ගවෙසිතමපි “ඉට්ඨ”න්ති වුව්චති, තං ඉධ
නාධිජ්ජෙතත්ති ආහ “පරිශිට්ඨා වා භොන්තු මා වා”ති. ඉට්ඨාරම්මණභූතාති
සුඛාරම්මණභූතා. කාමනීයාති කාමෙතඛ්ඛා. ඉට්ඨභාවෙන මනං අප්පායන්තිති
මනාපා. පියජාතිකාති පියසභාවා.

ගෙධෙනාති ලොභෙන අභිභූතා හුත්වා පඤ්චකාමගුණෙ පරිභුඤ්ජන්තිති
යොජනා. මුව්චාකාරන්ති මොහනාකාරං. අධිඔසන්තාති අධිග්ග්‍ය්‍ය අජ්ඣාසාය
අවසන්තා, තෙනාහ “ඔගාළ්භා”ති. පරිනිට්ඨානප්පත්තාති ගිලිත්වා
පරිනිට්ඨාපනවසෙන පරිනිට්ඨානං උපගතා. ආදීනවන්ති කාමපරිභොගෙ සම්පති,
ආයතිඤ්ච දොසං අපස්සන්තා. සාසවිජාදනාදිසම්භොගනිමිත්තසංකිලෙසතො

නිස්සරන්ති අපගච්ඡන්ති එතෙනාති නිස්සරණං, යොනියො පච්චවෙක්ඛිත්වා තෙසං පරිභොගපඤ්ඤා. තදභාවතො අනිස්සරණපඤ්ඤාති ඉමමත්ථං දස්සෙන්තො “ඉදමෙත්ථා”තිආදිමාහ.

548-9. ආවරන්තිති කුසලජ්ජවත්තිං ආදිතොව නිවාරෙන්ති. නිවාරෙන්තිති නිරවසෙසතො වාරයන්ති. ඔනන්ධන්තිති ඔගාහන්තා විය ඡාදෙන්ති. පරියොනන්ධන්තිති සබ්බසො ඡාදෙන්ති. ආවරණාදීනං වසෙනාති ආවරණාදිඅත්ථානං වසෙන. තෙ හි ආසෙවනබලවතාය පුරිමපුරිමෙහි පච්ඡිමපච්ඡිමා දළ්භතරතමාදිභාවජ්ජත්තා වුත්තා.

සංසන්දනකථාවණ්ණනා

550. ඉත්ථිපරිග්ගහෙ සති පුරිසස්ස පඤ්චකාමගුණපරිග්ගහො පරිපුණ්ණො ඵව හොතිති වුත්තං “සපරිග්ගහොති ඉත්ථිපරිග්ගහෙන සපරිග්ගහො”ති. “ඉත්ථිපරිග්ගහෙන අපරිග්ගහො”ති ව ඉදං තෙවිජ්ජබ්‍රාහ්මණෙසු දිස්සමානපරිග්ගහානං දුට්ඨුල්ලතමපරිග්ගහාභාවදස්සනං. ඵවංභූතානං තෙවිජ්ජානං බ්‍රාහ්මණානං කා බ්‍රහ්මුතා සංසන්දනා, බ්‍රහ්මා පන සබ්බෙන සබ්බං අපරිග්ගහොති. වෙරච්ඡිත්තෙන අවෙරො, කුතො ඵතස්ස වෙරජ්ජයොගොති අධිජ්ජායො. චිත්තගෙලඤ්ඤසඛිබ්බානෙතාති චිත්තූප්පාදගෙලඤ්ඤසඤ්ඤිතෙන, තෙනස්ස සබ්බරූපකායගෙලඤ්ඤභාවො වුත්තො හොති. බ්‍යාපජ්ඣෙකානාති දුක්ඛෙන. උද්ධච්චකුක්කුච්චාදීනීති ආදි-සද්දෙන තදෙකට්ඨා සංකිලෙසධම්මා සඛිගය්හන්ති. අජ්ජපිපත්තිහෙතුභූතාය විචිකිච්ඡාය සති න කදාචි චිත්තං පුරිසස්ස වසෙ වත්තති, පහිනාය පන සියා වසවත්තනන්ති ආහ “විචිකිච්ඡාය අභාවතො චිත්තං වසෙ වත්තෙති”ති. චිත්තගතිකාති චිත්තවසිකා, තෙනාහ චිත්තස්ස වසෙ වත්තන්ති”ති. න තාදිසොති බ්‍රාහ්මණා විය චිත්තවසිකො න හොති, අථ ඛො වසිභූතජ්ඣානාහිඤ්ඤතාය චිත්තං අත්තතො වසෙ වත්තෙතිති වසවත්ති.

552. බ්‍රහ්මලොකමග්ගෙහි බ්‍රහ්මලොකගාමිමග්ගෙ පටිපජ්ජිතබ්බෙ, පඤ්ඤපෙතබ්බෙ වා, තං පඤ්ඤපෙත්තාති අධිජ්ජායො. උපගන්ත්වාති අමග්ගමෙව “මග්ගො”ති මිච්ඡාපටිපජ්ජනෙන උපගන්ත්වා, පටිජානිත්වා වා. පඬිකං ඔතිණ්ණා වියාති මත්ථකෙ ඵකඬිගුලං වා උපඬිඪඬිගුලං වා සුක්ඛතාය “සමතල”න්ති සඤ්ඤාය අනෙකපොරිසං මහාපඬිකං ඔතිණ්ණා විය. අනුප්පච්ඡන්තිති අපායමග්ගං බ්‍රහ්මලොකමග්ගසඤ්ඤාය ඔගාහයන්ති. තතො ඵව සංසිදිත්වා විසාදං පාපුණන්ති. ඵවන්ති “සමතල”න්තිආදිනා වුත්තනයෙන. සංසිදිත්වාති නිමුච්ඡන්ති. සුක්ඛතරණං මඤ්ඤෙ තරන්තිති සුක්ඛනදිතරණං තරන්ති මඤ්ඤෙ. තස්මාති යස්මා තෙවිජ්ජා අමග්ගමෙව “මග්ගො”ති උපගන්ත්වා සංසිදන්ති, තස්මා. යථා තෙති යථා තෙ “සමතල”න්ති සඤ්ඤාය පඬිකං ඔතිණ්ණා. ඉධෙව වාති ඉමස්මිඤ්ච අත්තභාවෙ. සුඛං වා සාතං වා න ලහන්තිති ක්කානසුඛං වා විපස්සනාසාතං වා න ලහන්ති, කුතො මග්ගසුඛං වා නිබ්බානසාතං වාති අධිජ්ජායො. මග්ගදීපකානිති මග්ගදීපකාහිමතං. “ඉරිණ”න්ති අරඤ්ඤානියා ඉදං අධිවචනන්ති ආහ “අගාමකං

මහාරඤ්ඤ”න්ති. මිගරුරුආදීනම්පි අනුපභොගරුක්ඛෙහි. පරිවත්තිතුම්පි න සක්කා භොන්ති මහාකණ්ටකතාය. ඤාතීනං බ්‍යසනං විනාසො ඤාතිබ්‍යසනං. එවං භොගසීලබ්‍යසනානි වෙදිතබ්බානි. රොගො එව බ්‍යසනි විබාධතීති රොගබ්‍යසනං. එවං දිට්ඨිබ්‍යසනම්පි දට්ඨබ්බං.

554. ජාතසංවඨ්ඨෙයාති ජාතො භුත්වා සංවඨ්ඨිතො. න සබ්බසො පච්චක්ඛා භොන්ති පරිවයාභාවතො. විරතීක්ඛන්තොති නික්ඛන්තො භුත්වා විරකාලො. දන්ධායිතත්තන්ති විස්සජ්ජනෙ මන්දන්තං සණ්කවුත්ති, තං පන සංසයවසෙන විරායනං නාම භොතීති ආහ “කඨබ්බාවසෙන විරායිතත්ත”න්ති. විත්ථායිතත්තන්ති සාරජ්ජිතත්තං. අට්ඨකථායං පන විත්ථායිතත්තං නාම ඡම්භිතත්තන්ති අධිප්පායෙන “ථද්ධභාවග්ගහණ”න්ති වුත්තං.

555. උ-ඉති උපසග්ගයොගෙ ලුම්ප-සද්දො උද්ධරණත්ථො භොතීති “උල්ලුම්පතු”ති පදස්ස උද්ධරතුති අත්ථමාහ. උපසග්ගවසෙන හි ධාතු-සද්දා අත්ථවිසෙසවුත්තිතො භොන්ති යථා “උද්ධරතු”ති.

බ්‍රහ්මලොකමග්ගදෙසනාවණ්ණනා

556. යස්ස අතිසයෙන බලං අත්ථි, සො “බලවා”ති වුත්තොති ආහ “බලසම්පන්නො”ති. සඬ්ඛං ධම්යතීති සඬ්ඛධම්මකො, තං ධම්යත්වා තතො සද්දපවත්තකො. අප්පනාව වට්ටති පටිපක්ඛතො සම්මදෙව චෙතසො විමුත්තිභාවතො.

පමාණකතං කම්මං නාම කාමාවචරං පමාණකරානං සංකිලෙසධම්මානං අවික්ඛම්භනතො. තථා හි තං බ්‍රහ්මවිහාරපුබ්බභාගභූතං පමාණං අතික්කම්ත්වා ඔදිස්සකඅනොදිස්සකදිසාඵරණවසෙන වඬ්ඨෙතුං න සක්කා. වුත්තවිපරියායතො පන අප්පමාණකතං කම්මං නාම රූපාරූපාවචරං, තෙනාහ “තඤ්ඤී”තිආදි. තත්ථ අරූපාවචරෙ ඔදිස්සකානොදිස්සකවසෙන ඵරණං න ලබ්භති, තථා දිසාඵරණං.

කෙච්චි පන තං ආගමනවසෙන ලබ්භතීති වදන්ති, තදයුත්තං. න හි බ්‍රහ්මවිහාරනිස්සන්දො ආරුප්පං, අථ බො කසිණනිස්සන්දො, තස්මා යං සුචිභාවිතං වසිභාවං පාපිතං ආරුප්පං, තං “අප්පමාණකත”න්ති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං. යං වා සාතිසයං බ්‍රහ්මවිහාරභාවනාය අභිසඬ්ඛතෙන සන්තානෙන නිබ්බත්තිතං, යඤ්ච බ්‍රහ්මවිහාරසමාපත්තිතො වුට්ඨාය සමාපන්නං අරූපාවචරජ්ඣානං, තං ඉමිනා පරියායෙන ඵරණප්පමාණවසෙන අප්පමාණකතන්ති වත්තුං වට්ටතීති අපරෙ. විමංසිත්වා ගහෙතබ්බං.

රූපාවචරාරූපාවචරකම්මෙති රූපාවචරකම්මෙ, අරූපාවචරකම්මෙ ච සති. න ඔභීයති න තිට්ඨතීති කතුපචිතම්පි කාමාවචරකම්මං යථාධිගතෙ මහග්ගතජ්ඣානෙ අපරිභිනෙ තං අභිභවිත්වා පටිබාහිත්වා සයං ඔභීයකං භුත්වා පටිසන්ධිං දාතුං සමත්ථභාවෙ න තිට්ඨති. ලග්ගිතුන්ති ආවරිතුං නිසෙධෙතුං. යාතුන්ති පටිබලො

හුත්වා යාතුං. එරිත්වාති පටිප්ඵරිත්වා. පරියාදිශිත්වාති තස්ස සාමත්ථියං බෙපෙත්වා.
කම්මස්ස පරියාදියනං නාම තස්ස විපාකුප්පාදනං නියෙධෙත්වා අත්තනො
විපාකුප්පාදනන්ති ආහ “තස්ස විපාකං පටිබාහිත්වා”තිආදි. එවං මෙත්තාදිවිහාරීති
එවං චුත්තානං මෙත්තාදීනං බ්‍රහ්මවිහාරානං වසෙන මෙත්තාදිවිහාරී.

559. අග්ගඤ්ඤසුත්තෙ...පෙ.... අලත්ථුන්ති අග්ගඤ්ඤසුත්තෙ ආගතනයෙන
උපසම්පදඤ්චෙව අරහත්තඤ්ච අලත්ථුං පටිලභිංසු. සෙසං සුච්ඤ්ඤෙය්‍යමෙව.

තෙවිජ්ජසුත්තවණ්ණනාය ලීනත්ථප්පකාසනා.

නිට්ඨිතා ව තෙරසසුත්තපටිමණ්ඩිතස්ස සීලක්ඛන්ධවග්ගස්ස අත්ථවණ්ණනාය

ලීනත්ථප්පකාසනාති.

සීලක්ඛන්ධවග්ගටිකා නිට්ඨිතා.